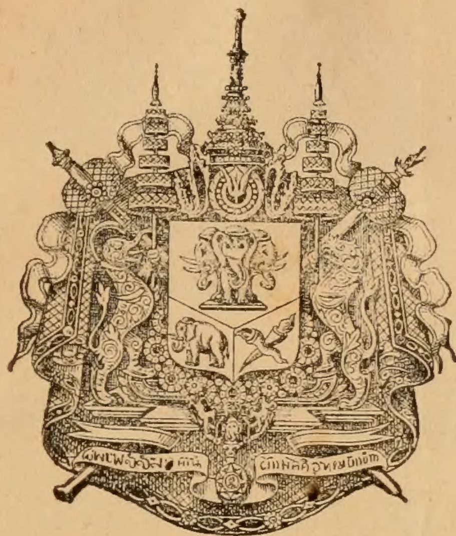

ระยะ ทาง เสด็จ พระราชดำเนิน

ประพาศ ประเทศ ยุโรป

รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖

เล่ม ๑

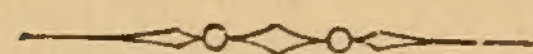
พระยา ศรี สหเทพ (เส็ง)

เมื่อ เปน พระยา สฤษดิ พจนกร เรียบเรียง

โรง พิมพ์ บำรุง นุกูลกิจ

ระยะทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน
ประพาศ ประเทศ ยุโรป

วัน ที่ ๗ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เที่ยง กับ ๑๑ นาที
ระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก ท่า ราช วรดิฐ
ง เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรม ราชินี นารถ
ระ บรมวงษานุวงษ์ ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ซึ่ง ตาม ส่ง เสด็จ เพียง เมือง
มุท ปราการ กับ พระ บรมวงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ซึ่ง จะ ตาม เสด็จ
ระ ราชดำเนิน ประเทศ ยุโรป ลง เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี พร้อม กัน
ระ บรมวงษานุวงษ์ ข้าราชการใน จำนวน แล นอก จำนวน ซึ่ง ทรง พระ กรุณา
ปรด เกล้า ฯ ให้ ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน แล นักเรียน ซึ่ง จะไป เล่า เรียน
ระเทศ ยุโรป คือ

พระเจ้า น้อง ยา เธอ กรม หมื่น สรรพสาตร ศุภกิจ ๑ พระเจ้า น้องยาเธอ กรม หมื่น สมมต อมรพันธ์ ๑ พระเจ้า น้อง ยา เธอ กรม หมื่น มหิศรราช หฤทัย ๑ รวม พระเจ้า น้อง ยา เธอ ๓

นาย พลตรี พระยา สีหราชเดโชไชย (โต) ตำแหน่ง นายพลราชองครักษ์ ๑ พระ ยา ศรี สุริยราช วรานุวัตร (เชย) ตำแหน่ง เจ้า พนักงาน กรมวัง ๑ พระยา สฤษดิ พจนกร (เส็ง) ตำแหน่ง ราช เลขานุการ ๑ เจ้าหมื่นเสมอใจ (เชียน) ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าพนักงาน กรมวัง ๑ นายพันตรี พระอินทรเดช (ไทย) ตำแหน่ง ราช องครักษ์ ๑ นาย จ่ายวด (นพ) ตำแหน่ง มหาดเล็ก ๑ นาย กวด (หม่อม หลวง วราห์) ตำแหน่ง มหาด เล็ก ๑ ดอกเตอร์ อึ, ไรเตอร์ (Doctor Eugene Reytter) ตำแหน่ง แพทย์ ๑ รวม ข้า ราชการใน จำนวน (ชุด) ๘ คน

ข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน แต่ นอก จำนวน คือ นาย ราชา ณัตยา นุหาร (พาสน์) ๑ นาย พินัย ราชกิจ (อั้น) ๑ นาย สุจินดา (ชม) ๑ นาย เพิ่ม มหาดเล็ก ๑ หลวง ภูริบาล บริมัทน์ (แฉ่ง) พนักงาน เครื่อง ต้น ๑

รวม พระเจ้า น้อง ยา เธอ ข้า ราชการ ใน แล นอก จำนวน ๑๖ คน

นัก เรียน ซึ่ง จะ ไป เล่า เรียน ใน ประเทศ ยุโรป คือ สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยา เธอ เจ้า ฟ้า สมมติวงษ์ วโรทัย ๑ สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า ยุคล ทิฆัมพร ๑ พระ เจ้า ลูก ยา เธอ พระ องค์ เจ้า วุฒิไชย เฉลิมลาภ ๑ พระ เจ้าลูก ยาเธอ พระ องค์ เจ้า ดิลกนพรัฐ ๑ พระ บวรวงษ์ เธอ พระ องค์เจ้า รัชนี แจ่มจรัส ๑ หม่อม อนุวัตร วรพงษ์ (หม่อม ราชวงษ์จิตร) ๑ ขุน ลิปิกรโกศล (ลัด) ๑ หม่อม หลวง ประยูร หม่อม หลวง ตุ่ม บุตร พระ ยา

เทเวศรวงษ์ วิวัฒน์ ทั้ง ๒ นายนิล นาย ทอง สุก บุตร หลวง ชำนิกลการทั้ง ๒ นาย มานิต บุตร เจ้า พระยา นรรัตน ราชมานิต ๑ นายชาย นายชด บุตร พระยา มนตรี สุริยวงษ์ ทั้ง ๒ นายชม บุตร ขุนนริศรา นุวัติวงษ์ ๑ นายนิล บุตร นาย พุด ๑ นายพุ่ม บุตร นาย ซุ้ย ๑ นายชื่น บุตร พระยา ประภา กรวงษ์ ๑ นายชม บุตร หลวง บริหาร หิรัญ ราช ๑ รวม นักเรียน ๑๙ คน รวม พระเจ้า น้อง ยาเธอ ข้า ราชการ แล นักเรียน ๓๕ คน

เวลา เที่ยง แล้ว ๒๐ นาที เรือ พระที่ นั่ง เคลื่อน ออก จาก ท่า เรือ รบ มกุฎ ราชกุมาร ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ พระบรม วงษา นุวงษ์ ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ผู้ แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ ซึ่ง มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ณท่า ราชวรดิษฐ์ ให้ ๓ ครั้ง ถวายไชย มงคล แสดง อาการ รื่น เริง แล ความ อาไลยใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน เวลา เที่ยงแล้ว ๓๕ นา ที่ เรือ พระที่ นั่ง ใช้ จักร ขึ้นไป กลับ ลำ ที่ น่า บ้าน ปูน พอ เวลา บ่ายโมง เรือ พระ ที่ นั่ง ล่องไป ตาม ลำ น้ำ พอ มา ถึง ตรง น่า ท่า ราช วรดิษฐ์ พระบรม วงษา นุวงษ์ ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย แสดง ความ อาไลยให้ ถวายไชย มงคล อีก ๓ ครั้ง

ทั้ง สอง ฟาก ลำ แม่ น้ำ ตาม ทาง เรือ พระที่ นั่ง ล่อง มา บ้าน ข้า ราชการ บ้าน ผู้ แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ บ้าน ราษฎร แล ท่า วัด ตก แต่ง น่า บ้าน ด้วย ผ้า แดง ประดับใบไม้ดอกไม้ ตั้งโต๊ะ ถวายไชย มงคล แล แสดง อาการ รื่น เริง ใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล แสดง ความ จงรัก ภักดี ต่อใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท เวลา บ่าย ๒ โมง ครึ่งโปรด เกล้า ฯ ให้สมเด็จ พระนาง เจ้า พระบรม ราชินี นารถ พระบรม วงษา นุวงษ์ ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ที่ ตามไป ส่ง เสด็จ นั้น รับ พระราชทาน แล รับ ประทาน อาหาร กลาง วัน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ เสวย ด้วย เวลา บ่าย ๓ โมง ๑๕ นา ที ถึง เมือง

สมุทปราการ ทอดสมอ เรือ พระที่นั่ง ตรง ป้อม ผี เสื้อ สมุท ที่ ป้อม ยิงปืนใหญ่ ถวาย คำนับ หลวง นิพัทธกุลพงษ์ ข้า หลวง รักษา ราชการ เมือง สมุท ปราการ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน เครื่อง สักการ ให้ ไป นมัสการ พระสมุท เจดีย์

การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน คราว นี้ มี เรือ รบ มกุฎราช กุมาร ๑ ลำ เรือ รบ ยงยศโยชฌิยา ๑ ลำ เปน เรือ รบ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน เพียง เมือง สิงคโปร์

เรือ พระที่นั่ง มหา จักรกรี ลำ นี้ เปน เรือ บริษัท รัมเมชแอนด์ เฟอกิวซัน เมือง ลิท ใน ประเทศ อังกฤษ ต่อแล้วเสร็จ เมื่อ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๐ ยาว ๒๗๕ ฟิต กว้าง ๔๐ ฟิต กำลัง ๒๗๐๐ ตัน ท้อง ลึก กิน น้ำ ๑๗ ฟิต มี กำลัง ฮอ สะเปาเวอ ๒๖๑๓ ปอนด์ เมื่อ เวลา แล่น ทด ลอง คราว แรก เดิน ระยะทางโมง ละ ๑๕ น๊อต กับ ๘ ใน ๑๐ ส่วน ของ น๊อตเท่ากับ ๖๖ เส้น เปน เรือ รบ อย่าง ชนิด ย๊อต รวมเรียก ภาษา อังกฤษว่า " ครุเซอ " มี ปืน ฮอสกิจ บันจุท้าย ยิงได้เร็ว ขนาด ๔,๗, อยู่ ๔ กระบอก มี ปืน ฮอสกิจ ขนาด ๖ เปาด์ อย่าง บันจุท้าย ยิงได้ เร็ว ๘ กระบอก มี ปืนแมลิเกอ ๑๐

เจ้าพนักงานใน เรือ ที่ เปน คน ฝรั่ง คือ กัปตันคัมมิง (R. S. D. Cumming) ๑ ลุตเตอร์ แนนต์ซอนเดอซ์ (L. F. W. Sanders) ๑ ลุตเตอร์ แนนต์วอลช์ (G. S. Walsh) ๑ ลุตเตอร์ แนนต์ฮอลด์ (Hald) ๑ ลุตเตอร์ แนนต์ เซอนิเคาน์ (Zernichau) ๑ ควอเตอ มาสเตอ ๓ มิสเตอเตรล (John Trail) เจ้าพนักงาน เงิน ๑

นาย ช่าง กล คือ มิสเตอยอนเซน (Aage Jonsen) นาย ช่างกล ที่

หนึ่ง ๑ มิสเตอเนลเซน (Chr. Nielsen) นายช่างกลที่สอง ๑ มิสเตอนิสสอน (C. O. Nisson) นายช่างกลที่สาม ๑ มิสเตอบอค (Joh. Borck) นายช่างกลที่สี่ ๑ มิสเตอแมตติเซน (H. Matthessen) นายช่างกลที่ห้า ๑ มิสเตอฟุสโก (Fusco) นายแตรวง ๑

เจ้าพนักงานในเรือที่เปนไทย คือ ลุตเตนแนนต์ หม่อมราชวงษ์พิน ในพระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าสายสินิทวงษ์ ๑ ลุตเตอแนนต์ นายฉ่าง บุตรพระยาสุรศักดิ์มนตรี (แสง) ๑ นายร้อยเอก นายโหมด ๑ นายร้อยเอก นายจ้อ ๑ นายร้อยโท นายโตด ๑ นายร้อยตรี นายถึก ๑ นายร้อยตรี นายเกด ๑ นายร้อยตรี นายใจ ๑ ต้นหน ๒ สรั่ง ๔ ต้นเด่น ๔ ควอเตอมาสเตอ ๑๒ นายกระลาสี ๑๒ กระลาสี ๗๐ ทหารปืนใหญ่ ๒๔ แพทย์ ๑ คนเก็บของ ๔ ช่างเหล็ก ๑ ช่างไม้ ๒ ฝรั่งคนครัว ๑ จีนคนครัว ๑๐ ไทยคนครัว ๑๐ เสมียนไทย ๑ ไทยคนใช้ ๘ จีนคนใช้ ๔ จีนสำหรับซักเสื้อ ๒ ช่างกลไทย ๙ สรั่งสำหรับใส่ไฟ ๑๗ คนใส่ไฟ ๔๓ นายร้อยตรี นายนุ่ม นายแตรวง ๑ คนแตร ๒๖ รวม ๒๙๓ คน

เวลาบ่าย ๕ โมง สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนารถ พระบรมวงษานุวงษ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งตามส่งเสด็จพระราชดำเนินเพียงเมืองสมุทปราการ กราบถวายบังคมลาใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท กลับไปกรุงเทพ ฯ โดยเรือกลไฟสุริยมณฑล เวลาที่เรือสุริยมณฑลใช้จักรเคลื่อนจากที่ พระบรมวงษานุวงษ์ข้าราชการในเรือนั้นโห่ ๓ ครั้ง ถวายไชยมงคลแลแสดงความอาไลยในการที่เสด็จพระราชดำเนิน

เวลาบ่าย ๕ โมง ๑๐ นาที เรือพระที่นั่งถอนสมอออกจากน่าเมืองสมุทปราการ เวลาบ่าย ๕ โมง ๕๐ นาที เรือพระที่นั่งถึงตรงน่าบ้อม

พระจุลจอมเกล้า ที่ ป้อม ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ เรือ พระที่ นั่ง แล่น ต่อ มา เวลา ย่ำค่ำ ถึง ร่อง ลึก น้ำ ยัง ขึ้น น้อย ไม่ พอ ข้าม สันดอน ได้ ต้อง ทอด สมอ รอ น้ำ อยู่ จน เวลา ๒ ทุ่ม ๓๑ นาที ถอน เรือ พระที่ นั่ง ต่อ มา เวลา ๑ ยาม ๑๕ นาที เรือ พระที่ นั่ง ข้าม สันดอน แล้ว รอ เรือ พระที่ นั่ง ส่ง มิสเตอเอสตรอม (C. Astrom) คน นำ ร่อง กลับไป เรือ นำ ร่อง เวลา นั้น มี เรือ เมล์ บริษัท สก็อตติชออ เรียนสติมชิพ ทอด สมอ อยู่ จุด พลุ ถวาย คำ นับ

เวลา ๑ ยาม ๔๓ นาที เรือ พระที่ นั่ง ใช้ จักร เต็ม ที่ ต่อ มา ใน อ่าว สยาม จน เวลา รุ่ง สว่าง เรือ พระที่ นั่ง แล่น ตรง ทิศ ใต้ ออก ลึก แล ไม่ เห็น เกาะ ฝั่ง คลื่น เรียบ ตลอด คืน

วัน ที่ ๘ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เรือ พระที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา เดิน เพียง ชั่วโมงละ ๑๐ น็อต ๔๕๐ เส้น ที่ ใช้ จักร เดิน เพียง นี้ เพราะ โปรด เกล้า ฯ ให้ กะระยะทาง ให้ ถึง เมือง สิงคโปร์ ใน วันที่ ๑๑ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๒ โมง เรือ พระที่ นั่ง ใช้ จักร มา ทาง ทิศ ใต้ ตรง จน เวลาเที่ยง นาย เรือ ตรวจ สอบ ดวง อาทิตย์ คำนวนได้ แล ติจุด เหนือ ๑๐ ดีกรี ๕๙ มินิต ลองติจุด ฝ่าย ตวัน ออก ๑๐ ดีกรี ๓๓ มินิต ระยะทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก ท่า ราช วรดิษฐ ถึงเที่ยง วัน นี้ รวม ๑๙๗ ไมล์ ๘๘๖๕ เส้น ลม สงบ คลื่น เรียบ ตลอด วัน

เวลา วัน นี้ ทรง พระกรุณาโปรด เกล้า ฯ ให้ แบ่ง ปันน่า ที่ ราชการ ของ พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ซึ่ง ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน แล โปรด เกล้า ฯ ให้ ออก ข้อ บังคับให้ พระ บรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ซึ่ง ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน หัดพูดใช้ ภาษา อังกฤษ ระหว่าง เวลา ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย

ให้จัด เวลา รับ พระ ราชทาน อาหาร คือ เวลา เช้า ๑ โมง เลี้ยง กาแฟ มี ขนม ปั่ง นมเนย ผลไม้ อาหาร เช้า เวลา เช้า ๔ โมง อาหาร กลาง วัน เวลา บ่าย ๑ โมง ถึง เวลา บ่าย ๔ โมง มี น้ำชา แล ขนม ปั่ง หวาน อาหาร เย็น เวลา ๒ ทุ่ม เวลา รับ พระ ราชทาน อาหาร บ่าย แล อาหาร เย็น พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับ เสวย พร้อม ด้วย พระ บรมวงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ซึ่ง ตามเสด็จ พระ ราชดำเนิน

ตั้ง แต่ เวลา บ่าย ๑ โมง แล้ว มา นาย เรือ ตั้ง เข็ม เรือ พระ ที่ นั่ง เยื้องไป ทาง ตวัน ตก ทิศใต้ แล่น ตัด ออก ลึก แลไม่ เห็น เกาะ ฝั่ง ลม คลื่น เงียบ สงบ ค่อน อยู่ ข้าง จะ ร้อน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ สบาย ดี

วัน ที่ ๙ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา รุ่ง สว่าง นาย เรือ แจ้ง ว่า เรือ พระ ที่นั่ง ถึง ตรง เมือง สงขลา แต่ แล่น ออกลึก กลาง อ่าวไม่ เห็น เกาะ ฝั่ง เวลา เที่ยง นาย เรือ ตรวจ สอบ ดวง อาทิตย์ได้ แล ติจุดเหนือ ๗ ดิกรี ๑๙ มินิต ลอง ติจุด ตวัน ออก ๑๐๒ ดิกรี ๒๘ มินิต รวม ระยะทาง เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก กรุงเทพ ฯ ๔๒๖ ไมล์ (๑๙๑๗๐ เส้น) เวลา วัน นี้ ลม ก็ สงบ แต่ มี คลื่น ใต้ น้ำ พอ กระเทือน เรือ พระ ที่ นั่ง

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรงจัด พระ เวลา ทรง ราชการใน ระหว่าง เวลา เสวย พระ กระยา หาร เช้า ถึง เวลา เสวย พระ กระยาหาร กลางวัน ตั้งแต่ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน แล้ว ไป จน เวลา เสวย พระ กระยาหาร เย็น เปน เวลา ทรง พระ อักษร

กับตัน คัมมิง (R. S. D. Cumming) นาย เรือ เปน คน อัทยาไศรย เรียบร้อย ช่วย เหลือ เกื้อหนุน เปน ธุระ ตลอด ถึง การ เลี้ยง ดู ส่วน ต้น หน คน อังกฤษ ที่ รอง ลง มา มี ลุตเตอแนนต์ ซอนเดอซ์ ลุตเตอแนนต์ จอยซ์

ลุดเตอแนนต์ฮอลด์ แล ต้น หน ฝ่ายไทย คือ นาย ฉ่าง ทั้งนี้ ดูแล จัด ทำการ เรียบ ร้อย ดี อยู่

พระ บรมวงษา นุวงษ์ แลข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน เวลา ที่ ว่าง ราชการ ผู้ ที่ ยังไม่ ชำนาญใน ภาษา อังกฤษ ก็ เรียน หนังสือ แล หัดพูด ภาษา อังกฤษ ไป ตลอด เวลา ที่ มี ว่าง อยู่

เวลา ย่ำ ค่ำแล้ว ๑๐ นาที พอ จวน พลบ แล เห็น เกาะริดัง ฝ่าย ตวัน ตก เฉียงใต้ ระยะทาง ห่าง จาก เรือ พระที่ นั่ง ประมาณ ๓๐ ไมล์ เศษ ประมาณ (๑๓๕๐ เส้น)

วัน ที่ ๑๐ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เรือ พระ ที่ นั่งใช้ จักร ราวโมงละ ๑๐ น๊อด (๔๕๐ เส้น) แล เห็น เกาะ ปุลูบราลา ฝ่าย ตวัน ตก ห่าง จาก เรือ พระ ที่ นั่ง ประมาณ ๒๐๐๐ เส้น จน เวลา เที่ยง นายเรือ คำณวน ดวง อาทิตย์ ได้ แล ติจุด เหนือ ๓ ดิกรี ๔๕ มินิต ลอง ติจุด ๑๐๔ ดิกรี ๒๘ มินิต ตรง น่า เมือง ปหัง เรือ พระ ที่นั่งใช้ จักร แต่ เที่ยง วาน นี้ มาถึง ที่ นี้ ระยะทาง ๒๕๑ ไมล์ (๑๑๒๙๕ เส้น)

เวลา บ่าย ๕ โมง ๒๐ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ตรง เกาะเรียก ปุลูเปม มากิน แล ปุลูออ เกาะ อยู่ ฝ่าย ตวัน ตก เรือ พระ ที่ นั่ง ห่าง สัก ๖๗๕ เส้น แล เห็น เกาะ ฝั่ง ฝ่าย ตวันตก เรือ พระ ที่ นั่ง ตลอด มา จนเวลา ๒ ยาม แล เห็น ประภา คาร เรียก ฮอส เบิก อยู่ ข้าง ขวา เปน ประภา คาร หมุน ได้ สี ไฟ ขาว เห็น ได้ แต่ ไกล ทาง ๗๒๐ เส้น นาย เรือ ตั้ง เข็ม เดิน เรือ มา ทาง ประภาคาร นั้น แล้ว มา ตาม ช่อง ระหว่าง เกาะสิงคโปร์ กับ แหลมมลายู เรือ พระที่ นั่ง ใช้ จักร รอ ๆ มาเพื่อ จะ ให้ ถึง เมือง สิงคโปร์ ต่อ วัน รุ่ง ขึ้น

วัน ที่ ๑๑ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร รอ มา

จวนเวลารุ่งสว่าง ฝนตกจัด พอเย็นสบาย เวลาเช้า ๒ โมงถึงเมืองสิงคโปร์ รวมระยะทางจากท่าราชวรดิษฐ์กรุงเทพฯ ๗๑๑ ไมล์ (๓๑๙๙๕ เส้น) เรือพระที่นั่งทอดสมอจอดตรงท่ายอนสคันเบีย ห่างจากท่าสัก ๑๕ เส้นเศษ พอทอดสมอเสร็จ ฝนหายเปนปรกติ

เมื่อเวลาเรือพระที่นั่งมาถึง เรือรบอังกฤษชื่อ อิฟิยิเนีย (Iphiginia) ๑ ลำ เรือรบฝรั่งเศสชื่อเอเกลเรอร์ (Eelcireur) ๑ ลำ ป้อมแคนนิงในเมืองสิงคโปร์ ยิงปืนใหญ่ถวายคำนับทั้ง ๓ แห่ง เรือพระที่นั่งยิงปืนใหญ่ตอบรับทั้งที่เรือแลที่ป้อม

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ซึ่งมาพักอยู่เมืองสิงคโปร์คอยส่งเสด็จพระราชดำเนิน ๑ พระยาทิพย์โกษา ผู้กำกับข้าหลวงรักษาราชการหัวเมืองฝ่ายทะเลตวันตก ๑ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ ผู้ว่าราชการเมืองตรัง ๑ พระนริศรราชกิจ ๑ พระนิเทศพานิช (มิสเตอยอนแอนเดอซัน) (John Anderson) กงซุลเยเนราลสยาม ณเมืองสิงคโปร์ ๑ หลวงพิพัฒน์พานิชการ (ตันบูเลี่ยด) หลานพระยาอนุกูลสยามกิจ ๑ มิสเตอร์รอชผู้ช่วยกงซุลเยเนราลสยาม ๑ มาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท มีพระราชดำรัสด้วยตามสมควร

เวลาเช้า ๓ โมง ๔ นาที ซอชาลสมิตเชล (His Excellency Sir Charles bullen Hugh Mitchell G. C. M. G.) คอเวอนเนอสิงคโปร์ กับกัปตันบอลเดอโร (Captain A. H. Boldero) เจ้าท่า กับตันเอนสลี (Captian H. S. Ainalie) นายทหารคนสนิทของคอเวอนเนอมาเรือกลไฟเกวินเนตมาเฝ้า มีพระราชดำรัสด้วยตามสมควร

เวลาเช้า ๓ โมง ๑๕ นาที เซอ ชาล สมิตเชล กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ เมื่อ เซอ ชาล สมิตเชล ออก เรือไป เรือ พระที่นั่ง ยิง ปืน ๑๗ นัดให้เปน เกียรติยศ ตาม ตำแหน่ง คอเวอนเนอ แล้ว นาย เรือ รบ อิพีเนีย อังกฤษ ชื่อ กับตัน ดัดดิง (Commander Dudding) แล นาย เรือ รบ บีก มี อังกฤษ ชื่อ กับตัน ดอมเมอ (Commander C. Dormer) มา เฝ้า มี พระราช ดำรัส ด้วย ตาม สมควร แล้ว นาย เรือ รบ ทั้ง สอง กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป เวลา เช้า ๔ โมง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี ขึ้น ท่า เมือง สิงคโปร์ โดย เรือ พระ ที่นั่ง กัน เชียง มี เรือ กลไฟ ชื่อ เกวนเนต ซึ่ง คอเวอนเนอ จัด มา รับ เสด็จ จูง มา เวลา ออก เรือ พระที่ นั่ง กัน เชียง จาก เรือ มหา จักรกรี เรือ รบ อังกฤษ ชื่อ อิพิยิเนีย กับ เรือ รบ ฝรั่ง เศส ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ เรือ รบ ทั้ง ๓ ลำตก แต่ง ประดับ ด้วย ธงสี ต่าง ๆ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล เมื่อ เรือ กัน เชียงพระที่ นั่ง ผ่าน เรือ รบ อังกฤษ ชื่อ บีก มี นาย เรือ แล นาย ทหาร ใน เรือ เข้าแถว ถวาย คำนับ แล มี กระลาสี เรือ ขึ้น ยืน เพลา ถวาย คำนับ พร้อม กัน

พอเรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ท่า ยอน สะตันเบีย ป้อม แคน นิงใน เมือง ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ เวลา ที่เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น จาก ท่า ยอน สะตันเบีย กรมการ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน คือ เม เยอ เยเน ราล โยนซวอกฮาน (Major General Jones Vaughan C. B.) ผู้ บังคับ การ ทหาร ๑ มิสเตอ สนีด คินเนอ สะลี (C. W. Snyed Kynnersley) เสครา ธิการโกโลนี ๑ มิสเตอ คอลเยอ (W. R. Collyer) เจ้า กรม อัยการ ๑ มิสเตอเปนนี (F. G. Penney) ผู้แทน กรมคลัง ๑ เคอแนลเปนนีฟาเทอ (E. G. Pennefather) ผู้ บังคับ การพลตระเวร ๑ ลุตเตอแนนต์เคอแนลโบเกอล (J. du T. Bogle) ผู้ บังคับ การ กอง รอย แอลเอนยินเนีย ๑

ลุตเตอ แนนต์ คอเนลนอคอตต์ (C. H. B. Norcott) ผู้บังคับการ ทหารไรเฟอล์ บริเกต ๑ กัปตันโคลซ (T. Close) นาย ทหาร ปืนใหญ่ ๑ นาย ร้อยเอก เซนแคล (W. G. St. Clair) นาย ทหาร สมัค ๑ มารับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่ ท่า ขึ้น มี ทหาร อังกฤษ ไร เฟอล บริเกตกอง ที่ ๑ มี ๑๐๐ คน กับ แตร วง คน อังกฤษ ๑ วง แต่ง ตัว ด้วย ผ้า กากี สีเทา ทั้ง สิ้น ทหาร แตร เป่า เพลง แตร สรรเสริญ พระบารมี คำนับ พอ สงบ เสียงแตร มี พระราช ดำรัส ด้วย กรม การ อังกฤษ ที่ มา รับ ตาม สมควร แล้ว เสด็จ ทรง พระดำเนิน ทอดพระเนตร แถว ทหาร มี พระราช ปราไสย ตามธรรมเนียม แล้ว เสด็จ ทรง รถ พระ ที่ นั่ง พร้อม ด้วย พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล ข้า ราชการ ไป เยี่ยม ตอบ แทน คอเวอนเนอ สิงคโปร์ ที่ บ้าน เวลา เช้า ๔ โมง ๔๕ นาที ถึง คอเวอนแมนต์ฮ้าส์ คอเวอนเนอ พาเลดี้มิตเชล ภรรยา มา เฝ้า มี พระราช ดำรัส ด้วย คอเวอน เนอ แล ภรรยา คอเวอนเนอ จนเวลาเช้า ๕ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก จาก บ้าน คอเวอนเนอ โดยกระบวน รถ พระที่ นั่ง ไป ประทับ แรม ที่ เฮอริเกนเฮ้าส์ ใน ตำบล ตังหลิน

การ ที่ คอเวอนเนอ จัด รับเสด็จ ที่ บ้านนั้น (H. O. Newland) จัด รับ เปน ทาง ราชการ คือ ที่ น่า ตึก มี ปลัดกรม พล ตระเวร ชื่อ นิวแลน คุม ทหาร แขก ชาติ ซิก แต่ง ตัว ผ้า สี น้ำ เงิน แก่ ดู ท่วง ที สอาด เรียบ ร้อย ดี ที่ บันได ทาง ขึ้น จัด มี แขก คนใช้ ถือ ไม้ ตุ้ม เงิน คล้าย พลอง เปน ไม้ ตุ้ม ตำแหน่งยศ ๖ คน ยืน ๒ ข้าง ข้าง ละ ๓ คน ส่วน ให้ ห้องเรือน คอเวอนเนอ จัด ตก แต่ง ประดับ ด้วย ต้นไม้ต่าง ๆ เรียบร้อยดี

การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนินครั้งนี้ การ ที่ รับ รอง เปนทาง ราชการ ทีเดียว คือ ถึง ออก ประกาศใน หนังสือ พิมพ์ แกเซต ใน ราชการ นัดหมาย ให้ กรม การ ผู้ ใหญ่ ใน สิงคโปร์ มา คอย รับ แล เฝ้า

ข้า ราชการ แลพลเมือง สิงคโปร์ มี ความ ยินดี ใน การ ที่ เสด็จพระราช ดำเนินเพราะ ได้ เคย เห็น แลได้ เคย เฝ้า หลายครั้ง มา แล้ว แม้ การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน ครั้ง นี้ เปน ทาง ราชการ ก็ ดี ยัง ขอ รับ พระราชทาน พระบรม ราชา นุญาตให้ ภรรยา เฝ้า ใน เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน เยี่ยม ตอบ นั้น ด้วย

เวลา บ่าย ๒ โมงครึ่งประทับ ที่ เฮอริเกนเฮาส์ พระนิเทศพานิชกงซุลเยเนราล สยาม นำ ลอดบะเรดดอลเบน กับ เลดี้บเรดดอลเบน (Lord Breadalbane) ซึ่งเดิน ทาง จะไป เมือง ฮ่องกง เฝ้า มี พระราช ดำรัส ด้วยตามสมควร แล้ว คอม มา ดอง เตกเซี่ย (Texier) นาย เรือ รบ ฝรั่งเศส เอเกลเรอร์ กับมองสิเออบีนาด์ (Albert Pinard) กงซุล ฝรั่งเศส เมือง สิงคโปร์ ได้ มา จด ราย ชื่อ เฝ้า เยี่ยม เยียน ตาม ธรรมเนียม

เวลา บ่าย ๔ โมง ๔๕ นาที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนินโดย กระบวน รถ ไป ประพาศ โรง พยาบาล เยเนราลฮอสะปีแตล (General Hospital)

มี พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น สรรพสาตรศุภกิจ พระยาศรี สุริย ราชวรานุวัตร พระยาสฤษดิ พจนกร พระอินทร เดช พระพิเทศพานิช หมอไรเตอ ตามเสด็จพระราชดำเนิน เวลา บ่าย ๕ โมง ๒ นาที ถึงโรง พยาบาล คอเวอนะนอ สิงคโปร์ กับ เลดีมิต เชล ภรรยา นาย แพทย์ ใหญ่ ชื่อ ดอกเตอ ซิมอน (M. T. Simon) ดอกเตอฟะเรีย (G. D. Freer) กับ นาย แพทย์ ประจำ ชื่อ ดอกเตอ วันลังเกนเบิก (V. Van. Langenberg) คอย รับ เสด็จ แล นำ ชี้แจง การ เสด็จ ทอด พระเนตร ห้องสมุด ใน โรง พยาบาล ของ สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรม ราชินีนารถ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร โรงพยาบาล มี พระ

ราช ปราไสยไต่ถาม คน ป่วย ถึง อาการ ป่วย ต่าง ๆ ห้อง สมุด ทำ เปน ตู้ ติด แขวน กับ ฝา ผนัง ห้อง สอง ตู้ มี หนังสือ ๒๔๑ เล่ม เปน หนังสือ ชนิด นอบ แวล (Novels) ต่าง ๆ ใช้ ไป ก่อน เพราะ เขา ว่า ถ้า ชำรุด จะ ซ่อมได้ง่ายแล ถูก เงิน กว่า แล มี ห้อง อ่าน หนังสือ สบาย เย็น ดี น่า ตู้ แล ห้อง สมุดมี อักษร จารึก เปน ภาษา อังกฤษ แปล ว่า ห้อง สมุด ของ สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระบรมราชินีนารถ กรุง สยาม นาย แพทย์ แจ้งว่า อาการ ที่ ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ มี ห้อง สมุด ใน โรง พยาบาล นี้ นาย แพทย์ แล คน ป่วย ในโรง พยาบาล มี ความ ยิน ดี แล ขอบ พระเดช พระคุณ เปน ล้น เกล้า ฯ ขอ พระ ราชทาน ถวาย พระราช กุศล แด่ พระ บาท สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรม ราชินีนารถ

เงิน ที่ โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน ๕๐๐ เหรียญได้ ใช้ สิ้น ไป แล้ว ๒๔๓ เหรียญ ๕๗ เซ็นต์ เงิน ที่ ยัง คง เหลือ อยู่ จะ ได้ รับ พระ ราช ทาน จัด หา หนัง สือ เพิ่ม เติม แล ใช้ ใน การห้อง สมุด ต่อไป ส่วน โรง พยาบาล การ รักษา สอาด เรียบ ร้อย ดี ใน เวลา วัน นี้ นายแพทย์แจ้ง ว่า มี คน ป่วย ฝรั่ง ๓๑ คน แขก ไทยจีน ๓๗ คน หญิง ๖ คน

เวลา บ่าย ๕ โมง ๓๐ นาที เสด็จ พระ ราช ดำเนินจากโรง พยาบาล แล้ว เสด็จ มา ประพาศ สวน เรียก โบแตนนิกลกาเด็น ทอด พระ เนตร สวน แล พรรณไม้ ชนิด หมาก อังกฤษ เรียก ว่า ปาม " ต้น เพิน " กล้วยไม้ ชนิด ใด ที่ ต้อง พระ ราช ประสงค์ ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระนิเทศ พานิช จัด ส่ง มา กรุงเทพ ฯ เพื่อ จะได้ จัด การ เพาะ ปลูก เปน พรรณ สืบไป

เวลา ย่ำ ค่ำแล้ว ๓๐ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ จาก สวน มา ประ ทับ แรม ที่ เฮอริ เกน เฮาส์ ๑ ราตรี ใน เวลา ที่ ประทับ แรม อยู่ เฮอริ เกนเฮาส์

โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จ พระเจ้า ลูกยา เธอ พระเจ้า น้องยา เธอ ๓ พระองค์ แล ข้า ราชการ ในจำนวนพัก ชั้น บน ชั้น ล่าง จัด ให้เปน ที่ พัก ของ นักเรียน โต๊ะ ที่ จัดเลี้ยง อา หาร ก็ แบ่ง เลี้ยง เปน ชั้น บน ชั้น ล่าง ตาม ที่ อยู่ โต๊ะ ชั้น บน พระบาท สม เด็จ พระ เจ้า อยู่ หัวประทับ เสวย พระ กระ ยา หาร กลาง วัน แล เย็น ทุก เวลา เวลา ที่ เลี้ยง อาหาร คือ เวลาแต่ ย่ำ รุ่ง ถึง ๒ โมงเช้า เปน เวลา เลี้ยง กา แฟ เช้า ๓ โมง อา หาร เช้า บ่าย ๑ โมง อาหาร กลาง วัน บ่าย ๔ โมง น้ำ ชา เวลา ๒ ทุ่ม เลี้ยง อา หาร เย็น

การ ที่ พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราช การจะไป แห่งใด มี รถ ของ หลวง ไป มาโดย สดวก ตาม ความ ประสงค์ อนึ่ง ทรง พระ กรุณาโปรด เกล้า ฯ พระราช ทาน เงินให้ ใช้ สอย แก่ สมเด็จพระ เจ้า ลูกยา เธอ พระ เจ้า ลูกยา เธอ พระ เจ้า น้อง ยา เธอ แล ข้า ราช การ

เวลา บ่าย ๕ โมงครึ่ง เรือ รบ มกุฎราชกุมาร มา ถึง เมือง สิงคโปร์ จอดใน อ่าว น่า ท่า ยอนสะตันเบีย

วัน ที่ ๑๒ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ พระ บาท สม เด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประ ทับ ที่เฮอริเกนฮาส์ พระยา ทิพย โกษา นำ หลวง บำรุงจีน ประชา (เอี๋ยบ สูโป๋) อำเภอ จีน เมือง ภูเก็จ ' เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท

เวลา เช้า ๕ โมง เรือ รบ ยงยศ โยชฌิยามา ถึง เมือง สิงคโปร์ จอด ใน อ่าว ตรง ท่ายอน สะตัน เบีย

วัน นี้ เปน วัน เถลิง ศก ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ เชิญ พระพุทธรูป พระเนาวโลห น้อย พระ บรม ทนต์ พระทนต์ ประดิษฐาน ณที่ เฮอริเกนเฮาส์ ทรง สรง น้ำ พระ พุทธรูป พระบรมทนต์พระทนต์ แล โปรด เกล้า ฯ ให้ พระ บรมวงษานุวงษ์ สรง น้ำ พระเนาวโลห พระ บรมทนต์ พระ ทนต์ ด้วย แล้ว

โปรดเกล้า ฯ พระราชทานเสื้อผ้าข้าราชการ ซึ่งมีอายุแก่กว่าพระชนมพรรษา คือ เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ๑ สำรับ พระยาทิพยโกษา ๑ สำรับ พระยาสีหราชเดโชไชย ๑ สำรับ พระนิเทศพานิช ๑ สำรับ กัปตันคัมมิง ๑ สำรับ เสร็จแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานจัดอาหารเข้าแช่เลี้ยง พระบรมวงษานุวงษ์ ข้าราชการ แลนักเรียน รวม ๔๘ คน แลโปรดเกล้า ฯ ให้จับฉลาก พระราชทานเบี้ยเซ็นต์ทองแดงเปนฉลากด้วย เปนการรื่นเริงในวันเถลิงศก

ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมง ๒๐ นาที เซอชาลส์มิตเชล คอเวอนเนอเมืองสิงคโปร์ มาเฝ้ารับเสด็จพระราชดำเนิน ไปอุทยานสโมสรที่บ้านคอเวอนเนอ ในที่อุทยานสโมสรนี้ คอเวอนเนอจัดการตกแต่งรับเสด็จพระราชดำเนินโดยประณีต เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับในที่คอเวอนเนอจัดไว้เปนพระที่นั่งนั้นแล้ว คอเวอนเนอพร้อมด้วยกัปตันเอนสลีนายทหารคนสนิทของคอเวอนเนอ นำสุดต่านยะโฮกับกรมการฝ่ายอังกฤษ แลชายหญิงผู้ดี มีเลดี้มิตเชลเปนประธาน ซึ่งมาในที่อุทยานสโมสรรวม ๒๒๐ คน เฝ้าถวายคำนับเรียงตัวเปนลำดับกัน เปนความยินดีของคอเวอนเนอ แลบันดาคนซึ่งมาในที่อุทยานสโมสรเปนอันมาก เวลาย่ำค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับที่เฮอริเกนเฮาส์

เวลาวันนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานนำเงิน ๒๕๐ เหรียญไปพระราชทานแก่ห้องสมุด ในโรงพยาบาลเยเนราลฮอสะปิแตล เมืองสิงคโปร์ ในพระนามของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนารถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์

เวลา ๒ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อม

ด้วย พระเจ้า น้อง ยาเธอ ทั้ง ๓ พระองค์ แล ข้า ราชการ ใน จำนวน ตาม เสด็จ พระราช ดำเนินไป ประทับ เสวยอาหาร เย็น ที่ บ้าน ท่าน คอเวอนเนอเมือง สิงคโปร์ การ ที่ คอเวอนเนอ เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนินไป ประทับ เสวย อาหารเย็น ครั้ง นี้ เปน การจัดเลี้ยง ถวาย เพื่อ เปน พระเกียรติยศ ใน การเสด็จ พระราช ดำเนิน ประเทศ ยุโรป จัดการ ตกแต่ง บ้าน โต๊ะ ที่ ประทับ อย่าง สะเตตดินเนอ โดย ประณีต เรียบร้อย จำนวน คน นั่ง รับประทาน ทั้ง สิ้น ๓๒ คน

เมื่อ จวน จะเสวยเสร็จ คอเวอนเนอ ถวาย พระพร สมเด็จ พระนาง เจ้า กวีนวิกตอเรีย แล้ว คอเวอนเนอ กล่าว คำ แสดง ความ ยินดี ในการ ที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จพระราช ดำเนิน มา สิงคโปร์ แล ถวาย พระพร ใน การ ที่ จะ เสด็จ พระราช ดำเนินประเทศ ยุโรป แล้ว กล่าว แสดง ถึง การ ที่ คอเวอนเนอ ได้ เคย เฝ้า คุ้น เคย ใน ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท แล แสดง ความ ระลึก ถึง สมเด็จ พระนาง เจ้า พระบรมราชินี นารถ ด้วย แล้ว ขอ ให้ ดื่ม ถวาย พระพร อีกครั้ง หนึ่ง พร้อม กัน

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ เปน ภาษา อังกฤษ แสดง พระราชหฤไทย ยินดี ที่ จะ ให้ สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช ไป เฝ้า สมเด็จ พระนางเจ้า กวีน วิกตอเรีย ใน การ เพชราภิเศก แล แสดง พระราช หฤทัย ยินดี ที่ จะ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เฝ้าสมเด็จพระ นางเจ้า กวีนวิกตกเรีย ซึ่ง ตั้ง แต่ ทรง ทราบ ปวัติ ของ พระองค์ มา ก็ ล้วน แต่ ประพฤติ เช่น อัน ดี อยู่ เปน นิตย์ แล้ว ทรง ขอบใจ คอเวอนเนอ ทั้ง ส่วน พระองค์ แล ใน พระนาม ของ สมเด็จ พระนางเจ้า พระบรม ราชินีนารถ แล ทรง ดื่ม พระราชทาน พร คอ วอนเนอ สิงคโปร์ แล เดิมิตะซล ครั้น เวลา ๕ ทุ่ม ๒๕ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ประทับ แรม ณ เฮอริเกนเฮาส์

วันที่ ๑๓ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เปนวันคำรพที่ ๗ แต่เสด็จพระราชดำเนินจากกรุงเทพฯ เวลาเช้า ๓ โมง ๕๐ นาที เซอชาลสมิตเชลคอเวอเนอเมืองสิงคโปร์ มาเฝ้า ณ เฮอริเกนเฮาส์ เพื่อรับเสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งตามทางราชการ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยคอเวอนเนอ พระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าราชการโดยขบวนรถจากเฮอริเกนเฮาส์ถึงตะพานท่ายอนสตันเบี้ย ทหารแตรคนอังกฤษเป่าแตรทำเพลงสรรเสริญพระบารมี แลที่ตะพานมีกรมการผู้ใหญ่เมืองสิงคโปร์หลายคน มีมิสเตอเคนเนอ สลีเลขาธิการของโคโลนีเปนประธาน มาคอยเฝ้าส่งเสด็จ แลมีนายทหารคุมทหารชาติซิก ๕๐ คนถวายคำนับรับแลส่งเสด็จพระราชดำเนิน

การที่จัดทหารแขกชาติซิก มารับเสด็จพระราชดำเนิน ณ ที่ยอนสตันบี้ยแทนทหารอังกฤษนี้ เพราะคอเวอนเนอได้กราบบังคมทูลไว้แต่วานนี้ว่า การที่ต้องให้ทหารอังกฤษมารับเสด็จพระราชดำเนินนั้นต้องเดินทางมาจากโรงทหารตำบลตังหลินไกลมาก เดินทางมาไกลเวลามาถึงมักไม่ใคร่สอาดเรียบร้อย เพราะฉนั้นขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต จัดทหารแขกชาติซิกมารับเสด็จแลดูทรงพอพระราชหฤทัยจะใคร่ทอดพระเนตรทหารแขกซิกอยู่ด้วย ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตแลมีพระราชดำรัสตอบว่ามีพระราชประสงค์ จะทรงใคร่ทอดพระเนตรทหารแขกชาติซิกด้วยดังนี้ คอเวอนเนอจึงได้จัดมาตามพระบรมราชประสงค์

ประทับ ทรง พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตรทหาร ซิก มี พระราช ปราไสย ไต่ ถาม แล มี พระราช ดำรัส กับ กรมการ เมือง สิงคโปร์ที่ มา ส่งตาม สมควร แล้ว พอ ถึง เวลาเช้า ๔ โมง ๒๐ นาทีเสด็จ ลง เรือ พระ ที่นั่ง กัน เชียง มีเรือ กลไฟ ของ คอเวอนเนอ ชื่อ แกวนเนต จูง ๑ ลำ คอเวอนเนอ แล กับตัน บอลเดอ โร เจ้า ท่า ตาม มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนินใน เรือ พระที่นั่ง กันเชียง ด้วย

เวลา เรือ พระ ที่นั่ง กันเชียง เคลื่อน จาก ท่า ป้อม แคนนิง แล เรือรบ อังกฤษ ชื่อ อิพี ยีเนีย ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ เรือ อิพียีเนีย แล เรือ รบ อังกฤษ ชื่อ บิกมี เรือ ยอช ของ คอเวอนเนอ ชื่อ ซีเบล ตก แต่ง ด้วย ธงเทียว สี ต่าง ๆ โดย ปราณีต เวลา ที่ เรือ พระ ที่นั่ง ผ่าน เรือ บิก มี นายเรือ จัด กระลาสี ขึ้นยืน เพลา ถวาย คำนับ พร้อม กัน เมื่อ เสด็จ ขึ้น ประทับ เรือพระ ที่นั่ง มหาจักรกรี แล้ว มี กัปตัน ดัดดิง นาย เรือรบ อังกฤษ กับตัน คูลเบิก นาย เรือรบ มกุฎราช กุมาร แล มี ข้า ราชการ คือ เจ้า พระยา รัตนาธิเบศร์ พระยา ทิพย์ โกษา พระยา รัษฎาพนุประดิษฐ์ ผู้ ว่า ราชการ เมือง ตรัง พระนริศรราชกิจ พระ นิเทศ พานิช กงสุล เยเนราล สยาม หลวง พิพัฒน์ พานิชการ เฝ้า ทูล ลออง ธุลีพระบาท แล้วเมเยอ เยเนราล โยนซ์ วอกฮ่านได้ มา เฝ้า ด้วย

ครั้น เวลาเช้า ๕ โมง ครึ่ง คอเวอนเนอ เมเยอเยเนราลโยนซ์ วอกฮ่าน แล บรรดา ข้า ราชการ ที่ มา ส่ง กราบ ถวาย บังคมลา จาก เรือ พระที่นั่ง มหา จักรกรี เรือ พระ ที่นั่ง ยิง ปืน ใหญ่ ให้เปน เกียรติยศ แก่ เซอฮ่าล สมิต เซล คอเวอนเนอสิงคโปร์ ๑๗ นัด เมเยอ เยเนราล โยนซ์ วอกฮ่าน ๑๓ นัด

ก่อน ที่ จะ ออก จาก เมือง สิงคโปร์ พระยารัษฎา นุประดิษฐ์ แล พระ นิเทศ พานิช ได้ จัดการ ตก แต่ง ที่ ประทับ เฮอริเกน เฮ่าส์ เรียบ ร้อยดี แล ได้ เปน ธุระ เอื้อเฟื้อ จัดการ ใน เวลา ประทับ อยู่ สิงคโปร์ โดย เต็ม กำลัง

เวลาเช้า ๕ โมง ๕๕ นาที เรือพระที่นั่งมหาจักรกรีใช้จักรออกจากท่าน่าเมืองสิงคโปร์ เรือรบมกุฎราชกุมาร แลเรือยงยศโยธฌิยาก็ออกจากท่าพร้อมกัน เรือรบอิพิยิเนีย อังกฤษยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ เรือพระที่นั่งยิงปืนตอบรับตามธรรมเนียม มาเวลา ๑ โมงถึงประภาคารท้ายช่องสะเตรดส์ เปนที่แยกเรือรบมกุฎราชกุมารยิงปืนใหญ่กราบถวายบังคมลา แลส่งเสด็จพระราชดำเนิน แล้วแยกกลับกรุงเทพ ฯ เรือพระที่นั่งใช้จักร นายเรือตั้งเข็มเลี้ยวมาทางฝ่ายตวันตกเฉียงเหนือ มาในทะเลเรียกช่องมลากา เดินชั่วโมงหนึ่งเพียง ๑๒ น็อต ๕๔๐ เส้น แลเห็นเกาะฝั่งแหลมมลายู ฝ่ายตวันออกตลอดมา เวลา ๔ ทุ่ม ๓๕ นาที เรือพระที่นั่งถึงประภาคาร เรียกอินตัน แขวงมลากาอยู่ฝ่ายตวันออก ระยะทางห่างสัก ๑๐๐๐ เส้น มีลมพยุฝนตกแต่คลื่นเรียบ เวลา ๕ ทุ่ม ๔๐ นาที แลเห็นประภาคารปากน้ำมลากาอยู่ฝ่ายตวันออก เวลา ๗ ทุ่ม เรือพระที่นั่งถึงตรงประภาคารราชาโดอยู่ทางตวันออกห่างทางสัก ๑๐ ไมล์ นายเรือไม่สบายใจหมายว่าแลเห็นใกล้นักควรแลเห็นมาแต่ไกลกว่านี้ เพราะเปนที่มีโสโครกหลายแห่ง แต่ที่จริงเปนด้วยเมฆหมอกสูงจัดต่อมาถึงใกล้ จึงแลเห็นประภาคารได้ เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมาในช่องมลากาตลอดคืน คลื่นสงบเรียบร้อย

วันที่ ๑๕ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ พอรุ่งสว่างเรือพระที่นั่งถึงที่ตรงปากน้ำกวาลามุดา เวลาเช้า ๑ โมงถึงที่ประภาคารเรียกวันฟาทัมแบงก์อยู่ทางตวันออก ห่างเรือประมาณ ๑๐ ไมล์ ๔๕๐ เส้นเศษ ต่อมาแลเห็นเกาะอาโรอาอยู่ทางตวันออก เวลาเที่ยงนายเรือคำณวน

ดวงอาทิตย์ได้ แล ติจุดเหนือ ๓ ดีกรี ๔๔ มินิต ลองติจุดตวันออก ๑๐๐ ดีกรี ๒๒ มินิต ระยะทาง แต่ ท่า ราชวรดิษฐ กรุงเทพ ฯ ถึง เที่ยง วันนี้ ๙๙๐ ไมล์ (๔๔๕๕๐ เส้น)

เวลา บ่าย ๑ โมง เรือ พระ ที่นั่ง ถึง ตรง ท้าย เกาะ เซม บิลัน (เกาะเก้า) อยู่ ข้าง ตวัน ออก ห่าง เรือ ประมาณ ๒๐ ไมล์ (๙๐๐ เส้น) เวลา บ่าย ๓ โมง เรือ พระที่นั่ง ถึง ตรง เกาะจะรัก อยู่ ข้าง ซ้าย เรือ พระ ที่นั่ง ทาง ห่าง เพียง ๘ ไมล์ คือ (๓๖๐ เส้น)

เรือ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา เวลา เย็น พบ เรือ เมล์ ใหญ่ เห็น แต่ ไกล พอ ทราบ ได้ ว่า เปน เรือ เมล์ บริษัท โฮลต์ แล่น มา ทาง เดียว กัน กับ เรือ พระ ที่นั่ง เวลา ๑ ทุ่ม แล เห็น ประภาคาร ที่ แหลม มุกา ศีศะ เกาะ ปีนัง ด้าน ตวัน ตก เฉียง เหนือ แล เห็น เกาะ ปีนัง ถนัด เพราะแล่น มา ใกล้ หมาย จะ ให้ พบ กับ เรือ เมล์ ชื่อ " ซิลอน " ของ บริษัท เปน นี่ ซูลาออ เรียนตัล สติมชิพ หรือ เรียก กันโดย ย่อ ว่า เรือ ปี แอนโอ

เวลา ๑ ยาม ๓๐ นาที เรือ พระที่ นั่ง มา ถึง ตรง ประภาคาร แหลม มุกา ทาง ห่าง สัก ๖ ไมล์ หรือ (๒๗๐ เส้น) เท่า นั้น พอแล เห็น เรือ เมล์ ชื่อ ซิลอน ทอด สมอ คอย อยู่ เรือ ซิลอนลำ นี้ เปน เรือ เมล์ ที่ ว่า จ้างให้ เปน เรือ สำหรับ ตาม เรือ พระ ที่ นั่ง ตั้ง แต่ เมือง สิงคโปร์ ไป จน ถึง สุเอศ เพราะ ฉนั้น พอเรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ที่ นี่ แล้ว ใช้ จักร ต่อ มา เรือ เมล์ ซิลอน ก็ แล่น ตาม มา ภายหลัง พอ ใกล้ แล เห็น ลำ ถนัด จาก ประภาคาร มุกา นาย เรือ ตั้ง เข็ม ไป ทิศ ตวัน ตก ไป เกาะ ลังกา แล่น ต่อ ไป ใน ทะเล ช่อง มลากา เวลา กลาง คืน ฝน ตก จัด แต่ คลื่น สงบ

วันที่ ๑๕ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมา แลเห็นเขาสูงในเกาะสุมาตราไกลลิบอยู่ทางซ้ายมือ เขานั้นดูเหมือนจะสูงถึง ๕๐๐๐ ฟีต มาเวลาเที่ยงนายเรือคำณวนดวงอาทิตย์ได้ แลติจุดเหนือ ๕ ดีกรี ๓๔ มินิต ลองติจุดตวันออก ๙๗ ดีกรี ๒๗ มินิต ระยะทางมาจากเมืองสิงคโปร์ ๕๒๘ ไมล์เท่า (๒๕๕๒๐ เส้น) รวมระยะทางจากท่าราชวรดิษฐ กรุงเทพ ฯ ๑๔๔๔ ไมล์ เท่ากับ (๖๔๙๘๐ เส้น) พอเรือพระที่นั่งถึงตรงไดมอนด์ปอยต์ หรือแหลมเพ็ชรของเกาะสุมาตรา อยู่ข้างซ้ายมือ แลเห็นเขาใหญ่ในเกาะสุมาตราตลอดมาจนเวลา ๗ ทุ่ม เรือพระที่นั่งแล่นมาระหว่างเขาเรียกปุลุปราช อยู่ข้างซ้าย ปุลุวาย อยู่ข้างขวา เปนเกาะสุดหัวเกาะสุมาตรา มีประภาคารใกล้กับปุลุปราช ๒ แห่ง เกาะทั้งสองนี้ใกลทางห่างเพียง ๒๕๐ เส้นเศษเท่านั้น เดือนหงายเห็นถนัด ที่ริมปุลุปราชซึ่งมีประภาคาร เขาว่ามีบ้านแขกพวกสุมาตรามาตั้งหาปลาอยู่บ้าง พอพ้นเกาะสองเกาะนี้มา เรือพระที่นั่งก็ออกมหาสมุทอินเดียน ฤๅเรียกภาษาอังกฤษว่าเดียนโอชัน คลื่นพยุก็เงียบ มีแต่คลื่นใต้น้ำ เรือพระที่นั่งแคลงเพียงข้างละ ๑๐ ดีกรีตลอดคืน เรือกลไฟชิดจนแล่นตามมาพอเห็นลำถนัด

วันที่ ๑๖ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมา ตัดออกลึกกลางสมุท แลไม่เห็นเกาะฝั่งอย่างใด มีแต่น้ำกับฟ้า ลมสงบ มีแต่คลื่นใต้น้ำอย่างวานนี้ พอเรือพระที่นั่งกระเทือน เวลาเที่ยงนายเรือคำณวนดวงอาทิตย์ได้ แลติจุด ๖๖ ดีกรี ๙ มินิต ลองติจุด ๙๓ ดีกรี ๑๒ มินิต ระยะทางจากท่าราชวรดิษฐ กรุงเทพ ฯ ๑๗๑๒ ไมล์เท่ากับ (๗๗๐๔๐ เส้น) วันนี้ไม่มีลมพยุอย่างใด แต่มีคลื่น

ใต้น้ำ มาก เรือ พระ ที่ นั่ง แคลง เพียง ข้าง ละ ๑๔ ดีกรี มี คน เมา คลื่น มาก แล่น มา ตลอด คืน

วัน ที่ ๑๗ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เรือ พระที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ยัง คง มี คลื่น ใต้ น้ำ อยู่ อย่าง นั้น เรือ ซีลอน ก็ แล่น ตาม มา ระยะทาง ห่าง พอ แล เห็น ถนัด เวลา เที่ยง นาย เรือ คำ ณวน ดวง อาทิตย์ ได้ แล ติจุด เหนือ ๖ ดีกรี ๖ มินิต ลอง ติจุด ตวัน ออก ๘๘ ดีกรี ๓๖ มินิต รวมระยะทาง เสด็จ พระราชดำเนิน จาก ท่าราชวรดิษฐ กรุง เทพ ฯ ๑๙๙๒ ไมล์ (หรือ ๘๙๖๕๐ เส้น) วัน นี้ ก็ มี คลื่น ใต้ น้ำ มาก คน ที่ มา ใน เรือ เมา คลื่น กว่า ๑๐ คน มี การ เล่น ต่าง ๆ ใน เรือ พอ เปน การ รื่น เริง เวลา เปลี่ยว เปล่า ใน ทะเล เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร เต็ม ที่ มา ตลอด คืน

วัน ที่ ๑๘ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา รุ่ง สว่าง คลื่น ใต้ น้ำ ค่อย สงบ เบา กว่า เวลา วาน นี้ คน ที่ เมา คลื่น ค่อย เปน ปรกติ วัน นี้ วัน อาทิตย์ เปน วัน ตรวจ ทหาร แล กระลาสี ทั้งปวง ที่ มา ใน เรือ เวลา เช้า ๓ โมง ครึ่ง กับ ตัน คัมมิง ได้ ให้ รวม คน พร้อม กัน คือ พวก พล เรือ กระลาสี ทหาร ปืน ทหาร แตร เข้า แถวดาดฟ้า ชั้น บน เปน สอง แถว พวก ช่าง กล แล คน ใส่ ไฟ เข้า แถว ดาด ฟ้า ชั้น กลาง สรวมเสื้อ กาง เกง สำรับ ขาว ใหม่ ที่ ได้ แจก แต่ วาน นี้ คนละ สำรับ แล ที่ แจก นั้น ได้ เสื้อ กางเกง ผ้า เซิช สี เขียว แก่ สำหรับ สรวม กัน หนาว ด้วย อีก คนละ ๑ สำรับ

เวลา เช้า ๔ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ หัว เสด็จ ออก ทรง พระราช ดำเนิน ตรวจ ทอด พระเนตร แถว พล เรือ แล พวก ช่าง กล ทั่ว ทุก คน แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ห้อง เจ้าพนักงาน แล ที่ คน อยู่ กับ ที่ ทำครัว ทั่ว ทุก แห่ง มี พระราช ปราไสย ไต่ ถาม การ ต่าง ๆ พอ พระ

ราชหฤทัยใน การ ที่ กรม ทหารเรือ กรุง เทพ ฯ ได้ จัด สรรคน เหล่า นี้ มา รับ ราชการ แล้ว กัปตัน ต้น หน นาย เรือ แล พวก พลเรือ มา รวม เฝ้า ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท บนดาด ฟ้า ชั้นบน ตอน กลาง เรือ พระ ที่ นั่ง แล้วมีพระราช ดำรัส ว่า เจ้า ทั้ง หลาย ซึ่ง มา อยู่ ที่ นี้ ข้า ขอ บอก ว่า คราว นี้ เปน คราว แรก ที่ เจ้า ทั้ง ปวง ได้ มา รับ ราชการ ใน บ้าน เมืองแลในหมู่คน ซึ่ง เปน ต่าง ประเทศ ต่าง ชาติ ต่าง ภาษา เปน เมือง ต่าง ประเทศ ที่ เขา ถือ ชาติ รักษา เกียรติยศ ขนบ ธรรมเนียม แบบ แผน ของ เขา อย่าง กวด ขัน พวก เรา ก็ เปน ชาติ หนึ่ง ซึ่ง ได้ มา อยู่ แล จะ ไป ใน ท่าม กลาง คน ต่าง ประเทศ เหล่า นี้ พระ ฉนั้น ขอ ให้ เจ้า ทั้ง ปวง ประพฤติ ตน จง ดี แล รักษา แบบ แผน ขนบ ธรรมเนียม โดย กวด ขัน อย่า ให้ เขา ติเตียนได้ ว่าพวกเรา เปน ชาติเลวทราม แล หมั่น สังเกต ทำ การ ตาม น่า ที่ ทั้ง ปวง ให้ เขา เห็น ว่า เรา เปน คนใน ชาติชาติ หนึ่ง ถ้า ผู้ ใดไม่ สบาย ฤๅ มี ความ เดือด ร้อน อย่าง ใด ให้ มา บอก แก่ เรา ที่ มา ด้วย กัน ใน ที่ เที่ยว นี้ ก็ ไม่ มาก หมด ด้วย กัน เพียง สัก ๓๐๐ คน เท่า นั้น ให้ ถือ เสีย ว่า เปน อย่าง เช่นพี่ น้อง มา ใน เมือง ต่าง ประเทศ ด้วย กัน เถิด

มี พระราช ดำรัส แล้ว พวก นาย เรือ แล พล เรือ ถวาย คำนับ พร้อม กัน แล้ว เสด็จ ขึ้น เวลา วัน นี้ อากาศ สว่าง ดี แต่ แล่น ตัด ออก ลึกไม่ เห็น เกาะ ฝั่ง อัน ใด เลย ที่ แล เห็น พอ เปน เครื่อง บัน เทา ใจ ก็ คือ เรือเมล์ ซีลอน ที่ แล่น ตาม เรือ พระ ที่ นั่ง มา ใกล้ กับ ปลา ใน ทะเล ปลา กระเบน บิน เปน ต้น เวลา เที่ยง นาย เรือ คำณวน ดวง อาทิตย์ ได้ แล ติจุด

เหนือ ๕ ดีกรี ๔๗ มินิต ลองติจุดตวันออก ๘๓ ดีกรี ๕๕ มินิต รวมระยะทาง ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินจากท่าราชวรดิษฐ กรุงเทพ ฯ ๒๒๘๐ ไมล์ เท่ากับ (๑๐๒๖๐๐ เส้น)

เวลาย่ำค่ำแต่ยังมีแสงสว่างอยู่ พบเรือรบอังกฤษ ๒ ลำแล่นไปทางทิศตวันออกเห็นทางขวามือห่างประมาณ ๒๐๐ เส้นเศษ นายเรือแจ้งว่าเข้าใจ้ว่าเปนเรือรบ ที่รัฐบาลอังกฤษส่งไปรักษาการทางทะเลจีน

เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมาเวลาสามยาม ๒๕ นาที แลเห็นประภาคารเขาวันตรา ฤๅเรียกตามภาษาอังกฤษว่า "ดอนดราเฮด" ในเกาะลังกาใช้จักรต่อมาจนเวลารุ่งสว่าง

วันที่ ๑๙ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๑ โมง ๔๐ นาที ถึงเมืองกอลในเกาะลังกา ทอดสมอเรือพระที่นั่งจอดน่าเมืองกอล ห่างฝั่งประมาณ ๘๐ เส้นเศษ ที่ได้โปรดเกล้า ฯ ให้มาทอดสมอพักน่าเมืองกอลนั้น เพราะได้โปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดถึงเมืองโคลำโบ วันที่ ๒๐ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ ก่อนเวลาเช้า ๔ โมง แลระยะทางจากเมืองกอลไปเมืองโคลำโบเพียง ๕ ชั่วโมงเท่านั้น ถ้าจะใช้จักรต่อไปก็จะถึงโคลำโบเสียในเวลากลางคืนวันนี้ กับที่จะได้รอให้พระยามหาโยธา ฤๅหลวงสุนทรโกษา ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ล่วงน่ามาจัดการรับรอง เสด็จพระราชดำเนินเกาะลังกานั้น ได้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่นี้ด้วย

วันที่ ๑๙ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๔ โมง ดอกเตอร์ คาเบอไร (J. Carbery) นายแพทย์ผู้ตรวจเรือเข้าท่าเมืองกอล มาในเรือพระที่นั่งได้ถามนายเรือถึงการไข้เจ็บ เมื่อได้ทราบว่าไม่มีหมอ คาเบอไรก็เซ็นชื่อรับรองลงในใบตรวจ ที่นายเรือได้รับมาจากเจ้าพนักงานเมืองสิงคโปร์นั้น แล้วดอกเตอร์คาเบอไรได้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท มีพระราชดำรัสไต่ถามถึงการในเมืองกอล แลการไข้เจ็บภอสมควรแล้ว ดอกเตอร์คาเบอไรกราบถวายบังคมลากลับไป ครั้นเวลาเที่ยงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤไทย เสด็จจากเมืองกอลโดยทางรถไฟไปเมืองคอลอมโบ เพื่อจะได้ทรงตรวจการจัดรับเสด็จพระราชดำเนินณเมืองนั้น แลโปรดเกล้า ฯ ให้นายราชาณัตยานุหารขึ้นไปตรวจดูภูมถานเมืองกอล แลไต่ถามถึงวัดปรมานันทะวิหารด้วย

เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง มิสเตอร์เวซ (H. Wace) เจ้าเมืองกอล ภาษาอังกฤษเรียกว่า คอวอนแมนต์เอเยนต์ (Goverment Agent) กับมิสเตอร์คุคซัน (G. M. Cookson) ผู้ว่าที่ปลัดเมืองกอล ลงมาเฝ้าในเรือพระที่นั่ง กราบบังคมทูลแสดงความเสียใจที่มิได้ทราบเกล้า ฯ ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินมาแวะเมืองกอล แต่อย่างไรก็ดี เมื่อเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประพาศเมืองกอล จะรับจัดการสนองพระเดชพระคุณโดยเต็มกำลัง มีพระราชดำรัสตอบขอบใจ แลทรงไต่ถามถึงการบ้านเมืองกอลตามสมควรแล้ว มิสเตอร์เวซ มิสเตอร์คุคซัน กราบถวายบังคมลากลับขึ้นไปจัดการรับเสด็จพระราชดำเนิน

ครั้นเวลา บ่าย ๔ โมงเศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระบรม วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ประพาศ เมือง กอล ระยะทาง เรือ พระที่ นั่ง กัน เชียง ตั้ง แต่ เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี ถึง ท่า เมือง กอล ถึง ๔๐ นาที เพราะเรือ จอด ห่าง มาก แล ท่า จอด เรือ เมือง กอลไม่ สู้ ดีไม่ มี ที่ กำบัง มี คลื่น ลม เสมอไม่ มาก ก็ น้อย เวลา ที่ เสด็จ ขึ้น ก็ มี คลื่น ใหญ่ ขึ้น ลง จาก เรือ ใหญ่ ลำ บาก เรือ พระที่ นั่ง กัน เชียง มา กึ่ง ทาง ถึง ทุ่น เหล็ก เขา ทอด สมอไว้ สำหรับ บอก ทางให้ เรือ เข้า ออก บน ลูก ทุ่น เขา ทำเปน เหล็ก สาม ขา สูง ขึ้นไป แล้ว ผูก ระฆังไว้ ที่ นั้น เมื่อ คลื่น ซัด มา ระฆัง ลั่น ยิน เสียงได้ ไกล ๆ ที่ น่า ท่า เมือง กอล พ้น จาก น่า ประภาคาร ออก มา มี ศิลาโสโครก สาม สี่ ก้อน สูง ขึ้น พ้น น้ำ แล ก้อน ที่ น่า ประภาคารนั้น แล ดูไกล ๆ คล้าย รูป นม ตั้ง อยู่ เขาเรียก ว่า ผา ช้าง

เวลาเรือ พระที่ นั่ง ถึง ท่าเมือง กอล มิสเตอร์ เวซ เจ้า เมือง กัปตัน บะไลท์ (Captain D. W. Blyth) เจ้า ท่า มิสเตอร์ คุคซัน ปลัด มิสเตอร์ รัด (J. Rudd) เจ้ากรม พล ตระเวร มาคอย รับ เสด็จ ที่ ท่า ขึ้น พอเสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ท่า มี พระสงฆ์ ฝ่าย อมรบุระนิกาย กับสยามะนิกาย รวม ๑๐ รูป มี พระบลัต กามะเปน ประธาน เจริญ พระพุทธ มนต์ ถวายไชย มงคล อย่าง ถวายพร พระ

เวลาเสด็จ ขึ้น ท่านี้ นอก จาก กรมการ อังกฤษ ยัง มี ราษฎร ผู้ดี ในเมือง กอล ทั้ง ชาย หญิง มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อีก หลาย คน ทั้ง ไพร่ พลเมือง ก็แน่น เบียด กัน บน สพาน ท่า ขึ้น จนไม่ มี ที่ แล ถนน ที่ ต้น สพาน แล บ้าน เรือนใน ทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน ก็ แน่น จน เต็ม ยัด เยียด เหมือน กัน

พอ พระสงฆ์ เจริญ พระพุทธ มนต์จบ แล้ว มี พระราช ปราไสย ด้วย พระ

สงฆ์ กรมการ แล ชาย หญิง ผู้ดี ที่ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล้ว ก็ เสด็จ ขึ้น รถ พระที่ นั่ง ซึ่ง นายโท มาศอมสุเรีย (Thomas Amarasuria) คน ผู้ ดี ชาติ สิงหฬ ชาว เมือง กอล จัด มา ถวายให้ เปน รถ พระที่ นั่ง นั้น พร้อม ด้วย พระบรม วงษา นุวงษ์ ข้า ราชการ มิสเตอร์เวช เจ้า เมือง แล กรมการ ก็ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย เสด็จ ประพาศ มา ตาม ถนน ใหญ่ใน เมือง กอล แล้ว เสด็จ มา วัด ประมา นันทะวิหาร พอ ถึง เชิง เนิน ที่ วัด ตั้ง อยู่ ลง จาก รถ พระที่นั่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้นไป วัด ประมา นันทะวิหาร ซึ่ง ตั้ง อยู่ บน เนิน ถึงศาลา การ เปรียญ มี พระสงฆ์ อมรบุระนิกาย ๒๔ รูป สามเณร ๑๖ รูป คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ พอ เสด็จ ถึง ทรง กระทำ นมัสการ พระสงฆ์ แล้ว พระศรี สังฆติสสะ ผู้ เปน ประธาน อ่าน หนังสือ ถวาย พระพร เปน ภาษา สิงหฬ มี พระราช ดำรัส ตอบ ว่า หนังสือ ฉบับ นี้ เข้าใจ ว่า กล่าว ถึง พระราช บิดา ของ เรา ถึง ตัว เรา แล กล่าว ถึง พุรัตกามะธรรม ลังการ ศิริ สุมณะติสสะ ซึ่ง เปน ผู้ คุ้น เคย แห่ง พระราช บิดา ของ เรา เรา มี ความ ขอบใจ เปน อันมาก พอ มี พระราช ดำรัส แล้ว พระสงฆ์ เจริญ พระพุทธ มนต์ มงคล สูตร แล้ว สวด ท้าย อาฏานาติยะปริต์ตใน ๑๒ ตำนาน มี เตสังสัจเจนะสีเลนะ เปน ต้น เพื่อ ถวายไชย มงคล แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนินไป นมัสการ พระพุทธ รูป แล พระเจดีย์ ทรง บูชา ด้วย สักการะแล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก วัด ประมา นันทะวิหาร วัด ประมา นันทะวิหาร นี้ เปน วัด เล็ก ๆ อยู่ บน เนิน มี พระสงฆ์ แล สามเณรใน เวลา นี้ไม่ เกิน กว่า ๑๐ รูป มี พระเจดีย์ เปน รูป ลอม ฟาง ๑ องค์ สูง สาม วาเศษ แล ฐาน เปน สี่ เหลี่ยม ยาว แล กว้าง สัก สามวา มีโบถ เล็ก หลัง ๑ ที่ น่า จั่วโบถ มี อักษร หมาย บอก ปี ที่ เขาได้ สร้าง วัด นี้ เมื่อ พุทธ สาสนกาล ๒๓๖๘ มี บอก คฤศต ศักราช ๑๘๒๕ ด้วย

เวลา บ่าย ๕ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง วัด คงคา ราม เปน วัด ตั้ง อยู่ ที่ ตำ ฝ่ายเหนือ ท่า ขึ้น ทาง สัก ๖๕ เส้น เมื่อ ถึง แล้ว พระสุมังคะละติสสะ ได้ ต้อน รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แลให้ พระนัก เรียน วัด นั้น อ่าน หนังสือ ถวาย พระพร ๒ ฉบับ มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบใจ แล มี พระราช ปราไสย ไต่ ถาม กิจ ทุกข์ สุข ของ พระสงฆ์ ใน วัด นั้น พระสงฆ์ ถวาย พระพร ว่า วัด นี้ เปน วัด ที่ พระอโนมะศิริ สมเด็จ พระพุฒาจารย์ (สี) ซึ่ง ออกมาจากกรุงเทพ ฯ ได้ มา อาไศรย อยู่ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ศาลา การ เปรียญ พระอุโบสถ พระเจดีย์ ต้น ศรี มหาโพธิ ซึ่ง ว่า นำ มา แต่ เมือง อนุราช ทรง กระทำ สักการ บูชา แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนินโดย รถ พระที่ นั่ง มา ทอด พระเนตร ป้อม ริม ทเล วัด คงคา ราม เปน วัดใหญ่ กว่า วัด ประมา นันทะวิหาร โบถ แล ศาลาใหม่ การ รักษาเรียบ ร้อย พระเจดีย์ เปน รูป ต่อม กว้างสัก ๖ วา แล สูง ๕ วาเศษ ที่ น่า พระเจดีย์ ด้าน ตวัน ตก ทำ เปน ประตู คูหา สูง น่า คูหา ทำ เปน รูป สิงห์ โต กลาง มี รูป มงกุฎ กวิน วิกตอ เรีย อย่าง อาร์ม ตรารัฐ บาล อังกฤษ

การ รับ รอง เสด็จ พระราช ดำเนิน ณะวัด ประมานันทะวิหาร แล ที่ วัด คงคา ราม นั้น คือ สอง ข้าง ทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก รถ พระที่ นั่ง ถึง วัด จัด เอา เชือก ซึ่ง เอา ก้าน มพร้าว มา ฉีก ห้อย แล ทำ เพดาน มี ผ้า ขาว แดง ลาด ตาม ทาง ด้วย ตาม ถนน ที่ใกล้ ๆ กับ วัด มี ธง สี ต่าง ๆ ห้อย แขวน เปน การ เอิก เกริก เกรียว กราว ซึ่ง ควร ชม ว่า มี เวลา เพียง สาม ชั่วโมง เขา ทำได้ ถึง เพียง นั้น การ ที่ พลเมือง แตก ตื่น กัน มา ดู นั้น ถนนใด ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มี คน แน่น ยิ่ง กว่า แห่ พระราช พิธี ตรี ยัม พวายใน กรุง เทพ ฯ วิ่ง ตาม รถ พระที่ นั่งไป ที เดียว เมื่อ จะออก รถ พระที่ นั่งไป

ที่ไดโห่เกรียวกราว เวลาที่เสด็จพระราชดำเนินไปวัดคงคาราม ตามทางจากถนนใหญ่ขึ้นไปวัดมีกลอง ๓ ใบ ปี่ ๑ คัน มาตีเป่าไปด้วยตามประสาจนของพื้นเมือง

เมื่อเสด็จมาถึงป้อมเก่าในเมือง ลงจากรถพระที่นั่ง เสด็จประพาศน่าป้อมทางฝ่ายทเล ตลอด มิสเตอร์เวซเจ้าเมืองกอล แลกรมการอีกหลายคน ตามเสด็จ แลกราบบังคมทูลชี้แจงในเรื่องป้อม ๆ นี้ เปนป้อมเก่าเขาว่าพวกโปรตุเกศมาสร้างไว้แต่ครั้งเมืองกอล ยังขึ้นอยู่กับโปรตุเกศ ป้อมนี้ตามรายงานทูตานุทูตสยาม ซึ่งไปเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงฝรั่งเศส เมื่อปีระกา ยังเปนโทศกจุลศักราช ๑๒๒๓ น่า ๒๕ ดูอังกฤษยังจัดการรักษาแขงแรงอยู่ แต่เวลานี้อังกฤษไม่ได้ใช้แล้ว รักษาไว้สำหรับดูเปนของประหลาด แลเปนที่เดินเล่นเท่านั้น ถึงตัวเมืองกอลก็เหมือนกัน ตามรายงานฉบับนั้นน่า ๒๔ มีข้อความกล่าวอธิบายยืดยาว คือ มีผู้คนบ้านช่องร้านขายของดีกว่าในเวลานี้ ทั้งปากอ่าวก็มีเรือกำปั่นไปมาค้าขายจอดมาก แต่เวลานี้ไม่มีเรือสินค้ามาอยู่เลย นอกจากเรือคล้ายฉลอมสองเสา ซึ่งชาวเมืองเรียกว่า " เดา " จอดอยู่ลำหนึ่งเท่านั้น บ้านเมืองก็ดูร่วงโรย มีเปนตึกแถวพื้นดินชั้นเดียวต่ำต่ำ เปนพื้นมีเปนตึกใหญ่อยู่ ก็แต่โบถโรมันคาทอลิกอยู่ ๑ หลัง ถึงผู้คนก็ดูร่วงโรว แต่หากว่าเปนบุญที่มีทางรถไฟไปมากับเมืองคอลอมโบ แลเมืองอื่น ที่ใกล้เคียงจึ่งยังพอมีคนอยู่บ้าง

เวลาบ่าย ๕ โมง ๕๗ นาที เสด็จพระราชดำเนินกลับมาถึงท่าเรือ มิสเตอร์เวซ แลกรมการเมืองกอล มาเฝ้าส่งเสด็จพระราชดำเนิน เวลาเสด็จลงเรือพระที่นั่งกันเชียง พอเคลื่อนท่ามาผู้ที่มาส่งร้องฮูเรส่งเสด็จ

พระราช ดำเนิน เวลา ย่ำค่ำ กับ ๒๔ นาที เสด็จ มา ถึง เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี

เวลา ทุ่ม เศษ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า อา ภากร เกียรติวงษ์ ซึ่ง เสด็จ จาก เมือง กรีน นิช ใน ประเทศ อังกฤษ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน กับ หลวง สุนทรโกษา มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท มี พระราช ปราไสยไต่ ถาม พระเจ้า ลูก ยาเธอ ถึง การ ที่ เสด็จ มา แล หลวง สุนทรโกษาได้ นำ รายงาน การ ที่ พระยา มหา โยธา แล หลวง สุนทรโกษาได้ จัดไว้ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ณะเมือง คอ ลอมโบ ทราบใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท

ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า อา ภากร เกียรติวงษ์ รับ ราชการ ตำแหน่ง ออฟฟีเซอร์ ใน เรือ อยู่ใน บังคับ กัปตัน คำมิง เพื่อได้ เปน การ ฝึก หัดใน การ เดิน เรือ

เวลา ๗ ทุ่ม เรือ พระที่ นั่ง ถอน สมอ ออก จาก ปาก อ่าว เมือง กอล มาทาง เมือง คอ ลอมโบ แล่นไม่ ห่าง ฝั่ง นัก พอ แล เห็น ประภาคาร ตาม ชาย ฝั่ง เกาะลังกา ตลอด มา จน รุ่ง สว่าง

วัน ที่ ๒๐ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๑ โมง ๓๕ นาที เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี ถึง น่า เมือง คอ ลำโบ พอ ผ่าน เสาธง น่า ป้อม แบ ตะรี ที่ ป้อม ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ดอกเตอร์ คีเยน (Keegel) นายแพทย์ ประจำ ปาก อ่าว กับ กัปตัน ซันดีมัน (Sandemann) พนักงาน นำ ร่อง มา ลง เรือ พระที่ นั่ง นำ เรือ พระที่ นั่ง แล่น ต่อ มา จอด ณะท่าใน อ่าว จอด เรือ ภายใน ตพาน ศิลา บัง คลื่น พอ เวลา เช้า ๒ โมง แล้ว เรือ พระที่ นั่ง ยิง สลูด รับ ตาม ธรรมเนียม

ใน เวลา ที่ มา ถึง มี เรือเมล์ ค้า ขาย จอด อยู่ ภายใน ตพาน ศิลา หลาย ลำ เสียง คน ขน ของ ขึ้น ลง เรือ วุ่น วาย ภายใน ตพาน ศิลา นี้ คลื่น สงบ เงียบ ดี

พอ จอด คนใน เรือ รู้สึกได้ ความ สุข มาก เพราะมาใน ทเลเรือแคลง มาถึง จะน้อย ก็ ดี แต่ หลาย วัน ตพาน ศิลา บัง คลื่น นี้ ภาษา อังกฤษ เรียก บะเรควอเตอร์ เขา ทำ ดี ถึง ภาย นอกจะ มี คลื่นใหญ่ สัก เท่าใด ก็ ดี ภายใน น้ำ เรียบ เรือ จอดได้ สบาย ตพาน ยาว ยื่น ออกไป จาก ตลิ่ง ทาง ทิศ ตวัน ออก เฉียง เหนือ ยาว ถึง ๔๒๑๒ ฟิต หรือ ๓๓ เส้น ๑๑ วาเศษ เวลา น้ำขึ้น ก็ ท่วม ไม่ ถึง คง เหลือ สัก สอง ศอก เศษ ถ้า น้ำ ลง คง สูง ขึ้น จาก น้ำ ถึง ๑ วา ๑๖ นิ้ว เขา ลง มือ ทำ มา แต่ ศก ๙๕ ทำ อยู่ ๙ ปี ครึ่ง จึง แล้ว การ ที่ ทำ ใช้ แรง นักโทษ เปน พื้น แต่ เช่น นั้น ยัง ต้อง ออก เงิน ถึง ๘๕๐๐๐๐๐ รูเปียเศษ

กอเวอนเนอร์ เกาะลังกา ชื่อเซอรอบบินซัน (Sir H. G. R. Rodinson) เปน ผู้ ขอให้ ทำ ถ้าเวลาไม่ มี คลื่น คน เดินไป มา บน ตพานนี้ได้ แต่ ถ้าเวลา คลื่น ภาย นอก จัด เดิน หาได้ ไม่ เพราะคลื่น กระทบ ข้าง ตพาน น้ำ เคม กระโจน ขึ้น มา เสียง ดังโครมโครม แล เห็น จาก เรือ เวลา น้ำ กระโจน นั้น งาม มาก

เวลา ที่ มา ถึง มีเรือ รบ อังกฤษ ชื่อ เอล เยอริน (Algerine) ๑ ลำแต่มิ ได้ ยิง สลุต เพราะเปน เรือ เล็ก ยิง สลุตไม่ได้ แต่ เขา จัดการ ตก แต่ง เรือ ด้วย ธง สี ต่าง ๆ เปน การ แต่ง รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง เรือ อื่น ๆ ที่ จอด อยู่ใน อ่าว เวลา เช้า วัน นี้ ก็ ตก แต่ง เรือ ด้วย ธงแล ชัก ธง ต่าง ๆ ขึ้น เสา ไสว งาม ทั้ง อ่าว

พอ เรือ พระที่ นั่ง ทอด สมอ จอดแล้ว พระยา มหาโยธา ซึ่งโปรด เกล้า ฯ ให้ มาจัดการรับรองที่ เกาะลังกา ๑ มิสเตอร์ ยัง (S. D. Young) ใน บริษัท คลาก ยัง กำปนี ซึ่ง จะได้ ที่ กงซุล สยาม เมือง คอ ลอมโบ ๑ มิสเตอร์ ฮันเตอ ใน ที่ ว่า การ ทูต สยาม ณะกรุง ลอน ดอน ซึ่ง ตามเสด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ

พระองค์ เจ้า อา ภากร เกียรติวงษ์ ๑ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาทใน เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี

ครั้นเวลาเช้า ๓ โมง ๔๕ นาที เซอเอดวาดนอเอลวอกเกอ (Sir Edward Noel Walker K. C. M. G. Lieutenant Governor and Colonail Secretary) ลุตเตอร์แนนต์ คอ เวอน เนอร์ เกาะลังกา กับ มหา มุดะลิยา (Maha Mudaliya) นาย ทหาร คน สนิท ของ คอ เวอน เนอร์ เกาะลังกา แลหัว น่า ของ พลเมือง กัปตัน ดคน นัน (Jas. J. P. Donnan) เจ้า ท่า ลุตเตอร์ แนนต์ ฟลินต์ (R. B. Frint) นายทหารคนสนิทของลุตเตอร์ แนนต์ คอ วอน เนอร์ มา เฝ้าในเรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี กราบ บังคม ทูล ต้อน รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย ความ ยิน ดี แล นำ เรือ ราชการ เรียกว่า สเตต บาช มา รับเสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ท่า เมือง คอ ลอมโบ ด้วย มี พระราช ดำรัส ด้วย ลุตเตอร์ แนนต์ คอ เวอน เนอร์ แล มหา มุดะลิยา ตาม สมควร แล้ว ลุตเตอร์ แนนต์ คอ เวอน เนอร์ แล มหา มุดะลิยา กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ณะท่า ขึ้น เมือง คอลอมโบ แล้ว คอม มาน เดอร์ ดอม วิลล์ (E. F. Domwille) นาย เรือ เอดเยอ ริน ได้ มาเฝ้าทูลลออง ธุลี พระบาท เปน การเยี่ยมเยียน เวลาเสด็จพระราชดำเนิน มา ถึง ตาม ธรรมเนียม

ครั้น เวลา เช้า ๔ โมง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระเจ้า น้อง ยาเธอแล ข้า ราชการใน จำนวน เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง เรือ พระที่ นั่ง กันเชียง เรือ สเตต บาช จูง เรือ พระที่ นั่ง จะไปขึ้น ท่า เมือง คอลอมโบ

เรือ สเตตบาช ลำ นี้ เปน เรือ คล้าย กับ เรือ มาดยาว สัก ๖ วา ต่อกราบ ขึ้น มา สูง รูป ร่างโบ่งโล้ง มี เก๋ง แต่ ตอน ท้าย มา ข้าง ศีศะเกือบ กึ่ง ลำใช้ กระเชียง ๘ คัน คน กระเชียงใส่เสื้อ กังเกง สีขาว มี บังผ้า สี เขียว ตามคอ น่าอก แล ข้อ มือ เปน เรือ สำหรับ คอเวอน เนอร์ ใช้ ในการไป มาใน อ่าวอย่างเต็ม ยศ

การ แต่ง ตัว ขึ้น ท่าเมือง คอลอมโบ นี้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว แล พระเจ้า น้อง ยาเธอ ทรงฉลอง พระองค์ ฟรอกโก๊ต พระมาลา สูง อย่าง ทอบแฮต ข้า ราชการ ก็ แต่ง อย่าง เดียว กัน เว้น แต่ ราช องครักษ์ ฝ่าย ทหาร แต่ง ตัว ครึ่ง ยศ ถึง ลุตะเตอร์ แนนต์ คอเวอน เนอร์ แล กรมการ ฝ่าย ทหาร แล พลเรือน ก็ แต่ง อย่าง เดียว กัน

พอ เรือ พระที่ นั่ง กัน เชียง ออก จาก เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี ประมาณ ๑๐ วาเศษ ป้อม แมเตอรี บน เมือง ก็ ยิง ปืนใหญ่ สลุต ถวาย คำนับ แล เรือ มหา จักรกรี ก็ ยิง ปืน ใหญ่ ตอบ เสียง ดัง กระหลบไป ทั้ง อ่าว เมื่อ เรือ พระที่ นั่ง ผ่าน เรือ รบ เอลเยอริน นาย เรือ รบ แล นาย ทหาร มา ยืน เข้า แถว ถวาย คำนับ แล จัด ทหาร เรือ ขึ้น ยืน เพลา ส่วน เรือ ราษฎร ที่ มา คอย ดู กระบวนเสด็จ พระราช ดำเนิน ก็ ออกเรือ ตาม เรือพระที่ นั่ง มา เปน คน ชาติ แขก ต่าง ๆ แต่ง ตัว แปลก ๆ กัน ดู เรือ แน่น หนา สลับ กัน คับ ขัน คล้าย กระบวน เรือ พวก แขก เมื่อ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน เวลา เสด็จ ขึ้น ท่า เมือง กลันตัน แล ตรังกานู

พอ เรือ พระที่ นั่ง ถึง ตพาน ท่า เมือง คอลอมโบ เซอนอเอล วอก เกอ ลุตเตอร์ แนนต์ คอเวอนเนอ มา รับ เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก เรือ พระที่ นั่ง แล้ว นำเมเยอร์ เยเนราล ฮอบ ซัน (F. T Hobson) ผู้ บังคับ การ ทหาร เกาะลังกา เฝ้า แล บรรดา กรมการ ผู้ ใหญ่ ผู้น้อยใน เมือง คอลอมโบ อีก ๕๐ คนเศษ มี ออน เนอร์ เรเบอลเทเลอ (The Honourable W. G. Taylor. C. M. G.) เจ้า กรม คลัง ออนเนอร์ เรเบอล์ เลยาด (The Honourable C. P. Layard) เจ้า กรม อัยการ เปน ประธาน กับกงสุล

เยอรมัน กงสุล ฮอลันดา กงสุล อิตาลี มา เฝ้า พร้อม กัน ที่ ปลาย ตพาน ท่า ขึ้น นั้น เสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม ถนน ต่อ มา พอ ถึง ต้น ตพาน มี กรมการ ชาว เมือง ลังกา ตำแหน่ง มุดาลิยา แล มุหันดิรัม อีก ๖ คน แต่ง ตัว ตาม เพศ เมือง คือ ผู้ เปน ประธาน ใน พวก มุดาลิยา นั้น มี นาย คุณ รัตนะ (C. R. Gunaratna) เกตมุดาลิยา แล ติว ดอ ราชา ปักษา ใน พวก มุหันดิรัม มีนายสะระมะระนะยักจะ (Samaranayake) รับเสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ ที่ นั้น พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ต่อ มา ถึง พลับพลา ทำเปน ที่ พักใน การ พิธี รับ รองเคอเนนต์ ออล์ คอต แล บรรดา ชน ชาว นับถือ พระพุทธ สาสนา ร้อง สาธุ ขึ้น พร้อม กัน แล้ว มี เด็ก หญิง สิงหฬ แต่ง ตัว อย่าง งาม ตาม เพศ พลเมือง นำ ช่อดอกไม้ ทูลเกล้า ฯ ถวาย พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ขึ้น บน พระที่ นั่ง ชั้น บน แล้ว ทรง จุด ธูป เทียน นมัสการ พระพุทธ รูป พระสงฆ์ ๑๘ รูป เจริญ พระพุทธ มนต์ ถวายไชย มงคล ฝ่าย แตร ก็ เป่า เพลง สรรเสริญ พระบารมี แล้ว พระภิกษุสงฆ์ มี นาม ว่า หิระดุวา ซึ่ง เปน ประธาน ถวายพวงมาไลย ทรง สรวม แล ถวาย น้ำ พระพุทธ มนต์ แล้ว พระสงฆ์ อีก รูป ๑ มี นาม ว่า ญาณิศร อ่าน หนังสือ ถวาย พระพรใน นาม ของ พระภิกษุสงฆ์ ทุกข นิกายใน เกาะลังกา

พอ อ่าน จบ พวก พราหมณ์ ๖ คน ซึ่ง นั่ง อยู่ ณะอาศน์ เบื้อง ซ้าย พระที่ นั่ง สวด คาถา ตาม วิ ธีไสย สาตร แล้ว กุมารา สวา มี ซึ่ง เปน หัว น่า ถวาย ทรงเจิม แล ถวาย พวง มาไลย ทรง สรวม แล้ว เสด็จ ประทับ บน พระเก้า อี้ เหนือราช อาศน์ มุดะลิยากุนารัตนะ (Mudaliya Goonaratne of Galle) อ่านหนังสือใน นาม ของกอมมิตี ซึ่ง เปน กรรมการรับรอง พระสงฆ์ แล คฤหัสถ์ พุทธ สาสนิกชนใน เกาะลังกา กราบ บังคม ทูล พระกรุณา แล้ว

ในเวลา อ่าน พอ ถึง คำ ที่ ว่า ด้วย ธง หมาย พวก พุทธ สาสนิกชน เคอแนล ออลคอต นำ ธง หมาย สี ดังนี้

๙ ฟิต

๖ ฟิต

น้ำเงิน | เหลือง | แดง | ขาว | แสด | แดง / ขาว / แดง / เหลือง / เขียว

ทูล เกล้า ฯ ถวาย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ ทั้ง สอง ฉบับ

เมื่อ มีพระราช ดำรัส แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก พระเก้าอี้ใน พลับพลา พอ พ้น มา ทหาร อังกฤษ กอง รอแยลนอธแลนแคไชร์ ๑๐๐ คน มี กัปตัน สะเตเปอล์ เปน นาย คุม ทหาร คำนับ แล ทหาร แตร ทำ แตร สรรเสริญ พระ บารมี อีก ครั้ง หนึ่ง พอ สุด เสียง แตร พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร แถว ทหาร มี พระราช ปราไสยไต่ ถาม ตาม ราช ประเพณี แล้ว มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบใจ กอง ทหาร กาด ออฟออเนอร์ ที่ได้ มารับ เสด็จ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ทรง รถ พระที่ นั่ง

พร้อม ด้วย พระบรม วงษา นุวงษ์ ข้า ราชการไปยัง ควินซ์ เฮาซ์ ซึ่งคอเวอนเนอร์ เกาะลังกาได้จัดไว้เปน ที่ ประทับ รับเสด็จ พระราช ดำเนิน นั้น ลุตเตอร์แนนต์ คอเวอนเนอร์ กับกรมการ ผู้ใหญ่ หลาย นาย ตาม มา ส่ง เสด็จ ด้วย เวลา ออก รถ พระที่นั่ง ราษฎร พลเมือง สอง ข้าง ทาง แล บน น่า ต่าง บ้าน ตาม ทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน ซึ่ง แน่น อัด ยัด เยียด ปานดูแห่เลียบ พระนคร ร้องฮูเร พร้อม กัน ดัง กึก ก้อง แสดง ความ ยิน ดี ใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เกาะลังกา

พอ ถึง ควินซ์เฮาซ์ ทหาร ซีลอนวอลันเตีย กอง กาด ออฟออะนอร์ ซึ่ง เมเยอร์ มอเกน (Morgan) ๑ กัปตันบะโรเฮีย (Brohier) เปน นายคุม ถวายคำนับ มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบใจ ตาม ธรรมเนียม แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ประทับ ณะควินซ์เฮาซ์ ลุตเตอร์ แนนต์ คอวอนเนอร์ แล กรมการ เมือง คอลอมโบ กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป แล้ว เสด็จ ออก ห้องใหญ่ ฝ่าย บุรพทิศ เซอฮารี่ไดแอซ (Sir Harry Dias) เปน คน ชาว ลังกา ถือ สาสนา พระเยซู นำ หนังสือใน นาม ของ ประชาชน เกาะลังกา กราบ บังคม ทูล พระกรุณาจบ แล้ว ดอก เตอร์ อุโภยะเสกะระ (Docter O. M. Obeyasekera) หัว หน้า ของ พุทธ สาสนิกชน ตำบล คาลุ ธารา นำ หนังสือ ใน นาม ของ พุทธ สาสนิกชน ตำบล นั้น กราบ บังคม ทูล พระกรุณา อีก ฉบับ ๑ จบ แล้ว มี พระราช ดำรัส ตอบ แล้ว เสด็จ ขึ้น

การ ที่ ต้อง มา แยก กัน อ่าน แอด เดรส กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ต่างที่ กัน เช่นนี้ เปน ด้วย เด็ก ต่าง คณะไม่ รวม กันได้ แล การ ที่ จัด นั้น บาง แห่ง ต้อง เสีย เงิน มาก

การ ที่ คอเวอนเนอร์ เกาะลังกา มิได้ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่ เมือง

คอลอมโบนี้ เพราะเหตุว่าในเมืองคอลอมโบ มีบ้านใหญ่อยู่แต่บ้านหลวงที่เรียกกันว่าควีนซ์เฮาซ์ ซึ่งเปนบ้านสำหรับคอเวอนเนอร์เกาะลังกาพัก เวลาที่มาเมืองคอลอมโบ ถ้าคอเวอนเนอร์จะมารับเสด็จพระราชดำเนินที่เมืองคอลอมโบ คอเวอนเนอร์จะจัดหาบ้านอื่นถวายให้เปนที่ประทับแรม สมควรแก่พระเกียรติยศไม่ได้ แลตัวคอเวอนเนอร์จะหาบ้านที่สมควรพักนอกจากบ้านนี้ไม่มี อีกประการหนึ่ง ตามความคิดของพุทธสาสนิกชนในเกาะลังกา ถือว่าเมืองแกนดีเปนเมืองหลวงของเกาะลังกา คอเวอนเนอร์จึงจะคอยรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ที่เมืองนั้น

การที่จัดตกแต่งรับเสด็จพระราชดำเนิน ในเมืองคอลอมโบครั้งนี้ ดูเปนใหญ่โตมาก ทั้งพระสงฆ์แลคฤหัสถ์ในลังกาได้คิดอ่านปฤกษาหาฤๅเรื่องการจัดรับเสด็จพระราชดำเนินมาแต่เดือนมินาคม ถึงมีการประชุมสองครั้ง ๆ หนึ่งประชุมบรรดาเถรานุเถระทั้งปวง จัดการรับแลเรียงหนังสือกราบบังคมทูลเปนส่วนของพระสงฆ์ อีกครั้งหนึ่งมีการประชุมที่บ้านเซอแฮริไดแอซ ตำบลมหานุกา เปนการประชุมพุทธสาสนิกชนแลคนชาวชาติลังกา เพื่อได้จัดการตกแต่งท่าตพาน แลทำซุ้มประตูในการรับเสด็จพระราชดำเนิน ในเมืองคอลอมโบ

ส่วนทางราชการคุตเตอร์แนนต์คอเวอนเนอร์ ก็ได้จัดตกแต่งมาก คือตั้งแต่แพบวบปลายตพานท่าน้ำที่เรียกว่า เจตติ จนถึงต้นตพาน เปนของเขาจัดทั้งสิ้น คือที่บวบปลายตพานทำคล้ายกำแพงประตูป่า ประดับด้วยใบไม้ดอกไม้ก้านมพร้าวอ่อน ข้างบนมีธงใหญ่สี่คันที่เขาขอให้ใช้เปนธงสำหรับพระพุทธสาสนา ตามตพานขึ้นไปชั้นบนมีผ้าขาวผ้าแดงดาด ชั้นล่างมีผ้าขาวผ้าแดงปูสองข้าง ลูกกรงฉนวนก็มี

ผ้า ขาว ผ้า แดง ดาด ตาม ช่อง มี ดอกไม้ ผลไม้ อย่าง เช่นใบ เพิน มพร้าว อ่อน ห้อยแล ดู สอาภ ดี ตาม ถนน ตลอด ขึ้น มา ทั้ง สอง ข้าง มี ชาย หญิง ผู้ดี นั่ง เรียง เปน แถว เขา ว่า เปน คน นับ ถือ พระพุทธ สาสนา ทั้ง สิ้น เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น มา จึง พากันไหว้ กราบ ถวาย บังคม ทั่ว ทุก คน แล ที่ นั่ง สอง ข้าง ถนน นี้ ต้องได้ รับ ตั๋ว เก็ด ตั๋ว สำคัญ จึง จะมานั่งได้ ต้อง เสีย ค่าตั๋ว ที่นั่ง ราคา ตั้งแต่ สาม รูเปีย ถึง ห้า รูเปีย ครึ่ง เงิน ที่ พวก กอม มิตตี เก็บได้ จาก ค่า ตั๋ว เหล่า นี้ เอา มาใช้ ใน การ ตก แต่ง รับเสด็จ พระราช ดำเนิน

เมื่อ มา ถึง ต้น ตพาน พวก พุทธสาสนิก ชน แล คนชาวลังกาจัดรับเขา ปลูก เปน พลับ พลา สี่ เหลี่ยม กว้าง ยาว ๖ วา สาม ศอก เท่า กัน ทั้ง หลังคา แล ฝา กั้นใช้ ผ้า แดง แล ผ้า ขาว ประดับ ด้วยใบไม้แล ดอกไม้ สี ต่าง ๆ แล้ว เขา จัด ทาง ด้าน ข้าง เหนือ เปนที่พระพุทธรูปอาศนพระสงฆ์ อาศนพราหมณาจารย์ ข้าง น่า ออก มา มี ที่ให้ ข้า ราชการ แล กรมการ เมือง คอ ลอมโบ พัก แล ที่ อ่าน หนังสือ บน เสา ภายใน กระโจม มี กระดาน ป้าย พื้น ขาว ๔ แผ่น, เขาถูก อักษร อังกฤษ แผ่น หนึ่ง ว่า (May three Sisters Usnite) ขอให้ พี่ น้อง สาม คน รวม กัน แผ่น หนึ่ง ว่า (Hail Buddhist King of Siam) น้อม คำนับ พระเจ้า แผ่นดิน สยาม ซึ่ง ทรง นับถือ พระพุทธ สาสนา แผ่น หนึ่ง ว่า (May the Triple Gam bless Chula lankarana) ขอให้ พระรัตน ไตรย ถวายไชย มงคล แด่ จุฬาลงกรณ์ แผ่น หนึ่ง ว่า (Welcome to the Defender of Buddhism) ขอ ต้อน รับผู้ ปก ครองพระพุทธสาสนา ที่ช่อง ประตู กระโจม ด้าน ทิศใต้ ตรง กับ ถนน ไยกสตรีต จัด ทำใบไม้ เปน รูป ช้าง ยก งวง ถวายไชย มงคล เปน ฉาก ประตู ด้วย ที่ เดียว ตาม ถนน เชิชสตรีต

ทั้ง สอง ข้าง ตลอด มา จน ถึง ประตู ป่า ที่ ถนน ควินซ์เฮาซ์ กับ ถนน เชิชสตรีต ต่อ กัน เขา จัดไม้ ตั้ง เปน ลำดับ มี เชือก ขึง แล้ว ประดับ ด้วยใบไม้ ดอก ไม้ เปน รั้ว กั้น ถนน ด้วย ดู งาม ดี แล ที่ ตรง ถนน ควินซ์ สตรีต กับ ถนนเชิช สตรีต ต่อ กัน นั้น เขา ทำ เปน ประตู ป่า ประดับ ด้วย ดอกไม้ ใบไม้ แล ธง สี ต่าง ๆ งาม บน ประตู มี อักษร อังกฤษ ขาว จาฤก บน พื้น ผ้า แดง ว่า (Welcome to His Majesty the King of Siam) ขอ พระราชทานต้อน รับ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สยาม

อนึ่ง ตาม บ้าน เรือน ของ พุทธ สาสนิก ชนใน เมือง คอ ลอมโบ ต่าง คน ต่าง มี ความ ยินดี ตก แต่ง บ้าน แล จุดโคมไฟใน คืน วัน นี้ ตาม กำลัง ของ ตน ที่ จะทำได้

บ้าน ควินซ์ เฮาซ์ ที่ คอ เวอน เนอร์ จัด เปน ที่ ประทับ แรม นี้ เปน บ้าน ใหญ่ ใน เขตร บ้าน กิน เนื้อ ที่ ถึง ๑๐ ไร่ มี ห้อง ที่ พัก อาไศรย ห้อง รับ แขก ห้อง รับ ประทาน อาหารใหญ่โต ดี ใน บ้าน มี สนาม หญ้าโตใหญ่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ ห้อง บน เบื้อง ทิศ ตวัน ออก เฉียงใต้ สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอแล พระเจ้า ลูก ยาเธอ ประทับ ชั้น บน แต่ พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล ข้า ราชการ พัก อยู่ ชั้น ล่าง การ เลี้ยง อาหาร แล การ ตก แต่ง ที่ พักใน บ้าน นี้ ผู้ อำนวย การ โฮ เต็ล คอล เฟซ (galle face) จัด เวลา ที่ รับ ประทาน ก็ อย่าง เดียว กับ ในเรือ อาหาร แล การ เลี้ยง เรียบ ร้อย ดี มาก

เวลา บ่าย ๓ โมง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก พระสงฆ์ ผู้ ใหญ่ใน เขตร เมือง คอ ลอมโบ แล ที่ใกล้ เคียง กับ คฤหัฐ ที่ เปน หัว น่า ของ พุทธ สาสนิก ชน เข้าเฝ้า เพื่อได้ ทรง รู้ จัก แล ทูล เกล้า ฯ ถวาย สิ่ง ของ ต่าง ๆ มี พระราช ปราไสยไต่ ถาม ตาม สมควร แล้ว พระราชทานไตร แด่

พระเถรานุเถระผู้ใหญ่ ๑๖ รูป แลพระราชทานพระบรมรูปแลสิ่งของแก่พวกหัวน่าที่ได้เป่นธุระจัดการตกแต่งรับรอง แลพระราชทานสิ่งของตอบแทนแก่ผู้ที่ทูลเกล้า ฯ ถวายสิ่งของพอสมควรแล้ว เสด็จขึ้นรถพระที่นั่งเสด็จประพาศถนนในเมืองคอลอมโบ ตอนฝ่ายใต้ทางคอลเฟซ คอลโฮเต็ลวิกตอเรียป้าก เรซโคซ หนองใหญ่ในเมืองจนเวลาค่ำเสด็จกลับแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร ตั้งมิสเตอร์เอซดียัง (S. D. Young) เปนกงสุลสยามเกาะลังกา

การที่จะเสด็จพระราชดำเนินที่ใด เจ้าพนักงานเมืองคอลอมโบเขาจัดรถพระที่นั่งพร้อม แลมีทหารแขกแต่งตัวมือถือหอกยาวขี่ม้าเทศ ๑ คนนำน่ารถพระที่นั่งทุกแห่งไป เวลาเสด็จพระราชดำเนินแห่งใดราษฎรพลเมืองคอยดูแน่นถึงวิ่งตามรถพระที่นั่งไปห่าง ๆ จนไกล ๆ แลร้องเสียงฮุเรแสดงการยินดีอื้ออึงไปทุกแห่ง

เวลา ๒ ทุ่มโปรดเกล้า ฯ ให้จัดการเลี้ยงอาหารเย็นเชิญลุตเตอร์แนนต์คอเวอนเนอร์เมเยอเยเนราลฮอบซัน กับกรมการผู้ใหญ่เมืองคอลอมโบอีก ๘ นาย พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ์ข้าราชการรวม ๙๐ นาย เปนการรื่นเริงในการที่เสด็จพระราชดำเนินมาเมืองคอลอมโบ เวลา ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๒๓ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๐ เวลาเช้า ๓ โมงเสด็จออกบริษัทสกีนช่างฉายรูป ได้ขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตฉายพระบรมรูปพร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าราชการเปนรูปหมู่ ๑ กับฉายพระบรมรูปโดยเฉภาะด้วย โปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ฉายที่สนามหญ้าทิศใต้ ในจังหวัดบ้านควินซ์เฮาซ์

แล้วทรง รถ พระที่ นั่ง เสด็จ พระราช ดำเนินไป ยัง สะเตชั่น รถไฟ เรียก ว่า คอ ลอมโบ เทิมมินาซ เรลเว สะเตชั่น (Colombo Terminus Railway Station) ที่ หน้า บ้าน ควินซ์ เฮาซ์ เขา จัด ให้ มี กอง ทหาร ๑๐๐ คน มา คอย รับ เปน กาด ออฟออเนอร์ ถวาย เปน พระเกียรติยศ อย่าง เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน มาถึง ควินซ์เฮาซ์ เมื่อ วาน นี้ เมื่อ ถึง ที่ สะเตชั่น ลุตเตอร์แนนต์ คอเวอนเนอร์ มิสเตอร์ แกนเตรล (Cantrell) เจ้าพนักงาน รถไฟ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ ที่ นั่น พร้อม ด้วย กรมการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย อีก ๕ นาย กับ เขา จัด ทหาร กอง ลอย เอล นอทะธัมเบอคไชร์ เปน กาดออฟออเนอร์ ๑๐๐ คน มี กัปตัน สะเตเบอล (Stable) ๑ ลุตเตอร์แนนต์ วูดวาด (Woodward) ๑ ลุตเตอร์แนนต์ เบิกคิลี (Berkeley) ผู้ ถือ ธง ๑ เปน นาย ทหาร คุม มา แล มี แตร เป่า เพลง สรรเสริญ พระบารมี ด้วย มี พระราชปราไสย ด้วยกรมการ แลนายทหารตามสมควรแล้ว เสด็จ ขึ้น รถไฟ พร้อม ด้วย พระบรม วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทุก นาย กับ มหา มุดะลิยา ซึ่ง ตาม ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน

เวลาเช้า ๓ โมง ๑๐ นาที รถไฟ ออก จาก สะเตชั่นเมือง คอลอมโบ ไปทาง เมือง แกน ดี

ที่ สะเตชั่น เมือง คอ ลอมโบ เขาจัด ตก แต่ง ด้วย ดอกไม้ ใบไม้ ธง งดงามดี แล รถไฟ ซึ่ง จูง รถ พระที่ นั่ง นั้น เปน รถ พิเศษ รถ พระ ที่ นั่ง เขา จัด รถ คัน ที่ เขา ทำไว้ โดย เฉภาะ ได้ รับ สมเด็จ พระบรมโอรสา ธิราช ปรินส์ ออฟเวล กรุง อังกฤษ ครั้งหนึ่ง แล้ว นั้น ใน รถไฟ เขา จัดให้ มี ขนม แล เครื่อง ดื่ม เปน เครื่อง ว่าง เพียง พอ แก่ ราชการ

เวลาเช้า ๓ โมง ๕๐ นาที รถพระที่นั่งถึงสะเตชั่นวิยังโกดา (Veyangoda) รถพระที่นั่งหยุดตามระยะมีกรมการแลราษฎรตำบลนั้นเปนอันมาก มาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท แสดงความยินดีที่เสด็จพระราชดำเนินไปถึงมีพระราชดำรัสว่าเรามีความยินดีที่ได้เห็นเจ้าทั้งปวงเปนศุกดังนี้ รถพระที่นั่งหยุดพักครู่ ๑ ก็ใช้จักรต่อไป เวลาเช้า ๔ โมง ๕๐ นาที รถพระที่นั่งหยุดพักที่สะเตชั่นรำบุคะนา (Rambuka) ที่นี่มีพระสงฆ์แลกรมการมาคอยรับเสด็จพระราชดำเนิน แลจัดการตกแต่งเปนประตูป่าด้วยก้านผลมพร้าวอ่อนแลธงสีต่าง ๆ งดงามดี บนประตูมีอักษรอังกฤษจาฤกว่า (Welcome His Majesty the King of Siam) ขอพระราชทานต้อนรับพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม เวลามาถึงพระสงฆ์สยามานิกาย ๑๖ รูปเจริญพระพุทธมนต์ถวายไชยมงคลจบแล้ว ราษฎรร้องสาธุแลยิงปืนเล็ก ๕๐ นัด แสดงอาการรื่นเริงในการเสด็จพระราชดำเนิน แล้วรัตตะมหัลมยากรมการบ้านนั้น นำหนังสืออ่านกราบบังคมทูลพระกรุณาแล้ว มีพระราชดำรัสตอบเปนภาษาอังกฤษแปลว่า เรามีความยินดีที่ได้เห็นท่านผู้ทรงศีล มีความขอบใจที่ได้จัดการรับรองจะจำไว้ไม่ลืม

พอได้เวลารถพระที่นั่งใช้จักรต่อไป ตามทางที่เสด็จพระราชดำเนินแต่คยลอมโบถึงที่นี่ สังเกตดูภูมฐานบ้านเมืองพื้นที่บ้านแลป่าไม้ผิดกับสองข้างทางรถไฟ ที่ใกล้กับเมืองสระบุรีนัก แลตอนตั้งแต่สะเตชั่นรำบุคานามาถึงเมืองแกนดี มีที่รถไฟผ่านอุโมงค์ภูเขา ๗ แห่ง อุโมงค์ ๑ ที่ยาวที่สุดก็เปลืองเวลาเพียงกึ่งนาที สองข้างทางเปนเขาสูงโกรกลำธาร มีบ้านเรือนไร่นาสวนราษฎรในที่ต่ำ ๆ แลภูเขาที่ใกล้บางแห่งมีไร่ชากาแฟต้นซินโกนา

เวลาเที่ยงแล้ว ๒๕ นาที รถไฟ พระที่นั่ง ถึง สะเตชั่น รถไฟ เมืองแกนดี ที่สะเตชั่น เซอโยเสปเวสต์ริตชเว(His Excellency the Right Honourable Sir Joseph West Ridgeway K. C. B., K. C. S. I. Governer and Commander in Chief, and Vice Admiral) คอเวอนเนอร์ ผู้สำเร็จราชการ เกาะลังกา คอยรับเสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย ออนเนอเรเบอล์เบลี (The Honourable Allanson Bailey) เจ้าเมือง แกนดี ๑ มิสเตอร์แคมเมอรอน (H. H. Cameron) ผู้พิพากษาใหญ่เมือง แกนดี ๑ กัปตัน วาดแยกซัน (C. Ward Jackson) นาย ทหาร คนสนิท ของ คอ เวอน เนอร์ ๑ กัปตัน วาด แยกซัน (R. S. Ward Jackson) นาย ทหาร คน สนิท แล เลขา ธิการ ของ คอ เวอน เนอร์ ๑ กับ มี ทหาร กอง ลอย แอลนอท แลน แคดไซย์ ซึ่ง กัปตัน ปาก เคอ เปน นาย คุม เปน ทหาร กาด ออฟ ออเนอร์ กับ มี พวก รัตมหัต มายา กรมการ ผู้ใหญ่ ชาว สิงหฬ ๑๒ คน ซึ่ง แต่ง ตัว แปลก มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย (มี คำ อธิบาย ของ พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม หมื่น ดำรง ราชา นุภาพ โดย พิศดาร ใน วชิรญาณ ตอน ที่ ๕ ลง เดือน กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๓ น่า ที่ ๔๕๑ ซึ่ง ท่าน ทรง เรียก ว่า คฤหบดี ชาว ลังกา นั้น แล้ว แต่ ยัง ขาด อยู่ หน่อย ๑ แต่ ที่ ท่าน รัตมหัต มายา พวก นี้ นุ่ง ผ้า ขาว ยาว ถึง ๒๗ วา เวลา นุ่ง แล้ว พุงโต มาก การ แต่ง ตัว เช่น นี้ ถ้า คน เคยแต่ง แล้ว ต้อง เสีย เวลา ที่ แต่ง ตัว ถึง ๑ ชั่วโมง ถ้าเปน คนไม่ เคย ต้อง เสีย เวลา ถึง ๓ ชั่วโมง)

เสด็จ จาก รถ พระที่ นั่ง มี พระราช ดำรัส ด้วย คอ เวอน เนอร์ แล กรมการ แล นายทหารกาดวอฟออเนอร์ ตาม สมควร แล้ว เสด็จ ขึ้น รถ ซึ่ง คอเวอนเนอร์ จัด มา ถวาย เปน รถ พระที่ นั่งไป ยัง ควินซ์ โฮเต็ล คอ เวอน เนอร์ ตาม เสด็จ

พระราช ดำเนิน มาในรถพระที่ นั่ง ด้วย ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึงควินซ์ โฮเต็ล แล้ว กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป เพื่อ จะได้ ตระเตรียม การ ที่ คอเวอนเนอร์ จะจัดการ เลี้ยง อาหาร กลาง วัน ถวายให้ เปน เกียรติยศ ใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เมือง แคนดี ตาม ทาง ราชการ

ที่ ควินซ์ โฮเต็ลแคนดี ซึ่ง เปน ที่ จะประทับ แรม นี้ มิสเตอร์ ระเดน สามี แล แหม่ม ระเดน ภรรยา จัดการ ตก แต่งโดย เต็ม กำลัง คือ เขา จัด ห้อง ชั้น บน ด้าน ตวัน ออก และด้าน ทิศใต้ ให้ เปน ที่ ประทับ และสำหรับ พระบรม วงษา นุวงษ์ ข้า ราชการ พัก จัด ห้องใหญ่ ชั้น ล่าง ที่ มุมโฮเต็ล ด้าน ตวัน ออก เฉียงใต้ ให้ เฉลียงเปน ที่ นั่ง เล่น และรับ แขก และแบ่ง ห้อง ชั้นใน นั้น เปน ห้อง รับ ประทาน อาหาร ใน ห้อง ทั้ง สอง เหล่า นี้ เขา ตก แต่ง ประดับ ด้วย ใบไม้ ดอกไม้ เวลา กลาง คืน มีโคมไฟ ตาม สว่าง หลาย ๑๐ ดวง

เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง ควินซ์ โฮเต็ล มี กัปตัน เอด วินบี เปน คุม ทหาร กองซีลอน วอลันเตีย ๑๐๐ คน เปน กาด ออฟออเนอร์ ถวาย คำนับ รับ เสด็จ ที่ น่าโฮเต็ล เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง ภรรยาแล บุตร สาว เจ้า พระยา อภัย ราชา ซึ่ง เดิน ทางไป ทวีป ยุโรปได้ มา เฝ้าใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท มี พระราช ดำรัส ด้วย ตาม สมควร แล้ว เสด็จ ขึ้น เวลา บ่าย ๑ โมง เสด็จ ออก แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย พระเจ้าน้อง ยาเธอ แล ข้า ราชการใน จำนวน ไป ประทับ เสวย อาหาร กลาง วัน ที่ บ้าน หลวง ที่ พัก ของ คอเวอนเนอร์ ใน เมือง แคนดี เรียก ว่า ควิน แปป เวลเลียน ผู้ ที่ นั่งโต๊ะ มี ๒๒ คน มี คนฝรั่ง แปด กรมการ ชาวสิงหฬ ๒ เซอเวสตริดซเว คอเวอนเนอร ออน เนอระเบอล์ เบล์แล มิสเตอรแคม เมอรอน เปน ประธาน พอ การเลี้ยง อาหาร จวร จะเสร็จ คอเวอน เนอร์ ยืน ขึ้น ขอให้ ดื่ม ถวาย สมเด็จ พระนาง

เจ้า ควีนวิกตอเรีย แล้ว คอ เวอน เนอร์ ยืน ขึ้น อีก ครั้ง หนึ่ง กล่าว ถ้อย คำ ว่า

ข้าพเจ้า ขอ แสดง ความ ยินดี ที่ได้ มีโอกาศ ต้อน รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พระเจ้า แผ่นดิน พระองค์ นี้ ซึ่ง เรา ทั้งหลาย ยังไม่ เคยได้ รับ พระเจ้า แผ่นดิน ที่ มี พระเกียรติยศ แล ปก ครอง บ้าน เมืองเจริญยิ่ง กว่าพระองค์ ท่าน ข้าพเจ้า หวัง ว่า การ รับ รอง ทั้งปวง จะพอ พระราช หฤทัย แล หวัง ว่า การ ที่ จะเสด็จ พระราช ดำเนิน ต่อไป คง จะทรง พระสำราญ แลได้ ทรง รับ การ ต้อน รับ โดยดี แล้ว คอ เวอนเนอ แล คน ทั้งปวง ซึ่ง รับ ประทาน อาหาร อยู่ นั้น ยืน ขึ้น ดื่ม ถวาย พระพร พร้อม กัน

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มีพระราช ดำรัส ตอบ เปน ภาษา อังกฤษ แปล ว่า ตั้ง แต่ เมือง คอ ลอมโบ มา จน ถึง เมือง แคนดี มี การ จัด รับ รอง โดย เรียบ ร้อย ไม่ ต้อง สะไสย เลย ทั้ง นี้ เปน ด้วย คำสั่ง ของ คอเวอนเนอร์ ซึ่ง ข้าพเจ้า จะไม่ ลืมแต่ ถ้อย คำ ยก ย่อง ที่ คอเวอนเนอร์ ได้ กล่าว ข้าพเจ้า ยังไม่ ใคร่ จะพอ กับ คำ ที่ ยก ย่อง นั้น แต่ อย่างไร ก็ ดี ข้าพเจ้า จะตั้งใจ ทำให้ พอ กับ คำ ยก ย่อง นั้น ข้าพเจ้า ขอ ขอบใจ คอ เวอนเนอร์ แล ขอให้ ท่าน ทั้งปวง ดื่ม ให้ พร คอ เวอน เนอร์ พร้อม กัน ด้วย พอ เสร็จ การ เลี้ยง จวน เวลา บ่าย ๓ โมงใกล้ กับ เวลา ที่ จะเสด็จ พระราชดำเนินไปนมัสการพระทันตธาตุ จึ่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ควีนซ์ โฮเต็ล ส่วน คอ เวอน เนอร์ ก็ ถวาย บังคม ลา กลับไป ที่ พัก ตำบล นุวรอีเลีย (Nuwara Eliya) ซึ่ง เปน ที่ สูง อากาศ หนาว และเปน ที่ พัก ของ คอ เวอน เนอร์ ใน ระดู แล้ง ทางไป รถไฟ จาก เมือง แคนดี ๔ ชั่วโมง ที่ คอเวอนเนอร์ มิได้ อยู่ ที่ เมือง แคนดี จน เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ เพราะเหตุ ว่า ภรรยา อยู่ ที่ นุวรอีเลีย ป่วย อยู่ แลไม่ มี ที่ จะพักใน เมือง แคนดี เพราะเหตุ ว่า ที่ เรือน ควีนซ์ แปปวิล เลี่ยน นั้น

ชั้น บน ยัง กำลัง ซ่อม อยู่ไม่ มี ห้อง นอน มี แต่ ห้อง ชั้น ล่าง ที่ จัด เปน ห้อง เลี้ยง อาหาร กลาง วัน เท่า นั้น จึ่ง มอบ หมาย วาง การ ให้ ออน เนอร์ เรเบอล์ เบลี เจ้า เมือง แคนดี จัดการ รับ รอง เสด็จ พระราช ดำเนิน ต่อไป

เวลา บ่าย วัน นี้ อาเม็ด อาระบี ปาชา กับ อะบาราฮิม เบอาระบี บุตร ชาย มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ที่ ควินซ์ โฮเต็ล มี พระราช ดำรัส ทักทาย ปรา ไส้ย ตาม สมควร แล้ว เสด็จ ขึ้น อาระบิ ปาชา ผู้ นี้ เปน กรมการ ผู้ ใหญ่ ใน เมือง อิยิปต์ ซึ่ง ตั้ง ทำการ ขัด แขง ต่อ รัฐบาล อังกฤษ ๆ จับ ตัว มา เนรเทศ ปล่อยไว้ ให้ อยู่ แต่ใน เกาะลังกา

เวลา บ่าย ๔ โมง ๓๐ นาที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัวเสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย พระบรม วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ไป วัด มลิกาวะ ซึ่ง ว่า ประดิษฐาน พระทันตธาตุ เพื่อได้ ทรง นมัสการ ที่ วัด มลิกาวะ นั้น เขา จัด การ ตก แต่ง วัด รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน มี ผ้า ลาด ตาม ทาง เสด็จ พระราช สอง ข้าง บันได มี ดอกไม้ ใบไม้ ประดับ ต่าง ๆ ที่ ถนน น่า วัด มี กระบวน แห่ ปะระหาระ ตระเตรียม อยู่ ด้วย เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น บน พระวิหาร ว่า ที่ ประดิษฐาน พระทันตธาตุ มี พระสงฆ์ ว่า ประมาณ ๕๐๐ รูป ออนเนอร์ เรเบอล์เบลี เจ้า เมือง แล กรมการ เมือง แคนดี พร้อม ด้วย นาย ปาลา บอกกา ตำแหน่ง รัตนมหาดยา ซึ่ง เปน หัว น่า เจ้า พนักงาน รักษา วิหาร พระทันตธาตุ คอย รับ เสด็จ อยู่ พระสงฆ์ เจริญ พระพุทธ มนต์ ถวายไชย มงคล แล้ว พระ อนุนายะกะอ่าน หนังสือ ถวาย พระพร ๑ ฉบับ จบ แล้ว มี พระราช ดำรัส ตอบ ว่า มี ความ ขอบใจ ที่ได้ จัดการ รับ รอง หวัง ว่า ท่าน บรรพชิต ทั้งปวง จะหมั่น ปฏิบัติ ตาม พระพุทธ สาสโน วาท แล้ว พระสงฆ์ พระราชทาน ถวาย หนังสือ แล สิ่ง ของ ต่าง ๆ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จุด ธูป เทียน นมัสการ

ที่ ว่า เปน พระทันตธาตุ เสร็จ แล้ว มี พระราช พระสงค์ จะทรง จับ พระทันตธาตุ แล ทรง ยืม หนังสือ จาน ใน ทอง คำ ๒ ผูก มา ตรวจ นาย ปาลาบอกกา กราบ บังคม ทูล พระกรุณา โดยไม่ รู้ เต็มใจ อ้าง เหตุ ผล ว่า ไม่ มีใคร เคยได้ จับ ต้อง พระทันตธาตุ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระราช ดำริห์ เห็น ว่า การ ที่ พูด ขัด ขวาง อย่าง นั้น เปน การ ลบ หลู่ พระบรม เดชานุภาพ จึ่ง ทรง พระกรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ คืน หนังสือ อ่าน ถวาย พระพร แล สิ่ง ของ ที่ ได้ ทูล เกล้า ฯ ถวาย ใน วัด นั้นไปไม่ ทรง รับไว้ แล ให้ นำ สิ่ง ของ ต่าง ๆ ซึ่ง ได้ นำไปจะถวาย เปน เครื่อง นมัสการ แต่ที่ว่า เปนพระทันตธาตุนั้นกลับคืนมาสิ้น แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ที่ ประทับ ควินซ์ โฮเต็ล แล้ว เสด็จ ขึ้น แล มี พระบรม ราชโองการ แจ้ง แก่ เจ้า พนักงาน ว่า อย่าให้ จำเปน ที่ จะ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร กระบวน แห่ ประระหาระ ซึ่ง จัด ขึ้น แห่ ถวาย เปน พระเกียรติยศ นั้น พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ จาก วัด มลิกาวะสักครู่หนึ่ง พระสงฆ์ เจ้า อธิการ วัด นั้น กับ นาย ปาลาบอกกา ซึ่ง เปน เจ้า พนักงาน รักษา พระทันตธาตุ แล ออนเนอเรเบอล์เบ็ล มา ยัง ควินซ์ โฮเต็ล จะขอเฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ขอ รับ พระราชทานโทษานุโทษ ที่ ได้ กราบ บังคม ทูล ขัด ขวาง ใน การ ที่ จะทรง จับ ต้อง พระทันตธาตุ แล ขอ เชิญ เสด็จ พระราชดำเนิน อีก ครั้ง หนึ่ง เพื่อจะได้ ทรงจับ ต้อง พระทันตธาตุตาม พระบรม ราช ประสงค์ แต่ ไม่ มีโอกาศ จะเฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล มิได้เสด็จ พระราช ดำเนินไป วัด มลิกาวะอีก ตาม คำ ขอ

เวลา ๒ ทุ่มโปรด เกล้า ฯ ให้ จัดการ เลี้ยง อาหาร เย็น ออนเนอเรเบอล์เบ็ล เจ้า เมือง แล กรมการ ผู้ ใหญ่ เมือง แคนดี พร้อม ด้วย พระบรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ รวม ๓๐ คน

วันที่ ๒๒ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๓ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปประพาศสวนโบแตนนิเกิลกาเดน ซึ่งตั้งอยู่ทาง ๑๓๐ เส้นเศษ ฝ่ายตวันตกเมืองแคนดี ณตำบลประดิเนีย (Bradeniye) มหามุตะลิยา ตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย มิสเตอร์วิลลิศ เจ้าพนักงานรักษาสวน รับและนำเสด็จพระราชดำเนินประพาศในสวนทั่วไป

เมื่อเวลาจะเสด็จกลับ โปรดเกล้า ฯ ให้บริษัทสคินช่างฉายรูปฉายพระบรมรูปหนึ่ง และพระบรมรูปในหมู่หนึ่ง ตามคำขอของบริษัทนั้น

สวนนี้เปนสวนใหญ่โต ที่ตั้งก็ดี แต่ต้นไม้ไม่มาก ไม่มีแปลกปลาดนัก ทั้งการรักษาก็ยังไม่พอ และที่ดินนั้นเจ้าพนักงานก็แจ้งว่าไม่สู้มีผลและหาน้ำยาก สวนนี้ตั้งอยู่ในจังหวัดคดลำแม่น้ำเรียกมหาเวลีคงคา ซึ่งเปนแม่น้ำใหญ่ที่สุดในเกาะลังกา แต่เปนลำธานกว้าง ริมตลิ่งสูง เรือใหญ่เพียงขนาดเรือสี่แจวจะขึ้นล่องถึงที่นี่ไม่ได้

เมื่อเสด็จกลับจากสวนโบแตนนิเกิลกาเดนแล้ว เสด็จมาทอดพระเนตรพระราชวังเก่าของเจ้าแผ่นดินลังกาในเมืองแคนดี ซึ่งออนเนอเรเบอล์เบลี เจ้าเมืองแคนดีอาไศรยอยู่นั้น เจ้าเมืองแคนดีรับเสด็จและนำเสด็จพระราชดำเนินประพาศ ทอดพระเนตรราชฐานในพระราชวังเก่า เสด็จพระราชดำเนินมายังสเตชั่นรถไฟ ออนเนอเรเบอล์เบลี เจ้าเมืองกรมการเมืองแคนดี และกาดออฟออนเนอร์ มาคอยส่งเสด็จพระราชดำเนินอยู่พร้อมกัน ออนเนอเรเบอล์เบลีนำพระสงฆ์เจ้าวัดมลิกาวะเฝ้า พระสงฆ์ถวายพระพรว่า การที่เกิดขึ้นในวัดมลิกาวะเวลาวานนี้ พระสงฆ์ไม่ได้ทราบว่าเปนอย่างไรเลย มีความเสียใจเปนอย่างยิ่ง

ด้วย เปน การ ที่ นาย ปาลา บอกกา ทำผิด ทั้งสิ้น และ ออนเนอเรเบอล์ เบลี่ กราบ บังคม ทูล พระกรุณาต่อ ไปว่า เดิม ออนเนอเรเบอล์เบลี่ หมาย ว่า เวลา เสด็จ พระ ราชดำเนินไปวัด มลิกาวะ นั้น จะเปน การ เรียบร้อย ด้วยเปน การ ใน พระ พุทธสาสนา เวลา ที่ เสด็จ พระ ราชดำเนินไปในวิหาร นมัสการ พระ ทันตธาตุ นั้น แน่นแล ร้อน จัด ออนเนอเรเบอล์ เบลี่ จึง ได้ คอย อยู่ ภาย นอก มิได้ เข้า ไป อยู่ ใน วิหาร เมื่อ มา มี เหตุ การ ดังนี้ ขึ้น ออนเนอเรเบอล์ เบลี่ มี ความ ผิด ด้วย มี ความ เสียใจ เปน ล้น เกล้า ฯ แล้ว ออนเนอเรเบอล์ เบลี่ ทูล เกล้า ฯ ถวาย ช่อ ดอกไม้ ใหญ่ ช่อ หนึ่ง แล้ว กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ว่า ขอ ให้ ทรง พระ ระฦก ถึง การ เสด็จ มา เมือง แคนดี ดัง เช่น ดอก ไม้ สด บัด นี้ แล เหตุ การ ที่ เกิด ขึ้น แล้ว นั้น ขอ ให้ ทรง ลืม เสีย ดัง เช่นดอก ไม้ ที่จะเหี่ยวแห้ง สิ้น กลิ่น ไป นั้น มี พระ ราชดำรัส ตอบ ขอบใจ ออนเนอเรเบอล์ เบลี่ เจ้า เมือง แคนดี แล กัปตัน ปากเกอ กับ ทรง ทอด พระเนตร แถว ทหาร แล้ว เสด็จ ขึ้น รถไฟ พระ ที่นั่ง พอ เวลาเช้า สี่ โมง ๒๐ นาที รถ ไฟ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก เมือง แคนดี มา เมือง คอลอมโบ เวลา รถ พระ ที่ นั่ง เคลื่อน ที่ ออนเนอเรเบอล์ เบลี่ เจ้าเมือง แล กรมการ เมือง แคนดี ร้อง ฮุเร ๓ ครั้ง แสดง อาการ ยินดี ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน

เวลาบ่าย ๑ โมง ครึ่ง มา ถึง เมือง คอลอมโบ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ประทับ ที่ ควินซ เฮาส์ การ รับ รอง ที่ สะเตชั่น รถไฟ แล ที่ น่า บ้าน ควินซ เฮาส์ เวลา เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ถึง อย่าง เดียว กับ เวลา เสด็จ พระ ราชดำเนิน ไป จาก เมือง คอลอมโบ

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จพระราชดำเนินโดยรถพระที่นั่งเสด็จประพาศในเมืองคอลอมโบ จนเวลาย่ำค่ำเสด็จมาถึงท่า มีลุคเตอร์แนนต์คอเวอนเนอ กรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยเมืองคอลอมโบ แลกองทหารกาดออฟออนเนอร์ มาส่งเสด็จพระราชดำเนิน มาถึงแลเมื่อออกเรือพระที่นั่งกันเชียงจากท่านี้ ป้อมแบตเตรี่ในเมืองก็ยิงสลุตถวายคำนับ กับเมื่อเวลาเสด็จถึงเรือพระที่นั่งมหาจักรกรี่ เรือรบอังกฤษชื่อฟลอรา (Flora) ซึ่งมาจากออศเตรเลียพึ่งถึงนั้น ก็ยิงสลุตถวายคำนับตามธรรมเนียม ประทับแรมในเรือพระที่นั่งมหาจักรกรี่จอดในอ่าวเมืองคอลอมโบ ๑ ราตรี

วันที่ ๒๓ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๒ เวลาเช้า ๒ โมง เรือพระที่นั่งมหาจักรกรี่ถอนสมอออกจากอ่าวเมืองคอลอมโบ เวลาออกเรือพระที่นั่ง ป้อมในเมืองคอลอมโบ แลเรือรบฟลอรายิงปืนใหญ่ถวายคำนับ เรือพระที่นั่งมหาจักรกรี่ได้ยิงปืนตอบทั้งที่ป้อมแลที่เรือรบตามธรรมเนียม เรือเมล์บีแอนโอชื่อซีลอนก็ใช้จักรตามเรือพระที่นั่งมา เวลาเที่ยงเรือพระที่นั่งถึงที่ แลติจุดเหนือ ๗ ดีกรี ๒ มินิต ลองติจุดตวันออก ๗๙ ดีกรี ๘ มินิต คลื่นลมสงบ เปนลมตะเภาพัดอ่อน ๆ เรือพระที่นั่งใช้จักรราวโมงละ ๑๑ น๊อตมาตลอดคืน สังเกตเห็นเรือจับปลาเล็ก ๆ ของชาวเกาะลังกา ออกมาจับปลาไกลฝั่งมาก จนเวลาเย็นยังเห็นมีอยู่บ้าง

วันที่ ๒๔ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๒ อากาศมืดมัวมีฝนบ้างเล็กน้อย ลมก็ยังคงเปนลมตะเภา ไม่เห็นเกาะฝั่งอย่างใด เวลาเที่ยงเรือพระที่นั่งถึงตรงที่ แลติจุดเหนือ ๗ ดีกรี ๔๗ มินิต ลองติจุด

ตวันออก ๗๔ ดีกรี ๓๙ มินิต เวลา ๒ ทุ่ม แล เห็น ประภาคาร เกาะ มินิกอย อยู่ ข้าง ขวา มือ ทาง ห่างเรือ พระ ที่ นั่ง ประมาณ ๕๐๐ เส้น มีแสง ไฟ สว่าง ดี หมุน ฉาย รอบ ตัว รอบ ละ ๓๐ วินาที เกาะ มินิกอย ภาษา อังกฤษ เขียน เปน ๓ อย่าง (Minikoi, Minikai, Maliku) เขาว่า เปน เกาะ ขึ้น อยู่ ในบังคับอังกฤษ เมือง มะลาบา ตัวเกาะ ยาว ประมาณ ๓๑๕ เส้น กว้าง ๑๓๕ เส้น ว่า มี บ้าน เรือน อยู่ ฝ่าย ตวันตก ของเกาะ ประมาณ ๓๐๐ หลัง เศษ เรือน ก่อ ด้วย หิน คอแรล กับ ปูน หลังคา มุง ด้วยใบไม้ มี น้ำ บ่อ บริบูรณ์ ดี คน เปน แขก ถ้า นับถือ สาสนา มหมัด การ ทำ มา หา กิน ใน เกาะ ซึ่ง เปน การ บน บก เปน ต้น ว่า ทำ ถนน ทำ ไร่ นา ตัด ฟืน เช่น นี้ เปน น่า ที่ การ ของ ผู้ หญิง ทำ ทั้งสิ้น แล ยัง มี ผู้ ควร เชื่อ กล่าว ยั่งยืน ต่อ ไป ว่า ชาว เกาะ ล้วน เปน หญิง ทั้งสิ้น เช่น กับ ว่า เปน เมือง แม่ ม่าย มี ชาย มา แต่ ฝั่ง อินเดีย ฝ่ายใต้ ปี หนึ่ง มา ค้าขายได้ ภรรยา ชาว เกาะ มินิกอย เปน คราว ๆ แล้ว กลับ ไป แล ว่า มี หลักถาน มั่นคง อยู่ ใน หนังสือ แม กะซิน ฉบับ หนึ่ง ด้วย

วัน ที่ ๒๕ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ อากาศ ร้อน ลม เปลี่ยน ไป เปลี่ยน มา แต่ ไม่ จัด มี คลื่น แต่ พอ เรือ พระ ที่ นั่ง แคลง เล็ก น้อย เวลา วันนี้ เปน วัน อาทิตย์ เวลา เช้า ๓ โมง เศษ นาย เรือ เรียก ทหาร มา เข้า แถว ตรวจ อย่าง วัน อาทิตย์ ก่อน เวลา เที่ยง เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ตรง แล ดิจุด เหนือ ๘ ดีกรี ๓๗ มินิต ลอง ดิจุด ตวัน ออก ๗๐ ดีกรี ๒ มินิต เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ตลอด คืน

วัน ที่ ๒๖ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ลม กลาย เปน ลม พัด หลวง พาให้ เย็น สบาย ดี มี คลื่น บ้าง เล็ก น้อย พอ เรือ พระ ที่ นั่ง สะเทือน เวลา เช้า มี เรือ เมล์ บริษัท บริติช อินเดีย ชื่อ ไม

โนรา ผ่าน ไป ทาง ตวัน ออก ๑ ลำ นาย เรือ แจ้ง ว่า เปน เรือ ไป ทาง ออสเตรเลีย เวลา เที่ยง เรือ พระที่ นั่ง ถึง ตรง ที่ แล ติจุด เหนือ ๙ ดีกรี ๑๔ มินิต ลองติจุด ตวัน ออก ๖๕ ดีกรี ๒๓ มินิต ระยะ ทาง ที่ เสด็จ พระ ราชดำเนิน นับจาก ท่า ราชวรดิษฐ กรุง เทพ ฯ ถึง เที่ยง วัน นี้ ๓๕๓๗ ไมล์ เท่า กับ ๑๕๘๒๖๕ เส้น ใน มหา สมุท อินเดีย ตอน นี้ มี เรือ กลไฟ ไป มา ไม่ ใคร่ ขาด เปน เรือ เมล์ เสียโดย มาก เพราะ เรือ เมล์ กลไฟ ที่ มา จาก ทวีป ยุโรป จะไป ทาง อินเดีย ทาง มลายู ทาง เมือง จีน ยี่ ปุ่น ออสเตรเลีย หรือ เมือง เหล่า นั้น จะ มา ทวีป ยุโรป ย่อม มา ทางนี้โดย มาก มี คลื่น บ้าง เล็ก น้อย พอ เรือ พระ ที่ นั่ง กระเทือน ใช้ จักร มา ตลอด คืน

วัน ที่ ๒๗ เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ มี ลม พัด หลวง อ่อน ๆ พอ เย็น สบาย คลื่น สงบ เงียบ เวลา บ่าย นาย เรือ มา ตรวจ ดู เครื่อง ล๊อก วัด ระยะ ทาง เรือ เดิน ขาด ชัก สาย ล๊อก ขึ้น มา ดู เห็น เครื่อง ล๊อก ทอง เหลือง ขาด หาย ไป ปลาย เชือก สาย ล๊อก เปน รอย ปลา ซึ่ง มี ฟัน คม กัด เข้า ใจ ว่า จะ เปน ปลา ฉลาม ล๊อก ชนิด ที่ ขาด นี้ เปน เครื่อง วัด ระยะทาง อย่าง หนึ่ง ซึ่ง เรียก กัน ว่า " ปะแตนล๊อก " คือ เขา มี เครื่อง อย่าง คล้าย นาฬิกา ติด ไว้ บน ท้าย เรือ แล้ว มี สาย เชือก ยาว หย่อน ลง ไป ใน น้ำ ที่ สุด สาย ใน น้ำ เขา ผูก เครื่อง ทอง เหลือง ล๊อก อัน หนึ่ง เปน เกลียว คล้าย กับ ใบ จักร เวลา เรือ เดิน ไป เครื่อง ทอง เหลือง ล๊อก นั้น ก็ หมุน พา สาย เชือก หมุน เร็ว หรือ ช้า ตาม แต่ เรือ เดิน เร็ว หรือ ช้า เชือก ที่ หมุน นั้น (มี กำหนด หมุน เท่า นั้น ครั้ง เปน เท่า นั้น ๆ ไมล์ ตาม วิธี นับ ฝ่าย อังกฤษ นั้น) กระเทือน มา หมุน เข็ม ใน เครื่อง ที่ ติด อยู่ บน ดาด ฟ้า ท้าย เรือ ตาม กำหนด ขีด คั่น เวลา เที่ยง เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ที่ ตรง แล ติจุด เหนือ ๑๐ ดีกรี

๓ มินิต ลองติจุดตวันออก ๖๐ ดีกรี ๔๐ มินิต เรือพระที่นั่งใช้จักรมาในมหาสมุทอินเดียตลอดวัน ไม่แลเห็นเกาะฝั่ง

วันที่ ๒๘ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๓ โมง มีเรือกลไฟ ๔ เสา ๒ ปล่อง ทาสีขาวผ่านทางขวามือไปตวันออก ห่างพอแลเห็นลำถนัด นายเรือลำนั้นชักธงเครื่องหมายแจ้งว่าชื่อวิกตอเรียเปนเรือในบริษัท บีแอนด์โอ ขอถวายพระพรให้ทรงพระราชสำราญในระยะทางเรือพระที่นั่ง ได้ชักธงแจ้งความตอบขอบใจ เวลาเที่ยงเรือพระที่นั่งถึงตรงที่แลติจุดฝ่ายเหนือ ๑๓ ดีกรี ๓ มินิต ลองติจุดตวันออก ๕๖ ดีกรี ๑๐ มินิต เรือพระที่นั่งใช้จักรเพียงโมงละ ๑๑ น็อดครึ่ง คือ ๕๓๗ เส้นครึ่ง คลื่นลมสงบเรียบร้อย

วันที่ ๒๙ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาย่ำรุ่งมาถึงเกาะในหมู่เกาะโสโขตรา (Sokotra or Socotra) อยู่ข้างขวามือ เกาะหมู่นี้มีอยู่ ๔ เกาะด้วยกันตั้งเรียงทางตวันออกตวันตก แต่เกาะใหญ่ที่เรียกว่าโสโขตรานั้นอยู่ฝ่ายตวันออกทีเดียว แต่เยื้องขึ้นเหนือหน่อยหนึ่ง เกาะทั้ง ๔ คือ เกาะโสโขตรา ๑ เกาะเยเซรัตซ่ำแฮะ ๑ เกาะดาลี ๑ เกาะอับด์เอลคูรี ๑ เกาะทั้ง ๔ เกาะนี้ เขาว่าเปนเกาะรวมกับฝั่งทางแอฟริกา เพราะห่างจากราชอะเซอหัวแง่แหลมแอฟริกา มาทาง ๑๓๐ ไมล์ หรือ ๕๘๕๐ เส้นเท่านั้น เกาะเหล่านี้อังฤกษเปนเจ้าของ ได้ไว้แต่รัตนโกสินทร์ศก ๑๐๔ มอบให้ขึ้นอยู่ในเมืองเอเดน ตัวเกาะโสโขตราเปนเกาะใหญ่ วันนี้แลเห็นแต่ไกลมาก เพราะไม่ได้อยู่ในทาง หากมีเขาสูงถึง ๔๐๐๐ ฟิตเศษจึ่งแลเห็นได้ เขากำหนดว่ายาว ๗๑ ไมล์กับหนึ่งในส่วนสี่ของไมล์ เท่ากับ ๓๒๐๖ เส้น ๕ วา กว้าง ๒๒ ไมล์ครึ่งเท่ากับ ๑๐๑๒ เส้น ๑๐ วา พื้นเกาะ

เปน เขา อย่าง น่า ผา มี ต้น ไม้ บ้าง เล็ก น้อย อยู่ ข้าง จะ แห้ง กัน ดาร มี ที่ ราบ เปน ที่ เพาะ ปลูก ได้ แต่ ชาย เขา มา ถึง ทเล มี เมือง อยู่ เมือง หนึ่ง ฤๅ จะ เรียก ว่า บ้าน ก็ ได้ เพราะ มี คน ราว ๒๐๐ คน เท่า นั้น เรียก ว่า บ้าน ทะมาริดา (Tamarida) ตั้ง อยู่ ฝ่าย ทิศ เหนือ ของ เกาะ ตอน กลาง ทั้ง เกาะ เขาว่า มี คน ราว ห้า พัน (แต่ในหนังสือบางฉบับว่า มีถึงหมื่นคน) เปน แขก ดำ คล้าย แขก อาหรับ บ้าง แล แขก แอฟริกา ผม หยิก บ้าง ปน กัน เรียก ว่า พวก แบด เบด ดวน การ เพาะ ปลูก ที่ เปน สินค้า ใน เกาะ มี ต้น หาง จรเข้ ที่ ได้ เก็บ ยาง เปน ยา ดำ ปี หนึ่ง ได้ ยาดำ ส่ง ออก ไป ขาย หลาย ร้อย หาบ ใน เกาะ นี้ ว่า มี แพะ แกะ มาก จน เจ้า ของ มิ ใคร่ ทราบ ได้ ว่า ของ ตน มี อยู่ เท่า ใด ไม่ ใคร่ มี ใคร ไป มา เกาะ นี้ เพราะ ไม่ สู้ มี อัน ใด มาก นัก กับ ทั้ง ที่ จะ จอด เรือ ก็ ไม่ สู้ ดี ถ้า ถึง น่า ลม สลาตัน มี ที่ จอด ทาง ด้าน เหนือ บ้าง แต่ หาก มี อัน ตราย ได้

เกาะ เยเซรัต ซำแฮะ ฤๅ มัก เรียก กัน โดย ย่อ ว่า เกาะ ซำแฮะ ยาว ๖ ไมล์ กึ่ง เท่า กับ ๒๙๒ เส้น ๑๐ วา แล กว้าง ๓ ไมล์ เท่า กับ ๑๓๕ เส้น มี เขา ถูก ข้าง ทิศ ใต้ สูง ราว ๒๔๔๐ ฟิต และ อีก เกาะ หนึ่ง ที่ เรียก เกาะ ดาสี (Darzi) นั้น เล็ก กว่า ยาว เพียง ๔ ไมล์ เท่า กับ ๑๘๐ เส้น กว้าง ๑ ไมล์ เท่า กับ ๔๕ เส้น ยอด เขา บน เกาะสูง จาก ทะเล เพียง ๗๐ ฟิต เท่านั้น เกาะซำ แฮะกับ เกาะดาสี คู่ นี้ บาง ที่ เขา เรียก ว่า เกาะ พี่ น้อง ที่ เกาะซำ แฮะ มี ลำธาร น้ำ จืด ว่า มี น้ำไหล อยู่ ตลอด ปี แต่ มี น้อย เกาะ ๒ เกาะแล ดู แต่ ไกล ๆ เปน รูป คล้าย ปลา ตีน คือ เปน เขา สูง ขึ้นไป แล้ว ยอด ลาด ยาว มี คน แต่ พวก ที่ไป จาก เกาะโส โขตรา ไป หา ปลาใน ระดูลม สงบ

อีก เกาะหนึ่ง ที่ เรียก ว่า เกาะอับด์ เอลคูรี (Abd-Al-Kuri) นั้น เปนเกาะ

ที่ เรือ พระที่ นั่ง มาใกล้ ถึง เวลา เช้า ๓ โมง เกาะ อยู่ ข้าง ขวา มือ ระยะทาง ห่างสัก ๕ ไมล์ หรือ ๒๒๕ เส้น แล เห็น น่า ผาได้ ถนัด เปน เกาะแห้ง แล้ง เห็น มี น่า ผา ลง มา ถึง น้ำ เขาว่า ยาว ถึง ๒๐ ไมล์ ๙๐๐ เส้น กว้าง ๔ ไมล์ ๑๘๐ เส้น ยาวไป ทาง ตวัน ออก ตวัน ตก แล ดูไกล ๆ ดู เหมือน เปน สอง เกาะ เพราะตรง กลาง คอด ยอด เขาเกาะ ลูก ตวัน ออก สูง ๑๕๓๗ พีต ลูก ตวัน ตก ๑๒๗๐ พีต ข้าง ตวัน ตก ของ เกาะเปน เกาะเล็ก ๆ หลาย เกาะ ยาว เรียง รายไป แต่ อยู่ใน เกาะ อับัปด์ เอลคูรี เกาะอับัปด์ เอลคูรี เปน เกาะสำคัญ ของ การ เดิน เรือ เพราะ เปน ที่ หมาย ของ พวก เดิน เรือ เข้า ออก ทเล แดง เพราะว่า จะ ต้อง เดิน เรือไป ทางใกล้ กับ เกาะนั้น ใน เกาะก็ ว่า มี คน บ้าง แต่ น้อย คน แล เปน คน ยาก จน หา หอย ปู แลไข่ เต่า ซึ่ง ว่า มี หาได้ ซื้อ ขาย อยู่ใน เกาะ ทั้ง ว่าไม่ มี เรือ จะไป แห่งใดได้ เวลา วัน นี้ ทะเล สงบ เงียบ คล้าย กับ น้ำใน แม่ น้ำ อากาศ เปน หมอก มัว อย่าง ที่ อังกฤษ เรียก เฮซ (Hays) ทั่วไป ร้อน มาก กว่า ธรรมดา แต่ว่า มี ลม ทะเล พัด อยู่ บ้าง

พอ พ้น เกาะอับัปด์ เอลคูรี มา ก็ เห็น แหลม ทวีป แอฟริกา ซึ่ง เปน แหลม ใหญ่ ฝ่าย ตวัน ออก เฉียง เหนือ ของ ทวีป นั้น เรียก กัน เปน สอง ชื่อ ว่า กาดดะเฟีย หรือ ราซอะเซอ (Guardfiu or Ras Asir) • พอแล เห็น แหลม ก็ เห็น ภู เขา บน แหลม เปน เขา สูง ดู เหมือน ราว ๒๐๐ พีต ยอด เสมอ ราบ ยาว ไป คล้าย รูป ปลา ตีน ไม่เหมือน อย่าง ภู เขา ทาง เมือง เรา ที่ มักเปนยอดแหลม พอ บ่าย ๓ โมง เรือ พระที่ นั่ง ก็ มา ถึง ตรง แหลม ห่าง ทาง สัก ๑๐ ไมล์ หรือ ๔๕๐ เส้น แล เห็น หาด ทรายได้ ถนัด มี น่า ผา ก้อนใหญ่ คล้าย ที่ เรียก ว่า เคร เตอ ของ ภู เขาไฟ อยู่ใกล้ น้ำ แผ่นดิน แอฟริกา แต่ หัว แหลม นี้ ลงไป ทาง ทิศใต้ ถึง ลำ แม่ น้ำ ยุบา (Juba) เปน แผ่นดิน ว่าง คน ชาว ยุโรป ยังไม่ได้

เปน เจ้า ของ เรียก กัน ว่า ซอม มะลี แลนด์ คือ เปน ที่ ของ คน แอฟริกา จำ พวก หนึ่ง เรียก ซอม มะลี เขา ว่า เปน คน ใน ที่ นั้น แบ่ง กัน เปน ๒ จำ พวก คือ พวก ตวัน ออก พวก หนึ่ง พวก ตวัน ตก พวก หนึ่ง ถือ ตน ว่า เปน คน เชื้อ สาย แขก อาหรับ พลเมือง เปน แขก ผม หยิก บ้าง แขก อย่าง พวก แขก อาหรับ บ้าง แล้ว ใน สอง จำพวกใหญ่ นี้ ยัง มี แขก ออก เปน พวก เล็ก พวก น้อย เรียก ว่า ทะไลบ์ ต่าง ๆ อีก ต่าง พวก ต่าง รบ พุ่ง ฆ่า ฟัน กัน พวก ฝรั่ง ว่า พวก ซอม มะลี มัก เกลียด ชัง คน ต่าง ประเทศ ถ้า พลัดไปใน ที่ นั้นโดย เหตุ ผล อย่างใด มักไม่ ใคร่ รอด เปน ต้น ว่า ถ้า เรือไป เปน อัน ตราย ด้วยไปโดน ศิลา น่า แหลม กาด ดะเฟีย เช่น นั้น พวก ซอม มะลี จะลง มา ฆ่า ฟัน เก็บ เอา สิ่ง ของไปโดยไม่ ปรา นี มี ลำ แม่ น้ำใต้ แหลม นี้ ลงไปใน กลาง ที่ ของ ซอม มะลี ลำ น้ำ หนึ่ง เรียก ว่า วะดีนอแกล (Wadi Nogal) ตาม ลำ น้ำ ลำ นี้ มี ที่ ยิง สัตว์มากจนฝรั่งตั้งชื่อว่า ลำน้ำ สำราญ (Happy Valley)

ใน ที่ซอม มะลี มี สิน ค้า หลาย อย่าง คือ งา ช้าง กำยาน ชัน รง ขนนก กระจอก เทศ แพะ แกะ ลา การ ที่ ซื้อ ขาย สินค้า กับ พวก นี้ มี เปน ฤดู คือ แต่ เดือน ตุลาคม ถึง มีนาคม พวก ซอมมะลี ชั้นใน นำ สินค้า เหล่า นี้ ออก มา ขายให้ พวก แขก ชาว อาเบเนียน ตาม ชาย ทะเล ซึ่ง ตั้ง เปน ผู้ อำนวย การ อยู่ พวก อาหรับ มักซื้อ แพะ แกะ ข้าม ไป ขาย ทาง เมือง แขก อาหรับ ที่ ตรง กัน ข้าม ปี หนึ่ง หลาย ร้อย

ที่ แหลม กาดดะเฟีย เปน แหลม สำคัญ เรือ ไป มา ใน ฤดู ลม สลาตัน มี แตก อับปาง เสีย หลาย ลำ คือ ที่ แหลม นั้น ไม่ มี ประภาคาร เปน ที่ หมาย ซ้ำ ยัง ร้าย ที่ มี แหลม อีก แหลม หนึ่ง อยู่ ทิศ ใต้ แหลม กาดดะเฟีย ลงไป ใน ทวีป แอฟริกาไม่ สู้ ไกล กัน นัก เรียก ว่า แหลม ราซะหะฟึน (Ras Hafun) รูปคล้าย

กับแหลมนี้ เวลาลมสลาตันพัดจัดอากาศก็มัว นายเรือมักหลงว่าแหลมราชะหะพื่นเปนแหลมกาดดะเฟี้ยหมายว่าถึงที่จะหันศีศะเรือ ถ้าหันไปก็โดนศิลาในที่หนึ่งที่ใดใกล้ฝั่งเปนอันตราย

เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมาแลเห็นภูเขาแลฝั่งทางทวีปแอฟริกา นายเรือแจ้งว่า ถ้าอากาศไม่มัวจะแลเห็นภูเขาทางฝั่งแผ่นดินอาหรับทางขวามือคือทางฝ่ายเหนือได้ เวลาเที่ยงวันนี้เรือพระที่นั่งถึงที่มีแลติจุดเหนือ ๑๑ ดีกรี ๕๘ มินิต ลองติจุดตวันออก ๕๑ ดีกรี ๔๗ มินิต เวลาบ่ายในเวลาที่ถึงแหลมกาดดะเฟี้ย ดูเหมือนน้ำจะตื้นสีน้ำค่อยจางเปนสีเขียวแก่

วันที่ ๓๐ เมษายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เรือพระที่นั่งใช้จักรผ่อนลงเดินแต่เพียงโมงละ ๙ ล๊อตครึ่ง ๔๒๗ เส้นครึ่ง เพราะจะกะให้ถึงเมืองเอเดนพรุ่งนี้เช้า ๒ โมง วันนี้อากาศมัวเปนหมอกทั่วไป แลเห็นภูเขาริมฝั่งในทวีปแอฟริกาทางซ้ายมือได้ราง ๆ ตามทางมามีปลาฉลามปลาทเลเล็กอีกต่าง ๆ ขึ้นมาก แลมีนกบูบีบินทั่วไป เพราะเรือไม่สู้ไกลฝั่งนัก นกบูบีนี้เปนนกเล็กปีกขาวมีดำปนในตัวเปนแห่ง ๆ เขาว่าเปนนกอย่างโง่เขลา

เวลาเที่ยง เรือพระที่นั่งถึงตรงที่แลติจุดเหนือ ๑๒ ดีกรี ๓๗ มินิต ลองติจุดตวันออก ๔๘ ดีกรี คลื่นสงบเงียบทเลเรียบอย่างแม่น้ำ มีลมตวันออกพัดบ้าง แต่อยู่ข้างจะร้อนจนตลอดคืน

วันที่ ๑ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๒ โมง เรือพระที่นั่งถึงปากอ่าวท่าน่าเมืองเอเดน รวมระยะทางเสด็จพระราชดำเนินแต่ท่าราชวรดิษฐ์กรุงเทพฯ ถึง ๔๗๕๐ ไมล์ เท่ากับ ๕๒๙ โยชน์ ๑๕๐ เส้น

พอ เรือ พระ ที่นั่ง ถึง น่า ปาก อ่าว ระหว่าง กลาง แหลม เอเด็นใหญ่ กับ แหลม เอเด็น น้อย ก็ เลี้ยว ทาง ขวา มือ ถึง หัว แหลม ราซะตาร์ ไชย์ เปน อ่าว นอก เจ้า พนักงาน น่า ร่อง ของ เมือง เอเด็น ๒ นาย มา เรือ กัน เชี่ยง ขึ้น เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี พา เลี้ยว ไป อ่าว ใน ซึ่ง เปน อ่าว ดี ไม่ มี คลื่น เรือ พระ ที่ นั่ง ทอด สมอ ตรง น่า ตพาน ปรินซออฟเวลซ์ (Prince of Wales landing Pier) หรือ ที่ เรียก ตาม ภาษา พื้นเมือง ว่า "บันดา" ห่างท่า สัก ๓๐ เส้นเศษ ฝั่งของเมืองที่ตรงนี้เรียกว่า สตีมเมอปอยต์ (Steamer Point) ภอ เรือ พระ ที่ นั่ง ทอด สมอ ทหาร ปืนใหญ่ แบตรี ที่ แหลม มอบัตใน เมือง ยิง ปื่นใหญ่ ถวาย คำนับ เวลา นี้ใน อ่าว เมือง เอเด็น มี เรือ รบ อังกฤษ มา จอด อยู่ ๗ ลำชื่อโบนาเวนเจอ (Bonaventiere) ๑ เอนดีเมี่ยน (Endymion) ๑ มิเนอวา (Minerva) ๑ ฟลอรา (Flora) ๑ เมลโปมิน (Melpomene) ๑ คอซซัค (Cossack) ๑ ทั้ง ๖ ลำ นี้ เปน เรือใน รอย แอลเนวี กับ มี เรือ ชื่อ มะโย (Mayo) อยู่ ในรอย แอล อินเดียนเมริน ๑ ลำ ยัง มี เรือรบ ชาติ อิตาลี อีก ๓ ลำ ชื่อ กับเวอโนโล (Governolo) ๑ ซี บาสติเอโนวินิซิโอ (Sebastiano Venicio) ๑ แอนดะเรียโปรวานา (Andrea Provana) ๑ รวม ทั้งสิ้น มี เรือรบ อยู่ ใน อ่าว ๑๐ ลำ พอ ที่ ป้อม แบตะรี ยิง ปืน เรือ รบ อังกฤษใน พวก รอยแอล เนวี ๖ ลำ และ เรือ รบ อิตาลีลำ ชื่อ กับเวอโนโล อีก ๑ ลำ ก็ ชัก ธง สี ต่าง ๆ ประดับ เรือ แล ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ เสียง ปืน ดังไป ทั้ง อ่าว ก้องไป บน เขา และเมือง เอเด็น พอ ปืน เรือ รบ สงบเสียง เรือ พระที่ นั่ง ก็ ยิง ตอบ รับ คำนับ ของ ป้อม แบตารี แล เรือ อังกฤษ รวม ๒๑ นัด แล ตอบ รับเรือ รบ อิตาลี ๒๑ นัด

เวลา เรือ พระที่ นั่ง ยัง อยู่ ใน ทะเล นอก ใกล้ จะเข้า อ่าว เมือง เอเด็น

แล เห็นได้ ที่ เดียว ว่า แหลม เอเด็น เปน ที่ สำคัญ คือ เปน แหลม มี เขา สูง (ยอด สูง ๑๗๗๕ ฟิต) ยื่น ออก จาก ฝั่ง แล้ว แผ่ ไป ทาง ตวัน ออก ตวันตก ยาว ทาง ตวัน ออก ตวัน ตก สัก ๒๐๐ เส้น กว้าง ทาง เหนือ ทางใต้ สัก ๑๒๐ เส้น มี น้ำ ทะเล เกือบ รอบ ตัว ที่ ติด กับ ฝั่ง ก็ แต่ ทาง เหนือ เปน ช่อง ดิน แคบ เพียง ๒๐ เส้น เศษ เท่า นั้น น่า ที่ แหลม เอเด็น จะได้ เคย เปน เกาะแต่ กาล ก่อน มา สัก เวลา หนึ่ง เปน แน่ แต่ ภาย หลัง แผ่นดิน ทาง ฝั่ง งอก ออก มา ตื้น จึง ติด ถึง กัน แต่ อย่างไร ก็ ดี แหลม เอเด็น นี้ คง เปน ที่ ภูเขาไฟ มา แต่ ก่อน คือ ที่ หัว แง่ แหลม ฝ่าย ตวัน ออก มี เครตา อยู่ เปน สำคัญ คือ แต่ เดิม มา ที่ เครตา นั้น เปน ภูเขาไฟ แล้ว ใน เวลาใด เวลา หนึ่ง ซึ่งไม่ มีใคร จำได้ ภูเขา ไฟ ตรง กลาง นั้น พรุ่ง ขึ้น กระจายไป รอบ ตัว จน คง เหลือ แต่ พื้น ดิน ราบ มูล เท่า และ หิน ที่ เกี่ยว ด้วย ภูเขาไฟ จึ่ง ตก กระจายไป ยัง คง มี อยู่ ใน ที่ เครตา นั้น บ้าง ส่วน ภูเขา ที่ รอบ ภูเขาไฟ ที่ พลุ่งไป แล้ว นั้น ยัง คง เหลือ อยู่ ล้อม ที่ ที่ ราบไว้ รอบ ตัว จึ่ง เรียก ว่าเครตา ที่ ๆ ราบ ซึ่ง ภูเขาไฟ พลุ่ง กระจาย ไป แล้ว ใน เครตาของ เอเด็น เขา ว่า สูง กว่า ทะเล ที่ใกล้ เคียง นั้น แต่ เล็ก น้อย ต่อ จาก ที่แคบ ขึ้นไป ฝ่าย เหนือ เห็น เปน ที่ ดิน ราบ เพราะฉนั้น เอเด็น เปน ที่ อยู่ บน สูง ถ้า ขึ้นไป อยู่ บน ยอด เขา ลูก สูงใน เมือง อาจ แล เห็น แล ตั้ง รักษา การได้ รอบ ตัว ไกล มาก นับ ว่า เปนไชย ภูม ดี มี เสีย อย่าง เดียว ตาม ที่ แล เห็น แต่ ไกล คือ เปน ภูเขา หิน ดำ อย่าง กาก แล ทั้ง แหลม ไม่ มี ต้นไม้ ที่ แล เห็นได้ ดู น่า จะแห้ง แล้ง กันดาร เหลือ กำลัง

เมื่อ มา ถึง ข้าง น่า เอเด็น ฝ่ายใต้ แลไม่ เห็น อ่าว ข้างใน เลย เพราะ อ่าว คด เปน ข้อ ศอก เข้าไป อยู่ ฝ่าย เหนือ ข้างใน แม้ จะ ซ่อน เรือ รบไว้ ใน อ่าว นั้นไม่ให้ ใคร ที่ ผ่านไป มา เห็น ก็ จะได้ เปน หลาย ลำ

เวลาจะเข้าอ่าว แลเห็นเสาธง บนยอดเขาในแหลมเอเด็น เปนที่สูงเด่น ตั้งอยู่ยอดเขานี้เขาเรียกว่า " ชำชำ " อังกฤษจัดให้มีทหารผลัดเปลี่ยนกัน ประจำยาม รักษาการคอย บอกเรือเข้าออก แลเหตุการด้วยเครื่องที่นัดหมายไว้พูดกันด้วยธง แลโคมไฟเปนต้น ยอดเขาลูกนี้มีทางขึ้นได้ดี ๒ ทาง คือทางหัวแหลมฝ่ายตวันตก ที่ป้อมตั้งอยู่ทาง ๑ แลทางจากเครตาอีกทาง ๑ ทางจากเครตาว่าเปนทางดี ถ้าว่าจ้างลาเขาขี่ไปว่าขี่ขึ้นไปได้ จนใกล้อีกสัก ๒๐ วาจะถึงเสาธงจึงต้องเดินว่าถ้าขึ้นจากเครตากินเวลาชั่วโมงเศษ

พอเรือพระที่นั่ง ทอดสมอเสร็จแล้ว นายพลจัตวาคันนิงแฮมผู้ว่าราชการเมืองเอเด็น (Brigadier General C. A. Cuningham)

ภาษาอังกฤษเรียกว่า ปอลิติกแกล แรสิเดนต์พร้อมด้วยกัปตันเอดเคน (Aitken) กรมการผู้ใหญ่ ๑ กัปตันเรดล์ (Redl) นายทหารคนสนิทของผู้ว่าราชการเมือง ๑ มาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท กราบบังคมทูลต้อนรับ แลแสดงความยินดีที่เสด็จพระราชดำเนินมาถึง มีพระราชดำรัสด้วยตามสมควรแล้ว ผู้ว่าราชการเมืองแลกรมการอีก ๒ นาย กราบถวายบังคมลากลับไปแล้ว กัปตันคัมมิงนำกัปตันอิงเกอลฟีลด์ (F. S. Inglefield) นายเรือโบนาเวนเจอ ๑ กัปตันชิสะฮอมแบดเตน (A. W. Chisholm Batten) นายเรือเมลโปมิน ๑ กัปตันเรโนลด์ (H. C. Reynold) นายเรือคอซซัค ๑ กัปตันเดอเบอรี (T. A. L. de Berry) นายเรือมะโย ๑ รวมนายเรืออังกฤษ ๔ และนายเรือรบอิตาลีอีก ๓ นาย คือ เอ็ตตอเรคอลเตลอต(EttoreColtellot) นายเรืออันดะเรโปรวานะ(Andrea Provana) ๑ เฟลิเชคูยีนิเอาะ(Felice Cuciniello)นายเรือคอเวอนนอโล (Governolo) ๑

โฟมอโสปรีเจี่ย (Fomoso Pixig) นายเรือเวเนียโร (Veniers) ๑ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท มี พระ ราชปราไส่ย ทัก ทาย แล ทรง ขอบใจ นาย เรือ เหล่า นี้ ใน การ ที่ ยิง ปืน ถวาย คำนับ แล ตก แต่งเรือ ถวาย ให้ เปน พระเกียรติยศ แล้ว นาย เรือ รบ ทั้ง ๗ นาย กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป

อ่าว เมืองเอเด็น ที่ เรือ พระ ที่ นั่ง เข้า มา นั้น ได้ สังเกต เห็น เปน สอง อ่าว อ่าว นอก นั้น เมื่อ เข้า มา ฟาก ขวา มือ เปน แหลมเรียก แหลม ตาไชน์ (Tarshyne) ข้าง ซ้าย มือ เปน แหลม มา จาก เอเด็น น้อย เรียก สะลิด เปน ช่องกว้าง สัก ๑๔๐ เส้น ข้าง บนแหลม ตาไชน์ ขึ้นไป เปน บ้าน ผู้ ว่า ราชการ เมือง รู้ ได้ ด้วย มี เสา ธง อ่าว ใน ที่ เรือ พระ ที่ นั่ง จอด ดู ยาว ไป ทาง ทิศ ตวัน ออก สัก ๒๐๐ เส้น เศษ แล ไป ทาง ตวัน ออก เห็น มี เกาะ เล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ หลาย เกาะ บาง เกาะ มี เรือน ถาม ได้ ความ ว่า เขา ใช้ เปน ที่ ให้ พัก เรือ แล คน สงไสย ว่า จะ มีโรค ติด มา แต่ เมือง อื่น

ใน อ่าว น่า เมือง เอเด็น มี เด็ก แขก ผม หยิก ใน เมือง นำ เรือ เล็ก มา ร้อง ว่า "เอ็บเวอได" เข้า ใจ ว่า "จะ ให้ ดำ น้ำ หรือ" คือ ถ้า พวก เรา จะ โยน อัฐ ทอง แดง ฤๅ เงิน ลงไป ใน ทะเล มันโจน ดำ น้ำ ตาม ไป เก็บ เอา ได้ เพราะ น้ำ ใส แล เห็น ได้ ไกล ดู ไม่ เกลง กลัว ปลา ฉลาม หรือ ปลา ทะเล ที่ ร้าย กัด เลย ปลา ร้าย กัด ตาย ยัง มี อยู่ เสมอ ถึง ปี นี้ ก็ ได้ ทราบ ว่า มา ดำ น้ำ เช่น นี้ ปลา ฉลาม กัด เสีย คน หนึ่ง ที่ แขก มา ร้อง ขอให้ ทิ้ง เงิน ใน น้ำ แล้ว ดำ เก็บ เช่น นี้ ที่ อ่าว เมือง คอลอมโบ มี มาก กว่า ที่ นี่ แท้ ที่ จริง ที่ มี มา ใน คราว นี้ น้อย กว่า เมื่อ ๑๐ ปี ล่วง มา แล้ว ได้ ความ ว่า การ ที่ คน ดำ น้ำ เก็บ เงิน เช่น นี้ มี อัน ตราย ถ้า ยิ่ง ถึง ฤดู ลม สลาตัน แล้ว น่า จะ เปน อัน ตราย มาก เพราะ ฤดู นั้น

ปลา ฉลาม มัก หลบ จาก ทะเล ใหญ่ เข้า มา อาไศรย อยู่ ใน อ่าว ที่ สงบ เพราะ เหตุ นี้ ไม่ เปน ที่ พอ ใจ ของ ผู้ ว่า ราชการ เมือง ๆ ออก ปาก ห้าม อยู่ เสมอ แต่ ถ้า เปน ฤดู ลม สลาตัน แล้ว ห้าม ขาด ไม่ ให้ พวก นี้ ดำ น้ำ เก็บ เงิน เมื่อ เวลา เรือ มา ทอด อยู่ สังเกต ดู เห็น เขา มี เรือ กลไฟ สำหรับ ขุด อ่าว อยู่ ๑ ลำ เปน เรือ ใหญ่ ขนาด เรือโป๊ะ ๒ เสา , ที่ บันทุก ของ ไป ลง กำปั่น ณะ เกาะ สีชัง เห็น เรือ ที่ ขุด เรียบ ร้อย ไป มา ง่าย เร็ว เพราะ เรือ เปน เรือ กล ไฟ อยู่ ใน ตัว เครื่อง ที่ ขุด อยู่ ตรง ศีศะ เรือ เปน อย่าง ถัง ตัก ดิน แต่ ติด กับ สายโซ่ ขุด ตัก ดิน ขึ้น เรือ กล ไฟ ขุด อ่าว ลำ นี้ เขา ว่า เปน เรือ อย่าง ใหม่ อย่าง ดี ราคา ถึง ๓๘๙๔๘๒ รู เปีย ที่ ต้อง ขุด ปาก อ่าว ชั้น ใน เพราะ จะ ให้ เรือ ขนาด ใหญ่ เข้า มา จอด ได้ หลาย ลำ แล ถ้า ขุด เสร็จ แล้ว ใน อ่าว ใน จะ มี ที่ ให้ เรือ ขนาด ใหญ่ ที่ สุด จอด ได้ ๙ ลำ กับ เรือ ขนาด เรือ เมล์ จอด ได้ อีก ๔ ลำ การ ที่ ขุด ตั้ง ต้น ทำ มา แต่ ธันวาคม ศก ๑๐๙ ขุด ได้ ปี ละ ๔๖๘๐๐๐ ตัน ทุน ค่า แรง ขุด ราว ปี ละ ๙๐๙๑๖ รู เปีย เงิน ค่า ขุด ได้ เงิน จาก ภาษี สินค้า ที่ ขน ขึ้น จาก เรือ ใน ปาก อ่าว เรียก ว่า ภาษี สินค้า ขึ้น ท่า

ครั้น เวลา เช้า ๔ โมง พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระเจ้า น้อง ยา เธอ แล ข้า ราชการ ใน จำนวน เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี โดย เรือ กัน เชียง จะ ขึ้น ท่า เมือง เอเด็น บันดา เรือ รบ อยู่ ใน อ่าว บ่าว แตร ให้ กระลาสี ขึ้น ยืน เพลา แล ออฟฟิซเซอร์ ใน เรือ ยืน เข้า แถว ถวาย คำนับ พอ เรือ พระ ที่ นั่ง กึ่ง ทาง จะ ถึง ท่า ขึ้น ป้อม แบตะรี ใน เมือง แล เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ รวม ปืน ใหญ่ ที่ ยิง ถวาย คำนับ ใน เวลา ที่ เสด็จ มา ถึง จน ขึ้น ท่า ๒๕๒ นัด

ที่ ท่า ขึ้น มี นาย พล จัตวา คันนิงแฮม ผู้ ว่า ราชการ เมือง เคอแนล แซดดะเลอ (Col. Saddler) ปลัด กับ นาย ทหาร ซึ่ง เปน กรมการ ผู้ ใหญ่ อีก ๑๐ นาย ฝ่าย ผู้ แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ มี มิสเตอร์ มาศ เตอร์ ซัน (Masterson) กงสุลอเมริกา มิสเตอร์กอดอน (Gordon) กงสุลสะวิเดน มิสเตอร์บุเคนบะลัสต์ (Bouenblust) กงสุลรัสเซีย ๑ มิสเตอร์ ลัง (Lang) กงสุลอิตาลี ๑ ฮอเรนเนสะกิ โคว่าสะกิ (Horenesgi Cowasgi) กง สุลสะเปน ๑ คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ผู้ ว่า ราชการ เมือง จัด ทหาร อังกฤษ กอง รอย แอลเวลซ์ฟ ซิเลีย ๑๐๐ คน มี นาย ทหาร คือ กัปตัน ลอด ๑ ลุตเตอร์แนนต์ ฮีล ๑ เปน กาดออฟออนเนอ มี ทหาร แขก ซิก ขี่ อูฐ ขนาด ใหญ่ เรียก ว่า กอง เอเด็น ทรุบ แต่ง ตัว ด้วย ผ้า สี เทา ศีศะ โพกผ้า สี เทา มี ลาย เขียว หมด จด งด งาม อีก ๒๗ อูฐ มา รับ เปน กอง ทหาร รักษา พระ องค์ ถวาย เปน พระ เกียรติยศ ด้วย พอ เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ท่า เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น ทหาร แตร ทำ เพลง แตร สรรเสริญ พระ บารมี แล้ว นาย พล จัตวา คันนิง ฮ่ำ ผู้ ว่า ราชการ เมือง นำ กรมการ แล ผู้ แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ ดัง กล่าว มา แล้ว เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท มี พระ ราชดำรัส ด้วย ตาม สมควร แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ทอด พระ เนตร ตรวจ แถว ทหาร อูฐ แล กอง ทหาร กาด ออฟออนเนอ มี พระ ราชดำรัส ไต่ ถาม ตาม ธรรมเนียม พอ พระ ราชหฤไทย ด้วย กอง ทหาร อูฐ ๆ เปน ขนาด ใหญ่ ฝึก หัด เข้า แถว การ ทหาร ได้ ชำนาญ อย่าง ม้า วิ่ง ก็ เร็ว มี อาน บังเหียน ใน การ ขับ ขี่ พร้อม แต่ อาน ใหญ่ มี ที่ นั่ง เปน ๒ ตอน เวลา มี ศึก จะ ยก พล ทหาร ไป แห่ง ใด ให้ ขี่ ได้ สอง คน คือ ทหาร อูฐ ที่ ขี่ อูฐ อยู่ นั้น คน หนึ่ง แล ให้ ทหาร ราบ นั่ง ไป ด้วย คน หนึ่ง ทุก ๆ อูฐ สม กับ พื้น เมือง แผ่นดิน

อาหรับ ทุก ประการ เสร็จ แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น รถ ซึ่ง ผู้ ว่า ราชการ เมือง จัด มา เปน รถ พระ ที่ นั่ง ไป ยัง จวน ผู้ ว่า ราชการ เมือง ซึ่ง จัด ถวาย เปน พลับพลา ประทับ ร้อน ที่ น่า จวน ผู้ ว่า ราชการ เมือง ๆ จัด ทหาร แขกอินเดีย กองไลต์อินฟันตรี ๑๐๐ คน มี ลุตเตอร์แนนต์ฟีรซเซล (Frizelle) คุม เปน กาด ออฟออนเนอ ถวาย เปน พระ เกียรติยศ เมื่อ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ถึง จวน นาย พล จัตวาคันนิงฮำ นำ เลดี คันนิงฮำ ภรรยา ๑ แหม่ม ทอโร ๑ แหม่ม เอตเคน ๑ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท

ส่วน สมเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ พระเจ้า ลูกยาเธอ แล นักเรียน โปรด เกล้า ฯ ให้ พระ ยา มหาโยธา หลวง สุนทรโกษา พา ขึ้น พัก ที่ โฮเตล ยุโรป แล เที่ยว ดู สถาน ที่ ใน เมือง เอเด็น

จวน ผู้ ว่า ราชการ เมือง เปน ตึก ก่อ ด้วย ศิลา กับ ปูน ทราย เรือน ชั้น เดียว ใช้ แผ่นดิน เปน พื้น แบบ ที่ ปลูก ต้อง การ ให้ ร่ม เย็น แล ให้ ชาย คา ลง มา ปก ต่ำ เพื่อ ให้ กัน แสง แดด เรือน หลัง นี้ ผู้ ว่า ราชการ เมือง กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ว่า ผู้ ว่า ราชการ เมือง มาใหม่ ก็ จัด เปลี่ยน เพิ่ม เติม ตาม ที่ ชอบ แต่ เพิ่ม เติม ต่อ กัน มา จน เวลา นี้ จะ เรียก ว่า เปน รูป อะ ไร ไม่ ใคร่ ได้ ด้วย ไม่ ต้อง ระวัง หลัง คา ถ้า มี ฝน ตก มัก รั่ว ตลอด ใน จวน ตก แต่ง เรียบ ร้อย งดงาม รวม ศาลา ที่ ว่า การ เข้า ไว้ ใน เรือน ด้วย มี เรือน รับ แขก ปลูก ไว้ ด้าน ตวัน ออก ๒ หลัง มี ทาง เดิน ร่ม ถึง กับ จวน ใหญ่ เรือน หลัง นี้ ผู้ ว่า ราชการ เมือง จัด เปน พลับพลา ประทับ ร้อน ใน เวลา กลาง วัน ที่ ประทับ อยู่ ใน เมือง เอเด็น

บ้าน ราษฎร พล เมือง เอเด็น เปน ตึก ก่อ ด้วย ศิลาโดย มาก เพราะ ศิลา หาง่าย มี อยู่ ใน ที่ ใกล้ นั้น ทั่ว ไป มัก ปลูก ชั้น เดียว ใช้ พื้น ดิน เปน

พื้น แต่ตึกงาม ๆ ซึ่งเปนตึกของพวกพ่อค้า โรงทหารเขาปลูกถึง ๒ หรือ ๓ ชั้นก็มี หลังคาตึกดี ๆ ใหญ่ ๆ จึ่งใช้กระเบื้องแลมุงสังกะสี แต่ราษฎรตามธรรมดามักใช้ใบอินทผาลำพาด ๆ ไว้พอร่มก็พอ เพราะเปนเมืองไม่ใคร่มีฝนไม่ต้องเกรงรั่ว ไม้ที่ใช้ทำเรือนใบอินทผาลำมุงหลังคาเรือน นำมาจากเขตรอาหรับภายในทั้งสิ้น เวลามาตามทางมาบ้านผู้ว่าราชการเมือง พอพ้นจากท่ามาหน่อยหนึ่งก็ถึงไปรสนียาคาร แล้วก็มาขึ้นเขาหัวป้อมมอบัต พบรถจ้างหลายคันเทียมด้วยม้าเทศขนาดย่อมดูอยู่ข้างจะสกระปรก คนขับเปนแขกพื้นเมือง รถใช้รถอะมริกันเปนรถสี่ล้ออย่างลูกล้อสูงอย่าง ๒ ตอน อย่างที่เมืองยะวาเรียกว่าซาโต๊ะ รถอย่างนี้เขาว่าใช้ที่นี่ทนดี ถามราคารถว่าซื้อใหม่คัน ๑ ราคาตั้งแต่ ๑๒๐๐ ถึง ๑๕๐๐ รูเปีย ตามริมทางมีหินก้อนทาสีปูนขาวอย่างหยาบ ๆ เปนระยะกันไปเพื่อให้แลเห็นทางได้ถนัด แลไม่มีรางน้ำเหมือนเมืองอื่น ในเวลากลางคืนโคมไฟจุดตามถนนอยู่ข้างจะอัตคัด ตามบ้าน ๒ ข้างทางก็มีต้นไม้บ้างเล็กน้อยแต่ไม่งามดูเหี่ยวแห้ง เปนต้นคล้ายชะครามแลต้นโพทะเลขนาดเล็ก มีลาตัวเล็กข้างทางมากน่าเอ็นดู บางลามีเครื่องอานเตรียมสำหรับให้เช่าขี่ เขาว่าราคาตัวหนึ่งตั้งแต่ ๕๐ ถึง ๑๐๐ รูเปีย มีอูฐใช้ขนของเปนพื้น เข้าใกล้เหม็นสาบน่าเกลียดดูเปนสัตว์โง่เขลาเสียจริง ๆ แต่ราคาอยู่ข้างจะแพง ตัวหนึ่งอย่างต่ำเพียง ๑๐๐ รูเปีย อย่างแพงถึง ๓๐๐ รูเปีย เขาซื้อมาจากอาหรับแลแอฟริกา มีโคเทียมเกวียนบ้าง สังเกตดูขนาดโคบ้านเราแลโตงามดีกว่าโคลังกา

เมืองเอเด็นนี้ เปนเมืองตั้งอยู่หัวแหลมฝ่ายทิศใต้ของประเทศอาหรับแหลมหนึ่ง เดิมเปนเขตรของเมืองละเห็จ (Lahej) ซึ่งรวมอยู่ในมณฑลเยเมน (Yemen) ๆ เปนแผ่นดินของเมืองเตอรกี แต่เมื่ออังกฤษได้แหลมเอเด็นตั้งขึ้นเปนเมืองแล้ว เลยจัดการเอาเมืองแขกอาหรับ ๖ เมือง คือ

เมืองฟัดลี (Fadthli) ๑ เมืองยาไฟ (Jafi'i) ๑ เมืองอาลาวี (Alawi) ๑ เมืองอับดาลี (Abdali) ๑ เมืองฮอสซาบี (Haushabi) ๑ เมืองอากราบี (Akrabi) ๑ มาเปนเมืองอยู่ในปกครองของอังกฤษ เหตุผลที่เมืองอังกฤษยกเอาเมืองอาหรับเหล่านี้ไว้ในปกครอง ก็ด้วยว่าเปนเมืองตั้งอยู่บนฝั่งทางบกฝ่ายเหนือบังน่าเมืองเอเด็นอยู่ เปนอย่างลับแลกั้นน่าเมืองเอเด็น ตามแบบปกครองของอังกฤษ ที่ได้เห็นมาในที่อื่นดังเช่นเกาะหมาก กับปรอวินซ์เวเลสะลีเปนต้น เจ้าเมืองทั้งหกนั้น ตั้งตนว่าเปนสุลตาน มีสัญญากับอังกฤษ รวมใจความในสัญญา ก็ว่าจะไม่รบพุ่งกับอังกฤษ จะไม่รบกันเอง จะไม่ค้าขายมนุษย์ จะไม่ยกเขตรแขวงให้แก่ผู้ใด แลจะไม่ทำอันตรายแก่การค้าขาย นอกจากนี้การในบ้านเมืองสุลตาน คงมีอำนาจบังคับบัญชาได้เต็มที่ ท่านสุลตานเหล่านี้จะให้ทำสัญญาให้อย่างใด แลจะให้ทำผิดอย่างใด ก็ทำได้ด้วยยากจนแลโง่เขลา ดูเหมือนว่าใครพอมีกำลังกว่า จะต้องการบ้านเมืองก็เปนได้ แม้ถึงซื้อที่แผ่นดินก็ยังเคยขาย มักเปนคนจนโดยมาก อังกฤษให้เบี้ยหวัดอยู่ มีตั้งแต่คนละร้อย ๑๐๐ รูเบี้ยถึง ๖๐๐๐๐ รูเบี้ย แล้วแต่เมืองใหญ่เมืองเล็ก ถ้ารัดสนเคยมาหา

ขอ เงิน ผู้ว่า ราชการ เมือง เอเด็น แทบ ทุก ปี เว้น แต่ สุลตาน เมือง ละเห็จ ซึ่ง เปน เมือง บริบูรณ์ จน ถึงได้ สร้าง วัง อยู่ ใน เมือง ทาง เหนือ เมือง เอเด็น ๒๑ ไมล์ ถ้า อากาศ สว่าง ขึ้น บน ยอด เขา เสา ธงใน เมือง เอเด็น แล เห็น วัง นั้นได้ ถนัด เมือง ทั้ง ๖ นี้ อังกฤษได้ เมือง ละเห็จ แต่ คฤสต์ ศักราช ๑๘๕๙ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๒๑๑ แล้ว ก็ได้ อีก ๖ เมือง ต่อ ๆ กัน มา

ตัว เมือง เอเด็น เอง มีไชย ภูม ดี ทั้ง ใน การ ค้า ขาย แล เปน ด่าน รักษา อำนาจ หัว เมือง ขึ้น ของ ชาติ ยุโรป ใน ฝ่าย ตวัน ออก ถ้า มี กอง ทัพ เมือง ใด ยก มา ใน มณฑล เยเม็น คง มา ตั้ง รักษา เอเด็นไว้ ก่อน เพราะฉนั้น เมือง เอเด็น เคยได้ เปน เมืองขึ้น ของชาติ อาบิสิเนียน, เปอเซีย, อิยิบแล เตอรกี ต่าง ๆ เวลา มา แต่ เมืองใดได้ ไว้ก็ไม่ นาน เพราะเมือง ละเห็จ ที่ เปน เจ้า ของ เก่า คอย ดู อยู่ เสมอ ถ้า เห็น พอ จะตี คืนได้ ก็ ตี คืน ลง ปลาย มือ ตกลง เปน ของสุลตาน เมือง ละเห็จ อยู่ ตั้ง แต่ คฤสต ศักราช ๑๗๓๕ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๐๙๗ มา จน ถึง เวลา ที่ อังกฤษ ตีได้ เมื่อ เดือน ยันนุ วารี คฤสต ศักราช ๑๘๓๙ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๒๐๑ การ ที่ อังกฤษ ยก กอง ทัพ มา ตี ตาม ที่ อังกฤษ ว่า นั้น ก็ คือ ว่า พวก สุลตาน เมือง ละเห็จ ทำ อัน ตราย ฆ่า ฟัน พวก ลูก เรือ ค้า อังกฤษ ที่ มา ค้า ขาย เมื่อได้ แล้ว กว่า จะเรียบ ร้อย หลาย ปี เพราะพวก อาหรับ ยัง มา ลัก ลอบ ทำ อันตราย อยู่ เนือง ๆ ฝ่าย อังกฤษ ก็ จัดการ รักษาแขง รง ทำ กำแพง ค่าย สนาม เพลาะกั้น ที่ คอด ของ แหลม เอเด็น มี ช่อง ประตู เฉภาะ เข้า ออก ค่าย แล กำแพง กั้น ที่ คอด ยัง บริบูรณ์ ดี อยู่ จน บัดนี้ แต่ไม่ มี พล ทหาร รักษา ประจำ อยู่ ที่ ตรง นั้น เพราะอังกฤษได้ เขตร แดน พ้น ขึ้นไป อีก แล้ว

เมื่อ อังกฤษได้เมือง เอเด็นนั้น ก็มีแต่แหลมเอเด็น แห่งเดียว สุดเพียง ที่ คอด ต่อกับ ฝั่ง ครั้น คฤสต ศักราช ๑๘๖๙ ตรง กับ จุด ศักราช ๑๒๓๑ เมื่อ อังกฤษ มี อำนาจ แผ่ ขึ้นไป ทาง บก ฝ่ายเนือ แล้ว จึง ซื้อ แหลม ฝ่าย ตวันตก ที่ เปน แง่ ปาก อ่าว ตรง กับ เมือง เอเด็น ข้าม จาก อากระบี เฉก สุลตาน เมือง ละเห็จ ตั้ง ชื่อ ว่า เอเด็น น้อย แล้ว ต่อ มา ถึง คฤสต ศักราช ๑๘๘๒ ตรง กับ จุด ศักราช ๑๒๔๔ อังกฤษ ซื้อ เมือง เฉก ออทแมน (Shaikh Othman) จาก สุลตาล อับดาลี เมือง ละเห็จ เปน เงิน ตรา ๒๕๐๐๐ เหรียญ กับ สุลตาน ขอให้ เพิ่ม เงิน เดือน ที่ให้ อีก เดือน ละ ๑๑๐๐ เหรียญ รวม กับ เงิน เดือน เก่า ที่ได้ อยู่ แล้ว ๕๔๑ เหรียญ เปนเงิน เดือน ๆ ละ ๑๖๔๑ เหรียญ แต่ ฝั่ง ทาง ขอบ อ่าว ฝ่าย เหนือ ยังไม่ได้ เปน ของ อังกฤษ จน ถึง เดือน ยุไล คฤสต ศักราช ๑๘๘๘ ตรง กับ จุด ศักราช ๑๒๕๐ อังกฤษ จึง ขอ ซื้อ ที่ ดิน ชาย อ่าว ฝ่าย เนือ เมือง เอ ด็น ตั้ง แต่ ตำบล ฮิสะวา (Hiswa) ถึง ตำบล บรรดา ฟุคัม (Fukum) จาก สุลตาน เมือง ละเห็จให้ เปน เขตร ของ อังกฤษ

เวลา บัดนี้ เขตร ของ อังกฤษ ที่ ติด ต่อ กับ แหลม ที่ ตัว เมือง เอเด็น ตั้ง อยู่ เปน ที่ ๓ ตำบล คือ ที่ใน เมืองเอเด็น ๑ บ้าน เอเด็น น้อย ๑ บ้าน เฉก ออทแมน ๑ รวม เปน เอเด็น มี เนื้อ ที่ ราว ๗๕ ตรางไมล์ ๔ เหลี่ยม มี พล เมือง ประมาณ ๔๔๐๗๙ คน มี ผู้ ชาย มาก กว่า ผู้ หญิง คือ เปน ผู้ ชาย ๓๐๙๑๔ คน ผู้ หญิง ๑๓๑๖๕ คน ซึ่ง แล เห็นได้ ใน เวลา ที่ไป เที่ยว ใน เมือง เพราะมัก มี แต่ ผู้ ชาย นาน ๆ จึง จะเห็น ผู้ หญิง สัก คน หนึ่ง พลเมือง มี คน ชาติ แขก อาหรับ เปน พื้น ที่ รอง ลงมา ก็ มี พวก แขก ดำ หัว หยิก หย่อง คน ชาติ สุมาลี ที่ ข้าม มา จาก ทวีป แอฟริกา นอก จาก นั้น มี แขก อิน เดีย เปอ เซีย ปาสี ยู อย่าง ละเล็ก น้อย ปน กัน

ผู้ว่าราชการเมือง แลกรมการผู้ใหญ่ฝ่ายทหารพลเรือน ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ โฮเต็ล ร้านสิ่งของ โรงเรียน โรงพยาบาล และสถานที่ประชุมต่าง ๆ มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ปากอ่าวท่าเรือแง่ตวันตกเฉียงเหนือของแหลม เพราะเปนที่ดีมีลมทะเลพัดไม่สู้ร้อนจัดนัก แต่บ้านราษฎรไม่ใคร่มี ที่มีบ้านราษฎรมากก็ที่บ้านตัวเมืองเอเด็น อังกฤษเรียกว่าเครตา กับบ้านมาลาซึ่งตั้งอยู่ด้านตวันออกเฉียงเหนือของที่ตำบลเครตา เปนที่ราษฎรอยู่หว่างเขาไม่ใคร่จะสบาย มักร้อนมากแลรดูน่าลมสลาตัน แต่มิถุนายนแลสิงหาคมมักมีลมพยุพัดทรายหอบมาในเมือง แล้วไม่มีทางไปพัดกลุ้มอยู่ในเมืองได้หลายชั่วโมงจึงจะหาย เหตุนี้พวกฝรั่งนอกจากจำเปนต้องอยู่โดยน่าที่ราชการแล้ว ไม่ใคร่จะอยู่ในเครตานั้น เมืองเอเด็นนี้ตั้งอยู่เหนือใต้ก็ไม่สูงต่ำกับกรุงเทพ ฯ มากนักปรอทสำหรับวัดร้อนหนาวอย่างมัธยม ในร่ม ๘๕ ดีกรีเฟอเร็นไฮต์ มีอย่างต่ำถึง ๗๒ ดีกรี อย่างสูง ๑๐๒ ดีกรี ที่ร้อนแลรดูไม่ดีก็ในเดือนพฤษภาคมแล เดือนกันยายน เวลาที่เสด็จพระราชดำเนินมาถึงนี้ก็ร้อนจัด แต่ก็ดูปานปานกับน่าร้อนกรุงเทพ ฯ ที่ผิดกันก็ที่เอเด็นไม่มีต้นไม้มาก มีแต่หินผาเปนพื้นภาให้มีแสงสว่างมาก แลดูแห้งเกร๊าะทั่วไป จึงพาให้รู้สึกร้อนจัดขึ้น เมืองเอเด็นจะเรียกว่าเมืองไม่มีฝนตกก็ว่าได้ ที่มีตกก็ควรเรียกว่าฝนต่อวาย เขาได้จัดตั้งเครื่องมือรองน้ำฝน แต่จุลศักราช ๑๒๓๓ ถึง ๑๒๒๓ มีฝนตกรองได้ฝนอย่างกลางเพียงปีละ ๒ นิ้ว ๔๕ สตางค์ ปีที่มีฝนมาก เพียง ๘ นิ้ว ๓ สตางค์ ปีอย่างน้อยได้น้ำฝนเพียง ๗๕ สตางค์ ผิดกับทางกรุงเทพมาก ที่รองน้ำฝนได้ปีหนึ่งถึง ๓ นิ้วเปนอย่างกลางในเมืองเอเด็น ถ้าจะมีฝนก็มี

ตกใน เดือน มีนาคม แล เมษายน พลเมือง กินน้ำ บ่อ แต่ เปน น้ำ อยู่ ข้าง จะกร่อย แลไม่สอาด บ่อ ก็ ลึก มาก จะตัก ขึ้น มาได้ แต่ ละถัง ก็ แสน เข็ญ คน ที่ พอ มี เงิน ซื้อ น้ำ กลั่น ก็ ซื้อ น้ำ กลั่น รับ ประทาน ราคา ๑๐๐ กอลลอนราว ๑ บาท เครื่อง จักร กลั่น น้ำ เช่น นี้ มี หลายแห่ง เปน ของ ราชการ บ้าง ของ บริษัท ต่าง ๆ ที่ กลั่น น้ำ ขาย บ้าง เขา ว่า มี กำไร ดี

ใน เมือง เอเด็น แม้ จะเปน ที่ เขา แต่ หิน ผา เช่น นี้ ก็ ดี แต่ ที่ใด ควร ทำ ถนนได้ เขา จัด ทำ เพราะฉนั้น ใน พื้น เมือง ถ้า ที่ใด เปน ที่ ราบ หรือ ที่ไหล่ เขา ชัน พอ รถ ขึ้นได้ เขา จัด ทำ ถนน ทั่วไป ที่ ชัน นัก ทำ ถนนไม่ได้ ทำเปน ทาง เล็ก สำหรับ คน เดิน ถนน ที่ ทำใน เมือง เอเด็นไม่ใช่ ถนน ที่ ทำได้ งาม เพราะ ที่ คับ ติด ไหล่เขา เพราะ ฉนั้น ถนน ที่ ไป มา มี พอ รถ หลีก กัน ได้ สบาย เท่า นั้น แล ดู เห็น เปน ยังไม่แล้ว ทั่วไป ทั้ง เมือง ด้วย การ ที่ ทำ คง ยาก แล จะ ต้อง เปลือง เงิน มาก ด้วย

เมือง เอเด็น ที่ อังกฤษ มา ตั้ง รักษา อยู่ ก็ เปน อย่าง กอง ทหาร รักษา ด่าน การ วิ ธี ปกครอง แล เจ้า พนักงาน ที่ เปน คน ปกครอง ก็ เปน นาย ทหาร ทั้ง สิ้น แต่ รัฐบาล อังกฤษ มอบ อำนาจให้ ทำการ ฝ่าย พลเรือน ด้วย มี ทหาร อังกฤษ แล ทหาร แขก จาก อินเดีย มา ตั้ง ประจำ รักษา การ อยู่ ไม่ ต่ำ กว่า ๒๐๐๐ คน เปน อังกฤษ กับ แขก กึ่ง กัน วิ ธี ที่ เปลี่ยน ก็ คือ ถ้า ทหาร คน อังกฤษไป รับ ราชการใน อินเดีย จน อีก ปี หนึ่ง จะได้ กลับ เมือง อังกฤษ เช่น นั้น ก็ ส่งให้ มา อยู่ เอเด็น เสีย ปี หนึ่ง แล้ว จึงให้ ไป เมือง อังกฤษ เปลี่ยน หอย กันไป เช่นนั้น แต่ ทหาร ที่ เปน แขก อิน เดีย ๒ ปี เปลี่ยน ครั้ง หนึ่ง โรง ทหาร ที่ เปน คน อังกฤษ ปลูกโรงให้ อยู่ ที่ สูง บน เนิน เขา แหลม มอบัด ที่ ต่ำ ราบ เปนโรง ทหาร แขก อิน เดีย เขา ยอมให้ บุตร ภรรยา มา อยู่ ด้วย กันได้ โรง ทหาร นั้น ว่า ที่ จริง มี ทั่วไปใน เกาะ หลาย แห่ง ที่ อยู่ มาก มีโรงใหญ่ ดี ก็ ที่ บน เขา ปาก อ่าว ท่า ขึ้น รอง กว่า ที่ นี้ ก็ มีโรง ทหาร แขก อิน เดีย ที่ใน เมือง เอเด็น

หรือ ที่เรียกว่า เครตา นั้น ก็ มาก อีก แห่ง หนึ่ง ยัง มี เรือ รบ จาก เมือง อังกฤษ บ้าง จาก กรม ทหาร เรือ อินเดีย บ้าง มา อยู่ รักษา การใน เอเด็น แล ที่ใกล้ เคียง ปีละ ๔ ลำ

ที่ หมู่ บ้าน ตรง ปาก อ่าว ท่า ขึ้น ณด้าน ตวัน ตก เฉียง เหนือ ของ อ่าว มี ป้อมใหญ่ ๒ ป้อม จวน ผู้ว่า ราชการ เมือง อยู่ ระหว่าง กลาง ป้อม ที่ใกล้ กับ ท่า ขึ้น เปน ป้อม เหนือ เรียก ป้อม มอบัต (Morbut) อีก ป้อม หนึ่ง ตั้ง อยู่ ที่ สูง ๆ ว่า เรียก ว่า ป้อม ตาไชน์ (Tarshyne) ป้อม ๒ ป้อม นี้ก็ เรียก ชื่อ ตาม ชื่อ แหลม เปน ป้อม สำคัญ ถ้าไม่ สังเกต จริง ๆ รู้ไม่ได้ว่า ป้อม เพราะแล เห็น แต่ น่า ผา เขา ว่า มี ปืน ใหญ่ มาก แล เวลา ที่ จะยิง ปืน ขึ้น มาแล้ว ก็ หายไปได้ ใน ป้อม อังกฤษ ปกปิด รักษา ป้อม เปน ของ ลับ ห้ามไม่ให้ ใครไป ดู ถึง พวก นาย ทหาร ของ อังกฤษ เอง ถ้า มิใช่ ทหาร ปืนใหญ่ สำหรับ ป้อม แล้ว ไม่ได้ เคย เห็น ป้อม ว่าเปน อย่างไร นอก จาก ป้อม ใหญ่ ทั้ง สอง อังกฤษ ยัง จัดให้ มี ป้อม เล็ก อย่าง เรียก แบตะรี ทั่วไปใน ที่ สำคัญ ทั้ง แหลม ป้อมแบตะรี เขา มี ราว ๒๐ แห่ง แท้ ที่ จริงใน แหลมเอเด็นนี้ เปน ที่ สำ หรับ ป้อม มาแต่ ดึก ดำบรรพ์ คง จะได้ มี การ ต่อ สู้ รบ พุ่ง กัน มา แต่ไร ๆ เพราะสังเกต ดู ถ้า ที่ ใดเปน ที่ ขับ ขันใน แหลม มีป้อม มี เชิง เทินค่าย หอ รบ ช่อง ปืน ก่อ ด้วย ศิลา ทุก แห่ง รูป ที่ ก่อ สร้าง นั้น ก็ ต่าง กัน พึ่งให้ เห็นได้ว่า ผู้ ที่ สร้าง นั้น หลาย ชาติ ด้วยกัน ป้อม เหล่า นี้ เปน ของ บูราณ ยัง คง ดี อยู่ โดย มาก อายุ ที่สร้าง ต่าง ๆ กัน จน บาง แห่งไม่ มีใคร ทราบได้ว่า สร้าง มาแต่ เมื่อใด แลใคร เปน ผู้ สร้าง แต่ บัด นี้ เปน ที่ ทิ้งไว้ สำหรับ ดูเล่น เพราะเปน ป้อม ที่ เกิน อายุ จะใช้ แลไม่ เปน ประโยชน์ ใน การ สงคราม อย่าง ปัตยุ บัน นี้ เสียโดย มาก

เมือง เอเด็น อังกฤษ จัดให้ เปน เมือง ขึ้น เมือง บอม เบ ใน อินเดีย คอเวอเนอร์ เมือง บอม เบ พร้อม ด้วย ที่ ปฤกษา จัด ตั้ง ผู้ ว่า ราชการ เมือง เอเด็น จัด นาย ทหาร ชั้น นาย พล เอก ลง มา ถึง นาย พล จัตวา มาเปน ผู้ ว่า ราชการ เมือง เรียก ว่า ปอลิติ เกล เร สิ เดนต์ จัด นาย ทหาร ชั้น นาย พันตรี หรือ นาย พันโท มา เปน ปลัด หนึ่ง นาย แล้ว มี ผู้ ช่วย ราชการ อีก ๖ คน จัด เปน ชั้น ที่ หนึ่ง ที่ สอง ให้ ชั้น ที่ หนึ่ง อยู่ รับ ราชการใน เมือง เอเด็น ๒ คน นอก จาก นั้น เปน คน ชั้น รอง ลงไปให้ อยู่ เกาะ ปีริม ๑ คน อีก ๒ คนให้ อยู่ ที่ เมือง เบอ เบอ รา เมือง เลสาใน ทวีป แอฟริกา เรียก ว่า ที่ สุมาลี ตรง เมือง เอเด็น ข้าม ฝ่าย ทิศใต้ เมือง ละคน

ผู้ว่า ราชการ เมืองได้ เงิน เดือน ๆ ละ ๓๐๐๐ รูเปีย บังคับ บัญชา การ ทั้ง ฝ่าย ทหาร แล พลเรือนได้ เต็ม ที่ เปน ผู้ พิพากษา ศาล อุทธรณ์ ความ แพ่ง ความ แพ่ง ความ อาญา อุทธรณ์ ได้ อีก ชั้น หนึ่ง เว้น แต่โทษ ประหาร ชีวิตร ต้อง ขอ อนุมัติ คอ เวอน เนอร์ เมือง บอม เบ ก่อน

ปลัด มี น่า ที่ บังคับ การ เมือง ขึ้น ดังเช่น ที่ สุมาลี เกาะโสโครตา แล หัว เมือง ขึ้นใน ๖ เมือง ใน ประเทศ แขก อาหรับ ชำระ ความ แพ่ง ทุน ทรัพย์ เกิน กว่า ๕๐๐๐ รูเปีย ผู้ ช่วย ราชการ ชั้น สูง ชำระความ แพ่งได้ แต่ ทุน ทรัพย์ ๕๐ ถึง ๕๐๐๐ รูเปีย ชั้น รอง ชำระ ความ แพ่งได้ เพียง ทุน ทรัพย์ ไม่ เกิน กว่า ๕๐ รูเปีย

ส่วน อำนาจใน ความ อาญาใช้ ตาม กฎหมาย อินเดีย สุด แต่ ว่า ผู้ ใด สอบไล่ใน การ กฎหมายได้ นั้นใด ก็ ชำระตัด สิน ความ อาญาได้ เพียง นั้น ส่วน น่า ที่ อื่น ๆ ก็ แบ่ง กัน ทำไป ทุก อย่าง มี ความ อาญา ราว ปี ๕๐๐ แลความ แพ่ง ปี ละ ๑๒๐๐ เรื่อง

ใน เมือง เอเด็น มี พล ตระเวร ราว ๒๐๐ คน ฝรั่ง เปน นาย พล ตระเวร ใช้ คน แขก อาหรับ มี พล ตระเวร สำหรับ ปาก อ่าว อีก ๓๐ คน เศษ

สินค้า ขา เข้า ขา ออก ราว ปี ละ ๙๕ ล้าน รูเปี้ย ผล ประโยชน์ แผ่นดิน รายได้ ราว ปี ละ ๓๒๐๐๐๐ รูเปี้ย มีได้ ใน อากร ฝิ่น สุรา ภาษี เกลือ เปน พื้น ราย จ่าย (รวม เงิน เดือน ทหาร ปี ละ ๑๕๓๐๐๐ อยู่ ด้วย) ราว ปี ละ ๒๓๐๐๐๐ รูเปี้ย มี โรง พยาบาล โรง เรียน ไปรสนีย์ แล โทร เลข ไปได้ ทั่ว พิภพ แล มี นครา ภิบาล เต็ม ตาม อย่าง เมือง ที่ เจริญ

นอก จาก เมือง แขก อาหรับ ทั้ง ๖ ซึ่ง ขึ้น กับ เอเด็น ดัง กล่าว มา แล้ว เกาะ ปีริม แล ที่ สุมาลี ใน ทวีป แอฟริกา ตอน เหนือ ซึ่ง เปน เมือง ขึ้น กับ เอเด็น แล ใน ราย งาน ฉบับ ที่ ๒ เรียก ซอมาลี นั้น ยัง คลาด เคลื่อน อยู่ ที่ ถูก ควร เรียก ว่า "สุมาลี"

ที่ สุมาลี นี้ เดิม เมื่อ ปี ขาน ฉศก จุล ศักราช ๑๒๑๖ ปลาย ปี คอ เวอน เนอร์ บอม เบ จัด ให้ ลุด เตอร์ แนนต์ เบอ ตัน ๑ ลุด เตอร์ แนนต์ เฮิน ๑ ลุด เตอร์ แนนต์ สะปี๊ก ๑ ลุด เตอร์ แนนต์ สะโตร ยาน ๑ รวม ๔ นาย ไป ตรวจ ทำ แผน ที่ ใน ทวีป แอฟริกา ฝ่าย ตวัน ออก เฉียง เหนือ แขวง สุมาลี ไป ทำ อยู่ สัก ๖ เดือน แล้ว เสร็จ กลับ มา ถึง เมือง เบอ เบอ รา (Berbera) ซึ่ง เปน ท่า ปาก อ่าว พวก สุมาลี ใน วงษ์ อิสามูซา เข้า ปล้น ทรัพย์ สิ่ง ของ หมด ฆ่า ลุดเตอร์ แนนต์ สะโตร ยาน ตาย ๑ คน กับ พั้น แทง นาย ทหาร อีก ๒ คน เจ็บ ป่วย เปน สาหัส คน ที่ไม่ ถูก อัน ตราย มี แต่ ลุด เตอร์ แนนต์ เฮิน คน เดียว รัฐบาล อังกฤษ จึง จัด เรือ รบ แล พล ทหาร ไป ขอให้ เมือง นั้น ส่ง ตัว ผู้ ร้าย ครั้นไม่ ส่ง ก็ ลุด อ่าวไว้ จน ถึง ปลาย ปี มโรง อัฐศก จุล ศักราช ๑๒๑๘ พวก เหล่า นั้น ยอม สวามิภักดิ์

แต่ผู้ร้ายก็ไม่ได้ตัว ก็อังกฤษจึงยอมรับแลให้ทำสัญญาอย่างยอมรับความปกครองของอังกฤษๆ จึงจัดให้มีนายทหารชั้นผู้ช่วยราชการไปเปนข้าหลวงรักษาราชการ ที่เมืองเบอเบอรา (Berbera) ๑ นาย ที่เมืองเสลา (Zailah) ๑ นาย ในที่สุมาลีแต่นั้นมาจนทุกวันนี้ แล้วภายหลังจึงเพิ่มให้มีข้าหลวงผู้ช่วยไปตั้งอยู่ที่เมืองบัลฮาร (Bulhar) ในที่นั้นข้างฝ่ายทิศตวันออกหนึ่งนาย มีทหารประจำอยู่เมืองทั้งทหารชั้นใหญ่แลทหารราบเมืองจะ ๒๐๐ คน

เหนือที่สุมาลีซึ่งเปนของอังกฤษขึ้นมา มีแหลมตำบลหนึ่งเรียกยิบูตี (Jibuti) เปนของฝรั่งเศสมาตั้งแต่เดือนดีเซมเบอ คฤสตศักราช ๑๘๘๓ ตรงกับจุลศักราช ๑๒๔๕ เปนที่ไว้ถ่านสำหรับเรือกลไฟฝรั่งเศส เพื่อจะไม่ให้พึ่งที่ไว้ถ่านของอังกฤษที่เมืองเอเด็น แต่จะเปนอย่างไรไม่ทราบชัด เห็นเรือฝรั่งเศสบริษัทเมศาเชอรี ยังมีมาจอดบันทุกถ่านหินที่เมืองเอเด็น

เวลาบ่ายโมงครึ่ง ผู้ว่าราชการเมืองเอเด็นจัดโต๊ะอาหารกลางวันถวายเปนพระเกียรติยศ แลเชิญพระเจ้าน้องยาเธอข้าราชการในจำนวนกับนายทหารเรือทหารบก ซึ่งเปนกรมการผู้ใหญ่พร้อมด้วยภรรยา รวมทั้งสิ้นยี่สิบแปดคน ณ จวนผู้ว่าราชการเมือง

ประทับร้อนอยู่บ้านผู้ว่าราชการเมือง จนบ่าย ๔ โมงครึ่งเสด็จพระราชดำเนินทรงขบวนรถ ซึ่งผู้ว่าราชการเมืองจัดเปนรถพระที่นั่ง พร้อมด้วยพระเจ้าน้องยาเธอแลข้าราชการ ไปประพาศสระขังน้ำของโบราณที่เมืองเอเด็น เรียกตำบลเครเตอร์ ผู้ว่าราชการเมืองกับกรมการผู้ใหญ่สองนายตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย เสด็จพระราชดำเนินมาทางท่าเรือที่เสด็จขึ้น แล้วไปตามถนนชายทเล พอพ้นท่ามาทาง

ตวัน ออก ถึ่ง หมู่ ร้าน ขาย ของ ต่าง ๆ มีโฮเตล อยู่ใน หมู่นี้ สามโฮเตล คือโฮเตล ยุโรป (De' l Europe) ๑ ยุนิเวิช (D. L. Univers) ๑ เดอ โว ยายัว (Des Voyaguers) ๑ ได้ข่าว ว่าไม่ สู้จะดี นัก พ้น มา ถึง หมู่ บ้าน ทะวาไฮ หรือ ทะวา ฮี่ เปน บ้าน คนแขก ชาติ อาหรับ แล ชาติ ตุมาลี มี เรือน ประมาณ ๗๐๐ หลังคา เขา ว่า มี คน หก พัน กว่า มา ทาง ๘ นาที แต่ ท่า ทาง ขึ้น มา ถึง ช่อง แคบ ที่ ตัด ทาง ไป ใน หว่าง ภูเขา เรียก ช่อง เฮ็จยัฟ (Hedjuff Pass) มี ประตู ดังเช่น ประตู ค่าย แล้ว ลง มา ถึง ที่ ราบ พอ ลง ก็ เห็น บ้าน มาลา อยู่ ปลาย ถนน มา อีก ๕ นาที ก็ ถึง บ้าน กลาง บ้าน มาลา มี เรือน ประมาณ ๓๐๐ หลังคา ถาม เขา ว่า มี คน ๑๒๐๐ เศษ พอ ออก จาก ท้าย บ้าน มาลา ก็ ขึ้น เขา ทาง ทบ ทำ หิน ที่ ชัน แล้ว ขึ้น ช่อง เขา ที่ เรียก ว่า ช่องใหญ่ คือ เปน สัน เขา ใกล้ กับ ที่ ตรง คอด ของ แหลม เปน ซอก เขา อยู่ ข้าง จะ สูง บน นั้น มี เปน สพาน ข้าม ต่อ ค่าย โบราณ ที่ มี อยู่ บน เขา ทั้งสอง ข้าง เดิม มี ประตู ค่าย แต่ ผู้ ว่า ราชการ เมือง คนนี้ เห็น ว่าไม่เปน ประโยชน์ จึงให้ รื้อ เสีย พอ ลง จาก ช่อง นี้ ก็ ถึง ตัว เมือง ญุเดิน ที่ ฝรั่ง เรียก กัน ว่าเครตา ที่นี่ เปน เมืองใหญ่ กว่า ที่ บ้าน ปาก อ่าว ท่า ขึ้น มี พลเมือง มาก เขา ว่า มี เรือน ถึง ๓๐๐๐ หลัง แล มี คน ถึง ๒๐๐๐๐ เศษ ผ่าน มาใน เมือง เห็น มี ที่ ว่าง ๔ เหลี่ยม มี ผู้ คน อยู่ ก็ นำ สิ่ง ของ มา ขาย ที่นี่ มีโรง ทหาร แขก อินเดีย มา อยู่ มี ตราง ก็ แพะ ต่าง ๆ มี นักโทษ สัก ๕๐ คน มี ตลาด ที่ พลเมือง ซื้อ ขาย ของ มี พวก ยิว ช่าง รู้ ใจ ด้วย ทำ ผม เปน จุก ห้อย ลง ข้าง หมับ หมั่น เปน อัน มาก สระขัง น้ำ ของ โบราณ ก็ อยู่ ที่ ซอก เชิง เขา ผ่าน ไป ที่ หมู่ บ้าน ใน เมือง รวม ทาง แต่ ท่าเรือ จน ถึง สระน้ำ ทาง ๓๕ นาที พอ ถึง เสด็จ พระราช ดำเนิน ประพาศ สระที่ ขัง น้ำ ของ โบราณ มี ผู้ นำ ดอก ไม้ เสียบ เปน

ช่อ มา ทูล เกล้า ฯ ถวาย ๒ ช่อ ถาม ได้ ความ ว่า นำ มา แต่ ทาง ฝั่ง ภุก เข้าไป ทาง สัก ๑๔ ไมล์ เศษ ดอก มลิ ที่ นำ มา ทูล เกล้า ฯ ถวาย นี้ กลีบ แขง สี เหลือง อย่าง พรรณ พุทธ ชาด แต่ มี กลิ่น หอม อย่าง มลิ ฝรั่ง เรียก ว่า ยัสมิน เปน พรรณไม้ พุทธ ชาดิ

เมื่อ จวน ถึง ที่ สระขัง น้ำ เขา ทำ เปน สวน เล็ก ๆ ปลูก ต้นโพ ทะเล ต้น ชะคราม ต้น จีน หมด ด้วย กัน ทั้ง ใน สวน แล ใน กระถาง ประมาณ ดู ว่า ไม่ กว่า ๕๐๐ ต้น รด กัน เต็ม ที่ แต่ ปาน นั้น ยัง ต้น เล็ก ๆ แล แค่น ขึ้นไม่งดงาม ดู เหมือน จะไม่ รู้สึก สด ชื่น เลย เพราะพื้น ดิน แห้ง เกราะ ไม่ มี น้ำ ที่งอก เปน อยู่ ได้ เพราะ อาไศรย น้ำ รด มิได้ ขาด ที่ จะ เข้า ใน สวน เขา ทำ ประตูโค้ง ข้าง ขวา มี เสา หมาย คฤสต์ ศักราช ๑๘๘๗ พิเศก ของ สมเด็จ พระนาง เจ้า กวิน วิกตอเรีย ข้าง ซ้าย หมาย เลข ๑๘๓๗ เปน คฤสต ศักราช ที่ มา ตี เมือง เอเด็นได้ ใน สวน มี ป้าย ห้ามไม่ให้ ใคร เด็ด หรือ เก็บใบไม้ ดอกไม้ ซ้ำ ยัง มี คน มา เขียน เติม ว่า ห้ามไม่ให้ ทำ น้ำใน สระให้ เปลือง ด้วย ดูขัน มาก เพราะไม่ มีใบไม้ ดอกไม้ ที่ จะให้ เก็บได้ แล น้ำใน สระก็ แห้ง ขาด เจียน จะว่าได้ ว่าใน สระไม่ เคย มี น้ำ

สระขัง น้ำ นี้ เปน สระ ขุด ลงไป ใน ศิลา อย่าง น่า ผา ร่อง ลำ ห้วย แห้ง แห้ง ซอก เขา ลำ ห้วย นี้ เรียก ชื่อ ว่า ทะวาฮี วิ ธี ที่ ขุด นั้น ก็ ขุด เปน หลั่น หลั่น กัน ลงมา ตาม ระดับ สูง ต่ำ ของ ลำ ห้วย แล้ว ลำ ราง เปน ท่อ ต่อ กัน เปน สระ ๆ ลงมา บาง สระขุด ลึก ราว สัก ๑๒ วาเศษ กว้าง ยาว ก็ ราว ๑๐ วา มีใหญ่ บ้าง เล็ก บ้าง ตื้น บ้าง ลึก บ้าง แต่ การ ที่ ก่อ ข้าง สระแล พื้น สระ นั้น เรียบ ร้อย ดี ใช้ศิลา มี สี แล แขง อย่างโบก ด้วย ปูน ลิเม็น

สระขัง น้ำ อย่าง นี้ เขา ว่าใน เมือง เอเด็น ทั้งใหญ่ เล็ก มี ประมาณ ๕๐ สระ

แต่ ที่ สอาด เรียบ ร้อย เก็บไว้ ให้ ดู เปน ของ ปลาด นี้ ล้า ๑๐ สระ อยู่ใน หมู่ เดียว กัน อังกฤษ จัด ทำ เลข หมาย ที่ บ่อ แล คิด คำนวน ว่า บ่อ หนึ่ง จะขัง น้ำได้ เท่าใด มี เลข หมายไว้ เรียบ ร้อย สระ ที่ เปน สระใหญ่ ว่า จุน้ำได้ ถึง ๔๖๔๕๒๗๓ กอ ลอน เวลา ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง สระเหล่า นี้ แห้ง ขาดไม่ มี น้ำ เลย เขา แจ้ง ว่า มี เวลาเต็ม คือ เมื่อ ปี ชวด สัมฤทธิ ศก จุล ศักราช ๑๒๕๐ เมื่อ เกิด พยุหใหญ่ อย่าง สาหัส พัด เรือใหญ่ ๆ ใน อ่าว ล่ม นั้น ครั้ง หนึ่ง มี ฝน ตก มี น้ำไหล มา จาก ภูเขาเต็ม สระ กับ เมื่อ รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๐ อีก ครั้ง หนึ่ง มี ฝน มาก พอ น้ำ เต็ม สระพอให้ ได้ ใช้ น้ำ ถ้า ฝน ตก บน เขา ซำ ซำ ทางไหล่ ลำ ห้วย นี้ เมื่อใด ไม่ ว่า มาก น้อยไหล มา ลง สระน้ำ เหล่า นี้แทบ ทั้ง สิ้น เพราะพื้น ที่ เปน ศิลา น่า ผาแขง น้ำไม่ใคร่ ทราบ ซึมไปใน พื้น ดิน อย่าง เมืองเรา ที่ ริม สระขั้น บน มี บ่อ น้ำ ๒ บ่อ เจ้า พนักงาน แจ้ง ว่า ลึก ถึง ๒๔ วา เศษ ที่ ปาก บ่อ เห็น มี น้ำ ซุ่ม แล มี ต้นโพ ทะเล ใหญ่ อยู่ สอง ต้น เปน ต้น ที่ใหญ่ แล งาม กว่า ต้น อื่น ๆ ที่ เห็น มาใน เอเด็น รวม ทั้ง หมด สระขัง น้ำ ที่ เอเด็น ต้อง จัด ว่า เปน ของ ปลาด แล ควร ดู อย่าง หนึ่ง ได้ ตรวจ ตราไต่ สวน ดู ว่า ใคร เปน ผู้ ให้ ขุด แล ขุด มา แต่ เมื่อใด ก็ไม่ได้ ความ ชัด เขา ว่า หนังสือ เปน หลัก ฐานใน เรื่อง สระนี้ไม่ มี เปน แต่ คิด เห็น กัน ว่า จะเปน พวก แขก เปอ เซีย ซึ่ง มา ตี เมือง เอเด็นได้ ใน ครั้ง ที่ ๒ เมื่อ พุทธ ศักราช ๑๑๕๓ เปน ผู้ ทำ เพราะต่อ จาก นั้น มา มี ผู้ ได้ เคย มา มี หนังสือ เปน หลัก ฐาน ก็ ว่าได้ เห็น มี สระเหล่า นี้ อยู่ แล้ว แล สระรอง น้ำ ฝน เช่น นี้ เขา ว่า ที่ อื่น ใน ประเทศ อาหรับ แล แอฟริกา ก็ มี ยิ่ง ที่ เมือง มะเร็บ (Mareb) ใน มณฑล เยเม็น ฝ่าย เหนือ เขา ว่า มี ทะนบ ขุดใน หิน ซึ่งได้ ขุด แต่โบราณ ก่อน พระพุทธ ศักราช ถึง ๑๑๕๗ ปี

ที่ สระอาดเรียบ ร้อย อยู่ ยัง ที่ มา เห็น นี้ เพราะรัฐบาล อังกฤษ เขา ซ่อม แซม เมื่อ จุล ศักราช ๑๒๓๒ สิ้น เงิน ค่า ซ่อม แซม ถึง ๑๗๐๐๐ ปอนด์ ประมาณ ๗๕๐๐ ชั่ง เศษ

เมื่อ ทอด พระเนตร สระ ขัง น้ำ ของโบราณ แล้ว ขึ้น ทรง รถ พระ ที่นั่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ทาง เมือง เอเด็น ด้าน ตวัน ออก เลี้ยว วก กลับ ทาง อุโมงค์ ที่ ออก ไป กิ่ว คอด ของ แหลม เอเด็น อุโมงค์ เปน อุโมงค์ ขุด ใน น่า ผา ยาว ๑๕๗ วา ๒ ศอก เปน ทาง รถ ม้า เดิน ได้ มี ที่ หลีก กัน ใน นั้น เปน แห่ง ๆ มืด ต้อง ใช้ โคม จุด เรียง ราย ไป เปน อุโมงค์ ที่ อังกฤษ ขุด เพื่อ ให้ ย่น ระยะ ทาง ใน ระหว่าง ป้อม ที่ ตรง คอด ของ แหลม กับ ตัว เมือง เอเด็น ที่ เกรตา กอง ทหาร จะ ได้ เดิน ไป มา สดวก ใน อุโมงค์ อยู่ ข้าง จะ อึด อัด แล มี ฝุ่น ถึง ใน เมือง เอเด็น ที่ เกรตา ถนน ก็ มี ฝุ่น จัด เต็ม ที่ พอ รถ พระ ที่นั่ง มา ถึง ป้อม ที่ ตรง คอด ของ แหลม เอเด็น เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง จาก รถ พระ ที่นั่ง เสด็จ ประพาศ บน เชิง เทิน ทอด พระเนตร เชิงเทิน ค่าย ที่ ทำ ไว้ แต่ ก่อน ยัง มั่น คง แขง แรง ล้วน ทำ ด้วย ศิลา แต่ เวลา นี้ อังกฤษ ไม่ ได้ จัด ทหาร รักษา ที่ ตรง คอด ของ แหลม เพราะ ได้ เขตร แดน ขยาย ขึ้น ไป ทาง ฝั่ง อีก มาก เขยิบ เข้า ไป ตั้ง ถึงมา ที่ ชายแดน นั้น แล้ว ที่ น่า เชิง เทิน แล เห็น ท่อ น้ำ ของ เก่า ที่ เขา ทำ ไว้ สำหรับ นำ น้ำ แต่ ตำบล เฉก ออท แมนต์ ทาง สัก ๖๔๐ เส้น เข้า มา ใน เอเด็น ที่ริม เชิง เทิน นี้ ข้าง ใน ซึ่ง เปน ปาก ท่อ น้ำ มี ต้น ไผ่ ทเล ปลูก งาม สัก ๒๐ ต้น เศษ แต่ น้ำ ที่ นำ มา เปน น้ำ กร่อย สำหรับ ใช้ รด ต้น ไม้ แล ใช้ ซัก ล้าง สิ่ง ของ แล พวก ราษฎร สุ มาลี ใช้ รับ ประทาน ได้ ดี เพราะ เคย รับ ประทาน แต่ น้ำกร่อย ถ้า มา รับ ประทาน น้ำ กลั่น ที่ จืด สนิท ว่า ไม่ มี รศ อร่อย ไม่ พอ ใจ

ครั้น ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น รถ พระ ที่นั่ง มา ทาง ประตู ช่องแคบ เรียก ว่า บาเรีย เกต (Barrier Gate) ซึ่ง เคยเปน ประตู ด่าน แต่ เดิม แล้ว ถนน มา ออก ที่ บ้าน มา ดา เสด็จมา ถึง ท่า สพาน ปรินซ์ ออฟ เวลซ์ เวลา ๓ ทุ่ม มี กรม การ นาย ทหาร แล ก็ต ออฟออนเนอ คอย ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน อย่าง เมื่อ เช้า วัน นี้ เลดีคัน นิงฮำ ภรรยา ผู้ว่า ราชการ เมือง กับ ภรรยา กรมการ ผู้ ใหญ่ อีก ๒ คนซึ่ง ลง มา ชม เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี แล้ว ขึ้นไป คอย เฝ้า แล ส่ง เสด็จพระราช ดำเนิน ด้วย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบขอบใจ ผู้ว่า ราชการ เมือง แล กรม การ ที่ ได้ จัด การ รับรองโดย แขง แรง เรียบ ร้อย แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง เรือ พระที่ นั่ง กัน เชียง ออก จาก ท่า มา ลง เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี เวลา ที่ เสด็จ ลง เรือ พระที่ นั่ง แม้ จะ ค่ำ มืด แล้ว ดั่ง นี้ ก็ ดี ป้อม ๆ บดะรีใน เมือง แล เรือ รบ ทั้งปวงใน อ่าว ก็ได้ ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ อย่าง เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง นั้น

แต่ เดิม ได้ กะเวลา ออก เรือ พระที่ นั่ง จาก ท่า เอเด็น แต่ เวลายาม ๑ พอ จวน จะถึง กำหนด ออก นาย เรือ กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ว่า ที่ เบีด เครื่อง จักร ชำรุด แล นาย ช่าง กล แก้ ยังไม่ได้ เพราะไฟ ติด มีไอร้อน จัด จะต้อง ดับไฟให้ เครื่อง จักร เย็น จึง จะแก้ ได้ จึง ยัง ต้อง รอ อยู่ จน นาย ช่าง กลได้ แก้ ไข เครื่อง จักรได้ ดี พอ เวลา ๗ ทุ่ม เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี ถอน สมอใช้ จักร ออก จาก เมือง เอเด็น มาใน ทะเล ปาก ช่อง ทะเล แดง จน รุ่ง สว่าง

วัน ที่ ๒ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา รุ่ง สว่าง มี คลื่น ลม อุตรา พัด จัด จน หนาว ครั้น เวลา ๕ โมง เช้า ถึง เกาะ ปีริม (Perim)

เรือ พระที่ นั่งใช้ จักร มา ทาง ช่อง เล็ก เกาะบีริม อยู่ ซ้าย มือ เปน ระหว่าง เกาะบี ริมกับแหลมแผ่นดินอาหรับ ช่อง นี้กว้างสักไมล์กึ่ง ประมาณ ๗๐ เส้นเศษ เรือ ที่ไป มา จะเดิน ช่อง นี้ หรือ ช่องใหญ่ ทาง ตวัน ตก ระหว่าง กลาง เกาะบี ริม กับ แหลม แอฟริกา เปน ช่อง กลาง สัก ๕๐๐ เส้น ก็ได้ ตาม แต่ นาย เรือ จะถนัด แล พอใจ เมื่อ มา ถึง ที่ นี่ได้ เห็น เรือ เมล์ ใหญ่ ลำ หนึ่งไป ทาง ช่องใหญ่ นั้น แล ทาง ช่องใหญ่ ตรง เกาะบี ริม ข้าม ใกล้ กับ ฝั่ง ทาง ทวีป แอฟริกา มีเกาะ หมู่ หนึ่ง ๖ เกาะเรียก ว่า ยิรัตซบา (Jezarat Sabah) ฝรั่ง เรียก ว่าเกาะ พี่ น้อง เปน เกาะดี จอดเรือได้ ฝรั่ง เศส มา ยึด เอา เกาะหมู่ นี้ เปน ของ ฝรั่ง เศส แต่ เดือน กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๐๙

ทะเลใน ช่อง ทั้ง สอง นี้ มี ชื่อโดย เฉพาะเรียก ว่า แบบ เอล มันเด็บ (Babel Mandeb) เปน ภาษา แขก อาหรับ แปล ว่า ทะเล น้ำ ตา (Gate of Tears) ที่ เรียก กันเช่น นี้ เพราะว่า แต่ เดิม มา พวก แขก อาหรับ ถือ ว่า ถ้า เข้าไปใน่ ช่อง นี้ ถึง ทะเล คือ ทะเล แดง เรียกตาม ภาษา อาหรับ ว่า ทะเล อุมัง เปน ทะเล ที่ เรือไป มา ยาก แล มี เรือ เปน อัน ตราย มา หลาย ร้อย ลำ ถ้า ขึ้น เดิน เรือ เข้าไปใน ทะเล นี้ บุตร ภรรยา อยู่ ภาย หลัง คิด เสีย ว่า ผู้ ไป นั้น ตาย กระทำ อาการ กิ ริยา แล แต่ง ตน อย่าง คน ที่ เศร้าโศก ด้วย พลัด พราก จาก ผู้ ที่ รัก ซึ่ง ถึง มรณภาพ

เกาะบี ริมเปน เกาะอยู่ ข้าง จะใหญ่ ยาว ทางตวันออกตวันตกกึ่ง ๓ ไมล์ ครึ่ง เท่า กับ ๑๕๗ เส้น ๑๐ วา กว้าง ทาง เหนือใต้ สักไมล์กึ่ง ราว ๖๘ เส้น รอบของ เกาะยาว ประมาณ ๓๐ ไมล์ หรือ ๑๓๕๐ เส้น เกาะ นี้ แล เห็น ก็ เปน เกาะมี แต่ ศิลา เปน น่า ผา แห้ง ดู แต่ไกล เห็น มี เปน ต้น หญ้า แห้ง บน เกาะสี เหลือง แห้ง ไม่ เห็น ต้นไม้ เลย แต่ เขา ว่า มี แต่ไม่ สู้ มาก เกาะบี ริมนี้ เขา ว่า เปน เกาะที่

มี ภูเขาไฟ มาแต่โบราณ อ้าง เหตุ ผล ว่า อ่าว ข้างใต้ ที่ เปน คล้าย วง อ้อม รอบ เช่นนั้น เพราะเปน เครตา มา แต่ เดิม ด้วย ภูเขาไฟ ระเบิด หมดไป จึง เหลือ แต่ ภูเขา เล็ก ๆ เปน วง ล้อม รอบ ภาย หลัง เกาะนั้น ต่ำ ลงไป ด้วย อำนาจ ของ ภูเขาไฟ ที่ ๆ เปน เครตา จึง จม ลงไป ลึก ใน ทะเล เปน อ่าว อยู่ จน ทุก วันนี้ แต่ การ ที่ เปน มา เช่นนี้ คง เปน มาแต่ กาล ก่อน นับ หลาย หมื่น หลาย ล้าน ปี มา แล้ว

ในเกาะมีอ่าว ที่ จอด เรือได้ ไม่ ว่า ฤดู ใด เพราะเปน อ่าว ที่ มี เขา ล้อม รอบ คลื่น ลม สงบ อ่าว นี้ อยู่ ทาง ทิศ ใต้ ของ เกาะ

เรื่อง ของ เกาะปี ริม มี กล่าว มาแต่ คฤสต ศักราช ๑๕๑๓ ตรง กับ จุล ศักราช ๘๓๕ เมื่อ ดง เอลฟงโซเดอ เอลบู เคีย บู (Don Alphonso de Albuquergue) แม่ ทัพ เรือโปรตุเกส นำกอง ทัพ เรือมาใน ทะเล แดง มาจอด พัก ที่ เกาะปี ริมแล เห็น รูปไม้ กาง เขน เปน รอย ปรากฏ จึง ถือ ว่าเปน ปาฏิหาร ของ พระเยซู ได้ สร้างไม้ กาง เขนใหญ่ไว้ บน เกาะแล้ว เรียก ชื่อ ว่า เกาะกางเขน

ต่อ มา ถึง คฤสต ศักราช ๑๖๙๕ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๐๕๗ มี พวก สลัด มา ซ่อง สุ่ม ทำ ร้าย เรือ ลูก ค้าไป มา ทาง อินเดีย จึง มี คน อังกฤษ ชื่อ กัปตัน อีววรี (Evory) คุม ทหาร เรือ มา รบไล่ สลัด แล้ว ตั้ง ค่าย อยู่ แต่ หา น้ำ รับ บระทานไม่ พอ จึง ต้อง ยก เลิกไป

เมื่อ คฤสต ศักราช ๑๗๙๙ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๑๖๑ อังกฤษ ทำ ศึก กับ ฝรั่ง เศส จะยก มา ตี อินเดีย ทาง ทะเล แดง อังกฤษ จึง แต่ง ลุตเตอร์ แนนต์ คอล แนนต์ เยเมอเร (J. Murray R. N.) คุม เรือ รบ ๓ ลำ มี ทหาร อังกฤษ จาก อินเดีย ประมาณ ๓๐๐ คน มา ตั้ง ประ จำ รักษา การ แลได้ ประกาศ

ว่า เกาะบี่ริม เปน ของ อังกฤษ แต่ วัน ที่ ๓ เดือน เม คฤสต ศักราช ๑๗๙๙ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๑๖๑ แต่ มา รักษา อยู่ไม่ได้ นาน พอ การ ศึก สงคราม สงบ แล้ว ก็ เลิก ทิ้งไป โดย เหตุไม่ มี น้ำกิน เปน ประธาน

ต่อ มา ถึง คฤสต ศักราช ๑๘๕๕ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๒๑๗ นาย พล จัตวา คกลัน (Brigadier General Coghlan) ผู้ ว่า ราชการ เมือง เอเด็น มีใบ บอกไป ยัง คอ เวอน เนอร์ บอม เบ ชี้ แจง เหตุ ผล ว่า เกาะบี่ริมนี้ เปน ที่ สำคัญ ถ้าได้ ไว้ อาจใช้ เปน ที่ ป้อง กัน ฆ่าศึก อัน จะ มาใน ทะเล แดงได้ ขอ จัดการ รักษาให้ มั่น คง แล ขอให้ ตั้ง ประภาคารใน ท้ายใบ บอก มี ความ เพิ่ม เติม ว่า เมื่อ เขียนใบ บอก ฉบับ นี้ ได้ ข่าว ว่า มี เจ้า พนักงาน แผนที่ฝรั่ง เศส จะมา ตรวจ ทำ แผน ที่ เกาะบี่ริม แล ทะเล แดง ดั่ง นี้ คอ เวอน เนอ เมือง บอมเบ เกรง ว่า ฝรั่ง เศส จะชิง เอา เกาะบี่ ริม เสีย จึ่ง สั่ง มา ยัง ผู้ ว่า ราชการ เมือง เอเด็น ให้แต่ง ทหาร ไป ยึด เอา เกาะบี่ ริมไว้ เปน ของ อังกฤษ ผู้ ว่า ราชการ เมือง เอเด็น จึ่ง แต่ง ลุตเตอร์ แนนต์ กริก (Greig) คุม กอง ทหาร ลง เรือ รบ ชื่อ มะหิ ออก จาก เมือง เอเด็นใน เวลา กลาง คืน ลุตเตอร์ แนนต์ กริกได้ มา ยึด เกาะบี่ ริม เอา เปน ของ อังกฤษ ณวัน ที่ ๑๓ เดือน มกราคม คฤสต ศักราช ๑๘๕๗ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๒๑๙ แล้ว อังกฤษ ก็ เลย รักษา การ มา จน ทุก วัน นี้ นับ ว่า เปน เกาะขึ้น อยู่ใน เมือง เอเด็น

ใน เกาะบี่ริม มี คน พล เมือง ๑๓๕๕ มี ทหาร ตั้ง ประจำ รักษา เปน ด่าน ของ อังกฤษ ที่ ปาก ช่อง ทะเล แดง แล มี เจ้า พนักงาน อังกฤษ มา ตั้ง เปน นาย อำเภอ อยู่ แหลม เกาะบี่ ริม ที่ เรือ พระที่ นั่ง แล่น มาใกล้ ที่ เปน แหลม ข้าง ตวัน ออก เรียก ชื่อ ว่า อา สะเลีย (Azalea) ที่ ยอด ภูเขา สูง บน แหลม นี้ ขึ้นไป มี ประภาคาร มี ค่าย แล ตึก สำหรับ กอง ทหาร อังกฤษ มี เสา ธง

ที่ หมาย อยู่ บน นั้น ด้วย เสา ธง นี้ เปน เสา ธง ของ บริษัท อังกฤษ เรียก ชื่อ ว่า บริษัท ลอยด์ซ์ (Corporation of Lloyd) ขอ อนุญาตรัฐบาลอังกฤษตั้ง ปี ละ ๕๐ รูเปีย ตั้ง มา แต่ จุล ศักราช ๑๒๔๗ เปน บริษัท สำหรับ ส่ง ข่าว เรือไป มา ผ่าน เกาะปี ริมโดย ทางโทร เลขไป ยัง กรุง ลอน ดอน

เมื่อ เรือ พระที่ นั่ง ผ่าน มา เขา ก็ ชัก ธงถาม ว่า เรือ อะไร นาย เรือ พระที่ นั่ง ชัก ธง ตอบ ว่า เปนเรือ พระที่ นั่ง พระเจ้าแผ่นดิน กรุง สยาม ฝั่ง แผ่นดิน อาหรับ ฟาก ข้าง ตวัน ออก ฝ่าย ขวา มือ เปน ภูเขา สูง ชื่อ ว่า บีเอลมัลฮารี แล แหลม ที่ ยื่น ออก มา เรียก ว่า แหลม ราซะแบบ เอลมัล เด็บ เปน เขตร แดน แขก เติ๊ก พวก เตอรกี มา ตั้ง ป้อม อยู่ บน ยอด เขา ลูก หนึ่ง ฝ่ายใต้ เขาใหญ่ นั้น แล เห็น ป้อมได้ ถนัด เขา ว่า มี ทหาร เตอรกี มา ตั้ง รักษา ประมาณ ๓๐๐ คน เปน ป้อม ขึ้น กับ ข้า หลวง เทศา ภิบาล ซึ่ง พวก เตอรกี เรียก ว่า วาลี (Vali) ที่ เมือง สะแน (Sanaa) ในมณฑล เยเม็น (Vilayet) บน ภูเขา ที่ ป้อม เห็น มี ทาง เดิน บน เขา ทั่วไป เข้าใจ ว่า จะมี บ้านใน แถบ เหล่า นั้น เปน อัน มาก เวลา เที่ยง เรือ พระที่ นั่ง ถึง ตรง ที่ แล ติจุด เหนือ ๑๒ ดีกรี ๕๐ มินิต ลอง ติจุด ตวัน ออก ๔๓ ดีกรี ๒๑ มินิต

เรือ พระที่ นั่งใช้ จักร ต่อ มาเวลา บ่าย ๒ โมง ครึ่ง แล เห็น เมืองโมคา Mokha อยู่ ข้าง ขวา มือ ฟาก ฝั่งแผ่นดิน อาหรับ เมืองนี้ เขา ว่าเฉก อาลี เชดูลี อิบน์ โอมา (Sheik Ali Shaduli Ibn Omar) เปน ผู้ มาตั้ง เมื่อ คฤสต ศักราช ๑๔๓๐ ตรง กับ จุล ศักราช ๗๙๒ เดิม ตั้ง เปน สวน กาแฟ ภาย หลัง มี คน มา อยู่ มาก เจริญ ขึ้น เปน อ่าว ท่า สินค้า ของ มณฑล เยเม็น มี บริษัท คน ต่าง ประเทศ ตั้ง ค้า ขาย อยู่ เปน อัน มาก จน ถึง จุล ศักราช ๑๒๐๑ เมื่อ อังกฤษ มาได้ เมือง เอเด็น ตั้ง เปน ท่าสิน ค้า แบ่ง กับ เมืองโมคา ขึ้น ซ้ำ

แต่นั้นมา แขกเตอรกี ซึ่งเปนผู้ว่าราชการเมืองโคมา มักเปนคนไม่ดี มักเบียนเบียนคุมเหงราษฎรบ้านเมืองจึงซุดโซมลง จนถึงเก็บเงินไม่ใคร่ได้ ยกเอาผลประโยชน์แผ่นดินออกประมูลขายผูกขาด ได้ปีละ ๒๕๐๐๐ เหรียญ ด้วยเหตุผล ๒ ประการดังกล่าวมาแล้วนี้ จึงพาให้เมืองโมคาซุดโซมลงไป แลเมืองเอเด็นเจริญขึ้นเท่าใด เมืองโมคาก็เสื่อมทรามลงไปเท่านั้น แต่เดิมเมืองโมคาเปนเมืองใหญ่ มีตึกหลายร้อยหลัง ตัวเมืองเปนกำแพงล้อมรอบ มีป้อมค่ายสำหรับการรบพุ่งมั่นคง เคยมีถนนรถไปมาได้ เวลาที่เรือพระที่นั่งผ่านมา เห็นมีหมู่บ้านขาวโร่อยู่ชายทะเล ดูเหมือนเปนเมืองใหญ่โต แต่บัดนี้ได้ความว่าเปนเมืองร้าง ยังมีเรือนมุงด้วยใบไม้สัก ๑๐ หลัง ถนนหนทางว่าหญ้ารกขึ้นเต็มไปหมด ไม่มีเรือไปมาเหมือนอย่างแต่ก่อน

เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมา มีลมพัดจัดจนหนาว เวลาบ่าย ๔ โมง ๔๕ นาทีถึงเกาะสุยุล (Suyul) ต่อมาเวลา ๕ โมงเศษถึงเกาะฮานิช (Hanish) น้อยแลเกาะฮานิชใหญ่ เกาะเหล่านี้อยู่ทางซ้ายมือ

ครั้นเวลา ๑ ทุ่ม ๓๕ นาที เรือพระที่นั่งผ่านช่องเกาะข้างซ้ายมือเปนเกาะใหญ่ เรียกว่าเกาะเยเบล ซุเกอ (Jebel Zukur) ข้างขวาเปนเกาะเล็ก เรียกว่าอะบูเอลี (Abu Ali) แถบเหล่านี้เปนที่สำคัญที่สุดเดินเรือไปมาต้องระวังโดยกวดขัน เพราะเคยมีเรือมาโดนศิลาแตกอับปางในแถบเหล่านี้หลายลำ ด้วยมิดไม่มีประภาคารชี้ทาง แลเพราะการที่จะทำประภาคารพวกฝรั่งชาติใหญ่จะเกณฑ์ให้กรุงเตอรกีทำ แต่กรุงเตอรกีไม่มีผลประโยชน์อย่างใดในทะเลเท่ากับพวกฝรั่ง จึงยังเปนอันไม่ได้ทำประภาคาร

วันที่ ๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมา

ใน ทะเล แดง มี ลม อุตรา พัด จัด จน หนาว มี คลื่นใต้ น้ำใหญ่ จน น้ำ เค็ม กระโจน ขึ้น บน หัว เรือ พระที่ นั่งได้ คน ที่ มาในเรือ เมา คลื่น เปน อัน มาก เวลาเช้า ๓ โมง นาย เรือ แจ้ง ว่าเรือ พระที่ นั่ง ถึง ตรง ที่ เมือง มะโซวา (Masowah) ฝั่ง ข้าง ซ้าย มือใน ทวีป แอฟริกา ซึ่ง ว่า เปน ของ ชาติ อิตาลี อิตาลีได้เคย มา ตั้ง ทำ ศึก กับ พวก อบิซีนีใน ทวีป แอฟริกา เวลา เที่ยง เรือ พระที่ นั่ง ถึง ตรง แล ติจุด เหนือ ๑๖ ดีกรี ๓๘ มินิต ลองติจุดตวันออก ๔๑ ดีกรี ใช้ จักร มา ตลอด คืนไม่ เห็น เกาะ ฝั่ง

วัน ที่ ๔ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เรือ พระที่ นั่งใช้ จักร มา ใน ทะเล แดง ยัง มี คลื่น น้ำ เค็ม ยัง กระโจน ขึ้น ตอน ศีศะเรือ พระที่ นั่ง ชั้น ดาด ฟ้า ข้าง บนได้ มี ลม อุตรา พัด เย็น จน จวน หนาว เวลาเที่ยง นายเรือ คำณวน ได้ แล ติจุด เหนือ ๒๐ ดีกรี ๓๙ มินิต ลอง ติจุด ตวัน ออก ๓๘ ดีกรี ๒๑ มินิต พบ เรือ เมล์ ไป มา หลาย ลำ เวลา จวน พลบ แล เห็น ยอด เขา เอลบา อยู่ ริม ฝั่ง ข้าง ซ้าย มือ เห็น แต่ ยอด เขา ด้วย ไกล มาก เวลา ยาม เศษ เรือ พระ ที่นั่ง ถึง ตรง เมือง ยิดดา (Jiddah) เปน ท่า ขึ้น ไป เมือง เมคะ (Mecca) ที่ พวก นับ ถือ สาสนา มหมัด มา นมัสการ กัน เปน อันมาก เมือง ยิดดา ว่า เปน เมืองใหญ่ มี คน พลเมือง ถึง สาม หมื่น เศษ มี เรือ เมล์ บาง บริษัท แวะ รับ สินค้า แล จนโดย สาร ทาง จาก เมือง ยิดดา ไป เมือง เมคะ ๖๐ ไมล์ เท่า กับ ๒๕๐๐ เส้น ไป ทาง ทิศ ตวัน ออก เฉียงใต้ เพราะ เมือง เมคะ อยู่ ทาง ทิศ นั้น เขา ว่า ปี หนึ่ง มี พวก แขก มหมัด มา กระทำ สักการ บูชา ที่ เมือง เมคะ ไม่ ต่ำ กว่า ๔๐๐๐๐ คน

เวลา ๑๑ ทุ่ม ครึ่ง ถึง เกาะ เซน ยอนซ์ (St. Johns or Zeberjed) เกาะ อยู่ ข้าง ซ้าย มือ เปน เกาะ มี ยอด เขา แหลม สูง สัก ๗๐๐ ฟิต เขา ว่าแต่

โบราณ เคย มี มรกฎ ใน เกาะ นี้ นาย เรือ แจ้ง ว่า ฝั่ง ข้าง ตวัน ออก ทาง แผ่นดิน อาหรับ ตรง นี้ ถึง เมือง เย็นโบ (Yenbo) เปน เมือง ท่า ขึ้น ไป เมือง เมดินา ซึ่ง เปน เมือง ที่ ฝั่ง พระบรม ศพ มหมัด ต้น สาสนา ของ แขก พวก นับถือ สาสนา มหมัด

วัน ที่ ๕ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ คลื่น ลม ค่อย สงบ แลไม่ เห็น ฝั่ง ด้วย เรือ พระที่นั่ง แล่น มา กลาง ทเล แดง แต่ มี ลม พัด พอ ไม่ ร้อน เวลา เช้า ๔ โมง นาย เรือ ให้ จัด หัด ทหาร ปืน เล็ก ปืน ใหญ่ เปน การ ฝึก ซ้อม ให้ ชำนาญ เวลา เที่ยง เรือ พระ ที่นั่ง ถึง ตรง ที่ แล ติจุด เหนือ ๒๔ ดีกรี ๔๘ มินิต ลอง ติจุด ตวัน ออก ๓๕ ดีกรี ๕๗ มินิต เวลา บ่าย ๕๐ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง มา ถึง ประภาคาร บน หินโสโครกใน ทเลเรียก ว่า ดีดาลัช (Doebalus Reef abdul Khisan) อยู่ ทาง ซ้าย มือ ห่าง เรือ สัก ๓ ไมล์ ฤๅ ๑๓๕ เส้นเศษ เปน ศิลา ก้อน หนึ่ง ตั้ง อยู่ ใน น้ำ ไม่ มี ที่ ดิน เลย แล ดู ไกล ๆ เวลา กลาง วัน คล้าย กับเรือใบ ลำ หนึ่ง ประภาคาร สูง ๗๐ พีต เขา ว่า มีแสง ไฟ คง อยู่ ที่ แล เห็น ได้ ไกล ถึง ทาง ๑๔ ไมล์หรือ ๖๓๐๐ เส้น รอบ ตัว บน ประภาคาร ชัก ธง ชาติ เตอรกี

การ ที่ จะ รักษา ประ ภาคาร แห่ง นี้ ว่า หาจ้าง ฝรั่ง มา รัก ษา ไม่ ได้ หา ได้ แต่ พวก แขก อาหรับ มี สาม คน ประ จำอยู่ บ่าย ๕ โมง เศษ นาย เรือ แจ้ง ว่า เรือ ตรง เมือง โก เซีย ทาง ขวา มือ ฝ่าย ตวัน ตก ใน เมือง อิยิปต์ เมืองโก เซีย (Kosseir) นี้ ใน นิราช ลอน ดอน ซึ่ง หม่อม ราโชทัย ทำ เปน คำ กลอน น่า ที่ ๑๒ มี กล่าว ถึง ว่าได้ ไป จอด พัก ซื้อ หา ถ่าน แต่ เรียก ว่า เมืองโก ไซ

เมืองโก เซีย นี้ แต่ เมื่อ ยัง ไม่ ได้ ขุด คลอง สุเอศ เปน ท่า ขึ้น แห่ง หนึ่ง

คือ พอก มา ค้า ขาย ทาง ทเล แดง จะไป เมือง อียิปต์ มา ขึ้น ท่า นี้ เดินไป ทาง บกไป เมืองแกแน (Kench) ริม ลำแม่น้ำ ไนล์ ลงไป

เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา เวลา ๒ ทุ่ม ถึง ประภาคาร บน เกาะเล็ก อยู่ ข้าง ซ้าย มือ ฝรั่ง เรียก ว่า ประ ภาคาร บรัตเตอร์ แปล ว่า พี่ น้อง เพราะ มี เกาะ เล็ก ๆ อยู่ สอง เกาะ ด้วย กัน เวลา ๑๐ ทุ่ม มา ถึง เกาะ ชัด วัน (Shadwan) เกาะ อยู่ ทาง ซ้าย มือ มี ประ ภาคาร อยู่ ทิศ ใต้ ท้าย เกาะ ที่ นี่ นาย เรือ แจ้ง ว่า เปน ที่ สำคัญ เพราะ เปน ที่ ปาก อ่าว สุเอศ กับ ปาก อ่าว อากะบา (Akabah) ต่อ กัน ถ้า มี คลื่น ลม ทาง อ่าว อากะบา จัด มัก พัด ตี เรือ เข้า ฝั่ง ทาง ตวันตก กระ ทบ ศิลาโสโครก เปน อัน ตรายได้ แล น้ำ ก็ไหล เชี่ยว อยู่ ประ การ หนึ่ง เวลา ค่ำ อากาศ มืดเรือ จะไป สุเอศ มีแล่น หลง เข้า ไป ทางใน อ่าว อา กะบา เรือ พระ ที่ นั่งใช้ จักร เข้า มา แยก ข้าง ซ้าย มือ ทาง อ่าว สุเอศ พอ พ้น มาเวลา ๑๑ ทุ่ม ถึง เกาะจุบัล (Jubal) อยู่ ข้าง ซ้าย มือ ที่ หัว เกาะ จุบัล เรียก ว่า ฉาบ จุบัล (Shab Jubal) มี เรือ กลไฟ ที่ แล่น มา ถูก โสโครก เปน อัน ตราย แตก ติด ค้าง อยู่ บน ศิลา ๑ ลำ ว่า ติด ค้าง มา หลาย ปีแล้ว แล ที่ ใกล้ ๆ กัน ก็ มี เรือ ลำ หนึ่ง ติด ค้าง อยู่บน ศิลา โสโครก เรียก ว่า ฉากรอก (Shagrock). อยู่ ข้าง ขวา มือ

วันที่ ๖ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ พอ เวลา รุ่ง สว่าง ถึง ประ ภาคาร เหนือ เกาะ อาชะราฟี (Ashrafi) อยู่ ข้าง ซ้าย มือ สังเกตุ ดู ภูเขา บน เกาะ แล ริม ฝั่ง ทั้งสอง ฟาก ทะเล อ่าว สุเอศ ล้วน แต่ เปน หินผา สี เทา ๆ ปน กับ ทราย แห้ง เตียนโล่ง ไม่ มี ต้น ไม้ แล บ้าน ช่อง ผู้คน เลย แล ดู ไป ทาง ฝ่าย ตวัน ออก ที่ เรียก ว่า สีไน เปน นินสุรา คือ แผ่นดินใน ที่ แหลม สุไน เห็น เปน ภูเขา อย่าง เตียนโล่ง มี แต่ ศิลา กับ ทราย แล เห็น ภูเขา

ใหญ่ แนว หนึ่ง เปน แนว ภูเขาใหญ่ อยู่ใน ทาง นั้น ลูก สูง เขา เรียก ว่า เขา อัมโชเมอ (Jebel Ummshomer or Katareena) ประมาณ ตู สูง สัก ๘๕๐๐ พีดไกล จาก ภูเขา ลูก นี้ไป ทาง ตวันออก เฉียง เหนือใน แนวเดียว กัน เขา เรียก ว่า เขา สิไน (Mount Sinai) เปน ที่ สำคัญ แห่ง หนึ่งใน สาสนา ของ พวก คฤสเตียน แล ยู คือ เขากล่าว ว่า มี คน ชื่อโมเซ ได้ พบ ศิลา จาฤก คำภีร์ ไบเบอล ที่ สอน สาสนา จึ่งได้ เปน คำภีร์ สั่ง สอน สาสนา มา จน ทุกวัน นี้ บน ยอด ภูเขา ๆ ว่า มี ตึก วัด ของ สาสนา คฤสเตียน ร้าง มาแต่ โบราณ มี ทาง คน เขาเคย มา นมัสการ ที่ ๆ ใกล้เคียง กับ ภูเขา นี้ ก็ มี เรื่อง ราว ที่ เกี่ยว กับ สาสนา มาก

เรือ พระที่ นั่งใช้ จักร มาใน ทะเล อ่าว สุเอศ แล เห็น ฝั่ง สอง ข้าง ตลอด มา แต่ ไม่ มี อันใด แปลก ปลาด หรือ น่า ดู มี แต่ เขา หิน เทา ๆ ปน กับ ทราย แล ทะเล ทราย เปน พื้นไป เท่า นั้น เวลา เช้า ๓ โมง ๒๐ นาที ถึง ประภาคาร ที่ แหลม ราชฆาริบ (Ras Gharib) อยู่ ริม ฝั่ง ข้าง ซ้าย มือ ข้าง ฝั่ง ข้าง ขวา มือ มี เมือง อีก เมือง หนึ่ง ชื่อเมือง ทอร์ (Tor) ซึ่ง ข้า พระพุทธเจ้า ควร ภราบ ทูล คือ บรรดา คน นับ ถือ สาสนา มหมัดใน อียิปต์ ถ้า จะไป เมือง เมคะ ต้อง ขอ หนังสือ เดิน ทาง จาก กรม มหาดไทย เปน คู่ มือไป เวลา ที่ ขอ หนังสือ เดิน ทาง ผู้ ที่ จะไป ต้อง นำ พยาน หลักฐาน มาให้ เห็น ได้ ชัด ก่อน ว่า ผู้ นั้น มี เงิน เปน ทุน พอ จะ เสีย ค่าโดย สาร เรือ ทั้ง ไป แล มา ได้ กับ มี เงิน พอ จะ เลี้ยง ตน ใน เวลา ที่ ไป อยู่ ใน เมือง เมคะ พอ สาม เดือน จึ่ง จะ ออก หนังสือ ทางให้ เพราะ เขา ระวัง เกรง ว่า ถ้า ไม่ มี เงิน พอ จะ ต้อง ไป เปน คน ขอ ทาน ทับ ถม อยู่ ที่ เมือง เมือง เมคะ ระดู จะ ไป นมัสการ ตาม ลัทธิ สาสนา มหมัด นั้น ใน เดือน มีนาคม เมษายน พฤษภาคม เมื่อ กลับ มา เรือ ที่

บรรทุก คน ไป เมือง เมคะ ต้อง แวะ มา ส่ง คน ไว้ ที่ เกาะ ทอร์ ๑๕ วัน ก่อน คน เหล่า นั้น จึ่ง เข้า มา ใน อียิปต์ ได้ เพราะ เขา เกรง ว่า โรค ไภย มี อะหิวาตะกะโรค เปน ต้น จะติด มา เมื่อ พ้น กำหนด ๑๕ วัน แล้ว มี เรือ เมล์ ไป รับ มา ส่ง ไว้ ที่ ตำบล บ้าน บอ โม เซ ริม ทะเล ฝ่าย ใต้ เมือง สุเอศ ทาง สัก ๓๒๐ เส้น ให้ พัก อยู่ ที่ บ้าน นั้น เสีย อีก ๗ วัน ก่อน จึ่ง จะยอม ให้ เข้า เมือง สุเอศ ข้อ ที่ ว่า ให้ คน พัก ตรวจ โรค เช่น นี้ เสียง ฝรั่ง ว่า มี เช่น นั้น เสมอ แต่ ฝ่าย ข้าง พวก อียิปต์ ว่า ไม่ ใคร ต้อง มี ยัง เปน สอง เสียง อยู่

เวลา บ่าย โมง ครึ่ง มา ถึง ประภาคาร สะฟารานา อยู่ ริม ฝั่ง ทาง ซ้าย มือ เหมือน กัน ที่ ประภาคาร นี้ มี เรือน ทำไว้ ให้ คน รักษา อยู่ ประจำ แล มี ธง ชาติ อียิปต์ ปัก อยู่ ด้วย

วัน นี้ เปน วัน แรก ที่ได้ เข้า มา ใน เขตร อียิปต์ แท้ ลม ที่ พัด มา ก็ แปลก กับ ลม เมือง เรา คือ ลม ที่ อียิปต์ เปน ลม แห้ง ๆ ออก อยู่ ข้าง จะร้อน แล ความ รู้ สึก ใหม่ ๆ ดู อัดอก อัดใจ หรือ จะหายใจไม่ สดวก ตาม ปรกติ แต่ พอ เคย เสีย สัก หน่อย ก็ สบาย ลม แห้ง แห้ง เช่น นี้ เปน ลม ที่ พัด มา จาก ทะเลทราย ใน ที่ ฝั่ง สอง ข้าง เขา ว่า เปน ลม สอาด ดี ไม่ มี โรค ไภย อย่าง ใด อีก อย่าง หนึ่ง ใน ที่ ทะเล ทราย เช่น นี้ พา ให้ ตา เรา วิปลาด ไป ได้ แล ดูไป ใน ทะเล ทราย พาให้ เห็น เปน บ้าน เรือน ผู้ คน แล หนองน้ำ ไป ได้ต่าง ๆ แท้ ที่ จริง เมื่อ เข้า ไป จวน ถึง บ้าน เรือน ผู้ คน ต่าง ๆ เหล่า นั้น หาย หมด ไม่ มี เลย มี แต่ ทราย

อนึ่ง เรือ เมล์ ซี ลอน ที่ ตาม เรือ พระที่ นั่ง มา ห่าง สัก ๓๐๐ ฤๅ ๔๐๐ เส้น ใน ชั่ว โมง หนึ่ง คอย แล ดู อยู่ แล เห็น เปน รูป อย่าง หีบ ขนม ปัง เปน รูป

ป้อมเปนฤกบวบ บางที่เสาส่องเสานั้นเปน ๔ เปน ๕ แลปล่องกับเสายาวเท่ากันกลายไปต่าง ๆ ได้ อาการที่เห็นวิปลาดในทะเลทรายเช่นนี้ มีในคำอังกฤษที่เรียกว่า มิราช (Mirage)

เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมา พอระยะทางอีกสัก ๕๐๐ เส้นจะถึงเมืองสุเอศ พอแลเห็นเมืองลิบ ๆ มีเรือยอชทาสีขาวรูปอย่างเรือพระที่นั่งเวสาตรีแต่งด้วยธงสีต่าง ๆ ทั้งลำ มีธงชาติอียิปต์เปนสำคัญ ถดธงถวายคำนับแล้วแล่นตามเรือพระที่นั่งเข้ามาในอ่าวน่าเมืองสุเอศ เรือลำนี้ภายหลังข้าพระพุทธเจ้าได้ถามได้ความว่า ชื่อเรืออาบัส (Abbas) เปนเรือสำหรับรักษาการด่านทางชายทะเลในเขตรอียิปต์ เสกกีปาชาข้าหลวงแลเจ้าเมืองสุเอศนำออกมารับเสด็จพระราชดำเนิน ธงของชาติอียิปต์แลดูไกล ๆ คล้ายกับธงช้าง เพราะพื้นแดง กลางมีเปนรูปดวงพระจันทร์แหว่ง แล้วมีดาวอยู่ข้างในฝ่ายซ้ายดวงพระจันทร์ เวลาบ่าย ๕ โมงสี่สิบนาที เรือพระที่นั่งมาถึงท่าน่าเมืองสุเอศ ทอดสมอในอ่าวเมืองสุเอส ทางห่างจากบ้านปากอ่าวประมาณ ๓ ไมล์ ฤๅ ๑๓๕ เส้นเศษ เรือยอชที่ตามมาทอดสมอใกล้เรือพระที่นั่ง ทหารในเรือลำนั้นถวายคำนับพร้อมกันแล้ว อาเม็ดเสกกีปาชา (Ahmed Zeki Pacha) องครักษของคิดิบเจ้าผู้ครองเมืองอียิปต์ ๑ มอนสะตาฟาอิบาดิเบ (Monstapha Ibadi Bey) เจ้าเมืองสุเอศ ๑ กับคนอังกฤษซึ่งรับราชการในเมืองอียิปต์ ๒ นาย คือมิสเตอร์เมอเรเบ (Murrey Bey) นายเรือไอดา ๑ มิสเตอร์บิมบาชิเปอวิส (Bimbashi G. F. G. Purvis) เจ้าพนักงานรักษาด่านชายทะเล ๑ (ปาชาเบ Pacha Bey Bimbashi เหล่านี้ไม่ใช่ชื่อ เปนตำแหน่งยศ) แลมิสเตอร์นอริศ (J. R. Norrish) กงสุลอังกฤษเมืองสุเอศ มาจากเรือยอชที่ออก

ไปรับนั้น มาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทในเรือพระที่นั่ง เสกกี่ปาซา กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า คิดิบเจ้าผู้ครองเมืองอียิปต์ แต่งให้เสกกี่ปาซาเปนข้าหลวงมารับเสด็จพระราชดำเนิน แลให้ตามเสด็จพระราชดำเนินดูแลรักษาการ จนกว่าจะเสด็จพระราชดำเนินจากเขตรแผ่นดินอียิปต์ มีพระราชดำรัสตอบขอบใจแล้ว มีพระราชปราไสยด้วยเจ้าเมืองกรมการเมืองอียิปต์ แลกงสุลอังกฤษตามสมควรแล้ว เสกกี่ปาซาแลเจ้าเมืองสุเอศ กราบถวายบังคมลากลับไปแล้ว มองสิเออทิเลีย (G. B. Tillier) ผู้อำนวยการ มองสิเออเคลเลนเน (Quellennee) นายช่างใหญ่ มองสิเออเชเวเน (Chevenet) เจ้าพนักงานจัดการคลองสุเอศ ๓ นาย เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ขอรับพระราชทานเปนธุระจัดในการที่จะเสด็จพระราชดำเนินในคลองสุเอศ แลขอจัดให้เรือพระที่นั่งใช้จักรไปได้ตลอดคลอง ไม่ต้องให้จอดคอยให้เรือลำอื่นหลีกไปดังเรือค้าขายตามธรรมดานั้น ได้ทรงตอบขอบใจแลมีพระราชดำรัสด้วยตามสมควร เจ้าพนักงานคลองสุเอศสามนายกราบถวายบังคมลากลับไป

๏ ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ์แลข้าราชการ เสด็จพระราชดำเนินจากเรือพระที่นั่งมหาจักรกรีโดยเรือกันเชียงจะขึ้นบ้านปากอ่าวติวฟิก มิสเตอร์นอริช กงสุลอังกฤษตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย เรือพระที่นั่งมหาจักรกรีแลป้อมแบตะรีในเมืองสุเอศยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ เรือพระที่นั่งมาเทียบน่าท่าตึกบริษัทคลองสุเอศ เสด็จพระราชดำเนินถนนชายน้ำริมคลองสุเอศ เรียกว่า เฮลเลนอาเวนนู (Avenue Helene) ถนนนี้ยาวประมาณสามสิบห้าเส้น เขาปลูกต้นไม้เปนต้นสนแลต้นจามจุรีพวกเดียวกับ

ต้น นกยุง ฝรั่ง ทั้งสอง ข้าง ทาง เปน ถนน ทำ ขึ้นใหม่ ยังไม่ สู้ จะเรียบ ร้อยดี ริม ถนน ด้าน ตวัน ออก ตก คลอง สุเอศ ข้าง ตวัน ตก มี ตึกใหญ่เปน ที่ ว่า การ บริษัท คลอง สุเอศ ตึก ขาย น้ำชา กาแฟโรง สวด แล เมื่อ จวน สุด ถนน ทาง เหนือ ริม ถนน ฟาก ตวัน ตก มี รูป หล่อ ครึ่ง ตัว ตั้ง อยู่ บน ถาน ศิลา เปน รูป ลุตเตอร์ แนนต์ แวกฮอน ซึ่ง ได้ เปน ผู้ ออก ความ คิดใน ชั้น ต้น ว่า ที่ ชนชาว ยุโรป จะ ไป ทาง เมือง ฝ่าย ตวัน ออก ควรให้ เดิน ทาง แผ่นดิน อิยิปต์ สังเกต ดู คน พลเมือง อิยิปต์ แต่ง ตัว ปลาด กับ ที่ ได้ เห็น มาแล้ว คือ สวม เสื้อ คลุม ยาว อย่าง ผู้ หญิง ฝรั่ง แต่ เรียบ ๆ ไม่ มี กลีบ ใช้ เสื้อ ย้อม เปน สี เขียว คราม โดย มาก ที่ เปน ลายริ้ว แดงริ้ว ลาย ๆ ก็ มี บ้าง แต่ น้อย สวม หมวก อย่าง ที่ เรา เรียก ว่า หมวก เต๊ก แต่ คน ที่ จน ก็ใช้ เอา ผ้า เย็บ เย็บ ติด กัน เปน หมวก ชั้น คน พลเรือน แล ผู้ ดี จึ่งใช้ หมวก อย่าง สักหลาด หนา สี แดง หมวกนี้ เปน ของ สวม ติด ตัว อย่าง ผ้า โพก ศีศะของ แขก จะไป ที่ใด หา ผู้ ใด ก็ได้ ไม่ ต้อง เปิด หมวก เวลา ที่เดินไป มี เด็ก มากวิ่ง ตาม เกรียว พล ตระเวร ห้ามไม่ใคร่ไหว ยัง มี คน ผู้ ใหญ่ ที่ คอย และเลี่ยม เข้า มาประจบ ประแจง พูดจา ด้วย ขอ เปน ผู้ บอก เล่า นำ ทาง ต่าง ๆ ธุระ กังวล หาเงิน จัด ถ้า พูด ด้วยแล้ว แม้ แต่ ถาม อะไร คำ หนึ่ง สอง คำ เมื่อ จะ กลับ ร้อง ขอ เงิน จุก จิก น่า รำคาญ มี ลา ตัว เล็ก ผูก เครื่อง พร้อม มา ขอให้ ขี่ เพื่อได้ เงิน ค่า ขี่ ว่า กล่าว ลา รู้ กันได้ พาให้ ผู้ขี่ มี ความ สบาย แล ขี่ ก็ ดี พอใช้ เมื่อ เสด็จ ทรง พระราช ดำเนิน สุด ถนน แล้ว กงสุล อังกฤษ กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไปแล้ว ทรง พระดำเนิน กลับ มา ทาง เดิม พอ ทรง พระราช สำราญ แล้ว เสด็จ ลง สู่ เรือ พระที่ นั่ง ฯ เสด็จ พระราช ดำเนินกลับ มาเรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี ประทับ แรม อยู่ ใน อ่าว เมือง สุเอศ ๑ ราตรี

บ้าน ปาก อ่าว ติว พิ๊ก ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน วัน นี้ เปน บ้าน ที่ ฝรั่ง ผู้ เกี่ยว ข้อง กับ บริษัท คลอง สุเอศ มา ตั้ง อยู่ มี ราษฎร บ้าง พึ่ง มา ตั้ง ได้ ไม่ ช้า นัก มี ตึก งาม ดี หลาย หลัง ที่ ยัง ก่อ อยู่ บ้าง ก็ มี หมด ด้วย กัน ประมาณ ๕๐ หลัง เปน ที่ แหลม ทะเล ที่ มา จัด ท่า ตั้ง ขึ้น อ่าว ข้าง ซ้าย ฝ่าย ตวัน ตก เรียก อ่าว อิบระฮิม ตัว เมือง สุเอศ ตั้ง อยู่ ชาย อ่าว ฝ่าย เหนือ ทาง ห่าง จาก ท่า ขึ้น หัว แง่ คลอง สุเอศ ๒๐ เส้น เศษ แล เห็น กัน ถนัด มี รถไฟ ไป มา ถึง กัน เวลา เดิน ทาง สัก ๗ นาที ฝ่าย ตวัน ตก เมือง สุเอศ ชาย อ่าว อิบราฮิม มี ภูเขา ศิลา อยู่ พวก หนึ่ง สูง ราว ๙๐๐ เมเตอ ตั้ง เด่น อยู่ เปน เขา ลูก ยาว เปน แนว ซ้อน กัน แล ดู ไกล เห็น เมือง สุเอศ ตั้ง อยู่ ชาย ภูเขา นั้น ฝ่าย ตวัน ออก ภูเขา แนว นี้ เรียก ว่า เคเบล อัตตะกา (Gebel Attaka) เคเบล ภาษา อิยิปต์ ว่า ภูเขา ศิลา ต่าง ๆ ที่ ใช้ ใน เมือง นำ มา แต่ ภูเขา นั้น

วัน ที่ ๗ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลา เช้า เสกกี ปาชา ๑ เจ้า เมือง สุเอศ ๑ มิสเตอร์ เปอ วิส ๑ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ใน เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี พอ จวน จะ ออก เรือ พระที่ นั่ง เจ้า เมือง สุเอศ กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ ไป เรือ พระที่ นั่ง ได้ ยิง ปืน ใหญ่ ให้ เปน เกียรติยศ แก่ ผู้ ว่า ราชการ เมือง สุเอศ ๑๓ นัด แต่ เสกกี ปาชา กับ มิสเตอร์ เปอวิส นั้น ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน พอ เวลา เช้า ๒ โมง คน นำ ร่อง น้ำ ใน คลอง สุเอศ มา ลง เรือ พระที่ นั่ง นำ ข้อ บังคับ สำหรับ การ เดิน เรือ ใน คลอง มา ให้ ไว้ ใน เรือ พระที่ นั่ง ตาม ธรรมเนียม เรือ พระที่ นั่ง ถอน สมอ ออก จาก อ่าว เมือง สุเอศ เข้า มา ใน ลำ คลอง สุเอศ

ใน เช้า วัน นี้ โปรด เกล้า ฯ ให้ หลวง สุนทร โกษา ล่วง น่า จาก เมือง สุเอศ ไป เมือง โปดไซด์ โดย ทาง รถไฟ เพื่อ จะ ได้ จัดการ เรียก เงิน จาก แบงก์ ใน ที่ นั้น ไว้ ให้ พร้อม

เมื่อ เวลาเรือ พระที่ นั่งผ่าน น่า ท่า บ้าน ปาก ถ้าว ติว พิ้ก เจ้าเมือง สุเอศ จัด ทหาร รักษาการ ชาย ทะเล ๓๕ คน พล ตระเวร ๒๐ คนเข้าแถว เปน กาด ออฟ ออเนอ ถวาย คำนับ เปน พระเกียรติยศ

ลำ คลอง สุเอศ เปน คลอง น้ำเค็ม ปาก ทาง เหนือ ออก ที่ เมืองโปตไซด์ ริม ทะเล เมดิเตอเร เนียน ปาก ทางใต้ ออก ที่ เมือง สุเอศ ริม ทะเล แดง ที่ ตรง บ้าน ปาก คลอง จน สุด บ้าน กว้าง ถึง ๑๓๕ วา แล ดู เปน แม่ น้ำ ขนาด ย่อม ๆ ต่อ มา ภายใน จน ตลอด คลอง ได้ สวนได้ ความ ว่า ถ้า ที่ สอง ฟาก คลอง เปน ตลิ่ง ต่ำ ปาก คลอง กว้าง ๔๙ วา ๑ คืบ ๘ นิ้ว ถ้า ที่ ตลิ่ง สูง ชัน ปาก คลอง กว้าง ๒๘ วา ๒ ศอก ท้อง คลอง กว้าง ๑๐ วา ๓ ศอก ๖ นิ้ว น้ำใน คลอง ลึก ๓ วา ๓ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว ที่ ข้าพระพุทธเจ้าได้ สังเกต เห็น มานั้น ตาม ตลิ่ง ฟาก ตวัน ออก เขา ปัก หลัก มี เลข หมาย เปนไมล์ อังกฤษ อย่าง ทะเล มี ๘๗ หลัก เปน ๘๗ ไมล์ ๆ หนึ่ง เท่ากับ ๔๕ เส้น เพราะฉนั้น คลองสุเอศ ตลอด คลอง ยาว ๓๙๑๕ เส้น แล้ว ตาม ระยะระหว่าง ๑ ไมล์ หรือ ๔๕ เส้นนั้น เขา ปัก หลัก เล็ก อีก ๑๐ หลัก หมาย ว่า แบ่ง ไมล์ หนึ่ง เปน สิบ ๆ ส่วน ทุก ๆ ระยะระหว่าง ๑ ไมล์ การ ปัก หลัก ดังนี้ เขา ปัก หลัก นับ แต่ เมือง โปตไซด์ เปน ต้น มา ริม คลอง บน ตลิ่ง ฟาก ตวัน ตก มี หลัก ปัก หมาย กิโล เมเตอร์ ระยะละหนึ่ง กิโล เมเตอร์ มี อยู่ ๑๖๑ หลัก เปน ๑๖๑ กิโลเมเตอร์ กิโล เมเตอร์ หนึ่ง ประมาณ ๒๐๐๐ ศอก หลัก กิโลเมเตอร์ ไม่ สู้เรียบ ร้อย ที่ ลบ เลือนไป บ้าง ก็ มี แต่ ป้าย หลัก หมายไมล์ อย่าง อังกฤษ ยัง รักษาเรียบ ร้อย ดี ที่ใด เปน ที่ คด หัว แง่ ที่ คด มี ประภาคาร ทุก แง่ เพื่อ เปน ที่ หมาย ในเวลา กลาง คืน ว่า คลอง คด รวม ทั้งสิ้น ตาม ลำ คลอง มี ประภาคาร ๑๘ ประภาคาร

บน ตลิ่ง ฝั่ง ตวันตกระยะทาง ทุก ๆ ๑๐ กิโลเมเตอร์ หรือ ประมาณ ๕๐๐๐ วา เขา มี บ้าน เรือน ตั้ง เปน ที่ อยู่ ประจำ ของ เจ้า พนักงาน บ้าน เรือน ที่ อยู่ แล ที่ ทำ การ บริษัท คลอง สุเอศ จัด รักษา สอาด เรียบ ร้อย เปน ตึก ชั้น เดียว แล ดู เหมือน อย่างใหม่ อยู่ เสมอ ที่ อยู่ ประจำ เหล่า นี้ มี เจ้า พนักงาน ประจำ คอย ตรวจ เรือไป มา แล มี เสา ธง อยู่ ทุก แห่ง กลาง วันใช้ ลูก ตุ้ม ขนาดโอ่ง สามโคก หุ้ม ด้วย ผ้า สี ดำ กลาง คืนใช้ โคม สี ชัก ขึ้น บน เสา ธง เปน ที่ หมาย พูด กับ เรือ ที่ไป มาใน ลำ คลองได้ โดย สดวก ที่ได้ เปน สะเตชั่น ประจำ เช่น นี้ เขา ฝัง ท่อ ชัก น้ำ จืด มา จาก คลอง น้ำ จืด เพื่อได้ ใช้สอย รับ ประทาน แล มี สี ลม เล็ก ๆ ใช้ สำหรับ ช่วยให้ พัด น้ำ ขึ้น มา ทุก ๆ แห่ง

ที่ใด เปน ที่ สะเตชัน ประจำ เขา ทำ ที่ ขุด ริม คลองให้ กว้าง แห่งไว้ ให้ เปน ที่ สำหรับ เรือ หลีก กันได้ ที่ หลีก เช่น นี้ เขา เรียก ตาม ภาษา ฝรั่ง เศส ว่า คาร์ (Gare) แต่ บาง แห่ง ที่ คลอง กว้าง ดัง เช่น ตอน แต่ เมือง สุเอศ มา ถึง หนอง ขมใหญ่ เช่น นี้ ถึง มิใช่ ที่ ทำไว้ ให้ หลีก ก็ พอ หลีก กันได้ เพราะ คลอง กว้าง แต่ ต้อง จอด เสีย ลำ หนึ่ง

อนึ่ง ที่ใด เปน ที่ กว้าง หรือ เปน ที่ ทำไว้ ให้ เปน ที่ หลีก เขา มี หลัก ทา ดำ ปัก เรียง รายไป ตาม ริม ตลิ่ง เรือ ที่ จะจอด จะผูก เรือ กับ หลักใดใด ก็ได้ ทาง ที่ เรือ จะเดินใน คลอง เขา จะทางให้ เรือ เดิน จะเดิน ออก จาก นอก ทางไม่ได้ ที่ กะทางใน ลำ คลองใช้ ทุ่น เหล็ก ลอย น้ำ ระยะติดติด กันไป ลูก ทุ่น พวก ข้าง แนว ตวัน ออก ทา สี ดำ แนว ตวัน ตก ทา สี แดง ตรงใด เปน ที่ คลอง เลี้ยว กลาง คืน จะ แล เห็น ลูก ทุ่น ไม่ ได้ เขา ใช้ โคม ลอย เปน ทุ่น ระยะ เท่า ๆ กัน โคม เหล่า นี้ ใช้ ไฟ แก๊ส ถ้าเปน ที่ ใกล้ ฝั่ง ทำ สาย โซ่ ล่าม เอา หม้อ แก๊ส มาไว ริม ตลิ่ง มี สาย นำแก๊ส ลง ไป เลี้ยง โคม ทุ่น เสมอ

ที่ใด ถ้าจะต้อง ใช้ โคม ทุ่น แล เปน ที่ ห่าง ตลิ่ง เขา อัด แก๊ส ไว้ ใน หม้อ ทุ่น โคม นั้น ไว้ ที เดียว

ใน คลอง มี เรือ ขุด คลอง อยู่ หลาย ลำ ดูเหมือน ที่ได้ พบ จะ กว่า ๒๐ ลำ เรือ ใช้ เปน สอง อย่าง อย่าง เก่า เปน เรือ ขุด คลอง ลำ หนึ่ง เปน เรือ กลไฟ สำหรับ ขน ทราย ที่ ขุด ขึ้น มา ไป ทิ้ง ลำ หนึ่ง ถ้า เปน เรือ ขุด คลอง อย่าง ใหม่ แล้ว มี ท่อ เหล็ก เปน กระบอก อย่าง มี แขน ยาว ยื่น ไป จาก เรือ ขุด ที เดียว ขุด ดิน ขึ้น มา แล้ว ก็ ทิ้ง ไป บน ฝั่ง ทาง ท่อ นั้น ได้ ที เดียว ไม่ ต้อง มี เรือ ขน ทรายไป ทิ้ง ต่าง หาก เครื่อง ขุด คลอง เช่น นี้ ใช้ ได้ แต่ ที่ ตลิ่ง ต่ำ ถ้า ตลิ่ง สูง ใช้ ไม่ ได้ เพราะ กระบอก เหล็ก เปน แขน เท ทราย นั้น ยกไม่ได้ สูง นัก

ที่ ต้อง มี เครื่อง จักร ขุด อยู่ เสมอ เช่น นี้ เพราะ ที่ ดิน ทั้ง สอง ฝั่ง คลอง เปน ทราย ทั้ง นั้น มี ลม พัด ทราย ลง มา ใน คลอง เสมอ ถึง จะ กอบ โกยแล ทำ เขื่อน คั่น กั้น สัก เท่าใด ตลิ่ง เปน ทราย ก็ ยัง พัง มาไม่ วาย วัน แต่ เขา ก็ อุส่าห์ มาก ตอน ตั้ง แต่ เมือง อิสไม เลียไปโปดไซด์ เขา ทำ เขื่อน หินไว้ ได้ แน่น มาก ถึง ตอน ตั้ง แต่เมือง สุเอศไป เมือง อิสไม เลีย เขา ก็ ยัง ทำ อยู่ เสมอ ทรายใน คลอง ที่ ต้อง ขุด ขึ้น มา ปี หนึ่ง ถึง ๒๐๐๐๐๐๐ คิวบิก มิเตอร์ ประมาณ สัก ๑๒๐๐๐๐๐๐ กระบุง ทราย มอญ ขุด ดิน ทราย ที่ สามโคก ใน ลำ คลอง มี เรือ กลไฟ สะติม ลอนช์ ขนาดใหญ่ บ้าง เล็ก บ้าง ของ บริษัท คลอง สุเอศไป มา ตรวจ การ มิได้ ขาด ทำการ เปน นิจ เขา ว่า บริษัท นี้ มี คน ที่ ทำการ อยู่ ด้วย ประมาณ ๓๕๐๐ คน เสมอ ลำ คลอง สุเอศ นี้ แม้ จะ เปน ที่ ดิน ของ ชาติ แขก อียิปต์ ก็ ดี แต่ ที่ จริง เปน เมือง ของ บริษัท คลอง สุเอศ ใน คลอง เขา มี อำนาจ บังคับ การได้ เด็ด ขาด

คน ที่เปน ผู้ อำ นวย การ ของ บริษัท คลอง สุเอศ เปน คนฝรั่ง เศสโดย มาก

การ ที่ จัด ที่ ทำ ทั้งปวง เปนแผน ฝรั่ง เศส แต่ บริษัท เปน บริษัท ที่ มี คน หลาย ชาติ เข้า หุ้น กัน รัฐบาล อังกฤษ เปน ผู้ มี หุ้นใหญ่ ทุน ที่ ลง ขุด คลองใน ชั้น แรก เขา ว่า สิ้น ถึง ๑๗๐๐๐๐๐๐ ปอนด์ ถ้า คิด ห้า ปอนด์เปน หนึ่งชั่ง จะเปน ๓๕๐๐๐๐๐ ชั่งใน ทุก วัน นี้ เขา ประมาณ ค่าใช้ สอยในการ รักษาคลอง จัด การใน คลอง ทั้ง สิ้น ปี หนึ่ง ราว ๑๐๐๐๐๐๐ ปอนด์ หรือ ๒๐๐๐๐๐ ชั่ง แต่ เขา เก็บ เงิน ค่า คลอง ที่ เก็บ ภาษี จาก เรือไป มาใน คลอง . ได้ ปี หนึ่ง ถึง ๓๐๐๐๐๐๐ ปอนด์ หรือ ๖๐๐๐๐๐ ชั่ง เศษ ตก ลง คง มี กำไร ปี หนึ่ง ราว ๔๐๐๐๐๐ ชั่ง เปนได้ กำไร ปี หนึ่ง ราว ๑๐๐ ละ ๒๐ ของ ต้น ทุน เดิม

มี เรือ กลไฟใหญ่ ๆ ไป มา ใน ลำ คลอง นี้ คิด ถัว กัน อย่าง กลาง วัน ละ ๑๐ ลำ เขา คิด เก็บ ภาษี ค่า คลอง เปน ๒ อย่าง คือ คิดเอา ตาม น้ำ หนัก เรือ บันทุก ของ (Nettonnage) ได้ กี่ ตัน กับ คิดเอา ภาษี คนโดยสาร. ซึ่ง มิใช่ เจ้า พนักงาน ประจำ เรือ รวม เข้า ด้วย กัน ที่ บันทุกของได้ ๑ ตัน คิดเอา ๙ แฟรง เงิน ฝรั่ง เศส ประมาณ ๖ บาท ๓๒ อัฐ คิดเอา ทุก ๆ ตัน แล คนโดย สาร คน เอาคน ละ ๑๐ แฟรง ประมาณ ๗ บาท จะวัด จะคิด อย่างไร เขา มี ข้อ บังคับ แล วิธี คิด ของ เขา ส่วน หนึ่ง ต่าง หาก เรือ ลำใด ที่ได้ ผ่าน คลอง ไป เที่ยว หนึ่ง แล้ว เขา ก็ วัด เอา ไว้ เปน ใช้ ได้ ต่อ ไป ดัง เช่น เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี บริษัท คิด ว่า มี ๑๒๘๐ ตัน คิด ตัน ละ ๙ แฟรง เปน เงิน ๑๑๕๒๐ แฟรง คิด คนโดย สาร ๓๙ คน ๆ ละ ๑๐ แฟรง เปน เงิน ๓๙๐ แฟรง รวม เข้า ด้วย กัน เปน เงิน เสีย ภาษี ๑๑๙๑๐ แฟรง ราว ๙๕ ชั่ง แต่ ยัง มี ค่า คน นำ ร่อง อไร อีก เล็ก น้อย รวม ทั้งสิ้น ก็ ว่า เสีย ราว ๑๐๐ ชั่ง

คลอง สุเอศ เปน คลอง ที่ มี เรื่อง ยืดยาว รวมใจ ความโดยย่อ ก็คือ มอง สิเออ เฟอ ดินอง เดอ เลซเซปส์ (F. de Lesseps) คน ชาว ฝรั่งเศส เปน ผู้คิด ขุด ขอ อนุญาต เคดิบ เจ้า ผู้ครอง เมือง อียิปต์ ได้ มี สัญญา ต่อ กัน ลง มือ ขุด แต่ คฤสต ศักราช ๑๘๕๙ ตรง กับ ปี มแม เอก ศก จุล ศักราช ๑๒๒๑ การ ที่ ขุด ลำ บาก มาก ใน ชั้น ต้น ไม่ได้ คน มารับ จ้าง ตาม สัญญา จน บริษัท ต้อง เปน ความ กับ เคดิบ เจ้า ผู้ ครอง เมือง อียิปต์ บริษัท ชะนะ ความแล้ว คิด หา เครื่อง จักร มา ขุด ๆ ยาก ด้วยเปน ที่ ทราย ข้าง ล่าง เปน ทราย เปน ดิน ทะเล อย่าง เหนียว มี ศิลา หลายแห่ง คน ทำการไม่ใคร่ มี น้ำ รับ ประทาน เพราะน้ำ เค็ม ที่ใกล้ เคียงไม่ มี น้ำ ต้องไป ตัก น้ำ มา ส่ง กัน ทาง หลาย วัน จน ถึง วัน ที่ ๑๗ เดือนโน เวมเบอร์ คฤสต ศักราช ๑๘๖๙ ตรง กับ วัน ๔ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปี มะเส็ง เอกศก จุล ศักราช ๑๒๓๑ จึ่ง แล้วเสร็จ เปิดให้เรือไป มาได้ ใน วัน นั้น เปน วัน แรก พิธี ที่ เปิด คลอง เคดิบ เจ้า ผู้ครอง เมือง อียิปต์ ชื่อ อิสไมล์ เปน หัว น่า จัดการ เชิญ ผู้ มี บรรดา ศักดิ์ใน ยุโรป มา ดู เขา ว่าแต่ ค่า เลี้ยง แขกใน พิธี เปิด คลอง สิ้น ๓๕ ล้าน แฟรง ประมาณ ๒๕๐๐๐๐ ชั่ง เวลา เช้า ๔ โมง ๑๐ นาที เรือ พระที่ นั่ง ถึง บ้านชะลูฟ (Shaloof or Chalouf) อยู่ ริม คลอง ฝั่ง ตวัน ตก เปน บ้าน เล็ก ๆ ที่ นี่ เปน ที่ หลักไมล์ ๗๕ เปน ที่ สเตชัน รถไฟ มาใกล้ คลอง

ตอน แต่ เมือง สุเอศ มา จน นี่ ที่ สอง ฟาก คลอง เปน ที่ ทะเล ทราย ราบ เขา เรียก ว่า ทุ่ง สุเอศ แล เห็น บ้าน แต่ ฟาก ข้าง ตวัน ตก แต่ ลึก จาก ฝั่ง เข้าไป ที่ได เปน ลำ คลอง น้ำ จืด ที่ นั่น มี ต้นไม้ เขียว นอก จาก นั้น เปน ทะเล ทราย ทั้งสิ้น บาง แห่ง ก็ เปนโคก เปน เนิน ทราย พ้น มา อีก ๓ หลัก ก็ เข้า หนอง ขม น้อย ยาว ๒๗๗ เส้น กว้าง ๗๙ เส้น ลำคลอง ที่ กะหมายให้ เรือ

เดิน ก็ มาใน หนอง หมด หนอง ขม น้อย ก็ เข้า หนอง ขม ใหญ่ ยาว สัก ๒๑๕ เส้น กว้าง ๒๓๘ เส้น เศษ เปน หนอง ครึ่ง ทาง ระหว่าง เมือง สุเอศ กับ เมือง โปดไซด์ น้ำ ทะเล แดง กับ ทะเล เมดิ เตอริ เนียน มา ต่อ กัน ใน หนอง นี้ หนอง เหล่า นี้ เปน หนอง น้ำ เค็ม น้ำ ใน หนอง ลึก เพียง ๔ วา ๒ ศอก พอ พ้น หนอง ขม ใหญ่ มา ที่ ตลิ่ง สูง แล้ว มา ถึง บ้าน สิ เร เบี่ยม (Sera peum) อยู่ ริม คลอง ฝั่ง ตวัน ตก เปน บ้าน เล็ก ๆ ตลิ่ง สูง คลอง อยู่ ข้าง จะแคบ มา จน ถึง บ้าน ตูสูม (Toossoom) อยู่ ริม ตลิ่ง ฝั่ง ตวัน ตก ริม คลอง ค่อย ต่ำ พอ ถึง ต้น หนอง ติมสา เลย มาใน หนอง ติมสา จน เวลา บ่าย ๒ โมง ถึง เมือง อิสไมเลีย เรือ พระที่ นั่ง ทอด สมอ จอด น่า เมือง

เวลา ที่ มาใน ลำ คลอง มี ลม จัด อากาศ หนาว สบาย ดี เรือ พระที่ นั่ง หลีก เรือ เมล์ ใหญ่ ๆ ใน ลำ คลอง ๒ ลำ เวลา ที่ ผ่าน มา เรือ เหล่า นั้น จอด ผูก แอบ อยู่ ริม ฝั่ง เพราะข้อ บังคับ คลอง เขาไม่ ให้ เรือ หลีก กัน เวลา เดิน ถ้า จะหลีก ลำ หนึ่ง ต้อง จอด ให้ ลำ หนึ่ง หลีกไป เรือ เมล์ ที่ ผ่านไป นั้น ลำ หนึ่ง เปน เรือ บันทุก น้ำ มัน ปิโตร เลียม มี เรือ กลไฟ ขนาด ย่อม ของ บริษัท คลอง สุเอศ คุม กำกับ มา ด้วย ๑ ลำ เพราะ เหตุ ว่า ถ้า เกิด เหตุ ไฟไหม้ น้ำ มัน ขึ้น อย่าง ใด เรือ กลไฟ ของ บริษัท จะ ได้ บอก ข่าว ให้ เจ้า พนักงาน คลองใน ที่ ใกล้ ทราบ จะ ได้ รีบ มา ช่วยแล จัดการ ป้อง กันใน ทัน ที มิให้ น้ำ มัน ที่ ติด ไฟ ลอย ต่อไป ทำ อัน ตราย แก่ เรือใหญ่ น้อย บรรดา มี เดิน ทาง อยู่ใน คลอง ต่อไปได้ ตาม ที่ มาใน ลำ คลอง แห่งใด เปน ที่ มี พล ตระเวร รักษาการ พล ตระเวร มา ยืน เข้า แถว ถวาย คำนับ ตลอด ทาง มา ตาม ฝั่ง คลอง ฝ่าย ตวัน ออก มัก มี คน ชาติ เบดุอิน มา นั่ง อยู่ กลาง แดดใน กอง ทราย คน พวก นี้ รูป ร่าง หน้า ตา ก็ อย่าง แขก อาหรับ แต่ ดำ มาก เขา ว่า เปน คน ป่า ทราย

ไม่ใคร่จะทำ บ้าน เรือน อยู่ มัก เที่ยว เก็บ หา อาหาร รับ ประทาน หอย ปูไม่ใคร่ จะ ต้อง หุง ต้ม อะไร นัก ฟาก ข้าง คลอง ฝั่ง ตวัน ตก มี ที่ หนอง เกลือ เกิดเอง มาก เปน เกลือ ออก เต็ม ขาวไปใน หนอง ไม่ ต้อง ทำ นาเกลือ อย่าง เมือง เรา ที่ใด มี มาก บ้าน เมือง เขาจัดการ รักษา ว่า ขายให้ คน รับ ผูก ขาด บ้าน เรือน ตาม ริม คลอง นอก จาก ที่ บ้าน เจ้า พนักงาน รักษา คลองใน ตอน นี้ แต่เมือง สุเอศไป จน ถึง เมือง อิสไมเลียไม่ ใคร่ มี

เมื่อ ถึง เมือง อิสไมเลีย ลม จัด พัด มา บ้าง เพราะลม จัด พัด ทราย มา เช่น นี้ มัก มี มาเนือง ๆ ยัง มี ลม ร้าย พัด ทราย มา อีก อย่าง หนึ่ง เขาเรียก ว่า ลม กำ ซิน ถ้า พัด มา แล้ว ทราย มา หนา ตั้ง นิ้ว มืด มนไม่เห็น อะไร ใน ปี หนึ่ง มัก มี ลมเช่น นี้ใน ลำ คลอง สุเอศ สอง สาม ครั้ง ถ้า มี มาแล้ว บริษัท ต้อง ออก เงิน ค่าแรง ขน ทราย ขึ้น จาก คลอง ครั้ง หนึ่ง ไม่ใคร่ จะต่ำ กว่า ๕๐๐ ชั่ง

เวลา บ่าย ๔ โมง ๕๐ นาที มอง สิเออโคก อดัง กงซุล เยเนราล แล ราชทูต ฝรั่ง เศส ณเมือง ไคโร มา จาก เมืองไคโร ถึง เมือง อิสไมเลีย มาเฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ใน เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักร กรี กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ว่า ได้รับ คำ สั่ง จาก รัฐบาล ฝรั่ง เศส ให้ มา เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท ต้อน รับ แล แสดง ความ ยิน ดี ของ รัฐบาล ฝรั่ง เศส ใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง อียิปต์ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบใจ รัฐบาล ฝรั่ง เศส แล ขอบ ใจ มอง สิเออ โคกอดัง ที่ ได้ มา เฝ้า แล้ว มอง สิเออ โคกอดัง กราบ ถวาย บัง คม ลา กลับ ไป

ครั้น เวลา บ่าย ๕ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก เรือ พระ ที่ นั่ง โดย เรือ กัน เชียง ขึ้น ท่า เมือง อิส ไมเลีย เสกกี ปาชา กับ มอง สิเออ ทีเลีย ผู้ อำนวย การ คลอง สุเอศ จัด การ รับ รอง เสด็จ พระราช ดำเนิน คือ จัด ทหาร

รักษาด่านชายทเล ๓๐ คน แลพลตระเวน ๒๐ คน มาคอยรับเปนกาด ออฟ ออเนอ ที่ท่าขึ้น แลจัดรถพระราชทานถวายให้เปนรถพระที่นั่ง แลรถสำหรับพระบรมวงษานุวงษ์ข้าราชการถวายรวม ๘ รถ ๆ ในเมืองนี้อยู่ข้างจะกันดาร เพราะเมืองเล็ก

เสด็จประพาศผ่านเรือนที่มอง สิเออ เดอ เลซเซบ มาสร้างในเมืองนี้เปนเรือนหลังแรก แล้วเสด็จทอดพระเนตรตึกเปนคุ้มหลวงของเจ้าอิสไมล์คิดิบ ผู้คลองเมืองอิยิปต์เปนตึกใหญ่ ๒ ชั้น ปลูกใช้เปนเรือนรับแขกในเวลาเปิดคลอง เขาว่าเวลาสร้างรีบทำสองเดือนแล้วเสร็จ การที่รีบทำพาให้ไม่ทนเลย แตกร้าวชำรุดหลายแห่งจะซ่อมก็ซ่อมไม่ได้ เพราะไปเจาะฤๅลองซ่อมเข้าเมื่อใดกลับเสียมากไปทุกที่ ตึกหลังนี้บริษัทคลองสุเอศซื้อจากคิดิบมาได้สัก ๕ ปีแล้ว ซื้อราคา ๑๐๐๐๐๐ แฟรง, เปนเงิน ๘๐๐ ชั่งเศษทั้งคุ้มแลที่ดิน เสด็จประพาศทั่วไปในเมืองอิสไมล์เลีย แวะทอดพระเนตรศิลารูปสพึงของโบราณที่ริมคลองน้ำจืด แล้วมาทอดพระเนตรโฮเต็ลวิกตอเรีย โฮเต็ลนี้ดูที่เลี้ยงอาหารที่อาไศรยสอาดพอใช้ แต่ห้องนอนอยู่ข้างจะอับฉม เวลาครึ่งทุ่มเสด็จพระราชดำเนินกลับมาเรือพระที่นั่งมหาจักรกรี • ประทับแรมที่อ่าวน่าเมืองอิสไมเลีย ๑ ราตรี แม้จะเดินทางต่อไปก็ได้ แต่จะใคร่ทรงทอดพระเนตรคลองสุเอศในเวลากลางวันให้ตลอดคลองจึ่งมิได้ใช้จักรต่อไป เวลากลางคืนที่ประทับอยู่ได้เห็นเรือเมล์ใหญ่ ๆ ใช้จักมาในเวลากลางคืน เห็นแสงไฟฟ้าที่เขาส่องทางมาแต่ไกล คล้ายกับแสงพระจันทรขึ้นในคลองในทุ่งเวลากลางคืน เรือทุกลำที่จะไปมาในคลองสุเอศเวลากลางคืน บริษัทคลองสุเอศ จัดให้มีไฟฟ้าสำหรับฉายส่องทางไป

ข้าง น่า ส่อง ลง มา จาก เรือ ถึง พื้น น้ำแล เห็น ลูก ทุ่น ร่อง น้ำ ใน ลำ คลอง ที่ เดียว ดู แสง วาบ ๆ มา ใน น้ำงาม มาก

เมือง อิส ไม เลีย เปน เล็ก ๆ ตั้ง อยู่ ริม หนอง ติมซา ข้าง ฝ่าย ตวัน ตก เฉียง เหนือ มี คน สัก ๔๐๐๐ เศษ พล เมือง เปน คน หลาย ชาติ มี พวก อิตาลี พวก กริก เปน อัน มาก พล เมือง ที่ เปน ชาติ แขก อียิปต์ มี น้อย ว่า ที่ จริง เมือง นี้ เปน บ้าน คน ที่ ทำ การ อยู่ ใน บริษัท คลอง สุเอศ แทบ ทั้ง สิ้น คน ราษฎร อื่น ไม่ ใคร่ มี การ ทำ เมือง นี้ ชื่อ ตาม ชื่อ คิดิบ เจ้า ผู้ ครอง เมือง อียิปต์ ที่ ได้ เปน ธุระ ใน การ ขุด คลอง

เรือน เปน ตึก แต่ คน ที่ จน เอา ดิน มา ประสม กับ กิ่ง ไม้ ปลูก เปน ตูบ อยู่ มี ต้น ไม้ มาก ดอก ไม้ ต่าง ๆ ก็ มี งาม มี ถนน ที่ พึ่ง จะ ทำ ขึ้น ใหม่ หลาย สาย ถนน ก็ อย่าง แบบ ถนน ฝรั่ง เศส ปลูก ต้น ไม้ เปน ไม้ สน ไม้หางนกยูง ข้างทาง คน ที่ รักษา ถนน ยัง ต้อง รบ กับ ทราย เสมอ ๆ เพราะ นอก จาก ตึก ที่ มา ปลูก อยู่ ล้วน เปน ทเล ทราย ไป ทั้ง นั้น ต้อง คอย กวาด คอย ขน อยู่ เพราะ มี ลม พัด พา ทราย มา ถม ถนน อยู่ เสมอ

ที่ นี่ เปน ที่ รวม ของ สเต ชั่น รถ ไฟ สาย ที่ มา จาก เมือง สุเอศ ทาง สาม ชั่ว โมง ครึ่ง ถึง อิสไมเลีย แยก จาก อิสไมเลีย ไป เมือง ไคโร ทาง ราว ๖ ชั่ว โมง อีก ทาง หนึ่ง แยก ไป เมือง โปต ไซด์ ทาง สี่ ชั่ว โมง เลียบ ตาม ริม คลอง สุเอศ ไป

ที่ อิสไมเลีย เปน ที่ แยก ของ คลอง น้ำ หวาน หรือ คลอง น้ำ จืด ด้วย มี ไป ทั้ง ทาง ไคโร แล ทาง โปต ไซด์ อย่าง ทาง รถ ไฟ

คลอง น้ำ จืด เปน ของ สำคัญ อย่าง หนึ่ง ซึ่ง ข้า พระพุทธเจ้า ควร กราบ ทูล คือ มี เมือง สุเอศ เมือง อิสไม เลีย เมืองโปตไซด์ แล บ้าน ช่อง ที่ พัก

ทั้งหลาย เปน ที่ไม่ มี น้ำ จืด เลย ที่ ดิน มี แต่ ทะเล ทราย ขุด ลงไป ลึก สัก เท่าใด ก็ไม่ มี น้ำ เวลา ที่ ขุด คลอง สุเอศ เขา คิด ขุด คลอง น้ำจืด มา รับ ประทาน ด้วย เปน การ สำคัญ ที่ ควร พิศวง อย่าง หนึ่ง ขุด เอา น้ำ มา จาก แม่ น้ำไนล์ ใกล้ กับเมือง ไคโร มา เมือง อิสไม เลีย แล้วแยก ไป เมือง สุเอศ สาย หนึ่ง ไป เมือง โป่ตไซต์ สาย หนึ่ง คลอง ขุด กว้าง ๒๐ เมเตอร์ เท่า กับ ๑๐ วาลึก ๔ ศอก มี น้ำ จืด สนิท สอาดไหล มา เปน นิจ แล้ว เขา ทำ ประตู น้ำ จัด น้ำให้ มาก น้อย ตาม ต้อง การ มี ท่อ มี ก๊อก สำหรับ แบ่ง น้ำ มาใช้ ใน เมือง แลใน บ้าน เรือน ต่าง ๆ ยาว ลำ คลอง ทั้งสิ้นเขา ว่า ถึง ๓๐๐ ไมล์ เท่ากับ ๑๑๘๘๐ เส้น แล ดู คล้าย กับ คลอง หลอด ใน กรุง เทพ ฯ ถ้า จะ ใช้ เรือไป มา อย่าง เมือง เรา ก็ ได้ แต่ เขา ไม่ ยอม ให้ ใช้ เกรง ว่า จะ ทำ ตลิ่ง แล คลอง เสีย ไป ถ้าไม่ คิด ขุด คลอง ลำ นี้ มา เมือง เหล่า นี้ คง ตั้ง อยู่ไม่ได้ ด้วยไม่ มี น้ำรับ ประทาน ที่ เมือง เขาเตรียม ทำ ที่ ขัง น้ำ ไว้ เหมือน กัน เพราะ เกรง ว่าถ้า คลอง เสีย หรือ เปน อย่างใด ไป จะ ได้ มี น้ำ ที่ เก็บ ไว้ พอ จะ จัดการ หา น้ำ มา ได้

เมื่อ มา เห็น คลอง ลำ นี้ ที่ เปน คลอง ทำ ด้วย ช่าง ที่ มี วิชา อย่าง สูง แล้ว ทำให้ ข้า พระพุทธเจ้า นึก ถึง คลอง ที่ เรียก ว่า เมือง ทาง เมือง เชียงใหม่ เปน อัน มาก เพราะ คลอง เหล่า นั้น มี เหมือง แม่ ขาว แล แม่ ขาน เปน ต้น การ ที่ ทำ ๆ ด้วย คน บ้าน นอก ไม่ ใช่ ช่าง เลย ไม่ มี เงิน ทำ เปน แต่ ราษฎร พร้อมใจ กัน ขุด ยัง มี คลอง ที่ คิด ทำได้ ดี อย่าง คลอง น้ำ จืด ในอิยิปต์ คลอง นี้ แล รวม เข้า ด้วย กัน จะยาว กว่า คลอง ลำ นี้ มี ประตู น้ำ แล เครื่อง ยก น้ำ มาใช้ แม้ จะทำ ด้วยไม้ อยาบ ๆ ก็ ดีได้ ประโยชน์ เท่า แล พอ กับ ความ ต้อง การ ดัง เช่น คลอง ลำ นี้

ที่ สพาน จะข้าม คลอง น้ำ จืด ใน เมือง อิสไมเลีย ที่ ต้น สพาน ฝั่ง ตวัน ตก มี รูป ศิลา ของโบราณ เรียก สะพึง อยู่ ๕ รูป สะพึง นั้น คือ ตัว เปน ตัว คล้าย เสือ หน้า เปน คน สวม กระบัง หน้า มี เปน ผ้า ห้อย มา ยาว ทั้งสอง ข้าง หู ตั้ง อยู่ บน แท่น ริม แท่น มี หนังสือ อียิปต์ อย่างโบราณ ครั้ง เจ้า แรม เมซ หลาย พัน ปี มา แล้ว เขาเลย เรียก ชื่อ ศิลา เหล่า นี้ ว่า แรม เมซ

วัน ที่ ๘ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า ๒ โมง เรือ พระ ที่ นั่ง ถอน สมอ ออก จาก ท่า น่า เมือง อิสไมเลีย พอ พ้น จาก หนอง ติมซา จะ เข้า คลอง ที่ แง่ คลอง ฝ่าย ตวัน ตก มี ตึก อยู่ ๔ หลัง เรียก กัน ว่า วัง เอม เปรสยุยินี พระมเหษี ของ นะโปเลียน ที่ ๓ ซึ่ง เปน เจ้า ของ ชน ชาว ฝรั่ง เศส ได้ สร้าง ขึ้นไว้ สำหรับให้ เอมเปรส ยุยินี มา ประทับใน เวลา เสด็จ มาใน พิธี เปิดคลอง เดี๋ยว นี้ เขา ใช้ เปนโรง พยาบาล คน ฝรั่ง เศส ใน พวก บริษัท ขุด คลอง

พอ เข้า คลอง แล้ว มา คลอง อยู่ ข้าง จะ แคบ ตลิ่ง ชัน กว่า ตลิ่ง ที่ ใด ใน ลำ คลอง นี้ เขา เรียก ที่ นี่ ว่า เอล เกิซ (El guisr) พอ มา ถึง หลักไมล์ ที่ ๓๓ มี หนอง ย่อม ๆ ยาวไป สอง ข้าง คลอง เรียก ว่า หนอง บัลลา (Ballah) พอ พ้น หนอง บัลลา มา ก็ ถึง บ้าน กัน ตารา ตั้ง อยู่ ริม ตลิ่ง ฝั่ง ตวัน ออก มี เรือน ประมาณ ๑๐๐ หลังคา แต่ ร้าง เสีย แล้วหลายหลัง กัน ตารา ภาษา อาหรับ แปล ว่า ถ้า ข้าม หรือ สพาน เปน ทาง ที่ พวก อียิปต์ เดินไป เมืองไซเรีย มา ข้าม ที่ ตรง นี้ ที่ ข้าม สพาน ลำ คลอง สุเอศ เขา จัดไว้ ให้เปน ท่า ๆ มี สพาน ถูก บวบ คล้าย เรือ หนุน แพ ชัก ลอย ข้ามไป ข้าม มาได้ นอก จาก ที่ เขา ทำไว้ ให้ ข้าม แล้ว เขา มี ข้อ บังคับ ห้ามไม่ให้ ข้าม ด้วย เกรง ว่า คลองจะเสีย

เมื่อ เรือ พระที่ นั่ง ผ่าน มา กำนัน นาย บ้าน และพล ตระเวร มา ยืน เข้า แถว ถวาย คำนับ อยู่ ริม ตลิ่ง ส่วน ริม ตลิ่ง ฝ่าย ตวัน ตก ตั้ง แต่ ตรง น่า บ้าน กัน

ตาราไป มีถนนคนเดินแลถนนรถไฟไปจนถึงเมืองโปตไซด์ ซ้ำลำคลองน้ำจืดก็เปนคู่เคียงกันไปตามลำถนนด้วย แลดูเห็นน้ำในคลองแลต้นไม้ที่เขาปลูกไว้ริมคลอง พึ่งจะขึ้นสูงสัก ๓ วา งามดี ที่เขาปลูกต้นไม้ไว้ริมคลองน้ำจืด ก็เพื่อประสงค์จะให้ร่มในคลองอย่างหนึ่ง จะให้ริมคลองแน่นดีอย่างหนึ่ง ช่วยการรักษาได้มาก

ตามลำคลองการรักษาก็ดีกว่า ทางแต่เมืองสุเอศมาหนองติมซา บริษัททำเขื่อนศิลาได้มากเรียบร้อย ลำคลองตอนนี้จนเมืองโปตไซด์ก็กว้างดีดูเหมือนเรือจะหลีกกันในคลองที่ใดก็ได้

พอพ้นบ้านกันตารามาลำคลองสุเอศตรงลิ่ว จนตลอดถึงเมืองโปตไซด์จากบ้านกันตารา เสกกีปาชาข้าหลวงจัดให้มีทหารขี่ม้า ๑ นาย ขี่อูฐ ๒ นาย ขี่ตามเรือพระที่นั่งไปจนถึงเมืองโปตไซด์

พอพ้นบ้านกันตารามาลำคลองสุเอศ มาตามริมหนองเมนสะแล (Menzaleh) เปนหนองใหญ่อยู่ ฝ่ายตวันตกลำคลอง หนองนี้ใหญ่โตไปทางมาก มีเกาะในหนองเปนย่อม ๆ ไป น้ำในหนองเปนน้ำกร่อยรับประทานไม่ได้ หนองนี้มีปลามากเมืองอียิปต์ เขาขายให้คนรับผูกขาดทำเปนตอน ๆ นกในหนองจะนับได้ตั้งล้าน มีนกกระทุงเปนพื้น แลดูฝูงนกจนแลเห็นเปนเหมือนเกาะ ที่ยาวใหญ่ตลอดแน่นไปจนสุดสายตา อยากจะว่าว่ามีสักร้อยล้านเศษ

เวลาบ่าย ๒ โมง ๔๕ นาที เรือพระที่นั่งมาถึงโปตไซด์ ทอดสมอจอดน่าห้างบริษัทคลองสุเอศ มีเรือรบอังกฤษชื่อเอนดิเมียน ๑ มิเนอวา ๑ ฮุซซา ๑ รวม ๓ ลำอยู่ในอ่าว พอเสด็จมาถึงเรือ ๓ ลำชักธง

แต่งเรือ แล ชักธง ช้าง ขึ้นเสาท้ายแล ที่ ว่า การ ต่าง ๆ ในเมืองก็ชักธงสี่ต่าง ๆ ถวายเปนพระเกียรติยศ ที่เรือรบมิได้ยิงปืนใหญ่ถวายคำนับตามธรรมเนียมนั้น เพราะอ่าวโปตไซด์อยู่ในเขตรคลองสุเอศ ข้อบังคับคลองเขาห้ามมิให้ผู้ใดยิงปืนในคลอง

พอเรือพระที่นั่งทอดสมอเสร็จแล้ว หัสซันอัวสิฟปาชา (Hussien Oassif Pacha) ผู้สำเร็จราชการเมืองโปตไซด์แลคลองสุเอศ ภาษาอียิปต์เรียกว่า มะหะเฟซโอมูม (Mahafez Omoom) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า คอเวอนเนอร์เยเนราล ๑ อิบราฮิมนาหิบเบปลัด ๑ มิสเตอร์ดิกซันเบ เจ้ากรมรักษาอ่าวแลประภาคาร ๑ มาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทต้อนรับ แลแสดงความยินดี ในนามของประชาธิบาลอียิปต์ผู้สำเร็จราชการเมือง กราบบังคมทูลพระกรุณาเชิญเสด็จพระราชดำเนินขึ้นบกประทับที่คอเวอนเมนต์เฮาส์ ซึ่งผู้สำเร็จราชการเมือง ได้จัดไว้ถวายเปนพระเกียรติยศ แล้วมิสเตอร์กูล (E. B. Gould) กงสุลอังกฤษ ๑ กัปตันวิลซอน นายเรือรบอังกฤษชื่อเอนดิเมียน ๑ มองสิเออร์คุลอง (Coulloud) ผู้อำนวยการคลองสุเอศ ณเมืองโปตไซด์ ๑ มิสเตอร์รอยล์ (Royle) ผู้อำนวยการบริษัทปีแอนโอ ๑ ถึงมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท มีพระราชดำรัสด้วย แลมีพระราชปราไสยไต่ถามทักทายตามสมควรแล้ว ผู้ที่กล่าวนามมาข้างบนนี้ กราบถวายบังคมลา กลับไป

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองโปตไซด์ ขึ้นท่าน่าห้างบริษัทคลองสุเอศ โดยขบวนรถ ซึ่งผู้สำเร็จราชการเมืองได้จัดพระราชทานถวายเปนรถพระที่นั่ง เสกกี ปาชา ข้าหลวงผู้สำเร็จราชการเมือง ตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย เสด็จมาที่คอเวอนเมนต์เฮาส์ ตามคำ

เชิญ ของ ผู้สำเร็จ ราชการ ตาม ทาง มา สังเกต ดู ไพร่ พล เมือง ตื่น เต้น มาก ตาม รถ พระ ที่ นั่ง เต็ม ถนน พล ตระเวน จะ ห้าม ปราม ไม่ ใคร่ จะ ไหว น่า รถ พระ ที่ นั่ง มี แขก อียิปต์ สวม เสื้อ ขาว มี เสื้อ กั๊ก ดำ ปักเส้น ทอง สวม ชั้น นอก สอง คน ถือ ไม้ เรียว ยาว นำ น่า รถ พระ ที่ นั่ง เปน ตำรวจ ตรวจ ทาง เปน คน ของ ผู้ สำเร็จ ราช การ เมือง เขา จัด มา ตาม แบบ เจ้า นาย ใน อียิปต์ ไป ใน ทาง ราช การ

ที่ น่า คอเวอนเมนต์ เฮ่าส์ ที่ ว่า การ ผู้ สำเร็จ ราชการ เมือง จัดให้ มี ทหาร กอง โคชต์ก๊าด กับ พล ตระเวน แต่ง ตัว หมด จด เรียบ ร้อย เปน กาดออฟออเนอ ถวาย เปน พระ เกียติยศ ๑๐๐ คน

เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง แล้ว ผู้ สำเร็จ ราช การ เมือง นำ กรม การ เมือง โปตไซด์ เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท แล้ว ผู้ ว่า ราช การ เมือง อ่าน หนังสือ กราบ บัง คม ทูล พระกรุณา เปน ภาษา ฝรั่ง เศส แล้ว ล่าม แปล เปน อังกฤษ ได้ ความ ว่า

ข้า พระพุทธเจ้า ขอ รับ พระ ราชทาน พระบรม ราชวโรกาศ กราบ บังคม ทูล พระกรุณาในนาม ของ คีดีบ เจ้า ผู้ ครอง เมือง อียิปต์ เจ้า ของ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ ซึ่ง ข้าพระ พุทธ เจ้า เปน ผู้ แทน ใน ที่ นี้ กราบ บังคม ทูล ต้อน รับ เสด็จพระ พระราช ดำเนิน มา ถึง แผ่นดิน อียิปต์ ด้วย ความ ยินดี การที่ จัด รับ รองเสด็จ พระ ราช ดำเนิน ใน เวลา นี้ ไม่ ใคร่จะ เพียง พอ แก่ พระ เกียร ติยศ ใต้ ฝ่า ลอองธุลี พระ บาท แต่ ประชา ธิปตัย ของ คีดีบ ได้ ทราบ เกล้า ฯ ว่า การ ที่ เสด็จ ประ พาศ เมือง โปต ไซด์ มีพระ บรม ราช ประสงค์ มิให้ เปน ทาง ราชการ

ข้าพระ พุทธเจ้า ถือ เอา โอกาศ นี้ ขอบ พระ มหา กรุณา ธิ คุณ ที่ ได้ โปรด เกล้า ฯ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มาเยี่ยม เยือน ข้า พระพุทธเจ้า ใน ที่นี้

ข้า พระ พุทธเจ้า จะ ถือ ว่าได้ โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน เกียรติยศ อย่าง สูง ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้งหลาย ใน แผ่น ดิน อิยิปต์ จะ รลึก ถึง อยู่ เสมอ ข้า พระ พุทธเจ้า ขอ พระ ราช ทาน พระ บรม ราช วโรกาศ ถวาย ไชย มงคล ขอ ให้ ทรง พระ สำราญ ใน ระยะ ทาง ที่ เสด็จ พระ ราชดำเนิน แล ขอ พระ ราชทาน ถวาย ไชย มงคล ขอ ให้ ได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท ทรง พระ ราช สำราญ ให้กรุง สยาม มี ความ เจริญ ยิ่ง ขึ้น ชั่ว กาลนาน

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช ดำรัส ตอบ เปน ภา ษา อังกฤษ แสดง พระ ราช หฤ ทัย ยินดี ใน การ ที่ ผู้ สำเร็จ ราชการ เมืองโปตไซด์ ได้ จัด การ รับ รอง แล อ่าน หนังสือ กราบ บัง คม ทูล พระ กรุณา แล ขอบใจ ประ ชาธิป ตัย ของ คิดิบ เจ้า ผู้ ครอง เมือง อิยิปต์ แล ผู้ สำ เร็จ ราชการ เมือง ด้วย พอ มี พระ ราช ดำรัส แล้ว ผู้ สำ เร็จ ราชการ เมือง สุเอศ นำ สมุด รูป สถาน ที่ ต่าง ๆ ใน อิยิปต์ ทูล เกล้า ฯ ถวาย เปน ที่ ทรงระ ลึก ใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เมืองโปต ไซด์

มิสเตอร์ เดอ ลา คอด (de La Corte) กงซุล สเปน ผู้ เปน หัว น่า กงซุล ใน ที่ นั้น กราบ บังคม ทูล ใน นาม ของ กงซุล ทั้ง หลายใน เมืองโปตไซด์ แสดง ความ ยินดี ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง แล มี ความ ยินดี ใน การ ที่ จะ ต้อน รับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบใจ แล้ว มิสเตอร์ เดอลา คอด นำ มอง สิเออร์ ดูมาซ์ (Dumas) กงซุล ฝรั่ง เศส มิสเตอร์ บราวน์ (Brown) กงซุลเยอรมันแลรัซเซีย ๑ เคานต์ มัสสา (Count Mazza) กงซุลอิตาลี ๑ วันอาเซลเออเลน (Van Arsel Urlen) กงซุล ออสเตรีย ๑ มิสเตอร์ เบนตี้ (Ballanti) กงซุล โปรตุเกส ๑ มิสเตอร์ แมก ดอลแนล (Macdonald) กงซุล สวิเดน นอรเว แล ฮอ ลันดา ๑

เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท มี พระราช ดำรัส ตอบ ตาม สมควร แล้ว ประทับ พัก ที่ คอเวอนเมนต์เฮาส์ ซึ่ง ผู้สำเร็จ ราช การ จัด ไว้ ให้เปน ที่ ประทับ โดย สอาดเรียบ ร้อย ดี สมควร แก่ พระเกียรติยศ ใน เวลา ประทับ อยู่ นั้น ผู้ สำเร็จ ราช การ จัด กาแฟ อย่าง เตอรกี เลี้ยง เปน กาแฟ อย่าง ถ้วยเล็ก ๆ รศ แปลก กว่า กาแฟ ฝรั่ง หอม หวาน ดี นับ ว่าเปน กาแฟ อัน มี รศ ได้ บนโต๊ะ ที่ ตั้ง มี ผ้า ปัก ด้วยเลื่อม ดีน งาม หลาย ผืน ได้ ถาม ได้ ความ ว่าเปน ผ้า ของ ช่าง ฝีมือ ชาว เมือง คอนสแตนติโนเปอล ปัก ปัก ดู งาม ดี แต่ เมื่อ พิจารณา ดู ใกล้ ๆ ยัง ต่ำ กว่า ฝีมือ ทางกรุงเทพ ฯ มาก คือ ปัก ไม่แน่น อย่าง หนึ่ง แลใช้เลื่อม มาก ไป อย่าง หนึ่ง

ประทับ อยู่ พอ สมควร แก่ เวลาแล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนินโดย ขบวน รถ ไป บ้าน มิสเตอร์ กูล กงซุล อังกฤษ ด้วย มิสเตอร์ กูลได้ กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ พักใน เวลา ที่ เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี ขน ถ่าน ศิลา ขึ้น อีก ประการ หนึ่ง มิสเตอร์ กูล ได้ เคยไป รับ ราชการใน ตำแหน่ง กงซุล อังกฤษ กรุง เทพ ฯ แต่ ก่อน ทรง รู้จัก อยู่ ที่ บ้าน มิสเตอร์ กูล ๆ กับ ภรรยา อุส่าห์ จัด แจง ตก แต่ง บ้าน เรือน สอาด เรียบ ร้อย ให้ สม กับ พระเกียรติยศใน ที่ สวน ดอกไม้ เล็ก จัดให้ ทำ ประรำ ดาด ด้วย ธง มี น้ำชา กาแฟ ขนม นม เนย เลี้ยง เปน ของ ว่าง ดอกไม้ ใน สวน มี ดอก กุหลาบ ดอก ยี่ สุ่น ดอก บาน ชื่น ต่าง ๆ เปน เวลา กำลัง บาน งาม ดี แต่ ที่ สวน แล ที่ บ้าน ก็ ดู พอ สบาย แต่ไม่ใหญ่ นัก ที่ บ้าน นี้ เปน ที่ ของ รัฐบาล อังกฤษ แล ตึกใหญ่ ที่ อยู่ ข้างใต้ ตรง ข้าม ฟาก ถนน กับ ที่ นี้ ก็ เปน ที่ ของ กรม ทหาร เรือ อังกฤษ เหมือน กัน พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง มิสเตอร์ กูล นำ ภรรยา ของ มิสเตอร์ กูล ๑ ภรรยา มิสเตอร์ รอยด์ ๑ มิสเซส

เมลิง พี่ น้อง สอง คน แล นำ กัปตัน วิลซอน (Wilson) นาย เรือ รบ เอน ดิเมี่ยน ๑ กัปตัน เฟอริ (Ferris) นาย เรือ มิเนอวา ๑ กัปตัน แชปแมน (Chapman) นาย เรือ ฮุซซา ๑ กับ ต้น หน นาย ช่าง กล เรือ รบ อังกฤษ ล้วน แต่ง ตัว ครึ่ง ยศ ทุก นาย เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท

เวลา ที่ ประทับ อยู่ บ้าน มิสเตอร์ กูล นี้ พระบรม วงษา นุวงษ์ ข้า ราชการ เสกกี ปาซา ข้า หลวง ผู้ สำเร็จ ราชการ เมือง โปดไซด์ กรมการ แล นาย เรือรบ อังกฤษ รวม ทั้ง สิ้น ประมาณ ๑๐๐ คน ต่าง พบ ปะพูด จา ปราไสย กัน เปน ที่ รื่น เริง สนุก สบาย

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ อยู่ พอ สมควร แล้ว ๆ เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย เรือ พระที่ นั่ง กลไฟ เล็กไป เรือ รบ ฮุซซา กัปตัน แชปแมน จัด นาย ทหาร พล ทหาร เข้า แถว รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ทอด พระเนตร ห้อง เครื่อง จักร ใน เรือ ลำ นั้น เครื่อง จักร เปน เครื่อง ตั้ง อยู่ กลาง ลำ ตั้ง ๒ แถว การ รักษา เรียบ ร้อย สอาด ดู เหมือน ดัง เครื่อง ตั้ง ที่ ตั้งไว้ ชม เล่น ที่ใน ตู้ แต่ ทาง ที่ ลงไป ดู แล ทาง เดิน ดู ตาม ซอก เครื่อง จักร อยู่ ข้าง จะแคบ กันดาร แล้ว เสด็จไป ทอด พระเนตร เครื่อง ปื่น ทอ ปีโด แล เครื่อง ที่ ยิง ทอ ปีโด สังเกต ดู เวลา ที่ ขึ้นมา บน เรือ รบ อังกฤษ ทำ พื้น เพ ทำ ทาง มั่น คง แขง แรง ที่ใน เรือ มี เต็มไป ด้วย เครื่อง จักร เครื่อง ปื่น สำหรับใช้ ใน การ สงคราม ห้อง ที่ จะพัก อาไศรย อยู่ ข้าง จะกันดาร ห้อง นาย ทหาร มี อยู่ ข้าง ศีศะ เรือ ทั้งสิ้น ห้อง ที่ ดีใน เรือ ฮุซซา มี แต่ ห้อง รับ แขก ของ กัปตัน ที่ ศีศะ เรือ พอ เรียก ว่า กว้าง ขวางได้ แต่ การ จัด รักษา สอาด เรียบ ร้อย เรือ ฮุซซา อังกฤษ เรียก ว่า ทอ ปีโดกันโบด อย่าง ย่อม มี กำลัง ๑๐๗๕ ตัน ทหาร ประจำ เรือ ๑๒๐ คน เปน เรือ

สร้าง เมื่อ รัตนโกสินทร ศก ๑๑๓ สร้าง ราคา ๑๕๕๗ ชั่งเศษ หรือ ๗๒๘๘๖ ปอนด์ ทอด พระเนตร เสร็จ แล้ว เสด็จ มา ทอด พระ เนตร เรือ เอนดิเมียน กัปตัน วิลซอน จัด รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อย่าง เดียว กับ ที่ เรือ ฮุซซา เรือ เอน ดิเมียน เปน เรือใหญ่ อังกฤษ เรียก ครู เซอ ยาว ถึง ๓๖๐ ฟิต กว้าง ๖๐ ฟิต มี กำลัง ๗๓๕๐ ตัน มี พล ทหาร ๕๕๔ คน สร้าง เมื่อ รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๐ ราคา ค่า เรือ ๓๕๐๕๕๙ ปอนด์ ประมาณ ๗๐๐๙๒ ชั่ง เขา ว่าได้เคยใช้ เปน เรือ ฟะแลก ชิป สำหรับ แอด มิ ราล แม่ ทัพเรือ ของ อังกฤษ ณทะเล จีน แต่ เวลา นี้ เปน เวลาะเปลี่ยน กลับไป เมือง อังกฤษ กัปตัน วิล ซอนให้ ทหาร ปืนใหญ่ มา ซ้อม ท่า ทาง ยิง ปืนใหญ่ ชนิด ๒๒ ตันให้ ทอด พระเนตร ถึง ปืน จะใหญ่ ถึง ขนาด ๒๒ ตัน ก็ จริง แต่ ยิงได้ รวด เร็ว คน ที่ ยิง ดู เขา ฝึก หัด กัน ชำนาญ ในเรือ ลำ นี้ มี ปืนใหญ่ ชนิด นี้ ๒ กระบอก แล้ว ยัง มี ปืน ขนาด เล็ก ยิงได้ เร็ว อีก เปน อัน มาก

ครั้น ทอด พระเนตร เสร็จ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา บ้าน มิสเตอร์ กูล แล้ว ขึ้น รถ พระที่ นั่งไป ประพาศใน เมืองโปดไซด์ มิสเตอร์ กูล ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย

เมืองโปดไซด์ เดี๋ยว นี้ ดู เจริญ ผิด ขึ้น กว่า แต่ ก่อน มาก ดี ขึ้น ถึง จะเล็ก กว่า ก็เท่า กับ เมือง คอ ลอมโบ ร้าน ขาย ของ จะต้อง การ ของ ดี ๆ มี ทั้ง ตึก บ้าน เรือน มี งาม ๆ ใหญ่ ดี มี หลัง หนึ่ง ที่ เรียก ว่า อิชเทินเอกซ์ เชนเปน เรือน ทำ ด้วย เหล็ก มี ศิลา ปน บ้าง สร้าง ขึ้น กันไฟ เปน ตึก สูง ๘ ชั้น สูง กว่า ตึก ใด ๆ ใน เมืองนี้ ข้าง ล่าง เปน ร้าน ขาย ของ ข้าง บน เปนโฮเต็ล ขา ว่า มี เลื่อน เลื่อน ขึ้น ชั้น ล่างไป ชั้น บนได้ ไม่ ต้อง ขึ้น กระได ถนน ยังไม่ สู้ดี แลไม่ สอาด นัก แต่ รถ ราง เหลือ ทน เปน รถ เล็ก ๆ นั่งได้ สัก ๑๐ คน สกปรก อย่าง

รถ เจ๊ก ทาง ถนนใหม่ เห็น คน ที่ มา รถ ราง ก็ แต่ คน สกปรก พลเมือง มี หลาย ชาติ หลาย ภาษา แต่ไม่ มี จีน นอก จาก แขก อียิปต์ คน พื้น เมือง แล้ว เปน คน ชาติ ฝรั่ง ต่าง ๆ รถ ที่ รับ จ้าง เปน รถ ม้า คู่ เทียม ด้วย ม้า อาหรับ ขนาด ม้า เทศ เล็ก ๆ ดู สกปรก เหมือน กัน

คลอง สุเอศ ที่ เปน อ่าว ของ เมืองโปตไซด์ นี้ กว้าง มาก ข้าง นอก อ่าว ออกไป ยัง ทำ สพาน หิน กัน คลื่น ทะเล เมดิเตริ เนียน เมือง ตั้ง อยู่ หัวแง่ คลอง ต่อ กับ ทะเล แง่ ตวัน ตก ข้าง ฟาก ตวัน ออก ตรง เมือง ข้าม เปน ที่โรง สำหรับไว้ ถ่าน แล โรง ทำ การ ต่าง ๆ อยาบ ๆ ข้าง ฟาก เมือง นอกจาก ตึก อีซเทิน เอกสเชน ยัง มี ตึก ที่ ทำการ ของ ริษัท คลอง สุเอศ อีก หลัง หนึ่งใหญ่ โต มาก หลังคา ตึก ทำ เปน ยอด อย่าง อังกฤษ ที่ เรียก ว่าโดม สาม ยอด ประดับ ด้วย กระเบื้อง สี อย่าง สังกโลก งาม มาก บน ยอด สูง มี คน ยาม ประจำ คอยใช้ เครื่อง หมาย เรือไป มาใน คลอง อยู่ เปน นิจ ที่ ตรง แง่ คลอง สุเอศ จะออก อ่าวโปตไซด์ ฝ่าย ตวัน ตก เปน ที่ ปลาย คลอง น้ำ จืด มา สุด ที่ นั่น เขา ตั้ง เครื่อง สูบ เอา น้ำ ขึ้น แล้ว ตรอง น้ำ มาใส่ สระ แล ทำ ท่อ เปิด น้ำ มา ใช้ ได้ ทั่ว เมือง น้ำ ที่ สูบ มา ยังไม่ สู้ ดี นัก แต่ ว่า ขาย ราคา ๑ กอลอน ต่อ ๑ แฟรง แต่ ถ้า เปน น้ำใช้ ใน ราชการ ลด ราคาให้ กึ่ง หนึ่ง

ที่ ตรง กัน ข้าม ฝั่ง ตวัน ออก เขา ขุด อู่ไว้ สำหรับให้ เรือ บันทุก น้ำ มัน ปิโตร เลียม เข้าไป จอดใน เวลา ที่ มา พัก ปาก อู่ ทำ เปน เรือ ลูก บวบ กั้นไว้ ถ้า เกิดไฟ ขึ้น อย่างใดใน นั้น เขา อาจ กันไฟ ที่ ติด น้ำ มันไม่ให้ ลอย ตาม ออก มาได้ ด้วย น้ำ มัน ที่ ติดไฟ มีแต่ใน ที่ บน พื้น น้ำ เท่า นั้น รวมใจ ความ เมืองโปตไซด์ เปน เมือง ครึก ครื้น เจริญ ดี เพราะเปน เมือง ท่า เรือ จอด ใน ทางไป มา เข้าใจ ว่า จะเจริญ ยิ่ง ขึ้นใน ภาย น่า

เมื่อ เสด็จ ประพาส ทั่ว ใน เมือง โปดไซด์ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี เสนาบดี ปาชา ผู้ สำเร็จ ราชการ เมือง โปดไซด์ ตาม มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ลงใน เรือ แล้ว จึงได้ กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป ครั้น เวลา ๒ ทุ่ม ๔๕ นาที เรือ พระที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก ท่า เมือง โปดไซด์ มาใน ทะเล เมดิเตอริเนียน

ก่อน น่า ที่ จะออก จาก ทวีป แอฟริกาไป ใน ทะเล เมดิเตอเรเนียน ซึ่ง นับ ว่า เปน ทวีป ยุโรป หมู่ คน ขาว ข้าพระพุทธเจ้าได้ สังเกต ดู ตาม หัว เมือง ขึ้น ของ อังกฤษ ที่ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน แวะมา ทุก แห่ง แล ที่ใน ชาย แดน อิยิปต์ การ รับ รอง ดู เขา จัด รับ โดย ความ ยินดี แล ดี ที่ สุด ที่ เขาจะทำได้ รับ รองโดย เคารพ ว่า เปน คน ชาติ หนึ่ง รู้ จักที่ ความ ดี ความ ชอบ แล ตั้ง ใจ จะให้ บ้าน เมือง ของ ตน เจริญ ดี ยิ่ง ขึ้น จริง แล เขา เปน ที่พอใจใน พระราช อัธยาไศรย เปน อย่าง ยิ่ง อนึ่ง มี สิ่ง ปลาด ที่ ควร สังเกต คือ ตั้ง แต่ กรุง เทพ ฯ มาใน มหา สมุท ดัง เช่น มหา สมุท อินเดีย ซึ่ง เปน ทะเล คลื่น จัด เสมอ ซึ่ง ตัว ข้าพระพุทธเจ้าได้ ถูก ถึง สอง ครั้ง แล้ว นั้น มา ครั้ง นี้ไม่ มี คลื่น ตลอด มี ลม บ้าง แต่ พอ เย็น แล ใน ทะเล แดง แล คลอง สุเอศ ที่ เคย ร้อน ก็ เย็น สบาย ยิ่งใน คลอง สุเอศ ถึงจะต้องใส่ เสื้อ กัน หนาวอย่างใหญ่ ในทะเล เมดิเตอเรเนียน ที่ อยาก มา นี้ ก็ไม่ มี คลื่น นับได้ ว่าเปน เดชะพระบารมีใน ใต้ ฝ่า ลอองธุลี พระบาท

วัน ที่ ๙ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เรือ พระ ที่ นั่ง มาใน ทะเล เมดิเตอเรเนียน คลื่น เรียบ อากาศ หนาว เรือ พระ ที่ นั่งแล่น ตัด ออก ลึก ไม่ แล เห็น เกาะ ฝั่ง เวลาเที่ยง ถึง ตรง ที่ แล ติจุด เหนือ ๓๒ ดีกรี ๕๗ มินิต ลอง ติจูด ตวัน ออก ๓๐ ดีกรี เวลา ค่ำ ต้อง จัด โต๊ะ เลี้ยง อาหาร เย็น ใน ห้อง

พระ ที่นั่ง ดาด ฟ้า ชั้น ล่าง เพราะ ดาด ฟ้า ชั้น บน ลม พัด หนาว จัด มี ฝน บ้าง เล็ก น้อย กลาง วัน ยาว กว่า กลาง คืน มาก จน เวลา ทุ่ม ครึ่ง จึ่ง จะ มืด

วัน ที่ ๑๐ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เช้า ช่อง ท้ายเกาะ ครีต ทาง ใต้ เวลา เช้า ๑ โมง มี เกาะ คัส โส อยู่ ทาง ขวา มือ ข้าง ซ้าย เปน ท้าย เกาะ ครีต ที่ โปรด เกล้า ฯ ให้ มา ทาง ใน คือ ทาง ตวัน ออก เกาะ ครีต เพราะ คลื่น ลม สงบ กว่า ทาง นอก แล จะ ใคร่ ทอด พระเนตร เมือง คาเนีย ซึ่ง เปน เมืองใหญ่ ใน เกาะ ครีต ซึ่ง เวลา นี้ ชาติ ใหญ่ ๆ ใน ยุโรป นำเรือ รบ มา อุด อ่าว ไว้ มิ ให้ พวก เตอรกี แล พวก กรีก ซึ่ง ทำ สงคราม กัน อยู่ มา รบ กวน ใน เกาะ ครีตได้ แล่น มาใกล้ ๆ เกาะ ครีต พอ แล เห็นได้ ข้าง ซ้าย ถนัด เวลา เช้า ๕ โมง มี เกาะ โอวู อยู่ ข้าง ขวา มือ เปน เกาะ ล้าน เปน ศิลา ก้อน เดียว ตั้ง อยู่ ต่ำ ๆ พอ แดด ขึ้น จัด เมฆหมอก ค่อย คลาย แล เห็น ยอด เขา ใหญ่ ใน เกาะ ครีต สูง กว่า ๘๐๐๐ ฟิต บน ยอด เขา ใน เกาะ มี ต้น ไม้ ขึ้น เขียว แล บน ยอด มี น้ำแขง ค้าง ขาว น้ำแขง บน ยอด เขา ใน เกาะ นี้ เปน น้ำ แขง ที่ มี ตลอดปี ไม่หมดสิ้น วันนี้เปนวันแรกที่ได้เห็นน้ำแขงที่เปนเอง เวลา เที่ยง ถึง ที่ แล ติจูด เหนือ ๓๕ ดีกรี ๓๔ มินิต ลองติจูต ตวันออก ๒๕ ดีกรี ๒๘ มินิต

วัน นี้ มี ลม ทั้ง อากาศ ก็ หนาว จัด หนาว มา ทัน ที ทันได เวลา บ่าย ๓ โมง ปรอทฟาเรนไฮต์ ๖๓ ดิกรี ครึ่ง พวก ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย ถึง ใส่ เสื้อ หนาว เปน คราว แรก

เวลา บ่าย ๕ โมง ครึ่ง เรือ พระ ที่ นั่ง แล่น มา ใกล้ อ่าว น่า เมือง คาเนีย ทาง ประมาณ ๘ ไมล์ ฤๅ ๓๖๐ เส้น เศษ จะ เข้า ใกล้ กว่า นี้ ไม่ ได้ ด้วย มี คลื่น ลม อยู่ บ้าง เอา กล้อง ส่อง แล เห็น เมือง ได้ ถนัด มี ตึก มาก อยู่ ใน อ่าว ฝั่ง ตวัน ตก มี เสา ธง ตั้ง อยู่ บน เนิน ซึ่ง มี ธง ของ ชาติ ทั้ง หลาย อยู่ บน

นั้น ในอ่าวเห็นมีเรือกลไฟใหญ่ ๖ ลำ เข้าใจว่าจะเปนเรือรบของชาติต่าง ๆ ดูจะเปนบ้านเมืองสนุกดีอยู่ พอพ้นเมืองคาเนียออกมาในที่ไม่มีกำบังเกาะมีคลื่น เรือพระที่นั่งแคลงบ้างตามควรจนเวลารุ่งสว่าง

วันที่ ๑๑ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลารุ่งสว่างแลเห็นเกาะใหญ่ในส่วนใต้ของแผ่นดินกริศอยู่ขวามือเรียกว่าเกาะเมอเรีย ฤๅเกาะเปลโลปอนเนสัส (Morea or Peloponnesus) ข้างน่าเกาะนี้ด้านตวันตกมีเกาะเล็ก ๆ น้อย ๆ ซับซ้อนอยู่ เกาะเหล่านี้เขาว่ามีผู้คนบ้านเมืองแน่นหนาเปนคนชาติกริก แต่เรือพระที่นั่งเดินห่างมากราว ๒๐ ไมล์เศษไม่แลเห็นได้ เห็นแต่เปนเกาะซับซ้อนกันอยู่ เวลาเที่ยงเรือพระที่นั่งถึงตรงที่แลติจุดเหนือ ๓๗ ดีกรี ๑๔ มินิต ลองติจุดตวันออก ๒๐ ดีกรี ๕๐ มินิต พอเรือพระที่นั่งถึงเกาะในเขตรของพวกกริก ชื่อเกาะสโตรวัทที (Strovatthi) เปนเกาะเล็กอยู่ทางขวามือ ใช้กล้องส่องพอแลเห็นประภาคารได้ แลเห็นเกาะข้างขวามือลิบ ๆ ทั้งวันมา เวลาบ่าย ๒ โมงถึงเกาะซันเต หรือกริกเรียกว่าซันตอส (Zante or Zantos) อยู่ข้างขวามือ เรือพระที่นั่งมาใกล้ทางสัก ๒๐๐ เส้นเท่านั้น เห็นน่าผาได้ถนัด ใช้กล้องส่องดูเห็นหมู่บ้าน เปนตึกขาวประปรายไปบนที่ราบของเกาะนั้น ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ มาถึงเกาะเซฟาโลเนีย (Cephalonea) อยู่ทางขวามือเปนเกาะใหญ่กว่าเกาะซันเต กลางเกาะมีบ้านช่องมาก เห็นประปรายขาวเปนหย่อม ๆ หลายแห่ง เกาะเหล่านี้เปนเกาะในหมู่ไอโอเนียนซึ่งแต่ก่อนเปนของอังกฤษ แล้วรวมเข้าในอาณาจักรกริก แลเห็นปากอ่าวอากอสะโตลี มีประภาคารอยู่ใกล้ท้ายเกาะตอนเหนือ เขาว่ามีเมืองเรียกว่าเมืองอากอสะโตลี (Argostoli) เปนเมืองมีผู้คนบ้านเรือนมากยอด

ภูเขาในเกาะนี้ ข้างใต้แล เห็น มีน้ำแขงค้าง อยู่ บน ยอดขาว แล เปน ทางไหล ลง มา ทาง หมู่ บ้านเปน ทาง เขา ว่าเปน ลำธาร อัน ประหลาด น้ำไหลลง มาถึง หมู่ บ้านแล้วไม่ไหล ลง ทะเล ไหล หายไปใน พื้น ดิน หรือ ป่า ผ่าใหญ่ ที่ใกล้ หมู่ บ้าน เหล่า นั้น

เวลา วัน นี้ ปรอท วัด ร้อน หนาว เท่า กับ เมื่อ วาน นี้ แต่ไม่ สู้ หนาว แรง กล้า เพราะลมไม่ จัด คลื่น สงบ กว่า วาน นี้ เรือ พระที่ นั่งใช้ จักร มาใน ทะเล เมดิ เตอเรเนียน จน รุ่ง สว่าง

วัน ที่ ๑๒ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ พอ รุ่ง สว่าง ก็ พ้น ทะเล เมดิเตอเรเนียน มาในทะเลเอเดรีย ติก มี ลม สำเภาพัด พอเย็น สบายไม่มี คลื่น เวลาเช้า ๑ โมง ครึ่งแล เห็น ฝั่ง แหลม ออตรันโต ทาง ซ้าย มือในแผ่นดิน อิตาลี

เวลา วัน นี้ เปน วัน ที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เคย ทรง พระราช หฤทัย ยินดี ใน การ ที่ สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า อัษฎางค์ เดชา วุธ ได้ หาย พระประชวร แล เปน วัน ตรง กับ วัน ประสูตร ของ สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ นั้น ด้วย จึง ทรง พระกรุณาโปรด เกล้า ฯ ให้ ทหาร แล กระลาสีในเรือ พระที่ นั่ง เว้น การงาน วัน หนึ่ง แลโปรด เกล้า ฯ พระราชทาน เงิน แก่ เจ้า พนักงานไทย แล กระลาสี คน การใน เรือ พระที่ นั่ง พระราชทาน เปน สาม ชั้น คือ นาย ร้อยาน ละ ๒ ชลิง นาย สิบ คน ละ ๒ แฟรง กระลาสี คน ละ ๑ แฟรง คิด ลง เปน เงินแฟรงสิ้นเงิน ๓๓๗ แฟรง ครั้น เวลา ๕ โมง ๑๕ นาที นาย เรือ ทหาร เรือ มา พร้อม กัน เฝ้าใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ณบน ดาด ฟ้า ชั้น บน ตอน ศีศะเรือ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก นาย เรือ พล ทหาร เรือ ถวาย คำนับ พร้อม กัน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ว่า วัน นี้ เปน วัน ที่ เราเคย มี ความ ยินดี ที่ ลูก ชาย อัษฎางค์

ได้ หาย เจ็บ เฉภาะตรงใน วัน เกิด ปี แรก ซึ่ง ล่วง มา แปด ปี แล้ว ตั้ง แต่ นั้น มา เราเคยได้ ให้ พวก เจ้า ทั้งหลาย ได้ มี ส่วน ความ สนุก สบาย ด้วย เมื่อ ถึง กำหนด พิเศษ นี้ เรา จึงได้ ขอให้ กัปตัน ของ เรา จัดการให้เจ้า มี ความ สบาย ตาม เคย เปน ที่ พอใจ เรา มาก ที่ได้ เห็น เจ้า ทั้งหลาย พอใจใน การ ที่ เรา จัด วัน นี้ เดี๋ยว นี้ เราได้ มาจาก ประเทศ ของ เราไกล ตั้ง ๖๐๐๐ ไมล์ คือไม่ ต่ำ กว่า ๒๘๘๐๐๐ เส้น มา ถึง ประเทศ ที่ เขาได้ เจริญ แล้ว ด้วย วิชาการ ฝ่าย ทะเล แล การ รุ่ง เรือง ด้วย การ เล่า เรียน แล การ ปก ครอง กับ ทั้งป้อง กัน อัน กวด ขันใน เขตร แดน บ้าน เมือง ของ เขา เพราะเขา รัก ชาติ แล รัก บ้าน เมือง ที่ เขา เกิด ของ เขา เรา ขอ เตือนให้ เจ้า ทั้งหลาย ตริ ตรอง ก่อน เวลา เรา ถึง ฝั่ง ว่า ความ เจริญ รุ่ง เรือง ทั้งหลาย นี้ ได้ เกิด ขึ้น เพราะความ สังเกต แล้ว คิด การ ประกอบ แล เล่า เรียน ต่อ ๆ กัน มา อาไศรย ความ อุส่าห แลความ เพียร เปน ที่ ตั้ง เท่า นั้น เขา หาได้ เปน อย่าง อื่น นอก จาก เปน มนุษย์ เหมือน เราไม่ เรา ควร จะมี มานะว่า เรา ก็ เปน มนุษย์ เช่นเขา ไม่ได้ เลว กว่าเขา ใน การ ที่ เกิด มา นั้น เลย แต่ เพราะเรา มี ความ รู้ น้อย กว่า เขา เท่า นั้น จึงได้ เห็น เปน ผิด กัน บ้าง แต่ เปน การ ดี นัก หนา ที่ เขาไม่ได้ ส้อนเร้นความรู้ เขาเลย เรา อยาก รู้ อันใด เราเรียน รู้ ได้ เหมือน เขา ทั้งสิ้น ต้อง การ อย่าง เดียว แต่ การ อุส่าห์ ความ เพียร เท่า นั้น ที่ จะให้ วิเศษ เสมอ เขา เจ้า รู้ หรือไม่ คำพระ พุทธ เจ้า ของ เรา ทรง ติเตียน ความ ประพฤติ ของ มนุษย์ ที่ กล่าว ว่าเวลา นี้ ร้อน นัก เวลา นี้ หนาว นัก เวลา นี้ เช้า นัก เวลา นี้ เย็น นัก เปน ต้น เพื่อ จะผัด การ งาน ที่ จะทำให้ ช้าไป เกิด จาก ความ เกียจ คร้าน พระองค์ ตรัส ว่า คำ เช่น นั้น เปน ทาง มา ของ ความ ฉิบ หาย ไม่ เปน ทาง ที่ จะให้ คน มี ความ เจริญ ขึ้นได้ ทั้ง ความ รู้ แล ความ ศุข เลย เพราะฉนั้น เจ้า จง คิด ความ สอง ข้อ นี้

คือ ข้อ หนึ่ง เรา เปน มนุษย์ เหมือน เขาไม่ได้ เลว กว่า เขา ข้อ สอง ความ เกียจ คร้าน เช่น นั้น เปน ทาง ฉิบ หาย ตาม คำ สอน ของ พระสาศดา ของ เรา สอง อย่าง นี้ เปน ความ จริง แท้

เจ้า จงไว้ ตัว เจ้า ให้ กล้า หาญ เพราะเรา เปน มนุษย์ อย่าง เดียว กันไม่ ควร เลย ที่ จะกลัว เกรง ผู้ ใด นอก จาก ผู้ ซึ่ง เปน เจ้า แล เปน ผู้ บังคับ บัญชา เหนือ ตัว เจ้า ซึ่ง เปน ผู้ จะปก ครอง อุด หนุน แนะนำ เจ้าให้ ได้ ประพฤติ การ ที่ ถูก ที่ ดี ซึ่งไม่ แต่ เฉพาะจะ ให้ สำเร็จ ประโยชน์ ความประสงค์ ของ คน ๆ เดียว หรือ หลาย คน แต่ จะให้ เปน คุณ เปน ประโยชน์ แก่ ตัว เจ้า ทั้ง ใน ประจุบันแลภายน่า กับ ทั้ง เปน เกียรติยศ เปน คุณ ต่อ บ้าน เมือง อัน เปน ที่ เกิด ของ เจ้า ทั้งหลาย แล เปน ทาง ที่ จะ ให้ เกิด ประโยชน์ ต่อ ชาติ ของ เรา ทั้งปวง สืบไป ภายน่าด้วย เพราะฉนั้น ความ ชั่ว ทั้งหลาย ที่ไม่ ควร ประพฤติ เช่น กับ เล่น เบี้ย เปน ต้น เจ้า ควร จะละ เว้น เสีย เรา มี ความ เห็น ชอบ แล พอใจ นัก ที่ได้ ทราบ ว่า ผู้ บังคับ การ เรือได้ ลงโทษ แก่ ผู้ ประพฤติ การ ชั่ว อันนี้ ในเรือเรา ๆ ขอเตือน ว่า การ เล่น เช่น นั้นไม่ใช่ ความ ประพฤติ ของ ชาติ เราแต่ได้ นำมาจากประเทศอื่น เปน ความ ประพฤติไป สู่ ความ ฉิบ หาย อัน เรา จะ คิด เลิก ถอน เสีย จาก เมือง เรา เรา บังคับ เจ้า ทั้งปวง เปน อัน ขาด อย่าให้ ประพฤติ การ เล่นเช่น นั้น ต่อไปเลย

เจ้า ทั้งหลาย จง มีใจ อุสาห์ ทำการ ใน น่า ที่ ของ ตน แล อุสาห์ สังเกต จำ การ ที่ได้ เห็น แล การ ที่ได้ ทำใน ครั้ง นี้ ด้วย ความ ตั้งใจ ว่า เจ้า ทั้งหลาย ได้ จาก บ้าน มาไกล ปานนี้ไม่ได้ มา เปล่า แต่ จะ เปน ผู้ นำ ระเบียบ การงานอันนี้ กับ ทั้ง ความ รู้ ไป เปน ครู บอก เล่า พวก เรา ทั้งหลาย ให้ ความ รู้ ดี ยิ่ง ขึ้น แล ช่วย กัน ยก ชาติ เราให้ เจริญ รุ่ง เรือง ด้วย วิชา แล ด้วย อำ นาจ เสมอ กับ

ประเทศ ทั้งปวง ที่ เรา จะได้ เห็น เรา จะได้ ไม่ ต้อง น้อย หน้า เขา แล จะได้ มี ความ ศุข มาก ขึ้นไม่ ควร เลย ที่ จะท้อใจ ว่า ยัง ห่างไกล นัก ที่ จะเหมือน กับเขา เพราะตั้ง แต่ ตัว เรา ลงไป อาไศรย เจ้า ทั้งปวง เปน กำลัง ด้วย ทำโดย เต็ม กำลัง แล ความเพียร จริง แล้ว เรา คง สมคิด ถึง จะไม่ได้ เห็น เอง แต่ คง เปน ทาง เดียน ที่ ลูก หลาน เรา จะได้ เห็นใน ภาย น่า

พอ มี พระราช ดำรัส แล้ว นาย ทหาร พล ทหาร แล ข้า ราชการ พร้อม กัน ให้ ชีว สาม ครั้ง ถวายไชย มงคล แล รับ พระบรม ราช ดำรัสใส่ เกล้า ฯ แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ เจ้า พนักงาน จัดการ สนุก รื่น เริง สำหรับ คนใน เรือ ต่าง ๆ มี คน ทำโถ ลูก ต้อ เช่ง วิ่ง แข่ง กับ ศีศะมันใน ถัง ๑๒ คู่ วิ่ง แข่งใน กระสอบ ชัก ขะเย่อ เปน ที่ สนุก สำราญ รื่น เริง ถ้วน หน้า

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมงโปรด เกล้า ฯ ให้ เจ้า พนักงาน จัดโต๊ะ เลี้ยง อาหาร กลาง วัน เปน การ รื่น เริงใน วัน นี้ มี ผู้ นั่ง รับ ประทาน อาหาร ๔๖ คือ

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ๑ พระเจ้า น้อง ยาเธอ ๓ สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ ๒ พระเจ้า ลูก ยาเธอ ๒ ข้า ราชการ ใน จำนวน ๙ ข้า ราชการ นอก จำนวน ๒ ฝ่าย นาย ทหาร เรือ มี กัปตัน คัมมิง ๑ ออฟพีศ เซอ ฝรั่ง ชั้น รอง ๆ ลงไป ๙ คน ออฟ พีศ เซอ ฝ่ายไทย มี พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า อาภากร เกียรติวงษ์ ๑ นาย ช่าง ๑ นัก เรียน ๑๕ คน พอ รับ ประทาน อาหาร จวน เสร็จ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระราช ดำรัส ว่า พระบรม วงษา นุวงษ์ แล ท่าน ผู้ ดี ทั้งปวง

ที่ เรา กล่าว บัดนี้ เราไม่ อยาก จะให้ เปน ทาง ราชการ เพราะภาษา ที่ เรา จะพูดยังไม่ พอ ฉนั้น ขอให้ เข้าใจ ตาม ความ ที่เรา หมายคือ เรา อยาก จะ กล่าว ว่า ท่าน ทั้งปวง ทราบ ด้วย กัน ว่า กัปตัน คัมมิงไม่ใช่ เปน คนใน ราชการ

กรม ทหาร เรือ ของ เรา เปน คน ที่ กรม ทหาร เรือ กรุง อังกฤษ ได้ ยิมให้ มา รับ ราชการ กับ เราในเที่ยวนี้ แต่ เรา ทั้งหลาย ควร ชม ว่ากัปตัน คัมมิง เปน ผู้ มี วิชาใน การ เดิน เรือ เปน อย่างดี รู้จัก ปก ครอง คนได้ เรียบ ร้อย เรา ทั้งหลาย ที่ได้ พบ เห็น กัปตัน คัมมิง ย่อม มี ความ รักใคร่ นับ ถือ ทุก คน เพราะ กัปตัน คัมมิง เปน คน ดีได้เปน ธุระช่วย เหลือ ใช่ แต่ ว่า ตัว เราเขาได้ ช่วย เหลือ เกื้อ หนุน ตลอด ลงไป ถึง นัก เรียน ใช่ แต่ ว่าใน เรือ ถึง บน บก เขา ก็ เปน ธุระ ระวัง รักษา แขง แรง เรียบ ร้อย เพราะฉนั้น ขอให้ ท่าน ทั้งหลาย ช่วย กันดื่ม ตอบ แทน ความใจ ดี ของ กัปตัน คัมมิง แล ช่วย กัน ดื่ม ให้ เขา มี ความ ศุข สบาย ด้วย

เรา ขอ ว่า ต่อไปถึง เรื่องหญิง ที่ รักของ กัปตัน คัมมิง ซึ่ง จะได้ เปนภรรยา ไม่ ช้า นัก แตเรา ทั้งหลาย จะได้ พบหญิง นั้นไม่ สู้ ใกล เพียงเมืองเวนนิสเท่า นั้น เรา ขอให้ ท่าน ทั้งหลาย ช่วย กัน ดื่ม ให้ หญิง ผู้ ซึ่ง จะได้ เปน ภรรยา ของ กัปตัน คัมมิง ภาย น่า ขอให้ เขา ศุข สบาย ด้วย

เวลา ที่ มี พระราช ดำรัส ตอน ท้าย คน ทั้งหลาย ที่ นั่ง รับ ประทาน อาหาร ตบโต๊ะ ร้อง ขอให้ ฟัง เซง แซ่ พอ สุด กระแส พระราช ดำรัส ก็ ยืน ขึ้น ดื่ม ชำ เปน ให้ พร กัปตัน คัมมิง แล หญิง ผู้ ซึ่ง จะได้ เปน ภรรยา นั้น พร้อม กัน

ประมาณ ครู่ หนึ่ง กัปตัน คัมมิง ยืน ขึ้น กราบ บังคม ทูล ตอบ ว่า

ข้า พระพุทธ เจ้าได้ รับ พระราช ดำรัสโดยไม่ ทัน รู้ ตัว ดังเช่น มี ลมพยุมา มิได้ ทัน ลดใบ ข้า พระพุทธ เจ้า มิได้ หมาย ว่าได้ ผ่า ลออง ธุลี พระบาท จะมี พระราช ดำรัสในเวลานี้ ตั้ง แต่ ข้า พระพุทธเจ้าได้ มา รับ ราชการใน เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี ข้า พระพุทธเจ้าได้ รับ พระราชทาน พระมหา กรุณาธิคุณ ทุกอย่างทุกประการ ใช่ว่าแต่ได้ ผ่าลอองธุลีพระบาท ถึง พระบรมวงษานุวงษ์

แล ข้าราชการ ใน จำนวน ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ก็ได้มี ความ พอใจ แล กรุณา แก่ ข้าพระพุทธเจ้า การ ทั้ง หลาย ที่ ได้ เกี่ยว เนื่อง ต่อ กัน ก็ได้ ปฤกษา หา ฤๅ รับ ราช การ มาได้ โดย ปรองดอง เรียบร้อย ถึง บัดนี้ เมื่อได้ รับ ดื่ม พระราชทาน พร เช่น นั้น ข้าพระพุทธเจ้า รู้ สึก ว่าได้ รับ พระราชทาน เกียรติยศ แล ความ ยินดี เปน ล้น เกล้า ฯ หาที่ สุด มิได้ รู้สึก ที่ รับ พระราชทาน เกียรติยศ นั้น คือ ได้ ฝ่าลออง ธุลี พระบาท พอได้ พระราชหฤทัย ให้ยืม ข้าราชการ ใน กรม ทหาร เรือ อังกฤษ แล เปน ความ ยินดี ที่ กรม ทหาร เรือ อังกฤษ ได้ เลือก ให้ ข้าพระพุทธเจ้า มา รับ ราชการ ทั้ง ได้ ลุตเตอแนนต์ซอนเดอซ์ ลุตเตอแนนต์ วอลซ์ มา จาก กรม ทหาร เรือ นั้น ด้วย เวลา ที่ มา ถึง เรือ พระ ที่นั่ง มหา จักรกรี เห็น การ มี อย่างไร ก็ รับ ทำ ด้วย การ เปน อย่าง นั้น เวลา ที่ ออก มา จาก กรุง เทพ ฯ ใหม่ ๆ ได้ พบ ความ ไม่ สู้ จำเปน ศุข แล ไม่ เรียบ ร้อย ใน เรือ บ้าง แต่ หวัง ด้วย เกล้า ฯ ว่า ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท คง จะ ไม่ ทรง ถือ ว่า เปน ความ ผิด ของ ข้าพระพุทธ เจ้า

แต่ ครั้น ต่อ มา จน บัด นี้ เปน ที่ เรียบ ร้อย ปรกติ ดี แล้ว หวัง ด้วย เกล้า ฯ จะ เปน เช่น นี้ สืบไป แต่ การ ที่ ได้ ทำ สำเร็จ มาแล้ว นี้ มิ ใช่ เฉภาะ แต่ ข้าพระพุทธเจ้า เปน ด้วย ข้าพระพุทธเจ้า ได้ รับ ความ ช่วย ของ ลุตเตอแนนต์ ซอนเดอซ์ ลุตเตอแนนต์วอลซ์ หม่อม ราชวงษ์ พิน นาย ถ่าง แล เจ้าพนักงาน ผู้ อื่น ด้วย เพราะ ฉนั้น ข้าพระพุทธเจ้า ขอ รับ พระราชทาน พระบรม ราชานุญาติ ให้ ท่านทั้งหลาย ดื่ม ถวายพระพร แด่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท แลเจ้าพนักงานในเรือ

บันดา ผู้ นั่ง โต๊ะ ยืน ขึ้น ดื่ม ซ้ำ เปน ถวาย พระ พร แลให้ พร เจ้าพนักงาน เรือ พร้อม กัน

พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม หมื่น สรรพสาตร ศุภกิจ เสด็จ ยืน รับ สั่ง ว่า วัน นี้ เปน วัน ประสูตร ของ สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า อัษฎางค์ เดชาวุธ เวลา ที่เรา ได้ ไป เที่ยว ใน ที่ อื่น เมื่อ ถึง เวลา วัน นี้ เรา เคย ได้ ดื่ม ถวาย พระพร พระองค์ ท่าน เพราะ ฉนั้น ขอให้ ท่าน ทั้งหลาย ดื่ม ถวาย พระ พร พระองค์ ท่าน ให้ ทรง พระ เจริญ พระชนมายุ ยิ่ง ขึ้น ไป

บันดา ผู้ ที่ นั่ง โต๊ะ ยืน ขึ้น ดื่ม ถวาย พระพร สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า อัษฎางค์ เดชาวุธ พร้อม กัน

สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระราช ดำรัส ว่า เรา มี ความ ขอบใจ ที่ ท่าน ทั้งหลาย ดื่ม ให้ พร ลูก เรา

อนึ่ง เรา ทั้ง หลาย ที่ มา ด้วย กัน ใน ครั้ง นี้ เปน เพื่อน ร่วม สุข ร่วม ทุกข์ ด้วย กัน เมื่อได้ ไป ตลอด แล้ว จะ ได้ กลับ ไป ยัง บ้าน เมือง ของ เรา ช่วย กัน จัด การ ทนุ บำรุง รักษา การ บ้านเมือง ให้ เจริญ ยิ่ง ขึ้น ต่อไป การ ที่ เรา มาได้ โดย สดวก ดังนี้ นับ ว่า เปน ความ ดี ของ เจ้าพนักงาน รับ ราช การ ใน เรือ ลำ นี้ ฉนั้น เราขอ ให้ ท่าน ทั้งหลาย พร้อม กัน ดื่มให้ พร ออฟฟิซเซอ เจ้าพนักงานใน เรือ

บันดา ผู้ นั่ง ณะโต๊ะ ยืน ขึ้นดื่ม ให้ พร ออฟฟิซเซอ เจ้าพนักงานใน เรือ พระ ที่ นั่ง พร้อม กัน เปน เสร็จ การ รับ พระราชทาน อาหาร กลาง วัน

เวลา เที่ยง เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ตรง ที่ แล ติจุด เหนือ ๔๐ ดีกรี ๔๓ มินิต ลอง ติจุด ตวัน ออก ๑๗ ดีกรี ๔ มินิต อากาศ พอ เย็น สบายไม่ หนาว นัก จน รุ่ง สว่าง

วัน ที่ ๑๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๒ โมง แล เห็น เกาะทางข้าง ขวามือ ฝ่าย แผ่นดิน ของ กรุง ออสเตรีย คือเกาะลิซซา (Lissa)

เปน เกาะ ใหญ่ น่า เกาะ นั้น มี เกาะ บิวสิ แล้ว มี เกาะ ต่อ กัน ขึ้น ไป คือ เกาะ เสนต์ แอน เตรี่ย เกาะ โปโม พอ พ้น เกาะ หมู่ นั้น ก็ ไม่ แล เห็น ฝั่ง ทาง ใด เวลา เที่ยง เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ตรง ที่ แล ติจุด เหนือ ๔๓ ดิกรี ๖ นาที ลองติจุด ตวันออก ๑๕ โมง ๑๒ นาที เวลา วัน นี้ หนาว เย็น เยือก มี ฝน ตก ประปราย เวลา บ่าย ๓ โมง เปน เวลา ร้อน เต็ม ที่ ปรอท ๕๘ ดิกรี ที่ หนาว มา เช่น นี้ ดู คน ที่ มา ใน เรือ รู้สึก เดือด ร้อน อยู่ เวลา บ่าย ๔ โมง เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ที่ ตรง กับ เกาะ ปอสสา แล เห็น ไกล ๆ ทาง ขวา มือ

วัน นี้ โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน ตรา นิภาภรณ์ แก่ พระยา สฤษดิพจนกร (เส็ง) ภูษนาภรณ์ เจ้าหมื่น เสมอใจ ราช (เชี่ยน) ภัทราภรณ์ แก่ หลวง สุนทรโกษา (คอยุเด) นาย จ่ายวด (นบ)

เวลา กลาง คืน มี ลม พัด จัด ฝน ตก มี คลื่น ข้าง บน ดาด ฟ้า หนาว เปน กำลัง เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ใช้ จักร มา จน รุ่ง สว่าง แต่ ผ่อน ให้ ช้า ลง ด้วย กำหนด เวลา จะ ให้ ถึง เมือง เวนนิศ เวลา เช้า ๔ โมง

วัน ที่ ๑๔ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ใน ทเล แอดะเรีย แอติก หนาว จัด ปรอท อย่าง เฟอเรนไฮต์ ใน เวลา ย่ำ รุ่ง ๕๖ ดิกรี มี ฝน ตก ประปราย แล ลม อยู่ ข้าง จะ พัด จัด แล เห็น ฝั่ง ข้าง ทาง อิตาลี แล ออสเตรีย แต่ ไกล มาก จน เวลา เช้า ๓ โมง เข้า มา ใกล้ อ่าว เมือง เวนนิศ เห็น ฝั่ง ถนัด มี เรือใบ พวก จับ ปลา ของ คน พื้น เมือง แล่น ไป มาเปน อัน มาก ครั้น เวลา เช้า ๓ โมง ครึ่ง จวน จะ ถึง ที่ น่า อ่าว เมือง เวนนิศ สมเด็จ พระบรม โอรสาธิราช เสด็จ มา จาก ที่ ทรง เล่าเรียน ตำบล เกรตนีคัม เบอลี เซอรี ใน กรุงอังกฤษ (Graitney Camberley Surrey) พระเจ้า น้องยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ พระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์ เจ้า

จิระประวัติ วรเดช หม่อม เจ้า จรูญศักดิ์กฤษดากร พระยา สุริยานุวัตร (เกิด) ราชทูต สยาม กรุง ปารีศ พระยา ราช วัลภานุสิษฐ์ (อ๊อด) ราช องครักษ์ หลวง สรสิทธิ์ ยานุการ (อุ่ม) ราชองครักษ์ ของ สมเด็จ พระบรมโอรสาธิราช หลวง ศัลยุทธ วิธีกรร (กลิ่น) อัตตัชเช คือ ผู้ ช่วย ราชทูต สยาม กรุง เบอลิน จมื่น จิตรเสนห์ (เล็ก) เลขาธิการ ของ พระเจ้า น้องยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ แต่ง พระองค์ แล แต่ง ตัว อย่าง เต็ม ยศ มาโดยเรือ กล ไฟ เล็ก ออก มา รับ เรือ พระที่ นั่ง พอ มาใกล้ร้อง ฮุเร แสดง อาการ รื่น เริง ยินดี ในการ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง ส่วน พระบรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ก็ โปรดเกล้า ฯ ให้ แต่ง พระองค์แล แต่งตัว เต็มยศ พร้อม กัน สมเด็จ พระบรมโอรสาธิราช พระเจ้า ลูกยาเธอ พระเจ้า น้องยาเธอ แล ข้าราช การ อยู่ ใน ทวีปยุโรป ตาม ราย พระนาม แล นาม ที่ กล่าว มา แล้ว มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ใน เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช หฤทัย ยินดี เปน อัน มาก ด้วย สมเด็จ พระบรม โอรสาธิราช แล พระเจ้า ลูกยา เธอ ที่ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทรง พระ เจริญ ขึ้น เปน อันมาก ยิ่ง พระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระประวัติวรเดช ทรง พระ เจริญ มาก จน ยาก ที่ จะ จำได้ ถึง บันดา ข้า ราช การ ที่ มา อยู่ ใน ประเทศ ยุโรป ก็ ดู ร่าง กาย สบาย ผุด ผ่อง ดี ทุก นาย

เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร เข้า อ่าว ท่า เมือง เวนนิศ ที่ น่า ปาก อ่าว เขา ทำเปน เขื่อน ศิลา กัน คลื่น ยาว ตรง ออก มา สัก ๓๐ เส้น เศษ ที่ หัว แง่ ช่อง อ่าว ทาง ซ้าย มือ เห็น มี ป้อม อยู่ ๑ ป้อม แล ดู มา ทาง ใน เมือง เห็น มี ตึก ครึก ครื้น พอ มา ใน ช่อง อ่าวโปตลิโด เรือ พระ ที่นั่ง ผ่าน เรือ รบ อิตาลี ชื่อ เอร์ โคเล (Ercole) ๑ ไตริบิเล (Terribile) ๑ มงซำบาโน (Monzambano) ๑

ลียอบ (Le Jorb) ๑ นายเรือเข้ายืนแถว แลให้ทหารเรือขึ้นยืนเพลา ร้องสรรเสริญถวายไชยมงคล เวลาเช้า ๔ โมง ๒๕ นาที พอเรือพระที่นั่งทอด

[illegible]

ทาง มัตสามคแต่ท่าราชวรดิฐ กรุงเทพ ฯ ถึงที่นี่ ๖๘๖ โยชน์ ๒๘๐ เส้น เท่ากับ ๖๑๐๔ ไมล์ เรือรบ ๓ ลำตามรายชื่อที่กล่าวมาข้างต้นยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ ทหารแตรแล ทหารกองกาตออฟออเนอ คือ ทหารบก มีลุดเตอแนนตคอลแนนคันตาคับคาโล (Canta Cav Carlo) เปนนายกอง แล มีนายทหารบก คือ มอนเต อาลเบอโต (Monti Alberto) กับตันเฟรารี (Ferari Ginsepqe) กับตันเอลติกอเนลิโอ (Elti Cornelio) กับตันเชนิอาเตอรซ์ (Ceni Arturs) แลลุดเตอแนนต์อีก ๔ นาย เปนผู้บังคับการฝ่ายทหารปืนใหญ่ มีกับตันชังคาเล (Gian Cale) กับตันคลอยยา (Croya) แลลุดเตอแนนต์อีก ๕ คน เปนนายคุม รวมทหารบกแลทหารปืนใหญ่ ประมาณ ๘๐๐ คน ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลีให้ฮิสรอยแยลไฮเนส เจ้าโทมาส ออฟสวอยดิว คะออฟเยนัว (Prince Thomas of Savoie Duke of Genoa) มาจัดรับเสด็จพระราชดำเนินนั้น ก็เป่าแตรสรรเสริญพระบารมีแลถวายคำนับพร้อมกัน ข้างบนริมตลิ่งในเมืองเวนนิศ แถวถนนริมคลองน่าโฮเต็ล รอยแอลดานิเอล มีราษฎรมาคอยดูแน่นยัดเยียดไม่มีที่ว่าง

พอเรือพระที่นั่งทอดสมอเสร็จ อิสรอยแยลไฮเนสเจ้าโทมาสออฟสวอยดิว คะออฟเยนัว อันเปนพระอนุชาของพระมเหษีกรุงอิตาลี ซึ่งพระเจ้ากรุงอิตาลีจัดให้มารับเสด็จพระราชดำเนิน ๑ แอดมิราลสรีเยริส (Admiral Srigeris) แม่ทัพเรือกรุงอิตาลี ๑ แอดมิราลกลัดวิลล์

(Admiral Gradville) แม่ทับ เรือ กรุง อิตาลี ๑ นาย ทหาร คน สนิท ของ ดิวคะออฟ เยนัว ๒ นาย กับ ทหาร อิตาลี อีก ๓ นาย มา เฝ้า ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท กราบ บังคม ทูล ต้อน รับ แล แสดง ความ ยินดี ที่ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา ถึง เมือง เวนนิส ซึ่ง เปน ราช อาณาจักร ของ กรุง อิตาลี ดิวคะ ออฟ เยนัว พระองค์ นี้ เปน เจ้า ที่ ได้ เคย เสด็จ ไป กรุง เทพ ฯ ประมาณ ๑๒ ปี มา แล้ว แสดง พระ อัธยาไศรย เปน ที่ ได้ คุ้น เคย ใน ใต้ ฝ่า ลออง ธุลีพระบาท พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แสดง พระราช หฤทัย ยินดี แล ทรง ขอบ พระ ไทย เจ้า ดิวคะออฟ เยนัว แล้ว มี พระราช ดำรัส ด้วย ตาม สมควร ประมาณ สัก ครู่ หนึ่ง เจ้า ดิวคะออฟ เยนัว กราบ ถวาย บังคมลา กลับไป ใน ชั่วโมง เดียว นั้น พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน มี พระยาสีหราช เดโช นาย พล ราชองครักษ์ ตาม เสด็จไป เยี่ยม ตอบ เจ้า ดิวคะออฟ เยนัว ณโฮเต็ล รอย แอลดานิ แอลี ซึ่ง ดิวคะออฟ เยนัว มา ประทับ อยู่ นั้น ครั้น เวลา บ่าย โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรม ราช วงษ์ แก่ ฮิสรอย แยล ไฮเนส เจ้าโท มาสออฟ สวอย ดิวคะออฟ เยนัว ใน เวลา เช้า วัน นี้ คอนเต คารัชโชโล (Conte Caracciolo) ข้าหลวง เมือง เวนนิศ เรียก ว่า ปรีเฟ็คต์ ๑ คอน เตกรีมานิ (Conte Grimani) ผู้ ว่า ราชการ เมือง เวนนิศ เรียก ว่า แมร์ ๑ มิสเตอ วัดลี (G. H. Wadleigh) นาย เรือ รบ อเมริกัน ซึ่ง เปน เรือ ครู เซอ ขนาดใหญ่ ที่ สุด ได้ เห็น มาใน เที่ยว นี้ ๑ กับ ข้า ราชการ คือ ลุต เตอแนนต์ คอลแนนต์ ฮูม (C. V. Hume) พระ อภิบาล แห่ง ทหาร ของ สมเด็จ พระบรมโอรสาธิราช ๑ มิสเตอเวอนี (F. Verney) เลขาธิการ ฝ่าย อังกฤษ ใน ที่ ว่า การ ราชทูต สยาม ณกรุง ลอนดอน ๑ ภรรยา มิสเตอเวอนี ๑ มองสิเออคอเรลลิ (Corragioni d 'Orelli)

ที่ ปฤกษา ของ ราช ทูต สยาม ณกรุง ปารีศ ๑ เซอ เยอน กัปตัน ยาร์ (Surgeon Captain M. F. Yarr) แพทย์ ของ สมเด็จ พระบรมโอสาธิราช ๑ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท

เวลา บ่าย ๑ โมง โปรด เกล้า ฯ ให้ จัด อาหาร กลางวัน เลี้ยง ใน เรือ พระ ที่ นั่ง พร้อม ด้วย พระบรมวงษา นุวงษ์ บันดา ข้า ราชการ ที่ ตาม แล ที่ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พอ เวลา รับ ประทาน ของ หวาน สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช ยืน ขึ้น มี พระราช ดำรัส ขอให้ ผู้ ที่ นั่ง ในโต๊ะ นั้น ดื่ม ถวาย พระ พร พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระราช ดำรัส ว่า วัน นี้ เปน วัน ที่ เราได้ มา พบ ปะ บุตร แล น้อง ของ เรา บันดา ข้า ราช การ ที่ อยู่ ใน ทวีปยุโรป เรา มี ความ ยินดี เปน อันมาก แล เชื่อ แน่ ว่า ท่าน ทั้งหลาย คง จะ มี ความ ยินดี แล้ว บันดา ผู้ ที่ นั่ง รับ พระทาน, อาหาร ก็ ยืน ขึ้น ดื่ม แสดง อาการ ยินดี พร้อม กัน

ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมง ดิวคะออฟ เยนัว มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ทอด พระเนตร วัง โดยะ (Doge's Palace) โดยะ แปล ว่า เจ้า ผู้ ครอง เมือง คือ แต่ เดิม เมือง เวนนิศ เคย เปน เมือง มี อิศรภาพ มิได้ ขึ้น แก่ ผู้ ใด มี เจ้า ผู้ ครอง เมือง ต่อ ๆ กัน มา จน คฤษต ศักราช ๑๗๙๗ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๑๕๙ เสีย เมือง แก่ กอง ทัพ ฝรั่ง เศส ภาย หลัง ฝรั่ง เศส ยกให้ แก่ ชาติ ออส เตรีย ต่อ มา ชาติ ออสเตรีย ยกให้ แก่ ฝรั่ง เศส มา ครั้น ถึง วัน ที่ ๓ เดือน ออกโต เบอร์ คฤษตศักราช ๑๘๖๖ ตรง กับ จุลศักราช ๑๒๒๘ นโปเลียน ที่ ๓ เจ้า กรุง ฝรั่ง เศส ยกให้ เปน เมือง ขึ้น ของ ชาติ อิตาลี อยู่ จน ทุก วัน นี้

วังโดยะ เปน วัง ใหญ่ ของ โบราณ ก่อ ด้วย ศิลา ภายใน มี ห้อง ที่ พัก อาไศรย อย่าง โบราณ หลาย อย่าง ตาม ฝา ผนัง แล เพดาน มี รูป ภาพ เขียน

ด้วย สีทา น้ำ มัน ของโบราณ เปน รูป ที่เกี่ยว ซ้อง ใน การ สาสนา โดย มาก มี ชื่อ ผู้เขียน ประจำ อยู่ บน เพดาน เขา เขียน รูป ไว้ เพื่อ จะให้ ดู รูป เหล่า นั้น ให้ เห็น เปน ว่า นั่ง ตรง แต่น้อย รูปเต็ม ที่ อันจะ เห็น อย่างนั้นได้ มี บ้าง แต่ ที่ รูป อย่าง ดี ซึ่ง เขียนไว้ บน เพดาน เหลือบ ขึ้นไป แล้ว แล เห็น คล้าย กับ รูป นั่ง ตรง ๆ มี ห้อง กลาง ด้าน ตวัน ออก ห้อง หนึ่ง ซึ่ง เปน ห้อง ที่ ประชุม ปฤกษา ราช การ ใน ครั้ง โดยะ ยัง มี อยู่ เวลา ที่ ปฤกษา ปิด ประตู หมด มิให้ ใคร รู้ เห็น ใน เวลา ที่ ประชุม ถ้า มี เหตุ การ อันใด มี เจ้าพนักงาน มา กระซิบ ทางช่อง ฝา ผนัง ที่ เจาะ ให้ เจ้า ผู้ ครอง เมือง ทราบได้ มี อีก ห้อง หนึ่ง ที่ เปน ห้อง ใหญ่ คล้าย ท้อง พระโรง เรียก ภาษา อิตาลี ว่า ศาละเดลมักยอร์ คอลซิลลิโอ (Sala del Maggior Consiglio) ยาว ๒๖ วา ๒ ศอก กว้าง ๑๑ วา สูง ๗ วา ๓ ศอก สร้าง เมื่อ คฤษตศักราช ๑๓๓๔ ตรง กับ จุลศักราช ๖๙๖ แต่ ทำ อยู่ ถึง ๔ ปี ตาม ฝา ผนัง แล เพดาน มี รูปภาพ สี น้ำ มัน เขียน ไว้ ใหญ่ โต ที่ ฝา ผนัง ด้าน ตวัน ออก เขียน เปน รูป แบ่ง เปน สวรรค์ ข้าง หนึ่ง เปน นรก ข้าง หนึ่ง แบ่ง ส่วน เหมือน มารวิไชย สวรรค์ เขา ว่า ตินโต เรตโต คน ชาว เวนนิศ เปน ผู้ เขียน แล เปน รูป มารวิไชย ของ ฝรั่ง เศส อย่าง ขนาด ใหญ่ ที่ สุด ที่ ได้ เขียน สี น้ำมัน บน แผ่น ผ้าใบ

เมื่อ ทอด พระเนตร ห้อง ท้อง พระโรง ใหญ่ เสร็จ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ทอด พระเนตร ห้อง สมุด ท้อง พระโรง มี ชื่อ บิบะลิโอ เตกาดิสันมาโค (Biblioteca di san Marco) เขา ว่า มี สมุด ๑๓๐๐๐๐ เล่ม เปน หนังสือ พิมพ์ หนังสือ เขียน บ้าง ห้อง สมุดนี้ ผู้ ที่ ได้ จัด การ แล เพิ่ม เติม หนังสือ ของ ตนให้ แก่ ห้อง สมุด ให้ เรียบ ร้อย ขึ้น ใน ชั้น หลัง นั้น ชื่อ คาดิแน เบซซาเรียน (Cardinal Bessarion) มี นาม จารึก ไว้ เปน สำคัญ ใน ห้อง สมุด มี

หนังสือ โบราณ ชั้น ยังไม่ มี พิมพ์ ซึ่ง เปน หนังสือเขียน แล เขียนงาม อย่าง ตัว พิมพ์ หลาย ร้อย เล่ม เรียบเรียง จัด ประดับ ไว้ ใน ตู้ แลโต๊ะ มี กรอบ กระจกให้ คน ดู มี เล่ม หนึ่ง ซึ่ง วาง ไว้ อวด ข้าง นอก เปน หนังสือ ลาย มือ เขียน เล่ม ใหญ่ เขียน อย่างงาม แล มี รูป ภาพ เขียน ไว้ ตาม ที่ ที่ หนังสือ กล่าว ถึง บุคคล ผู้ ใด ด้วย เปน ลาย มือ แล รูป เขียน อย่าง งาม ควร ชม เขาว่า เขียนไว้ กว่า ๕๐๐ ปี มา แล้ว แล ที่ เขียน ต้องเสีย เวลาไม่ ต่ำ กว่า ๑๐ ปี ข้าง หลัง วัง ด้าน ตวัน ออก ข้าม ฟาก คลอง เปน คุก ขัง นักโทษ มี ตะพาน เหล็ก เดิน ถึง กับ วัง ตะพาน นี้ เรียก ตะพาน ถอนใจ ใหญ่ คือ แต่ ก่อน มา ถ้าโดยะ เจ้า ผู้ ครอง เมือง ลงโทษ ผู้ ใด ก็ ให้ ส่ง มา ขัง คุก ทาง ตะพาน นี้ แล นักโทษ ที่ ถึง ตาย นั้น เวลา กลางคืน นาย เพ็ชฌฆาฏ พา นักโทษ ถึง กลาง ตะพาน นี้ แล้ว ก็ ผลัก นักโทษ ที่ มัด มือ มัด เท้า ลงให้ ตก น้ำ ตาย เมื่อ ทอด พระเนตร วัง โดยะ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนินไป่ วัดเสนต์ มาโค เรียก ตาม ภาษา ฝรั่ง เสนต์ มาโคเคทิ์แดรล เปน วัด ติด อยู่กับ วังโดยะ ด้านเหนือ คำ ที่ ข้าพระพุทธเจ้า กราบ ทูล ว่า วัด นี้ หมาย ความ ตาม ที่ ภาษา อังกฤษ เรียก ว่า เชิช คือ เปนโบถ ใหญ่ หลัง เดียว อย่าง โบถ ฝรั่ง กุฎี จีน แล ที่ สาม เสน เปน ต้น เปน วัด ที่ โดยะเจ้า ผู้ ครอง เมือง เวนนิศ นาม ว่า ชุสตินิอานิ ปาเตซิ บัดซิ โอ (Giusti Niani Partecipazio) สร้าง ขึ้น แต่ คฤษต ศักราช ๘๒๘ ตรง กับ จุลศักรา ๑๙๐ เพื่อได้ รับ ศพ ของเสนต์ มาโค ซึ่ง ลอบ พา มาจาก เมืองเอลซันเดรีย เพื่อ ให้ ปราศจาก อัน ตราย ด้วย เสนต์ มาโค ผู้ นี้ คน นับ ถือ ศาสนา คฤษเตียน ฝ่ายโรมันกาทอลิก นิกาย นับ ถือ ว่า เปน ผู้ วิเศษ คล้าย เซียน องค์ หนึ่ง

ดู ข้าง นอกบนประตู ข้างน่าโบถ ทำงดงาม มี โค้ง กลม ๆ ห้าโค้ง ตั้ง อยู่ บน

เสาใหญ่ แล้วมีเสาเรียงรายว่ามี ๑๕๐ ต้น เปนเสาศิลาอ่อน บนโค้งมีเป็นรูปมารดาพระเยซูแลรูปม้าทำด้วยทอง อย่างเรียกว่าบรอนซ์ บนหลังคาโบถทำเปนรูปหลังคาโค้ง อย่างเรียกว่าโดม ๕ อัน ภายในโบถใต้ที่โดมก่อทำเปนน่ามุขออกไปทั้ง ๔ ด้าน เมื่อเข้าไปในโบถดูครึกครื้นใหญ่โตมีของปลาดที่น่าดูหลายสิ่งหลายอย่าง ผนังโบถประดับด้วยกระจกโมเซก เปนกระจกสีทองร่าว ๆ แลมีรูปเรื่องที่เกี่ยวด้วยศาสนาพระเยซูเต็มทุกแห่ง เปนรูปที่ทำไว้หลายร้อยปี การที่ทำรูปด้วยกระจกโมเซกเช่นนี้ ชั้นต้นเขาเขียนลายลงบนผ้าแล้ว เอากระจกประดับกับลายบนแผ่นผ้า เมื่อเสร็จแล้วยกประดับเข้ากับผนัง เปนแผ่น ๆ เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรที่แท่นตั้งรูปพระเยซูบูชากลางโบถ แลทอดพระเนตรฉากหลังที่บูชา ซึ่งเปนฉากเงินมีรูปเสนต์คือผู้วิเศษอย่างเขียนของจีนทำด้วยทองคล้ายอย่างแผงพระพิมพ์ รูปเหล่านี้ประดับด้วยทับทิมมรกฎแลพลอยสีต่าง ๆ เว้นเสียแต่เพ็ชร บานประตูหลังแท่นซึ่งเปนประตูเข้าไปห้องทางหลังนั้นเปนของน่าดู ซึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรเปนบานประตูหล่อด้วยทองชัดดีแล้ว เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรห้องเก็บของวัด ซึ่งเปนของเครื่องเงินทองอันมีราคาต่าง ๆ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปชั้นล่างของโบถ เปนที่ว่าฝังศพเสนต์มาโคไว้ แลในที่นี้ว่าต่ำกว่าพื้นน้ำในทเลราว ๒ ศอก เพดานพื้นชั้นล่างทำเปนโค้งชั้นล่างเพดานค่อนข้างจะต่ำพอเดินลอดได้แลมืด เวลาที่เสด็จพระราชดำเนินบาดหลวงต้องจุดเทียนนำทาง แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนหลังคาโบถเสนต์มาโค เพื่อได้ทอดพระเนตรเห็นที่ไกล ๆ แลไปทอดพระเนตรบนยอดหลังคาโดม ที่กำลังนั่งร้านซ่อมแซมอยู่ เมื่อทอดพระเนตร

วัดเสนต์ มาโค แล้ว เสด็จ มา ทอด พระเนตร ชะลาใหญ่ ๔ เหลี่ยม รี น่า วัด เสนต์ มาโค ชะลาใหญ่ นี้ ยาว ๔ เส้น ๖ วา กว้าง ด้าน ตวัน ตก ออก ทาง น่า โบถ เสนต์ มาโค ๒ เส้น ๒ ศอก กว้าง ด้าน ตวัน ตก ๒ เส้น ๘ วา พื้น ปู หิน เปน ที่ เที่ยว ที่ เล่น ของ ชาว เมือง เวนนิศ คล้าย อย่าง สนาม กลาง เมือง พื้นชะลา ปู หิน ตาม ริม ๆ มี เก้าอี้ ตั้ง มี คน มา นั่ง เล่น เปน อัน มากไม่ มี เวลา ว่าง ตาม ริม ชะลา เปน ตึก แถว สูง หลาย ชั้น มี ร้าน ขาย ของ อย่าง ห้าง ตลอด ทั้ง ๓ ด้าน เว้น แต่ ด้าน ตวัน ออก ซึ่ง เปน วัดเสนต์มาโค เท่า นั้น

เมื่อ มา ถึง ชะลา นี้ ทาง ด้าน ใต้ มี หอ ระฆัง สูง ตั้ง อยู่ ดู เหมือน จะ เปน หอ สูง ที่สุด ใน เมือง เวนนิศ ว่า สูง ถึง ๔๔ วา ๒ ศอก ฐาน กว้าง ๖ วา หนึ่ง ศอก เศษ หอ นี้ ชาว เวนนิศ เรียก ว่า คัม ปะนิล (Campanile) สร้าง แต่ เมื่อ คฤษต ศักราช ๙๐๒ ตรง กับ จุลศักราช ๒๖๔ บน หอ นี้ มี บันได ขึ้น เปน ทาง ลาด ๆ เขา ว่า นะโปเลียนโบนะปาต เจ้า ของ ชาว ฝรั่งเศส ขี่ ม้า ขึ้น บน หอ นี้ ตรง หอ ข้าม ทาง ด้าน เหนือ มี นาฬิกา สูงใหญ่ ๑ เรือน มี รูป คน ขนาด ใหญ่ ถือ ค้อน คอย ตี ระฆัง อยู่ บน ยอด คน แล ระฆัง ทำ ด้วย ทอง ปรอนซ์ เปน นาฬิกา ที่ เดิน ดี เสมอ นาฬิกา หมาย ชั่ว โมง ด้วย รูป ๑๒ ราษี ใต้ นาฬิกา เปน ช่อง กรอก เดิน ไป ใน เมือง เวนนิศ ที่ ชะลา นี้ มี นก พิลาบ มาก แล เชื่อง ถึง มา กิน อาหาร ใน มือ คน เขา ห้าม มิให้ ใคร ทำ อันตราย แก่ นก เหล่า นี้ ถ้า ขืน ทำ จับ ตัว ทำโทษ เพราะ ชน ชาว เมือง เวนนิศ มี ความ เชื่อ ว่า การ เจริญ ของ เมือง เวนนิศ แล การ เจริญ ของ นก พิลาบ เนื่อง ต่อ กัน เมื่อ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ทอด พระ เนตร ชะลา แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ทอดเนตร พระ ราชวัง ซึ่ง เปน วัง สำหรับ พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง อิตาลี ประทับใน เวลา ที่ เสด็จ มา เมือง เวนนิศ เปน วังใหญ่

แต่ ห้อง ทำ เปน ห้อง เล็ก ๆ แต่ง งดงาม การ รักษา ดู ก็ ดี มี ท่า กระจก แล ปิด กระดาษ ผนัง ให้ เปน สี ห้อง เขียว เหลือง น้ำ เงิน ต่าง ๆ

ครั้น เวลา บ่าย ๕ โมง เศษ เสด็จ พระ ราชดำเนิน โดย เรือ พระ ที่ นั่ง กอนโดลา ประพาศ คลองใหญ่ กลาง เมือง เวนนิศ แล คลอง อื่น ๆ ใน เมือง เวนนิศ จน เวลา ทุ่ม เศษ เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ประทับ แรม ใน เรือ พระ ที่นั่ง มหา จักรกรี โปรดเกล้า ฯ ให้ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช เสด็จ มา ประทับ ใน เรือ พระ ที่ นั่ง ด้วย แต่ พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระ องค์ เจ้า สวัสดิโสภณ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ พระ องค์ เจ้า จิรประวัติ วรเดช แล ข้า ราชการ ใน ยุโรป ที่ มา รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน นั้น ประทับ อยู่ โฮเต็ล รอย แอล ดานิแอลี

คลอง ใหญ่ นี้ ชาว เมือง เวนนิศ เรียก ว่า คะนาลัสโส เปน คลอง ใหญ่ แต่ น้ำ เค็ม ผ่า กลาง เมือง เวนนิศ ยาว ลัก ๘๐ เส้น เศษ กว้าง ขนาด คลอง บาง กอก น้อย มี ตะพาน ข้าม ๓ แห่ง ๆ หนึ่ง เรียก ว่า ตะพาน เรียวโต ทำ ด้วย ศิลา อีก สอง ตะพาน ทำ ด้วย เหล็ก มี ตึก งามใหญ่ สูง ทั้ง ๒ ฝั่ง คลอง ตลอด แล้ว ยัง มี คลอง ลัด เล็ก น้อย ออก ทุก แห่ง ด้วย เมือง เวนนิศ เปน เมือง ที่ มา ปลูก บ้าน เรือน เปน เกาะ ใน อ่าว ทเล เขา ว่า รวม ทั้ง เมือง มี ๑๕๐ เกาะ มี ตะพาน ข้ามไป มา ถึง กัน ๓๖๗ ตะพาน เมือง เวนนิศ เปน เมือง ที่ ไม่ มี ถนน ใช้ คลอง เปน ถนน ที เดียว จะ ไป บ้าน ใด ไป เรือ ถึง ประตู บ้าน ได้ ทุก แห่ง ใน เมือง ไม่ มี รถ ม้า ทาง เดิน มี แต่ กรอก เล็ก อย่าง กรอก สำเพ็ง แต่ รักษา สอาด แล สอง ข้าง กรอก เปน ตึก ๖ ชั้น ๗ ชั้น สูง ๆ ดู เหมือน จะ เอื้อม มือ ไป จาก ตึก หนึ่ง ถึง ตึก หนึ่ง ได้ เรือ เล็ก ที่ ไป มา ใช้ เรือ เรียก ว่า คอน โดลา เปน เรือ ทา สี ดำ ทั้ง นั้น เขาไป มา ได้ เร็ว คล่อง

แคล่ว มักแจวสองคนยืนแจวอย่างไทยแต่ไม่ใช้หูแจว มีแต่หลักแจวหยักข้าง ๆ เอาแจวประกับเข้าแจวกะหลักเท่านั้น แต่ต้องการความฝึกหัดบ้างจึ่งจะแจวได้คล่อง ถ้าจะเปรียบให้ดีแล้ว เมืองเวนนิศเปนอย่างเมืองน้ำท่วม ที่ไม่มีดินว่างเลยไปแห่งใด มีแต่น้ำทั้งนั้น มีที่ปลูกต้นไม้ก็แต่ที่ว่างชานบ้าง ๆ แห่งละเล็กน้อย ที่เกาะเมืองเวนนิศติดต่อกับฝั่งนั้นนั้นทำเปนตะพานข้ามสัก ๙๙ เส้น กว้าง ๔ วาเศษมาโค้งรับตะพานถึง ๒๒๒ โค้ง

ในเมืองเวนนิศ ดูเปนเมืองนับถือสาสนาจัด แลไปทางใดมีแต่วัดเสียงระฆังดังเหง่งหง่างไปทั้งกลางวันกลางคืน แลยังมีวังแลที่ของแผ่นดินอีกเปนอันมาก รวมใจความต้องว่าเมืองเนนนิศเปนเมืองงามพอใช้ มีที่ของโบราณที่ควรดูควรชมหลายอย่างแต่เปนเมืองอยู่ข้างจะเงียบ พลเมืองดูเปนคนเรียบร้อย แลมีอัธยาไศรยดีไม่เกะกะ เวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปในเมืองแห่งใด ถึงจะพากันแตกตื่นมาดูก็ดี แต่แสดงกิริยาเรียบร้อย ถวายคำนับโดยเคารพอย่างเช่นเจ้าของตน

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๔ โมง ๔๐ นาที ดิวกะออฟเยนัวมารับเสด็จพระราชดำเนิน เสด็จพระราชดำเนินไปฉายพระบรมรูป ในเรือกอนโดลากับดิวกะออฟเยนัว ที่วัดเสนต์ยอช แล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ ที่ไว้เครื่องสรรพาวุธของโบราณ มีตัวอย่างเรือรบที่พายด้วยคน ๓๐๐ รูป เรือรบวิธีรบทัพเรืออย่างโบราณแลเครื่องสาตราวุธ มีปืนใหญ่น้อย ดาบ ธนู เกราะคนสรวมขี่ม้าบนรูปม้าเท่าเปนจริง มีปืนครกอยู่ ๑ บอก ทำด้วยเชือกเส้นใหญ่

ขดเข้า รวม กัน หุ้ม ด้วย ปรอก หนัง ทอด พระ เนตร อาวุธ ซึ่ง เปน ของ โบราณ ต่าง ๆ แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ทอดพระ เนตรโรง ทำเครื่อง สรรพยุทธ คือ ที่ ทำ ปืน ฮอชกิช อย่าง ยิงเร็ว ชนิด ๓๙ มิลลิเมเตอร์ อู่ ต่อ เรือรบ ซึ่ง กำลัง ต่อ เรือรบ ลำหนึ่ง เรียก ชื่อ ว่า เรือรบ แอดมิราล เดอเส้นต์บง เปน เรือ ยาว ๕๓ วา กำลัง บันทุก ๘๘๐๐ ตัน แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน ทอด พระ เนตรโรง แก้ ไขซ่อมแซม เครื่อง ตอบิโด ๆ มี เปน สอง ชนิด คือ ทำด้วย ทอง เหลือง แล เหล็ก อย่าง ทอง เหลือง สำหรับ ใช้ ที่ ป้อม แต่ อย่าง เหล็ก สำหรับ ใช้ ใน เรือ กลไฟ ตอบิโด การ ที่ ใช้ ตอบิโด คน ชาว เมือง เวนนิส ยังเปน ทำเองไม่ได้ ต้อง ซื้อ เขา มาใช้ จ้าง นาย ช่าง เยอรมัน มา ทำ เมื่อ ทอด พระ เนตรโรง ทำ เครื่อง สรรพยุทธ เสร็จ แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ มา เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง ดิวคะ ออฟ เยนัว มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนินไป ฉาย พระ บรม รูป พร้อม ด้วย ดิวคะ ออฟ เยนัว ที่ ช่าง ฉาย รูป เรียก ว่า ห้าง เบียว คอน คา รินี แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนินโดย เรือ กลไฟ ซึ่ง ดิวคะออฟ เยนัว จัด พระ ราช ทาน ถวายเปน เรือ พระ ที่ นั่ง เสด็จ พระ ราช ดำเนินไป ที่ ตำบล มุลาโน ทอด พระ เนตร เตา ที่ ทำเครื่อง แก้ว ของ ห้าง มุลาโน แล ห้าง เตสโตลินี ๒ แห่ง เจ้า ของห้างให้ คน การ ทำ พาน ตั้ง เครื่อง แก้วใน ที่นั้น ถวาย ทอด พระ เนตร วิธี ที่ ทำ ขวด เครื่อง แก้ว นี้ เขา ใช้ ทราย ประสม กับ ดิน ประสิว แล โซดา ก้อน การ ที่ ประสม เปน ของ ลับ ที่ เขาไม่ บอก ใคร ประสม เสร็จ แล้ว แช่ น้ำไว้ ในเบ้าใหญ่ เอา เข้าเตา เผา มี กำหนด ว่า ร้อน เท่านั้นเท่านั้น เมื่อ เสร็จแล้วเอา มาเบ้า ทำเปนแก้วได้ เวลาที่ เป่า เปนแก้วนั้น ควักเอา เนื้อทราย ประสม มาจาก เตากำลังร้อนจัด อย่าง เหล็กแดง แต่อ่อนเหนียว อย่างก้อนกะละแม

ทราย ที่ ใช้ นี้ ต้อง ใช้ ทราย จาก ประเทศ ฝรั่งเศส แล ประเทศอังกฤษ แต่ทราย ฝรั่งเศส เปน ดี แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ที่ ตำบล บุราโน ทอดพระเนตร โรง สอน ถัก ผ้าโปร่ง เรียก ชื่อ ว่า แมร์ เลศติ บุราโน เปน เมือง ตั้ง อยู่ใน เกาะ บุราโน พล เมือง ชาย เปน คน จับ ปลา หญิง เปน คน ฝึก หัด การ ถัก โรง สอน ถึง จะ เปนโรง ของ คน เมือง อื่น ตั้ง ขึ้น ก็ ดี แต่ พระ มเหษี แผ่นดิน อิตาลี เปน เจ้า ผู้ ปก ครอง อยู่ เพราะ คน พล เมือง บุราโน เปน คน ที่ มี ความ จง รักภักดี ต่อ เจ้า นาย มาก ผ้า โปร่ง ที่ ถัก เปน การ ช่าง ปัก ด้วย มือ ปัก เปน ผ้า โปร่ง ดอก ไม้ เปน ม่าน แล ผ้า โปร่ง สำ หรับ ชายเสื้อ ชาย ผ้า แล ผ้า เช็ด หน้า โปร่ง โรง สอน นี้ มี ผู้ หญิง มา ทำ การ แล ฝึก หัด อยู่ ประมาณ ๔๐๐ คน เมื่อ เวลา ถัก ๆ แทง เข็ม เร็ว กว่า ที่ แทง เข็ม เย็บ เสื้อ ผ้า เวลา เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ประพาศ ตำบล มุราโน แล บุราโน ราษฎร พา กัน มา ดู มาก แน่น พอ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ถึง พา กัน ร้อง เสียง วีวา แปล ว่า ขอ ให้ ทรง พระเจริญ ชนมายุ แสดง อาการ ยิน ดี ใน การ ที่ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน เปน อัน มาก

เสด็จ พระ ราช ดำเนิน กลับ มา ถึง เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี เวลา ทุ่ม เศษ เวลา ค่ำ วัน นั้น โปรด เกล้า ฯ ให้ เชิญ ดิวคะออฟเยนัว ชั้น หลวง ผู้ ว่า ราชการ เมือง กรม การ ผู้ ใหญ่ เมือง เวน นิศ มา รับ พระ ราช ทาน อาหาร เย็นใน เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี เจ้า พนักงานได้ จัด การ ตก แต่ง เรือ พระ ที่ นั่ง ประดับ ห้อง ด้วย ธงใบ ไม้ ดอกไม้ แล ตาม ประ ทีป สว่าง งาม เรียบ ร้อย ดี ใน เวลา เมื่อ เลี้ยง ของ หวาน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระ ราช ดำรัส ขอ ให้ ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ ดื่ม ถวาย พระ พร พระ เจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี กรุง อิตาลี ครั้ง หนึ่ง พร้อม กัน แล้ว มี พระราช ดำรัส ว่า ดิวคะออฟเยนัว

เปน เจ้า พระ องค์ หนึ่ง ซึ่ง ได้ คุ้น เคย ต่อ เรา มา ได้ เคย ไป กรุง เทพ ฯ ครั้ง หนึ่ง นาน มา แล้ว แต่ ยัง นั้น ก็ ดี ดิวคะออฟ เยนัว ยัง มิ ได้ ลืม กรุง สยาม ความ ไมตรี คุ้น เคย ๆ มี มา ฉัน ใด ก็ คง ยัง มี อยู่ ดัง นั้น ดัง เช่น เสียง แตร ที่ เป่า อยู่ นั้น ก็ ยัง ทรง จำ ได้ ดี เรา ขอ ขอบใจ ดิวคะ ออฟ เยนัว ใน การ ที่ ได้ เสด็จ มา จัด การ รับ รอง ใน เมือง เวน นิศ เปน อัน ดี ขอ ให้ ดื่ม ให้ พร ดิวคะ ออฟ เยนัว แล ดัช เชซ ออฟ เยนัว ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ นั้น ดื่ม ถวาย พระ พร ครั้ง หนึ่ง พร้อม กัน แล้ว ดิวคะ ออฟเยนัว ยืน ขึ้น กราบ บังคม ทูล ตอบ ว่า มี ความ ยิน ดี เปน อัน มาก ที่ พระ องค์ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน มา ถึงที่ นี้ โดย เรียบ ร้อย แล ทรงพระสำราญ มี ความเสียใจ อย่าง เดียว ที่ สมเด็จ พระนางเจ้า พระบรมราชินี นารถ มิ ได้ ตามเสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา ด้วย ข้าพระพุทธเจ้า ขอบ พระ เดช พระ คุณ ที่ ทรง พระ มหา กรุณา แล้ว ขอ ให้ ผู้ ที่ นั่ง พร้อม กัน ดื่ม ถวาย พระ พร สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว สมเด็จ พระ บรม ราชินีนารถ สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราชผู้ ที่ นั่ง ใน โต๊ะ ยืน ขึ้น ดื่ม ถวาย พระ พร พร้อม กัน

ครั้น เมื่อ เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิน ทอด พระเนตร ลคร โรงโลโบเฮเม เปน ลคร ชนิด อย่าง โอปรา

ในเวลาค่ำ วัน นี้ กัปตันคัมมิง กราบ ถวาย บังคม ลาไป เมือง ลอนดอน เพื่อ จะ ได้ ไป จัด การ พูด กับ กรม ทหาร เรือ กรุง อังกฤษ ใน เรื่อง จะ พา เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ไป เข้า อู่ หลวง ซ่อม แซม ณกรุง ลอน ดอน แล ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ พระยา สุริยานุวัตร มิศ เตอคอเรลลี ไป เมือง เบิน ใน ประเทศ สวิตเซอ แลนด์ จัด การ รับ เสด็จ พระราช ดำ เนิน ณ ที่ นั้น ให้หลวง สุนทรโกษาไป กรุง ลอน ดอน จัด ซื้อ หา สิ่ง ของ ที่ จำ เปน จะ ต้อง ใช้ ใน ระยะ ทาง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน

วัน ที่ ๑๒ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า ๕ โมง ดิวคะออฟ เยนัว มา รับ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ไป ประ พาศ ตึก ภาพ สี น้ำ มัน ซึ่ง ตั้ง อยู่ ใน สวน ๆ เปน สวน สำหรับ ที่ คน พล เมือง ไป เที่ยว เตร่ ได้ เปน สวน ย่อม ๆ มี ต้นไม้ ของ เมือง หนาว ปลูก ต่าง ๆ แล มี ที่ ปลูก ต้น กุหลาบ แล ยี่ สุ่น ต่าง ๆ มี ดอก ใหญ่ แล งาม กว่า ที่ ปลูกในเมือง ร้อน ที่ ประ ตู สวน มี ร้าน ที่ ขาย ของ รับ ประทานได้ ดี ใน ตึก แสดง รูปภาพ นั้น เขา แบ่ง เปน ห้อง ๆ หมาย ห้อง ตาม ลำ ดับ ตัว อักษร ก ข ฝรั่ง ใน ห้อง มี รูป ภาพ เขียน ด้วย สี น้ำ มัน ซึ่ง ช่าง เขียน ฝี มือ ดี ส่ง มา แต่ ประ เทศ ต่าง ๆ เปน การ ประ ชัน กัน สาม ปี ครั้ง หนึ่ง แล้ว มี กอม มิต ตี ตัดสินให้ ราง วัล รูป เปน รูป ภาพ คน บ้าง รูป บ้าน เมือง บ้าง มี หลาย อย่าง หลาย ชนิด ต่าง กันใส่ กรอบ ทอง อย่าง งาม ริม กรอบ หมาย เลข ที่ แล ชื่อ ผู้ เขียน ตรง กับ บาญชี ที่ เขา พิมพ์แจก มี ห้อง ของ ยี่ ปุ่น อยู่ ใน ตึก นี้ หลัง หนึ่ง

เวลา วัน นี้ โปรด เกล้า ฯ ให้ หลวง ศัล ยุทธ วิธี กรร รับ ราช การ ใน ตำแหน่ง ราช องค รักษ์ อีก นาย หนึ่ง พระราชทาน ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์

ไวซ์ แอดมิราล คะ เลอัชโซโน บิเล ฟริ เคริโอ ม, ส, ม,

คอน โตร แอดมิราล เอน เย เนียว แครนุค วิลเล จ, ช,

เม เยอ เยเนราลโปลโต ตะโคสติโน จ, ม,

กัปตันโอ เตรลโลสารโล โคล เลอะนิเดอเซนต์ อัม ประ วาเต น, ช,

เร เนน เต ดิโอเซลลา คอน เตเมงโคนิเฟอเรสติ ริโอ มอนโด ภ, ช,

คะรันโล ดิคอนเต ดิสารโน อุโนลิโอ ม, ม,

เลฟเตอแนนต์ เคอแนล คันตาปารโล ม, ม,

กัปตัน เชรารี ยินเตปโป ภ, ม,
กัปตัน ยีโอ วันนิ บุโอนันโน ภ, ม,
กัปตัน ยาโคโม ยันนิอาเล ภ, ม,
กัปตัน พิลิปโป เอระโคละโน ภ, ม,
ดอนเต มิชิลังเคโล ชิโอนารดิ ดิคะสะลีโน ภ, ม,
วิลเลียม ดุปบิ ว, ม,
คอนเต อาลัวเต โมเสนีโด ท, ช,

วัน ที่ ๑๗ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา บ่าย ๕ โมง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น บน หอ ระฆังใหญ่ ที่ ชาลา ใกล้ กับ วัด เสนต์ มารโค เพื่อ ได้ ทอด พระ เนตร เห็น ที่ ใน เมือง ต่าง ๆ ได้ กำหนด จะ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ออก จาก เมือง เวนนิศ วัน นี้ พระ บรมวงษานุวงษ์ ข้า ราชการ แล นักเรียน ที่ ให้ ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนินไป ทาง บก นั้น คือ สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช ๑ สมเด็จ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ ๒ พระ เจ้า น้อง ยาเธอ ๔ พระเจ้า ลูก ยาเธอ ๓ ข้า ราชการ ใน จำนวน ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน ๘ เคอแนนฮูม ๑ หมอ ยาวรี ๑ พระยา ราช วัลภา นุสิษฐ์ ๑ หม่อม เจ้า จรูญ ศักดิ์ กฤษดากร ๑ หลวง ศัลยุทธ วิธีกรร ๑ หลวงสรสิทธยา นุการ ๑ จมื่น จิตร เสน่ห์ ๑ นาย พินัยราชกิจ ๑ นาย สุจินดา ๑ นาย ราชาณัตยานุหาร ๑ นาย เพิ่ม มหาดเล็ก ๑ ฝ่าย นักเรียน มี พระ บวรวงษ์ เธอ พระ องค์ เจ้า รัชนี แจ่ม จรัส ๑ หม่อม อนุวัตร วรพงษ์ ๑ ขุน ลิปิกรณ์ โกศล ซึ่งโปรด เกล้า ฯ ให้ ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน เพื่อได้ ช่วย คัด รายงาน ๑ หม่อม หลวง ประยูร เพื่อ ช่วยใน การ เก็บ ดูแล ราชพัสดุ ๑ นาย ชาย ๑ รวม ๓๔ คน แลโปรดเกล้า ฯ ให้ จัด ทหาร เรือ ชื่อ นาย ขาว ๑ นาย เปลี่ยง ๑ กับ คน ทำ ครัว ชื่อ นาย ทัด ๑

นาย บ้อม ๑ อีก ๔ คน มา ด้วย แต่ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ พระ องค์ เจ้า อาภากร เกียรติวงษ์ โปรด เกล้า ฯ ให้ เสด็จ ทาง เรือ เพื่อ ได้ ฝึก หัด ในการ เดิน เรือ แล พระ ยา มหาโยธา ป่วย มือ จึ่งโปรด เกล้า ฯ ให้ นำ นักเรียน ที่ เหลือ อยู่ ไป กรุง ลอน ดอนโดย ทาง เรือ แล หลวง ภูบาล บริรักษ์ ก็ โปรด เกล้า ฯ ให้ ไป ทาง เรือ ด้วย

ครั้น เวลา ๔ ทุ่ม ๔๕ นาที ดิวกะออฟเยนัว มา รับเสด็จ พระราชดำเนินณเรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี พระ บาท สมเด็จ พระ อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน จากเรือ พระ ที่นั่ง มา ถึง สเตชัน รถไฟ เวลา ๕ ทุ่ม เมื่อ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มาใน คลองใหญ่ เมืองเวนนิศ มี เรือ นำ น่าเรือ พระ ที่ นั่ง ๑ ลำ จุด ดอกไม้ เพลิง สี เขียว เปน ที่ หมาย สำคัญไป ฝ่าย ราษฎร ตาม ริม คลอง จุด ดอกไม้ เพลิง สี ต่าง ๆ ถวาย เปน พระ เกียรติยศ ตลอด ทาง แสง ดอกไม้ เพลิง สว่าง รุ่งโรจ ที่ตะพานใหญ่ จุด ดอกไม้ เพลิง แต่ง เปน สี แล ดู งาม พลเมือง ร้อง วิวา ถวาย ไชยมงคล แล แสดง อาการ รื่นเริง เปน อัน มาก

ครั้น เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ถึง สเตชั่น เสด็จ ประทับ ที่ ห้องใหญ่ ของ สเตชัน รถ ไฟ ซึ่ง เขา จัดไว้ รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน นั้น แล มี ทหาร กอง ทหาร ปืนใหญ่ ทหาร ราบ ทหาร เรือ รวม ทั้ง สิ้น ประมาณ ๙๐๐ คน เรียง แถว แต่ ท่า เรือ พระ ที่ นั่ง จอด น่า สเตชัน รถไฟ จน ถึง สเตชั่น รถไฟ ถวาย เปน พระ เกียรติยศ นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ ที่ คุม ทหาร กอง กาด ออฟออเนอ นั้น ก็ มี อย่าง เวลาเสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง แล มี ทหารแตร เป่า แตร สรรเสริญ พระ บารมี อย่าง เพลงไทย ด้วย ดิวคะออฟ เยนัว ปรีเฟ็กซ์ ข้า หลวง แมร์ ผู้ ว่า ราชการ เมือง กรมการ ผู้ ใหญ่ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว มี พระราชดำรัส ด้วย ตามสมควร

แล้ว พอได้เวลาก็เสด็จพระราชดำเนินขึ้นรถไฟพระที่นั่ง รถพระที่นั่งใช้จักรออกจากสเตชันไปในทางจะไปเมืองมิลาน รถไฟที่เปนรถพระที่นั่งแลขบวนตามเสด็จพระราชดำเนินนี้ เปนรถไฟที่ว่าเช่าจากบริษัทอินเตอนาชันแนลวาลีคองเปนรถอย่างสเปเชล คือรถไฟพิเศษฤๅเฉพาะในการที่เปนรถไฟขนาดใหญ่ มีตัวรถไฟ ๑ มีรถลาก ๘ คัน คือรถพระที่นั่ง ๑ รถข้าราชการ ๔ รถเครื่อง ๑ รถเจ้าพนักงานรถไฟแลที่ทำครัว ๑ รถบันทุกสิ่งของ ๑ รถพระที่นั่งนั้นโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงษานุวงษ์ประทับด้วย แลเดินไปมาถึงกันกับรถเลี้ยงอาหารได้ ในรถจัดเปนห้อง ๆ มีที่นั่งนอนสบายแลไม่สู้กระเทือนพอเขียนหนังสือได้ ข้างรถข้างซ้ายแบ่งเปนห้องทางเดินไปมาพอหลีกกันได้ รถคันนี้แลรถเลี้ยงอาหารใช้ตามโคมไฟก๊าด การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินในทวีปยุโรปคราวนี้ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ทรงจัดจ้างคนผู้จัดการเดินทางชาวสวิสคนหนึ่ง ชื่อไวสมุลเลอ (Ed Weissmuller) เปนคูเรีย ๆ นั้นก็เปนคนใช้แต่เปนคนใช้อย่างชั้นสูง มีน่าที่ดูแลรักษาสิ่งของไปมาตามทางมิให้เปนอันตรายเปนธุระดูแลพาหนะที่จะไปมา เปนธุระดูแลให้ผู้เดินทางได้รับความศุขเต็มที่ จะมิได้รับใช้สอยในกิจการต่าง ๆ ถ้าจะว่าโดยย่อก็เปนธุระของคนเดินทางที่จัดจ้างมานั้น ทุกสิ่งทุกอย่างไป ที่จัดจ้างไวสมุลเลอนี้ ให้เงินเดือน ๆ ละ ๑๕ ปอนด์ราว ๓ ชั่งมีค่าสเบียงอาหารวันละ ๘ ชลิ้ง ราว ๖ บาท ๒๕ อัฐ กับต้องออกเงินค่าเดินทางให้ด้วย ไวสมุลเลอคนนี้เปนคูเรียที่คุ้นเคยกับไทย ที่ไปมาในประเทศยุโรปหลายครั้ง แลได้เปนคูเรียในคราวพระเจ้าน้อง

ยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสด็จมาประเทศยุโรป แลได้ตามเสด็จไปด้วยจนถึงเมืองระนอง

ข้าพระพุทธเจ้าได้ถามได้ความว่า คนคูเรียที่ดีมักเปนคนชาวสวิสโดยมาก ที่มีตั้งเปนบริษัทคูเรียอันดีก็สองแห่ง คือที่กรุงปารีศแห่งหนึ่ง กรุงลอนดอนแห่งหนึ่ง บริษัทคูเรียที่กรุงปารีศมักเปนคนชาติอิตาเลียนโดยมาก แต่บริษัทที่กรุงลอนดอนนั้นมีคนชาวสวิสเปนพื้น ที่เปนคนอังกฤษแลคนชาวเยอรมันในบริษัทเดียวกันก็มี แต่เดิมมาพวกคูเรียว่ายังกระจัดพรัดพรายกันอยู่ ใครวิ่งเต้นหาการได้ก็ได้ทำการเปนต่างคนต่างคน ครั้นถึงรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๕ พวกคูเรียในกรุงลอนดอนรวมกันเข้าเปนบริษัท ๑ เรียกชื่อว่าเยเนราลคูเรียโซไซอิตี มีออฟฟีศตั้งอยู่ที่ถนนดาวิส หมายเลข ๕๔ ตำบลเบิกเคลลิสแคว ในกรุงลอนดอน (54 Davies Street, Berkeley Square, London) ในเวลานี้มีคูเรียที่เปนสมาชิก ๑๐๖ คน มีเปรสิเดนต์แลไวสเปรสิเดนต์แลเลขานุการของบริษัทนั้น ผู้ใดที่จะเข้าเปนสมาชิกในคูเรียนี้ ต้องส่งชื่อไปให้ทราบล่วงน่าก่อน เพื่อเลขาธิการจะได้บอกให้สมาชิกทราบทั่วกัน เมื่อไม่มีการขัดข้องอย่างใดแล้วก็รับเข้าเปนสมาชิก เวลาที่เข้าต้องเสียเงิน ๒๐ ปอนด์ ฤๅ ๔ ชั่ง แลต้องลงชื่อเสียเงินปีละ ๕ ปอนด์ ฤๅ ๑ ชั่งทุกปี ถ้าใครจะต้องการคูเรียแจ้งความไปยังเลขาธิการของบริษัท อาจจะส่งไปให้ได้ณที่ใด ๆ ในโลกนี้โดยทันที

คนที่เปนคูเรียต้องรู้ภาษาหลายภาษา รู้จักที่พักอาไศรย แลพาหนะจะไปมาทั่วไป เมื่อไปถึงที่ใดต้องรู้จักที่ ๆ น่าดูทั้งปวง แลรู้จักอาจชี้แจงสิ่งของฤๅของประหลาดในที่เหล่านั้นได้โดยมาก เพราะ

ฉนั้น คน ที่ จะ เปน คูเรีย ต้อง เปน คน ที่ เคย เที่ยว จัด สักหน่อย

ส่วน รถ ข้าราชการ นั้น เปน รถ อย่าง อิตาลี ที่ ห้อง หนึ่ง อยู่ ได้ ๓ คน เก้าอี้ ยาว ที่ นั่ง นั้น ถึง เวลา นอน ใช้ เปน เตียง นอน มี ห้อง น้ำ ห้อง อาไศรย อยู่ ตอน กลาง รถ ๔ คันนี้ อยู่ ข้าง จะ กระเทือน มาก เวลา รถ เดิน อ่าน หนังสือ เห็น พราว ๆ ไม่ ใคร่ ถนัด แต่ จะ เขียน อะไร นอก จาก จดเล็ก ๆ น้อย ๆ เปน ไม่ ได้ เลย โคม ก็ ใช้ เปน โคม น้ำมัน มี อยู่ บน หลังคา รถ กลาง คืน ค่อน ข้าง จะ มืด ไม่ แล เห็น ตัว หนังสือ ถ้า ถูก รถ คลอน มัก ดับ มืด ทีเดียว รถไฟ บริษัทนี้ เรียก ชื่อ ว่า วากงลี (Waggon Lits) เปน บริษัท ใหญ่ มี รถ ไฟ เดิน ใน ยุโรป ทั่ว ไป

รถ พระ ที่นั่ง เดินทาง ๗ นาที จึ่ง ได้ ถึง ตะพาน ที่ ต่อ เกาะ เมือง เวนนิศ ถึง ฝั่ง

เวลา ๒ ยาม รถ พระ ที่ นั่ง มา ถึง เมือง ปะดัว (Padua) ดู เปน เมือง ใหญ่ เมือง หนึ่ง เห็น แต่ บ้าน เรือน ขาว เปน ตึก แต่ เปน เวลา เดือน มืด ตาม ทาง มา แล ที่ เมือง นี้ จะ สังเกต หมาย อย่างใดไม่ ถนัด เมือง นี้ เขา ว่า มี คน พลเมือง ถึง ๕๐๐๐๐ แล เปน เมือง เก่า กว่า เมือง ใด ๆ ใน ประเทศ อิตาลี ตอน เหนือ รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร์ เดิน มา ตลอด คืน

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา รุ่ง สว่าง ถึง เมือง เวโรนา (Verona) เปน เมือง ขึ้น ของ ประเทศ อิตาลี เมือง นี้ ดู เปน เมืองใหญ่ ว่า มี พล เมือง กว่า ๖๐๐๐๐ มี ตึก บ้าน เรือน ครึกครื้น มี ลำแม่น้ำ เรียก ว่า แม่ น้ำ อะดิช (Adige) ผ่าน กลาง เมือง มี ที่ เครื่อง จักร์ ทำ การ ใช้ ด้วยแรง น้ำ เปน อัน มาก มี โรง ทำเครื่อง ไหม ต่าง ๆ

รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ตาม ทาง เปน ที่ ไร่ เข้า สาลี สวน ต้นผลไม้ ต่าง ๆ ดู เพาะ ปลูก กัน มากแทบ จะ ว่าได้ว่า ไม่ มี ที่ ว่าง เปล่า เวลาเช้า ๑ โมง

รถ พระ ที่ นั่ง ถึง เมือง มิลาน (Milan) เปน เมือง ขึ้น ของ ประเทศ อิตาลี เปน ที่จะ ประทับ เสวยเช้า เมื่อ รถไฟ ถึง สเตชั่นแล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย พระ บรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ไป ประทับ ที่ โฮเต็ล เดอลาวิลว์ (Hotel de la Ville) ตรง กับ วัน สันคาโล (San Carlo) ข้าม คนละ ฟาก ถนน ประทับ เสวย พระกระยา หาร เช้า แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ทอด พระเนตร วัด ดัวโมแคทีแดรล (Duo Mo Cathedral) เปน วัด มี โบถ ใหญ่ โต งาม ตัว โบถ ยาว ถึง ๗๓ วา กว้าง ๓๘ วา สูง ถึง ๕๓ วา เดิม ยันกะเลอัตโซวิสคอนติ (Gian Galeazzo Visconti) เปน ผู้ สร้าง แต่ เมื่อ คฤษต ศักราช ๑๓๘๗ ตรง กับ จุลศักราช ๗๔๙ ช่าง ที่ ทำ ว่า เปน ชาว อิตาเลี่ยน แต่ มี พวก ช่าง เยอรมัน มา ช่วย การ ที่ ทำใน ครั้ง นั้น ก็ ไม่ สำเร็จ ได้ ทีเดียว ทำ ต่อ ๆ กัน มา หลัง คาโบถ ทำ เปน รูป อย่าง กอทิ๊ก ใหญ่ บ้าง เล็ก บ้าง ด้วย ฝี มือ ช่าง อย่าง ประณีต บน หลังคา มี รูป ศิลา ต่าง ๆ ทำ ด้วย ศิลา อ่อน เท่า คน ว่า มี ถึง ๑๘๐๐ รูป มี ยอด แหลม ๆ อย่าง โบถ ฝรั่ง หลาย สิบ ยอด น่า ต่าง ใหญ่ คล้าย กับ ฝา ข้าง นอก ทำ ด้วย กระจก สี อย่างหนา แล ตัว กระจก นั้น ทำ เปน รูป เรื่อง ราว ของ พระเยซู ต่าง ๆ มี สี เขียว เหลือง เปน อัน งาม เวลา เข้า ไป ใน โบถ แสง สว่าง ส่อง ทาง นอก มา กระทบ กระจก มี สี ต่าง ๆ แล เห็น ภาพ ใน กระจก ได้ ถนัด

เวลา เข้า ไป ใน ประทานโบถ ชั้น แรก มี เสา ศิลา อ่อน ลาย สูง ใหญ่ สอง ข้าง แล้ว มี ระเบียง ใหญ่ นอกเสา ออก ไป ทั้งสอง ข้าง เสาศิลา อ่อน ลาย กว้าง ราว ต้น ละ ๗ ศอกเศษ สูง ถึง ๑๒ วา พ้น ระยะแถว เสา เหล่า นี้ เข้า ไป ถึง หลังโบถ เปน ที่ อาศน ของ รูป พระ เยซู แล ที่ ตั้ง ธรรมาศน์ ตาม แบบ ฝรั่ง ในโบถ น่า ธรรมาศน์ มี คน มา นั่ง สวด มนต์ ภาวนา อยู่ หลาย คน พื้น เพดาน

หลังคา ทำเปนโค้ง ๆ ขึ้นไป แล้วเขียน ลาย คล้าย ลาย กระหนก แล ดูเหมือน ดัง ลาย เขา สลัก ใน ศิลา อ่อน แต่ ที่ จริง เปน ลาย เขียน เท่านั้น บาดหลวง นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ที่ เอา ไว้ ศพ เสนต์ ชาลซ์ ได้ โบถ ชั้น ล่าง เสนต์ ชาลซ์ เปน คน มี ศรัทธา พากเพียร การ กุศล จน เขา นับถือ ว่า เปน ผู้ วิเศษ อย่าง เซียน ของ ฝ่าย จีน ถึง แก่ มรณ กรรม ประมาณ ๔๓๐ ปี มา แล้ว ที่ ที่ ไว้ ศพ นั้น ก่อ เปน กุฎี เล็ก ๆ โลง หล่อ ด้วย เงิน สลัก ผนังโลง แล เพดาน โลง เปน กระจก แล เห็น ได้ ในโลง ศพ นอน อยู่ ศพ นั้น แต่งตัว อย่าง อาชบิชอบ คือ ใส่ หมวก อย่าง ตุ้ม ปี่ ชนิด สูง มี เสื้อ ผ้า ประดับ ศพ พร้อม ศพ นั้น เขา จัด การ รักษา ที่ หน้า เปิด ไว้ เปน ศพ อย่าง ที่ แห้ง ยัง เปน หน้า ตา จำ เค้า ว่า หน้า อย่าง ไร ได้ แต่ ที่ ปลาย จมูก ซุด ลัก หน่อย ใน ศพ มี ทับ ทิม มรกฎ พลอย สี ต่าง ๆ ประดับ เปน ของ ผู้ ที่ มี ศรัทธา ส่ง มา ถวาย เปน การ ทำบุญ แล มี ไม้ กางเขน ทับทิม ยาว สัก ๔ นิ้ว แขวน อยู่ ๑ อัน แล เอมเปรสมาลี ลูวิส กรุง ฝรั่งเศส ได้ พระราชทาน มงกุฎ มา บูชา เปน เครื่อง ประดับ ศพ ด้วย แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ทอด พระเนตร ห้อง สมบัติ ของ วัด ใน ตู้ ๑ มี รูป อาชะบิชอบ ยืน อยู่ ๒ รูป มี รูป ครึ่ง ตัว ๔ รูป คือ รูป เสนต์ ชาลซ์ แล เสนต์ แอม โปร ตกแต่ง งดงาม มี พลอย สี ต่าง ๆ ประดับ ด้วย อีก ตู้ หนึ่ง เปน รูป พวก เสนต์ ทำ ด้วย เงิน ประดับ ด้วย พลอย สี ต่าง ๆ แล ทับทิม เปน อย่าง รูป พระพิมพ์ ของ เรา นั้น แล้ว เสด็จ ทอด พระเนตร สิ่ง ของ เครื่อง ใช้ สอย สำหรับ วัด มี โต๊ะ ถาด เชิง เทียน เปน ของ ทำ ด้วย เงิน บ้าง กาไหล่ บ้าง เปน ของ ช่าง ฝี มือ ชาว อิตาลี ต่าง ๆ น่า ดู

เวลา เช้า ๓ โมง ๕๕ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น รถไฟ พระ ที่นั่ง ๆ ใช้ จักร ออก จาก เมือง มิลาน มาทาง บ้าน อัสนาโค (Asnago) แล บ้าน

เอลเบตคัมเมอลาตา (Albate Camerlata) เวลาเช้า ๕ โมง ๕ นาที ถึงเมืองโคโม (Como) เปนเมืองที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ชายเขาริมทเลสาบน้ำจืดมีบ้านเรือนมาก เขาว่ามีพลเมือง ถึง ๒๖๐๐๐ คน แลดูไปในทเลสาบระหว่างเขาสูง แลเห็นบ้านเรือนล้วนตึกตั้งอยู่ถี่บ้างห่างบ้าง ตามขอบทเลชายเขางามมาก เมืองนี้เปนเมืองที่ทำไหม ขนแกะ สำหรับทำผ้า ฝ้ายแลสะบู่เปนสินค้าไปมาค้าขายกับประเทศสวิตเซอแลนด์เปนอันมาก แลดูเห็นมีรถรางใช้จักรขึ้นภูเขาชันไปที่โฮเต็ล ซึ่งตั้งอยู่บนเขานั้นเปนของน่าดู

ที่นี้ต้องเติมรถไฟ รถไฟสำหรับลากรถพ่วงอีก ๑ คัน เพราะทางจะขึ้นเขาจะได้มีรถไฟช่วยแรงกันสองคัน รถไฟเขาลากข้างน่าซ้อนกันสองคัน

รถพระที่นั่งพัก ๕ นาทีแล้วใช้จักรต่อมา ๙ นาทีถึงบ้านชิแอสโส (Chiasso) มาตามทาง ในระหว่างภูเขาทางรถไฟเข้าอุโมงค์ก็หลายแห่ง

เวลาเช้า ๕ โมง ๕๕ นาทีถึงบ้านคาโปลาโก (Capolago) เปนบ้านริมอยู่ทเลสาบน้ำจืดระหว่างภูเขา ๆ ลงมาจดริมทเลสาบเปนภูเขาอย่างน่าผา • มีต้นไม้ไม่สู้มากค่อนข้างจะเตียน ต้นไม้ที่มีเปนต้นสนเปนพุ่ม ๆ กอ ๆ งาม ริมทเลสาบมีบ้านเรือนก่อด้วยศิลา แลหลังคาก็ใช้มุงด้วยศิลา มาตามชายทเลสาบสักกึ่งหนองแล้วทางรถไฟข้ามสะพานที่ข้ามทเลสาบ สองข้างทางที่มามีสวนผลไม้ที่เรียกว่าเชอรี่ บีชะ แอปเปอลแล้วปลูกเถาองุ่น เปนเถาเกาะต้นไม้ต้นหนึ่งเลื้อยไปจับอีกต้นหนึ่งน่าดู บนภูเขาสองข้างทางมีน้ำแขงค้างขาวอยู่บนยอดอย่างมีผ้าขาวไปคลุมไว้ เพราะยังไม่ร้อนพอจะละลายได้

เวลาบ่าย ๔๐ นาที ถึงเมืองเบลลินโสนา (Bellinzona) เปนเมืองเล็ก ๆ ตั้งอยู่ลำห้วยติชีโน เขาว่ามีคนพลเมืองราว ๒๖๐๐ รถไฟผ่านมาใต้ตะพานในเมือง แลขึ้นไปเห็นมีป้อมโบราณก่อด้วยศิลา แต่ดูชำรุดบ้างแล้ว เพราะเปนป้อมเก่าใช้ในการสงคราม ไม่ได้เอาไว้ดูเปนของประหลาด เมื่อถึงที่นี่แลดูทางจะเปนข้างน่าเห็นได้ไกล รถไฟพระที่นั่งมาตามทางค่อยค่อยขึ้นเขาเข้ามาในระหว่างช่องของห้วยติชีโน สองฟากทางเปนเขาชันมีน้ำค้างแขงอยู่บนยอดเขา เกลื่อนกลาดจนเขาที่ต่ำ ๆ ก็มี ด้วยเวลานี้เปนเวลาปลายหนาว น้ำแขงบนยอดเขายังไม่ละลายหมด เวลาบ่าย ๕๘ นาทีมาถึงบิอาสคา (Biasca) เปนบ้านตั้งอยู่หว่างเขา สังเกตดูเห็นเปนบ้านที่ทำศิลาปูพื้นเปนอันมาก เพราะศิลาอยู่ริมเขาหลังเรือน บ้านที่อยู่ทำด้วยศิลาทั้งสิ้น แม้แต่หลังคาก็มุงด้วยศิลา ๆ ที่มุงก็อยาบ ๆ เปนก้อน ๆ เอาขึ้นไปวางซ้อนไว้เท่านั้น ที่ต้องใช้ปลูกบ้านเรือนด้วยศิลาก็ดูจำเปนเพราะสังเกตดูไม่เห็นมีต้นไม้ใหญ่ ๆ ที่ใกล้ทางเลย ที่ภูเขาข้างบ้านบิอาสคา ทางขวามือมีน้ำตกไหลเสมอมิได้ขาด น้ำที่ไหลลงมาก็คือน้ำแขงที่ละลายมาจากภูเขาบนนั้น ครั้นเวลาบ่าย ๑ โมง ๒๐ นาทีถึงบ้านไฟโด (Faido) ทางจับขึ้นเขาชันจนวกเวียนกันไปมา บางแห่งถึงทางรถไฟสายเดียวกันซ้อนวกขึ้นเขามีที่เข้าอุโมงค์ก็ถี่ ทางรถไฟขึ้นภูเขามาจนเวลาบ่าย ๒ โมง ๙ นาที ถึงตำบลบ้านไอโรโล (Airolo) เปนบ้านเล็ก ๆ แต่เขาว่ามีโฮเต็ลที่พักดี เปนบ้านอยู่ปากช่องอุโมงค์ยาวที่สุดในทวีปยุโรป แลเปนที่พักผ่อนระยะรถไฟ

เวลาบ่าย ๒ โมง ๑๔ นาที รถพระที่นั่งใช้จักรออกจากบ้าน

ไอโรโล พอ ออก ก็ เข้า ช่อง อุโมงค์ เส้นต คอต ตาด เมื่อ ไป ใน ช่อง อุโมงค์ ก็ เปน เวลา ที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ เสวย พระกระยาหาร กลาง วัน รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร อย่าง เร็ว ผิด ปรกติ ๑๔ นา ที ออก ปาก ช่อง ทาง โน้น ได้ ได้ ผ่าน รถไฟ ใน อุโมงค์ ๑ หมู่

อุโมงค์ เส้นต กอตตาด เปน อุโมงค์ ขุด ที่ ตรง กิ่วใน แนว เขาใหญ่ เปน ภูเขา ปันน้ำ เรียกว่าสวิสเอละปะสะ (Alps) อุโมงค์ ยาวถึง ๓๗๘ เส้นเศษ ๙ ไมล์ กึ่ง เปน ช่อง กว้าง ราว ๕ วา ๑ ศอก (๒๘ ฟิต) สูง ราว ๓ วา ๑ ศอก ๒๑ (ฟิต) ใน อุโมงค์ มี ทาง รถ ไฟ สอง สาย รถ ไฟ สอง คัน หลีก กันได้ พื้น แล ฝา ผนัง อุโมงค์ แต่ง ด้วย ศิลา เรียบ คล้าย ฝา ผนัง ตึก ใน อุโมงค์ นั้น มืด เขาจุด โคมไว้ ๑๕ โคม ให้ สว่าง เปนระยะ ๆ เท่า กัน ตลอด ช่อง อุโมงค์ นี้ มอง ซิเออ หลุยฟาวะระ (Luis Favre) เปน นาย ชาว เมือง ยินีวาใน สวิต เซอ แลนด์ เปน นาย ช่าง ดู การ ให้ เจาะ ๆ ภู เขา สอง ข้าง ไป บัน จบ กัน ถึง มือ ทำ แต่ ค; ศ; ๑๘๗๒ ตรง กับ จ; ศ; ๑๒๓๓ ปลาย ปี ต่อ วัน ที่ ๒๙ เฟบยุวารี จ; ศ; ๑๘๘๐ ตรง กับ วัน อาทิตย์ แรม ห้า ค่ำ เดือน สี่ ปี เถาะ เอก ศก จ; ศ, ๑๒๔๑ รวม ๘ ปี จึง ทลุ ถึง กัน ได้ แต่ ตัว นาย ช่าง ดู การให้ เจาะ ถึง แก่กรรม เสีย ที่ ใน อุโมงค์ ใน เวลา ที่ ดู การ ก่อน เวลา ที่ เจาะ ทลุ นั้น ๗ เดือน การ ที่ เจาะ นับ ว่า เปน ช่าง อย่าง ดี ยิ่ง เพราะ ภูเขา ลูก นี้ ยาว ถ้า จะ เจาะ เปน อุโมงค์ เดียว จะ ยาว นัก แล ไม่ ใคร่ สำเร็จ เขา จึง ต้อง กะทำ ทาง รถไฟ ขึ้น เขา มา ทั้ง สอง ข้าง ทาง จน ทาง ที่ รถไฟ เดิน ขึ้น เปน ชั้น ๆ จวน จะ ซ้อน กัน ต่อ มา ถึง ช่อง อุโมงค์ เส้นต กอต ตาด ที่ จำ เปน จริง เขา จึงได้ เจาะ อุโมงค์ รถ พระที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ผ่าน สเตชัน วาเซน (Wasen) เกิดเนลเลน (Gurtnellen) อำสเตก (Amsteg) มาแวะ ที่ เฮิสต เฟลด์

(Erstfeld) สัก ๓ นาที เปน ทาง มี อุโมงค์ หลาย แห่ง รวม กัน ประมาณ ๒๐ อุโมงค์ การ ที่ เจาะ อุโมงค์ แล้ว จน ก่อใน อุโมงค์ ได้ เรียบ ร้อย เช่น นี้ ควร นับ ว่า เปน อิน ยินเนีย นาย ช่าง ที่ ทำ นั้น เปน ช่าง อย่าง ดี ทาง แต่ อุโมงค์ เสนต กอต ตาด มา เปน ทาง ลง ภู เขา สอง ข้าง เปน ที่ ป่า เวลา บ่าย ๓ โมง ๔๕ นา ที ถึง บ้าน อาตกอ ละเดา (Arth Coldau) อยู่ ขวา มือ เปน บ้าน ตั้ง อยู่ ริม ทเล สาบ ริม ภู เขา มี บ้าน มาก ล้วน แต่ ตึก แล ดู งาม ตาม ทาง แต่ เอิน สต เฟลต์ มา เปน ภู เขา ทั้ง สอง ข้าง มี การ เพาะ ปลูก เปน ไร่ องุ่น บ้าง ไร่ เข้า สาลี บ้าง แต่ ไม่ มาก ที่ บ้าน อาตกอละเดา เปน บ้าน ที่ มี ชื่อ ว่า เปน บ้าน เมื่อ ๙๐ ปี เศษ มา แล้ว เขา ข้าง ขวา มือ เรียก ว่า รอสะเบิก พัง ลง มา ทับ บ้าน หาย ไม่ มาก แต่ เดี๋ยว นี้ มี บ้าน บริบูรณ แล้ว แต่ ก็ ยัง เปน ที่ มี ชื่อ เสียง อยู่ ใน เรื่อง ภู เขา พัง ลง มา ทับ นั้น เวลา บ่าย ๔ โมง ๒๐ นา ที รถ พระ ที่ นั่ง มา ถึง เมือง ลูเซิน (Lucerne) เมือง นี้ ดู เปน เมือง เชื่อง อยู่ แล ดู เห็น ตึก ครึก ครื้น เขา ว่า มี พล เมือง ๒๕๐๐๐ เศษ ตั้ง อยู่ สอง ฟาก ลำ แม่ น้ำ รอยส์ (Reuss) ที่ รวม กับ ทเล สาบ ฤๅ ที่ จะ ไหล ออก จาก ทเล สาบ นั้น ทเล สาบ นี้ เรียก ว่า เวียว อลด์ สะตัด เตอ (Vierwaldstatter) เปน อย่างเยอรมัน ซึ่ง เปน ภาษา ที่ ใช้ ใน เมือง นี้ ด้วย เมือง นี้ ถึง จะ เปน เมือง อยู่ ใน สวิตเซอแลนด์ ก็ จริง แต่ อยู่ ใกล้ ต่อ กับ แดน ประเทศ เยอรมัน เวลา มา ถึง โปรดเกล้า ฯ ให้ เฮอ บลูเมอ (Herr Othmar Blumer) ชาว เมือง ซุริ ใน สวิตเซอแลนด์ ซึ่ง เปน ผู้ ได้ เคย ไป กรุง เทพ ฯ มา เฝ้า แล นำ ภรรยา มา เฝ้า ได้ ผ่า ลออง ธุลี พระ บาท

รถ พระ ที่ นั่ง พัก อยู่ ราว ๑๐ นา ที แล้ว ใช้ จักร ต่อ มา เปน ทางไป ทาง ทิศ ตวัน ตก มา ทาง เมืองโวทุเซน (Weh thusen) ชุบโฮม (Schup theim)

ลังเนา (Langnau) คุมลิงเคน (Gumlingen) เวลาทุ่ม ๑ ถึงเมืองเบิน (Berne) ซึ่งเปนเมืองหลวงที่เปรสิเดนต์ ของคอนเฟดเดอเรชัน คือเปนผู้ครองประเทศสวิตเซอแลนด์ตั้งอยู่ ตามระยะแต่เมืองลูเซิน ถึงเมืองเบินเปนพื้นเมืองที่เรียกว่าสวิตเซอแลนด์กลาง มีภูเขาขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่สู้สูงนักไม่มีที่ราบ หว่างเขาเปนลำห้วยลำธาร ตามเขาเปนป่าสน แลมีบ้านเรือนอยู่ประปรายทั่วไป มีที่ไร่บนภูเขาปลูกต้นเข้าสาลีที่เรียกว่าฮวิต แลโอ๊ต สีเขียวอ่อนบ้าง แก่บ้างเหลืองบ้าง เปนกระทง ๆ อยู่ตามชายเขา ที่เขาชมกันว่าภูเขาแลลำธาร ในสวิตเซอแลนด์งามนั้น งามจริงดังว่า เวลาจวนจะมืดมีแสงแดดส่องมาตามภูเขา ที่ยอดมีน้ำแขงค้างขาวแลส่องมาในลำธารแลไร่บนที่บ้านแล้ว แสงแดดปนกับหมอกพาให้เปนสีเหลืองเขียวไป ได้จริงดังรูปที่เคยเห็นมา ตามทางในระหว่างนี้ มีที่โรงเลื่อยไม้ เลื่อยต้นไม้สนเปนเสาเปนกระดานสำหรับบ้านเรือนหลายแห่ง บ้านเรือนคนจนก็ใช้ปลูกด้วยไม้สน แลมุงหลังคาด้วยไม้สนเปนอันมาก

รถพระที่นั่งอยุดพักที่เมืองเบินสัก ๕ นาที แล้วใช้จักรต่อมา พอเวลา ๑ ทุ่ม ๓๐ นาที ถึงเมืองฟรีบัว (Fri bourg) อยุดพัก ๙ นาที แล้วใช้จักรต่อมา เวลา ๒ ทุ่ม ๕๐ นาที ถึงทเลสาบเลมัน รถไฟหยุดเพื่อได้ทอดพระเนตรทเลสาบ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าจะได้กราบทูลต่อไป แล้วใช้จักรต่อมาเวลา ๑ ยาม ถึงเมืองโลซัน (Lausanne) ผ่านต่อมา เวลา ๔ ทุ่ม ๒๐ นาที รถไฟพระที่นั่งมาถึงสเตชันคอนาวังในเมืองยินิวา รวมระยะทางบกที่เสด็จพระราชดำเนิน แต่เมืองเวนนิศถึงเมืองยินิวาทาง ๕๐๒ ไมล์เท่ากับ ๔๙๖ โยชน์ ๓๙ เส้น ที่สเตชัน

มี มองสิเออ ริชาต (M. Richard) ข้า หลวง เทศาภิบาล แคน ทอน ยินิวา แคน ทอน นั้น คือ มณฑล ๑ มอง สิเออ บัตรู (M. Patru) ข้า หลวง มหาด ไทย ๑ มอง สิ เออ ตุเรต ตินี่ (Turettini) ผู้ว่า ราช การ เมือง ยินิวา ๑ มอง สิ เออ มุซซารด์ (M. Mussard) นาย อำเภอ ตำบล เดสะ โอวิฟ ๑ มอง สิ เออ เลอระไวเยร์ (M. Le Royer) เลขา ธิการ กรม ยุติ ธรรม แล กรม พล ตระเวร ๑ มอง สิเออ อดอ (Ador) กรม การ ในเคานซิล ออฟ สะเตด ของ เมือง ยินิวา ๑ คอย รับ เสด็จแลเฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า จักรพงษ์ ภูวนารถ ๑ พระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์ เจ้า เพ็ญพัฒน พงษ์ ๑ ซึ่งเสด็จ มา จาก ที่ ประทับ เล่าเรียน ตำบล แซนคอตเวสตบุรี ใน กรุง อังกฤษ กับพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (หม่อมราชวงษ์เปีย) ว่า การ แทน ทูต สยาม ณ กรุง ลอน ดอน ๑ หลวง วิสูตร วิริยทัศ (ทองดี) อัตตัช เช คือ ผู้ ช่วย ราช ทูต สยาม กรุง ปารีส ๑ ต้น จี่ ภรรยา พระ ยา สุริยา นุวัตร มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท ด้วย มี พระ ราช ดำ รัส ด้วย ข้า หลวง แล กรม การ ตาม สม ควร แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนินโดย รถ พระ ที่นั่ง ไป ประ ทับ พลับ พลา ตำบล ปาคะ เดสะ โอวีน (Parc des Eaux Vives (Plongeon) ห่าง ห่าง จาก สเตชัน รถไฟ โดย ทาง รถ ประมาณ ๑๕ นาที ที่ สเตชัน แล ตาม ทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน ข้า หลวง เทศาภิบาล จัด ทหาร ยอง ตาม มา รายแถว ตลอด ตึก บ้าน นั้น แล้วก็ดี ยัง มี พลเมือง มา คอย ดู แน่น ทั้ง สอง ข้าง ทาง แล เมื่อ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน มา ถึง ร้องเสียง วิวา ถวาย ไชย มงคล ทั่ว ไป

การ ที่ ข้า หลวง เทศาภิบาล แคนทอน ยินิวา แล กรมการ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน เปน ทาง ไปรเวต ดังนี้ เพราะ จะ ประทับ อยู่ ใน เมือง ยินิวา หลาย ราตรี

ด้วยเปน ที่ สำราญ พระราช หฤทัย แล เพื่อ จะ มิ ให้เปน การ เปลือง แก่ รัฐบาล สวิต เซอแลนด์ ด้วย

อนึ่ง การ ที่ จะ จัด รับ รอง อย่าง ใด ใน ประเทศ สวิตเซอแลนด์นี้ โปรด เกล้า ฯ ให้ จัด เปน การ ส่วน พระองค์ ตลอด จน ที่ ประทับ แล สเบียง อาหาร

พลับ พลา ปาตะเตสะโอวิฟ ที่ประทับ เปน ตึก อย่าง บ้าน ชาว สวิต เปน ตึก ย่อม ๆ มี ๕ ชั้น มี ห้อง พอ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช สมเด็จ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ ประทับ ได้ สบาย ดี ตั้ง อยู่ บน ไหล่ เขา มี เนื้อ ที่ ดิน เขตร บ้าน ๘๕๐๐๐ เมเตอร์ ๔ เหลี่ยม เมเตอร์ ๑ ประมาณ ๒ ศอก มี เปน สวน ป่า ประกอบ ด้วย ต้น ไม้ อัน งาม มี ต้น สนเปน พื้น มี ถนน ทาง เดิน เล่น ที่ นั่ง เล่น ตาม หว่าง ต้น ไม้ ได้ สบาย ดี มี ตะพาน แห่ง หนึ่ง ซึ่ง เอา ปูน ปั้น เปน อย่าง กิ่ง ไม้ เหมือน ไม้ แห้ง จริง ถ้า ไม่ ขูด ดู แล้ว คง ไม่ เชื่อ ว่าเปน ปูน ปั้น อีก แห่ง หนึ่ง มี ที่ น้ำ ตก จาก น่า ผา แล มี ตึก สอง ชั้น ย่อม ๆ อยู่ ข้าง ใต้ ใน เขตร บ้าน ใกล้ กับ พลับ พลา พอ ให้ เปน ที่ พัก ของ ราชทูต สยาม กรุง ปารีศ แล คน ใช้ อยู่ ได้

ตึก แล ที่ จังหวัด บ้าน ปาตะเตสะโอวิฟนี้ เปน ตึก ของ บริษัท พวก หนึ่ง ชื่อ ว่าโซซิเอเตเดอลังดุสตรีเดอเซ โฮเต็ล (Societe de l' Industrie des Hotels) บริษัท นั้น คือ เจ้า ของ โฮเต็ล เมตะโรโปล ๑ โฮเต็ล ดุลัค ๑ โฮเต็ลเน ชันแนล ๑ โฮเต็ล เดบิด ๑ รวม ๔ โฮเต็ล ใน เมือง ยินีวา เข้า หุ้น ส่วน กัน ซื้อ ที่ แล บ้าน ตำ บล นี้ จาก บุตร สาว ของ มอง สิ เออ ฟาวะระ นาย ช่าง ขุด อุโมงค์ ทาง รถ ไฟ ทลุ ภู เขา เสน ตะ กอด ตาด เปน เงิน ๔๐๐๐๐๐ แฟรง ราคา ๓๓๖๐ ชั่ง แล้ว บริษัท ลง ทุน ทนุ บำรุง ไว้ สำ หรับ เปน ที่ สโม สร ของ ชน ทั้ง ปวง ที่ มาพัก อาไศรย อยู่ ใน โฮเต็ลใด โฮ เต็ล หนึ่ง ใน สี่ โฮเต็ลนั้น มา เที่ยว มา เล่น ได้ เปน การ บำรุง ความศุข

ของงาน มา อยู่ โฮเต็ล การ ที่ จัด เปน พลับพลา ครั้ง นี้ พระยา สุริยานุวัตร ราชทูต สยาม กรุง ปารีศ ว่า เช่า เปน ค่า ที่ อยู่ เดือน ละ ๑๐๐๐๐ แฟรง ราว ๒๕๐๐ บาท ส่วน อา หาร บริษัท จัด เลี้ยง คิด เปน ๑ คน ละ ๒๐ แฟรง ราว ๑๓ บาท แต่ ค่า สุรา แล ยา สูบ ต่าง หาก

ที่ พลับ พลา โปรด เกล้า ฯ ให้ แต่ สมเด็จ พระบรม โอรสาธิราช มหาดเล็ก แล พระยา สีหราช เดโช ไชย เปน ราชองค รักษ ใหญ่ ประจำ เจ้า หมื่น เสมอ ใจ เปน เจ้า พนักงาน ใน ส่วน พระองค์ นาย จ่า ยวด นาย ราชาณัต ยานุหาร นาย กวด แล มหาดเล็ก อยู่ พระเจ้า น้อง ยา เธอ แล ข้า ราช การ อื่น ทั้ง ปวง ให้ พัก ที่ โฮ เต็ล เมตะโรโป เพราะ ที่ ที่ พลับ พลา ไม่ มี พอ ให้ พัก ได้ ยัง มี แต่ เรือน ซึ่ง อยู่ ใน บริ เวณ บ้าน ปาัด เคซ อูวิ เวช นั้น อีก หลัง หนึ่ง พระยา สุริยา นุวัตร กับ ภรรยา พัก อาไศรย อยู่

สิ่ง ของ ทั้ง ปวง ที่ มา ใน รถ บันทุก ของ ๆ รถไฟ ซึ่ง รวม กัน มา นั้น เวลา ที่ มา ถึง แล้ว พลัด กัน วุ่น วาย เต็ม ที่ มี แต่ เสียง ติด ตาม ถาม หา กว่า เจ้า ของ จะ ได้ ต้อง ติด ตาม ค่ำ วัน นี้ ทั้ง คืน แล พรุ่ง นี้ อีก ๑ วัน จึ่ง ได้ ของ ครบ เพราะ เปน การ ที่ มา รถ ไฟ คราว แรก คูเรีย ยัง ไม่ รู้ จัก คน ทั่ว จัด ไม่ ตลอด ไป ได้ แล ที่ อยู่ คน ละ แห่ง ของ จึ่ง ขน กระ จัด พลัด พราย แยก กัน มาก ถ้า หีบ ใด ไม่ มี ฉลาก ปิด หมาย บอก ชื่อ เจ้า ของ น่า กลัว หายไป ได้ อีก อย่าง หนึ่ง ของ ที่ ขน ขึ้น ลง ส่งไป มา ใน รถไฟ เช่น นี้ ขน ทิ้ง โยนไม่ มี ความ ปรานี เลย เพราะ ฉนั้น บันดา หีบ แล สิ่ง ของ ส่ง ขึ้น ลง รถไฟ ควร บันจุ ให้ ดี ให้ เต็ม อย่า ให้ คลอน จน จะ พลิก หน้า พลิก หลัง ตะแคง ข้าง อย่าง ใด ก็ ไม่ เปน อัน ตราย จึ่ง จะ เปน อันใช้ ได้ ถ้าไม่ บันจุ ให้ ดี เช่น นี้ สิ่ง ของ จะ เปน อัน ตราย ได้ มาก

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาบ่ายโมงครึ่ง มองสิเออริชาต ข้าหลวงเทศาภิบาล มองสิเออ อะคอ เกานซิลออฟสเตต ๑ มาเฝ้าทูลลออง ธุลีพระบาท ที่ประทับพลับพลา เปนการเฝ้าเยี่ยมเสด็จพระราชดำเนิน ตามธรรมเนียม มีพระราชดำรัสด้วยตามสมควร ประมาณครู่หนึ่ง มองสิเออริชาตแล มองสิเออ อะคอ กราบถวายบังคมลา กลับไป ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนรถไปที่บ้าน มองสิเออริชาต พระราชทานกำหนด เปนการทรงเยี่ยมตอบแล้ว เสด็จพระราชดำเนิน ไปปาคอาริอานา (Parc d' Ariana) มะปอลเดคุด (Paul des Goutts) ซึ่งเปนเลขานุการของกรมเกษตราแลการช่าง รับแลนำเสด็จพระราชดำเนิน ประพาศมิวเซียม แล้วทรงพระราชดำเนินไปในปาค มีต้นสนใหญ่ต้นหนึ่งงามดี มีกิ่งยื่นออกจากต้นประมาณ ๒๐ ฟิต แลมีนกยูงอยู่หนึ่ง นกรูปร่างอย่างนกยูงเมืองเราแต่ขนต่างกัน คือนกยูงที่นี่ขนตั้งแต่คอตลอดไปจนน่าอกเปนสีเหลือบน้ำเงินสดกลางหลังต่อไปจนถึงหางแลที่ปีกก็มีแววอย่างนกยูง แต่สีขาวเปนดวง ๆ มีหงอนคล้ายกับหงอนไก่ฟ้า คอป่องไม่เรียว รวมความต้องว่าไม่งามเหมือนนกยูงทางเมืองเรา แล้วเสด็จพระราชดำเนินต่อไปในเมือง เวลา ๑ ทุ่มเสด็จกลับมาถึงพลับพลาปาคเดสไอวิฟ เวลาวันนี้ หมอไรเตอกราบถวายบังคมลาไปเบลเยียม เพื่อได้ตระเตรียมตนในการที่จะตามเสด็จพระราชดำเนินต่อไป

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร ที่ทำเหมืองกันน้ำแม่น้ำโรนให้พัดเครื่อง

จักรเปนแรงใช้สูบน้ำมาใช้สอยในเมืองเรียกกันว่า บาติมองเดส์ตัวบินด์ (Batiment des Tourbines) แปลว่าโรงที่ใช้กำลังน้ำ คือแม่น้ำโรนที่ผ่านกลางเมืองยินิวานั้น เปนแม่น้ำไหลมาจากทเลสาบที่กว้าง น้ำที่ตกผ่านเมืองจึ่งแรงจัดเปนอย่างน้ำโลด น้ำที่แรงเช่นนี้แล้ว เมื่อมาถึงกลางเมืองจึ่งก่อกันเปนทำนบขวางกลางน้ำขึ้น น้ำก็ยิ่งแรงหนักเข้าจนน้ำสูงผิดกันมากจนถึงน้ำกระโจนแล้วจึ่งก่อเปนโรงตามยาวของฝาน้ำทำช่องให้น้ำไหลมาที่นั่นโดยแรง ไหลลงมากระทบเครื่องจักรหมุนข้างล่างพัดมาน้ำขึ้นตามสูบมาข้างบน แลพัดน้ำไหลไปใช้ในเมืองทั่วไป ที่โรงนี้มีเครื่องจักรพัดหมุน ๑๘ เครื่อง ๆ หนึ่งมีกำลังถึง ๓๕๐ แรงม้า

เวลาที่เสด็จพระราชดำเนินมาถึงเมืองนี้ เดอแนลตุเรตินี (Colonel Turettini) เปนเจ้าพนักงานรับแลนำเสด็จพระราชดำเนิน กราบบังคมทูลชี้แจงแล้ว เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนรถ . ไปทอดพระเนตรทำนบกั้นแม่น้ำโรนเอาแรงใช้ทำไฟฟ้า เรียกกันว่าอูซินเดอเชฟระ (Usine de Chavres) อยู่ใต้เมืองไปทาง ๖ กิโลเมเตอร์ ทางขึ้นเขาลงเขาตลอดเปนบ้านนอกแท้ พอไปถึงนอกเมืองแลเห็นลำแม่น้ำโรน ที่ตรงทำนบดูภูมฐานบ้านเมืองแลภูเขาที่พื้นเมืองตั้ง คล้ายคลึงกับเมืองน่านในมณฑลลาวเฉียง แลแม่น้ำโรนก็อย่างเดียวขนาดกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตรงเมืองน่าน ที่อูซินเดอเชฟระก็เปนทำนบกั้นแม่น้ำโรนใช้แรงน้ำเหมือนกัน แต่ที่นี้แรงมาก เพราะเปนที่แม่น้ำกว้างกว่าด้วยมีลำแม่น้ำอาฟระมารวมทางฝั่งซ้ายเหนือจากที่นี้ขึ้นไปสัก ๕๐ เส้นเศษ ทำนบที่กั้นก่อเปนกำแพงขวางกลางน้ำ มีประตู ๖ ประตู ๆ ช่องประตูกว้าง ๑๐ วา ปิดเปิดผ่อนให้น้ำไหลได้ ที่ตรงทำนบกั้นประตูน้ำ สูงผิดกันข้างใน

ลึก ๖ ศอก น้ำกระโจนเสียงดังข้างในประตูเปนฟองใหญ่ แล้วเขาจัดผ่อนน้ำให้ไหลมาพัดเครื่องจักรพัดน้ำ พัดมาเปนกำลังใช้ในเครื่องทำไฟฟ้า เครื่องจักรที่หมุนใช้เปนกำลังแรง เวลานี้มีอยู่ ๔ เครื่อง ๆ หนึ่งมีกำลังเท่า ๑๕๐๐ แรงม้า การที่ทำนี้เปนของน่าดูมาก

เวลาย่ำค่ำเสด็จพระราชดำเนินกลับถึงพลับพลา เวลาเย็นวันนี้โปรดเกล้า ๆ ให้เลี้ยงอาหารเย็นเวลาทุ่มครึ่งเปนกำหนดต่อไป ที่ร่นเวลาดังนี้ เพื่อได้มีเวลาตอนรับพระทานอาหารแล้วให้มากสักหน่อย เพราะแต่เวลาทุ่มครึ่งยังมีแดด ต่อเวลายามหนึ่งจึงมืด ส่วนเวลาเช้านั้นพอเวลาประมาณ ๘ ทุ่มก็รุ่งสว่าง กลางวันยาวกว่ากลางคืนมาก

วันที่ ๒๐ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ โปรดเกล้า ๆ ให้เจ้าพนักงานจัดว่าเช่าเรือกลไฟของบริษัท เดินเรือทเลสาบเลมองได้เรือชื่อมุเอตต์ (Mouette) เปนเรือจักรข้างยาว ๑๘ วา กว้าง ๒ วา ๑ ศอก บันทุกคนโดยสานได้ ๓๐๐ คน มีห้องที่พักชั้นดาดฟ้าแลชั้นล่างตอนท้ายสบายดี ราคาค่าเช่าทั้งลำเปนเงิน ๓๕๐ แฟรง เท่ากับ ๒๒๔ บาท แลโปรดเกล้า ๆ ให้จัดอาหารกลางวันอีกส่วนหนึ่งไปเลี้ยงในเรือด้วย

ครั้นเวลาเที่ยงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กับข้าราชการอีก ๑๓ นาย รวมทั้งสิ้น ๒๑ คน เสด็จลงสู่เรือพระที่นั่งใช้จักรออกจากท่าน่าพลับพลาปาคเตสโอวีฟ มาตามฝั่งข้างตวันออกแลฝั่งข้างใต้ของทเลสาบเลมองมา ทเลสาบเลมองเปนทเลสาบน้ำจืดใหญ่อยู่ในระหว่างภูเขา สีน้ำเขียวแก่อย่างสีน้ำเค็มในทเลเพราะลึกมาก ยาว ๑๗๘๒ เส้น ฤๅ ๔๕ ไมล์ กว้าง

ที่สุดตรงกลางถึง ๓๑๗ เส้น ฤๅ ๘ ไมล์ น้ำลึกต่าง ๆ ที่มีตั้งแต่ลึก ๓๖ วา ถึงลึก ๑๖๕ วา ในทเลแลดูสองฟากตลิ่งงามมาก คือเปนภูเขาต่ำ ๆ ตามชายทเลทั้งสองฟากไม่มีที่ราบ มีบ้านเรือนแต่ล้วนตึกปลูกอยู่ประปรายตามบนเขา แลชายเขาในที่บ้านปลูกต้นไม้ของเมืองหนาวต่าง ๆ มีต้นสนเปนพื้นแลดูดอกใบงามกว่าที่จะเขียนพรรณา ทเลสาบเยนีวานี้ยังเปนทเลเขตรแดนระหว่างประเทศสวิตเซอแลนด์แลประเทศฝรั่งเศส เวลาบ่าย ๒ โมง ๕๐' นาทีมาถึงเมืองเอเวียง (Evian) เปนเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ที่น่าเมืองเขาก่อเปนเขื่อนหินอย่างรูปคันจูนมากันไว้ข้างนอกท่า ให้มีช่องให้เรือเข้าออกจอดตะพานที่ท่าได้ ที่ต้องก่อเขื่อนกันไว้เพราะบางทีมีคลื่นใหญ่ในทเลเรือจอดไม่ใคร่ได้สดวก พอเรือพระที่นั่งมาถึงเทียบท่าแล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นเมืองเอเวียง มองสิเออเบสซอง (Ch. A. Besson Moire d' Evian les Bains) เจ้าเมืองมารับแลนำเสด็จพระราชดำเนินในเมืองเอเวียง ๆ เปนเมืองตั้งอยู่ที่ไหล่เขา มีบ้านหลายร้อยหลังเปนตึกทั้งนั้น เปนเมืองบ้านนอกชายแดน มีถนนไปมาได้อย่างแบบเมืองฝรั่ง เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรที่เชิงเขามีน้ำพุเปนน้ำแร่ ซึ่งเขาก่อเปนอโมงค์ใต้ดินเข้าไปมืด ๆ เย็นเยือก มีน้ำแร่ผุดขึ้นมาเปนน้ำพุแรง แล้วก่ออัดน้ำพุนั้นกันให้ไหลไปตามท่อให้พุขึ้นที่ตึกบนไหล่เขาข้างบนอุโมงค์ มีโฮเต็ลเรียกว่าแกรนด์โฮเต็ล น้ำที่พุขึ้นนี้นับถือกันว่าเปนน้ำแร่ดี ผู้ที่บริโภคแลอาบน้ำแร่ที่นี้ น้ำแร่อาจจะบำบัดให้ปราศจากหายโรคภัยได้หลายอย่าง เขาแจ้งว่าในระดู ๓ เดือนมีคนต่างเมืองมาอาบแลกินกว่า ๖๐๐๐ คน เขาจัดมีที่เปนห้องสำหรับอาบน้ำ มีน้ำพุจากผักบัว

ทองแดง แลถวกวงตั้งรอบตัว มีทั้งน้ำเย็นแลร้อนแล้ว แต่จะต้องการ ในห้อง มีที่นั่งอาบ แลมีท่อใช้น้ำ แลมีผู้นวดในเวลาที่อาบน้ำ สูบน้ำนั้นด้วย ราคาค่าอาบน้ำรวมทั้งนวดครั้งหนึ่งคนละ ๒ แฟรง ราว ๒ ศิลิ้ง น้ำแร่ที่นี้เขากรอกลงขวดส่งไปขายในที่ต่าง ๆ เรียกกันว่า น้ำโอมิเนอราลเดเวียงเลบัง (Eaux Minerales d' Evian les Bains) วันหนึ่งกรอกลงขวดอัดปากขวดปิดกระดาษยี่ห้อร้านได้ประมาณ ๒๐๐๐ ขวด พอทอดพระเนตรเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโรงลคร ชื่อคาสิโน เปนลครของฝรั่งชาวบ้านนอก แต่ไม่มีลครเล่นเพราะเปนเวลากลางวัน

พอเวลาบ่าย ๔ โมง ๑๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินลงสู่เรือพระที่นั่ง ๆ ใช้จักรข้ามทเลสาบ เวลาบ่าย ๔ โมง ๕๕ นาทีถึงที่บ้านอูชี (Ouchy) เปนท่าขึ้นเมืองโลซันเซตรของประเทศสวิตเซอแลนด์ เปนเมืองที่เสด็จพระราชดำเนิน ที่ผ่านมาทางบกแต่วันที่ ๑๗ พฤษภาคมนั้น จากบ้านนี้มีทางรถรางไปเมืองโลซัน แลก็ติดเนื่องกันขึ้นไป แลจากทเลสาบเห็นได้ถึงเมืองโลซัน เพราะตั้งอยู่บนเขาสูง ถัดขึ้นไปดูเห็นเปนตึกมากเปนเมืองตั้งอยู่บนเขา, แลดูขึ้น ๆ ลง ๆ ไปทั้งเมืองไม่มีที่ราบ เรือพระที่นั่งแล่นเฉียดมิได้แวะที่บ้านอูชี เพราะเปนเวลาเย็นมากแล้วเลยใช้จักรต่อมา เวลา ๒ ทุ่มถึงพลับพลาปาลเดส์ โอวิฟเมืองยีนีวา

บริษัทที่จัดให้มีเรือกลไฟเดิน เปนเรือเมล์ไปมาในทเลสาบเลมอง เรียกเต็มชื่อว่า กอมปานยีเยเนราลเดอนาวิคาซิออง ซัวเลอลักเลมอง มีเรือขนาดใหญ่ ๆ ๑๙ ลำ จัดเปนชนิดใหญ่เดินอ้อมรอบ

หนอง ๙ ลำ มี ห้อง ที่ กิน อาหาร แล พัก ได้ สบาย คน โดย สาน ชั้น ที่ ๑ เรียก คน ละ ๑๑ แฟรง ๒๕ ซอง ตีม ชั้น ที่ ๒ เรียก คน ละ ๔ แฟรง ครึ่ง แต่ ค่า อาหาร ต่าง หาก บริษัท จัด หา อาหาร อย่าง ดี เลี้ยง ถ้า จะ เที่ยว รอบ หนอง โดย ทาง เรือ เมล์ ของ บริษัท วัน เดียว เปน กลับ มา ยัง เมือง ยีนีวา ได้ คือ ออก จาก เมือง ยีนีวา เวลา เช้า ๓ โมง กลับ มา ถึง เวลา ๒ ทุ่ม ฤๅ ยาม เศษ

วัน ที่ ๒๑ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า กับตันคัมมิง กลับ จาก กรุง ลอนดอน มา ถึง เมือง ยีนีวา ได้ มา เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ใน เรื่อง ที่ ได้ ไป จัด การ ขอ ให้ เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ไป เข้า อู่ ซ่อม แซม ใน อู่ หลวง กรุง อังกฤษ แล ที่ จะ นำ เรือ มหา จักรกรี เข้า สมทบ ประชุม ทัพ เรือ ณ กรุง อังกฤษ คราว น่า ใน การ ประชุม นี้ ประเทศ ใด ที่ มี เรือ รบ แล มี อำนาจ ใน ทเล เขา ส่ง เรือ รบ ไป ช่วย สมทบ ใน การ ประชุม ทุก ประเทศ

ใน เวลา วัน นี้ มิสเตอ เวอ นี แล ภรรยา ซึ่ง ยัง รอพัก อยู่ เมือง เวนนิศนั้น มา ถึง เมือง ยีนีวา ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท

วัน ที่ ๒๒ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ มอง สิเออ ริชาต ข้าหลวง เทศา ภิบาล มองสิเออ รูตีนี มองสิเออ อาเธอร์ เคาน์ซิลออฟสะเตต เมือง ยีนีวา จัดการ เลี้ยง อาหาร กลาง วัน ที่ วังเอนา (Palais Eynard) ถวาย เปน พระเกียรติยศ เพื่อ กรมการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย เมือง ยีนีวา ได้ เฝ้า

ครั้นเวลา บ่าย ๑ โมง พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล ข้า ราชการ ใน จำนวน เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ที่ วัง เอนา

ครั้น เวลาเสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง วัง เอนา มอง สิเออ ริชาต นำ พวก

กรมการ ผู้ ใหญ่ ผู้น้อยเฝ้า แล้ว เชิญเสด็จ เสวย กลาง วันรวมบรรดา ผู้ ที่ นั่ง รับ ประทาน อาหาร ๔๖ คน

ใน การ เลี้ยง อาหาร กลาง วัน นี้ ข้าหลวง เทศาภิบาล จัดการตกแต่ง ห้อง แล ที่ พัก เรียบ ร้อย บน โต๊ะตั้ง ที่ ดอก ไม้ ของ เมือง ยินิวา งาม ๆ ดี ๆ หลาย อย่าง กับ จัด ให้ มี แตร แล เครื่อง ดนตรี ใน เวลา เสวย ด้วย พวก ที่ เชิญ มา รับ ประทาน อาหาร กลาง วัน ใน เวลา วัน นี้ ล้วน แต่ เปน กรมการ ผู้ ใหญ่ แล เปน คน ผู้ ดี ใน ชาว เมือง ยินิวา เปน ที่ ให้ เห็น อาการ กิริยา ของ พวก สวิต ชาว เมือง ยินิวา ได้ มาก รูป ร่าง มัก เปน คน ล่ำโต แต่ ไม่ ใคร่ สูง การแต่งตัว ก็ ไม่ สู้ ประณีตฤๅ โอ่โถงอย่างใดเรียบ ๆ อย่างฐาน คน ผู้ดี บ้าน นอก มองสิเออ ริชาต ข้าหลวง เทศาภิบาล เปน คนเตี้ย เล็ก อายุ ประมาณ ๕๐ ปี เมื่อ เวลา จวนจะเสร็จ การ เลี้ยง อาหาร มองสิเออ ริชาต ข้าหลวง เทศาภิบาล ซึ่ง คน เมือง นี้ นับ ถือ ว่า เปน คน พูด ใน ที่ ประชุม ดี ยืน ขึ้น กล่าว ด้วย คำ เปน ภาษา ฝรั่งเศส แปล ได้ความ ว่า ท่าน ทั้ง หลาย

„ข้าพเจ้า ขอ ท่าน ได้ ยก ถ้วยแก้ว สุรา ดื่ม พร้อม กัน ใน เวลา นี้ เพื่อ พระ เกียรติยศ ของ พระเจ้า แผ่น ดิน อัน มี ศักดิ์ ผู้ ครอง กรุง สยาม ซึ่ง ได้ ทรง พระ มหา กรุณา รับ คำ เชิญ อันสุภาพ แต่โดยเคารพเต็ม ใจ ของ พวกเรา จน เสด็จ มา ประพาศ ใน ประเทศ นี้"

ไม่ ต้อง สงสัย เลย ว่า ตาม ภูมิ นิเทศ นั้น ประเทศ ทั้ง ๒ นี้ ก็ ห่างไกล จาก กัน ด้วย กรุง สยาม นั้น ตั้ง อยู่ ข้าง ฝ่าย ตวันออก หวีป เอเซีย ใน

หมู่ประเทศ ซึ่ง เรา รู้ สึก เปน เมือง มี ของ วิเศษ ต่าง ๆ แต่ ฝ่าย เมือง ริบับ ลิก สวิต เซอแลนด์ นั้น แล เขตรแขวง ยินีวา นี้ ตั้ง อยู่ ข้าง ฝ่าย ตวันตก ทวีปยุโรป แต่ ถึง จะห่าง ไกล กัน อย่าง ใด ก็ ดี ก็ ได้ มา ถึง กัน เพราะเจ้า ผู้ มี ปรีชา แล เปน สหาย ของ ความ เจริญ ซึ่ง ได้ มี ความ กรุณา ประทับ ที่ ณ โต๊ะ ของ เรา ได้ ทรง เข้า ด้วย ใน หนังสือ สัญญา นานา ประเทศ ของ สภาอุณาโลม แดง การ ที่ ตั้ง ขึ้นเปน ที่ ประเสริฐ นี้ ซึ่ง เปน แรก เริ่ม เมือง ยินีวา ได้ เห็น คำ ร้อง ของ โลกย์ ศิวิไลย แล ซึ่ง บาง ที่ เปน ความคิด อัน วิเศษ อย่าง ซึ่ง ซึ่ง ที่ ได้ เกิด ขึ้น ใน ครึ่ง ที่ สอง แห่ง กำหนด ร้อย ปี ที่ ๑๙ ข้าพเจ้า ขอ อนุญาต ที่ จะยา ย่อง พระกระแส ที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า แผ่น ดิน สยาม ได้ ทรง ไว้ โดย ความ ไพเราะอ่อน หวาน ในเวลา ที่ พระองค์ทรง แสดง การ ซึ่ง ได้ เข้า ใน สัญญา ด้วย นั้น

พระ กระแส ใน พระราชสาสน์ นั้นมี ว่า นาน มาแล้ว ซึ่ง ได้ ทรง มีความ พระราช ประสงค์ ของเรา ที่ จะ ยอม เข้า ใน สากล สัญญา นานา ประเทศ ที่ ได้ ลง นาม กัน ไว้ ณ เมือง ยินี วา เมื่อ ณวัน ที่ ๒๒ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๘๕ เพื่อ กระทำ ให้ การ เคราะห์ ร้าย ซึ่ง ทหาร ในกองทัพ ต้อง ถูก บาด แผล เจ็บ ไป ใน ที่ รบ ให้ เปน ที่ เบา บาง หน่อย ปฐม เหตุที่ เปน การ นับ ถือ เพื่อ ความ รักษา ชีวิตร ของ มนุษย์ เรา ก็ เปน เหตุ ไม่ ยอม ให้ ชีวิตร นั้น เสีย หาย ไป เว้น เสีย แต่ มี ความ จำเปน จริง ๆ เกิด ขึ้น มา ก็ เปน ความ ต้อง กัน กับ พระพุทธสาสนา ของเรา แล ความรู้ สึก ส่วน ตัว ของเรา ด้วย แม้ มี ความ สงบ เรียบ ร้อย แล เปน ไมตรี กับประเทศ อื่น ๆ ทั้ง ปวง แม้ เรา ได้ มี ความ ไว้ ใจ แล มีความ ปรารถนา เห็น

ความ สงบ เรียบ ร้อย แล ไมตรี ที่ ให้ ถาวร ไป ชั่ว นิรันดร เรา ก็ ได้ ตั้ง ใจ จะ ไม่ ให้ เนิ่น ช้า ต่อ ไป ใน การ ที่ จะ เข้า ด้วย ใน สัญญา สากล นั้น แล ที่ เรา ทำ ดังนี้ ก็ เพื่อ ให้ นานา ประเทศ รับ จำพวก สภา อุณาโลม แดง สยาม ของ เรา ซึ่ง ได้ ตั้ง ขึ้น ไว้ ใน ปี ร, ศ, ๑๑๒ ความมุ่ง หมายของเรา ยังมี นอก จาก นี้ ว่า คำ สั่ง ที่ จะมี แก่ นาย ทหาร ใน กอง ทัพ ของ เรา นั้น จะให้ มี ความ นับ ถือ ใน สัญญา ที่ กล่าว มา ข้าง บน นี้ แล ใน กฎหมาย ของ การ สงคราม ซึ่ง อินสติตุต แห่ง กฎหมาย นานา ประเทศ ได้ ตั้ง ขึ้น ไว้

ใน วัน นั้น ได้ เกิด เปน การ สัญญา ใน ระหว่าง เรา อัน แขง แรง ที่ สุด ซึ่ง สามารถ จะรวม น้ำ ใจ ของ มนุษย์ เข้า ด้วยๆ กัน สำหรับ การ เมตตา ปรานี แก่ ชาติ มนุษย์ แล การ ที่ จะ ช่วย สงเคราะห์ แก่ ผู้ ที่ ต้อง ถูก เคราะห์ ร้าย ล้ม ลง ใน ที่ รบ

การ ที่ พระองค์ เสด็จ ประพาศ มา นี้ เปน ที่ เรา คง จะ จาฤก ไว้ ใน ความ รฦก เของ เรา เปน สิ่ง อัน ประเสริฐ แล เปน ที่ ให้ การ ที่ เข้า ด้วย อัน นี้ มั่น คง แขงแรง ขึ้น แล อนึ่ง ก็ เปน ที่ อนุญาต ให้ พวก เรา ตั้ง การ สำหรับ ภาย น่า ยิ่ง กว้าง ขวาง ขึ้น กว่า แต่ ก่อน ใน ระหว่าง สอง ประเทศ ของ เรา ให้ เปน ไมตรี มิตร อยู่ เสมอ เพราะ ว่า เรา ทั้ง สอง ฝ่าย ได้ ปรนิบัติ อยู่ ใน การ อัน ประเสริฐ

ข้าพเจ้า ดื่ม สุรา โดย ขอ ให้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า แผ่น ดิน สยาม แล พระ บรมวงษานุวงษ์ ทรง มีความ ศุข สำราญ อัน ประเสริฐ ด้วย

ตาม การ ที่ สังเกตดู อาการ เห็น มอง สิเออริชาต พูด ดี มาก เวลา

ที่ พูด หน้า ตา เปน ปรกติ มี แต่ หัน หน้า ไป ทาง ข้าง โต๊ะ ทั้ง สอง ข้าง เพื่อ ให้ คน ทั้ง สอง ข้าง ฟัง ได้ ถนัด เมื่อ พูด เสร็จ แล้ว บันดา ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ ยืน ขึ้น กับ ศีศะ ดื่ม ถวาย พระพร พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อมกัน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ เปน ภาษา อังกฤษ แปลเปน ไทย ความ ว่า

ท่าน สภา นายก แห่ง ที่ ประชุม แล ท่าน ผู้ ดี ทั้ง ปวง ด้วย ข้าพเจ้า มี ความ ยิน ดี เปน อัน มาก ที่ มา อยู่ ใน หมู่ ท่าน วันนี้ แล ข้าพเจ้า รู้ สึก มาก โดย อัธยา ไศรย ไมตรี ซึ่ง ท่านได้ กล่าว ถึงข้าพเจ้า แล ถึง ส่วน ที่ ข้าพเจ้า ได้ ทำ ใน เรื่อง ยีนีวา คอน เวน ชัน แห่ง สภาอุณาโลม แดง ของนา ๆ ประเทศ นั้น ความ จริง ข้าพเจ้าเห็น ด้วย กับ ความ เห็น ของ ท่าน ใน เวลา ที่ กล่าว ว่า ความ ประพฤติ นี้ เปน ข้อ ใกล้ ยิ่ง ขึ้น ใน ระหว่าง ริปับลิก อัน สุจริต นี้ แล พระราช อาณาจักร ของ ข้าพเจ้า ๆ ได้ รู้ สึก ความ กรุณา เพื่อน มนุษย์ ด้วย กัน เมื่อ ข้าพเจ้า แจ้ง ว่า จะเข้า ด้วย ใน หนังสือ สัญญา ของท่าน เพราะ การ สงคราม นี้ บาง ที ยัง จะเปนความ จำ เปน ที่ ต้อง มี แต่ ที่ ต้อง มี สงคราม อัน ดุ ร้าย ใน เวลา หนึ่ง เวลา ใด ก็ ไม่ จำ เปน ใน สมัย นี้ ที่ เรา มี ชีวิตร อยู่ นี้ เปน แน่

ได้ เปน ความ ปรารถนา อัน แขง แรง ของ ข้าพเจ้า ที่ จะไป ประพาศประเทศ ยุโรป แล จำเพาะ แต่ ที่ จะพบ ปะ รู้ จัก แล ตั้ง ไมตรี ไว้ กับ ผู้ ชาว ยุโรป ต่าง ๆ ที่ เปน ชำ นาญ อัน วิเศษ ใน การ ครอบ ครอง เมือง แล คน ที่ มี ความ รู้ ศิล ปวิทยา ทั้ง หลาย แล ซึ่ง ได้ รวบ รวม ช่วย สมเคราะห์ กัน ให้ ประเทศ ยุโรป มี ชื่อเสียง โด่ง ดัง

บัดนี้ ความ ปรารถนา ของ ข้าพเจ้า นั้น สำเร็จ แล้ว แล ข้า พเจ้า ได้อ่าน

ถึงเรื่องเมืองนี้มาก ซึ่งโดยชาวเมืองที่มีชื่อเลื่องฦๅได้มีส่วนในศิลปวิทยา แลการฝีมือเปนอันมากด้วย

เมื่อข้าพเจ้าไปเที่ยวในทเลสาบเลมันวันพฤหัศบดีก่อนนี้ ข้าพเจ้าได้เห็นความงดงามของตำบลนั้น จนถึงว่าไม่มีผู้ใดเว้นแต่ผู้ซึ่งได้ไปเห็นเองด้วยตาของผู้นั้น จึ่งสามารถจะนึกขึ้นได้ แต่ในสิ่งทั้งปวงที่ดีซึ่งตำบลนี้สามารถให้ข้าพเจ้าได้รับความรู้สึก ท่านประธานาธิบดี ซึ่งได้เอาใจใส่โดยอัธยาไศรยของท่าน การรับรองของท่านแลการที่ท่านได้อุสาหะทำให้ข้าพเจ้ามีความสดวกสบายทุกประการ ในเวลาข้าพเจ้าพักอยู่ที่นี่ ในการนี้ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านโดยเต็มที่สุด เพื่อตัวข้าพเจ้าแลเพื่อพระบรมวงษานุวงษ์ของข้าพเจ้า ๆ จะมีความรฦกถึงการที่ข้าพเจ้ามาพักอยู่ในสมัยเปนส่วนยินดีที่สุดส่วนหนึ่ง ของระยะทางอันช้านานของข้าพเจ้า แลข้าพเจ้ายกถ้วยแก้วสุราขอให้ท่านผู้ดีทั้งหลายดื่ม เพื่อความเจริญของแขวงเมืองยินีวา แลรัฐบาลของเมืองนั้นด้วย

บันดาผู้นั่งรับประทานอาหารในโต๊ะยืนขึ้นดื่มให้พรข้าหลวงเทศาภิบาลแลประชาธิปตัยเมืองยินีวาครั้งหนึ่งพร้อมกัน สังเกตอาการเห็นข้าหลวงเทศาภิบาล แลกรมการเมืองยินีวามีความยินดีแลพอใจในพระราชดำรัสเปนอันมาก เมื่อเวลาเลี้ยงอาหารแล้ว เสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับ มีพระราชดำรัสสนทนาด้วยข้าหลวงแลกรมการประมาณครึ่งชั่วโมงเสด็จพระราชดำเนินกลับมายังพลับพลาปาคเดสโอวิฟ

เวลาวันนี้โปรดเกล้า ๆ ให้เจ้าพนักงานจัดสิ่งของซึ่งนำมาสำหรับพระราชทานนั้น มีโต๊ะถมพานถมสำหรับใส่ดอกไม้แลราชสีห์คชสีห์ถม

กับ รูป ช้าง เงิน ก้าไหล่ ทอง มา ตั้ง ใน เครื่อง โต๊ะ ที่ ประทับ เสวย พร้อม ด้วย พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้าราช การ ดู สง่างดงาม ดี กว่า ของ เครื่อง โต๊ะ ฝรั่ง บันดา ผู้ ได้ มา เห็น ล้วน ชม เชย ว่า เปน ของ แปลก เปน ฝีมือ ช่าง อย่าง ดี แต กลาง วัน โปรด เกล้า ฯ ให้ ฉาย พระบรม รูป พร้อม ด้วย พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราช การ น่า พลับ พลา

วัน ที่ ๒๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ ประทับ อยู่ณ พลับ พลา ปาคเดสโอวิฟ เวลา บ่าย ๒ โมง ครึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก พระยาศรี สุริย ราชวรานุวัตร นำ พระยา วิสุทธ สุริยศักดิ์ ว่า การ แทน ราชทูต สยาม ณกรุง ลอนดอน กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป รักษา ราชการ ณ สถาน ทูต แล นำ พระบวรวงษ์ เธอ พระองค์ เจ้า รัชนี แจ่ม จรัส ๑ หม่อม อนุวัตรวรพงษ์ ๑ กราบ ถวาย บังคม ลา ไป เล่า เรียน ณะ ประเทศ อังกฤษ

วัน ที่ ๒๔ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เปนวันฝนตก หมอก คลุ้ม มัว ฝน ตก เมือง นี้ ไม่ มากเปน คราว อย่าง เมือง เรา ตก ประ ปราย อยู่ นาน ๆ อย่าง ละออง ฝน พาให้ หนาว เย็น จัด ขึ้น เท่า นั้น

เวลา บ่าย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ณ ที่ พลับ พลา ปาคเดสโอวิฟ ทรง พระกรุณาโปรด เกล้า ฯ พระราชทาน สัญญาบัตร ให้ จมื่น จิตร เสน่ห์ เปน พระรัตนโกษา เจ้า กรม พระคลัง สิน ค้า ถือ ศักดินา ๘๐๐ ไร่

ครั้น เวลา บ่าย ๕ โมง เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน โดย ขบวน รถไป ตำบล ชาโต ดเครซเดอยุสซี (Chateaux du Crest de Jussy) ทอด พระเนตร ที่ ไร่ นาของ มอง สิเออมิเชลลี ชาวนาใน ตำบล นั้น แล โปรด เกล้า ฯ ให้ ไต่ ถาม ม, มิเชลลิ ใน วิธี ที่ ทำ นา ได้ ความ ว่า ม, มิเชลลิ เช่า ที่ เขา ทำ นา ต้อง เสีย ค่า เช่า ปี ละ ๑๖๐๐ แฟรง

ราว ๑๐๒๔ บาท มี สัญญา ว่า เช่า เพียง สาม ปี

ถ้า ทำไร่ องุ่น ได้ ผล ทำ สุรา องุ่น ได้ มาก น้อย เท่า ใด ฤๅ ปลูก มัน ได้ ผล เท่าไร ม, มิเชลลิ จะ ต้องแบ่ง ให้ เจ้า ของ ที่ ดิน กึ่ง หนึ่ง ถ้า เปน ผล อื่น ที่ ได้ จาก ไร่ นั้น แล้ว ม, มิเชลลิ ได้ คน เดียว ไม่ ต้อง แบ่ง

ม, มิเชลลิ มี โค ผู้ สำหรับ เปน พรรณ ๑ โค ผู้ สำหรับ เทียมไถ นา ๒ โค มี นางโค ๑๔ เปน โค ขนาด ใหญ่ แขง แรง สี เหลือง ผ่าน ขาว สูง ราว เมเตอ ครึ่ง (ประมาณ ๓ ศอก) โค นาง รีด น้ำ นม วัน ละ ๒ เวลา ได้ โค หนึ่ง วัน ละ ๓๖ ปอนด์ แล้ว ม, มิเชลลิ นำโค นม มา ถวาย ทอด พระเนตร แล้ว รีด น้ำ นม สด ถวาย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสวย มี พระราช ดำรัส ว่า มี รศดี แล้ว โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน เงิน ม, มิเชลลิ ๑๐๐ แฟรง ราว ๖๔ บาท พอ ได้ เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง พลับ พลา ปาคเดสโอวิฟ ใน เวลา ค่ำ วัน นี้ โปรด เกล้า ฯ ให้ เชิญ ข้าหลวง เทศาภิบาล แคนทอน ยิลิวา แล กรมการ มา เลี้ยง อาหาร เย็น ณที่ พลับ พลา เปน การ ตอบ แทน เจ้าพนักงาน ได้ จัด การ ตก แต่ง พลับพลา ทาง ด้าน น่า แล ห้อง ที่ เลี้ยง อาหาร ด้วย ธง ใบไม้ ดอก ไม้ ตาม ประทีป แล จัด มี หิณพาทย์ เครื่อง สาย ที่ ฝรั่ง เรียก ว่า ออเคสตรา ด้วย

ครั้น เวลา ๒ ทุ่ม ม, ริชาต ข้า หลวง เทศาภิบาล แล กรมการ ผู้ ใหญ่ มา พร้อม นั่ง ณ โต๊ะ รับ พระทาน อาหาร พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ เสวย พร้อมด้วย พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ทั้งสิ้น รวม ๓๔ คน เมื่อ ถึงเวลา รับ พระทาน ของ หวาน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส เปน ภาษา อังกฤษ แปล ได้ ความ ว่า เวลา นี้ มี แขก ที่ สำคัญ แล เปน ที่ สนิท ของ เรา ๆ ขอ ให้ ท่าน ทั้งปวง พร้อม กัน ดื่ม ให้ พร บิดา

ผู้นั่ง ใน โต๊ะ ดื่ม ให้ พร ม, ริชาต พร้อม กันแล้ว ม; ริชาต ยืน ขึ้น กล่าว ถ้อย คำ เปน ภาษา ฝรั่งเศส ล่าม แปล ได้ ความ ว่า

ข้าพระพุทธเจ้า ขอ ขอบ พระเดช พระคุณ ที่ ทรง พระมหา กรุณา ได้ ทรง ให้ รับ รอง เลี้ยง เปน เกียรติยศ แด่ ข้าพระพุทธเจ้า ใน เวลา วัน นี้

เมือง ยินิวา เปน เมือง หนึ่ง ซึ่ง ได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ได้ ทรง ประทับ พัก เปน ที่ หนึ่ง ใน ทวีปยุโรป ข้า พระพุทธเจ้า หวัง ด้วยเกล้า ฯ ว่า เปน เปน ที่ ตั้ง ต้น อัน ดี ขอ ให้ ท่าน ทั่ง ปวง ดื่ม ถวาย พระ พร พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ให้ ทรง พระเจริญ ยิ่ง ๆ ขึ้น ไป

บันดา ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ ยืน ขึ้น แสดง วาจา ถวาย พระ พร แล้ว ดื่ม ครั้ง หนึ่ง พร้อม กัน เปน เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร เย็น แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พระราช ทาน ขัน ถม ขนาด ใหญ่ มี ทัพ พี แล ถาดรอง อย่าง ขัน เข้า บาตร แก่ ม, ริชาต ให้ เปน ของ มณฑล ยินิวา สำรับ หนึ่ง แล แสดง พระบรมราช ประสงค์ ว่า ให้ รวมไว้ กับ เปลเงิน ที่ เรียก ว่าเซอวิสเดอลา ลาบามา (Sarvice dl' Alabama) ม, ริชาต ตอบ ขอบ พระเดช พระคุณ แล กราบ บังคม ทูล ขอให้ ของ ที่ พระราชทานเปน ที่รฦกแห่ง ทางไมตรี ในระหว่าง กรุง สยาม แลเมืองยินิวา 'เปลเงิน นี้ เปนเปลเงิน ใหญ่ ปาก กว้าง ศอกเศษ ใช้ เปน ที่ ใส่ดอกไม้ ตั้ง กลาง โต๊ะเปน ของ รัฐบาล อังกฤษ แล รัฐบาล อเมริกา ให้ แก่มณฑล ยินิวา เปน ค่า ที่ ได้ เปน อนุญาโต ตุลาการ ตัดสิน ความ เรื่อง เรือ อาลาบามา ใน ระหว่าง สอง ประเทศ นั้น

วัน ที่ ๒๕ พฤษภาคม ร, ศ, ๑๑๖ เปน วัน กำหนด จะ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เมือง เบิน ด้วย เปรสิเดนต์ ผู้ ครอง ประเทศ สวิต เซอ แลนด์ ซึ่ง ประจำ อยู่ ณเมือง เบิน ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ครั้น เวลา

เช้า ๒ โมง เคอแนลเสเรโซล (Ceresole) ๑ เคอแนลตุเรตตินี่ (Turettini) ๑ ลุตเตอแนนต์เคอแนลบอเรล (Borel) ๑ รวม ๓ นาย มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนินใน นาม ของ รัฐบาล สวิตเซอแลนด์ ณที่ ประทับ พลับพลา ปาคเดสโอวิฟ แล นำ รถ พระ ที่ นั่ง แล รถสำหรับ เจ้านายแลข้าราชการ ที่ จะตาม เสด็จ มา ด้วย

ครั้น เวลาเช้า ๒ โมง ๕๐ นาที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่าง จอมพล ทหารบก เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย พระ บรมวงษานุวงษ แล ข้าราชการ แต่ง เต็มยศ ฝ่าย ทหาร พลเรือน ตาม ตำแหน่ง ขึ้น รถ พระ ที่ นั่ง มา ยัง สเตชัน รถ ไฟ ชื่อ สเตชัน คอนาวัง (Cornavin) ซึ่ง จะไป เมืองเบิน (Berne) เมื่อ ถึงเสตชัน มี พลตระเวร ๒๐ คน มาเข้าแถว รับเสด็จ พระราช ดำเนิน ม; ริชาดิม, อะคอร์ เฝ้า รับเสด็จ อยู่ ที่ นั้น แล ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ไปเมือง เบินด้วย

รถ ไฟ ที่ รัฐบาล สวิต เซอ แลนด์ จัด เปน รถ พระ ที่ นั่ง ไป เมือง เบินนี้ เปน รถไฟ พิเศษ จัด มา ถวาย ใช้ รถ ไฟ สลูน ของ บริษัท ยูรา ลิมปลง (Jura Simplon) มี รถ ไฟ สำหรับ ลาก ๑ รถ สลูน ๔ รถ บัน ทุก ของ ๑ ตัว รถไฟ ข้าง น่า รถ ที่น่า หม้อ น้ำ จัด ทำ เปน รูป ตรา ช้าง ข้าง หนึ่ง แล ตรา กาง เขน สีขาว เขียน บน ผ้า แดง ข้าง บน ตรา มี ธง สี ไขว้ กัน ๓ อัน ตาม ข้าง ๆ รถ ไฟ มี ผ้า แดง ธงสี ใบ ไม้ มัดเปน สาย ประดับ กับ ข้าง รถ ส่วน รถ พระ ที่นั่ง ก็ มี ธง ช้าง แล ธง ของ สวิตเซอแลนด์ ปัก คู่ กัน เปน ระยะ แล ตาม ช่อง ธง มี สาย มัด ใบไม้ ดอก ไม้ แขวน เปน ระยะ ทั้ง สอง ข้าง รถงดงาม ดี เวลา รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ไป ถึง ที่ ใด ราษฎร พา กัน มา ดู ออก เซ่งแซ่ ด้วย เปน รถไฟ พิเศษ แล ตก แต่ง งาม ในรถไฟ มี ที่ นั่ง ที่นอนพักอาไศรย อย่าง สอาด ดี เต็ม ที่ ของ รถ ไฟ อย่าง ดี ทุก ประการ

ที่ สเตชันรถไฟ มิสเตอเวอนี กับ ภรรยา กราบ ถวาย บังคมลากลับ ไป รับ ราชการ ณ สถาน ที่ว่าการราชทูต สยาม กรุง ลอนดอน

เวลาเช้า ๓ โมง ๑๐ นาที รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ออก จาก เมือง ยีนีวา มา ทาง เดียว กับ ที่ มาแต่ วัน ที่ ๑๗ เดือน นี้ แต่ เมื่อ มา นั้น เวลา มืดค่ำ ไม่แล เห็น สิ่ง ใด ถนัด รถ พระ ที่นั่ง มา ตาม ชาย ทเล สาบเลมัน ข้าง ด้าน เหนือ ตาม ทาง มี บ้าน ตลอด พื้น ที่ เปน ป่า หญ้า ที่ ตัด ทำ ฟาง ชาย จน มา ถึง เมือง โลซัน ซึ่ง เมือง ใหญ่เมือง หนึ่ง ใน ชาย ทเลสาบ ตาม ทาง พอ ออก จาก เมือง โลซัน แล้ว สักครู่ หนึ่ง ก็ พ้น ทเล สาบ เลมัน ทาง รถไฟ ขึ้น เขา มี เข้า อุโมงค์ บ้าง สอง ข้าง ทาง เปน สวน องุ่นแล มี โรง กลั่น สุรา ทำ ด้วย ผล องุ่น หลาย แห่ง เวลา เที่ยง แล้ว ๒๐ นาที รถ พระ ที่นั่ง ถึง สเตชัน รถไฟ ใน เมือง เบิน

ที่ สเต ชัน รถไฟ รัฐบาล สวิต เซอแลนด์ ตก แต่ง รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน คือ แบ่ง กึ่งหนึ่ง ทาง ด้าน ตวัน ออก เปน พลับพลา ที่ น่า พลับพลา มี ไม้ สลัก ขาว ยาว ใหญ่ พาด อยู่ หนึ่ง คู่ บน ไม้ นี้มี ตรา แผ่นดิน กรุง สยาม อยู่ คู่ กับ ตรา แผ่นดิน สวิต เซอ แลนด์ ใน พลับพลา จัด ผ้า แพร แถบ สี น้ำเงิน อ่อน แล สี นวน ทำ เพดาน รอบ เปน แถบ เปน สาย ห้อย ย้อย ลง มา จาก ชั้นบนอก ไก่ ถึง ชาย คา แล ดู เพดาน เปน เพดาน ของ หลังคา ที่ โค้งแล้ว มี ภู่ แพร ระย้า สี ต่าง ๆ ห้อย ริม ผนัง สเต ชัน ตลอด มา จน ถึง ที่ เสด็จ ขึ้น รถ ม้า คาด ด้วย ผ้า เปน รูป ภาพ อย่าง โบราณ เปน ของ น่าดู บนผนัง มี ธง สีต่าง ๆ ไขว้ ประดับ กับ ใบ ไม้แล ผ้า สี ใน พลับพลา ปู พรม อย่าง ดี ตั้ง เก้าอี้ มี ม่าน แพร ติด ตาม เสา ข้าง น่า สเตชัน ตลอดแถว มี ผ้า ห้อย มี ธง กับ ใบ ไม้ ประดับ ตลอด

พอ รถ พระ ที่ นั่ง ถึง พลับพลา ที่สเตชัน รถไฟ ทหาร บนเนิน ตรง กับ พลับพลา ข้าม ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ ทหาร แตร เป่า แตร สรรเสริญ พระบารมี กอง ทหาร กาด ออฟ ออเนอ มี ๒๐๐ คน ถวาย คำนับ พร้อม กัน พอ เสด็จ ลง จาก รถ พระ ที่นั่ง มอง สิเออ คอย เซอ เปร สิเดนต์ ของ ประเทศ สวิตเซอแลนด์ มา รับ เสด็จ แล นำ เสนา บดี ทุก กระทรวง น่า ผู้ ว่า ราชการ กรมการ ของ เมือง เบิน แล กรมการ เฝ้า มี พระราช ปราไสยสันทนา ตาม สมควร แล้ว ทรง นำ พระ บรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการซึ่ง ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ให้ รู้ จัก กับเปร สิเดนต์ แล เสนาบดี ผู้ ว่า ราชการ กรมการ แล้ว เสด็จ ทรง พระ ดำเนิน ตรวจ แถว ทหาร มี พระ ราชปราไสย ด้วย นาย ทหาร ตาม พระราชประเพณี แล้ว เสด็จ ขึ้น รถ พระ ที่ นั่ง ซึ่ง เปร สิเดนต์ จัด มา รวม ทั้งสิ้น ๘ รถ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประทับ ณ โฮเต็ล เบินเนอ ฮอฟ (Bernerhof) ใน เมือง เบิน ซึ่ง เปน โฮเต็ลเปรสิเดนต์ จัด ถวาย เปน ที่ ประทับ ขบวน ที่ จะ เสด็จ พระราช ดำเนิน เปร สิเดนต์จัด ให้ มี ทหาร ม้า นำ น่า รถ พระ ที่นั่ง ๒๐ ม้า นาย ทหาร ขี่ ม้าเคียง รถ พระ ที่นั่ง หลัง ขบวน เสด็จ พระราช ดำเนิน ๑๒ ม้า แต่ง งด งาม ทั้ง รถ แล ม้า อย่าง ขบวน แห่ สอง ข้าง ทาง แต่ สเต ชัน รถ ไฟ มา ยัง โฮ เต็ล มี ทหาร ยืน ราย เข้า แถว ตลอด มา ใน ถนน มี เชือก เส้น ยาว ผูก ธง พาด ข้าง บน ขวาง ถนน มี ธง ช้าง ใหญ่ อยู่ กลาง สถาน ที่ ราชการ ทั้ง สอง ฟาก ทาง ก็ ตก แต่ง ประดับ ด้วย ผ้า สี แล ธง กับ ใบ ไม้ ต่าง ๆ

ตาม ถนน สอง ฟาก ราษฎร พลเมือง มา ดู แน่น น่า ต่าง แล ประตู เต็ม ยัดเยียด อย่าง ดู แห่ กฐิน กระบวน พยุหยาตรา ใน กรุงเทพ ฯ มี คน มา

ชัก รูป เรียง ราย ไป ทุก แห่ง มาก จน นับ จะไม่ ถ้วน พล เมือง ร้อง เสียง โฮะ ๆ ตาม ภาษา เยอรมัน ถวาย พระพร ตลอด ทาง มา

เมื่อ ถึ่ง โฮเต็ล เบินเนอฮอฟ แล้ว ประทับ มี พระราช ดำรัส ด้วย เปรสิเดนต์ แล กรมการ ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ โต๊ะ เสวย กลาง วัน ซึ่ง เปรสิเดนต์แล กรมการ ฝ่าย คอนเฟด เดอเรชัน จัด ถวาย ใน ห้อง เลี้ยง อาหาร แล บน โต๊ะ จัด โดย ประณีต มี ใบ ไม้ ดอก ไม้ ที่ งาม ซึ่ง นำ มา จาก ภูเขา ทางไกล ๆ กลาง โต๊ะ น่า พระ เก้าอี้ จัด ดอก กุหลาบ สี ขาว ประดับ เปน รูป ช้าง ยาว สัก หนึ่ง ศอก ยืน บน แท่น ๆ ก็ ประดับ ด้วย ดอก กุหลาบ สี ต่าง ๆ เปน ดอก กุหลาบ ชนิด ใหญ่ เวลา เสวย มี เครื่อง ดนตรี อย่าง ฝรั่ง เรียก ออ เคสตรา เล่น ด้วย ใน โต๊ะ มี ๔๓ คน มี ฝรั่ง ๒๘ นาย นอก นั้น เปน ไทย เมื่อ ถึง เวลา รับประทาน หวาน เปรสิเดนต์ ซึ่ง เปน คน ผู้ ใหญ่ รูป ร่าง สูง ใหญ่ มี กิริยา อาการ อย่าง คน แก่ ยืน ขึ้น กล่าว ถ้อย คำ เปน ภาษา เยอรมัน อย่าง ที่ ใช้ ใน เมือง เบิน แปล กลับ เป่น ภาษา อังกฤษ แล ภาษาไทย ได้ ความ ว่า

ใน นาม ของ สวิตเฟเดรัน เคาน์ซิล ข้าพเจ้า ขอ ต้อน รับ พระองค์ ที่ ได้ ทรง โปรด เสด็จ มา ประทับ เพื่อ เปน การ เยี่ยม เยี่ยน เมือง สวิตเซอแลนด์ แล เฟเดรัล เคาน์ซิล ใน คราว นี้ นั้น การ ที่ ได้ กระทำ ให้ พวก ข้าพเจ้า มี ความ ยินดี เปน อัน มาก แล ยิ่ง กว่า นี้ เพราะ เรา เห็น ว่า เปน สิ่ง สำคัญ ของ ความ เห็น ชอบ โดย สัมพันธมิตร ไมตรี อัน สุจริต ของ พระองค์ แก่ เมือง ของ พวก ข้าพเจ้า แล ข้า ราชการ ด้วย ใน เวลา ที่ ตอบ แทน ความ รู้สึก เหล่า นี้ พวก ข้าพเจ้า เข้า ใจ ว่า ทาง พระราชไมตรี อัน ดี ที่ มี อยู่ ใน ระหว่าง สอง ประเทศ นี้ คง จะ ถาวร ต่อ ไป ใน ภาย น่า แล คง จะ ขยาย เบิก ออก

ไป อยู่ เสมอ ขอ พระองค์ จง ทรง ทราบ ใน ความ รอบ รู้ ดี ของ ระยะ ทาง ใน เมือง สวิตเซอแลนด์ แล ขอ กำหนด เวลา ที่ ไป เที่ยว อยู่ ตาม ฝั่ง ทเล สาบ เล มัน ไปกับ พระองค์ ยัง พระราชอาณา จักร ฝ่าย พวก ข้าพเจ้า คง จะ รักษา ความ รฦก อัน ชอบ ที่สุด ถึง วัน ที่ พระองค์ ท่าน พระเจ้า แผ่นดิน สยาม แล พระบรมวงษานุวงษ์ ได้ เสด็จ มา ประทับ ใน ที่นี้ กับ ถึง ความ เจริญ ของ ราษฎร ของ พระ องค์ ด้วย

บรรดา ผู้ ที่ นั่ง โต๊ะ ยืน ขึ้น ดื่ม แสดง วาจา ถวาย พระ พร พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พอ บัด เดี๋ยว หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ก็ มี พระราช ดำรัส ตอบ เปน ภาษา อังกฤษ แปล ได้ ความ ว่า

ท่าน ประ ธานา ธิบดี แล ท่าน ผู้ ดี ทั้ง ปวง ข้าพเจ้า มี ความ ยินดี เปน อัน มาก ที่ ได้ รับ การ รับรอง อัน มี อัธยา ไศรย ของ ท่าน เปน ต้น ข้าพเจ้า มี ความ ยินดี ที่ ข้าพเจ้า ได้ อยู่ ใน หมู่ ผู้ ที่ รู้ ขนบ ธรรมเนียม แล ชำนาญ ใน ทาง ราชการ แล ซึ่ง เปน ผู้ ครอบ ครอง แฮลวิ ชัน คอนเฟดเดอเรชัน เปน เมือง สวิต เซอแลนด์ ที่ ได้ นำ ประเทศ ของ ข้าพเจ้า เข้า ไป อยู่ ใน การ เห็น พร้อม กัน ของ นา นา ประเทศ โดย สัญญา สากล ไปรสนีย์ แล โทรเลข กับ สภา อุณา โลม แดง เมือง สวิต เซอแลนด์ ใน ความ เห็น ของ ข้าพเจ้า ก็ เปน ผู้ กลาง ดี ซึ่ง ได้ ปรนิบัติ สมเคราะห์ ให้ ประเทศ ฝ่าย ตวัน ออก แล ตวัน ตก ทั้ง หลาย ได้ เข้า มา รวม กัน แล เข้า ใจ ซึ่ง กัน แล กัน เพื่อ จะ ทำการ ให้ เปน ประโยชน์ ทั่ว กัน ของ ชาติ มนุษย์

ข้าพเจ้า ขอ ยืน ยัน ต่อ ท่าน ประธานา ธิบดี ว่า ข้าพเจ้า ตอบ แทน ความ รู้ สึก ทุก ประการ ของ พระราชไมตรี ซึ่ง ท่าน ได้ กล่าว ขึ้น แล้ว แล ข้าพเจ้า

ไว้ ใจ ว่า ทาง พระราชไมตรี อัน ดี ที่ สุด ที่ มี อยู่ ใน ระหว่าง สอง ประเทศ ของ เรา คง จะ ยิ่ง สนิท ขึ้น ไป อีก เพราะ ประเทศ ของ เรา ทั้ง สอง มี โอ กาศ ยิ่ง มาก ขึ้น เพื่อ จะ ได้ รู้ จัก ซึ่ง กัน แล กัน

โดย ความ รู้ สึก เหล่า นี้ ข้าพเจ้า ขอ แสดง ความ ขอบ ใจ ของ ข้าพเจ้า เพื่อ คำ อัน มี อัธยาไศรย ซึ่ง ท่าน ประธานาธิบดี แห่ง คอน เฟ เดอ เร ชัน ได้ แนะ นำ กล่าว ถึง ความ ศุข สำราญ ของ เรา เรา เปน คน สยาม คน แรก ที่ ได้ ขอ แสดง ความ ขอบใจ ที่ เห็น ชอบ ทุก ประการ ของ ข้าพเจ้า ทั้ง ใน นาม ของ ข้าพเจ้า เอง แล ใน นาม ของ ราษฎร ของ ข้าพเจ้า

นอก จาก ผล ประโยชน์ ที่ ข้าพเจ้า ได้ รับ โดย โอ กาศ ทำ ให้ สำราญ ใจ ของ ท่าน แล นอก จากความ รฦก ซึ่ง ข้าพเจ้า จะ รักษา ไว้ ถึง ความ งดงาม อัน ไม่ มี เปรียบ แห่ง ประเทศ ของ ท่าน ข้าพเจ้า จะ ทรง ไว้ ใน ใจ ข้าพเจ้า โดย ความ รอบ รู้ เปน อัน ดีของ ชาว สวิตเซอแลนด์ แล การ รับ รอง อัน เอื้อ เฟื้อ ของ เขา ข้าพเจ้า ดื่ม แก่ ความ เจริญ วัฒนา แห่ง ริปับลิก นี้ แล เฟเดรัล เคาเวอนแมนต์ แล ชน ชาว สวิตเซอแลนด์ ทั้ง ปวง กับ ข้าพเจ้า ดื่ม จำเพาะ แต่ เพื่อ ความ ศุขสบาย ของ มองสิเออ เดง คอ ประธานา ธิบดี ผู้ มี ชื่อเสียง เลื่อง ลือด้วย

บรรดา ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ ยืน ขึ้น แสดง วาจา ให้ พร เปรสิเดนต์ แล ดื่ม ให้ พร เปรสิเดนต์ พร้อม กัน

เมื่อเสร็จ การ เลี้ยง อาหาร กลาง วัน แล้ว พอ เวลา บ่ายสาม โมง ครึ่ง พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ห้อง รับ แขก ใหญ่ ชั้น บน ของ โฮเต็ล เอก อรรคราชทูต แลราชทูต ผู้ แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ เฝ้า มองสิเออ บาแรร์ (Barrere) เอกอรรค ราชทูต ฝรั่ง เศส ผู้ เปน หัว น่า

ของ ผู้แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ กราบ บังคม ทูล แสดง ความ ยินดี ใน นาม ของ ผู้แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ ใน ที่ นั้น มี พระ ราช ดำรัส ด้วย ตาม สมควร แล้ว เสด็จ ขึ้น แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เยี่ยม ตอบ ม, บาแรร์ เอก อรรคราช ทูต ฝรั่ง เศส ที่ เปน หัว น่า ของ ผู้ แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ ทั้ง หลาย มี พระยา สีหราช เดโช ไชย เปน ราช องครักษ์ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน แต่ ผู้เดียว เอก อรรคราช ทูต ฝรั่ง เศส กับ ภรรยา แต่ง ตัว เต็ม ยศ รับ เสด็จ แล แสดง ความ ยินดี เปน อัน มาก ประทับ อยู่ พอ สมควร แล้ว เสด็จพระราช ดำเนิน กลับ มา โฮ.เต็ล แล้ว เสด็จ ประพาศ ใน เมือง เบิน พระบรมวงษา นุวงษ์ ข้า ราช การ เปรสิเดนต์ แล กรมการ ผู้ ใหญ่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย รวม รถ ๑๑ คัน มี ทหาร ม้า นำ น่า ขบวน หลัง ขบวน ตาม ทาง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มี ทหาร ราย ยืน แถว ด้วย ประดับ พระ เกียรติยศ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทาง สะพาน ข้าม แม่ น้ำ อาระ (Aare) วง รอบ เมือง ทาง ด้าน ตวัน ออก มา ถึง ที่ ชานสลี (Schanzli) เปน ที่ สโมสร ของ คน ชาว เมือง เบิน แล เปน ที่ มีโรง ลคร ด้วย ชานสลี นี้ ตั้ง อยู่ ริม แม่ น้ำ อาระ ทาง ฝั่ง ซ้าย ขา ล่อง น้ำ อยู่ เชิง สะพาน ที่ กำลัง ทำ ใหม่ จะ ข้าม แม่ น้ำ อาระ อัน ประมาณ ว่า อีก ๑ ปี จะ แล้ว เสร็จ นั้น ๆ ประทับ พัก ทอด พระ เนตร ภูม ฐาน บ้าน เมือง เบิน ณที่ นี้ ด้วย เปน ที่ สูง แล เห็น เมือง เบิน ได้ ถนัด แล้ว ทรง แสดง พระราช อัธยาศัย รื่น เริง ใน การ ที่ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประชุม พร้อม ด้วย เปรสิเดนต์ แล กรมการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย เปรสิเดนต์ จัด เครื่อง ว่าง ถวาย แล เลี้ยง เปน การ รื่น เริง มาก แล้ว เปรสิเดนต์ นำ นาย ทหาร เมือง เบิน ที่ ได้ คุม กอง กาด อฮ์นอเนอ แล กอง ตาม ราย ทาง ประมาณ ๑๕ นาย เฝ้า มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบ ใจ นาย

ทหาร ที่ ได้ มา รักษา การ ใน เวลา ที่ เสด็จ มา เมือง เบิน รวม เวลา ที่ ประทับ ที่ ชานสลี สัก ครึ่ง ชั่ว โมง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ทอด พระเนตร ที่ เลี้ยง หมี ของ เมือง เบิน ด้วย หมี นั้น ชาว เมือง เบิน ถือ ว่า เปน ที่ หมาย หรือ ยี่ ห้อ ของ เมือง เบิน แล เปน นาม เมือง ด้วย เขา ขุด แผ่น ดิน ลง ไป ก่อ เปน อย่าง อ่าง ศิลา ใหญ่ รักษา หมี ไว้ ที่ นั่น มี หมี สี น้ำ ตาล หม้อ อยู่ ข้าง นอก ๔ หมี แต่ เขา ว่า ยัง มี อยู่ ใน ห้อง ที่ พัก อีก หมี เหล่า นี้ ดุ ร้าย แต่ ถ้า ใคร ทิ้ง อาหาร ให้ รับ ประทาน ทำ ท่า ทาง ยืน นั่ง นอน แล ไหว้ ขอ อาหาร ได้

แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง สเตชัน รถไฟ เพื่อ จะได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก จาก เมือง เบิน ตาม ทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน พลเมือง มา ดู แน่น บาง แห่ง จัด เครื่อง ตั้ง ประดับ ด้วย ดอกไม้ ใบ ไม้ งด งาม แล มี หญิง สาว แล เด็ก ๆ ชาว เมือง ปา ช่อ ดอก ไม้ มา ใน รถ พระ ที่ นั่ง ทูล เกล้า ฯ ถวาย ตาม ราย ทาง แล บาง แห่ง อุ้ม เด็ก นำ ช่อ ดอก ไม้ มา ส่ง ถวาย แล ร้อง เสียง โฮะ ๆ ดัง สนั่น แสดง อาการ รื่น เริง ยินดี แล ถวาย พระ พร เซง แซ่ ไป ทั้ง เมือง การ ที่ แน่น จน ถนน ต้อง หยุด ทาง คนไป มา

ที่ สเตชัน รถไฟ เปรสิเดนต์ แล กรมการ ทั้ง ปวง มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน การ ที่ เขา ส่ง เขา แสดงความ ไมตรี จง รัก ต่อ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท เปน อย่าง ยิ่ง ครั้น เวลา บ่าย ๕ โมง ๕๕ นาที รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก เมือง เบิน มา ตาม ทาง เดิม เวลา ยาม หนึ่ง กับ ๕ นาที ถึง เมือง ยินิวา ประทับ ที่ พลับ พลา ปาคเดสโอวิฟ ๑ ราตรี

วัน ที่ ๒๖ พฤษภาคม ร, ศ, ๑๑๖ เวลา บ่าย ๑ โมงเศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ณพลับพลา ปาคเดสโอวิฟ พระยา

นนทบุรี ศรี เกษตรา ราม ราชทูต สยาม ณกรุง เบอริน เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล พระยา ศรี สุริยราช วรานุวัตร นำ นาย จร มหาด เล็ก เวร สิทธิ์ บุตร พระยา นนทบุรี เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท มี พระราช ดำรัส ด้วย พระยา นนทบุรี ตาม สมควร

เวลา บ่าย ๒ โมง ๕๐ นาที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก พลับ พลา ปาเลส โอวิฟ โดย ขบวน รถ พระ ที่ นั่ง ไป ทาง ตวัน ออก เฉียง ใต้ ข้าม สะพาน ลำ แม่ น้ำ อาฟร์ เวลา บ่าย ๓ โมง ครึ่ง ถึง สเตชั่น รถ ราง ไฟ ฟ้า ณ ตำบล บ้าน เวเรีย (Veyrier) ที่ นี้ เปน ที่ สเตชั่น อยู่ เชิง เขา มะสะลิฟ แล เปน ที่ เขตรแดน ฝรั่งเศส ต่อ กับ สวิตเซอแลนด์

รถ ราง ไฟ ฟ้า ที่ จะ ขึ้น ภูเขา เปน รถ ขนาด บรรจุ คน ได้ ๒๔ คน ขนาด รถ ราง ใน กรุง เทพ ฯ แต่ ต่ำ กว่า การ รักษา สอาด ข้าง ใน แบ่ง เปน ห้อง ขวาง ๔ ห้อง ๆ หนึ่ง นั่ง หัน หน้า หา กัน มี ประตู เข้า คน ละ ห้อง จะ เดิน ใน รถ ถึง กัน ไม่ ได้ ด้วย มี เก้าอี้ ที่ นั่ง กั้น อยู่ แต่ ไม่ มี ฝา กั้น มี ฝา เซี้ยม กระจก รอบ รถ มี น่า ต่าง แล ประตู ชัก ขึ้น ได้ ลง ได้ คน ขับ ก็ อยู่ ทาง น่า รถ อย่าง รถ ราง รถ ราง ไฟ ฟ้า นี้ ขึ้น ภู เขา ทาง ชัน ๆ ได้ ใช้ แรง ไฟฟ้า จูง ขึ้น คือ ข้าง ริม ทาง วาง ไฟ ฟ้า สาย เหล็ก เปน แนว มี เครื่อง ไดเนโม แรง ไฟ ฟ้า แล้ว มี รางคู่ สำ หรับ ลูก ล้อ รถ เดิน ใน ระหว่าง ราง คู่ มีเหล็ก ทำ เปน เหล็ก ฟัน ปลา คู่ ไป ใน ระหว่าง ราง ลูก ล้อ อีก สาย หนึ่ง ส่วน ใน ตัว รถราง ข้าง ใต้ พื้น รถ มี เครื่อง ไฟ ฟ้า เสร็จ ตรง กลาง รถ มี สาย เหล็ก ล้อ เปน ฟัน ปลา สับ กับ สาย ฟัน ปลา ที่ ทอด กับ พื้น ดิน กิน กัน อย่าง จักร นาฬิกา มี ไฟ ฟ้า ด้วยกัน เมื่อ ใช้ เครื่อง จักร ไฟ ฟ้า สาย เหล็ก ฟัน ปลา ที่ ติด กับ ตัว รถ หมุน สับ กับ สาย เหล็ก ฟัน

ปลา ที่ พื้น ดิน ก็ พา ตัว รถ เดิน เร็ว หรือ ช้า แล้ว แต่ จะ ต้อง การ แรง ไฟ ฟ้า ที่ นี้ใช้ กำลัง ด้วย จักร พัด น้ำ ตั้ง ทำ ที่ ลำ แม่ น้ำ อาฟร์ ที่ ปาก ลำ ห้วย เวซง มา รวม นั้น

เสด็จ ขึ้น รถ ราง ไฟ ฟ้า ออก จาก สเตชัน ขึ้น เขา มง สเลฟ น้อย ลาก มา หน่อย หนึ่ง แล้ว ก็ ขึ้น จัด เขา ว่า ชัน ถึง ๒๐ ดีกรี ชัน จน น่า ดู ว่า ที่ ภูเขาเช่น นี้ รถ ขึ้น ได้ แล้ว เข้า อุโมงค์ เขา สั้น ๆ มี ช่อง เจาะ ข้าง ซ้าย ใน อุโมงค์ ให้ สว่าง สอง แห่ง รถ ขึ้น มา ๒๐ นาที ถึง กิ่ว เขา เปน ที่ ราบ คือ ข้าง ซ้าย เปน เขา มง สเลฟ น้อย ข้าง ขวามือ เปน เขา มง สเลฟ ใหญ่ แล้ว คอด เปน กิ่ว กลาง ที่ นี่ ที่ กิ่ว มี บ้าน เรียก บ้าน มง เนเดีย มี ประมาณ ๕๐ หลังคา เรือน ทำ ด้วย ศิลา ทำไร่ เข้า สาลี แล เข้า โอ๊ต เปน นา บน เขา เข้า กำลัง งาม แต่ ยัง ไม่ มี ผล พ้น กิ่ว ทาง รถ ราง ไป ตาม ไหล่ เขา มงสเลฟ จน บ่าย ๔ โมง ถึง สเตชัน บ้าน มอเน (Mornex) มี โฮเต็ล เรียก ว่าเบลเลวิ่ย (Bellevue) อยู่ ๑ โฮเต็ล พอ ออก จาก ที่ สเตชัน นี้ ทาง กลับ หัก ไป ข้าง ขวา ขึ้น เขา อยู่ ข้าง จะ ชัน สอง ข้าง ทาง เปน ภูเขา ที่ ดิน เปน กรวด ศิลา ไม่ มี การ เพาะ ปลูก ต้น ไม้ ที่ ขึ้น เอง ก็ เปน ต้น ไม้ ย่อม ๆ สูง เพียง สอง ศอก หรือ สามศอก เศษ เวลา บ่าย ๔ โมง ๒๐ นาที ถึง เรสตอราง เรียก ว่า บุฟเฟเรสตอราง (Buffet Restaurant de la Gare) เปน ที่ พัก มี ของ รับ ประทาน ที่ นี้ เปน ที่ สุด ของ รถ ราง เสด็จ ประทับ ที่ เรสตอราง หญิง ภรรยา เจ้า ของ เรสตอราง พูด ภาษา อังกฤษ ได้ แล มี หนังสือ เขียน ไว้ ข้าง เรือน ใหม่ ๆ ว่า ที่ นี้ มี ผู้ พูด ภาษา อังกฤษ ได้ เสวย พระสุธารศ แล เครื่องว่าง บ้าง เล็ก น้อย แล้ว ทรง พระราช ดำเนิน ขึ้น บน ยอด เขา มงสเลฟ ที่ นี่ เขา มี ลา ผูก เครื่อง อาน พร้อม ไว้ สำหรับ ให้ คน ไป มา เช่า ขี่ ขึ้น เขา มี ลา อยู่ ๙ ลา

จาก เรส ตอ ราง ๑๕ นาที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง ยอด เขา มงสเลฟ ทอด พระเนตร ภูมฐาน บ้าน เมือง ยินีวา แล เมือง จะเน ฝ่าย เซตร ฝรั่ง เศส เมื่อ ขึ้น มา บน นี้ แล ไป ทาง เมือง ยินีวา อยู่ ทาง เหนือ งาม มาก แล เห็น ทเล สาบ ได้ แทบ สุด ทเล มี เรือ กล ไฟ แล่น ไป มา ทาง ขอบ หนอง เป่น บ้าน เรือน ตึก แล ดู ฐาว เห็น กระทง นาเข้า กำลัง งอก เปน ต้น มี สี เหลือง แล เขียว แล ถนน ที่ ไป มา ขาว เปน สาย ไป ทั่ว ทุก แห่ง ยัง ลำแม่ น้ำ อาฟร์ ที่ มา จาก ภูเขา มง บลอง ฝ่าย ตวัน ออก ก็ แล เห็น ได้ ไป จน ถึง ที่ ตรง ช่อง เขาโมล สอง ฟาก นา เปน ไร่ นา ตลอด แล เห็น น้ำ ใน แม่ น้ำ อาฟร์ จน ตลอด ถึง ปาก น้ำ ที่ รวม แม่ น้ำโรน ตัว แม่ น้ำโรน นั้น ตั้ง แต่ ออก จาก ทเล สาบ ผ่าน เมือง ก็ แล เห็น ไป จน ตลอด จน สุด ตา แล ไป ทาง ฝ่าย ตวัน ตก เฉียง เหนือ แล เห็น แนว เขา จุรา (Jura) เป่น ต้น เขา ใหญ่ มี น้ำ แขง ค้าง ขาว อยู่ บน ยอด เขา แนว นี้ อยู่ ใน เมือง ยินีวา แล เห็น ได้ ถนัด ดี ถ้า ดู ที่ พลับ พลา แล้ว เป่น อยู่ คน ละ ฟาก ทเล สาบ เวลา วัน นี้ ที่ ใกล้ ๆ อากาศ สว่าง ดี แต่ ทาง เขา มา บลอง ซึ่ง เปน เขา สูง ใน แนว ภูเขา เอลปะนั้น มี หมอก มืด มัว แล เห็น ไม่ ได้ เมื่อ ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ ลง มา ถึง เรส ตอราง พอ เวลา บ่าย ๕ โมง ๔๖ นาที่ รถ ราง ไฟ ฟ้า พระ ที่นั่ง ใช้ จักร กลับ ลง เขา มงสเลฟ มาเวลา ย่ำ ค่ำ ๑๓ นาที่ ถึง โฮเต็ล เบล เลวิ่ว รถ พระ ที่ นั่ง แยก ทาง ไป ทาง ขวา เขา ว่า บ้าน นาย ค้าง เกต ชาติ ฝรั่ง เศส ตั้ง อยู่ ที่ ใกล้ กับ โอเต็ล นี้ มา ทาง สเตชั่น มอะนาโอ แล มอเนปา เวลา บ่าย ๖ โมง สามสิบเจ็ดนาที่ รถ ราง ไฟ ฟ้า พระที่นั่ง มาถูงสเตชันเอตะ เราะ เบี่ย (Etrembieres) เปน ที่สุด ทาง รถ ราง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ขบวน รถ เทียม ม้า คู่ ข้าม ตะพาน

ไอรา

แม่ น้ำ อาฟร์ แล้ว เลียบ มา ทาง ถนน ทาง ริม ฝั่ง ขวา มือ มา บ้าน วิเลต เวลา ทุ่ม กับ ๒๐ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ถึง พลับ พลา ปาค เดสโอวิฟ

วัน ที่ ๒๗ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ โปรดเกล้า ฯ ให้ จัด ตก แต่ง ที่ พลับ พลาแล จัด อาหาร กลาง วัน เลี้ยง เปร สิเดนต์ แล เสนาบดี ของ สวิต เซอแลนด์ ใน กอง เฟดเดอเรอชัน เมืองเบิน กับ ผู้ ว่า ราชการ ผู้ ใหญ่ ใน เมือง เบิน เจ้า พนักงาน ได้ จัด ตก แต่ง น่า พลับ พลา ประดับ ด้วย ธง สยาม แล ธง ของ ชาติ สวิต ไขว้ กัน แล มี ใบ ไม้ ดอก ไม้ ประดับ โดย ประณีต เมื่อ ถึง เวลา จวน ที่ เปร สิเด็นต์ ของ สวิต เซอแลนด์ จะ มา จาก เมือง เบิน ถึง สเต ชัน รถ ไฟ คอ นาวัง ใน เมือง ยินีวา โปรดเกล้า ฯ ให้ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระ ประวัติ วรเดช พระยา สีหราช เดโชไชย แล พระ รัตนโกษา ไป รับ ที่ สเตชัน ครั้น เวลา บ่าย ครึ่ง โมง มอง สิเออ คอย เซอ เปรสิเดนต์ ของ สวิต เซอแลนด์ กับ เสนาบดี ของ ประเทศ สวิต เซอแลนด์ ม, เดอ วัต เตนวิล (de Wattenwyl) ข้า หลวง เทศา ภิบาล แคน ทอน เบิน แล มอง สิเออ ริชาด ข้า หลวง เทศา ภิบาล แคน ทอน ยินีวา แล กรมการ ผู้ ใหญ่ ใน เมือง ยินีวา มา ถึง พลับ พลา ปาค เดสโอวิฟ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง ยศ อย่าง จอม พล เสด็จ ออก รับ เปร สิเดนต์ แล กรมการ เหล่า นั้น มี พระราช ปราไสย ด้วย ตาม ธรรมเนียม

พระ บรม วงษา นุวงษ์ ทรง ครึ่ง ยศ แต่ ฝ่าย พลเรือน แต่ง อีวนิงเดรส ดำ ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เปน เครื่อง ยศ ทุก พระองค์ แล ทุก ท่าน ครั้น เวลา บ่าย ๑ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ โต๊ะ พร้อม ด้วย เปรสิเดนต์ กรมการ สวิต เซอแลนด์ แล บรม วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ชั้น ผู้ ใหญ่

รวม ทั้ง สิ้น ๓๒ คน โต๊ะ เลี้ยง อาหาร ตก แต่ง ด้วย ดอก ไม้ อัน งาม ของ เมือง ยินีวา อย่าง ประณีต แล เครื่อง ตั้ง กลาง โต๊ะ ใช้ เครื่อง ถม มี เครื่อง ดนตรี อย่าง ออเชตสตรา ด้วย พอ ถึง เวลา เลี้ยง ของ หวาน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช ดำรัส เปน ภาษา อังกฤษ แปล ได้ ความ ว่า เปรสิเดนต์ แล ท่าน ผู้ ดี ทั้ง หลาย เรา ยืน ขึ้น คราว นี้ เพื่อ จะ กล่าว แสดง ขอบ ใจ ท่าน เปรสิเดนต์ เฟ่อ เดอ เรชัน ของ สวิตเซอ แลนด์ ซึ่ง ได้ เปน ธุระ รับ รองเรา มาก จน คำ ภาษา อังกฤษ ที่ เรา รู้ จะ กล่าว ยัง ไม่ พอ ที่ จะ แสดง ขอบ ใจ ท่าน . ถึง ฉนั้น ก็ ดี ขอ กล่าว ใน ที่ นี้ ว่า ประโยชน์ ทั้ง หลาย พร้อม ด้วย ความ รับ รอง ที่ เรา ได้ รับ ใน สวิตเซอ แลนด์ นี้ เรา ขอ ขอบ ใจ ท่าน เปรสิเดนต์ เปน อัน มาก แล ขอ ให้ ท่าน ทั้ง ปวง ดื่ม ให้ พร เปรสิเดนต์ แล กรรม การ ใน เฟดเดอ เรชัน ของ สวิตเซอแลนด์ ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ ทั้ง ปวง ดื่ม ให้ พร เปรสิเดนต์ แล กรม การ เฟดเดอเรชัน พร้อม กัน

แล้ว มอง สิเออ คอย เชอ เปรสิเดนต์ ของ สวิต เซอแลนด์ ยืน ขึ้น กล่าว คำ กราบ บังคม ทูล เปน ภาษา เยอรมัน แปล ได้ ความ ว่า

ขอ เดชะ

ใน นาม เพื่อน ข้า ราช การ ของ ข้าพเจ้า แล ใน นาม ของ ข้าพเจ้า เอง ข้าพเจ้า ขอ ขอบ พระ ไทย ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาทโดย สุจริต เพื่อ คำเชื้อ เชิญ ที่ ได้ มี มา ถึง พวก เรา ไป พบ ปะ เฝ้า ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท ใน ที่ ประ ทับ อัน งด งาม ที่ พระ องค์ ทรง เลือก ไว้ เปน ที่ ประทับ ใน เวลา ที่ เสด็จ อยู่ ใน บ้าน เมือง ที่ ของ ปู่ ย่า ตา ยาย ของ เรา ได้ เกิด กับ ข้าพเจ้า ขอ ขอบ พระ ไทย เพื่อ การ รับ รอง อัน ตั้งใจ แล เพื่อ คำ กรุณา ซึ่ง พระ องค์ ได้ กล่าว แก่ พวก ข้าพเจ้า ด้วย

ใน เวลา สองสาม ชั่ว โมง ที่ ได้ ทรง โปรด ประทาน พระ บรม ราชานุญาต อนุญาต ให้ เรา อยู่ เฝ้า พระองค์ ๆ ได้ สำเร็จ การ ชำนะ แก่ จิตร ใจ ของ เรา ชาว ราษฎร ของ เมือง หลวง นี้ ได้ เชื้อเชิญ พระ องค์ โดย ความ นับ ถือ กัน ทั้ง สิ้น แต่ ทั้ง ความ ยินดี ด้วย แล ชาว ชน ตลอด เมือง สวิตเซอแลนด์ ได้ เข้า ด้วย ใน ความ รู้ สึก เหล่า นี้ ต่อ พระ องค์

พระ องค์ จะ เปน ที่ ประหลาด พระไทย ได้ ฤๅ ว่า เราได้ มา เฝ้า อยู่ กับ พระองค์ วันนี้ เพื่อ จะ กระ ทำ ให้ ทาง ไมตรี แขง แรง ขึ้น ซึ่ง เรา ได้ สัญญา ไว้ ใน กรุง เบิน แล ทั้ง ที่ จะ ให้ มี โอกาศ แสดง ความ รู้ สึก เห็น ด้วย ใน น้ำใจ อัน ดี ของ เรา ต่อ พระ องค์ หวัง ใจ ว่า การ ที่ ได้ พบ ปะ นี้ คง จะ มี ความ ต่อ เนื่อง มา ดี ที่ สุด สำหรับ ประเทศ สยาม ซึ่ง พระ องค์ เปน ผู้ ครอบ ครอง โดย ทาง ดี มี พระ ปรมาภิ ไธย ปรากฏ แล เพื่อ ประ เทศ สวิตเซอ แลนด์ อัน เปน ที่ รัก ของ เรา ข้าพเจ้า จึงยก ถ้วยแก้ว สุรา ของ ข้าพเจ้า ยก ครั้ง หนึ่ง ดื่ม แก่ ความ สุข สำ ราญ ของ พระ องค์ ของ สมเด็จ พระ บรม โอรสาธิราช ของ พระ บรมวงษานุวงษ์ ทั้ง สิ้น แล ทั้ง จะ ได้ มี ความ เจริญ ใน ภาย น่า ของ ชนชาว สยาม

แล้ว ขอ ให้ ผู้ ที่ นั่ง ใน ที่ นั้น ดื่ม ถวาย พระ พร พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระบรม โอรสา ธิราช จึง พร้อม กัน ดื่ม ถวาย พระพร โดย ความ จง รัก ภักดี ใน ใต้ ฝ่า ลออง ธุลีพระบาท เมื่อ เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร แล้ว โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน โต๊ะ ทอง คำ ลงยา ทอง หนัก ประมาณ ๒๐ บาท แก่ รัฐบาล คอนเฟฦเดอ เรชั่น สวิตเซอแลนด์ แลมี พระราช ดำรัส เปน ภาษา อังกฤษ แปล ได้ ความ ว่า เรา ขอ ให้ พาน ทอง ใบนี้ เปน ของ ให้ แก่ เฟฦ เดอเรชั่น ของ สวิตเซอแลนด์ เพื่อ ได้ เปน ที่

รฦก แห่ง การ ที่ เรา ได้ มา แล ที่แฟดเดอเรชัน ได้ จัด การ รับ ร่อง แลเปน ที่ รฦก แห่ง ทาง ไมตรี อัน สนิท ใน ระหว่าง กรุง สยาม แล ประเทศ สวิต เซอ แลนด์

เปรสิเดนต์ ของ สวิตเซอแลนด์ รับ โต๊ะ ทอง ที่ พระราชทาน แล้ว กราบ บังคม ทูล ตอบ ว่า

ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ข้าพระ พุทธเจ้า ขอ พระราชทาน ทูล ใน ส่วน ข้าพระพุทธเจ้า แล ผู้ ที่ ร่วม ราชการ กับ ข้าพระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย ว่า ข้าพระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย ขอพระ ราชทาน รับ ที่ รฦก อันงาม ซึ่ง ข้าพระพุทธเจ้า ได้ รับ พระราชทาน จาก พระหัตถ์ ใน บัด นี้ เปน ของ พระราชทาน อัน ประเสริฐ เพื่อ เปนการ ที่ รฦก ในการ ที่พระองค์ ได้ เสด็จ พระราชดำเนิน ไป เมืองเบิน อัน เปน เกียรติยศ แก่ ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย อัน ใหญ่ ยิ่ง ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย ขอ พระราชทาน รับ ไว้ เปน ที่ รฦก แห่ง เกียรติยศ อัน จะ ไม่ ลืมเลย ซึ่ง ได้ พระราชทาน แก่ ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย ใน วัน นี้ แล ข้อ สำคัญ ที่ ข้าพระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย รับ ไว้ ก็ คือ ให้ เปน ที่ หมาย แห่ง พระราชไมตรี ของ พระองค์ ต่อ บ้าน เมือง แล อาณา ประชา ราษฎร สวิตเซอแลนด์

ใน โอกาศ นี้ ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย ขอ พระราชทาน ถวาย ตัว อย่าง อาวุธ แล ตัว อย่าง เงิน ที่ ใช้ ใน ประเทศสวิต เซอแลนด์ ต่อ พระองค์ ซึ่งหวัง ว่า คง จะ ทรง รับ ไว้ เปน ที่ สุด ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย ขอ แสดง ขอบ พระเดช พระคุณ ใน การ ที่ ทรง แสดง พระราช ไมตรี แก่ ข้าพระ พุทธเจ้า ทั้ง หลาย นั้น อีก ครั้ง หนึ่ง

พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ รับ แลทรง ขอบ ใจ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน น่า พลับพลา ฉาย พระ บรมรูป พร้อม

ด้วย เปรสิเดนต์ แล กรมการ ของ คอนเฟดเดอ เรชั่น แล พระบรมวงษานุวงษ์ ข้า ราชการ ที่ ได้ เลี้ยง อาหาร กลางวัน เปน รูป หมู่ แล ฉาย พระบรมรูป กับ เปรสิเดนต์ ผู้ เดียว อีก เพื่อ ได้ เปน ที่ รฦก สืบ ไป แล้ว เปรสิเดนต์ แล กรมการ พัก อยู่ อีก ครู่ หนึ่ง แล้ว ทูล ลา กลับ โปรด เกล้า ฯ ให้ พระยา สีหราชเดโชไชย ไป ส่ง ถึง สเตชั่น รถ ไฟ ครั้น เวลา บ่าย ๔ โมง โปรด เกล้า ฯ ให้ ม, ริชาติ ข้าหลวง เทศาภิบาล แคน ทอน ยินิวา นำ ภรรยา เฝ้า แล ให้ ม, เรบีโย (Rebillot) ซึ่ง ได้ เปน ผู้ เคย เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท ที่ เมือง มะลากา เฝ้า ด้วย มี พระราช ปราไสย ด้วย ตาม สม ควร แล้ว เสด็จ ขึ้น

เวลา ค่ำ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก พระยานนทบุรี แล นาย จร มหาดเล็ก กราบ ถวาย บังคมลา ไป เมือง เวียนนา เพื่อ ได้ ไป ตระเตรียมการ รับ เสด็จ พระราชดำเนิน ณ ประเทศ ออสเตรีย ฮังการี ใน เวลา ค่ำ วัน นี้ หมอ ไรเตอร์ กลับ มา ถึง เมือง ยินิวา

วัน ที่ ๒๘ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลา จวน เที่ยง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก หมอ ไร เตอร์ ได้ เฝ้า ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท พอ ได้ เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก จาก พลับพลา ปาเล ลซะโอวีฟ มา สเตชัน รถ ไฟ คอนาวัง พระเจ้า น้องยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิ โสภณ แล กรมหมื่น มหิศรราช หฤไทย พระเจ้า ลูกยาเธอ พระ องค์ เจ้า จิระประวัติ วรเดช พระยา สีหราชเดโช ไชย พระยาสฤษดิพจนกร เจ้า หมื่น เสมอ ใจราช พระรัตนโกษา หลวง ศัลยุทธ วิธี กรร นาย จ่า ยวด นาย กวด รวม สิบ นาย ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน

เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง สเตชัน เวลา เที่ยง รถ ไฟ ๆ พิเศษ ซึ่ง ข้าหลวง เทศา ภิบาล แคน ทอน เบินจัดมา รับเสด็จ พระราช ดำเนิน ใช้ จักร

ออก จาก เมือง ยีนีวา มา ทาง เมือง ลอสาน เมือง ฟริบัว การ ที่เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เมือง อินเตอ หลาก เก็น ครั้ง นี้ เปน การ ที่ ข้า หลวง เทศาภิบาล แล กรมการ ผู้ ใหญ่ ใน แคน ทอน เบิน พร้อม ใจ กัน มี ความยินดี เชิญ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ประพาศ ที่ งาม ของ เขตร เมือง เบิน เพราะ ฉนั้น กอง ข้า หลวง เทศาภิบาล แคน ทอน เบิน เปน ผู้ จัด การ ตระ เตรียม พาหนะ พลับ พลา ที่ ประ ทับ แล การ รับ รอง ด้วย กำลัง แล ทุน ของ กอง ข้า หลวง เทศาภิบาล แคน ทอน เบิน ทั้ง สิ้น สังเกต ดู จัด การ กวด ขัน แขง แรง ดู ท่า ทาง จะ ให้ ดี กว่า ที่ เปรสิเดนต์ ของ สวิตเซอแลนด์ จัด รับ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน เมื่อ วัน ที่ ๒๕ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ นั้น

เวลา บ่าย ๓ โมง ๑๐ นาที ถึง เมือง เบิน ม, ดอย เชอเปรสิเดนต์ ของ สวิตเซอแลนด์ ม, วัต เตลวิล ข้า หลวง เทศาภิบาล มณฑล เบิน แล กรม การ ผู้ ใหญ่ ณะ เมือง เบิน อีก ๘ นาย มา คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ณะ ที่ สเตชัน รถไฟ

โปรด เกล้า ฯ ให้ ม, วัต เตลวิล ข้า หลวง เทศาภิบาล เมือง เบิน นำ ภรรยา แล บุตร สาว มา เฝ้า ใน รถ พระ ที่ นั่ง มี พระ ราช ปราไสยไต่ ถาม ตาม สม ควร แล้ว ภรรยา แล บุตร สาว ข้า หลวง เทศาภิบาล กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป

รถ พระ ที่ นั่ง พัก ที่ เมือง เบิน ๑๐ นาที พอ เวลา เที่ยง กับ ๒๐ นาที รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก เมือง เบิน เปรสิเดนต์ ของ ประเทศ สวิต เซอแลนด์ ข้า หลวง เทศาภิบาล แล กรม การ ผู้ ใหญ่ เมือง เบิน อีก ๕ นาย

ตาม เสด็จ ด้วย ตาม ทาง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน แต่ เมือง เบิน มี ราษฎร ที่ มา ดู นั้น พอ รถ พระ ที่ นั่ง ผ่าน มา แสดง อา การ รื่น เริง อย่าง ยิ่ง ถวาย คำ นับ แล ร้อง เสียง โฮ๊ะ ๆ เซงแซ่ ทุก แห่ง ที่ ราษฎร พลเมือง ทั้ง หลาย มี ความ ยินดี รักใคร่ ได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท ดัง นี้ ย่อม เปน ที่ ชื่นชม ยินดี หา ที่ เปรียบ มิ ได้

รถ พระ ที่ นั่ง ข้าม แม่ น้ำ อาระ แล้ว แยก มา ทาง ตวัน ออก เฉียง ใต้ พอ ข้าม ตะพาน มา หน่อย หนึ่ง ถึง โรง ทำ ปืน ของ เมือง เบิน อยู่ ข้าง ขวา มือ พอ พ้น มา ก็ ถึง ที่ มี ถนน ปลูก ต้น ไม้ เปน ช่อง งาม ข้าม ถนน แล เห็น โรง พยาบาล ตั้ง อยู่ บน เนิน สุด ถนน ข้าง ซ้าย มือ มา ทาง ๑ ชั่ว โมง ถึง บ้าน มินซิงเย็น (Munsingen) มี ที่ ตั้ง โรง พยาบาล คน เสีย จริต เปน ตึก ใหญ่ หลาย หลัง อยู่ ข้าง ขวา มือ เขา ว่าโรง พยาบาล คนเสียจริต นี้ เปนโรง ใหญ่ คนเสีย จริตใน สวิตเซอแลนด์ ส่ง มาไว้ ที่ นี่ มาก พอพ้น ที่ นี่ มา แล เห็น แนว เขา ข้าง น่า หลาย แนว งาม ประหลาด คือ แนว เขา ศรี กริดวัลกรัด แล แนว เขา เขา วันตะฟลือ ซึ่ง ตั้ง อยู่ ริม ทเล สาบ ทาง ฝ่าย เหนือ ต่อ มา ทาง ขวา แต่ ไกล เห็น แนว เขา ยุงฟะเรา (ยุง แปล ว่า สาว ฟะเรา แปล ว่า หญิง พรหม จารี) ซึ่ง เปน เขา สูง ที่ สุด ใน แถบ นี้ ต่อ มา ถึง แนว เขา นีเส็น ซึ่ง ตั้ง อยู่ ริม ทเล สาบ ฝ่าย ใต้ ตรง ข้าม กับ เขา ศรี กริดวัลกรัด ต่อ มา ที่ ใกล้ แล ง้ำ เงือม ทุ่ง นา เมือง ทูร เปน ภูเขา แล มี น่า ผา สี เหลือง อยู่ บน ยอด สูง เรียก ว่า รือ ทิฮอน เปน ยอด ผา ที่ งาม มาก ใน แนว ถัด นี้ ต่อไป ข้าง ใต้ เรียก ว่าเขา ปลึมลิลาลป์ เปน ยอด ตั้ง เรียง ราย กัน ดัง ว่า ผู้ เลือก สรร หรือไป จัด ตั้ง ไว้ แนว เขา อัน งาม ที่ สุด อันควร พิศวง คือ แนวเขา ยุง ฟะเรา คือ บน ยอด เขา มี น้ำ หนาว แข็ง คลุม หนา ลง มา ถึก กึ่ง เขา จนไม่ เห็น ตัว เขา

เห็น แต่ เปน ยอด ภูเขาแหลม อย่าง ว่า เปน ภูเขาศิลาอ่อน ขาว ที่ ขาว บริสุทธิ์ ไม่ มี มลทิน แต่ ชั้น กลาง ที่ เปน เขา ต่ำ ลง มา น้ำแขง คลุมไม่ หนา นัก บาง แห่ง มี ที่ คลุม ไม่ มิด ต้น ไม้ บน เขา มี สี เขียว แก่ บ้าง อ่อน บ้าง แล ศิลา สี เหลือง บ้าง ดำ บ้าง ผุด ตาม ช่อง เขา น้ำแขง ประปราย ปาน ว่า มี มรกฏ หรือ นิล ไป ประดับ ไว้ เวลา ที่ แดด ส่อง มา ถูก ยอด ภูเขา ที่ มี น้ำ แขง คลุม ขาว อยู่ นั้น พา ให้ เกิด เปน รัศมี สี เหลือง สี นวน เขียว แก่ แล สี น้ำเงิน ปน กับ ขาว งาม เหลือง งาม กว่า ที่ จะ เขียน เปน หนังสือ พรรณา ได้ รถ พระ ที่ นั่ง ผ่าน บ้าน รูบิเก็น (Rubigen) แล้ว มา ข้าม แม่ น้ำ อาระ เวลา บ่าย ๓ โมง ๕๐ นาที รถ พระ ที่นั่ง มา ถึง เมือง ทูน ตาม ทาง ที่ มา ที่ ใดเปน ที่ ราบ หรือ ลาด ตาม เชิง ภูเขา มี ราษฎร ทำไร่ นา ปลูก ต้น เข้า สาลี แลโอ๊ด ตลอด มา ทุก แห่ง แล ต้น ไม้ ต่าง ๆ ที่ มี อยู่ ในที่ เหล่า นี้ ก็ขึ้น เปน ท่วง ที่ งาม เมือง ทูล เปน เมือง งาม ตั้ง อยู่ ฝั่ง ขวา แม่ น้ำ อาระ ใต้ ที่ ออก มา จาก หนอง ประมาณ ๓๐ เส้น เศษ เปน เมือง มี พล เมือง ประมาณ หก พัน ลำแม่ น้ำ ที่ นี่ ไหล เชี่ยว จัด สี น้ำ เปน น้ำเงิน

ใน เมือง มี ตึก ใหญ่ หลาย หลัง เปน ตึก อย่าง หลัง คา ตัด แล้ว ทำเปน ใบเสมา ๔ เหลี่ยม ตาม ชาย หลัง คา แล ดู คล้าย กำแพง เมือง ซึ่ง เปน ที่ โรง เรียน ทหาร มี ที่ สนาม หญ้า ใหญ่ สำหรับ ฝึก หัด เพราะ ที่ นี่ เปน ที่ ตั้ง โรง เรียน นาย ร้อย นาย สิบ ฝึก หัด วิชา ทหาร สำหรับ ราชการ ใน สวิตเซอ แลนด์ ทั่ว ไป เวลา รถ พระ ที่นั่ง มาถึง มี ราษฎร มามาก ราษฎร เปน คน อย่าง บ้าน นอก ของ สวิตเซอแลนด์ แต่ง ตัว ประกวด ประขัน กัน มา อยู่ ข้าง จะ ชอบ สี สด ดัง เช่นเขียว เหลือง แดง อย่าง คน บ้าน นอก และ แล เห็น ได้ ว่า

คน ชาว บ้าน ของ ฝรั่ง แต่ง กาย อย่างไร คน พล เรือน ตาม ธรรมดา ถ้า ชาย ก็ สวม กังเกง แล ถุง เท้า อย่าง หนา รอง เท้า ก็ หนา ราว กับ ใช้ หนัง กระบือ เสื้อ ที่ สวม ชั้น นอก ใช้ อย่าง ลูก กระดุม แถว เดียว เบิด คอ ชั้น ใน ก็ มี เสื้อ เชิ้ตสักกระหลาด แต่ ไม่ ต้อง ใช้ ผ้าผูก คอ บาง ที ก็ มี แต่ เสื้อ เชิ้ต ชั้น ใน หรือ มี แต่ เสื้อ เชิ้ต นอก สี เสื้อ กังเกง มักใช้ ดำ เปน พื้น ส่วน คน จน ดู ก็ เต็ม ที เสื้อ กังเกง เปน อย่าง ผ้า สักกระหลาด หยาบ ๆ เปื้อน ฝุ่น ขอ แต่ ให้ หนา ไว้ พอ ได้ สวม กัน หนาว รอง เท้า ถุง เท้า ก็ อย่าง หยาบ เสื้อ ก็ ใช้ รูป ต่าง ๆ ตาม แต่ จะ มี แล ดู อยู่ ข้าง จะ สก กระ ปรก ผู้ หญิง ก็ สวม เสื้อ กรุย คลุม ยาว มัก มี สอง ชั้น ๆ นอก มัก ใช้ ผ้า ดอก ลาย ๆ เปน พื้น ชั้น ใน ก็ แล้ว แต่ จะ มี แต่ มัก เปน ผ้า สักกะหลาด สี ค่อน ข้าง จะ ดำ แล หนา สำหรับ กัน หนาว ศีศะ นั้น มี หมวก ต่าง ๆ กัน แต่ มัก เปน ผ้า ดำ ๆ เย็บ ติด ๆ กัน พอ คล้าย กับ รูป หมวก เสีย โดย มาก บ้าน เรือน ที่ อยู่ คน จน ก็ ใช้ ไม้ สน อย่าง แบบ เรือน ลาว ทาง ฝ่าย เหนือ ผิด กัน แต่ ว่า ไม่ ใช้ เสา สูง ใช้ เปน ตัว เรือน พื้น ล่าง ถึง ดิน แล ทำ มิด ชิด มิ ให้ ลม เข้า ได้ ด้วย เปน เมือง หนาว ทั้ง ภูมฐาน บ้าน เรือน เหล่า นี้ ถึง แม้ จะ จน ก็ดู จัด ระเบียบ เรียบ ร้อย หมด จด เกลี้ยง เกลา สังเกตดู พล เมือง ตั้ง อยู่ เปน ภูม ลำเนา จริง

รถ พระที่นั่ง หยุด ที่ เมือง ทูน ๕ นาที แล้ว ใช้ จักร ต่อ มา จน พ้น เมือง ก็ แล เห็น ทเล สาบ เรียก ว่า ทเล ทูน แล ดู เปน ทเล ใน ระหว่าง เขา แล มี เขา สูง ทั้ง สอง ฟาก เงื้อม ลง มา จด น้ำ ประกอบ ด้วย บ้าน เรือน อัน งาม ตั้ง อยู่ ชาย ทเล งาม จริง ควร จะ พิศวง

ทเล สาบ ทูน นี้ เปน ทเล น้ำ จืด ยาว ราว ๔๓๕ เส้น หรือ ๑๑ ไมล์ กว้าง ๗๙ เส้น หรือ ๒ ไมล์ แล ดู เปน อย่าง แม่ น้ำ ใหญ่ ๆ ยาว ๆ เหมือน

กับแม่น้ำของ ที่เมืองเชียงของ ที่จริง ทเลสาบนี้เปนที่หว่างภูเขาสูงแล้วมีน้ำ ไม่ใช่ เปน อย่าง บึง หรือ ทเล สาบ อย่างเมืองเรา เปน ที่ หว่างเขาสูงแล้วมีน้ำ เพราะ พื้น ทเล เปน ที่ กรวดแล ที่ศิลา มิใช่ โคลน ตมน้ำที่ตรงลึก ถึงราว ๑๙๐ วา ทเล สาบ นี้ ต้น ทเล ก็เปน ลำ แม่น้ำ อาระพอ สุด ทเล ก็เปนแม่ น้ำ อาระ อีก แม่น้ำก็เปน แม่น้ำเล็ก ๆ ขนาดคลอง บาง หลวง แต่ น้ำไหล แรง อย่าง ลำธาร ทาง รถไฟ เลียบ มา ตาม ริมชาย ทเล สาบ ฝั่ง ใต้ เลียบ ชิด ริม ทเล สาบ ปาน ว่า รถ จะ ตก น้ำ ที่ ใด เปนเขา ตก ถึง น้ำ ก็ เจาะ ภูเขา ให้เปน ทาง ใน อุโมงค์ ไป เมื่อ มา ถึง บ้าน สะปีสะ (Spiez) เปน ที่ งาม ตำบล หนึ่ง ตั้ง อยู่ ชาย หนอง ริม ทาง รถไฟ มี บ้านที่เรียก ว่า ชะโต เปน บ้าน งาม ตั้ง อยู่ แง่ ชาย น้ำ บ้าน นี้ เปน ต้น ทาง จะ ขึ้นภูเขา นิเสน พอ พ้น มา ก็ ถึง ชาย เขา นิเสน มา ตก น้ำเปน น่า ผา ตั้ง สูง ชันอยู่ ติด กับ ทาง รถไฟ งาม คล้าย กับ น่า ผา ใน ลำ น้ำ พัทลุง เขา นิเสนนี้ เปนเขา ใหญ่ เขา หนึ่ง สูง ถึง ๗๗๖๓ ฟีต ไร่ เรี่ย กับ ดอย ผ้า ห่ม ปกเมือง ฝางแขวง เชียงใหม่ แต่ เขา นิเสน มี น้ำ แขง ขาว อยู่ บน ยอดพาให้ งามมาก

ถึง ที่ นี่ แล ดู ข้าม ฟาก ทเล สาบ ทาง ฝั่ง เหนือ แล เห็น ภูเขา ศรีกริควิดกรัด กับ แนว เขา บิตเตนเบิก หรือ เขา วันด์ ฟะลือ ตั้ง ชัน อยู่ ริม ทเล สาบหว่าง กลาง มี ลำธาร เรียก ยัสสะติดทอล เปน ธาร น้ำ ตก งาม เปน น้ำที่ น้ำแขง ละลาย ตก มา จาก ยอด เขา ทั้ง สอง แล ดูไป บนไหล่ เขา วันด์ ฟะลือทาง ตวัน ออก เห็น มี บ้าน เสนต์บิตเตนเบิก อยู่ ขาว เรียง ราย ไป บน เขามี ทาง รถ ไฟ ขึ้น เขาไป ถึง บ้านนี้ เพื่อ ให้ คนไป มา ถึง ได้ และ ว่า มีโฮเต็ล ที่ พัก อาไศรย สบาย ดี ด้วย

รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร มาใน ที่ ทั้ง หลาย อัน งาม เหล่านี้ พอ สุด ทเล สาบ

ทูน พอเวลาบ่าย ๔ โมง ๕๐ นาที ถึง ณสเตชันรถไฟใหญ่ กลางเมือง อินตอหลากเก็น ซึ่งเปนเมืองขึ้นของเมืองเบิน

ที่สเตชันรถไฟ มีมองสิเออร์ มือลิมัม (Muhlemam) ข้าหลวง มองสิเออร์ สะตรูบง (Strubin) เจ้าเมืองแลกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย เมืองอินเตอหลากเก็น เฝ้าคอยรับเสด็จ และมีทหารอย่างเย็นตามเข้าแถว ถวายคำนับ เมื่อเสด็จลงจากรถพระที่นั่ง เปรสิเดนต์แลเสนาบดีของ สวิตเซอแลนด์ ทั้งข้าหลวงเทศาภิบาล แคนทอนเบินแลกรมการผู้ใหญ่ ซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนินมา ก็เฝ้าพร้อมกันโดยความยินดี หญิงสาว ชาวเมืองอินเตอหลากเก็น ๒๐ คน ซึ่งเขาจัดไว้รับเสด็จพระราชดำเนิน เปนพระเกียรติยศตามธรรมเนียมเมืองนั้น นำช่อดอกไม้อันงามทูล เกล้าฯ ถวาย หญิงทั้ง ๒๐ คนนี้ เปนบุตรหลานกรมการเมืองอินเตอ หลากเก็น แต่งตัวตามเพศบ้าน คือมีผ้าจีบรอบเอวพื้นล่างแต่เอว ลงมาใช้แพรสีเหลือบต่าง ๆ สวมเสื้ออย่างแขนพองแต่สั้น สีขาว มีโบขาวเต็มที่ ที่เอวทำเปนผ้ากำมะหยี่ดำจีบรัดรอบ แล้วมีโบ แต่ทำด้วยเงินเปนดอกไม้ติด แต่พกขึ้นไปถึงที่ไหปร้าข้างละ ๕ ดอก แล้วมีดอกไม้เงินเช่นนี้ที่ผ้าผูกคออีก ๑ ดอก สวมสายสร้อยเงิน ๗ สายเปนตับห้อยแต่บ่าลงมาแขวนตุ้งติ้งอยู่ ๒ ข้าง แขนอีกข้างละตับ สวมหมวกผ้าโปร่ง แก้มแดงเปนสายเลือด ด้วยคนในเมืองหนาว สองแก้มแดงเปนสายเลือดขึ้นงามเปนธรรมดาอยู่ ที่สเตชันเขาผูกธงไขว้ ธงช้างกับธงกางเขนของชาติสวิตเซอแลนด์ประดับเปนคู่ ๆ ตามหว่างธง มีดอกไม้ใบไม้อันงามประดับเปนการจัดรับโดยเต็มกำลังแลฝีมือจะทำได้ ที่สเตชันแลถนนตามทางเมืองที่ไป มีพลเมืองมาดูแน่น ดูมีความยินดีเปนที่สุด

มีรถที่เขาจัดไว้เปนรถพระที่นั่ง เทียมด้วยม้าเทศสูงใหญ่ ๔ ม้า หว่างหูมีช่อขนนกสีเขียวแดงซ้อนเปนชั้นอย่างใบสับปะรศ เปนเครื่องที่ใช้ตามเพศเมือง แลมีรถอื่นสำหรับขบวนตามเสด็จพระราชดำเนินอีก ๑๐ คัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับมีพระราชดำรัสด้วยเปรสิเดนต์ข้าหลวงผู้ว่าราชการกรมการตามสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นรถพระที่นั่งเสด็จประพาศรอบเมืองอินเดอหลากเก็น คือจากสเตชันผ่านมาทางป่าในช่องเขารูเด็นมาบ้านวิลเดอสะวิล ที่ช่องเขานี้งามมากคือป่าเขาที่เปนเองเปนเช่นป่าเขาที่เราจัดทำเล่น คือเปนเขาป่าที่เตียนมีต้นมอสส์ขึ้นต่ำ ๆ พอคลุมศิลาเปนชะโงกเงื้อมง้ำน่าผาเปนที่นั่งเล่นเดินเล่นได้สำราญ ต้นไม้ก็เปนไม้สนอย่างงามดี

บ้านทางนอกเมืองที่รถพระที่นั่งผ่านมา เปนบ้านชาวบ้านนอกแท้ชาวบ้านอยู่อย่างบ้านนอกแต่งตัวครื้คระ เปนต้นว่าผ้าผูกคอหรือเสื้อเชิ้ต เมื่ออยู่ที่บ้านแท้ไม่ต้องการใช้ มีแต่เสื้อยืดสักกระหลาดหนา ๆ กับเสื้อนอกคล้ายอย่างเสื้อกระตาสีของเราเปนพอ ผ้ากระโจมกรุยผู้หญิงนุ่งก็ใช้ผ้าดอกอย่างเลว ๆ เสื้อก็ผ้าหนา ๆ ตามมีข้างหน้ามีผ้าดำ ๆ ผูกเอวห้อยลงมากันไว้เวลาทำการ จะได้ไม่เปื้อนผ้า ในบ้านเรือนก็เปนเรือนใช้ไม้สนปลูกขึ้นจากดิน มีกระท่อมแลยุ้งเข้า หลังคาก็มุงด้วยกระดานไม้สน แล้วเอาก้อนศิลาขึ้นไปทับไว้กันลมเลิก ในเขตรบ้านปลูกผักรับประทาน ที่ทำไร่นาก็มาพั้นดินเพาะปลูกคู่ผัวเมียอย่างชาวนาเมืองเรา

รถพระที่นั่งมาข้ามสพานลำห้วยลูชินครั้งหนึ่งแล้ว มาข้ามที่

บ้าน บึ่น นิเกน อีก แห่ง หนึ่ง ข้าง ขวา มือ ที่ นี่ มี ภูเขา เปน น่า ผา ตก ชัน อยู่ ริม นา แล ดู ไป ใน ช่อง ลำ ห้วย ดูรีน งาม มาก พอ เวลา ย่ำ ค่ำ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ประทับ โฮเต็ล วิก ตอ เรีย ซึ่ง ข้า หลวง เทศา ภิบาล แคน ทอน เบิน จัด ถวาย ประทับ แรม

โฮเต็ล นี้ เปน โฮเต็ล ใหญ่ แล งาม อยู่ แล้ว ยัง มี การ ตก แต่ง ใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย ยิ่ง งาม ขึ้น มาก เปน โฮเต็ล ซึ่ง พระเจ้า แผ่นดิน ใน ยุโรป เคย มา ประทับ ห้อง ที่ จัด เปน ที่ ประทับ ของ พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เปน ห้อง ที่ เอม เปอเรอ พระเจ้า แผ่นดิน ออส เตรีย แล เอม เปรส พระ มเหษี ได้ เคย ประทับ ใน เวลา ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เมือง อิน เตอ หลาก เก็น เมือง อิน เตอ หลาก เก็น เปน เมือง ตั้ง อยู่ ระหว่าง ทเล สาบ ๒ ทเล คือ ทเล ทุน ที่ มาแล้ว อยู่ ข้าง ตวัน ตก กับ ทเล บะเรียน สะ อีก ทเล หนึ่ง อยู่ ข้าง ทาง ตวัน ออก เฉียง เหนือ ทเล สาบ บะเรียน สะ เล็ก กว่า หน่อย หนึ่ง การ งาม พอ คล้าย คลึง กัน ทเล สอง ทเล ต่อ กัน คือ ลำ แม่ น้ำ อาระ มา กลาง น้ำ ไหล ถึง กัน ได้ แม่ น้ำ ตรง นี้ กว้าง สัก สอง เส้น น้ำ ไหล แรง มี ตะพาน เหล็ก ข้าม ถึง กัน ได้ อยู่ ที่ กลาง แจ้ง ใน เมือง แล เห็น หนอง ทั้ง สอง ได้ แต่ เดิม มา ก็ เข้า ใจ ว่า รวม เปน หนอง เดียว แต่ คอด อยู่ ตรง ที่ เมือง ตั้ง แต่ ลำ น้ำ ลู ชีน ไหล พา ดิน นาน ๆ ให้ ตื้น แล แคบ เข้า ที่ ดิน ที่ ทำ ไร่ นา อยู่ นั้น เปน ที่ รัฐบาล จัด ถม ขึ้น แบ่ง ปัน ให้ ราษฎร ทำ นา เปน ครั้ง คราว พอ เลี้ยง ชีพ ไม่ ได้ มี เจ้า ของ ฉเภาะ ที่ ดัง เช่น ที่ บน ภูเขา ที่ เรียก ว่า เมือง อิน เตอ หลาก เก็น นั้น เปน สาม บ้าน ใกล้ ๆ รวม กัน สอง บ้าน เปน บ้าน นอก บ้าน ที่ เปน ตัว เมือง เรียก ว่า บ้าน อนู เตอ ซีน มี ตึก ใหม่ ที่ หลัง หัก แต่ ทำ งาม เรียบ ร้อย ทั้ง ที่

รอบ เมือง ใกล้ เคียง มี ภูเขา แล ป่า อัน งาม ยิ่ง ราษฎร ใน บ้าน นี้ มี ประมาณ ๒๐๐๐ คน มี ถนน หน ทาง ที่ เที่ยว ที่ เล่น สอาด ดี ตาม ถนน มี ห้าง มี ของ ดี ๆ ขาย มาก ดัง เช่น ร้าน ขาย เครื่อง ไม้ สลัก เครื่อง งา สลัก นั้น เปน ฝี มือ ช่าง อย่าง ดี มี ชื่อ เสียง โดย เขา มี โรง เรียน ช่างสลัก อยู่ ริม ทเลสาบ บะเรียน ใกล้ กับ บ้าน นี้ โฮ เต็ล ที่ พัก ดี ๆ แลใหญ่ มี หลาย โฮเต็ล แต่ เปิด เฉพาะ แต่ ฤดู ร้อน แต่ กลาง เดือน พฤษภาคม ถึง เดือน ตุลาคม ซึ่ง เปน ระดู คน ต่าง ประเทศ มาพัก จะไป เที่ยว ภูเขา สูง เท่า นั้น ด้วย ระดูหนาว ๆ เหลือเกิน คน ต่าง เมือง ไม่ มี มา เมืองนี้ อากาศ ดี มาก หนาว สุขุม ลมอากาศ สอาด เวลา ที่ มา อยู่ ดู หาย ใจ คล่อง แคล่ว หวัด หรือ หืด ที่ เปน มา ดู บัน เทา คน ป่วย โรค ฝี ใน ท้อง มัก มา รักษา ตัว ที่ นี่ ที่ จริง เมืองนี้ เปน เมือง ท่า เปน ที่ พัก สำหรับ ไป เที่ยว บนเขา เปน บ้าน ดัง เช่น บ้าน ท่า เรือ ขึ้น พระพุทธบาท หรือ บ้าน ท่า อิฐ บาง โพ ท่า ขึ้น นมัสการ พระ แท่น ศิลา อาศน์ เปน ต้น

มี คน มา ใน ระดู ร้อน ของ ทวีป ยุโรป ชาว บ้าน นี้ เขา อวด ได้ ว่า พระเจ้า แผ่นดิน ใน ยุโรป ได้ เคย เสด็จ พระราชดำเนินมา ทุก พระองค์ แล มา หลาย ครั้ง ก็ มี แม้ แต่ สมเด็จ พระนาง เจ้า กวีน วิก ตอเรีย เจ้าแผ่นดิน ประเทศ อังกฤษ ก็ ยัง เคย มา เมื่อ มา มา ประทับ อยู่ โฮเต็ล ฟเราปริก ที่ เชิง เขา รูเกน ใน เมือง นี้

เวลา ทุ่ม ครึ่ง ข้าหลวง เทศา ภิบาล แคน ทอน เบิน กราบ บังคมทูล เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ประทับ โต๊ะ อาหาร เย็น พร้อม ด้วย ผู้ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน แล เปรสิเดนต์ ของ ประเทศ สวิต เซอแลนด์

ข้าหลวง เทศาภิบาล แคน ทอน เบิน แล กรมการ ผู้ ใหญ่ รวม ทั้ง สิ้น ๔๖ คน ใน ห้อง เลี้ยง อาหาร ตก แต่ง งาม จุด โคม ไฟ ฟ้า ขนาด ใหญ่ ตาม ระหว่าง ประตู ทำ เปน ป่า บน โต๊ะ จัด ดอกไม้ ของ เขา สูง สี งาม ๆ ประหลาด ประดับ อาหาร ก็ อย่าง ประณีต มี รศดี มี แตร เป่า หนึ่ง วง มี ชาย ประมาณ ๓๐ คน หญิง สาว ประมาณ ๓๐ คน เปน คน ผู้ ดี ใน เมือง นี้ แต่ง ตัว ประกวด ประขัน อย่าง งาม มา ร้อง เพลง เข้า กับ หีบ เพลง ดีด เบีย โอนา บำเรอ ใน เวลา นั่ง โต๊ะ เปน ที่ รื่น เริง บันเทิงใจ อย่าง ยิ่ง เมื่อ ถึง เวลา เลี้ยง ของหวาน มองสิเออ วัล เตนวิล ข้าหลวง เทศา ภิบาล แคน ทอน เบิน ยืน ขึ้น กราบ บังคม ทูล เปน ภาษา เยอรมัน แปล ได้ ความ ว่า ข้า พระ พุทธเจ้า ขอรับ พระราชทาน พระบรม ราช วโรกาศ ขอ แสดง ความ ขอบ ใจ ของ ราษฎร ชาว เมือง เบอนีส ซึ่ง ได้ ทรง พระมหา กรุณา โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน เกียรติยศ ให้ โดย ทรง รับ คำเชิญ เสด็จ มา ประพาศ ตาม เขาเมือง นี้ ขอ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ทรง เชื่อ พระไทย ว่า แม้ พวก ข้าพระ พุทธเจ้า ทั้ง หลาย อยู่ ใกล้ เคียง น้ำแขง ลออง น้ำ ค้าง ที่ หนาว เย็น ก็ดี แต่ ใน อก นั้น ย่อม มี หัว ใจ ที่ เต้น อบ อุ่น ผัก ฝ่าย แต่ ขัติยราช มหามิตร แต่ ฝ่าย ประเทศ ตวัน ออก ซึ่ง มิ ได้ ย่อ ท้อ แก่ ความ ลำบาก ใน สถลธาร อัน ไกล กันดาร ที่ จะ ต้อง เสด็จ พระราช ดำเนิน มา โดย เพื่อ ทาง พระราช ไมตรี ที่ จะ มีได้ กับ ประเทศ สวิต เซอแลนด์

เพราะ ฉนั้น ข้าพระพุทธเจ้า ขอ รับ พระราชทาน พระ บรม ราชา นุญาต ยก ถ้วย สุรา ขึ้น ดื่ม.เพื่อ ถวาย ไชย มงคล แด่ ใต้ ฝ่าลอองธุลี พระบาท แล พระ บรมวงษานุวงษ์ ของ กรุง สยาม ด้วย บรรดา ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ ยืน ขึ้น ดื่ม แสดง วาจา ถวาย พระพร พร้อม กัน แล้ว พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน

มี พระราช ดำรัสตอบ ว่า ท่าน สภานายก แล ท่าน ทั้งหลาย เรา ได้รับเชิญ ของ ท่าน มา ที่ นี่ โดย ความ ยิน ดี นัก ตาม ทาง ตลอด มา เรา ได้ มี ความ เพลิดเพลิน ที่ ได้ ชม ทำเล ที่ บ้าน เมือง อัน งดงาม พิศดาร พร้อมด้วย การ อินเยอ เนีย ที่ ได้ คิด ทำ ขึ้น อย่าง ฉลาด เปน ช่าง ของ คน ที่ สามารถ ให้ เรา พวก เดิน ทาง ชม บ้าน เมือง ได้ โดย สดวก บัด นี้ ท่าน สภานายก ก็ ให้ เรา ได้ รู้ สึก ความ เอื้อ เฟื้อ ของ ท่าน ใน วัน นี้ อย่าง ยิ่ง

อนึ่ง ท่าน แสดง ว่า แม้ อยู่ ใน หมู่ น้ำ แขง แล ลออง น้ำ ค้าง ที่ หนาว จัด ก็ ดี ท่าน ก็ มี น้ำ ใจ รื่น เริงเบิก บาน รู้ สึก อุ่น ได้ แสง พระ อาทิตย อย่าง ข้าง ตวัน ออก โดย ที่ เรา มา อยู่ กับ ท่าน ใน เวลา นี้ นั้น เรา รู้ สึก ใน ถ้อย คำ ที่ แสดง ต่อ เรา ดัง นี้ อย่าง ยิ่ง เรา ขอ กล่าว ว่า ที่ มา จากเมือง ร้อน นั้น เรา ไม่ สามารถ จะ แสดง อย่าง ใด ได้ ว่า เรา แล พวก ของ เรา ได้ รู้ สึก ความ สบาย อย่าง ใด ที่ ได้ หาย ใจ ใน อากาศ ดี ของ เมือง ท่าน จน ได้ มี ความ ศุข สบาย เปน อัน มาก

แม้ ว่า ท่าน อยู่ ใน หมู่ น้ำ แขง แล ลออง น้ำ ค้าง อัน เยือก เย็น ก็ ดี เรา สังเกต ไม่ ได้ เลย ว่า ใน ใจ ท่าน นั้น ปราศจาก ความ อุ่น อย่าง ใด เลย แต่ นิด เดียว แล ที่ ท่าน มี น้ำ ใจ ต่อ เรา นั้น เรา ขอบ ใจ ท่าน โดย แท้ จริง แล เรา ขอ ยก ถ้วย สุ รา ดื่ม เพื่อ ความ เจริญ ของ ท่าน สภานายก แล ที่ ประชุม ราชการ บ้าน เมือง แล ราษฎร ชาว เมือง เบอนิส

เมื่อ เสร็จการเลี้ยงอาหารแล้ว ข้า หลวง เทศาภิบาล กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำ เนิน ประพาศ ที่ สโมสรคูสาล (Kursaal) ซึ่งเปนสวนที่ ประชุมชนทั้งหลายมี ศาลา ที่พัก ฟังดนตรี สบายอยู่ ใกล้ กับ โฮเต็ล วิก ตอเรีย

เวลา ๔ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน ข้าหลวงเทศาภิบาลแคนทอนเบิน จัดให้มีดนตรีเครื่องสาย แลจัดชายแลหญิงผู้ดีมาร้องเพลงเข้าดนตรีถวายเปนพระเกียรติยศ แลจัดการเลี้ยงดูไทยเปนการเอิกเกริกแขงแรง ครั้นเวลา ๕ ทุ่มจุดดอกไม้เพลิงถวายทอดพระเนตร เปนดอกไม้พเนียงกรวดพลุโด่งแตกเปนหลายสีจันหันซึ่งเมื่อจุดแล้ว กลายเปนรูปดอกไม้กลมบ้างเหลี่ยมบ้างหลายอย่าง กับดอกไม้เมื่อจุดแล้วกลายกลับเปนภาษาอังกฤษว่าเวลคำ (Welcome) แปลว่าขอต้อนรับโดยความยินดี เปนการเอิกเกริกเกรียวกราวทั้งเมือง การที่ต้อนรับจัดการแบบอย่างบ้านนอก แต่โดยความพร้อมเพรียงเต็มอกเต็มใจ แลจงรักภักดีใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแท้ การต้อนรับเช่นนี้ แขกที่มาได้ความศุขกว่ารับอย่างพิธีต่างๆ

คืนวันนี้ มีฝนตกประปรายพอเปียกดินอากาศมัวพาให้หนาวเย็น ประทับแรมที่โฮเต็ลวิกตอเรีย ๑ ราตรี

วันที่ ๒๙ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๒ โมง เสด็จพระราชดำเนินจากโฮเต็ลวิกตอเรีย มาขึ้นรถไฟพระที่นั่งที่สเตชันตวันออก เปนรถไฟขนาดรางเหล็กอย่างเล็กกว่ารถปากน้ำ เขาจัดตกแต่งประดับดอกไม้ใบไม้ แลธงงามถวายเปนพระเกียรติยศ เปรสิเดนต์ของประเทศสวิตเซอร์แลนด์กับเสนาบดี แลข้าหลวงเทศาภิบาลแคนทอนเบินกรมการผู้ใหญ่รวม ๔๐ คนเศษ ตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย พอจากเขตรเมืองที่เปนท้องทุ่งที่บ้านซิกเนเกปลัด มีทางรถไฟแยกขึ้นเขาซิกเนเกปลัดทางซ้ายมือ เปนรถไฟอย่างสับราง รถพระที่นั่งมาตามทางขึ้นลำห้วยลูซินพอพ้นทุ่งก็จับงาม เพราะ

ทาง เป่น ทาง โกรก ไป ใน หว่าง เขา สูง สอง ข้าง แล ตอ ตั้ง น่า อย่าง กำแพง ผาสูง ข้าง ขวา เปน ภู เขา สุ เหล็ก สูง ถึง ๗๙๑๕ ฟิต ข้าง ขวา เปน เขา ซิกเนเก ปลัด สูง ๖๕๖๓ ฟิต บน ยอด มี หิ มะ ค้าง ขาว ประปราย น่า ผา สอง ข้าง ทาง งามจริง เปน ผา สี เหลือง แดง ขาว แล ที่มี ต้น สน ขึ้น เปน สี เขียว อ่อน แก่ ประดับ สี งาม พ้น จะ พรรณา ได้ ยัง หิมะ ที่ ค้าง บน ยอดเขา เมื่อ แสง แดด ส่อง อุ่น ละลาย เปน น้ำ ตก ลง มา พรั่ง พราย แล ขาว แลเสียง ทั้ง สอง ข้าง ยัง ลำ ห้วย ลูชิน ต่ำ ข้าง นั้น น้ำ กระโจน ลั่น เลี้ยว ลด ตาม ชะโงก เงื้อม ผา น่า ดู เปน อย่าง ยิ่ง

เวลา เช้า ๒ โมง ๒๐ นาที ถึง บ้าน สะไว ลูชิน คือ บ้าน สบ ห้วยลูชิน ด้วย ที่ นี่ ห้วย เปน สอง แยก ข้าง ขวา เป่น แยก ใหญ่ เรียก ห้วย ลูชิน ขาว ข้าง ซ้าย เปน แยก เล็ก เรียก ห้วยลูชิน ดำ เรียก ขาว ดำ ตาม สี น้ำ เปน สเตชัน รถ ไฟ ที่ ตรง บันจบ รอบ คือ จะ ไป เที่ยว เอง เกนเอระปะ (ซึ่ง แปล ว่า เขา หิมะ อัน งาม ยิ่ง) นั้น ไป ทาง ขวา คือ ทาง ห้วย ลูชิน ขาว ขึ้น เขา แล้ว วก กลับ มา ทาง ซ้าย คือ ทาง ลำ ห้วย ลูชิน ดำ เวลา เช้า ๒ โมง ๔๐ นาที ถึง บ้าน เลา เตอระ บะรู เนน หรอ บ้าน น้ำ ใส (Lauterbrunnen) เลา เตอระ แปล ว่า ใส บะรุเนน แปล ว่า น้ำ เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง มี หญิง สาว ชาว บ้าน แต่ง ตัว งาม นำ ช่อ ดอก ไม้ เอดะ ไปโรสะ ทูลเกล้า ฯ ถวาย ที่ บ้าน ยิง ปืน ถวาย คำนับ เปน พระ เกียรติยศ ที่ นี่ เปน ต้น ทาง ที่ จะ ขึ้น ภูเขา ยุง ฟะเรา หรือ เขา นาง พรหม จารีย์ ซึ่ง เปน ภูเขา สูง ถึง ๑๓๖๗๐ ฟิต เท่า กับ ร้อย สอง เส้น สิบ วา ๒ ศอก สูง กว่า ภูเขา ทั้ง ปวง บันดา มี ใน พระ ราช อาณา เขตร สยาม

บ้าน นี้ มี ประมาณ สาม หรือ สี่ ร้อย หลังคา เปน บ้าน ชาว เขา เรือน ก่อ ด้วย ศิลา แล ที่ ทำ ด้วย ไม้ สน ก็ มี ทำ อย่าง อยาบ ๆ ชาว บ้าน ทำไร่ ตาม ไหล่ เขา เลี้ยง เปด ไก่ กิน อย่าง ชาว เขา เมือง เรา นุ่ง ห่ม ผ้า หยาบ ๆ หนา ๆ กัน หนาว แต่ บ้าน เรือน ภูมฐาน สอาด เรียบ ร้อย ใน บ้าน มี ช่าง สลัก ไม้ เปน รูป ขาย ได้ เสด็จ พระราชดำเนิน ทอด พระเนตร การ สลัก ก็ สลัก อย่าง ช่าง เมือง เรา แต่ เครื่อง มือ มี ที่ นี่ ดี กว่า

จากบ้านนี้ มีทาง แยก ขึ้น เขาชันติดทางขวามือ ไปบ้านเมอเรน (Murren) ขึ้น ชัน น่า ดู มาก ที่ ขึ้น ชัน ๆ แต่ พื้น ภู เขา ต่ำ เขา เขา ก่อ เปน โค้ง รับ ทาง ราง รถ ไฟ งาม ดี ถึง บ้าน นี้ แล เห็น ยอด เขา ยุง ฟะเรา ได้ ถนัด สูง เด่น ราว กับ ฝาผนัง ศิลา ขาว ดู เหมือน อยู่ ใกล้ ๆ แต่ ยัง หลาย ร้อย เส้น บน ไหล่ เขา ข้าง ขวา เหนือ บ้าน มี น้ำ ตก เรียก ว่า สะเตาบัก แปล ว่า ธารตก กระจาย ตก มาจากเขาสูง หลาย เส้น งาม มาก.

ถึง ที่ นี่ จะขึ้น เขา ยุง ฟะเรา ต้อง เปลี่ยน รถ เพราะ รถไฟ ตาม ธรรมดา ขึ้นไม่ ได้ ต้อง ใช้ รถไฟ อย่าง ฉะเพาะ ขึ้น เขา คือ ตัว รถไฟทำ ข้าง น่า สูง ข้าง หลัง ต่ำ เวลา ขึ้นแล ลง เขา ชัน จะได้ ไม่ โซยก แล ให้ แล เห็น รถ พ่วง ได้ ถนัด ฯ ราง ลูกล้อ มี ๓ สอง ข้าง ก็ เปน ราง ล้อ ตาม ธรรมดา แต่ ตรงกลาง เปน ราง อย่าง ฟั้น ปลา สำหรับ สับ กับ ล้อ ฟั้น ปลา อยู่ ได้ กลาง รถ ไฟ เวลา ใช้ จักร ฟั้น สับ กินกัน ขึ้น เขา ลง เขา เร็ว แล ช้า ได้ ตัว รถ เปน รถ ย่อม ๆ มี รถ พ่วง เพียง ๒ คัน เปน รถ สำหรับ ไป เที่ยว ภูเขา เท่า นั้น รถ ที่ จะเปลี่ยน เขา ตก แต่ง ด้วย ใบ ไม้ ดอก ไม้ เอดละไวส์ โรสะแล ธง ช้าง ถวาย เปน พระเกียรติยศ พอ เปลี่ยน รถเสร็จ เสด็จ พระราชดำ เนิน จาก บ้านเลา เตอระปะรูเนน รถ พระ ที่นั่ง วก ขึ้น

ทาง ซ้าย มือ เปน เชิงเขา ยุง ฟะเรา เวลา เช้า ๓ โมง ๑๐ นาที ถึง บ้าน เวง เกน (Wengen) เปน บ้าน ส่ะวิส ชาว เขา มี เรือน ประปราย อยู่ ตาม ไหล่ เขาเปนอัน มาก ที่ นี่ นาย บ้าน จัด ให้ เด็ก นักเรียน ชาย หญิง ประมาณ ๕๐ คน มา ร้อง เพลง ถวายเปน พระ เกียรติยศ เวลา รถ พระ ที่นั่ง ออก เดิน เด็ก โบก ธง ร้อง โฮ่ะ ๆ ถวาย พระ พร จาก บ้าน เวงเกน ทาง ขึ้น เขา เรื่อย มี หิมะ ที่ ค้าง ใกล้ ทาง มาก ขึ้น ทุก ที จน ถึง สอง ข้าง ทาง มี หิมะ ตั้ง เปน กำแพง หิมะ ขาว หนา ราว สอง วา หิมะ นี้ ไม่เหมือน น้ำ แขง เปน น้ำ แขง ร่วน ๆ อย่าง ดิน ประสิว ขาว มา กอง อยู่ สอง ข้าง ทาง มี ดอกไม้ เอลไปน์ โรส่ะ สี ขาว เหลือง เขียว ม่วง น้ำ เงิน แล ดอก สลับ สี ระบาย สี ตั้ง แต่ แก่ จน อ่อน ทุก ๆ สี เขาว่า มี กว่า ๔๐๐ อย่าง ระคน ปน อยู่ ที่ หิมะ งาม อย่าง เขา เอา พรม อย่าง ดี มา ปู ไว้ บน พื้น ดิน เหลียว ดู ข้าง บน ภูเขา ก็ ขาว งาม บาง แห่ง แสง สว่าง มา จับ แล บาง แห่ง มี เมฆ หมอก มา คลุ้ม พาให้ มี รัศมี เขียว เหลือง แดง เหลือบ งาม จริง ทั้ง ข้าง ล่าง ข้าง บน บันดา ผู้ ที่ นั่ง ชม ไป ใน รถ ให้รู้ สึก วังเวง ใน ใจ ระลึก ถึง บ้าน พา กัน นิ่ง ตลึง ต่าง คน ต่าง นึก บาง คน ก็ ถึง น้ำ ตา ตก ด้วย ความ เพลิดเพลิน แล ความ ชุ่ม ชื่น ใน ใจ มิ ใช่ ที่ แล เห็น ทั้งปวง เปน เครื่อง ให้เกิด ความเศร้า โศก,

รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ขึ้น เขา มา ตาม ทาง หว่าง แผ่น ดินหิมะ ถึง สะเตชัน เวงเกน เอละปะ (Wengen Alp) เวลา เช้า ๓ โมง ๔๗ นาที มี คน แต่ง ตัว เปน หมี มา ยืน บน กอง หิมะ โบก ธง ถวายคำนับ แต่ง เหมือน หมี จริง น่า ดู เมื่อ ถึง ที่ นี่ อยู่ ใน ระหว่าง หิมะ ขาว ไป ทุก ด้าน เจ้าพนักงาน จัด หา แว่น ตาเขียว มา แจก ด้วยเกรง ว่า แสง สว่าง ขาว จะเคือง ตา พา ให้ ตา มัว

เวลาเช้า ๔ โมง ๕ นาที ถึงสะเตชันไชเด็ก (Scheidegg) เขาจัดให้มีปืนยิงสลุตถวายคำนับ ที่ไชเด็กนี้เปนกิ่วสูงสุด ในระหว่างเขายุงฟะรากับเขาชุกเกน มีโฮเต็ลที่พักสบาย เพราะขึ้นภูเขาสูงสุดเพียงนี้ ตั้งแต่นี้นั้นต่อไปจะลงเขา อยู่ที่นี่ใกล้กับยอดเขายุงฟะราปานว่าจะเอื้อมมือไปจับได้ แต่เขาว่าถ้าจะขึ้นถึงยอดจากนี้ต้องอีก ๔ ชั่วโมง เพราะเดินบนหิมะลำบากมาก

แลดูไปทางยอดเขายุงฟะราเห็นเปนหลายยอดเรียงกัน ยุงฟะราเปนยอดสูงบนเขาเปนผาอย่างหินทำดินสอ ปนกับหิมะแล้วถึงยอดงามแต่ต่ำกว่าหน่อยหนึ่งอีก ๒ ยอด ๆ แหลมเรียกสีละเบอฮอน (Silberhorn) แปลว่าเขาเงินสูง ๑๒๑๕๕ ฟิตคลุมด้วยหิมะหนาเลื่อมงามมาก อย่างหุ้มด้วยเงินจริงอีกลูกหนึ่งเรียกฉะนีฮอนสูง ๑๑๒๐๕ ฟิต ความที่งามสูงใหญ่ของภูเขาเหล่านี้ พาให้ตลึงไปสิ้นที่จะพรรณาได้

บนยอดสูงสุดของเขายุงฟะราก็มีคนขึ้นมากแล้ว แต่ขึ้นลำบาก ต้องปีนหิมะบางที่อากาศซึ่งเปลี่ยนได้ เมื่อใด ๆ พัดพายุหิมะมาฤๅถึงเวลาที่หิมะเชื่อนละลายพาให้จมตายได้ ไม่เปนที่วางใจเลย เวลาที่ขึ้นต้องหาคนชำนาญบ้านนี้นำทาง ต้องขึ้นกันหลายคนใช้เชือกผูกเอวติดกัน ถ้าใครจมไปในหิมะฤๅลื่นพลาดจะได้ช่วยกันรั้งถึงจะไม่ตกเปนอันตรายได้ ในเวลานี้เขาว่ามีคนอังกฤษมาเที่ยวสัก ๒๐๐ แล้วเขาจะพากันไปเล่นเลื่อนบนหิมะ บัดนี้เขาได้ลงมือทำทางรถไฟจะขึ้นให้ถึงยอดสุดเขายุงฟะรา คือขึ้นจากที่ไชเด็กนี้ไปทางไอเกอเกล็ดเชอแล้วจะขุดอุโมงค์ขึ้นต่อไปริมเขา เรียกยอดว่าไอเกอ (Eiger) แล้วขึ้นเขายอดที่เรียกว่ามึนชะ (Mouch) เมื่อขึ้นใกล้

ถึง ยอด ยุง ฟะเรา สูง ๑๓๔๕๐ ฟิต นั้น เขา จะ ทำ เปน บันไดเวียน แล้ว ทำ ห้อง ชัก รอก ที่ ฝรั่ง เรียก ว่า ลิฟะตะ ขึ้น สูง ๒๓๖ ฟิต การ ที่ ทำ ๆ ได้ แต่ น่าแล้ง เพียง ปี ละ ๕ เดือน แต่ พฤษภาคม ถึง ตุลาคม นอก จาก นั้น ต้อง หนี กลับ เพราะ หนาว แขง ไป หมด

ประทับ เช้า ที่ โฮเต็ล เบลวี พอ เวลาเช้า ๔ โมง ๕๕ นาที เสด็จ พระ ราช ดำเนิน จาก เขา ยุงฟะเรา ลง ภูเขา มาทาง กรินเดอวอลด์ (Grindewald) มา ด้วยรถ คัน ใหม่ แต่ อย่าง เดียว กัน เพราะ ที่ ไชเด็ก เปน สะเตชัน เปลี่ยน รถ

เวลา ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน แต่ เมือง อินเตอ หลาก เก็น มา จน ตลอด เช้า วัน นี้ อากาศ สว่าง ดี แดด ออก พอ ให้ อุ่น สบาย ถ้า หาไม่ จะหนาวงก เพราะ ไป ใน ป่า หิมะ ทั้ง สิ้น เมื่อ คืน มีเมฆ หมอก มาก ต่อ เช้า วัน นี้ เสด็จจึ่ง สว่าง แล ผู้ มาคอย ดู เขา ยุง ฟะเรา ถึง ๑๔ วัน ๑๕ วัน แล้ว ก็ มี ยัง มืด หมอกแล ไม่ เห็น ฉเพาะ วัน นี้ สว่าง มี แดด สบาย นับ ว่าเปนเดชะพระบารมี แห่ง สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ลง เขา มา เขา ชัน มาก สอง ข้าง ทาง เปน โกรก เขา หิมะ เปน ผนัง สูง เกือบ ๓ วา เขาว่าอีก สัก ๑๕ วัน จะ ร้อน ละลาย หมด ด้วย ทาง นี้ พึ่ง จะ สิ้น ฤดู หนาว เดิน รถไฟ ได้ สัก ๕ วัน เท่านั้น • เวลาเที่ยง ถึง บ้าน กริน เดอวอลด์ พอ ลงถึง ห้วย ลูชิน ดำข้าม ห้วย ขึ้นมา เขา ยิง ปืน สลูต ถวาย คำนับ เปน บ้าน ใหญ่ ร้อย หลัง มี โฮเต็ล ดี ที่ คน อังกฤษ มา พัก มาก บ้าน ตั้ง อยู่ ชาย เขา ข้าง ตวัน ออก เฉียง ใต้ ใกล้ บ้าน มี เขาเบตเตนเบิก งาม คล้าย คลึง กับ เขา ยุงฟะเรา เต็มไป ด้วย น้ำ หิมะ ทั้ง เขา เปน ที่ ต้น ลำ ห้วย ลูชิน ที่ ซอกเขา เบตเตนเบิก มี กะ เลเชีย ๆ นั้น คือ ที่ โกรก หว่าง เขา มี น้ำ แขง เต็ม แน่น ไป ทั้ง สิ้น น้ำ แขง นั้น หนา จน ลึก ประมาณ ไม่ ได้ เพียง ใด เปน น้ำ แขง อย่าง ที่ เรา รับ ประทาน แต่ เปน ปึก ติด เปน แผ่นดิน ข้าง ล่าง

ปีกน้ำแขงกะเลเชียมีน้ำไหลเสมอ กะเลเชียนี้เปนน้ำแขงอยู่ที่หนาวจนไม่เคยละลายเลย มีที่ร้อนจัด มีแต่ล้อน ๆ มาทั้งปีกใหญ่เพียงศอกเดียว แลดูขาวบัดเดี๋ยวเปนสีเขียวสีแดงพราวพรายงามเต็มที่ เปลี่ยนรถพระที่นั่งคือไม่ต้องใช้รถอย่างขึ้นเขา ใช้รถตามธรรมดาแต่อย่างย่อม ๆ แล้วใช้จักรลงเขาตามหว่างห้วยลูชินต่อมาตามทางงามมากคือข้างบนสูง เขาสองข้างทางเปนผาชะโงกเงื้อมมีน้ำตกข้างล่างลำห้วยเปนน้ำกระโจนไหลลงจากน่าผา พื้นเปนหญ้าสั้น ๆ มีต้นไม้ดอกของป่าบานงามกำลังงามดอกไม้เปนสีต่าง ๆ เหลือที่จะพรรณาได้ แลหญ้าที่เปนดอกเช่นนี้เปนหญ้าประสะนมโคดีแลไม่มีนมมาก เปนหญ้าสลับซับซ้อนเปนสีอย่างพรมอันงามไปปูไว้บนพื้นดิน

รถไฟใช้จักรต่อมา เวลาเที่ยงแล้ว ๒๔ นาที ถึงบ้านสะไวลูชินร่วมกับทางแยกบันจบทาง เวลาบ่าย ๑ โมง กลับถึงเมืองอินเตอหลากเก็น

เวลาบ่าย ๑ โมงครึ่ง ข้าหลวงเทศาภิบาล กราบถวายบังคมทูลเชิญประทับเสวยกลางวัน การตกแต่งแลมีดนตรีอย่างคืนวาน เวลาเสวยของหวาน มองสิเออร์ไกบา ผู้ช่วยข้าหลวงเทศาภิบาลแคนทอนเบินยืนขึ้นกราบบังคมทูลเปนภาษาอังกฤษว่า

เมืองอินเตอหลากเก็นนี้ แม้จะไม่ใหญ่เท่ากรุงลอนดอนแลปารีศก็ดี แต่เปนเมืองที่ธรรมดาชาติแต่งให้งามเอง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึ่งมีความปราถนาแลยินดีพร้อมเพรียงกันจัดการ เพื่อให้ทอดพระเนตร การที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจัดรับเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ จัดตามภูมลำเนาเมืองบ้านนอก แต่จัดโดยความเต็มใจแลเต็มตามกำลังภูมลำเนาจะจัดได้ ฉนั้นขอให้ทรงพระเมตตา

แล ขอ ให้ ท่าน ทั้ง ปวง ดื่ม ถวาย ไชยมงคล แต่ สมเด็จ พระเจ้า แผ่นดิน ฝ่าย ตวัน ออก พระ องค์ นี้ ซึ่ง เปน เจ้า ผู้ ได้ ทรง ทำนุบำรุง อาณา ประชา ราษฎร ให้ มี ความ ศุข ทั่ว น่า ผู้ ที่ นั่ง ใน โต๊ะ ยืน ดื่ม ถวาย พระ พร พร้อม กัน

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระ ราช ดำรัส เปน ภาษา อังกฤษ ตอบ ว่า ท่าน เปรสิเดนต์ แล ท่าน ผู้ ดี ทั้ง หลาย เราได้ ฟัง คำ ที่ ท่าน กล่าว เปน ที่ พอใจ แล จับใจ มาก ที่ ได้ มา ดู แล้ว นี้ ท่านเปรสิเดนต์ คง เปน พยานได้ ว่า เมื่อ เราได้ เห็น ภูม พื้น ภูเขา ป่าไม้ หิมะ อัน งาม วัน นี้ เราได้ มี ความ ยินดี มาก เพียงใด แล ภูเขา หิมะ ป่าไม้ เหล่า นั้น งาม อย่างใด พาให้ เรา คิด ถึง บ้าน อย่าง ยิ่ง ความ คิด ถึง มาก ของ เรา นั้น คิด ถึง สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรมราชินีนารถ ของ เรา เพราะ เธอโปรด ดอกไม้ เปน อย่าง ยิ่ง ถ้า มีโอกาศให้เธอ เสด็จ มา พอได้ ทอด พระเนตร แล เก็บ ดอกไม้ อัน งาม ประเสริฐ ทั้ง หลาย วัน นี้ จะ ทรง ยินดี เปน อัน มาก ใน เวลา ที่ ได้ เห็น ดอกไม้ เหล่า นั้น คิด ถึง ตลึง ปาน ว่า น้ำ ตา จะ หลั่งไหล

การ ที่เรา มาเที่ยวใน ที่ นี่ ครั้ง นี้ มี ความ ศุข ก็ เพราะ ท่าน ทั้ง หลาย เหล่า นี้ ได้ ช่วย จัด การ เรา ขอ ขอบใจ ท่าน ทั้ง หลาย แล ขอ ให้ ท่าน พร้อม กัน ดื่มให้ พร รัฐบาลสวิตเซอแลนด์ แล กองข้าหลวง เทศาภิบาล แคนทอนเบิน และ ราษฎร ชาว เมือง อินเตอหลาก เก็น ซึ่ง พบ เรา แต่ ด้วย มี หน้า ยิ้ม แย้ม ด้วย ความ ยินดี ทั่ว ไป นั้น ด้วย ผู้ ที่ นั่งในโต๊ะ ได้ ดื่ม ให้ พร พร้อม กัน ตาม พระ ราช ดำรัส แล้ว เปน เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร กลางวัน

พอ เวลา บ่าย ๒ โมง ๔๐ นาที เสด็จ พระ ราช ดำเนินโดย รถไฟ ออก จาก เมือง อินเตอ หลาก เก็น ซ้ำ ทาง เดิม เปรสิ เดนต์ ของ ประเทศ

สวิตเซอแลนด์ ข้าหลวงเทศาภิบาลแคนทอนเบิน แลกรมการที่ตามเสด็จมาแต่เมืองเบิน ตามเสด็จพระราชเนินกลับมาด้วย เวลาบ่าย ๔ โมงถึงเมืองเบินรถไฟหยุด เปรสิเดนต์ข้าหลวงแลกรมการเหล่านั้นทูลลา แลแสดงความรักใคร่ในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเปนอันมาก รถพระที่นั่งใช้จักรต่อมา เวลาทุ่ม ๒๐ นาที ถึงสเตชันเมืองยินีวา มาประทับแรมพลับพลาปาคเดสโอวิฟ ๑ ราตรี เวลามาตามทางแต่เมืองลอสานมาเห็นภูเขามงบลองได้ถนัด ดีปราศจากเมฆหมอกเปนยอดเขาสูงที่สุดในทวีปยุโรป ยอดขาวด้วยหิมะขาวคลุมหมดทั้งลูกเขางามมาก

เวลาเสด็จพระราชดำเนินมาถึง พระราชโอรสแลพระเจ้าน้องยาเธอกับข้าราชการซึ่งมิได้ตามเสด็จ มาคอยรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ที่สเตชัน

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ ประทับพักที่พลับพลาปาคเดสโอวิฟ เวลาค่ำสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพร้อมด้วยพระราชโอรสทั้งหลายจัดตกแต่งโรงลครในบ้านริมพลับพลา มีลครถวายทอดพระเนตรโดยทรงรื่นเริงยินดีที่ได้เฝ้าฝ่าลอองธุลีพระบาท

เวลายามเศษพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรลครซึ่งพระราชโอรสทั้งหลาย มีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเปนต้น ได้ทรงเล่นด้วยพระองค์เอง

โรงลครแต่งงดงามอย่างโรงลครฝรั่ง มีซอ ๗ ซอ พระราชโอรสทั้งหลายแต่งพระองค์อย่างลครฝรั่งงามดี แลเหมือนฝรั่งมาก ทรงภาษาอังกฤษได้คล่องแคล่วอย่างฝรั่งเล่นลคร ยิ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

แล สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้าฟ้า จักรพงษภูวนารถ แต่ง พระองค์ อย่าง ลคร ฝรั่ง เหมือน จริง งาม น่าเอน ดู บรรดา ผู้ ที่ ดู ยินดี รื่น เริงเปน ล้น เกล้า ฯ บาง คน ได้ ฟัง เจรจา เรื่อง ลคร ตอน ที่ สอง มี ความ เสียว ซ่าน ใจ ถึง พา ให้ น้ำ ตา ตก ก็ มี

วัน ที่ ๓๑ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ ประทับ พัก ใน เมือง ยีนีวา เวลา บ่าย ๕ โมง เศษ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ประพาศ ใน เมือง ยีนีวา วัน นี้ เปน วัน ซึ่ง เคย ทรง บริจาค ทาน แล บำเพ็ญ พระ ราช กุศล โปรดเกล้า ฯ พระ ราช ทาน เงิน แก่ โรง พยาบาล ฮอสะบิตเยเนราล ๘๐๐ แฟรง โรงเลี้ยง เด็ก สี่ ร้อย แฟรง โรง บำรุง คน อนาถา ใน อำเภอ เดสโอวิฟ ๓๐๐ แฟรง เปน การบำเพ็ญพระราชกุศล ประทับ แรมณ พลับพลา ปาคเดสโอวีฟ ๑ ราตรี

วัน ที่ ๑ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๒ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก พลับ พลา ปาคเดสโอวิฟ มา ยัง สเตชัน รถ ไฟ คอนาวัง เจ้าพนักงาน จัด รถไฟ สำหรับ จะ เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม เสร็จ พระ โอรสาธิราช ทั้ง หลาย มี สมเด็จ พระบรม โอรสาธิราช เปน ประธาน พร้อม สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ แล พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น สรรพสาตร ศุภกิจ ซึ่ง จะ เสด็จ ไป กรุง ปารีศ พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น มหิศร ราช หฤไทย ซึ่ง โปรด เกล้า ฯ ให้ ไป ด้วย สมเด็จ พระบรม โอรสาธิราช ใน การ เพ็ชราภิเศกสมเด็จ พระนาง เจ้า กวีนวิกตอเรีย กับ ข้า ราช การ ทั้ง หลาย ซึ่ง มิ ได้ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เฝ้า ที่ สเตชัน รถไฟ ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน แล ม, ริชาด ข้า หลวง เทศา ภิบาล ม, อดอเคอ แนลดุเรตตินี ผู้ ว่า ราช การ แล กรมการ เมือง ยีนีวา มา เฝ้า ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ม, ริชาด ได้ นำ ตุ๊กกะตา หล่อ ด้วย ทอง ปรอนซ์ เปน รูป

นางเทพธิดา สำหรับ เมือง ยินีวา มา ทูล เกล้า ฯ ถวาย เพื่อ ได้ เปน ที่ ทรง รฦก ใน การ ที่ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประทับ เมือง ยินีวา ๑ รูป แล จัด หญิง สาว พรหมจารีย ชาว เมือง ยินีวา แต่ง ตัว เหมือน นาง เทพธิดา สำหรับ เมือง ยินีวา ตะพาย แพร สี แดง แล เหลือง มา ยืน อยู่ ที่ รูป ม, ริชาต กราบ บังคม ทูล ใน นาม ของ เมือง ยินีวา แสดง ความ ชื่น ชม ยินดี แล จง รักใน ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ซึ่ง ได้ บัง เกิด ขึ้น ใน การ ที่ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง เมือง ยินีวา แล มี ความ ยินดี ด้วย ใน พระราช อัธยาไศรย ที่ ได้ ทรง พระ เมตตา ทั่วไป ใน ชน ทั้งปวง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบ ใจ แล จะ ทรง รักษา รูป นี้ ไว้ เปน เครื่อง หมาย สำคัญ แห่ง น้ำใจ อันดี ของ ชน ชาว ยินีวา ซึ่ง เปน ที่ ต้อง พระราช หฤไทย ยิ่ง นัก

ครั้น เวลา เช้า ๒ โมง ๒๕ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก จาก เมือง ยินีวา มี รถ สลูน รวม ๕ คัน รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร มา ทาง ขวา แม่ น้ำ โรน เปน ที่ ชายเขา ต่ำ ๆ มี ไร่ ปลูก ผล ต้น ไม้ องุ่น ลำ แม่ น้ำ โรน ไหล มา ตาม ช่อง โกรก เขา แคบ แรง จัด ดู เหมือน ฝน จะ ตก มาก สี น้ำ ขุ่น เปน โคลน ออก มา ทาง ๑๒ ไมล์ เศษ พอ พ้น บ้าน ชันซิเปานี (Chancy Poagny) เปน พรหม แดน ประเทศ สวิตเซอแลนด์ ต่อ กับ ฝรั่ง เศส รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร มา ใน เขตร ฝรั่ง เศส เวลา เช้า ๒ โมง ๒๕ นาที มา ถึง บ้าน เบลลีกาด (Bellegarde) เวลา นาฬิกา ที่ มา ถึง บ้าน เบลลีกาด เปน เวลา อย่าง ที่ ใช้ ใน ประเทศ ฝรั่ง เศส เรียก ว่า เวลา ปารีศ แปลก กว่า เวลา ที่ ใช้ ใน เมือง ฝรั่ง ทั้ง หลาย ใน ทวีปยุโรป คือ ช้า กว่า เวลา นาฬิกา ใน เมืองใน ทวีป ยุโรป ทั้งหลาย ราว ๕๕ นาที เช้า ๓ โมง ถึง บ้าน คูลอส (Culoz) เปน บ้าน เล็ก ๆ ตั้ง อยู่ ชาย เขา เบ่น น่า ผา มี ทาง รถไฟ แยก จาก บ้าน นี้

ไปกรุงปารีศ พอออกจากบ้านคลูอส รถพระที่นั่งข้ามตะพานเหล็ก แม่น้ำโรน เปนตะพานใหญ่กว้างแล้วถึงทเลสาบบัวเย (Bourge) ทเล เปนทเลน้ำจืดระหว่างภูเขาอยู่ทางขวามือ เปนทเลย่อม ๆ ไม่สู้กว้างแลไม่สู้งามอย่างทเลสาบเลมัน เพราะน้ำก็ดูจะตื้นกว่า บ้านบนภูเขาก็มีประปรายบาง ๆ มาตามชายทเลฝั่งฟากตวันออก เข้าอุโมงค์ย่อม ๆ ๔ แห่ง เวลาเช้า ๓ โมง ๓๔ นาที ถึงเมืองเอกสเลบ้า (Aix-les Bains) เปนเมืองมีแร่น้ำพุร้อนถึง ๑๑ ดีกรีอย่างปรอท ฟาเรนไฮ มีพลเมืองหกพันเศษ มีคนมาอาบน้ำแร่พุน้ำร้อนปีหนึ่ง ว่าประมาณ ๑๒๐๐๐ คน พอถึงเมืองก็แลไม่เห็นทเลสาบ เพราะมีเขา ลูกหนึ่งอยู่ทางขวามือเรียกว่าเขาทะเรสเซิบ (Tresserve) ขวางอยู่ เวลาเช้า ๓ โมง ๕๒ นาที ถึงเมืองชาเบรี (Chambery) เปนเมือง อยู่ข้างจะใหญ่ ว่ามีพลเมืองถึง ๒๐๙๒๒ คน ตามทางที่มามีแนว เขาสูงอยู่ทางซ้ายใกล้ทาง ที่ดินดูไม่สู้ดีการเพาะปลูกก็น้อย

รถพระที่นั่งใช้จักรผ่านสเตชันชามูเซ เวลาเช้า ๕ โมง ๑๗ นาที มาถึงสเตชันเสนตะยินด์ เปนเมืองเล็กอยู่หว่างภูเขา ผ่านสเตชัน เสนตะมิเชล ทางรถขึ้นตามลำห้วยอาคมา มีที่เข้าอุโมงค์หลายแห่ง สองข้างทางเปนโกรกเขาสูง ลำห้วยอาคไหลเชี่ยวน้ำสีดำ เวลา บ่าย ๒๒ นาที ถึงเมืองมอดาน

เม่เยอเยเนราลอาเปลลิอูส (Major General Apellious) สมุหราช องครักษ ๑ ลุตเตอแนนต์คอแนลเกรบปี (Lieut-Col. Corrte Greppi) ราชองค์รักษ์ ๑ คงเต์ตอสโต๊นิ (Conte F. Giuseppe Tozzoni) เจ้าพนักงานราชพิธีของสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี ๓ นาย แต่งตัวเต็มยศ

ซึ่ง สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี โปรดเกล้า ฯ แต่งให้ มา คอย รับ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท กราบ บังคม ทูล พระ กรุณาว่า สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลีโปรด เกล้า ฯ ให้ มา รับเสด็จ พระ ราช ดำเนิน แล เปน เจ้า พนักงาน ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ตลอด เวลา ที่ เสด็จ อยู่ ใน พระ ราช อาณาเขตร อิตาลี มี พระ ราช ปราไสย ด้วย ตาม สม ควร แล้ว ประทับ เสวย พระกระยาหาร กลาง วัน ที่ ห้อง พัก สเตชัน รถไฟ ที่ สมเด็จพระ เจ้า กรุง อิตาลี ทรง จัดให้ ข้า ราช การ กรุง อิตาลี ๓นาย แต่ง ตัว เต็ม ยศ มา คอย รับ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ที่ เมือง มอดาน ใน เขตร ฝรั่ง เสศ นี้ ได้ ขอ อนุญาต ต่อ รัฐบาล ฝรั่ง เศส ตาม ธรรม เนียม

เวลา บ่าย ๑ โมง ๓๐ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก จาก เมือง มอดาน เข้า อุโมงค์ ย่อม ๆ อุโมงค์ ๑ พอ เวลาบ่าย ๑ โมง ๔๑ นาที เข้า ช่อง อุโมงค์ มงสีนิส (Mount Cenis Tunnel) เวลา บ่าย ๒ โมง ๒๙ นาที ออก ปาก อุโมงค์ มงสีนิส เข้าแดน อิตาลี รวม เวลา รถ พระ ที่ นั่ง เดินใน อุโมงค์ ๒๘ นาที ใน อุโมงค์ รถ เดิน อย่าง กลาง เพราะ มี คน ทำ การ อยู่ ใน อุโมงค์ เสมอ อุโมงค์ มงสีนิส นี้เปน อุโมงค์ ที่ เจาะใน แนว เขา เอละปะ ซึ่ง เปน ภูเขา ปันน้ำใหญ่แล เปน เขตร แดน ระหว่าง ประเทศ ฝรั่ง เศส กับ ประเทศ อิตาลี อุโมงค์ยาว ๑๔๐๕๐ หยาด หรือ ราว ๘ ไมล์เท่ากับ ๓๑๖ เส้น ๒ วา ๒ ศอก ทำ แล้ว เมื่อ คฤสตศักราช ๑๘๗๐ ตรง กับ จุล ศักราช ๑๒๓๒ เจาะ อยู่ ๑๓ ปี สาม เดือน นาย ช่าง ที่ ทำ ๓ คน ชื่อ ซินยอซอม มีเล ๑ ซินยอเกราะดิ ๑ ซินยอกรัตตอนี ๑ ราคา ค่า ทำ สิ้น เงิน ๗๕๐๐๐๐๐ แฟรง เท่ากับ ๖๐๐๐๐ ชั่ง อุโมงค์ กว้าง ๒๖ ฟิต สูง ๑๙ ฟิต ใน อุโมงค์ ก่อ ด้วย ศิลา เปน กำแพง เรียบร้อย มี ทาง รถไฟ เดิน สอง ทาง พอ หลีก กันได้สบาย ใน อุโมงค์

อยู่ ข้าง จะ แคบ เขา ห้ามไม่ ให้ เยี่ยม น่า ต่าง ใน เวลา อยู่ ใน อุโมงค์ ๆ มืด มี โคม จุด เปน ระยะ ๆ ห่าง กัน ประมาณ ๑๒ เส้น การ ที่ขุด อุโมงค์ นี้ เปน ของ ท่า สาม หุ้น คือ บริษัท รถไฟ ๑ หุ้น รัฐบาล ฝรั่ง เศส ๑ หุ้น รัฐบาลอิตาลี ๑ หุ้น บริษัท ออก ๒๐ ล้าน แฟรง ฝรั่ง เศส ๑๙ ล้าน แฟรง ส่วน อิตาลี นั้น รับ ว่า ถ้า เงิน ที่ จะ ต้อง เสีย นอก จาก นี้ ให้ เปน ส่วน ของ อิตาลี ออก มี ข้อ สัญญา กัน ต่อไป ว่า ถ้า อุโมงค์ แล้ว ได้ เร็ว กว่า ๒๐ ปี, นับ แต่ จุด ศักราช ๑๒๒๕ มา ฝรั่ง เศส จะ ยอม ออก เงิน ให้ ตาม จำนวน ปี ที่ แล้ว ก่อน ๒๐ ปี นั้น ปี ละ ๕๐๐๐๐๐ แฟรง แต่ ถ้า อุโมงค์ ทำ ไม่ แล้ว ได้ ภาย ใน ๒๐ ปี แล้ว รัฐบาล อิตาลี ยอม รับ ว่า ถ้า เกิน กว่า ๒๐ ปี ไป เท่า ใด แล้ว จะ ใช้ เงิน ให้ ปี ละ ๕๐๐๐๐ แฟรง ทุก ๆ ปี ที่ ไม่ แล้วเกิน กว่า ๒๐ ปี นั้น เมื่อ เจาะ อุโมงค์ แล้ว เสร็จ ได้ เร็ว กว่า เวลา ที่ กำหนด ถึง ๑๑ ปี เช่น นี้ รัฐบาล ฝรั่ง เศส ต้อง ออก เงิน เพิ่ม เติม ให้ อีก ๕ ล้าน แฟรง กึ่ง รถ ไฟ ใน อุโมงค์ มง สีนิส เขา ยัง คิด จะ ใช้ รถ ไฟ ด้วย แรง ไฟ ฟ้า เพื่อ จะ มิ ให้ มี ควัน กลุ้ม ใน อุโมงค์ เปน แต่ ยัง คิด ยัง มิ ได้ ลง มือ ทำ

พอ ออก ปาก อุโมงค์ ทาง ใต้ ก็ ถึง สเตชัน บ้าน บา ดงเนก เคีย (Bardon necchia) เปน บ้าน อิตาเลียน ที่ ถึง บ้าน แรก เวลา บ่าย ๓ โมง ยี่สิบ ห้า นาที ถึง สเตชัน โบลา (Beanlard) เวลา ที่ ว่า นี้ เปนเวลา ข้าง เมือง อิตาลี เร็ว กว่า เวลา ที่ อยู่ ใน เขตร ฝรั่งเศส ๕๕ นาที รถ พระ ที่นั่ง มา ตามทาง พื้น ที่ ลำน้ำ โด รา (Dora) เปน ลำธาร ตื้น ๆ ทาง ผ่าน บ้าน ชอ มงต์ (Chaumont) เมือง ซือซา (Susa) ซึ่ง อยู่ ใน ช่อง ริม น้ำ โดรา ข้าง ซ้าย ทาง สัง เกตดูเวลา มา ใน เขตร อิตาลีตอน นี้ ที่ เปน ป่า แล ภูเขา ว่าง อยู่ บ้าน เรือน ผู้ คน จน กว่า ทาง เขตร ฝรั่ง เศส ที่ ผ่าน มาใน

วัน นี้ มาก บ้าน เรือน ดู ไม่ เรียบ ร้อย หลัง คา ใช้ ศิลา อย่าง ๆ มุง ราษฎร นุ่ง ห่ม เต็ม ที่ ที่ ไม่ มี รอง เท้า ถุง เท้า ใส่ วิ่ง อยู่ ก็ มาก

พอ พ้น เมือง ซือซา มา ที่ ค่อย เปน ที่ ทุ่ง กว้าง ภูเขา ห่าง ออก ไป่ จับ มี ไร่ นา สวน ผล ไม้ มาก ขึ้น เวลา บ่าย ๕ โมง ๑๗ นาที รถ พระที่นั่ง มา ถึง สเตชัน เมือง ตุริน สเตชัน รถไฟ นี้ เปน สเตชัน ใหญ่ มาก ทำงาม มั่น คง แขง แรง มี ห้อง ที่ พัก ได้ สบาย

ที่ สเตชั่น รถ ไฟ ดุค ออฟ เยนัว แล ข้า ราชการ กรุง อิตาลี ฝ่าย ทหาร พล เรือน แต่ง ตัว เต็ม ยศ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล มี ทหาร ประมาณ ๕๐๐ เปน ทหาร รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประดับ พระเกียรติยศ

พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่าง จอมพล ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ลง จาก รถ ไฟ พระ ที่นั่ง เจ้า นาย ทั้ง ๓ พระองค์ แล บรรดา ข้า ราชการ กรุง อิตาลี ที่ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แสดง ความ ยินดี ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล ดุค ออฟ เยนัว ต่าง พระองค์ ต่าง ทรง กอด รัด แล จุม พิต ตาม ขัติยราช ประเพณี พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ด้วย ตาม สมควร แล้ว ดุค อาวออสตา ซึ่ง เปน ผู้ บัง คับ การ กอง ทหาร ปื้น ใหญ่ แล มี พระเกียรติยศ ใหญ่ กว่า เจ้า นาย ทั้ง ปวง อัญ เชิญ พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ตรวจ แถว ทหาร มี พระราช ดำรัส ชอบ ใจ ใน การ รับรอง แล้ว ทรง รถ พระ ที่นั่ง พร้อมด้วย ดุคออฟ เยนัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ที่ วัง ดุคออฟ เยนัว ที่ เรียก ว่า ดิวแคล แปเลซ ซึ่ง ดุคออฟ เยนัว จัด ไว้ รับ เปน วัง ที่ ประทับ ใน เมือง ตุริน ดุค ออฟ เยนัว ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้า

ราชการ ที่ โปรด เกล้า ฯ ให้ เข้า ใน จำนวน ตาม ทาง ราชการ ณ เมือง ตุรินนั้น มี พระ เจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น สมมต อมรพันธุ์ ๑ พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระ องค์เจ้าสวัสดิโสภณ ๑ พระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์เจ้า จิระประวัติ วรเดช ๑ พระยา สีหราช เดโชไชย ๑ เจ้าหมื่นเสมอ ใจราช ๑ หลวง ศัล ยุทธ วิธี กรร ๑ นาย จ่ายวด ๑ ซึ่ง แต่ง พระองค์ แล แต่ง ตัว เต็ม ยศ ในเวลา ที่ มา ถึง ส่วน พระ เจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น สมมต อมรพันธุ์ นั้น โปรด เกล้า ฯ ให้ แต่ง พระองค์ อย่าง เจ้า ไทย คือ ทรง ภูษา เชียน ทอง ฉลอง พระองค์ เยี่ยรบับ ทรง พระ มาถาเศร้า สะเทิน ดู งามดี คน แตก ตื่น กัน ดู มาก ด้วย ประหลาดมิ ได้ เคย เห็น ที่ ประ ทับ ดิว แคล แป เลซ โปรดเกล้า ฯ ให้ พระยา สีหราช เดโชไชย ๑ นาย จ่า ยวด ๑ อยู่ ประจำ รักษา ราชการ นอก จาก นั้น ดุค ออฟ เยนัว จะรับ ให้ พัก ที่ โฮเต็ล เดอ ยู โรบ (de l' Europe)

เมื่อ เสด็จ พระราช ดำ เนิน ถึง วัง ดูแคล แปเลซ น่า วัง ที่ ประทับ ดุคออฟ เยนัว จัด ทหาร เปน กอง กาดออฟ ออนเนอ ประดับ พระเกียรติยศ เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง วัง ดุค แคล แปเลซ ประทับ ณห้อง ใหญ่ ดุค ออฟ เยนัว นำ ดัชเชส มาตะระ พระมารดา ของ พระ มเหษีกรุง อิ ตา ลี แล ของ ดุคออฟ เยนัว ๑ ดัชเชส อิสะเบลลาดี เยนัว พระชายา ของ ดุคออฟ เยนัว ๑ ปรินส์ เฟอดิ นัน โด อูมแบระโต โอรส ของ ดุค ออฟ เยนัว ๑ เลดี ซึ่ง เปน นาง กำ นัน ของ ดัช เชส ออฟ เยนัว ทั้ง สอง แล ข้า ราชการ ที่ เปน เจ้า พนัก งาน ประจำ วัง ดุคแคล แปเลซ อีก หลาย คน ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระมหา กรุณา แก่ ปรินส์ เฟอ ดินัน

โดอุมแบระโต มาก ปาน ว่า เปน พระ ราชโอรส องค์ หนึ่ง ทรง กอด รัดจุม พิด มี พระ ราช ปรา ไสย ด้วย เจ้า ผู้ หญิง ตาม สม ควร ดุค ออฟ เยนัว เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ห้อง ซึ่ง ดุค ออฟ เยนัว จัดถวาย เปน ที่ พระ บัน ทม ประทับ แรม ใน วัง นั้น แล้ว กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ

ครั้น เวลา ๒ ทุ่ม ดุค ออฟ เยนัว ทูล เชิญ เสด็จ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ โต๊ะ เสวย พระกระยา หาร เย็น พร้อม ด้วย ดุคออฟ เยนัว พระ มาร ดา แล ชายา ของ ดุค ออฟ เยนัว กับ ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ใน เมือง ตุริน ทั้ง ฝ่าย ทหาร แล พล เรือน แล ทูล เชิญ พระ เจ้าน้อง ยาเธอ แลพระเจ้า ลูก ยาเธอ กับ เชิญ ข้า ราชการ ๔ นาย ซึ่ง ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ใน จำ นวน ด้วย โต๊ะ อาหาร ที่ เลี้ยง เปน เลี้ยง ตาม ทาง ราชการ แต่ง ตัว เต็ม ยศ ทั้ง สิ้น รวม ทั้ง สิ้น ๖๔ คน ครั้น ถึงเวลา ดุคออฟ เยนัวเสด็จ มา เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ณ ห้อง พระ บัน ทม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ยัง ห้อง ที่ ประชุม มี เจ้า นาย ใน ราช วงษ กรุง อิตาลี ซึ่ง มา คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ ใน ห้อง นั้น คือ

ปรินส์เซซ เลตติเซีย ซึ่ง เปน พระ ธิดาของ ปรินส์ น โป เลียน บารมโบนะ ปาต (พระ มารดา เปน พระ ราช ธิดา ของ พระ เจ้า วิก ตอเรียวอิมานุเอ็ลเละ ที่ สอง กรุง อิตาลี ซึ่ง เปน พระ ราช บิดา พระเจ้า อุม แบระโต พระเจ้ากรุง อิตาลี บัด นี้เปน พระ สัมพันธวงษ ฝ่าย พระ มารดา กับ พระเจ้า กรุง อิตาลี) เปน พระ ชายา ที่ ๒ ของ ปรินส์ อามาดิโย ดุคอาวออสะตา จึงเปน ดัชเชซออฟ อาวออสะตา ม่าย ๑

ปรินส์เซซเฮเลน ออฟออเลียน เปน พระชายา ของ ดุคอาว ออสะตา องค์ นี้ เรียก ว่า เฮเลนดัชเชซออฟ อาว ออสะตา องค์ ๑

ดุคออฟอาวออสะตา แลเคานต์ออฟตุริน ทั้ง ข้า ราชการ สำหรับ ประจำเมือง แล ข้า ราชการ นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ บังคับ การ ทหาร มณฑล นี้ แล มี ข้าราชการ ทั้ง หญิง ชาย ประจำ กรม เจ้า นาย ทุก ๆ พระองค์ มาคอย รับ เสด็จ พระราช ดำ เนิน อยู่ ใน ที่ ห้อง นั้น อนึ่ง เจ้า หญิง เฮเลน ดัชเชซ ออฟอาว ออสะตา นี้ แม้ ใน สมัย อัน นี้ ก็ เปน เวลา ที่ เธอ ต้อง ทรง ไว้ ทุกข์ ด้วย , พระ ญาติ ข้าง เมือง ฝรั่งเศส สิ้น พระชนม์ ไป หลาย พระองค์ ถึง กระนั้น เธอ ก็ ยัง ปลด เปลื้อง เครื่อง ทรง ไว้ ทุกข์ ลด หย่อน ถล่าห มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ซึ่ง เปน การ ต้อน รับ อย่าง แรง แรง ใน เมือง นี้ เจ้า หญิง องค์ นี้ มี พระ รูป โฉม รหง พระ ฉวี และ กิริยา งดงาม เปน ที่ น่าชม พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ปฏิสันถาร ตาม สมควร แล้ว พอได้ เวลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พระราชทาน พระกร จูง ดัชเชซ พระมารดา ดุคออฟเยนัว ดุคออฟอาวออสะตา ทรง จูง เจ้า หญิง อิสะเบล ดัชเชซ ออฟเยนัว ๑ ดุคออฟเยนัว ทรง จูง เจ้า หญิง เลตติเซียดัชเชซ ออฟอาวออสะตา ม่าย ๑ กรมหมื่น สม มตอมรพันธุ์ กำหนดไว้ ว่า ทรง จูง เจ้า หญิง เฮเลนดัช เชซ ออฟ อาวออสตา แต่ ว่า เสด็จ ไม่ ทัน ห่วงที่ เจ้า ชาย เฟอดินันโดอุม แบระโต จึ่งได้ จูง เจ้าหญิง เสด็จไป เจ้านาย พระองค์ อื่น ๆ ต่าง จูง นาง กำนัน ตาม เสด็จ พระราช ดำเนินโดย ขนัด เข้า ไป ใน ห้อง ที่ เสวย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ กลาง โต๊ะ ตรง ข้าม กับ ดุคออฟเยนัว ดัชเชซ พระมารดา ประทับ เบื้อง ขวา ดัชเชซ พระชายา ประทับ เบื้อง ซ้าย เจ้านาย แล ข้า ราชการ อื่น ๆ ก็ นั่ง เปน ลำดับ ตามพระเกียรติยศ ครั้น ถึง เวลา เลี้ยง ของหวาน

ดุคออฟเยนัว เสด็จ ยืน กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา แสดง ความ ยินดี

ที่ พระองค์ ท่าน ได้ คุ้น เคย ต่อ ไต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท แล ขอ ให้ ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ ดื่ม ถวาย พระ พร พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระนางเจ้า พระบรมราชินีนารถ ของ กรุง สยาม พร้อม กัน ครั้ง หนึ่ง แล้ว

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระราช ดำรัส เปน ภาษา อังกฤษ ว่า เรา มี ความ ยินดี ที่ ได้ เข้า ใน พระราช อาณาเขตร ของ กรุง อิตาลี ด้วย สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ได้ ทรง พระ เมตตา ให้ จัด การ รับ เรา โดย เรียบ ร้อย แขง แรง อย่าง ยิ่ง เรา ขอบ พระราชหฤไทย สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี แล พระราชวงษ์ เมือง อิตาลี ขอให้ ผู้ ที่ นั่ง ใน ที่ นี้ ดื่ม ถวาย พระ พร สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี แล พระ มเหษี ผู้ ที่ นั่ง ใน โต๊ะ ดื่ม ถวาย พระ พร พร้อม กัน แล้ว มี พระราช ดำรัส ต่อ ไป ว่า เราได้ รักใคร่ สนิท กับ ดุคออฟเยนัว แล ใน ครั้ง นี้ ดุคออฟเยนัว ได้ จัด การ รับ รอง เรา มาก เรา ขอ ขอบ พระไทย ด้วย แล ขอให้ ดื่ม ถวาย พระ พร แก่ ดุคออฟเยนัว แล ดัชเชซ ทั้ง สอง อีก ครั้ง หนึ่ง ผู้ ที่ นั่ง ใน โต๊ะ ได้ ดื่ม ถวาย พร พร้อม กัน เปน เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร เย็น แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประทับ ใน ห้อง ที่ ประชุม เดิม มี พระราช ดำรัส ปราไสย ด้วย เจ้า นาย หญิง ชาย เรียง พระองค์ ตลอด ถึง ข้า ราชการ ฝ่าย เจ้า นาย กรุง สยาม แล ข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา นั้น ก็ ต่าง คน ต่าง สั่ง สนทนา ปรา ไสย ไมตรี แก่ เจ้า นาย ชาย หญิง ข้า ราชการ ใน ที่ นั้น เปน ที่ รื่น เริง สนิท สนม ทั่ว หน้า แต่ พระยา สีหราช เด โชไชย ใน ราตรี นี้ ยัง ไม่ รู้ สึก อันใด ครั้นได้ เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จ ขึ้น ใน ห้อง ที่ ประทับ มี พระบรมราช โองการ ให้ หา ดุคอาวออสะตา

เมื่อ เสด็จ มา ถึง แล้ว พระราชทาน ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหา

จักรกรี บรมราชวงษ แก่ ดุคอาวออสะตา โดย ถาน ที่ ว่า พระองค์เปน ผู้ใหญ่ ใน ตระกูล ออสะตา ประทับแรม อยู่ ณวัง ดิวแคดแป เลซใน เมือง ตุริน ๑ ราตรี

วัน ที่ ๒ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เยี่ยม แด รอยแอล ไฮเนส เซซดุค แล ดัชเชซ อาวออ สะตา ระยะ ทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน แต่ วัง ที่ ประทับ ถึง วัง อาวออ สะตา ทาง ประมาณ ๒๖๐ เส้น ทางรถ ประมาณ เวลา ๕๐ นาที มี เมเยอ เยเนราลอะเปลิอูซ แล พระยา สีหราชเดโชไชย ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่ วังนี้ ครั้น ถึง ที่ วัง ดุค อาวออ สะตาเสด็จ มา รับ ที่ น่า วัง กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ ห้อง ใหญ่ แล้ว ดัชเชซอาวออ สะตา เสด็จ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท เชิญ เสด็จ ประทับ ที่ สมควร แล้ว มี พระราช ดำรัส สนทนา ด้วย ดุคแล ดัชเชซ อาว ออ สะตา เปน อย่าง สนิท สนม แล้ว ดัชเชซ เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน เสวย เครื่อง ว่าง ณ ที่ ซึ่ง ได้ จัด ตั้ง แห่ง หนึ่ง ริม กับ ที่ พระยา สีหราชเดโช ไชย ยืน เฝ้า อยู่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว จึง ทรง นำ พระยา สีหราชเดโชไชย ให้ เฝ้า เจ้า หญิง เฮเลน ๆ ประทาน พระหัตถ์ ให้ จับ แล้ว ทรง ปราไส พระ ยา สีหราชเดโชไชย ได้ ถาม ถึง การ ที่ ได้ เคย เล่า เรียน ที่ วุลวิช ใน กรุง อังกฤษ โดย มี พระไทย โอบ อ้อม อารี พระยา สีหราช เดโชไชย ก็ มี ความ รู้ สึก ชื่น ชม ยินดี ใน พระ อัธยาไศรย ดัง เช่น ได้ พรรณา มา ใน เวลา วาน นี้ แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ อยู่ ประมาณ ๒๐ นาที แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เยี่ยม เคานต์ ออฟ ตุริน ที่ วัง นี้ เปน วัง เดิม ของ พระ มารดา ของ เคานต์ ออฟ ตุริน ตก แต่ง งด งาม มาก มี รูป เขียน แผ่น ใหญ่ เรื่อง เมื่อ ปรินสอามาดิโย เปน พระเจ้าแผ่นดิน กรุง

สะเปน ๒ แผ่น เขียน งาม ดี นัก ประทับ มี พระราช ดำรัส ด้วย เคานต์ ออฟ ตุริน ตาม สมควร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เยี่ยม ดัชเชซ อาว ออ สะตา ม่าย อยู่ ใน พระราช วัง ของ พระเจ้า แผ่นดิน ทรง พระราช ปราไส ไต่ ถาม ตาม สมควร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ

เมื่อ เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ถึง ดุค ออฟ เยนัว คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ณ ประตู เชิญ แล นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ห้อง ใน พระราช มณเฑียร ซึ่ง ได้ ตก แต่ง โดย ประณีต งด งาม ทั่ว แล้ว พอ เวลา บ่าย ๑ โมง ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน พร้อม ด้วย ดุค ออฟ เยนัว แล ดัชเชซ ทั้งสอง แล เจ้า นาย ข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย รถ พระ ที่ นั่ง รถ ราง จาก วัง ที่ ประทับ ทาง กึ่ง ชั่วโมง ถึง เชิง เขา สุบ่อกา เสด็จ ทรง รถ พระ ที่ นั่ง รถ ราง เคเบอลทะแรม ขึ้น เขา สุเปอกา เวลา ๒๐ นาที ถึง วัด สุเปอกา บน ยอด เขา ทรง พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร โบสถ วัด สุเปอกา แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่ ฝัง พระ ศพ พระเจ้า แผ่นดิน แล เจ้า นาย ใน ราช ตระกูล สะวอย แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง วาง ช่อ ดอก ไม้ ที่ พระศพ พระเจ้า วิก ตอเอละเบิต พระ ไอยกา ของ พระเจ้า กรุง อิตาลี ซึ่ง ประดิษฐาน อยู่ ใน ท่ำ กลาง ที่ ฝัง พระ ศพ ทั้งปวง นั้น ด้วย ตาม ประเพณี แต่ เดิม มา ถ้า พระเจ้า แผ่นดิน พระองค์ ใด สิ้น พระชนม์ ลง ใหม่ ก็ ประดิษฐาน พระศพ ไว้ ใน ที่ นั้น ตลอด เวลา ที่ พระเจ้า แผ่นดิน สิ้น พระชนม์ ลง อีก จึง ได้ เชิญ พระศพ เก่า ไป ประดิษฐาน ไว้ ใน ห้อง อื่น แต่ พระเจ้า วิก ตอเรียว อิมา นุเอลเละ ประดิษฐาน พระ ศพ ไว้ ณะ ที่ วัด บัน ที่ ออน เมือง โรม พระ ศพ พระเจ้า วิกตอเรียว อาละเบิตโต จึ่ง ได้ คง อยู่

ใน ที่ นี้และ ทรง แสดง ความ เคารพ ใน ที่ ฝัง พระ ศพ ของ ดุค ออฟเยนัว ซึ่ง เปน พระ บิดา ดุค ออฟ เยนัว พระองค์ นี้ ด้วย ใน ที่ นั้น มี รูป ศิลางด งาม เปน อัน มาก แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ขึ้น บน โบถ ชั้น บน ถึง หลัง คาโดม ที่ สุด ยอด สูง ๕ เส้น เศษ ทอด พระ เนตร เห็น ภูม ฐาน อัน งด งาม ทาง ใน เมือง ตุริน แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน กลับมา ทรง เครื่อง ณะ ที่ วัง ดุแคลแปเลซ ใน เวลา บ่าย ที่ ประ ทับ อยู่ เมือง ตุริน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว โปรด เกล้า ฯ พระ ราช ทาน โต๊ะ ทอง คำ แก่ ดัชเชซ พระ มารดา ดุคออฟ เยนัว พาน ทอง คำ เล็ก ลง ยา ราชาวดี แก่ ดัชเชซ พระ ชายา ดุคออฟ เยนัว รูป เรือ อนันต นาคราช เงิน แก่ เจ้า ชาย เฟอดิแนนโด อุม แบระโต แล พระ บรม รูป แก่ เจ้า นาย ทุก ๆ พระ องค์ ซึ่งได้ มา รับ เสด็จ ใน ครั้ง นี้

เมื่อ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ออก จาก ดุคแคล แป เลซดัชเชซ ทั้ง สอง พระ องค์ และ เจ้า ชาย เฟอดิแนนโด อุมแบระโต ตาม มา ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ถึง ที่ อัฒ จันท์ พระ ราช วัง

เวลา ทุ่ม ๑ หม่อม เจ้า จรูญ ศักดิกฤษดากร พระ ยา ศรี สุริย ราชวรานุวัตร พระอินทรเดช นายราชาณัตยานุหาร ขุนลิขิกรณ์ กศล ซึ่งมาภาย หลัง มา ถึง สเตชั่นรถไฟใน เมืองตุริน รวม สมทบกระบวน เสด็จ พระราชดำ เนิน ไป กรุงโรม

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง รถ พระ ที่นั่ง พร้อม ด้วย ดุคออฟ เยนัว เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน จาก วัง ดุคแคลแปเลซ มา ถึง สเตชัน รถไฟ ตาม ทาง เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน แต่ วัง ดุคแคลแปเลซ มา ถึง สเตชัน รถไฟ ดุคอาวออสะตาได้ จัดทหาร ราย ทางแล ที่สเตชัน รถไฟ มี กาด ขอฟออน เนอ ประ ดับ พระ เกียรติยศ พร้อม ด้วย จัตุรงค์ สันนิบาต มี ทหาร ปืน ใหญ่ ทหาร ม้า ทหาร ราบ ทหาร เอน ยิน เนีย แล มี ทหาร มา ยืน ราย ทาง ตลอด มี ราษฎร

พลเมืองมาคอยดูเสด็จพระราชดำเนินแน่นทั้งสองข้างทาง แสดงความชื่นชมยินดีในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเปนอย่างยิ่ง แลร้องเสียงวิวาถวายไชยมงคลตลอดทาง เสด็จพระดำเนินที่สเตชันรถไฟ มีดุคอาวออสตาแลเคานต์ออฟตุริน พร้อมด้วยข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเมืองตุรินล้วนแต่งตัวเต็มยศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสขอบพระไทยเจ้านายในการจัดรับรอง แลที่ได้มาส่งเสด็จพระราชดำเนินนั้นแล้ว แลทรงปราไสยด้วยข้าราชการที่ได้มาส่งเสด็จพระราชดำเนินทั่วไปแล้ว พระราชทานซองพระโอสถทองคำลงยาราชาวดีซึ่งได้ทรงใช้อยู่นั้น แก่ดุคออฟเยนัวให้เก็บไว้เปนที่รฦกถึงพระราชหฤไทยไมตรีที่ได้ทรงมีแก่ดุคออฟเยนัว โดยสนิทสนมเปนอย่างยิ่งแล้วก็ทรงกอดรัดดำรัสลาดุคออฟเยนัว ด้วยพระราชอัธยาไศรยเต็มไปด้วยอาไลยแลทรงจุมพิตพระปรางดุคออฟเยนัว เปลี่ยนซ้ายไปขวากลับไปมาถึงสามครั้งแล้วทรงลา เจ้านายแลข้าราชการที่มาส่งเสด็จราชดำเนินนั้นแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นรถไฟพระที่นั่งเปนรถหลวงของรัฐบาลอิตาลีอย่างดี ตกแต่งงดงาม มีรถเครื่องแลรถสำหรับข้าราชการตามเสด็จพระราชดำเนิน ครั้นเวลา ๑ ทุ่ม ๓๗ นาที รถพระที่นั่งใช้จักรออกจากเมืองตุริน ทหารแตรเป่าเพลงแตรประโคมสรรเสริญพระบารมี วันนี้อากาศมีฝนตกประปรายมืดเร็วมาตามทาง แลไม่ใคร่เห็นอันใด เวลา ๒ ทุ่ม ๓๕ นาทีถึงเมืองอาสะตี (Asti) เวลา ๑ ยาม ๑๐ นาทีถึงเมืองอาเลสสันดะเรีย (Alessandria) เวลา ๑ ยาม ๔๔ นาที ถึงเมืองนอวิ (Novi) เวลา ๕ ทุ่ม ถึงเมืองเยนัว (Genoa) เปนเมืองใหญ่ เวลา ๗ ทุ่ม ๒๐ นาทีถึงเมืองปีซา (Pisa) ที่สเตชันรถไฟในเมืองทั้ง ๔ นี้ เวลารถ

พระที่นั่งมาถึง รัฐบาลอิตาลี จัดให้มีทหารเปนกาดออฟออนเนอ แลมีทหารแตรเป่าแตรสรรเสริญพระบารมี รับแลส่งเสด็จพระราชดำเนิน กับมีผู้ว่าราชการเมือง กรมการฝ่ายทหาร แลพลเรือนแต่งตัวเต็มยศ มาคอยรับเสด็จพระราชดำเนิน แลถึงจะดึกดื่นปานใดก็ดี มีราษฎรพลเมืองมาดูแน่นแสดงความยินดี และร้องเสียงวิวาถวายไชยมงคลทุกแห่ง แลที่สะเตชันเมืองบีซา มีกงสุลต่างประเทศแต่งตัวเต็มยศมารับเสด็จพระราชดำเนินที่สะเตชันรถไฟ เมืองอาสะตีแลเมืองอาเลสสันดะเรีย ประทับอยู่ในรถพระที่นั่ง มีพระราชดำรัสตอบขอบใจข้าราชการฝ่ายทหารแลพลเรือนของเมืองเหล่านั้น ที่ได้จัดรับเสด็จพระราชดำเนิน แต่ที่อื่นเปนเวลาดึกโปรดเกล้า ฯ ให้ราชองครักษ์ลงรถไฟไปตอบขอบใจ ตามธรรมเนียมก็เปนการพอเพียง รถพระที่นั่งใช้จักรมาจนเวลารุ่งสว่าง ในเวลาค่ำวันนี้ทางรถไฟเข้าในอุโมงค์กว่า ๖๐ แห่ง

วันที่ ๓ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ รถพระที่นั่งใช้จักรต่อมาตามทาง ตอนเช้านี้สังเกตดูบ้านเรือนก็ไม่ใคร่มาก ไร่นาก็มีน้อย มักเปนที่ไร่ปลูกหญ้าสำหรับซื้อขายเปนอาหารเลี้ยงสัตว์ ข้างขวาเปนทเลอ่าวเยนัว เวลาเช้า ๓ โมง ๓๐ นาที รถพระที่นั่งมาถึงสะเตชันรถไฟกลางณกรุงโรม เรียกว่าสะเตชันเดลเลเฟอรอวี (Delle Ferrovie) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศอย่างทหารจอมพล ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ตระกูลสะวอยแลเครื่องราชอิศริยาภรณ์กรุงอิตาลี พระเจ้าน้องยาเธอพระเจ้าลูกยาเธอ แลข้าราชการในจำนวนที่ตาม

เสด็จ พระราชดำเนิน โปรด เกล้า ฯ ให้แต่ง พระ องค์ แล แต่ง ตัว เต็ม ยศ ตาม ยศ ทหาร แล พลเรือน ทุก นาย เว้น แต่ หมอ ไร เดอ พอ รถ พระ ที่ นั่ง จะ เข้า ใน ร่วม สะเตชัน ทหาร แตร เป่า แตร สรรเสริญ พระ บารมี

ที่ สะเตชัน สมเด็จ พระเจ้า กรุงอิตาลี ทรง พระนาม ว่า พระเจ้า อุมแบระโต ที่ ๑ (Umberto I) สมเด็จ พระรัชทายาท ทรง พระนาม ว่า วิก ตอ เรียว เอมา นุเอลเล ดำ รง พระเกียรติยศ เปน ปรินส์ออฟ เนเปอลส์ะ ทรง เครื่อง เต็ม ยศ อย่าง ทหาร สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักร กรี บรมราชวงษ์ แต่ ปริน ส์ะออฟ เนเปอล ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ช้าง เผือก สยาม แล มี ปริน ส์ รูส์ะ ปอริ เจ้า พนักงาน นครา ภิบาล แล ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร แต่ง ตัว เต็ม ยศ มา รับ เสด็จ พระราชดำเนิน ที่ สะเตชัน ตก แต่ง งด งาม มี พรม ปูลาด เต็ม ที่ แล มี ทหาร ราบ ประมาณ ๕๐๐ คน มา รับ เสด็จ เปน ประดับ พระ เกียรติยศ พอ รถ พระ ที่ นั่ง หยุด เทียบ ที่ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี แลฮิส์ะ รอยแอล ไฮ เนส ปรินส์ะออฟ เนเปอลส์ะทรง พระราช ดำเนิน มา รับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ณที่ เสด็จ พระราชดำเนินก้าว ลง จาก รถ ไฟ ต่าง พระองค์ ทรง พระโสมนัศ ยิน ดี เปน อัน มาก สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิ ตาลี แล พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ต่าง พระองค์ ทรง กอด รัด แล จุมพิต ตาม ขัติยราช ประเพณี แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัวทรง กอด รัด จุมพิต ปริน ส์ะออฟ เนเปอลส์ะ ด้วย สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี มี พระราช ปรา ไส์ย ทูล ต้อน รับ โดย มี พระราช หฤไทย ยิน ดี เปน อัน มาก แล้ว ทูล เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระราช ดำ เนิน พร้อม ด้วย พระองค์ ทรงตรวจ แถว ทหาร นายทหาร กำ กับ กอง ทหาร รับ เสด็จ พระราชดำเนิน เข้า มา

ใกล้ ใน ที่ เฝ้า แล้ว กราบ บังคม ทูล ถวาย รายงาน จำนวน ทหาร ใน ที่ นั้น พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ปราไสย แก่ นาย ทหาร ให้ เปน ที่ ยินดี แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประทับ ใน ห้อง ใหญ่ ของ สะเตชัน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ชัก นำ เจ้า นาย ฝ่าย กรุง สยาม เฝ้า พระเจ้า กรุง อิตาลี แล ปรินสะวอฟ เนเปอลสะ แล้ว สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ข้า ราช การ ฝ่าย ทหาร แล ฝ่าย นครา ภิบาล คือ ปรินสะรูสะ โบ ลี ของ กรุง อิตาลี เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ชัก นำ บันดา ข้า ราชการ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน เฝ้า พระเจ้า กรุง อิตาลี พระยาสุริยานุวัตร แล มอง สิเออร์ คอเรลลี ซึ่ง โปรด เกล้า ฯ ให้ ล่วง น่า มา จัด การ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ใน กรุง โรม ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ใน ที่ นี้ ด้วย

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง พระราช ดำเนิน ขึ้น รถ พระ ที่นั่ง เดียว กัน แล มี รถ สำหรับ พระบรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้งหลาย ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก สะเตชัน รถไฟ มา เปน ลำดับ ตาม ถนนใหญ่ นา ซง นา เลเลียว ขึ้น ถนน ควีรินะเล มา ประทับ ที่ พระราช วัง ควีรินะเล (Quirinale) ตาม ถนน ในกรุงโรม ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน แต่ สะเตชัน รถไฟ มา ถึง พระราชวัง มี ทหาร ราย แถว สอง ชั้น ตลอด มี ทหาร ปืน ใหญ่ ทหาร ม้า ทหาร ราบ หลาย กำปนี รวม ทั้ง สิ้น ๕๐๐๐ คน กำปนี ๖ มี แตร หนึ่ง วง เป่า เพลง แตร สรรเสริญ พระบารมี ใน เวลา รถ พระ ที่นั่ง มา ถึง บ้าน ตาม ถนน ยก ธง ปัก จาก น่า ต่าง แล ดู ไสว ตลอด ทาง มี ราษฎร พล เมือง มา ดู แน่น ยัด เยียด ถวาย คำ นับ แล ร้อง วิวา ถวาย ไชยมงคล ตลอด ทาง ก่อน ที่ จะเสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง ทวาร

พระราชวัง มี ขเด็จ ทหาร รุ่น หนุ่ม รูป ร่าง งดงาม แต่ง ตัว หมด จด เรียบ ร้อย มา ราย ทาง รถ ที่ จัด มา รับ เปน รถ หลวง อย่าง ดี งาม สอาด เที่ยม ม้าเทศ คู่ สารถี แต่ง ตัว สรวม เสื้อ แดง กั่งเกง ดำ รองเท้า ถุงเท้า เรียบ มี ทหาร ม้าเรียก ว่า ทหาร คิวราเซโรมัน มิ ได้ เปน เปน ทหาร ขึ้น แก่ กระทรวง กระลาโหม แท้ เปน ทหาร กองใน พระราชฐาน นำ น่า รถ พระ ที่นั่ง ๕๐ ม้า หลัง ขบวน ๓๐ ม้า

พระราชวัง ควีรินะเล นี้ เปน พระราชวัง อยู่ บนเนิน เขา ลูก หนึ่ง ใน กรุง โรม แล เขา ว่า กรุงโรม เปน เมือง ที่ ตั้ง อยู่ บน เนิน เขา ๗ ลูก เปน พระราชวัง ที่ ประทับ ของ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ๆ ทรง จัด พระ ที่ นั่ง เบื้อง บุรพทิศ ทั้ง ด้าน ถวาย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ให้ ประทับ พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ บรรดา ข้า ราช การ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ก็ มี ห้อง ที่ พัก อาไศรยใน พระราช วังใกล้ ชิด กับ ที่ประทับ ผาศุกการ ที่ จัด รับ ใน พระราชวังรับ เต็ม ที่ อย่าง จัด รับ พระมหา กระษัตริย์

เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง พระราช วัง มี ทหาร ประจำ พระราชวัง ประดับ พระ เกียรติยศ แล ทหาร เป่าแตร สรรเสริญ พระบารมี เจ้าพนักงาน ใน พระราชวัง ชักธง ราชะ ของ กรุง สยาม แล กรุง อิตาลี พร้อม กัน ฝ่าย พระมเหษี ของ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง พระนาม ว่า ควีนมาระเกริตา (Margherita) เสด็จ ออกประทับ อยู่ ณท้องพระโรงฝ่ายตวันออก พร้อมด้วย พระสุณิสา ซึ่งเปนพระชายาของ ปรินส์ออฟเนเปอลส์ ทรงพระนาม ว่า ปรินเซซ

เฮเลนา ดำรงพระเกียรติยศ เปนปรินเซซออฟเนเปอลส์ ๑ ปรินเซซดิสันตะอิเลีย (Princess Maria Di Sant Elia) นาง กำนัน ของ พระ มเหษี ๑ เคาเตส ตะริโกนา (Coutessa Giulia Trigoua) นาง กำนัน ของ ปริน เซซ ออฟเนเปอลส์ ๑

สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง ชัก นำ พระ มเหษี พระสุณิสา แล นาง กำนัน ๒ คน เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ๆ ทรง ชัก นำ พระ เจ้า น้อง ยาเธอ แล พระ เจ้า ลูก ยาเธอ ให้ พระ มเหษี แล ปรินเซซออฟเนเปอลส์ ทรง รู้จัก มี พระราช ดำรัส ปราไส้ย ด้วย ตาม สมควร แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว พระ ราชทาน พระกร ทรง จูง พระ มเหษี เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ที่ เฉลียง พระ ที่นั่ง ซึ่ง เสนาบดี แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ กรุง สยาม คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง เฉลียง นั้น แล้ว สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี แล พระ มเหษี ทรง ชัก นำ เสนาบดี แล ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย พล เรือน เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท มี พระราช ปรา ไส้ย ด้วย ข้า ราชการ เหล่า นั้น ตาม สมควร แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี พร้อม ด้วย พระ มเหษี เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ประทับ ยัง ห้อง ทอง ซึ่ง ตก แต่ง มี ฝา ประดับ ด้วย กระจก เงา อัน งดงาม มี พระราช ปราไส้ย ตาม สมควร แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ทรง ชัก นำ บรรดา ข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ให้ เฝ้า พระ มเหษี แล ปริน เซซออฟ เนเปอลส์ แล้ว สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทูล เชิญ แล เสด็จ พระราช ดำเนิน นำ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มา พระ ที่นั่ง ที่ จัด ถวาย ประทับ มี เจ้า พนักงาน ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กระทรวง วัง หลาย นาย นำ หน้า แล ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง ห้อง แล้ว สมเด็จ

พระเจ้า กรุง อิตาลี ทูล นำ ห้อง ที่ ประทับ แล ห้อง ที่ พระ บันทม เสร็จ แล้ว ถา เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ ไป

ครั้น เสด็จ ประทับ พัก ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มี เจ้า พนักงาน กระทรวง วัง แล ราชองค รักษ นำ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เยี่ยม ตอบ พระเจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี ทั้ง ปรินส์ะ แล ปรินเซซ เนเปอลสะ ใน ห้อง ที่ ประทับ ชั้น ใน ของ พระ มเหษี ประทับ อยู่ ใน ห้อง นั้น แต่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว พระเจ้า กรุง อิตาลี พระ มเหษี พระราชโอรส แล พระ สุณิสา ดำรัส สั่ง สนทนาโดย ทาง ไมตรี แล้ว พระ ราชทาน เครื่อง ขัตติยราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรม ราชวงษ์ แด่ ปรินสะออฟ เนเปอลสะ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ ยัง ห้อง ที่ ประทับ ใน ประมาณ ครู่ หนึ่ง ปรินสะออฟ เนเปอลสะ แต่ง พระองค์ ประดับ เครื่อง ขัตติยราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ์ เสด็จ มาเฝ้า ใน ห้อง ที่ ประทับ ทูล ขอบ พระเดช พระคุณ ที่ ได้ พระ ราชทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ นั้น เปน เสร็จ การ พระราช พิธี ที่ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ใน เวลา เช้า ตอน หนึ่ง

ครั้น เวลา จวน เที่ยง สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง ฉลอง พระองค์ ฟรอกโก๊ต เสด็จ พระราช ดำเนิน มี เจ้า พนักงาน กระทรวง วัง แล ราช องครักษ นำ แล ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง ที่ พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับ แล้ว ทูล ทรง ชวน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ไป เสวย พระกระยาหาร กลาง วัน เสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม ทาง เดิม จน ถึง ห้อง น้ำ เงิน ซึ่ง เปน ที่ ประทับ พระ มเหษี มี เจ้า นาย ฝ่าย กรุง อิตาลี แล กรุง สยาม เฝ้า อยู่ ใน ห้อง นั้น ด้วย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จูง พระ มเหษี พระ เจ้า กรุง อิตาลี ทรง จูง พระ สุณิสา ปรินสะออฟ เนเปอลสะ แล พระองค์ เจ้า จีระ

ประวัติ วรเดช ทรง จูง นาง กำนัน เสด็จ ออกมา ห้อง ที่เสวย ใหญ่ พระเจ้า กรุง อิตาลี แล พระ มะเหษี ประ ทับ กลาง โต๊ะ ตรง กัน ข้าม พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับเบื้อง ขวา พระ มเหษี พระเจ้าน้อง ยาเธอ กรมหมื่น สมมต อมรพันธุ์ ประทับ เบื้อง ซ้าย ปรินสเซซ ออฟ เปอลสะ ประทับเบื้อง ขวา สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี แล มี นาง กำนัน ของ พระ มะเหษี ประทับ เบื้อง ซ้าย พระเจ้า กรุง อิตาลี ส่วน เจ้า นาย แล ข้าราชการ ฝ่าย ทหารพลเรือน ก็ นั่ง ตาม ลำ ดับ กัน ครั้น เสร็จ การ เสวย แล้ว ต่างทรง จูง พระ มเหษี แล เจ้า นาย ผู้ หญิง ตาม ลำดับ ที่ ได้ กล่าว มาแล้ว เสด็จ กลับ ไป ประทับ ห้อง ทอง สมเด็จ พระเจ้าแผ่น ดิน ทั้ง สอง พระองค์ กับ พระมเหษี ก็ ต่าง พระองค์ ดำรัส ปราไสย ด้วย ข้า ราชการ ทั้ง ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย อิตาเลี่ยน

ครั้น เวลา สม ควร แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว จะ เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ พระเจ้า แผ่น ดิน อิตาลี จะ เสด็จ มา ส่ง ให้ ถึง ห้อง ที่ ประทับ อีก พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูล ห้าม เพื่อ จะ มิ ให้ เปน การ ลำ บาก พระองค์ ก็ ยัง เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ส่ง จน สิ้น เขตร ห้อง เสวย จึ่ง ได้ เสด็จพระ ราช ดำเนิน กลับ

เวลา บ่าย ๒ โมง ๓๐ นาที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ขบวน รถ ไป ทอด พระเนตร คอลอซเลี่ยม (Colosseum) ซึ่ง เปน สนาม ประลอง กำลัง มนุษย์ แล สัตว์ ร้าย มาแต่ โบราณ , คอลอซ เลี่ยม นี้ เปน รูป ก่อ กลม คล้าย ป้อมแต่ ไม่ มี หลัง คา คล้าย กับ ว่า ถ้า เอา ถังไม้ สำหรับ ใช้ ตัก น้ำ มา ทลวง พื้น ล่าง ออก เสียเอา ไป ตั้ง ไว้ แต่ นี่ ใหญ่ โต มาก ก่อ กั้น เอา เนื้อ ที่ ไว้ ถึง ราว ๑๕ ไร่ อ้อม รอบ ยาว ถึง ๒๖๗ วา กว้าง

ศูนย์ ได้ตาม ขวาง ราว ๙๐ วา สูง ถึง ๒๕ วา ๒ ศอก ก่อ ด้วย ศิลา ไส้ ใน ใช้ อิฐ โบราณ ทนทาน มั่น คง มาก ข้าง ใน ใช้ เหล็ก ตรึง จับ ให้ มั่น เหล็ก เช่น นี้ ขุด ค้น หากัน จน ไม่ ใคร่ เหลือ ได้ เพราะ นับ ถือ กัน ว่า เปน เหล็ก วิเศษ ข้าง นอก ก่อ เปน สาม ชั้น ๆ นั้น ทำ เปน โค้ง ชั้น หนึ่ง มี ช่อง โค้ง ๘๐ ช่อง ฝี มือ ก่อ ต่าง กัน ทั้ง ๓ ชั้น ๆ ที่ หนึ่ง เปน อย่าง ดอริก ชั้น ที่ ๒ อย่าง ดอนิก ชั้น ที่ ๓ อย่าง คอริน เธียน เวลา ที่ ก่อ ก็ ใช้ เกณฑ์ คน ไม่ ต้อง จ้าง ใช้ คน พวก ยูดี กรุง โรม จับ มาเปน ชะเลย แต่ เมือง ยิรูสะเล็ม

มี ทาง เข้า ใน คอลอซเสียม ถึง ๗๖ ช่อง เมื่อ เข้า ไป ข้าง ใน มี สนาม ใหญ่ อยู่ กลาง เปน สนาม ที่ คน ประลอง กำลัง มนุษย์ แล สัตว์ ร้าย สนาม ยาว ๒๗๘ ฟิต กว้าง ๑๗๗ ฟิต มี กำแพง กั้น รอบ พอ กัน ให้ คน ดู พ้น ไภย แล้ว มี ที่ นั่ง เปน ชั้น ๆ ขึ้น ไป สาม ชั้น พวก ใน ตะแล ครอบ ครัว นั่ง ชั้น ต่ำ ที่ หนึ่ง ราษฎร นั่ง ดู ชั้น ที่ สอง ทหาร ดู ชั้น ที่ สาม มี ชั้น ใหญ่ บ่าว ดู รวม คน ที่ นั่ง ดู ได้ ใน ที่ นี้ กว่า ๑๐๐๐๐๐ คน มี ช่อง ที่ ต่ำ กว่า พื้น สำหรับ ไล่ สัตว์ ร้าย ขึ้น มา บน สนาม แล มี ทาง ที่ สำหรับ ขน ซาก ศพ คน ที่ ต่อ สู้ กับ สัตว์ ร้าย ตาย ไป ทิ้ง ทาง ช่อง ที่ ให้ สัตว์ ร้าย มา นั้น ถ้า จะ ให้ สัตว์ ร้าย ดัง เช่น จรเข้ เข้า มา จะไข ให้ มี น้ำ เข้า มาด้วย ก็ ได้ มี ห้อง ที่ สำหรับ ขัง นักโทษ ถึง ตาย ซึ่ง จะ ให้ สู้ กับ สัตว์ ร้าย ให้ ตาย นั้น แล มี ห้อง สำหรับ ให้ บ่าว ไพร่ ของ คน ผู้ดี ที่ มา ดู พัก อาไศรย ด้วย แล มี ที่ เผา รูป ให้ หอม ควัน เพราะ เวลา คน มามาก กลิ่น ตัว จะแรง จัด อยู่ เวลา นี้ คอลอซเสียม ชำรุด มาก แล้ว แต่ ยัง เห็น ได้ ว่าเปน ของ ใหญ่ แล ประหลาด เพียงใด แล ถ้า ใหม่ ๆ คง จะ งาม มาก เพราะ สังเกต ดู เศษ ลาย เพดาน และ บัว ยอด เสา ที่ ทำ ด้วย ศิลา เปน ของ งาม มาก

คอลอซเลียมเปนของใหญ่ประหลาดน่าดูอยู่ แต่เปนที่น่าสังเวชสลดใจ ว่ามนุษย์มาตายเสียในที่นี้นับได้หลายพัน โลหิตแทบจะไหลออกมาเปนลำธารได้ ดังเช่นเมื่อรัชกาลพระเจ้าแอมเปรอติตัศเมื่อ ๑๘๐๐ ปีมาแล้ว ให้มีการประลองกำลังในคอลอซเลียมถึง ๑๐๐ วัน ให้คนกับสัตว์ร้ายรบกันคนตาย ๓๐๐๐ เศษ แลสัตว์ร้ายต่าง ๆ ตายไม่น้อยกว่า ๙๐๐๐

คอลอซเลียมนี้ ได้เคยมีผู้มาทำลายเอาศิลาไปใช้ในที่ต่าง ๆ บ้างซ่อมบ้าง ทลายไปด้วยแผ่นดินไหวบ้างเปนครั้งเปนคราวมา ได้เคยเปนป้อมเปนโรงพยาบาลต่อมา จนเมื่อ ๙๒ ปีมาแล้วนี้ โป๊ปชื่อว่าเปียวสะที่ ๗ ได้ก่อกำแพงยึดไว้ไม่ให้พังทลายต่อไป เวลานี้ดูก็ชำรุดมาก มีต้นไม้ขึ้นตามช่อง ๆ หลายแห่ง

เมื่อทอดพระเนตรที่คอลอซเลียมเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรที่เนินเขาเรียกว่ามงเตปะรัติโน ซึ่งอยู่ถัดคอลอซเลียมมาทางทิศเหนือ ที่นี้เปนพระราชวังของพระเจ้าแผ่นดินโรมัน สร้างเมื่อ ๒๖๐๐ ปีเศษมาแล้ว เรียกกันว่าวังของเซซาสะ (Caesars) เปนวังร้างของโบราณก่อด้วยศิลาใหญ่โตมาก จมอยู่ในดินขุดไปยิ่งพบมากขึ้น ที่เสด็จมาประทับนั้นอยู่ชั้นที่สอง แต่ชั้นล่างของพระราชวังยังจมอยู่ใต้ดินขุดยังลงไปไม่ถึง พระราชวังของโบราณนี้ช่างใหญ่โตเสียจริง ๆ ทำมั่นคง ด้วยเวลานั้นใช้เกณฑ์ไม่ต้องจ้าง ข้างน่าพระราชวังทิศเหนือ มีเปนสนามม้าน่าพระราชวังใหญ่พอให้คนสามแสนคนมาอยู่ดูได้ แต่เดี๋ยวนี้เขาใช้เปนที่โรงก๊าดแลปลูกบ้านเรือนอยู่

ใน พระ ราช วัง มี พระ ราช ฐาน และ พระ ที่ นั่ง ของ พระ เจ้า แผ่นดิน เซซาส์ หลาย แห่ง อยู่ บน ดิน บ้าง จม อยู่ ใต้ ดิน บ้าง อยู่ ข้าง บน ดิน พอ รู้ ได้ บ้าง ที่ จริง ที่ พระ ราช วัง ร้าง นี้ ราะหัก พัง มา จน เป็น เนิน เขา ขุด ลงไป ได้ พบ พระ ราช ฐาน ของ โบราณ ต่าง ๆ มี บ้าน เป็น ตึก ของคน อังกฤษ มา ปลูก อยู่ ใน ที่ นี้ ก่อน เวลา ขุด เพราะ เป็น ที่ ดิน บน เนิน เป็น ปรกติ ภาย หลัง ขุด ไป ขุดไป บ้าน แล ตึก ที่ ปลูก ใน ที่ นี้ เป็น อยู่ ข้าง บน ดิน บน พระ ราช วัง รัฐบาล อิตาลีต้องบังคับให้ขายบ้านและ ตึกเพราะจะต้องรื้อ ในเวลาที่ ขุด หาพระ ราชวัง ของโบราณ ต่อ ไป นั้น เสด็จ ทอด เนตร ห้อง สรง น้ำ ชั้น ล่าง เป็น ห้อง ที่ พบใหม่ ยัง มิ ได้ เปิด ให้ สามัญ ชน ดู เป็นห้อง ขนาด ห้องในโบถวัด พระ เชตุพน กรุง เทพ ฯ ผนัง แล เสา ทำ ด้วย ศิลา อ่อนงาม ดี สี ต่าง ๆ บาง อย่าง เป็น ของ หา ยาก ใน กาล บัดนี้ แล มี ลาย แกะ ใน ศิลาต่าง ๆ ของ โบราณ น่า ชม ที่ พัง แล ขุดได้ เขา เก็บ มา รวบ รวม กองไว้ นับ ว่า เป็น ของ ประหลาด อย่าง หนึ่ง

เมื่อ ทอด พระ เนตร แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ทอด พระ เนตร ที่ อาบ น้ำ ของ สามัญชน เรียกว่า คารคาล ลา (Terme of Cara Calla) เปนที่ อาบน้ำ ของโบราณ กว่าพัน ปี มา แล้ว เปน ตึกใหญ่ มี กำแพง ล้อม รอบ มี ประตู ใหญ่ สำหรับ เข้า ออก กำแพง ก่อ ด้วย ศิลา มั่นคง กัน น้ำได้ ข้าง ใน พื้นปู ด้วยศิลา อย่าง มอ เสก ห้อง หนึ่ง ปู ด้วย ลาย อย่าง หนึ่ง ไม่ เหมือน กัน เมื่อ เข้า ไป ข้างใน รู้ สึก ว่า เปน อ่าง ที่ อาบ น้ำใหญ่ มี ท่อไข น้ำ ร้อนน้ำ เย็น เข้า มา อาบ ข้างใน แบ่งเปน ห้อง ใหญ่ ๆ เปน ห้อง อาบ น้ำ ของ ผู้ ชาย ผู้ หญิง ห้องแต่ละตัว ล้วน ใหญ่โต ทุก ห้อง ใน ตึก ที่ อาบ น้ำ แห่ง นี้ คน ๑๖๐๐ คน อาบ ได้ พร้อม กัน

เวลานี้ชำรุดมากแล้ว คงเปนตึกร้างของโบราณ แต่ลายฝาผนัง ลายเสาแลศิลา กรอบเสา ยังหล่นเกลื่อนอยู่ตามในห้องแลก้อนปูนศิลาที่พังตกมาจากชั้นบนเปนก้อนใหญ่โต ประมาณชั่วสองบุรุษย์ ดูเปนพยานได้ว่า แต่เดิมมาเปนที่ใหญ่น่าดูงามเพียงใด

เมื่อทอดพระเนตรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินประพาศมาในเมือง ผ่านที่ตึกร้างเปนรูปยาวรีอยู่ต่ำกว่าพื้นดิน มีเสาแลช่องว่างร้างอยู่ เรียกว่าโฟโรโรมาโน (Foro Romano) เปนที่ตลาดรอาโบราณ ยังมีเสาศิลาใหญ่ๆเปนอันมาก ตั้งเปนรูปโครงร่างอยู่ แลมีเรือนเชซาตั้งอยู่ในที่นั้นด้วย แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาที่วังโบราณ เรียกว่าแคบีโตล (Capitol) เดี๋ยวนี้เขาใช้เปนพิพิธภัณฑ์เก็บรูปศิลา แลของโบราณต่างๆ เมื่อขึ้นมาถึงต้นบันไดน่าพระลาน มีรูปเทวดาคาสะตอ แลรูปเทวดาปอลลักส์ อยู่ที่แท่นต้นบันไดเปนรูปขนาดใหญ่ยืนอยู่เคียงม้าที่กลางพระลาน มีรูปคนขี่ม้าหล่อด้วยทองปรอนซ์ เปนรูปซีซามาคัสออเรลลิอัส เสด็จพระราชดำเนินมาในตึกข้างซ้ายมือ เรียกว่าบะลัสโซ่ลิเนเตอริเอล พอเข้าไปข้างในมีรูปศิลาใหญ่อยู่สามรูป แลมีน้ำพุรูป ๓ รูป คือรูปมิเนอวา ๑ รูปแม่น้ำไนล์ ๑ แม่น้ำไทยเบอ ๑ แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นชั้นบน เจ้าพนักงานนำเสด็จพระราชดำเนินทุกห้อง มีรูปศิลาของโบราณต่างๆ หลายอย่างหลายชนิด ทั้งใหญ่แลเล็ก ทำงามๆ เหมือนคนจริง ศิลาที่มาสลักทำรูปมีศิลาอ่อนขาวเปนพื้น ศิลาลายเขียวแดงดำก็มีบ้าง ตามฝาผนังห้องก็มีรูปปั้นรูปสลักคล้ายกับลายเปนของโบราณ เก็บค้นหามาติดไว้ เพื่อได้เปนวิชาเล่าเรียนในการช่าง ของคนภายหลังๆ สืบไป

แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ข้าม มา ตึก ข้าง ซ้าย เรียก ว่า แปเลซ ออฟ ดิคอน เซิบเวตอรี่ ที่ พื้น ชั้น ล่าง มี เศษ ท่อน ศิลา ที่ แตก มา จาก รูป ยักษ ศิลา ขนาด ใหญ่ ค้น หา ได้ ไว้ แต่ มือ เท้า แล ขา แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ไป ชั้น บน ทอด พระเนตร ทุก ห้อง ก็ มี รูป ตุ๊กกระตา ศิลา อ่อน ของ โบราณ เปน พื้น มี ห้อง หนึ่ง ที่ เก็บ ราชรถ ของ พระเจ้า ยุเลียดเสซา ไว้ เปน อย่าง ราชรถ รูป เขียน ใน เรื่อง ราม เกียรติ์ โบราณ มี ทอง ปรอนซ์ ทำ เปน ลาย สลัก หุ้ม ข้าง นอก ดู เก่า เต็ม ที่ อีก ห้อง หนึ่ง เปน ห้อง สำหรับ เก็บ ของ เครื่อง แต่ง ตัว ใช้ สอย ของ การิเบลดิ แม่ ทัพ ของ ชน ชาว อิตาลี และ มี พวง มาไลย ทำ ด้วย เครื่อง ทอง แดง แทน ใบ ไม้ ดอก ไม้ เพื่อ ให้ ทน ที่ ส่ง มา จาก ประเทศ ทั้ง ปวง สำหรับ วาง ที่ ฝั่ง ศพ การิเบลดิ นั้น อีก ห้อง ๑ เปน ห้อง เก็บ รักษา ศพ โบราณ ที่ เรียกว่า มัม มี่ มี ศพ อยู่ สอง สาม ศพ แต่ ไม่ สู้ ปลาด นัก

ที่ มา ทอด พระเนตร วัน นี้ มี เวลา แต่ น้อย อยู่ ข้าง จะ รีบ ร้อน พอ เวลา ทุ่ม เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง พระราชวัง ที่ ประทับ ใน เวลา บ่าย วัน นี้ เจ้าพนักงาน นำ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ซึ่ง พระเจ้า กรุง อิตาลี พระราชทาน แก่ ข้า ราชการ มา ให้ เพื่อ ได้ ประดับ ทัน เวลา เลี้ยง อาหาร เย็น วัน นี้ การ เลี้ยง อาหาร เย็น แต่ง ตัว เต็ม ยศ เพราะ เปน พิธี การ เลี้ยง เรียก ว่า กาลา

ครั้น เวลา จวน สอง ทุ่ม พระเจ้า แผ่น ดิน อิตาลี ทรง เครื่อง เต็ม ยศ ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ์ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ที่ ห้อง ซึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ ทรง นำ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มา พระราชทาน พระเจ้า น้อง ยา เธอ แล พระเจ้า

ลูก ยาเธอ เมื่อ ทรง ประดับ เสร็จ แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ ก็ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ไป ยัง ห้อง ที่ ประทับ พระ อรรค มเหษี อัน พร้อม ด้วย เจ้า นาย ฝ่าย อิ ตาเลียน แล สยาม พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จูง พระ อรรค มเหษี สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง จูง พระ สุณิสา เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ทั้ง ฝ่าย สยาม แล อิตาลี ก็ ต่างองค์ ต่าง จูง นาง กำนัน ผู้ ซึ่ง จะไป นั่ง เคียง ณ ที่ โต๊ะ นั้น แล เวลา ค่ำ วัน นี้ มี เสนา บดี แล ข้าราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พลเรือน แล นาง กำ นัน ซึ่ง มิ ได้ เข้าเวร มา ประชุม พร้อม กัน กับ พวก นายทหาร รัสเซีย อุซา กรม ที่ ๑๓ ซึ่ง พระเจ้า กรุง อิตาลี ได้ ดำรง พระเกียรติยศ เปน กิติมศักดิ์ พันเอก ใน กรม นั้น คำรพ ได้ ถึง ๒๕ ปี พระเจ้า เอมเปรอเยอรมัน จึ่ง ได้ ส่ง ให้นาย ทหาร สาม คน มาเฝ้า เพื่อ ถวาย ไชย มงคล รวม ผู้ ที่ ได้ มารับพระ ราชทาน ใน การ เลี้ยง ค่ำ วัน นี้ ๙๖ คน ครั้น เมื่อ ถึง เลี้ยง ของ หวาน สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง ยืน มี พระราช ดำรัส เปน ภาษา อิตาลี พระอรรค มเหษี ทรงแปล ถวาย ไป พลาง ได้ ใจ ความ ว่า ทรง มี ความ ยินดี ที่ ได้ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล ได้ เห็น พระอัธยา ไศรย อัน ดี เปน ที่ ต้อง พระ ไทย แล ขอ ถวาย ไชยมงคล แด่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระ บรมราชินี นารถ เมื่อ ผู้ นั่ง โต๊ะ ดื่ม ถวาย พระพร เสร็จ แล้ว พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ พระ อรรค มเหษี แปล ถวาย พระเจ้ากรุง อิตาลี ได้ ความ ว่า ที่ เรา มา ถึง ใน ประเทศ อิตาลี ครั้ง นี้ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง พระ เมตตา จัดการ รับ รอง เกื้อ หนุน โดย แขง แรง ทุก ประการ ซึ่ง เปน ทาง พา ให้ ทาง พระราช ไมตรี ใน ระหว่าง สอง พระ นคร เจริญ ขึ้น เรา มี ความ ขอบ พระไทย สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี

เป่น อัน มาก ขอ ให้ ท่าน ทั้ง หลาย ดื่ม ถวายไชยมงคล สมเด็จ พระเจ้ากรุง อิตาลี แล พระ มเหษี แล ให้มี ความ เจริญ แก่ พระราช อาณาเขตร กรุง อิตาลี คน นั่ง ณ โต๊ะนั้น ดื่ม ถวาย ไชยมงคล พระเจ้า กรุง อิตาลี พร้อม กัน แล้ว พระเจ้ากรุง อิตาลี เสด็จ ยืน ขึ้น ตรัส ตอบ ขอบ พระ ไทย พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว อีก ครั้ง หนึ่ง

ครั้น เสร็จ เสวย แล้ว สมเด็จ พระเจ้าแผ่นดิน ทั้ง สอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ ทรง จูง พระกร พระอรรค มเหษี แล เจ้า นาย ผู้ หญิง ตาม ลำ ดับ ตั้ง เวลา เสด็จ มา นั้น ไป ประทับ ห้อง ทอง ต่าง พระองค์ มี พระราช ดำรัส สั่ง สนทนา ประพาศ แก่ ข้าราชการ ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย กรุง อิตาลี โปรย ปราย ทั่ว หน้า กัน ด้วย พระ อัธยาไศรย อารี รอบ คอบ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง นำ ให้ นาย ทหาร รัสเซีย ตำแหน่ง นาย พัน ๑ ตำแหน่ง นาย ร้อยเอก ๑ ตำแหน่ง นาย ร้อย ตรี ๑ ให้ ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท

ครั้น เวลา ๕ ทุ่ม เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูลลา พระ อรรค มเหษี กลับ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ส่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ถึง พระ ทวาร พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูล ห้าม มิ ให้ ต้อง ลำ บาก พระองค์ ก็ ทรง ทูลลา ใน ที่ นั้น เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง ห้อง ที่ ประทับ ๆ แรม ใน พระราชวัง ควีรินะเล โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มัณฑนาภรณ์ ม.ม; แก่ นาย จ่ายวด (นพ) ประทับ แรม ที่ พระราชวัง ควีรินะเล ๑ ราตรี

วัน ที่ ๔ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า ๕ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ขบวน รถ ออก จาก พระราชวัง ควีรินะเล มา ข้าม แม่ น้ำ ไทยเบอ ที่ ตะพาน การิเบลดิ แล้ว ขึ้น เนิน มา ถึง น้ำ พุ เรียก ชื่อ ว่า เปาลินา

(Foutana Paolina) เปน น้ำ พุ ไหล ตก พรั่ง มา มาก น่า ดู เปน ของ โบราณ มี มาก กว่า ๒๔๕ ปี แล้ว ลง จาก เนิน เขา ลูก นี้ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ที่ เนิน เขา อีก ลูก หนึ่ง มี รูป คน หล่อ ด้วย ทอง บรอนซ์ อยู่ บน แท่น ชาย เนิน เปน รูป แม่ ทัพ ของ ชาติ อิตาลี ชื่อ การิเบลดิ (Garibaldi) เปน แม่ ทัพ ที่ มี ชื่อ เสียง ช่วย สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี วิกตอเรียว อิมานุเอลเล ปราบ ปราม จน รวม เมือง ทั้งหลาย ให้ เข้า อยู่ ใน ความ ปก ครอง , ของ พระ ราชวงษ์ สะวอย อยู่ จน ทุก วัน นี้ แล้ว เสด็จ ประพาศ ตาม เมือง ทาง ฝั่ง ฟาก ขวา แม่ น้ำ มา แวะ ทอด พระเนตร น่า วัด เสนตะบีตา แล้ว เลย มา ผ่าน ป้อม เสนตะเอน เยลโล (Castel S. Angelo) ซึ่ง อยู่ ถัด วัด เสนตะบีตา มา ฝ่าย เหนือ นั้น ป้อม นี้ เอมเปอเรอ ฮะเดรียน เปน ผู้ ทรง สร้าง แต่ ๑๗๖๑ ปี แล้ว สร้างไว้ เปน ที่ ฝัง พระ บรม ศพ ของ พระองค์ ท่าน แล พระเจ้า แผ่นดิน ใน พระ ราช วงษ นั้น ต่อ ๆ มา เปน ป้อม รูป ฐาน พื้น ล่าง เปน สี่ เหลี่ยม ๆ หนึ่ง กว้าง ๕๑ วา เศษ ข้างบน กลม เปน รูป ป้อม ของ เดิม เขา ว่า มี ศิลา อ่อน อย่าง ลาย ประกอบ รอบ ภาย หลัง เมื่อ เมือง เกิด ศึก ใช้ กัน เปน ป้อม ต่อ สู้ ข้า ศึก ถึง ใน เวลา นี้ ก็ ใช้ เปน ป้อม มี ทหาร ประจำ อยู่ ป้อม นี้ นับ ว่า เปน ของ ใหญ่ ใน เมือง อย่าง ๑ เสด็จ พระราช ดำเนิน ข้าม แม่ น้ำ ที่ ตะพาน อุม บาโต สังเกต ดู ที่ บ้าน เรือน ใน กรุงโรม ต่ำ กว่า ที่ ตลิ่ง ริม แม่ น้ำ มาก ถาม ได้ ความ ว่า แต่ เดิม มา ระดู น้ำ มาก น้ำ เคย ท่วม เมือง ภายหลัง จึ่งได้ ก่อ เปน กำแพง ศิลา กัน ริม แม่ น้ำ มั่น คง แขง แรง สูง ขึ้น มา เปน ขอบ คลอง กัน น้ำ ท่วมได้ ดี แม่ น้ำไทยเบอ ก็ ขนาด คลองบาง กอก น้อย แต่ มี ตะพาน เหล็ก แล ตะพาน หินใหญ่ งาม ๆ ข้าม หลาย แห่ง ริม ตะพาน มี รูป ตุ๊กระตา ใหญ่ ๆ ขนาด คน ตก แต่ง ตะพาน งาม ดี

เสด็จ พระราช ดำเนิน ต่อ มา ตาม ทาง ใน เมือง ถึง วัด ปั้น ที่ ออน (Pantheon) หยุด รถ พระ ที่นั่ง ทรง พระ ดำเนิน เข้าใน โบถ พระราชทาน พวง มาไลย (รีด) วาง ที่ ฝัง พระบรม ศพ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง พระ นาม ว่า วิกตอเรียวเอมานุเอลเล เปน พระราชบิดา ของ พระเจ้า กรุง อิตาลี รัชกาล ปัตยุบันนี้ ที่ ฝัง พระบรมศพ ฝังไว้ ที่ ริม ข้างโบถ เบื้อง ซ้าย มี ทอง ปรอนซ์ หล่อ เปน รูป อาร์ม ของ พระองค์ ท่าน ประดับ อยู่ มี พวง มาไลย ทำ ด้วยเหล็ก แล ดอก ไม้ ทำ ด้วย กระเบื้อง งาม ๆ วาง ไว้ หลาย พวง มี แอดมิราลเดอ อาเมสะกา (De Amezaga) กับ ข้าราชการ ที่ เปน เจ้าพนักงาน รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ๔ นาย ฯ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ว่า เรา นำ พวง มาไลย มา วาง ถวาย เปน พระเกียรติยศ แล เคารพ ต่อ พระศพ พระเจ้า แผ่นดิน อิตาลี ซึ่ง เปน พระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ ที่ ได้ ทำ สัญญา ใน ระหว่าง กรุง สยาม กับ กรุง อิตาลี แล ได้ เริ่ม ผูก พัน ทาง พระ ราชไมตรี แล ฉะเพาะ กับ ตัว เรา ด้วย โบถ ปั้น ที่ออน (Pantheon) เปน โบถ ของ บูราณ ก่อ ด้วย ศิลา ข้าง น่าโบถ เปน ที่ ชะลา ๔ เหลี่ยม มี เสา ศิลา อย่าง กระแถนนิต สี เทา เท่า ๘ เสา เสา ๑ เปน กระแถนนิต สี แดง ถาม เขา ว่า เปน ของใหม่ เปลี่ยน เสาเก่า เสา เหล่า นี้ สูง ประมาณ ๑๐๐ ฟิต ใหญ่ งาม เมื่อ เข้า ไป ใน โบถ เปน หลัง คา กลม อย่าง ที่ เรียก ว่าโดม พื้น ที่ ใน โบถ เปน วงกลม มี เสาศิลา อ่อน ท่อนเดียวรับโดม อยู่ รวม ๑๖ ต้น เปนเสาสูงศิลาเปนศิลา อย่าง กระแถนนิต ทาง อิยิปต์ ช่อง เสา มี รูป ศิลา ของ โบราณ เรียง ราย ไป โดม หลัง คา โบถ นี้ สูง ๑๓๒ ฟิต ตัว โบถ ก็ กว้าง เท่า กับ สูง มี บันไดขึ้น หลัง คา แต่ ขึ้น สูง ถึง ๑๙๐ คั่น บน หลังคา โบถ เจาะ เปน วง กลม ใหญ่ ให้แสง สว่าง ส่อง ลง มา ฝน ตก ลง มา ตาม ช่อง ได้ แต่ ก็ ไม่ เปน ไร เพราะ

ฝน ฝรั่ง ตก น้อย ๆ ไม่ ซ่ำ ห่ำ ใหญ่ อย่าง ฝน ทาง เมือง เรา แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน น้ำพุทะเร็บวี่ (Trevi fountain) เปน น้ำ พุ อยู่ น่า โบถ มี รูป ทำ เปน รูป มหา สมุท อย่าง ฝรั่ง มี เปน รูป คน จูง ม้าทะเล มี น้ำ พุ ไหลพรั่ง ออก ตาม ช่อง น่า ม้า งาม ดี แต่ ที่ น่า น้ำ พุ ออก มา อยู่ ข้าง จะแคบ เพราะ บ้าน เรือน เข้า มา ชิด สัก หน่อย ใน กรุง โรม นี้ น้ำ พุ เปน ของ เขา ชอบ อย่าง หนึ่ง ที่ ใด เปน ลาน กล้าง ดัง เช่น กลาง สี่ กั๊ก เสา ชิง ช้า แล สี่ กั๊ก บ้าน หม้อ เขา มัก มี อ่าง น้ำพุ รูป ร่าง ต่าง ๆ กัน ถ้า ไม่ มี น้ำ พุ ก็ มี เสา เรียก ว่า ออบ ลิสะคะ สูง ๆ ตั้ง อยู่ บน แท่น จารึก เรื่อง ราว ของ โบราณ ถ้า หา ไม่ ก็ คง มี รูป คน เปน ทอง ปรอนซ หรือ รูป ศิลา ใหญ่ เปน รูป คน มี ชื่อ เสียง สำคัญ ตั้ง อยู่ บน แท่น เปน ที่ รฦก ของ คน ภาย หลัง ๆ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ถึง พระราช วัง พอ ได้ เวลา ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน พร้อม ด้วย สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี แล พระ มเหษี อย่าง เวลา วาน นี้

เมื่อ ก่อน หน้า เสด็จ พระราชดำเนิน มา ถึง กรุง โรม ได้ โปรด เกล้า ฯ ให้ แจ้ง ความ นัด หมาย แสดง พระ บรมราช ประสงค์ จะ ไป หา โป๊ป ผู้ ซึ่ง เปน เจ้า ปก ครอง สาสนา คริสะเตียน ฝ่าย โร มันคาทอลิกนิกาย ณวังวะติกัน ไว้แล้ว

ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมง เสด็จ พระราชดำเนิน โดย กระบวน รถ หลวง ของ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่าง จอม พล ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ พร้อม ด้วย พระเจ้า น้อง ยาเธอ และ พระเจ้า ลูก ยาเธอ กับ ข้า ราชการ ใน จำนวน ชุด แต่ง พระองค์ และ แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เว้น แต่ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ของ กรุง อิตาลี ประดับ ไม่ ได้ มา ถึง แกรนด์

โฮเต็ล เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น พัก บน ห้อง ใหญ่ เสวย พระ สุธารศ แล เครื่อง ว่าง เพื่อ ให้เจ้า พนักงาน จัดการ เปลี่ยน รถ พระ ที่ นั่ง ไม่ ใช้ รถ หลวง ของ พระเจ้า กรุง อิตาลี สำหรับ ที่ จะ ไป วัง วะติกัน ที่ น่า โฮเต็ล มี ทหาร ยอง ดาม รี่ เปน ก๊าด ออฟ ออนเนอ ประดับ พระ เกียรติยศ

ใน เวลา ประทับ ณะแกรนด์ โฮเต็ล ซินยอเชน ตูรี่นี่ (Centurini) กง สุล สยาม ณะ กรุง โรม ได้ เฝ้า ใต้ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท แล้ว มอง สิเออร์ เลอ กอม มันดอคอรัคโซนิดอเรนลี่ ซึ่ง เปน เชมเบอ เลียน ของ โป๊ป เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ถึง การ ที่ จะเสด็จพระ ราช ดำเนิน ไป เยี่ยม โป๊ป นั้น โป๊ป ได้ตระเตรียม รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล้ว ทุก ประการ

พวก เชม เบอ เลียน หรือ พนักงาน กรมวัง ของโป๊ป ดังเช่น มอง สิเออร์ ดอเรนลี นี้ เครื่อง แต่ง ตัว น่า ดู แต่ง ดำ ทั้ง สิ้น เสื้อ ที่ สวม เปน เสื้อ รูป อย่าง เสื้อ คลุม หนาว ชนิด ริม มี กรุยผ้า โปร่ง ดำ งาม สวม กางเกง อย่าง สั้น เพียง ใต้ เข่า อย่าง สะเปน โบราณ สรวม ถุง เท้า ยาว ดำ ที่ คอ เสื้อ มี ผ้า ย่น ขาว เปน วง แทน คอ เลอ มี หมวก ดำ มี กรุย สั้น ๆ ตะ พาย ดาบ เล็ก ๆ สรวม สาย สร้อย ตรา ตำแหน่ง เชมเบอ เลียน ของ โป๊ป

ครั้น ได้ เวลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ โดย กระบวน รถ จาก แกรนด์ โฮเต็ล มี ทหาร ม้า นำ น่า รถ พระ ที่ นั่ง ประดับ พระเกียรติยศ ยี่ สิบเศษ ตาม ทาง มี ทหาร ยองดาม รี่ ราย ทาง ตลอด ที่ น่า โบถ วัด เสนตะ ปี่ตา มี ทหาร แล ทหาร ราบ สาม ร้อยเศษ คอย รับ เปน กาด ออฟ ออนเนอ ประดับ พระเกียรติยศ รถ พระ ที่ นั่ง ไป ตาม ข้าง โบถ เสนตะ ปี่ตา ข้าง ขวา แล้ว เลี้ยว อ้อม ทาง หลัง โบถ มา ที่ ซะลา ใหญ่ ในวัง วะติ กัน

พอ รถ พระที่ นั่ง ถึง บัน ไดวัง มี ปริน สดง ฝรั่ง ซัว รูล่ะ โปลี่ ๑ อาชะบิชชอบ ล่ำบุเล็ตติ ๑ กับ บาด หลวง ใหญ่แล เชมเบอ เลี้ยน ของ โป๊ป ซึ่ง เปน เจ้าพนักงาน หลาย นาย มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม ทาง ใน ห้อง วังวะติกัน ที่ ทรง พระดำเนิน มา มี ทหาร กอง สวิดก๊าด ทหาร รักษา องค์ เจ้าพนักงาน กรม ราชยาน แล ก๊าด ออฟ โน เบอล ของ โป๊ป ซึ่ง เปน คน ผู้ ดี มา อาสา ทำ การ อยู่ กับ โป๊ป โดย ความ เลื่อม ใส มิ ได้ รับ เงิน เดือน ค่า จ้าง อย่าง ใด

พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง ที่ พัก น่า พระ ที่ นั่ง ของ โป๊ป เรียก ว่า พระ ที่ นั่ง ทะรง เนตโต (Tronetto) อาชะบิชอบ สะโตนนอ เจ้า พนักงาน ของ โป๊ป นำความ ไป ทูลโป๊ปแล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พระองค์ เดียว เสด็จ พระราช ดำเนิน เข้า ไป ใน พระ ที่ นั่ง ทะรงเนตโต

เมื่อ เสด็จ พระราชดำเนิน เข้า ไป ถึง ใน ห้อง อิสโฮลิ เนสโป๊ป เสด็จ ลุก ขึ้น จาก ที่ นั่ง ถวาย พระ หัตถ์ ให้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จับ แล จุบ แสดง พระราช อัธยาไศรย เคารพ ตาม ถาน ที่ เปน ผู้ ใหญ่ มี ไว ยายุมาก แล เปน ที่ นับ ถือ ของ ประชุม ชน เปน อัน มาก แล้ว โป๊ป เอื้อม หัตถ์ ออก กอด รัด พระองค์ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูล เชิญ ให้ ประทับ แล ทรง แสดง ความ ยิน ดี ที่ ได้ เฝ้า เปน อย่าง ยิ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง แสดง พระราช หฤทัย ยิน ดี ที่ เปน โอกาศ สามารถ ซึ่ง จะ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง สำนัก โป๊ป โดย พระองค์ เอง เพราะ เหตุ ว่า ทาง พระราช ไมตรี ใน ระหว่าง โป๊ป ได้ มี ต่อ กรุง สยาม ช้า นาน ประมาณ ๒๐๐ ปี่เศษ มา แล้ว ภาย หลัง ก็ ได้ พื้น ทาง พระราช ไมตรี ขึ้น อีก เมื่อ ครั้ง สมเด็จ พระบรม ชนก นารถ แล โป๊ป ปีโย โน ราชทูต ได้ มา

ถึง สำนัก นี้ ทรง หวัง พระ ไทย ว่า ความ คุ้น เคย ซึ่ง มี ขึ้น ใน ครั้ง นี้ ด้วยพระ องค์ เสด็จ มาเอง คง จะ เปน ที่ มั่น คง ยิ่ง กว่า แต่ ก่อน โป๊ป ทรง แสดง ความ ขอบ พระเดช พระคุณ ที่ ได้ ปก ครอง รักษา บันดา บาด หลวง แล ชน ทั้ง ปวง ซึ่ง อยู่ ใน พระ ราช อาณา จักร ซึ่ง ได้ ถือ ตาม จารีต คาทอลิก แล มี ความ หวัง พระ ไทย ว่า พวก บาด หลวง แล ชน ทั้ง หลาย ผู้ ซึ่ง ถือ สาสนา เหล่า นั้น คง จะมี น้ำ ใจ ซื่อ ตรง จง รักภักดี ต่อ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ตาม ซึ่ง โป๊ป มี ความ ปราถนา อยู่ เปน นิจ อนึ่ง ทาง พระราช ไมตรี ซึ่ง มี อยู่ ใน ระหว่าง กรุง สยาม กับ โฮลี่ซี ซึ่ง ได้ มี มา แต่ กาลก่อน หลายร้อย ปี จน ถึง กาลบัดนี้ เปน อัน สนิท ยิ่ง ที่ สุด แล้ว โป๊ป มี พระประสงค์ อย่าง ยิ่ง ซึ่ง จะ มี ช่อง ทาง ปฤกษา ราชการ โดย ตรง ไป มา ใน ระหว่าง โฮลี ซี แล รัฐบาล สยาม เพื่อ จะ มิให้ มี ผู้ ซึ่ง ไม่ ประพฤติ ตาม ความ พระ ประสงค์ ของ โป๊ป ก่อ เกิด ความ ลำบาก ให้เปน ที่ ขุ่นเคือง แก่ รัฐบาล สยาม โป๊ป จึ่ง ทูล ชักชวน ให้ ตั้ง ราชทูต มา ประจำ อยู่ สำนัก ของ พระองค์ เมื่อ มีราชการ อัน ใด จะ ได้ เจรจา โดย ตรง ถึง กัน ได้

มี พระ ราช ดำ รัส ตอบ ว่า ซึ่ง โป๊ป ตรัส ดังนี้ เปน ที่ พอ พระ ไทย ยิ่ง นัก ด้วยเหตุ ว่า ผู้ ซึ่ง เปน นัก บวช ถือ เพศ บาด หลวง เหมือน กัน หมด ก็ จริง อยู่ แหล่ แต่ ชาติ เดิม ตาม ภูม บุถชน นั้น ก็ ยัง ปรากฏ อยู่ ไม่ สิ้น สุด ไป ได้ ย่อม น้อม น้ำ ใจ ให้ ผัน แปร ให้ ตาม ประสงค์ ของ ตน บ้าง ด้วย เห็น แก่ ชาติ แห่ง ตน แต่ จะ ทรง งด เว้น เสีย ไม่ กล่าว ถึง ข้อ ความ อัน เปน เรื่อง ราว ละเอียด แล ไม่เปน ข้อ ให้ เกิด ความ ยิน ดี ใน สมัย อัน เต็ม บริบูรณ์ ไป ด้วย ความ ยินดี ที่ พบ กัน เวลา นี้ จึ่ง ทรง พระ ราช ดำ ริห์ เห็น ชอบ เห็น ดี ด้วย ใน ข้อ ซึ่ง จะ ให้ มี โอกาศ ที่ รัฐบาล สยาม กับโฮลีซี มี โอกาศ พูด ไป มา

ตรง ถึง กันได้ แต่ ข้อ ซึ่ง จะ ตั้ง ราช ทูต นั้น ก็ ทรง พระ ราช ดำริห์ ทรง เห็น ดี ด้วย แต่ จะ ได้ ทรง ตริ ตรอง ให้ ตลอด ก่อน จึ่ง จะ ได้ จัด การ ต่อไป ใน ระหว่าง เมื่อ ยัง มิ ได้ ตั้ง ทูต นี้ ถ้า มี เหตุ การณ์ อัน ใด ซึ่ง ควร จะ เจรจา ต่อ กัน ก็ จะ โปรด ให้ เสนาบดี มี หนังสือ ไป มา ตรง ต่อ เสนาบดี ของ โป๊ป ไป พลาง ก่อน

โป๊ป แสดง ความ ยิน ดี ใน พระ ราช ดำรัส แล ทูล แนะ นำ โดย ว่า ถ้า จะ ยัง ตั้ง ราช ทูต สยาม มาไม่ ได้ จะ ฝาก ไว้ แก่ ราช ทูต สยาม ประ เทศ อื่น ก่อน ก็ ได้ ทรง รับ ถ้อย คำ อัน นั้น โป๊ป ได้ ทูล เปน ถ้อย คำ อัน ไพเราะ ยืด ยาว แล มี พระ ราช ดำรัส ตอบ ถึง สาม ทอด จึ่งได้ ขอ อนุญาต เพื่อ จะ ได้ นำ พระ เจ้า น้อง ยาเธอ แล พระ เจ้า ลูก ยาเธอ เฝ้า โป๊ป ๆ จึ่ง บีบ ระฆัง แล ให้ เจ้า พนักงาน เชิญ เสด็จ พระ เจ้า น้อง ยาเธอ แล พระ เจ้า ลูก ยาเธอ มา เฝ้า โป๊ป เสด็จ ยืน ขึ้น รับ ประ ทาน พระ หัตถ์ ให้ จับ จุบ เสร็จ แล้ว รับ สั่ง ปราไสยให้ พระ พร แล้ว เชิญ เสด็จให้ ประทับ เก้า อี้ ทั้ง สาม พระองค์ เจ้า พนักงาน เชิญ ถาด รอง พาน แว่น ฟ้า ถม สอง ชั้น ซึ่ง เปน ของ ทรง แสดง ความ ยินดี ไป ชู ตรง น่าโป๊ป พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช ดำ รัส ว่า สิ่ง ของ นี้ ขอ ถวาย เปน พลี ยัง ฉาศน์แห่ง เสนต์ ปีเตอ ขอ ให้ โป๊ป ได้ รับ ไว้ ด้วย โป๊ป แสดง ความ ขอบ พระ ไทย แล ถวาย พระ พร เปน อัน มาก แล้ว จึ่ง ทรง ขอ อนุญาต เพื่อ จะ ได้ นำ ข้า ราช การ ให้ เฝ้า โป๊ป ก็ บีบ ระฆัง ให้ เจ้า พนักงาน นำ ข้า ราช การ เข้า ไป ใน ห้อง นั้น, พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง นำ ให้ เฝ้า ราย ตัว โป๊ป ประ ทาน พระ หัตถ์ ให้ จับ แล จุบ ทั่ว กัน ทุก คน เวลา ที่ จับ จุบ ย่อ เข่า เข้า เคารพ โป๊ป ตาม ธรรมเนียม

โป๊ป พระ องค์ นี้ ทรง พระ นาม ว่า เลียว ที่ ๑๓ (Leone XIII) ชื่อ

เดิม ชื่อ ว่า โยอาคคิ โน เปชฉิ (Gioacchins Pecci) อายุ ๘๗ ปี ได้ ทรง รับ ตำแหน่ง เปน โป๊ป มา ๑๙ ปี แล้ว เปน คน ผอม บาง ยัง แขงแรง มี พระ กิริยา อัชยาไศรย อัน ดี น่า นอบ น้อม นับ ถือ แต่ง ฉลอง พระ องค์ สัก กระลาด สี ขาว หม่น ๆ มี ดุม คฦม ลง มา ถึง ข้อ พระ บาท ทรง พระ มา ลา ขาว เล็ก ๆ ทรง มี ไม้ กาง เขน ทอง ยาว สัก ๖ นิ้ว ติด กับ สร้อย สรวม คอ ห้อย ลง มา ถึง น่า พระ อุระ ไม้ กาง เขน ประ ดับ เพ็ชร์ เม็ด ใหญ่ ๖ เม็ด แล้ว มี เม็ด เล็ก ฝัง เรียง ราย ไป ใน ห้อง ที่ โป๊ป ประทับ มี เก้าอี้ ตั้ง เปน พระ อาศน์ ข้าง บน มี เพดาน ผ้า แพร ขาว กว้าง ยาว สัก วาเศษ ทำ ท่า ทาง คล้าย อย่าง พระ อาศน์ ของ พระ เจ้า แผ่น ดิน โป๊ป ทรง ภาษา อังกฤษ ไม่ ได้ เวลา ที่ พูด ต้อง บาด หลวง ชื่อ สะ โตน นอ เปน ล่าม แปล พอ ได้ เวลา พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง คำนับ ลา โป๊ป ๆ ทรง พระ อุสาห ทรง ดำ เนิน ออก มา ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ถึง ห้อง ข้าง น่า โดย ทรง ยิน ดี พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง เกรง ว่า โป๊ป ทรง ชรา มาก จะ ล้ม ลง ทรง พระ มหา กรุณา จับ พระหัตถ์ โป๊ป พยุง มา ใน เวลา ที่ ออก มา ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน นั้น โป๊ป ได้ ตรัส ถวาย พระ พร แล ไชยมงคล ยืด ยาว เปน เอนกประการ แล้ว เจ้านาย ฝ่าย สยาม แล ข้า ราชการ ก็ ทูล ลา โป๊ป ๆ ทรง จับ พระเศียร เจ้า นาย ประ ทาน พร แล้ว ประทาน พระหัตถ์ ให้ ข้า ราชการ จับ จุบ โดย ความ ย่อ เข่า เคารพ ต่อ โป๊ป ทุก ๆ คน

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ขึ้น มา ชั้น บน เยี่ยม คาดิ แนล รัม โปลโล (Rampollo) ซึ่ง เปน ผู้ สำ เร็จ ราช การ ใน สะเกเตรี ออฟ สะเตต เสนา บดี ผู้ ใหญ่ ใน โป๊ป ผู้ หนึ่ง ประทับ พระราช ดำรัส กับ คาดิ แนล รัม โปลโล ทรง สนทนา ด้วย ข้อ ความ ซึ่ง โป๊ป ตรัส ใน การ

ซึ่ง จะ ได้ มี ทาง ราช การ ติด ต่อ กัน ใน ระหว่าง กรุง สยาม กับ โฮ ลี่ซี ตาม ซึ่ง ได้ ดำรัส กับ โป๊ป แล้ว นั้น คาดิ แนล รัม โปลโล ก็ ทูล ยืน ยัน แล ปฤกษา ใน ข้อ เหล่า นั้น โดยเลอียด แล้ว พระ บาท สม เด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ชัก นำ ผู้ ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ให้ รู้ จัก กับ คาดิ แนล รัม โปลโล แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน กลับ จาก วัง วะติกัน มา ประทับ เสวย พระ สุธารศ แล เปลี่ยน รถ พระ ที่ นั่ง ที่ แกรนด์ โฮ เต็ล · พอ สัก ครู่ หนึ่ง คาดิ แนล รัม โปลโล มา เฝ้า เปน การ เยี่ยม ตอบ ทรง กรุณา โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน เครื่อง ราช อิศริ ยาภรณ์ ปฐม จุล จอม เกล้า แก่ คาดิแนล รัม โปล โล

ครั้น เวลา ทุ่ม เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ประทับ วังควิรินะเล ถึง เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน เสวย พระ กระ ยา หาร เย็น พร้อม ด้วย สม เด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี แล พระ มะเหษี ตาม เคย ครั้น เวลา ๔ ทุ่ม พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ณท้อง พระ โรง ที่ ประ ทับ โปรด เกล้า ฯ ให้ เอก อรรคราชทูต ราช ทูต แล กงสุล ผู้ แทน ต่าง ประเทศ ใน กรุง โรม เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท มี พระ ราช ดำรัส แล พระ ราช ปฏิสัน ถาร ด้วย ตาม สม ควร แล้ว เวลา ๔ ทุ่ม เศษ ผู้ แทน รัฐ บาล ต่าง ประ เทศ ทั้ง หลาย กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ ไป ประ ทับ แรม ที่ พระ ราช วัง ควิรินะ เล ๑ ราตรี

วัน ที่ ๕ มิถุนายน ร, ศ, ๑๑๖ เวลาเช้า ๔ โมง เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน จาก พระ ราช วัง ควิรินะเล ไป บ้าน ช่าง ทำ รูป ศิลา ชื่อ มิศเตอร์ ซัมเมอสะ (F. C. Summers) ทอด พระเนตร นาย ช่าง ปั้น พระ รูป สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรม ราชินีนารถ แล ประ ทับ ให้ นาย ช่าง ปั้น พระ บรม รูป เปน พระ บรม รูป ชนิด ครึ่ง พระองค์ เมื่อ ปั้น เสร็จ แล้ว จะ ได้ เปน ตัว อย่าง

ทำ พระ บรม รูป ด้วย ศิลา อ่อน ต่อ ไป ประทับ อยู่ ชั่ว โมง เศษ แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน โดย ขบวน รถ ไป พระ ราช ทาน ก๊าด ที่ บ้าน เอก อรรค ราช ทูต ต่าง ประเทศ คือ ที่ รัซ เซี่ย ๑ ออสเตรีย ๑ ฝรั่ง เศส ๑ เยระมัน ๑ อรรค มหา เสนาบดี นายก แห่ง เสนาบดี สภา แห่ง กรุง อิตาลี่ เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน ถึง บ้าน เหล่า นี้ หยุด รถ พอ พระ ราช ทาน ก๊าด พระ บรมนามา ภิธัย เปน การ ทรง เยี่ยม ตอบ ตาม ประเพณี แล้ว ก็ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ต่อ ไป มิได้ หยุด ประ ทับ ๆ แต่ ที่ บ้าน เอก อรรคราช ทูต ฝรั่ง เศส ที่ เรียก ว่า ปลัส โส ฟา ระนิศ (Palazzo Farnese) แห่ง เดียว ใน ฐาน ว่าเอก อรรค ราช ทูต ฝรั่ง เศส เปน หัว น่า คือ ไดเยน ของ ผู้ แทน รัฐ บาล ต่าง ประ เทศ ทั้ง หลาย ใน กรุง โรม มอง สิเออร์ เบล โล (Albert Ballot) เอก อรรค ราชทูต ฝรั่ง เศส รับ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน โดย ความ ยินดี เปน ล้น เกล้า ฯ ประ ทับ มี พระ ราช ดำรัส ด้วย มอง สิเออร์ เบล โล ตาม สม ควร แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ทอด พระ เนตร วัง โส ฟาระนิศ แล้ว กลับ พอ ได้ เวลา เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน เสวย พระ กระ ยา หาร พร้อม ด้วย สม เด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี่ และ พระ มเหษี ตาม เคย เมื่อ เสวย เสร็จ เสด็จ ประทับ ใน ห้อง ทอง พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ถวาย พระ แสง ฝัก ทอง คำ ด้าม ทอง คำ ลง ยา ประดับ เพชร์ ด้าม เปน นาค สาม เศียร แด่ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี่ ถวาย โต๊ะ ทอง คำ ขนาด ใหญ่ แด่ พระมเหษี ๑ พระราชทาน พาน ทอง คำ ปาก กระจับ แก่ ปริน เซซออฟ เนเปอลส์ พระ สุณิสา ของ สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี่ ๑

ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประพาศ วัง วะติกัน เวลา ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน เปลี่ยน รถ พระ

ที่ นั่ง ที่ แกรนด์ โฮเต็ล ก่อน ดังเช่น วัน ไป เฝ้า โป๊บ นั้น เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง วัง วะติ กัน มี บาดหลวง ที่ เปน เจ้า พนักงาน รับ นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร พิพิธภัณฑ์ ใน วัง วะติกัน ทุก ห้อง ห้อง หนึ่ง มี บาด หลวง เปน เจ้า พนักงาน ประจำ รักษา อยู่ กับ มี มาร์ ควิสแมคสะวินนี ๑ ปริตสุ โปลี ๑ มอนนอเคลลิวอล เป เสนา บดี ฝ่าย กรมวัง ของ โป๊บ ๑ คอมมานเดอแกลลี เจ้า กรม พิพิธภัณฑ์ ใน วัง วะติกัน ๑ ประจำ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ใน พิพิธภัณฑ์ วัง วะติกัน

เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร แถว ห้อง สมุด ของ โบราณ ชั้น ล่าง ก่อน มี สมุด หนังสือ ลาย มือ เขียน ของโบราณ มี อายุ นับ ได้ พัน ปี ประหลาด ต่าง ๆ เลี้ยว มา แถว ข้าง ขวา พบ ถาด เท้า สิงห์ สำหรับ รอง น้ำ ล้าง หน้า ถม เครื่อง พร้อม กับ พระราช สาทิศ ฉายาลักษณ์ พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว ซึ่ง ได้ โปรดเกล้า ๆ ให้ ส่ง มา ถวาย โป๊บ ปิโย โนโน เปน เครื่อง มงคล ราชบรรณาการ แต่ จุลศักราช ๑๒๒๒ เรื่อง ราว มี แจ้ง อยู่ ใน หนังสือ เจริญ ทาง พระราช ไมตรี กรุง ปารีศ น่า ๑๘๑ นั้น แล้ว ๆ เสด็จ พระราช ดำ เนิน มาทอด พระเนตร ห้อง แถว ตั้ง ของ เครื่อง แก้ว แล ศิลา อย่าง ดี ซึ่ง พระเจ้า แผ่น ดิน ทั้ง หลาย ส่ง มา ถวาย โป๊บ เปน ครั้ง เปน คราว เปน ขวด ปั๊ก ดอก ไม้ เสา แล อ่าง ทำ ด้วย ศิลา ประเสริฐ อยู่ บน ฐาน ศิลา ตั้ง กลาง ห้อง ของ เหล่า นี้ ใหญ่ โต ดัง เช่น ขวด ปั๊ก ดอก ไม้ ไมรา ซึ่ง กรุง รัซเซีย ส่ง มา ถวาย นั้น สูง กว่า สาม ศอก มี ขวด ดอก ไม้ แล โต๊ะ ศิลา ใหญ่ ๆ ศิ ลา เขียว อย่าง ดี ชาว อิตาลี เรียก ว่า มะละ กิต (Malachite) เข้า ใจ ว่า จะ เปน คำ ที่ เราเรียก ว่า

มรกฎ นั้น มี ขวด ปั้ก ดอก ไม้ ใบ หนึ่ง ทำ ด้วย ศิลา โมรา ขาว สูงสัก สอง ศอก คืบ ซึ่ง อิศ ไมเจ้า ผู้ ครอง เมือง อียิปต์ ส่ง มา ถวาย นั้น ก็ เปน ของ ศิลา อย่าง หนึ่ง ต่อ มา เปน แถว ห้อง รูป ศิลา อ่อน อย่าง ดี ของ โบราณ ศิลา ที่ทำ รูป ตุ๊ก กระตา เปน ศิลา ขาว บ้าง ลาย แดง ปน กับ ขาว บ้าง ลาย ดำ บ้าง งาม ทั้ง รูป ที่ ทำ แล งาม ศิลา งาม เปน ของ โบราณ ห้อง แถว ที่ ตั้ง รูป ตุ๊กกระตา ก็ ทำ ด้วย ศิลา มี เสา ศิลา ใหญ่ ลาย งาม ตั้ง ยัน กับ เพดาน เรียง ราย ไป ทั้ง ห้อง มา อีก ที่ หนึ่ง มี ห้อง อยู่ ๔ มุมตึก เปน ห้อง ที่ ไว้ รูป ตุ๊ก กระตาศิลา อัน เปน ฝี มือ ช่าง ของ โบ ราณ อย่าง ประเสริฐ ดังเช่นรูป เทพยดา อะโป โล แล เสา คูน คือ มี รูป พ่อ ลูก สาม คน งู ใหญ่ รัด จะ กัด กิน ทั้ง สาม ต่อ มา ถึง ห้อง รูป สัตว์ ต่าง ๆ ล้วน ทำ ด้วย ศิลา น่า ห้อง นี้ มี รูป อ่าง อาบ น้ำ ของ โบราณ เปน รูป เปล ทำ ด้วย ศิลา แท่ง เดียว แล้ว ขุด ข้าง ใน เปน สี ขาว บ้าง ขาว ปน เหลือง บ้าง สี หมอก บ้าง ยาว ราว ๑๐ ศอก กว้าง วา เศษ มา อีก ห้อง หนึ่ง เปน ห้อง กลม หลัง คา เปน โดม มี จาน ศิลา ใหญ่ ลาย แดง กว้าง สัก สอง วา ตั้ง กลาง ห้อง ต่อ มา ถึง ห้อง ศิลา เปน รูป เทวดา ที่ นับ ถือ ของ ชาว อียิปต์ ยืน บ้าง นั่ง บน แท่น บ้างประ หลาด น่าดู ข้าง ขวา ห้อง นี้ มี ห้อง ศพ โบ ราณ ของ เจ้า อียิปต์ ซึ่ง พวก โรม ไป ขุด พา มา ไว้ ศพ อย่าง นี้เขา เรียก ว่า มัม มี่ เปน ศพ โบ ราณ หลาย พันปี มา แล้ว ศพ หน้า ตา ยัง ไม่ ชำ รุด ศพ ห่อ ด้วย ผ้า คล้าย ผ้า ดิบ อย่าง หนา มัด ศพ ไว้ มั่น คง แล้ว เอา ใส่ ใน หีบ ข้าง ศีศะ ใหญ่ ปลาย เท้า เล็ก ริม หีบ เขียน เปน ชื่อ แล พง ษา วดาร เรื่อง ราว ของ ศพ นั้น มี เปน รูป เทวดา อียิปต์ ต่าง ๆ หีบ เหล่า นี้ มี ฝา ชั้น หนึ่ง แล้ว ยัง มี ศิลา หนา ใหญ่ เปน หีบ ชั้น นอก ศิลา นี้ ขุด เอา ศิลา ที่ ดี มา ทำ ริม หีบ

ทั้งข้างในแลข้างนอก มีสลักลายเปนตัวอักษรโบราณหมายด้วยภาพแลเรื่องราวของศพนั้นต่าง ๆ ศพเหล่านี้เปนของน่าดูอย่างหนึ่ง มาอีกห้องหนึ่ง ถึงห้องที่ไว้ผ้าถักเปนลายภาพสีต่าง ๆ เรียกว่าเทเปสะตรี่ เปนผ้าถักอย่างแน่นแลหนาคล้ายพรม ชนชาวฝรั่งนับถือว่าเปนของดี ใช้บึดผนังแทนรูปภาพ แลทำม่านประตูน่าต่างผ้าที่มีในห้องนี้เปนของดี แลโบราณกว่าที่ได้เห็นมาในที่อื่นต่อมาเปนห้องภาพสีน้ำมันหลายห้อง ของโบราณเขียนดีแลงามมีที่สังเกตได้อย่างหนึ่งว่า ถ้าเปนภาพโบราณแล้วสีไม่ค่อยสดเปนของเขียนงามในเนื้อไม่ฉูดฉาด สีสดดังภาพใหม่ ๆ ภาพเหล่านี้ใหญ่ ๆ สูงตั้งสามฤๅสี่วา เขาทำเปนบานพับติดกับฝาพลิกออกมาดูได้อย่างบานประตูใหญ่ ๆ อีกห้องหนึ่งที่ชั้นล่างเปนห้องเครื่องเกราะเหล็กแต่งตัวของชาวโรมัน ที่เจ้านายในคฤสตสาสนามณฑล ถวายโป๊บบูชาสาสนาพระคฤสเตียน มีรายนามชื่อรายวันประจำอยู่ทุกเครื่อง แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาถึงห้องใหญ่เรียกว่าแชปเปลมิคคะลันยะแอนยะโล เปนห้องพระโรงที่โป๊บเสด็จออกมารับคฤสตสาสนิกชนซึ่งมาจากจตุรทิศเพื่อจะนมัสการโป๊บนั้น เมื่อโป๊บเสด็จออกมาถึงห้องนี้หยุดทรงอำนวยพร แก่คฤสตมามะกะชนแล้วจึ่งได้ล่วงเข้าไปยังห้องนมัสการแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นมาชั้นบนเปนห้องเก็บเครื่องทรงของแต่งพระองค์ของโป๊บแต่เดิม ๆ มาจนโป๊บพระองค์นี้ ของเหล่านี้เก็บไว้สามห้อง ๆ หนึ่งเปนห้องฉลองพระองค์ พระมาลาพระเขนยเก็บแขวนไว้ในตู้ใหญ่โต มีเสื้อปักเสื้อทอเสื้อแพรสีต่าง ๆ อย่างงามประเสริฐที่จะหาได้ในประเทศยุโรป พระมาลาของโป๊บนั้นก็มีสี่สี

คือ สี แดง ดำ ขาว น้ำเงิน ปัก บ้าง แพร บ้าง ประดับ ด้วย ทอง เพ็ชร พลอย มรกฎ ทับ ทิม อย่าง ดี อีก ห้อง ๑ เปน ห้อง ไว้ ของ เครื่อง เงิน ทอง เปน ของ เครื่อง ตั้ง เครื่อง ใช้ สอย ของโป๊บต่าง ๆ ที่ พระเจ้า แผ่นดิน แล ผู้ มีศรัทธาทำ ส่ง มา ถวาย โป๊บ เปน ครั้ง เปนคราว มี ผ้า ถัก ขาว ซึ่ง เปนฝี มือ อย่าง ดีของ โบราณ แท้ แต่ พัน ปี กว่ามา แล้ว มี มงกุฎ สอง องค์ ๆ ๑ เปนมงกุฎ ที่ ทำ ขึ้นโดย สัเขป เมื่อ เวลา โป๊บ ต้อง พลัด พราก จาก วัง พื้น เปน ตาด ขาว รูป ไข่ เกี้ยว สาม ชั้น ล้วน แต่ ทอง เปล่า มี เพ็ชร พลอย เล็ก น้อย แต่ ที่ ไม้ กางเขนยอด มงกุฎ อีก องค์ ๑ พื้น ตาด ขาว เกี้ยว สาม ชั้น ไม้ กางเขน ยอด ประ ดับ ด้วย เพ็ชร พลอย สี ต่าง ๆ เม็ดใหญ่ มี ชายห้อย ประดับ ด้วย เพ็ชร พลอย เหมือน กัน ไม้ เท้า เครื่อง หมาย แห่ง ผู้ เลี้ยง แกะ ซึ่ง เปน เครื่อง ยศ ของ ผู้ รักษา สาสนา มี หลาย อัน ล้วน ประดับ ด้วยเพ็ชร พลอย ใหญ่ ๆ อัน มี ค่า

พระ มา ลา รูป คล้าย ตุ้ม ปี มี ชาย สอง ข้าง ล้วนแล้ว ด้วย เพ็ชร ขาว ปัก ทอง ประดับ พลอย สี ต่าง ๆ

ไม้ กาง เขน สำหรับ ทรงคล้อง พระสอ ประดับ ด้วย เพ็ชร์ พลอย มี ค่าแล มี สัง วาล ห้อย ลง มาเช่น นี้ เปน หลาย อัน

ธรรมรงค์ อภิเศก ของ โป๊บ เก่า ใหม่ ล้วน แต่ พลอย ใหญ่ ๆ เปน อันมาก สาย สูตร ถัก ด้วย ขน แกะ สำหรับ สรวม พระสอ โป๊บ ใน เวลา ที่ ทำ พระ ราช พิธี แกะ นี้ ถึง ปี ต้อง นำ มา ให้ โป๊บ ประทาน พร แล้ว จึง ไป ตัด ขน ให้ สาว พรหมจารีย์ เปน ผู้ ถัก ทอ เปน สายแถบ ขนาด รัด คด สี ขาว มี กางเขน ดำ เปน ระยะ มี ชาย เชือก ห้อย น่าหลัง สาย สูตร เช่น นี้ ถือว่า เปน ของ ศักสิทธิ์ วิ เศษ ทำ ปี ละสายแล้ว ประดิษฐาน ไว้ ใน หีบ กา ไหล่ ทอง ตั้ง อยู่ ใน กลาง โบถ เสนต์ ปี เตอ เมื่อ โป๊บ จะ ตั้ง อาชบิช ชอบ เมื่อ ใด

ก็สรวมสายสูตรนี้ให้เปนเครื่องอภิเศก มีถ้วยคอมมูนทำด้วยทองคำประดับพลอยต่าง ๆ หลาย ๑๐ ถ้วย มีหลอดทองคำซึ่งข้างปลายเปนสองหลอด ต้นเปนหลอดเดียว สำหรับโป๊บจะดื่มน้ำองุ่นคอมเมนย่อมดื่มจากหลอดนั้น ไม่ดื่มจากถ้วยเหมือนบาดหลวงทั้งปวง มีกระดิ่งแลหม้อธูปเครื่องทำพิธีล้วนแล้วด้วยทองคำ ประดับพลอยหลายสำรับ มีถาดแลถ้วยทองคำเปนอันมาก ยังมีดาบเล่มหนึ่งยาวประมาณสักสามศอก กับหมวกเครื่องทองคำประดับพลอยสำรับหนึ่งเปนของสำหรับโป๊บประทานไปแก่เจ้าแผ่นดิน พระองค์ใดพระองค์หนึ่งเพื่อจะให้เปนเครื่องหมายแห่งโป๊บ ให้ไปปราบปรามเมืองอื่น ซึ่งขัดขึ้นต่อสมณานุภาพ ดาบนี้ใหญ่โตยกคนเดียวเกือบไม่ไหวเปนของโบราณสืบมา มีอีกสำรับหนึ่งซึ่งเปนของชั้นหลัง ย่อมลงมาหน่อยหนึ่ง ฝักกำมหยี่แดง มาลาก็เปนกำมหยี่แดงเครื่องทองคำประดับด้วยเพ็ชรพลอยต่าง ๆ มีขวดปักดอกกุหลาบทองคำสูงแต่ฐานตลอดยอดดอกประมาณศอกเศษ เปนเครื่องสำหรับโป๊ปประทานเจ้านายซึ่งถือสาสนาโรมันคาทอลิก ซึ่งประพฤติพระองค์เคร่งครัดแลช่วยบำรุงสาสนา มีค้อนเงินเล็กกาไหล่ทองคำสำหรับโขกพระภักตร์โป๊บเมื่อเวลาจะสิ้นพระชนม์ สิ่งของทั้งหลายนี้มีมากพ้นประมาณที่จะพรรณา เจ้าพนักงานนำสิ่งที่สำคัญมาถวาย ให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตร ได้ทรงจับต้องด้วยพระหัดถ์ทุกสิ่งทุกอย่างเปนการอนุญาตอย่างพิเศษ ซึ่งโป๊บมีพระไทยยินดีสั่งเจ้าพนักงานให้ถวายทอดพระเนตรดังนั้น ไม่มีสิ่งใดที่เปนข้อห้ามหวง

ทั้งมีขวดปักดอกไม้ทำด้วยทองลงยาต่าง ๆ อีกห้องหนึ่ง ก็เปน

ห้อง ไว้ ฉลอง พระองค์ ของ โป๊บ ซึ่ง พระ เจ้า แผ่น ดิน ของ กรุง ใน ทวีป ยุโรป ส่ง มา ถวาย เปน เสื้อ ที่ ทอ ด้วย ฝี มือ ช่าง อย่าง ดี ที่ ดี ที่สุด ก็ คือ ฉลอง พระองค์ ไหม ทอ เปน ภาพ ปัก ไหม เข้า สี สลับ ดี ดุน เด่น ดัง เช่น จริง แล เลื่ยน เหมือน เขียน ด้วย ภู่ กัน เปน ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง ออสเตรีย แลพระ มเหษี ทำ ส่ง มา ถวาย เปน เสื้อ ปัก ไหม อย่าง ดี ที่ ได้เคยเห็นมา

พอ เวลา จวน พลบ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก วัง วะ ติกัน มา ทอด พระเนตร ใน โบถ วัดเสน ต ปี เตอ มี ทาง มา จาก ใน พระราชวัง วะติกัน ถึง กัน ได้ โบถ เสนต ปีตานี้ เปน โบถ ที่ สูง แล ใหญ่ เยี่ยม สง่า งาม ยิ่ง กว่า โบถ ฝรั่ง ใด ๆ บัน ดา มี ใน พิภพ นี้ เนื้อ ที่ ที่ สร้าง โบถ ถึง ๑๖๒๐๐๐ ฟิต สี่ เหลี่ยม ตัว โบถยาว ถึง ๖๙๖ ฟิต ราว ๕ เส้น ๔ วาเศษ สูง ยอด หลังคาโดม ถึง ไม้ กางเขน ๔๓๕ ฟิต ราว ๓ เส้น ๕ วา ๑ ศอก ใน โบถ มี อาศน บูชา ใหญ่ ๆ ๒๙ แท่น มี เสา ศิลา อ่อน ลาย งาม สูง ใหญ่ ถึง ๑๕๘ เสา บัว เสา แล เพดาน สลัก ทำ ลวด ลาย ด้วย ศิลา ลาย แล ศิลา อ่อน ด้วย ฝีมือ ช่าง อย่าง ประเสริฐ ดู งาม อย่าง ยิ่ง เวลา เข้า ไป ในโบถ เจ้า พนักงาน นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ตรง ไป ที่ รูป หล่อ ของ เสนต ปีเตอ ประดิษฐาน อยู่ ใต้ บัลลังก์ ข้าง ผนัง ด้าน เหนือ ของ โบถ เปน รูป ที่ คา ทอ ลิก มา มะ กชน กราบ ไหว้ แล จุบ ที่ บาท จน นิ้ว รูป นั้น สึก ไม่ รู้ สึก ว่า ใหญ่ ต่อ เมื่อ เข้า ไป ถึง แล้ว แล ดู กว่า จะ ตลอด โบถ นั้น สุด ตา เห็น คน ที่ ยืน อยู่ ท้าย โบถ นั้น ย่อม ๆ แท้ ที่ จริง โบถ นี้ เปน หลาย โบถ ประสม กัน เข้าเปน หลัง หนึ่ง เมื่อ เข้า ไป ถึง ประธาน หลัง ใหญ่ แล้ว แล ดู ระเบียง รอบ รอบ ออก ไป แต่ ตัว ระเบียง ก็ เปน โบถ ใหญ่ ๆ เสีย หลัง หนึ่ง แล้ว มุก ระเบียง ด้าน หนึ่ง นั้น แม้ จะ นำ เอา พระ เมรุ ณ ท้อง

สนาม หลวง ไป ใส่ ก็ ดู จะ ได้ โบถ ทำ ด้วย ศิลา อ่อน ศิลา ลาย ต่าง ๆ แผ่น ใหญ่ โต ทั้ง สิ้น พื้น ปู ด้วยศิลา ลาย สลับ สี ด้าน หนึ่ง ก็ อย่าง หนึ่ง ตาม ช่อง ผนังโบถ มี รูป ตุ๊ก กระตา ศิลา เรียง ราย ไป เปน รูป ใหญ่ ขนาด สอง เท่า บุรุษย์ เปน อย่าง เล็ก กลาง โบถ หลัง ใหญ่ หลังคา เปน โดม มี ทาง ขึ้น มี มณฑป หล่อ ด้วย ทอง ปรอนส์ แล ใน มณฑป นั้น มี อาศน บูชา มี เสา มณฑป เป่น เสา เกลี้ยว ๔ เสา สูง ถึง ๙๕ พีต เสานี้ เรียก ว่า ใบแซน ไต คอลัม ได้ มา แต่ เมือง คอน สะแตนติโนเปอล์ เป่น เสา ที่ มี ชื่อ เสียง โด่ง ดัง นับ ว่า เปน ชิ้น มี ค่า ของ ประหลาด ปรากฏ เลื่อง ลือ อย่าง หนึ่ง น่า มณฑป มี กระถาง ใหญ่ มี ตะเกียง จุด อยู่ ริม กระถาง ๙๕ ดวง ไม่ ดับ ได้ น่า แท่น มี บันได ไป ถึง รูป โป๊บ ที่ ๖ เปน รูปศิลา ใหญ่ กว่า คน ท่า ยืน ย่อ นมัสการ พระเจ้า ข้าง หลัง รูป มี ที่ ฝัง ธาตุ ของ พวก เอปอด เซอ สาวก ของ พระ เยซู ใน โบถ มี พวก บาด หลวง สวด วิง วอน แล มี เครื่อง ประโคม เข้า กับ เสียง ร้อง สวด ดัง สนั่น ลั่น ก้อง มี คน ชาย หญิง ที่ เปน คาทอลิก มามะกะชน สวด วิง วอน ไหว้ พระ ผู้ เปน เจ้า อยู่ มิ ได้ ขาด เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น บน หลังคา โบถ ชั้น สอง บันได ขึ้น ลาด ๆ สบาย แต่ ค่อน ข้าง จะ สูง เมื่อ ขึ้น ถึง หลัง ชั้น นั้น ความ ที่ ก่อ แน่น หนา มั่น คง แล ดู หลังคา เปน อย่าง พื้น แผ่นดิน ดู เหมือน จะ น่า รถ ย่อม ๆ ไป ลาก เล่น ก็ ได้ ตาม กำแพง แก้ว บน หลังคา ข้าง น่า โบถ มี รูป ตุ๊ก กระตา เปน รูป สาวก ของ พระ เยซู รวมทั้งพระรูปของพระ เยซู เปน ๑๒ รูป สูง ใหญ่ ๖๐ พีต ขนาด ยักษ์ ใน วัด พระ ศรี รัตน สาศดาราม แต่ นี่ เปน ศิลา ทั้ง สิ้น เป่น ธรรมเนียม อยู่ ที่ พระเจ้า แผ่นดิน องค์ ใด ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น มา บน หลังคา โบถ วัด เสนต ปีตา เจ้า พนักงาน เขา สลัก เปน อักษร ไว้ บน ศิลา บน

กำแพง บันได ที่ ขึ้น ที่ มี อยู่ แล้ว ประมาณ ๕๐ แผ่น บาด หลวง เจ้า พนักงาน เขียน อักษร บน ศิลา ซึ่ง สำหรับ จะ สลัก จาฤก ถวาย เปน พระ เกียรติยศ ใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา นั้น พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ไป ชั้น บน แล้ว เสด็จ กลับ เวลา ไม่ ใคร่ จะ ถึง กึ่ง ชั่วโมง เขา เขียน อักษร ลง ใน แผ่น ศิลา มา ติด ไว้ ใน ลำดับ ถวาย ทอด พระเนตร สลัก เปน ภาษา แล ติน แปล ความ เปน ภาษา ไทย ว่า

ณวัน ที่ ๕ มิถุนายน มาศ คฤตศักราช ๑๘๙๗ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระนาม จุฬาลงกรณ์ที่ ๑ พระเจ้า กรุง สยาม พร้อม ด้วย พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระเจ้า น้อง ยาเธอ มี พระนาม ว่า พระองค์ เจ้า จิร พระราช โอรส พระองค์ เจ้า สวัสดิ แล กรม หมื่น สมมต พระ อนุชา แห่ง พระองค์ ได้ เสด็จ ขึ้น สู่ มณ ฑปวติคะณะ (มหา สมณ สำนัก) แล เสด็จ ประ เวศ ณ ภาย ใน ชั้น อัน เปน ประ ถม แห่ง หอ มี ชื่อ ว่า ริง ฆิ เจระ เมื่อ เวลา เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ประ พาศ ทอด พระ เนตร ใน วัง วะติกัน แล ในโบถ เสนต ปีเตอร นี้ เมื่อ เจ้า พนักงาน นำ สิ่ง ของ แล เครื่อง ทั้ง ปวง ที่ เกี่ยว ด้วย คฤสต สาสนา ก็ ดี แล ที่ เกี่ยว กับโป๊บ ก็ ดี มา ถวาย ทอด พระ เนตร พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ ปรีชา สามารถ ทราบ เรื่อง ราว เหล่า นั้น ใน คฤสต สาสนา ตลอด บาง แห่ง พระ ราช ทาน พระ ราชา ธิบาย ให้ เจ้า พนักงาน แล บาด หลวง เหล่า นั้น ทราบ เรื่อง ราว ได้ โดย ถี่ ถ้วน เจ้า พนักงาน แล บาด หลวง ที่ ได้ นำ ตาม เสด็จ พา กัน เลื่อมใส ใน พระ บาท สมเด็จ พระ อยู่ หัว ย่อม สรร เสริญ ให้ ปรากฏ แก่ ข้า ทูลลออง ธุลีพระบาท ทั้ง หลาย ใน พระปรี ชาญาณ ที่ ทรง ศึกษา มา แต่ ตำ หรับ เรื่อง ประ เพณี แลพิธี เรื่อง ราว ประ วัติ แห่ง มหา สมณ สำนัก นี้ เปน ที่ พิศวง แก่ บรรดา บริษัท

ทั้ง หลาย พ้น กับ ที่ ได้ คาด หมาย แต่ เดิม พา กัน มี ความ เลื่อมใส ใน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เปน อย่าง ยิ่ง ใน เวลา ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา มี เสียง พลเมือง ซ้อง สาธุการ ใน พระ ปรีชา ญาณ ว่า แต่ เดิม มา มิ ได้ คาด หมาย ว่า พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง สยาม จะ ทรง ทราบ เรื่อง ราว คฤสต สาสน ถึง เพียง นี้

ครั้น ได้ เวลา เสด็จ พระ ราช ดำเนิน จาก วัด เสนตาปีตา กลับ มา พระ ราชวัง ควิริ นะเล แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป เสวย พระ กระยา หาร เย็น พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี แล พระ มเหษี ตาม เคย ที่ ตั้ง โต๊ะ ย้าย ไป ตั้ง ใน พระ ที่ นั่ง เหลือง น่า พระ ที่ นั่ง ทะโรน เพราะ พระ ที่ นั่ง ใหญ่ จัด ไว้ รับ แขก ที่ จะ เชิญ มา เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระ เจ้าอยู่ หัว ใน เวลา เลี้ยง อาหาร แล้ว

เวลา วัน นี้ สมเด็จพระเจ้า กรุง อิตาลี โปรด เกล้า ฯ ให้ เจ้าพนักงาน รับ พระ บรม ราชโองการ เชิญ ข้า ราช การ ผู้ ใหญ่ ใน กรุง โรม ทั้ง ฝ่าย ทหาร แล พล เรือน แล เชิญ เอก อรรคราช ทูต ราชทูต กงสุล ผู้แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ ทั้ง หลาย กับ พ่อ ค้า แล ผู้ มี ตระกูล ใน กรุง โรม เชิญ ทั้ง ภรรยา แล บุตร สาว ด้วย เปน การ ริเซบ ชัน เพื่อ ได้ รับ เกียรติยศ ใน การ ที่ จะ ได้ เฝ้า ใต้ ฝ่า ลอองธุลี พระ บาท ใน พระ ที่ นั่ง สเตตรูม นั้น การ แต่ง ตัว แต่ง อีวะนิง เดรส ดำ ครั้น เวลา ๔ ทุ่ม ผู้ ที่ เชิญ ได้ มา ประ ชุม พร้อม ใน พระ ที่ นั่ง รวม ทั้ง ชาย หญิง ๕๖๐ คนเศษ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี พระ มเหษี เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน มา ประทับ ใน ห้อง ใหญ่ พร้อม ด้วย พระ บรมวงษานุวงษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัวโปรด เกล้า ฯ

ให้ ผู้ มาใน สโมสร เฝ้า ทูล ลอองธุลี พระ บาท ทั้ง ชาย หญิง ใน เวลา ประชุม สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี ทรง จัด ให้ มี เครื่อง ดื่ม แล ขนม เลี้ยง แขก เปน การ สนุก รื่น เริง ทั่ว กัน

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช ปฏิสันถาร ด้วย ผู้ มา ใน ที่ ประชุม ต่าง กน ทั้ง นั้น เปน ที่ พอ ใจ ด้วย พระ ราช อัธยาไศรย เปน ล้น เกล้า ฯ แล แสดง ความ ยินดี ที่ ได้ มา เฝ้า ใต้ ฝ่า ลอองธุลี พระ บาท ครั้น เวลา ห้า ทุ่ม ครึ่ง เลิก การ ประชุม พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ขึ้น ประทับ แรม ที่ พระราชวัง ควิรินะเล ๑ ราตรี

วัน ที่ ๖ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เปน วัน อาทิตย์ แล เปน วัน กำหนด ซึ่ง สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี โปรด เกล้า ฯ ให้ ตรวจ พล ทหาร ซึ่ง มี อยู่ ใน กรุง โรม ถวาย ทอด พระเนตร การ ที่จะไป ตรวจทหาร นั้น แบ่ง เปน สอง อย่าง คือ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ฮิสะรอย แอล ไฮเนสะ ปริน สะ ออฟ เนเปอลสะ พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระ ประวัติ วรเดช พระยา สีหราชเดโชไชย พระ อินทรเดช หลวง ศัลยุทธ วิธี กรร แล นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ กอง รักษา พระองค์ ของ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ทั้ง นี้ ทรง ม้า แล ขี่ ม้า

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน กับ พระ มเหษี พระ เจ้า กรุง อิตาลี พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม หมื่น สมมต อมรพันธุ ปริน เซสออฟเนเปอลสะ แล ข้า ราชการ ใน จำนวน ชุด ไป โดย ขบวน รถ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ของ กรุง อิตาลี สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ สยาม แล ทั้ง สอง พระองค์ ทรง เครื่อง เต็ม ยศ อย่าง จอม พล ทหาร แล ผู้ อื่น ๆ ก็แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์

ครั้นเวลาเช้า ๑ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน ทรงรถพระที่นั่งเปนรถที่ ๑ พร้อมด้วยพระมเหษีของพระเจ้ากรุงอิตาลี โปรดเกล้า ฯ ให้พระมเหษีประทับพระที่นั่งในรถข้างขวา ตามธรรมเนียม รถที่ ๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธ์ ปรินเสสออฟเนเปอลสะ อีก ๓ คันเปนรถหญิงนางกำนัลของพระมเหษี แลของปรินเซสออฟเนเปอลสะ แลข้าราชการตามเสด็จพระราชดำเนิน

พอมาถึงที่ว่างใหญ่ในเมือง เรียกว่าเปียสสะเดลอินดิเปนเด็นสา (Piazza dell Indipendenza) รถพระที่นั่งกับรถคันที่ ๒ ขับต่อไปถึงที่สนามทหาร เรียกว่าคำโปมิลิแตระ (Campo Militare) ซึ่งกองทหารทั้งหลายประชุมอยู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินตรวจแถวทหารเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับรถพระที่นั่งมาประทับ หยุดรถพระที่นั่งที่เปียสสะเดลอินดิเปนเด็นสาคอยทอดพระเนตรทหาร ซึ่งจะเดินขบวนผ่านถวายทอดพระเนตรสัก ๕ นาที สมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลีก็เสด็จพระราชดำเนิน มาประทับพระที่นั่งพร้อมเจ้านายแลนายทหาร ซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนม้า ณ ที่เปียสสะอินดิเปนเด็นสาพร้อมกันได้ประมาณ ๑๐ นาที กองทหารทั้งหลายก็จับเดินขบวนมาถึง วิธีที่เดินขบวนนั้น เคอแนลผู้เปนนายกองขี่ม้านำหน้ามาก่อน พอถึงถวายคำนับพระเจ้ากรุงอิตาลี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลพระมเหษีของสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลีแล้ว ขับม้าวกเข้ามาถวายคำนับกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี อย่างชักนำกองทหารในบังคับตนถวายตัว ต่อเคอแนลลงมามีทหารแตร ๑ วงเดินเป่า เพราะทหารกองใดเขามีแตรวงประจำกองของเขาทุกกอง พอมาถึงน่า

พระ นั่ง ทหาร แตร เช้า ยืน แถว ข้าง ทาง ทำ เพลง แตร เปน เพลง เดิน ให้ ทหาร กอง ของ ตน เดิน เมื่อ สิ้น กอง แล้ว เลย เป่า แตร เดิน ตาม หลัง กอง ไป กอง อื่น มา ถึง ก็ จัด ทำ อย่าง เดียว กัน ทหาร ที่ เดิน เปน ขบวน แถว ถวาย ตัว วัน นี้ มี ๘๐๐๐ เศษ ทหาร ดู ก็ ไม่ ใหญ่ โต ขนาด ทหาร ไทย การ ซ้อม เดิน ขบวน เรียบ ร้อย มี ทหาร กอง หนึ่ง ซึ่ง เรียก กัน ว่า ทหาร แบสะเลียรี แต่ง ตัว เสื้อ กังเกง สัก กระหลาด เขียว แก่ ข้อน ข้าง ดำ ขลิบ แถบ เสื้อ กัง เกง แดง ใส่ หมวก ประหลาด กว่า กอง อื่น เปน หมวก ดำ แบน ๆ ริมใหญ่ ทรง ต่ำ ๆ มี หงอน ไก่ พาด เอน ๆ ที่ ชาย หมวก ทหาร กอง นี้ เวลา ผ่าน ถวาย ตัว ไม่ เดิน ตาม ปรกติ มี แถว เหมือน กัน แต่ ใช้ วิ่ง ทั้ง กอง เวลา ที่ วิ่ง เปน หมู่ กัน มา พล เมือง ตบ มือ แสดง ความ ยิน ดี ด้วย เปน กอง ทหาร ที่ พล เมือง พอ ใจ มาก พอ เวลา เช้า ๓ โมง กอง ทหาร เดิน สุด ขบวน เสด็จ พระ ราช ดำเนิน กลับ มา ณะ พระ ราช วัง การ ซ้อม ทหาร วัน นี้ มี ราษฎร พล เมือง มา ดู เปน อัน มาก แน่นไป ทุก แห่ง

พอ กลับ มา ถึง พระ ราช วัง สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี พระ มเหษี แล เจ้า นาย ฝ่าย กรุง อิตาลี เสด็จ ไป นมัสการ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ประทับ ด้วย มี บาด หลวง ผู้ หนึ่ง อ่าน คำภีร์ ไบเบอล แล กระทำ วิธี ไหว้ พระ เย ซู ตาม ลัทธิ สาสนา คริส เตียน ประมาณ ครึ่ง ชั่ว โมง เปน เสร็จ การ ไหว้ พระ เย ซู แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา เสวย พระ กระยาหาร กลางวัน พร้อม ด้วย สมเด็จพระเจ้า กรุง อิตาลี แล พระ มเหษี ตาม เคย แล ใน เวลา เสวย แล้ว นั้น พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พระ ราช ทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ แก่ พระ มเหษี กรุง อิตาลี

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง ครึ่ง พระ มเหษี กราบ ทูล เชิญ พระ บาท สมเด็จ

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน ไปทอดพระเนตรการแจกรางวัล ในการช่าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี แลพระมเหษี มาที่ปะลัสโสเดอเอกสโปซิฉองเดอไฟ อาคตะ เปนที่ก่อสร้างขึ้นใหม่สำหรับใช้ในการรางวัลวิชา ซึ่งพระเจ้ากรุงอิตาลี ได้ทรงจัดให้มีขึ้นเพื่อบำรุงการวิชาช่าง เมื่อถึงแล้วมีเสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ ซึ่งเปนเจ้าน่าที่อ่านแอดเดรสกราบบังคมทูลแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลีแลพระมเหษีพระราชทานเหรียญแลรางวัลแก่นายช่าง ที่กอมมิตตีตัดสินว่ามีวิชาสูงกว่าคนอื่น เปนช่างเขียน ช่างปั้น ช่างหล่อ ช่างทำไฟฟ้าเปนต้น สมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี แลพระมเหษีทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้พระราชทานบ้างบางคน เวลาที่จะพระราชทานมีพระราชดำรัสว่า มีพระราชหฤไทยยินดีที่พระเจ้ากรุงอิตาลีแลพระมเหษีอนุญาต ให้ได้ทรงช่วยอุดหนุนในความเจริญแห่งวิชาช่างของกรุงอิตาลีแล้ว พระราชทานเหรียญทองบ้างเงินบ้างแก่นายช่างเปนหลายนาย ผู้ที่ได้รับจากพระราชหัดถ์ดูมีความยินดีมาก แล้วเสร็จพร้อมกัน เสด็จพระราชดำเนินไปโรงสอนการวิชาอีกแห่งหนึ่ง เรียกว่าแอกแคดิมีเดยลินเจ เปนงานปีที่สภานายก ของที่นี้อ่านแอดเดรสกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี แลกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอบพระราชหฤไทยที่ได้พระราชทานพระไตรปิฎกแก่แอแคดมีนี้ แล้วเจ้าพนักงานอ่านแอดเดรสแสดงการวิชาช่างที่ไปพบปะ แลมีมาแล้วในปีที่ล่วงมานั้น มีคนในห้องสักพันเศษ คำแอดเดรสฉบับหลังค่อนข้างยาวที่เปนอ่านหนังสือทั้งเล่ม

การ ที่ อ่าน นาน จน คน ที่ นั่ง ฟัง หลับ ไป เปน หลาย คน จน เวลา บ่าย ห้า โมง เศษ จึ่ง แล้ว เสด็จ กลับ มา พระ ราช วัง ควิรินะเล เวลา ค่ำ วัน นี้ การ เลี้ยง อาหาร เย็น โต๊ะ หลวง ร่น มา เวลา ๑ ทุ่ม เพราะ ปรินส์ะรูซโปลี เจ้า พนักงาน นครา ภิบาล กราบ บังคม ทูล พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี่ พระ อรรค มเหษี พร้อม ด้วย เจ้า นาย ข้า ราช การ ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน ทอด พระเนตร ดอก ไม้ เพลิง การ นี้ เรียก เดออฟเน ชันแนลเฟต ใน เวลา ค่ำ วัน นี้ ใน พระราชวัง ควิรินะเล จุด ประ ทีป ตาม ช่อง บาน พระแกล แล ที่ สถาน ที่ ว่า การ ทั้ง หลาย จัด การ ตาม ประทีป แสง สว่าง งดงาม

ครั้น เลี้ยง อาหาร เย็น แล้ว เวลา ๔ ทุ่ม เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน พร้อม ด้วย สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี่ พระ มเหษี พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กรุง สยาม แล กรุง อิตาลี ไป ที่ พลับพลา น่า ปินเซอ (Pincio) ซึ่ง เปน เขา ลูก หนึ่ง ใน ๗ ลูก ของ กรุง โรม ฝ่าย ทิศ เหนือ พระราชวัง ทาง สัก ๒๐ นาที โดย ขบวน รถ พลับพลาตั้ง ที่ เบียสสาไดปอม มิ โล จัด ทำ ตก แต่ง ตาม ประทีป งดงาม และ มี ทหาร เรียง ตาม ทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน แล มี ทหาร แตร แล ทหาร ล้อม วง น่า พลับ พลา ด้วย ตาม ทาง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน จุด เทียน แล คบ สว่าง ตลอด ทาง ที่ พระลาน ใหญ่ น่า พลับ พลา มี ราษฎร พลเมือง แน่น อย่าง งาน พระเมรุ แล ตาม ทาง ก็ แน่น เวลา รถ พระ ที่ นั่ง ผ่าน ไป ร้อง เสียง วิวา ถวาย ไชย มงคล แสดง ความ ยิน ดี เปน อย่าง ยิ่ง ที่ พลับพลา มี ขนม แล เครื่อง ดื่ม เลี้ยง เปนที่ สบาย ดอก ไม้ เพลิง ที่ จุด เขา แบ่ง เปน ๑๑ ตอน ชั้น ต้น จุด เปน รูป พระราชวัง ใหญ่

ต่อไป มี ดอก ไม้ ขะดุ พะเนียง จัง หัน กรวด นก บิน เปน ต้น พลุ ใหญ่ นั้น มี หลาย สิบ อย่าง งาม ๆ มาก เว ลา จุด ขึ้น ไป แล้ว แตก อีก หลาย ต่อ บาง ที่ เปน ไฟ สี ต่าง ๆ เต็ม ไป ทั้ง อากาศ บาง ที่ ไป แตก ย้อย กลาย เปน โคม ลอย แล พวง ระย้า สี งาม เต็ม ที่

ครั้น เวลา ๕ ทุ่ม เศษ ดอก ไม้ เพลิง จุด หมด แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ประทับ แรม ณ พระ ราชวัง ควิรินะเล ๑ ราตรี

วัน ที่ ๗ มิ ถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เว ลาเที่ยง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ประทับ โต๊ะเสวย พร้อม ด้วย สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี พระ มเหษี ฮิสะรอย แอล ไฮ เนสปรินซ ออฟ เนเปอล เสนาบดีแล ข้า ราชการ กรุง อิตาลี ณ พระ ที่ นั่ง สะเตด รูม ตาม เคย ครั้น เสวย เสร็จ สม เด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ประทับ ใน ห้อง น้ำ เงิน ซึ่ง เปน ที่ ประทับ พระ อรรคมเหษี ๆ ถวาย สุนักข์ โรมัน สี ดำ ขน ยาว คู่ หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ขอ ให้ ทรง ตั้ง ชื่อ พระ อรรคมเหษี ทรง เขียน ชื่อ ด้วย ลาย พระหัตถ์ สุนักข์ ผู้ ชื่อ โร โม โล เปน ชื่อ แห่ง ชาย ชาว เมือง โรม นาง สุนักข์ ชื่อ เรีย เปน ชื่อ ผู้ หนึ่ง ที่ มี ชื่อ เสียง ใน เมือง โรม แล้ว ทรง นำ สาย สร้อย สำหรับ ประดับ ข้อ พระกร เปน นิล เม็ด ใหญ่ กลาง เพ็ชร บริน เลียน เม็ด ใหญ่ รอบ ให้ พระ เจ้า แผ่น ดิน ส่ง ไป ถวาย สำหรับ พระราชทาน สมเด็จ พระ บรมราชินีนารถ แล้ว พระเจ้าแผ่น ดิน เชิญ เสด็จ ไป ทอด พระเนตร พระรูป ของ พระองค์ แล พระ มเหษี ที่ พระ ที่ นั่ง ชั้น ต่ำ ซึ่ง เปน ที่ ประทับ ของ พระเจ้า วิก ตอเรีย อิมา นุเอลเล เปน พระ รูป ศิลา ครึ่ง พระองค์ ซึ่ง นาย ช่าง ฝีมือ เอก ใน กรุง โรม ได้ ทำ ขึ้น เปน ของ ถวาย พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว จะ ส่ง

เข้าไปยังกรุงเทพ ฯ แล้ว พอจวนเวลาเสด็จพระราชดำเนิน พระมเหษี แลปรินเสสออฟเนเปอลสะ มาส่งเสด็จพระราชดำเนินถึงพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทูลลาพระมเหษี แลลาปรินเสสออฟเนเปอลสะ เจ้านายฝ่ายในพระมเหษี ทรงแสดงพระราชหฤทัยไมตรี ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเปนอย่างยิ่ง แลพระราชทานพระกรให้เจ้านาย แลบรรดาข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนิน จับจุบถวายคำนับกราบทูลลานั้นทุกคน แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี แลปรินซออฟเนเปอล ตามมาส่งเสด็จพระราชดำเนินถึงสเตชันรถไฟ เสด็จพระราชดำเนินมาในรถพระที่นั่งเดียวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รวมรถหลวงที่จัดมาส่ง ๑๐ รถ ตามทางที่เสด็จพระราชดำเนินแต่พระราชวังควิรินะเลจนถึงสเตชันรถไฟ มีทหารยองดามรียืนรายแถว แลที่สเตชันมีทหาร ๓๐๐ คนส่งเสด็จพระราชดำเนิน ประดับพระเกียรติยศ ที่สเตชันมีผู้สำเร็จราชการเสนาบดี แลข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนของกรุงอิตาลีคอยเฝ้าส่งเสด็จพระราชดำเนินพร้อมกันตามถนน มีพลเมืองมาดูแน่นร้องเสียงวิวาถวายไชยมงคล แลแสดงอาการรื่นเริงยินดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท

เมื่อถึงสเตชันแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทูลลาสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี แลลาฮิสรอยแอลไฮเนสปรินซออฟเนเปอล ต่างพระองค์ทรงกอดรัดจุมพิตตามขัติยราชพระเพณี เจ้านายแลข้าราชการในรุดที่ตามเสด็จพระราชดำเนิน ได้กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี พระราชทานพระหัตถ์ให้ถวายคำนับลาทุกคน แสดงพระราชหฤทัยเสียดายในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จพระ

ราช ดำเนินไป จาก กรุง โรม นั้น เปน อัน มาก

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง ได้ เวลา รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ออก จาก กรุงโรม ที่ สเตชัน รถ ไฟ นาย ผาด นักเรียน บุตร หลวง ฤทธิ์ นาย เวร (พุด) ซึ่ง นำ สิ่ง ของ มา แต่ เมือง ปารีส ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท การ ที่ สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี แล พระ อรรค มเหษี จัดการ รับ พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ใน กรุง โรม นี้ ทรง เปน พระราช ธุระ รับ รอง โดย แขง แรง ทุก ประการ ทุก อย่าง แล ทรง สนิท ชิดชม เปน อย่าง ยิ่ง พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง พระราช สำราญ เปน อัน มาก

ใน เวลา ที่ อยู่ ใน กรุง โรม ได้ สังเกต แล ได้ สวน ได้ ความ ว่า กรุง โรม เปน กรุง ใหญ่ มี พล เมือง ถึง ๔๖๓๗๙๐ คน เปน เมือง ตั้ง อยู่ บน เขา ต่ำ ๆ ๗ ลูก เรียก ชื่อ ว่า แคบ บีโตไล ๑ ปะลัตไต ๑ อาเวนไต ๑ ควิรีเนล ๑ อิมิเนล ๑ เอสะควีไล ๑ เชเรียว ๑ เปน ที่ สูง ๆ ต่ำ ๆ ไป ทั้ง เมือง เมื่อ ดู บน ที่ สูง แล เห็น บ้าน เรือน ตั้ง อยู่ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ มี แม่ น้ำ ผ่าน กลาง เมือง ขนาด คลอง บาง กอกน้อย แต่ เปน ลำ ห้วย น้ำ ตื้น ไหล ไป ลง ทเล ทาง ๓๔ ไมล์ เท่า กับ ๕๕๔ เส้น เศษ เรียก ว่า แม่น้ำไทเบอร์ แต่ พวก อิตาลี เรียก ว่า แม่น้ำ เทเวรี มี สพาน ข้าม น้ำ ๑๑ สพาน เมือง ตั้ง อยู่ ฝั่ง ซ้าย แม่ น้ำ มาก กว่า ฝั่ง ขวา แบ่ง เปน เมือง เก่า เมือง ใหม่ เมือง เก่า ก็ คือ ทาง คอ ลอส เสี้ยม วัง เซซา แล วัง คะลา แคลรา นั้น ทาง เมือง เก่า ดู รุงรัง รก เงียบ ถึง ทาง เมือง ใหม่ ก็ ไม่ สู้ ครึก ครื้น มี ตึก สูง สูง ถนน กว้าง ไม่ พอ กับ ตึก พา ให้ ถนน เปน กรอกไป ตาม ถนน ปูพื้น ศิลา หนา ใหญ่ ปู ตาม แบน แต่ เปน ศิลา สี่ มอ ๆ ปู สลับ เยื้องไป มา

เรียบร้อย สองข้างทางมีทางเล็กสำหรับคนเดิน ปูด้วยศิลา น่าข้างบนทำเปนล่อง ๆ ให้เดินจับเท้าไม่ให้ลื่น ดูถนนเรียบร้อยดี มีเสียแต่ที่รถไปมาดังมาก ถนนปูศิลาเช่นนี้ไม่ใคร่เห็นมีรดน้ำ บางแห่งก็มีถนนโรยศิลาแต่รักษาดี การรดน้ำกันฝุ่น เขามีท่อน้ำริมถนน เวลาจะรดเอาสายท่อยาวมาต่อกับก๊อกน้ำ เปิดรดถนนไม่ต้องเหนื่อยแรง รดชุ่มชื่นทั่วถึงได้ดี ราษฎรพลเมืองดูมีคนอนาถามาก แต่งตัวเปนเสื้อผ้าสักกระหลาดเก่าเหม็นสาบ เพราะซักไม่ใคร่ได้ รองเท้าก็อย่างหนังหนาๆ ที่เดินไม่มีรองเท้าก็มาก ด้วยรดูนี้ร้อนกลางวันเกือบคล้ายคลึงกับกรุงเทพฯ ปรอทร้อนหนาวฟาเรนไฮต์สูงเพียง ๗๒ ดีกรี พาหนะที่ไปมามีทางรถรางหลายสาย นอกนั้นใช้รถเปนพื้น รถขนของอย่างเลวมีแต่ลูกล้อพอติดกันไปได้ก็มีมาก ใช้เทียมม้าเปนพื้น มีลาลากบ้าง คนผู้ชายผู้หญิงลากรถบันทุกของก็มี

ตลาดร้านขายของในกรุงโรม ดูไม่สู้ครึกครื้นอย่างเมืองอื่น ๆ ของดีดูมีไม่มาก แท้ที่จริงดูทั่วไปในกรุงโรมเทียบกับเมืองฝรั่งอื่น ๆ ไม่มีครึกครื้นแลดูเปนเมืองโบราณ ๆ

ในกรุงโรม มีสิ่งที่ควรชมว่าประเสริฐสองอย่าง คือ ของโบราณอย่างหนึ่ง แลการช่างอย่างหนึ่ง ของโบราณ ๆ จริงก่อนพระพุทธสาสนากาลโดยมาก นับกันตั้งพันปี ๆ ดังเช่นพระราชฐานของครั้งพระมหากระษัตริย์โรมัน ซึ่งบางองค์มีพระเดชานุภาพปราบปรามทั่วปยุโรปได้ ของฝีมือช่างก็เปนช่างอย่างประเสริฐ มีชื่อเลื่องลือปรากฏแต่โบราณมาจนทุกวันนี้ มีช่างเขียน ช่างปั้น แลช่างหล่อ ช่างสลักรูปศิลาแต่โบราณมาจนทุกวันนี้ ไม่มีชาติใดทำดีเสมอเหมือนได้

ผู้ ที่ จะ มา เที่ยว ใน กรุง โรม ตอน กลาง ประ เทศ อิตาลี เวลา ที่ ดี แต่ ปลาย เดือน มีนาคม ถึง สิ้น พฤษภาคม ตอน หนึ่ง หรือ ตั้ง แต่ ปลาย เดือน กันยายน ถึง กลาง เดือน พฤศจิกายน ตอน หนึ่ง ที่ ดี ที่ สุด ก็ เดือน ตุลาคม ปรอท สูง เพียง ๖๓ ดีกรี ถ้า เดือน มิถุนายน แล้ว จับ ร้อน กรกฎาคม สิงหาคม ยิ่ง ร้อน จัด ปรอท ถึง ๗๖ ดีกรี ถ้า ร้อน ปาน นี้ เปน ดัง ทาง กรุง เทพ ฯ ก็ ไม่ สู้ กระไร นัก เพราะ ไม่ ต้อง นุ่ง ห่ม เครื่อง หนา แต่ ที่ ประ เทศ นี้ ถ้า ร้อน ถึง ปาน นั้น แล้ว เดือด ร้อน เพราะ การ นุ่ง ห่ม อยู่ ข้าง จะ หนา การ ที่ จะ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ตรง ไป เมือง ฟะลอเรนส์ ไม่ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ไป เมือง เนเปอลส์ ตาม ระยะ ทาง เดิม ที่ กะไว้ นั้น เพราะ ล่วง มา ถึง เดือน นี้ อากาศ ทาง เมือง เนเปอลส์ เปน เมือง อยู่ ทิศ ใต้ ลง ไป ร้อน จัด เกรง ว่า จะ ไม่ ทรง พระ สำราญ

รถ ไฟ ที่ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน เปน รถไฟ หลวง อย่าง ดี จัด ส่ง พระ ราช ดำ เนิน แล สมเด็จ พระ เจ้า กรุง อิตาลี จัด นาย พล เอก ราชองครักษ์ อาเปลลีอูซ แล นาย พันโท เกรป บี่ ราช องครักษ์ ตาม เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน แล คง เตเยียนนิซซี (Conte Enrico Giannuzzi) มา เปน เจ้าพนักงาน จัด การ ราช พาหนะ ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ด้วย รถ พระ ที่ นั่ง มา ตาม ที่ ฝั่ง ขวา ลำ แม่ น้ำ ไท เบอร์ เวลา บ่าย ๓ โมง ๑๕ นาที ถึง เมือง ออเต (Orte) มี กอง ยอง ดามรี ประมาณ ๑๐๐ เศษ เปน กอง รับแล ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ประดับ พระ เกียรติยศ เมือง ออเต เปน เมือง เล็ก ๆ เวลา บ่าย ๔ โมง ถึง เมือง ออระวิโต (Orvieto) เปน เมือง เล็กแต่ ประหลาด เปน เมือง ตั้ง อยู่ บน น่า ผา สูง กว่า พื้น ที่ ดิน เกือบ ๓ เส้น น่าผาเปน กำแพง เมือง เวลา บ่าย ๔ โมง ๕๘ นาที ถึง เมือง คิวซี (Chiusi) เปน

เมืองเล็ก ต่อมาเวลาบ่าย ๕ โมง ๒๐ นาที ถึงหนองชื่อทะราซิเมโน (Lago Trasimeno) เปนหนองย่อม ๆ อยู่หว่างเขาข้างขวามือกว้างสัก ๕๖๐ เส้น เขาว่าน้ำลึกเพียง ๒๐ ฟิต ริมหนองเปนเขาต่ำ ๆ ต้นไม้มาก เกาะในหนองสามเกาะ มีบ้านตามชายหนองบ้างเล็กน้อย พ้นจากหนองมาดูพื้นที่ทำเลดีเปนที่ไร่นามาก มีบ้านเรียงรายไปมิได้ขาดจนถึงเมืองคอระโตนา (Cortona)อยู่บนเนินเขาขวามือ มีป้อมค่ายของโบราณอยู่บนนั้นงามดี เวลาย่ำค่ำ ๕ นาทีถึงเมืองอาเรกโส (Arezzo) เปนเมืองขนาดเขื่อง แล้วเปนบ้านต่อมาไม่ขาดเวลา มีเมืองมงเตวาคี (Montevachi) เมืองเยียวานี (Giovanni) มีบ้านเรือนผู้คนครึกครื้นตลอดมาไม่ขาดย่าน สองข้างทางทั้งที่ราบแลที่บนเขา เปนสวนต้นผลไม้ต่าง ๆ มีองุ่นไร่เข้าสาลีเข้าโภชเปนพื้น ดูงามสอาดดีงามน่าพิศวง พอจวนจะถึงเมืองฟะลอเรนสะยิ่งครึกครื้นงามขึ้นทุกที เวลา ๑ ทุ่ม ๕๕ นาที รถพระที่นั่งถึงสะเตชัน รถไฟเรียกว่าสะเตชัน เซนตรานคือกลางเมืองฟะลอเรนสะ (Florence) ซึ่งชาวอิตาเลี่ยนเรียกว่า เมืองฟีเรนเซ (Firenze) ที่สะเตชันรถไฟ รัฐบาลอิตาลีจัดให้นายพลเอกคะเตมอราดิลาฟริโน (Conte Morra di Lavriano) คุมทหาร ๒๐๐ คนแลมีแตรประดับพระเกียรติยศ ฝ่ายพลเรือนมีคงเตพิลิยิโนตอริยานิ ผู้ว่าราชการเมืองฟะลอเรนสะ กับกรมการมารับเสด็จพระราชดำเนิน ตั้งแต่สะเตชันมาจนถึงโฮเต็ลที่ประทับ พลเมืองมาดูแน่นจนรถจะไปได้โดยยากแสดงอาการยินดีในการที่เสด็จพระราชดำเนินมาถึงนั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำเนินตรวจแถวทหาร มีพระราชดำรัสแก่นายพลเอก ทรงขอบใจที่จัดการรับเสด็จพระราช

ดำเนินแล้วเสด็จทรงรถพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินจากสะเตชั่นมาประทับแรมที่โฮเต็ลคอนติเนนเชลรอยแอลเดอลาเป ซึ่งพระยาสุริยานุวัตรล่วงน่ามาจัดรับเสด็จพระราชดำเนิน คือจัดชั้นที่สองทั้งชั้นไม่ให้ผู้ใดมีอยู่ร่วมโฮเต็ลนี้ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำอาระโน ฝั่งขวาขาล่องมีถนนอยู่หว่างแม่น้ำกับโฮเต็ล น่าโฮเต็ลทางเหนือมีถนนเรียกเบียสสามานิน ค่ำวันนี้เวลายามเศษจึ่งได้เสวยพระกระยาหาร

วันที่ ๘ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้าเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร เกลเลอรีขายภาพสีน้ำมันชื่อ ปีสานี (L. Pisani) แลร้านช่างประดับหินเปนลายภาพชื่อเปียระบัส ลันติเอนต์พีลส์ (Pierre Bazzanti & Fils) การประดับภาพเช่นนี้เปนช่างอย่างหนึ่งในเมืองฟะลอเรนซ คือ เอาศิลาสีต่าง ๆ มาเจียรไนให้ย่อมแล้ว เอาประดับฝังลงในพื้นศิลาดำประดับเปนภาพแลลายดอกไม้ใบไม้แลลายต่าง ๆ ได้ ประดับเรียบจนไปเปนเนื้อเดียวกันไม่ใคร่เห็นรอยประดับ แลดูถ้าไม่พิศจริง ๆ ก็นึกว่าลายเขียนบนศิลา ที่ประดับงามก็เปนลายดอกไม้ใบไม้ ที่ประดับเปนภาพคน ต้องเปนภาพคนแก่หรือบาดหลวงที่หน้าตาคร่ำคร่า ๆ จึ่งจะเข้าที เพราะศิลาประดับมักย่น ถ้าน่าภาพคนหนุ่มสาวไม่ใคร่ได้ดี

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จพระราชดำเนินบ้านช่างเขียนรูปภาพคนด้วยสีน้ำมัน ที่ถนนเปียสสะดอนะเตลโลที่ ๖ (Piazza Donatello 6) โปรดเกล้า ฯ ให้โปรเฟสเซอคอดิยานิ (Gordiggiani) ซึ่งเปนช่างเขียนรูปภาพสีน้ำมันอย่างดี เขียนพระบรมรูป การที่เขียนน่าดูมาก คือนายช่างกราบบังคมทูลพระกรุณาประทับบนพระเก้าอี้ เยื้องหน้าเบื้องขวานายช่าง แล้วนายช่างก็เขียนพระบรมรูปด้วยสีน้ำมันบนแผ่นผ้าขึงนั้นทีเดียว

ไม่ต้องร่างด้วยเส้นดินสอให้เปนเค้าเงื่อนก่อน อย่างที่เคยเห็นมาแต่ก่อน ๆ แลดูพระบรมรูปแล้วเขียนสีป้าย ๆ ลงในแผ่นผ้า แลนายช่างทำกิริยายิ้มแย้มเพื่อให้ทรงพระสรวล จะได้พระอาการกิริยาพระภักตร์ ทางซ้ายของนายช่างมีกระจกใหญ่ติดไว้ เพื่อให้ทรงทอดพระเนตรเห็นพระบรมรูปในเวลาที่เขียนนั้น ได้เปนที่สำราญพระราชหฤไทยมิให้ทรงพระรำคาญ ในเวลาประทับนั้นได้ทาสีเขียนอยู่เวลา ๕๐ นาที เปนพระบรมรูปครึ่งพระองค์พอเปนเค้าคล้ายคลึง นายช่างหยุดพักเพราะเวลาประทับคราวหนึ่งนานอยู่แล้ว แลแสงสว่างเย็นมากค่อนข้างจะมัว ช่างเขียนภาพสีน้ำมันที่ดีอย่างนี้ หาเงินได้มากค่อนข้างจะมั่งมีด้วยมีคนมาเขียนเสมอ รูปหนึ่งขนาดเท่าคนราคาไม่ใคร่ต่ำกว่ารูปละ ๑๐๐ ชั่ง เขียนสองหรือสามวันก็แล้วเสร็จ พอเวลาบ่ายห้าโมงเสด็จจากบ้านช่างเขียนรูป เสด็จประพาศในเมืองแล้ว ข้ามแม่น้ำอาระโนที่ตะพานอาเลออเรสี่ เสด็จพระราชดำเนินถึงบนเนินเขาเปนที่ลานใหญ่เรียกว่า เบียสสะเลมิคะลันเยียวโล (Piazzale Michelangiolo) บนลานนี้มีคนมาเที่ยวเล่นเย็นสบายมีที่นั่งแลเดินเล่น แลมีเรสะตอรังที่ขายเครื่องรับประทานอันดี เปนที่บนเนินเขาเกิน แลเห็นในเมืองฟลอเรนส ได้ถนัดคล้ายกับขึ้นภูเขาทองดูกรุงเทพฯ แต่ที่นี่มีถนนรถขึ้นลงได้สดวก กลางลานนี้มีรูปหล่อด้วยทองปรอนซ์ อยู่บนแท่นหินสูงเปนรูปดอวิกซึ่งคัดมาจากรูปเคลเอนยีโล เปนรูปหล่อจากตัวอย่างในแอกแคะมีเดลเบลอาตในเมืองนี้สูงประมาณ ๓ วา ที่มุมแท่นมีรูปหล่อทองปรอนซ์ใหญ่กว่าขนาดคน ๔ รูป ๆ ชายสองหญิงสอง เรียกว่ารูปกลางวัน รูปกลางคืน รูปเช้า รูปเย็น เปนรูปที่ทำยังไม่เสร็จที่เดียว เพราะ

ว่า รูป เดิม ที่ คัด มา จาก ที่ ฝัง ศพ แซ่ เมดิชี่ หล่อ ก็ ยัง ไม่ แล้ว ค้าง อยู่ อย่าง รูป เหล่า นี้ แล ไป ทาง ทิศ เหนือ ใน เมือง ฟลอเรนส์ะ เห็น เมือง ได้ ทั้ง สิ้น เปน เมือง ใหญ่ ไร่ เรี่ย กับ กรุง โรม แต่ งาม กว่า กรุง โรม ตั้ง อยู่ ฝั่ง ฟาก ขวา แม่ น้ำ อาระโน แต่ ริม น้ำ ไป จน จด ริม เขา ข้าง เหนือ เปน ตึก สูง งาม มั่น คง แขง แรง หมดจด เรียบ ร้อย กำลัง เจริญ ถึง บน ภูเขา นอก เมือง ทาง ฝ่าย เหนือ แล ดู เต็ม ไป ด้วย ตึก ทั้ง สิ้น ที่ มิใช่ตึก ก็ เปน ส่วน ต้น ไม้ ดอก งาม นับ ได้ ว่า เปน เมือง ที่ สบาย ได้ เมือง หนึ่ง พล เมือง ว่า มี ถึง ๑๙๕๐๐๐ คน เปน ชนิด คน มี ฝี มือ ใน การ ช่าง ทั้ง หลาย เคย เปน เมือง หลวง ของ ประเทศ อิตาลี แต่ ๓๓ ปี มา แล้ว แล ดู ไป ใน เมือง ของ ที่ สูง ใหญ่ เยี่ยม อยู่ ใน เมือง คือ วัด ดัว โม แล หอ ระฆัง คำปะนิน พล เมือง แล รถ ไป มา คับ คั่ง ครึก ครื้น ด้วย มี ร้าน ขาย ของ ดี ๆ เปน อัน มาก ลำ แม่ น้ำ อาระโน ที่ ผ่าน ใน เมือง เปน ลำ น้ำ ตื้น เปน ลำ ธาร ขนาด คลอง บาง กอก น้อย มี ตะพาน งาม ๆ ข้าม แม่ น้ำ หก ตะพาน แต่ เมือง ที่ มี ฟาก ข้าง ใต้ หรือ ฝั่ง ซ้าย แม่ น้ำ ขา ล่อง มี บ้าน ไม่ สู้ มาก เปน ธรรมดา ของ เมือง ทั้ง หลาย ที่ ตั้ง ริม แม่ น้ำ ฟาก ข้าง หนึ่ง คง จะเลว กว่า ฟาก หนึ่ง ไว้ ไม่ ใคร่ ดี เท่า กัน ได้

ความ งาม ของ เมือง ฟลอ เรนส์ะ นั้น ใช่ ว่า จะงาม แต่ พื้น ที่ พลเมือง ก็ มี ความ งาม ใน วิชา ช่าง ต่าง ๆ เปน อย่าง ดี ด้วยเปน ต้น ว่า ช่าง เขียน ช่าง ปั้น ช่าง สลัก ช่าง หล่อ ช่าง ทอ ผ้าเทเปสตรี่ ช่าง ประดับ ศิลา ช่าง ประดับ กรวด แก้ว สี ต่าง ๆ อย่าง โมเสก เหล่า นี้ นับ ถือ กัน ว่า จะ หา ช่าง ใน เมือง อื่น สู้ ได้ โดย ยาก ผู้ ที่ มา เมือง ฟลอเรนส์ะ มักมา เพื่อ ใคร่ ได้ ชม วิชา ช่าง ทั้งหลาย เหล่า นี้ มาก กว่า อย่าง อื่น เพราะ ร้าน

ได ใน เมือง ฟลอ เรนส์ะ ถึง จะ เปน ร้าน เล็ก น้อย เพียง ใด ก็ดี ย่อม มีการ ช่าง ซึ่ง ควร ดู ได้ ประกอบ อยู่ เปน นิตย์

เมื่อ กลับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประพาศ ถนนใหญ่ ตาม ริม น้ำ ฝั่ง ขวา ตอน ท้าย เมือง เปน ถนน ใหญ่ ปลูก ต้น ไม้ งาม เรียบ ร้อย ทั้ง สอง ฟาก เปน เวลา เย็น ที่ ผู้ ดี พล เมือง แต่ง ตัว หมด จด งด งาม ขี่ รถ ไป เที่ยว ตาก อากาศ ทาง นี้ ด้วย เปน ที่ สำราญ พอ เวลา ทุ่ม เศษ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน กลับ มา ประทับ แรม ณะ โฮเต็ล คอนตินเนน เชล รอยแอล เดอลา ไป หนึ่ง ราตรี

วัน ที่ ๙ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จ พระราช ดำเนินไป ที่ บ้าน ช่าง ถ่ายรูป ชื่อ ปรอยิ (Brogi) โปรด เกล้า ฯ ให้ ช่าง ฉาย พระ บรมรูป ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมง เศษ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ร้าน ช่างทองชื่ออาคาริสีนิโปเต (G, Accarisi & Nipote) ถนนคอนาวินิ ทอดพระ เนตร การ ช่าง ทำ เครื่อง เงินทอง ต่าง ๆ แล้ว เสด็จพระราชดำเนินไป บ้านโปรเฟส เซอ กอดิยา นี ซึ่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน แต่ วาน นี้ ทรง ทอด พระเนตร พระ บรม รูป ซึ่ง เขียน ส่วน ฉลอง พระองค์ จวน จะ แล้ว เสร็จ แล ทอด พระเนตร พระรูป สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรมราชินี นารถ ผู้ สำเร็จ ราชการ แผ่น ดิน ต่าง พระองค์ ซึ่ง โปรดเกล้า ฯ ให้ เขียน สี น้ำ มัน นาย ช่าง ได้ ลง มือ เขียน มา แต่ เช้า วันนี้ ร่วม จวน จะ แล้ว แล เหมือน พระ รูป เปน อันมาก แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ณะ บ้าน โปรเฟสเซอ เกลลี (Gelli) ช่าง เขียน รูป น้ำมัน ที่ ดี อีก แห่ง หนึ่ง เพื่อ จะ โปรด เกล้า ฯ ให้ เขียน รูป หมู่ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนินโดย รถ พระ ที่ นั่ง เสด็จ ประพาศ ในเขตร เมือง ฟลอเรนส์ะ ถึงบ้านหนึ่ง เรียก ว่า วิลาแฟปริกคอต โต ซึ่ง เปน บ้าน ที่ อยู่ ของ คงเตแฟ ปริกคอต โต

พอ คงเตแฟปริกคอตโต ได้ทราบ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไปน เรือน ทอด พระเนตร ที่ พัก อาไศรย แล้ว เชิญ เสด็จ ประพาศ ทอด พระเนตร ที่ ในเซาร บ้าน ซึ่ง เปน ที่ งาม แล เมื่อ สมเด็จ พระนาง เจ้า กวินวิก ตอ รีย พระนาง เจ้า ของ ชาว อังกฤษ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เมือง ฟลอเรนสะ ได้ ให้ เจ้า พนักงาน จัด ว่า ที่ บ้าน นี้ เปน ที่ เช่า โปรด เกล้า ฯ ให้ คงเตแฟ ปริก คอตโต นำ ภรรยา แล บุตร สาว มา เฝ้า ได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท พอ ได้ เวลา ประมาณ ทุ่มเศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา โฮเต็ล คอนติเนนะชลรอย แอลเคอ ลาเป

เวลา ๗ ทุ่ม เศษ พระ เจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น สรรพสาตร ศุภกิจ เสด็จ มา จาก กรุง ปารีศ มี นาย ชู เปรียญ ตาม เสด็จ มา หนึ่ง คน

วัน ที่ ๑๐ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า พระบาทสมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ประทับ ใน ห้อง ใหญ่ ชั้น ที่ ๓ ของ โฮเต็ล โปรด เกล้า ฯ ให้ โปรเฟสเซอฟั้นตักเคียวติ (Professor Fantac Cheotti) ขึ้น พระ บรมรูป ข้าง พระภักตร์ เบื้อง ข้าง ซ้าย อย่าง รูป โปรฟิล ปั้น ด้วย ดิน ประมาณ ๒ ชั่ว โมง พอ เปน เค้า แล้ว เสด็จ ขึ้น พระ เจ้า น้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตร ศุภกิจ ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ใน เวลา วันนี้

ครั้นเวลา บ่าย เสด็จ ออก เสวย พระกระยาหาร กลาง วัน แล้ว พระยา ศรี สุริยราชวรานุวัตร นำ นาย ชู เปรียญ ซึ่ง มา ส่ง เสด็จ พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม หมื่น สรรพสาตร ศุภกิจ เฝ้า ทูล ลอองธุลี พระ บาท นาย ชู คน นี้ เปน นักเรียน ที่ เล่า เรียน ใน ประเทศเยอรมัน สอบ ไล่ ได้ ดี แล้ว แล ได้ ประกาศ นิยบัตร เปน ดอก เตอ ออฟฟิลอซ โซฟี่ คน แรกใน ฝ่าย ไทย มี พระ ราช

ดำรัส ด้วยตาม สม ควร แล้ว เสด็จ ขึ้น

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ด้วย ขบวน รถ จาก โฮเต็ล ที่ ประทับ ไป บ้าน โปรเฟสเซอ กอดิยานี่ ประทับ ให้ นาย ช่าง เขียน พระ บรมรูป ครึ่ง พระ องค์ เท่า ขนาด พระ องค์ ต่อไป เขียน พระ ภักตร จวน แล้ว เหมือน พอใช้ ยัง จะ ต้อง แก้ ไข อีก เล็ก น้อย ใน เวลา อื่น แต่ พระ บรม รูป นี้ มิ ใช่ พระบรม รูป ที่ เขียน เมื่อ วัน ที่ ๘ เพราะ รูป นั้น เปน แต่ รูปรอง เขียน พอ เปน เค้า ส่วน พระ รูป สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรม ราชินีนารถ ก็ แล้ว พอ เท่า กัน แล ดู ไกล ๆ จำ ได้ ดี ช่าง เขียน เช่น นี้ มี ชอบ กล ๆ คือ เขียน รูป อะไร ๆ ทิ้งไว้ ที่ ไม่ แล้ว มี มาก ถ้า หา ของ ที่ จะ ใช้ ประกอบ กับ รูป ไม่ ได้ ก็ ค้าง ๆ ไป รูป เหล่า นั้น ถึง ไม่ แล้ว ก็ มี ราคา มาก ถ้า ยิ่ง คน เขียน ตาย ลง ใน ระหว่าง นั้น กลับ ยก กัน ว่า เปน รูป สำคัญ หา อีก ไม่ ได้ ราคา ขึ้น ทัน ที ที่ จะ เขียน รูป ถ้า จะ ให้ ได้ ดี ที เดียว ต้อง ให้ เจ้า ตัว มา นั่ง ให้ ดู ยิ่ง หลาย ครั้ง ยิ่ง ดี แล นุ่ง ห่ม ผ้า เสื้อ สี อย่าง ใด ควร นำ เครื่อง แต่ง ตัว มา ให้ นาย ช่าง แล ต้อง แต่ง ให้ ดู ด้วย เพื่อ จะ ให้ เห็น เงา ใน กลีบ ผ้า ถ้า ได้ ครบ ครัน ดัง นั้น นับ ว่า เปน ได้ เหมือน จริง งาม จริง ดัง เช่น เวลา วัน นี้ นาย ช่าง จะ เขียน พระ รูป สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรม ราชินีนารถ ต่อ ไป แก ไม่ รู้ ได้ ว่า ผ้า โปร่ง ชาย ฉลอง พระองค์ อย่าง ใด ต้อง ให้ จัด คน ไป เที่ยว หา ได้ ชาย ผ้า โปร่ง ขาว อย่าง งาม จริง มา ให้ นาย ช่าง เขียน ดู เปน ตัว อย่าง ชาย ผ้า โปร่ง ฉลอง พระ องค์ จะ ได้ เขียน ต่อ ไป พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช หฤทัย โปรด โปรเฟสเซอกอดิยานี่ ว่า เปน นาย ช่าง เขียน ดี เมื่อ จวน เวลา เสด็จ กลับ ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ พระ ราช ทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ จุล

สุราภรณ์ จ, ม, แก่โปรเฟตเซอกอดิยานี้

เวลาวันนี้บ่าย ๔ โมง ๑๕ นาที คงเตพีลิยิโนตอริยานิ ผู้ว่าราชการเมืองฟลอเรนส์ะ เรียกกันว่าสินดะโค (Sindaco) กราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ แลข้าราชการในจำนวน ประชุมสโมสรที่บ้านหลวง เรียกว่าปลัสโส่เว็กเคียว (Palazzo Vecchio) แลเชิญกรมการผู้ใหญ่ฝ่ายทหารพลเรือน แลผู้ดีในเมืองฟลอเรนส์ะรวม ๕๐๐ คน มีชายประมาณ ๔๐๐ หญิง ๑๐๐ เศษ เพื่อได้รับเกียรติยศในการจะได้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท การที่แต่งตัวเชิญใส่เสื้อฟร๊อกโก๊ต

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากบ้านช่างเขียนมาที่ปะเลส์โส่เว็กเคียวสินดะโค จัดตกแต่งที่ตึกเรียบร้อย มีแตร ๒ วง แลมีทหารรายแถวแต่น่าตึก ตลอดทางที่เสด็จพระราชดำเนิน ในตึกทุกชั้น พอเสด็จพระราชดำเนินถึงบันไดสินดะโค แลนายพลเอกคงเตมอราดิลาฟริโน รับเสด็จพระราชดำเนินไปห้องใหญ่เบื้องตวันออก แล้วนำกรมการฝ่ายทหารพลเรือนแลชายหญิงผู้ดี เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเปนลำดับกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสปราไสยด้วยตามสมควร แล้วทรงเซ็นพระปรนามาภิธัย เปนอักษรไทยแลอักษรอังกฤษ ในสมุดเยี่ยมเยียนของที่นี้ ซึ่งมีไว้สำหรับให้คนชั้นสูงเซ็นแล้ว สินดะโคจัดพระสุธารศแลเครื่องว่างทูลเกล้า ฯ ถวาย แลจัดเครื่องดื่มขนมของรับประทาน เลี้ยงคนบรรดามาในที่ประชุมนั้น เปนการสนุกสบายยินดีรื่นเริงทั่วหน้ากัน บรรดาคนที่ได้เฝ้าได้ฝ่าลอองธุลีพระบาท มีความปิติยินดีเปนล้นเกล้า ฯ แถมี

ความ พอ ใจ ใน พระราชอัธยาไศรย อย่าง ยิ่ง ใช่แต่เท่า นั้น ตาม ทาง ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน แม้ จะ ทรง ฉลอง พระองค์ ตาม ปรกติ ก็ ดี ราษฎร ยัง มา คอย ดู ออก ล้น หลาม เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง ร้อง เสียง วิวา ถวาย ไชยมงคล เอ็งแซ่ เมื่อ เสวย พระ สุธารศ แล้ว มี พระราช ดำรัส แก่ สินดะโค แล กรมการ เมือง ฟะลอ เรนส์ ว่า

เรา มี ความ ชื่น ชม ยิน ดี ตั้งแต่เรา เข้า มา ใน เมือง ซึ่งเปน บ่อเกิด อัน วิเศษ ของ วิชา ช่าง อย่าง ประณีต เนื่อง มา แต่ เมือง เอเทน นี้เพราะมี สิ่ง ที่ ปรากฏ เห็น ชัด ได้ ใน สิ่ง ทั้ง ปวง ที่ อยู่ โดย รอบ เรา ที่ ใน วัง อัน สง่า งาม ดั่ง นี้ ใน ที่ เมือง ของ ท่าน ทั้ง ปวง ที่ นี้ เปน ที่ เกิด ที่ หมาย อัน งดงาม แห่ง วิชา ช่าง อย่าง ประณีต แต่ ที่ เปน ของ งาม จริง การ ที่ ได้ ชมเชย ของ เหล่า นี้ ย่อม เปน ที่ บันเทิง ใจ ของ เรา กระทำ ให้ คลาย เหน็ด เหนื่อย ที่ ต้อง ทำการ ตาม น่า ที่ ต่าง ๆ เหล่า นั้น เปน อัน มาก

การ ที่ จะ ต้อง ไป จาก เมือง นี้ ซึ่ง เปน เมือง อัน เรา ได้ รับ การ ต้อน รับ เปน อัน ดี แล การ ที่ จะต้อง จาก กับ ช่าง ฝี มือ ประณีต ซึ่งเปน ผู้ ที่ เรา ขอบ ใจ ใน วิชา คุณ ของ เรา แล เปน ผู้ ที่ เรา จะ ไม่ ลืม เลย นี้ จะเปน ที่ เสีย ใจ ของ เรา อย่าง ยิ่ง

เรา คง จะ รฦก จำ ได้ อยู่ เปน นิตย ใน วัน ทั้ง หลาย ที่ เรา ได้ อยู่ โดย ผาสุก ใน เมือง ฟลอเรนส์ นี้ เรา มี ความ ปรารถนา จะ ให้ ท่าน ทั้ง ปวง เรียก เรา ว่า เปน สหาย ของ ท่าน ขอ ให้ ท่าน กระทำ ความ ยิน ดี ให้ แก่ เรา โดย ประพฤติ ต่อ เรา เช่น สหาย ของ ท่าน เถิด

เรา ขอ ดื่ม ให้ พร แก่ ความ ยิ่ง ใหญ่ แห่ง วิชา อัน ประณีต อัน ไม่ รู้ อันตระ ทาน ของ ท่าน กับ ทั้ง ให้ พร เพื่อ ความ เจริญ แก่ เมือง ฟลอเรนส์ อันงาม นี้ด้วย

สินดะโค แลกรมการ ถวายคำนับรับพระราชดำรัสใส่เกล้า ฯ ด้วยความยินดีแล้วเสร็จ สินดะโคเชิญเสด็จพระราชดำเนินประพาศในห้องใหญ่ เปนห้องอย่างท้องพระโรง บนเพดานเขียนเปนรูปเรื่องพงษาวดาร เมืองฟลอเรนส์ ผนังห้องเขียนเปนรูปทำสงครามคราวศึกมาเกียโน มีรูปศิลาอ่อนขาวตั้งอยู่เปนระยะ ๆ ทั้งห้องรูปที่เปนของโบราณ ก็คือรูปบากัสเลดา เมอคิวรี อาโปโล

เสด็จพระราชดำเนินห้องต่อมาเปนห้องที่ประชุมเค้าน์ซิล ของกรมนคราภิบาลในเมืองนี้ มีโต๊ะที่นั่งประชุม มีโต๊ะตั้งเครื่องเงินของโบราณเปนรูปแมลเลด แลกระบอกเงินสำหรับใบโวตความเห็น ฝาผนังดาดด้วยผ้าถักเทเปสะตรี เปนรูปต่าง ๆ งามดี ผ้าเปนภาพสีเช่นนี้เปนของดีที่นับถืออย่างหนึ่ง แล้วเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรห้องเก็บธงเก็บให้มีต่าง ๆ หลาย ๑๐ คัน แลห้องแผนที่โบราณ ซึ่งบาดหลวงอิกนาเซียวดาติเขียนไว้กว่า ๔๐๐ ปีมาแล้ว มีแผนที่ ๕๓แผ่น คือแผนที่ยุโรป ๑๔ แผ่น แผนที่แอฟริกา ๑๑ แผ่น แผนที่ทวีปอาเซีย แลทวีปอเมริกาอย่างละ ๑๔ แผ่น แล้วเสด็จทอดพระเนตรห้องเล็กอื่น ๆ อีกไม่มีของสำคัญอย่างใด พอเวลาย่ำค่ำ เสด็จพระราชดำเนินจากปลัสโสเว็กเคียว ข้ามสะพานตรินิตา แม่น้ำอาโน ไปยังบ้านช่างปั้นแลหล่อรูป ชื่อว่าโปรเฟสเซอรัฟเฟลโลโรมาเนลลี (Professor Raffaello Romanelli) ทอดพระเนตรรูปที่ปั้นแลหล่อ พอเวลา ๑ ทุ่ม เสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับแรม ณโฮเต็ล คอนติเนนเซลรอยแอลเดอลาเป ๑ ราตรี

วันที่ ๑๑ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมง พระบาทสมเด็จ

พระเจ้า อยู่ หัวเสด็จ ออก หลวง ศรสิทธยานุการ ซึ่ง มา จาก กรุง ลอน ดอน ถึง เมือง คืน วาน นี้ มา เพื่อ รับ ราช การใน ตำแหน่ง ราช องครักษ แทน พระ อินทรเดช ซึ่ง เปน ผู้ จะ ให้ ไป รับ ราช การ กับ พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม หมื่น มหิศร ราชหฤทัย ณ กรุง ลอนดอน นั้น ได้ เฝ้า ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท

เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ทอด พระ เนตร โรงช่าง สลักไม้ เรียก ชื่อโปร เฟสเซอบารเบติ เฟ่อดะริโก (Barbelti Federigo) สลักเปน กรอบ รูป แล รูปตุ๊กกระตาต่าง ๆ ณตำบล ถนน เบียสสา เดล ประโต แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ที่ ร้าน ทำ เครื่อง ถ้วย จาน ชาม กระเบื้อง ชื่อ ร้าน กันตา แคลลิ (Cantagalli) ตำบล ถนน ฟอริละ ปอตาโรมะ นา (Fowri Porta Romuna) ทอด พระ เนตร วิธี ปั้น เผา เขียน ลาย จาน ชาม แล้ว ทรง พระ อักษร แล เซ็น พระ บรม นา มาภิธัย ใน หม้อ คล้าย กระถาง ต้น ไม้ เพื่อ ให้ ช่าง ทำเปน ลาย ทูล เกล้า ฯ ถวาย พอ เวลา บ่าย ๑ โมง เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน กลับ มา ณโฮเต็ล ที่ ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง ๔๕ นาที เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน มา บ้าน ช่างเขียน สี น้ำ มัน ชื่อ โปร เฟสเซอ เยลลิ เอดดออาร โด (Gelli Edoardo) โปรด เกล้า ฯ ให้ ร่าง พระ บรม รูป เท่า ครึ่ง พระ องค์ นาย ช่าง ผู้ นี้ เขียน ร่าง ด้วย เส้น ดินสอ ดำเสีย เวลา ๑๐ นาที เปน พระ บรม รูป พอ มี เค้า แล้ว จึ่ง เขียน ด้วย สี น้ำ มัน ต่อไป เขียน ด้วย สี น้ำ มัน อีก ชั่ว โมง ครึ่ง เปน พระ บรม รูป เท่า ครึ่ง พระ องค์ พอ เวลา บ่าย ๕ โมง ๔๕ นาที เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา บ้าน โปรเฟสเซอกอดิยานิ ทอด พระ เนตร ช่าง เขียน เครื่อง ทรง สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรม ราชินีนารถ นาย ช่าง จัด ทำ รูป หุ่น แต่ง

เปน รูป สรวม เสื้อ ผ้า อย่าง ฉลอง พระ องค์ ไว้ ดู อย่าง โปรด เกล้า ฯ ให้ โปร เฟตเซอกอดิยานิ นำ บุตร สาว เฝ้า ทูล ลอองธุลี พระ บาท

พอ เวลา ย่ำ ค่ำ เสด็จ ทรง พระ ดำเนิน มา ที่ บ้าน ช่าง เขียน ชื่อ ฟะเรดริก สูละครัว (Frederic Soulacroix) ซึ่ง เปน ศิษย์ ของ โปรเฟตเซอกอดิยานิ ทอด พระ เนตร รูป ที่ เขียน ไว้ เปน รูป ที่ เขียน ด้วย ดินสอ ก่อน แล้ว จึ่ง เขียน ด้วย สี เป่น ฝี มือ อย่าง กลาง พอได้ เวลา ๑ ทุ่ม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน กลับ มา ยังโฮเต็ล คอนตีเนนเซลเดอลาเป เวลา ๔ ทุ่ม โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ คือ

๑ พระ เจ้า ลูก ยา เธอ พระ องค์ เจ้า จิระ ประวัติวรเดช มหาจักรกรี บรม ราชวงษ์ แล เหรียญ ดุษฎีมาลา เงิน ก้าไหล่ ทอง เข็ม ศิลปวิทยา ผ้าแถบ ริ้ว ขาว แดง

๒ พระ ยา สุริยานุวัตร (เกิด) จุลสุราภรณ์ จ, ม,

๓ หลวง ศัลยุทธิ วิธี กรร (กลิ่น) ภัทราภรณ์ ภ, ม, แล เหรียญ ดุษฎีมาลา เงิน เข็ม ศิลปวิทยา ผ้าแถบ ริ้ว ขาว แดง

๔ มิศเตอ คอราเยี่ยวนิดอเรลลี่ ที่ ปฤกษา ราช การ สถาน ราช ทูต สยาม, กรุง ปารีศ ภัทราภรณ์ ภ, ม, ประ ทับ แรม ณ โฮเต็ล คอนตีเนน เซลรอยแอลเดอลาเป ๑ ราตรี

วัน ที่ ๑๒ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก โปรด เกล้า ฯ ประทับให้ โปรเฟตเซอ พันต่กเคียวตอนิ ช่าง ปั้น พระบรมรูป ที่ ค้าง มาแต่ วัน ก่อน ต่อ ไป ประมาณ ครึ่ง ชั่ว โมง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป บ้าน ช่าง ฉาย รูป ชื่อมงตาบน (Montabone) ตำบล ถนน เวียเด บันคี ที่ ๓ โปรด เกล้า ฯ ให้ ฉาย พระ

บรม รูป อย่าง เต็มยศ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ

ครั้น เสวย พระกระยาหาร กลางวัน แล้ว เวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จ พระราชดำเนิน อุฟฟีสิเกลเลอรี่ (Uffizi Gallery) เปน มิวเซี่ยม เก็บ รูปภาพ รูป ศิลา ของ โบราณ ต่าง ๆ เปน ที่ ใหญ่ โต มาก แล เปน ที่ มี ของ สำคัญ โบราณ น่า ดู พอ เสด็จ พระราชดำเนิน ถึง ซินยอริดอละฟี่ (Ridolfi) เจ้ากรมรักษา มิวเซี่ยม เฝ้า ทูลลออง ธุลีพระบาท และ นำ เสด็จ พระราชดำเนิน ทอด พระเนตร ของโบราณ เขาแบ่ง เปน ห้อง ๆ ห้อง หนึ่ง จะ เปน ห้อง รูป เขียน หรือ รูป ศิลา สลัก ก็ดี มี ชนิด เดียว กัน รวม ไว้ ใน ห้อง นั้น มี รูปภาพ สี น้ำมัน ของ โบราณ ใหญ่ น้อย นับ ได้ ตั้ง ร้อย พัน ถ้า เปน รูป ใน การสาสนา คริสเตียน คือ สาสนา ของ ฝรั่ง ผู้ เขียน นั้น แล้ว ดู ไม่ ใคร่ ได้ ความ ที่ ผู้ เขียน ศรัทธา จะ ให้งาม จัด จน ฉูดฉาด เหลือเกิน กว่า ที่ จะ คล้าย ความ จริง ได้

ใน ห้อง ที่ หนึ่ง ที่ เรียก ว่า แคบิเนตออฟ เยมส์ นั้น เปน ห้อง ดี ที่ ควร ชม มี ของ ปลาด มาก เปน เครื่อง ใช้ สอย ดัง เช่น พาน หม้อ ปัก ดอก ไม้ ถ้วย โถ ชาม ตุ๊กกระตา แล เครื่อง ตั้ง เล็ก ๆ น้อย ต่าง ๆ ทำ ด้วย แก้ว อัน เกิด จาก ศิลา สี ต่าง ๆ ซึ่ง เปน ลักษณ แก้ว ๗ ประการ อย่างโบราณ มิ ใช่ พลอย เปน ต้น ว่า ตุ๊กกระตา เครื่อง แต่ง ตัว สี ใด หา พลอย สี นั้น มา ประดับ เหมือน จริง นับ ว่า เปน ฝี มือ ช่าง อย่าง เอก ของ เหล่า นี้ เก็บ เรียบ เรียง ใส่ ไว้ ใน ตู้ เรียบ ร้อย อีก ห้อง หนึ่ง มี โต๊ะ พื้น ศิลา ดำ ประดับ ลายศิลา เปน ดอก ไม้ สอง โต๊ะ เปน เขา ไม้ โต๊ะ หนึ่ง เปน ทเล โต๊ะ หนึ่ง ทำงาม มาก ลาย ศิลา ที่ ประดับ สนิท แล ดู อย่าง ลาย เขียน แต่ ลาย เปน ศิลา สี ต่าง ๆ ทั้ง สิ้น

พอ เวลา บ่าย ๔ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ จาก เกลเลอรี่

มา ที่ บ้าน โปรเฟสเซอกอ ดิยานิ ประทับ ให้ ช่าง เขียน พระ บรมรูป ต่อ ไป แล โปรด เกล้า ฯ ให้ โปรเฟสเซอ ฉาย พระ บรมรูป ด้วย

ครั้น เวลา บ่าย ๕ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน มาที่ บ้าน โปรเฟสเซอ เยลลี่ ประทับ ให้ เขียน พระ บรมรูป อีก กึ่ง ชั่ว โมง รูป ที่ เขียน ไว้ ยัง ไม่เหมือน ดี ยัง จะแก้ ไข เขียน ต่อ ไป

ครั้น เวลา ย่ำค่ำ แต่ ยัง สว่าง อย่าง บ่าย ๔ โมง ใน กรุง เทพ ฯ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก บ้าน โปรเฟสเซอ เยลลี่ ช่าง เขียน รูป มา ข้าม แม่ น้ำ อาโน ที่ สพาน ตะรินิตา ไป ทาง ถนน เวีย มักกอ สุด ถนน เลี้ยว ทาง ซ้าย มือ ก็ ถึง น่า วัง บิตติ (Palazzo Pitti) เปน พระราชวังหลวง ที่ ประทับ ของพระ เจ้าแผ่นดิน เปน ตึก ก่อด้วย ศิลา สี่นวล แท่ง ใหญ่ ๆ ประกอบ กัน แล ดู ถ้า ไม่ มี ใคร บอก จะเข้า ใจ ว่า เปนโรง ทหาร หรือ คุก ได้ รถ พระ ที่ นั่ง ผ่าน น่า วัง เลี้ยว ทาง ซ้าย เข้า ใน ช่อง ตึก ต่ำ ๆ ถึง เขตร สวน เรียก ว่า สวน โบโบลี่ (Boboli)

เปน พระราช อุทยาน ติด กับ หลัง พระราชวัง บิตติ แล เลี้ยว ทาง ขวา มือ มา ถึง ที่ พระลาน น่า สวน เรียก ว่า แอมฟีทิเอเตอ หยุด รถ พระ ที่ นั่ง ทรง พระราช ดำเนิน ประพาศ ใน พระ อุทยาน หลวง

พระราช อุทยาน บิตติโบโบลี่ นี้ เปนสวน ติด กับ หลัง พระราชวัง บิตติ เปน สวน ที่ เจ้า ผู้ ครอง เมือง ฟลอเรนส์ ทรง นาม ว่า คอสะโม ที่ ๑ ให้ ซิน ยอทริโบโล นาย ช่าง คน ชาว อิตาลี เปน ผู้ กะ วางแบบ ทำ สวน แต่ ๓๔๗ ปี มาแล้ว เปน ชนิด สวน ป่า ไม้ ไม่ใช่ สวน ดอก ไม้ คือ ปลูก ต้น ไม้ ใหญ่ ๆ มี เปน ไม้ ชนิด ต้น โอ๊ก แล ต้น สน เปน พื้น เปน สวน บน เนิน

เขา แล้ว ทำ ถนน ใหญ่ น้อย มี แนว ต้นไม้ ปลูก สอง ข้าง ถ้า เปน ถนน ใหญ่ ต้น ไม้ ใหญ่ ถนน เล็ก ต้น ไม้ ก็ จัด ตัด ทำ ให้ เล็ก แล ดู เปน ช่อง คูหา งาม จริง เมื่อ สุด ช่อง แล้ว มี รูป ตุ๊กกระตา ศิลา ไป ตั้ง ไว้ บน แท่น แล ดู ซึ่ง งาม น่า พิศวง ถ้า เปน ถนน เล็ก หรือ กรอก แล้ว ปลูก ต้น ไม้ ตัด กิ่ง ก้าน ไม่ ให้ สูง แล้ว ให้ กิ่ง แล ใบ โก้ง มา เปน หลังคา บาง แห่ง ริม ถนน ตัด กิ่ง ไม้ ใบ ไม้ เรียบ ทำ เปน ฝาผนัง ใบ ไม้ ใน ละเมาะ ตาม ช่อง หว่างกลาง ถนน ทำ เปน ทาง ลด เลี้ยว สวน ป่า เหมือน ป่า จริง ที่ น่า พระลาน สวน ที่ เรียก ว่า แอม พีเทียเตอ นั้น ทำ เปน โค้ง คล้าย ดวง จันทร ครึ่งซีก ขอบ รอบ ผนัง ปลูก ต้น โอ๊ก แล้ว ตัด ใบ ทำ เปน ฝาผนัง ต้น ไม้ ใบ ไม้ ริม ฝา ผนัง ต้น ไม้ นั้น มี ก่อ เปน คั่น บันได ขึ้น ไป ถึง บันได ชั้น ยอด ก่อ เปน ช่อง คด กำแพง มี รูป ตุ๊กกระตา หิน ตั้ง เปนแถว ระยะ เท่า กัน ที่ กลาง พระลาน มี เสา อย่าง ออบลิสะกะ เปน เสา ศิลา อ่อน สี แดง เลี่ยน อย่าง อียิปต์ แล มี อ่าง น้ำ ศิลา ใหญ่ ยาว สัก ๕ วา กว้าง สัก ๒ วา เปน อ่าง ที่ ขุด ทำ จาก ศิลา แท่ง เดียว เปน ของ เก่า ชำรุด หลาย แห่ง ทรง พระ ดำเนิน ประพาศ ตาม ถนน แล ใน สวน ป่า ทรง พระ สำราญ พระ ราชหฤไทย มาก แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ที่ สระ ใน สวน เปน สระ ย่อม ๆ มี น้ำ เลี้ยง ปลา เงิน ปลา ทอง มี ตัว ย่อม ๆ แต่ มี มาก ไป เคาะ ริม อ่าง เข้า ว่าย มา พรู ๆ ทรง โปรย เศษ ขนม ปัง ให้ ปลา รับ พระราชทาน กลาง สระ ทำ เปน เกาะ มหาสมุท (Oceanus) มี รูป ตุ๊กกระตา ทอง ปรอนซ มือ ถือ หอก เหล็ก ปลาย เปน สอง ง่าม อยู่ บน เกาะ นั้น แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ที่ เรือน กลม เรียก ว่า คาสิโนเบลวิแรระ เปน ซึ่ง แล เห็น ใน เมือง ฟะลอเรนส์ ได้ ถนัด ประทับ ทอด พระ เนตร วิวทาง ใน เมือง ที่ ริม เรือน กลม นี้ มี ต้น อุ่น

ปลูก มาก พึ่ง ออก ผล อ่อน ๆ อย่าง ที่ เรียก ว่า ศีศะ แมลง วัน ทรง เก็บ แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ ชิม ดู มี รศดี พอ เวลา ทุ่ง ครึ่ง ยัง สว่าง ราว กับ เวลา บ่าย ๕ โมง ครึ่ง ใน กรุง เทพ ฯ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง ที่ ประทับ โฮเต็ล คอน ติเนนเซลเดอลาเป ประทับแรม ๑ ราตรี

วัน ที่ ๑๓ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลา เช้า พระบาทสมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ณ ห้อง บน ในโฮเต็ล ทรง ประทับ โปรดเกล้า ฯ ให้ โปรเฟสเซอฟอนเดกเกี่ยว แลมิสเตอร์ ซัมเมอ ช่าง ปั้น พระบรมรูป ซึ่ง มา จาก กรุง โรมปั้น พระบรมรูป ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมง เสด็จพระราชดำ เนินพระราชวังปิตติ (Pitti Palace) เปน พระราช วัง หลวง ซึ่ง แครอยแอตไฮเนสปรินสะแล ปรินเสสออฟเนเปอลส์สะ ประทับ ใน เวลา เสด็จ อยู่ เมือง ฟะลอเรนส์สะ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ห้อง บน พระที่นั่ง ซึ่ง เปน ห้อง บันทม ห้อง เสด็จ ออก แขก เมือง ห้อง เสวย ห้อง ทรง พระ อักษร ตลอด ทุก ห้อง ของ ที่ ใช้ ใน ห้อง หนึ่ง ต่าง ๆ กัน เปน ของ ฝีมือ ช่าง ชาวเมือง ฟะลอ เรนส์สะ ทำ โดย มาก เปน ต้น ว่าเครื่อง ไม้ สลัก แล เครื่อง ศิลา ประดับ เปน ตู้ โต๊ะ เครื่อง แต่ง ห้อง ล้วน งาม วิจิตร เปน ที่ สำราญ อย่าง ยิ่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ทอด พระเนตร ห้อง ไว้ ของ เครื่อง เงินทอง ณห้อง หัว มุม พระราช วัง ชั้น ต่ำ มี เครื่อง ถาด ภาชนะ ใช้ สอย ไม้ กาง เขน ประดับ เพ็ชร พลอย ต่าง ๆ เมื่อ ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระราช ดำ เนิน ขึ้น ชั้น บน ทอด พระเนตร ห้อง แถว ไว้ รูป ภาพ เขียน ด้วย สี น้ำ มัน เปน ภาพ ของโบราณ ต่าง ๆ แต่ ก็ ไม่ มี แปลก ประหลาด อไร นัก

ครั้น เวลา บ่าย ๔ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ประทับ ที่ บ้าน โปรเฟสเซอเยลลี่ โปรด เกล้า ฯ ให้ ช่าง เขียน พระบรมรูป ต่อ ไป ครั้น

เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จพระราชดำเนิน จากบ้านโปรเฟตเซอะยลลี ถึงที่ถนนเสนต์มาโคสเตชั่นรถราง เสด็จพระราชดำเนินโดยรถรางขึ้นมาตามทางเหนือเมือง รถรางที่เปนรถรางใช้แรงไฟฟ้าอย่างกรุงเทพ ฯ ที่นั่งเปนเก้าอี้หันหลังหากันนั่งได้ ๒๔ คน ตามทางขึ้นเขาขึ้นไม่สู้ชัน เพราะขึ้นวกเวียนไปสองข้างทาง เปนบ้านนอกเมืองแท้ มีไร่บนเขาปลูกเข้าสาลีพึ่งออกรวงอ่อน ๆ ดูขึ้นงดงามดี สองข้างทาง บางแห่งมีรั้วปลูกต้นสนเปนแถวดูงาม บางแห่งทำไร่ต้นองุ่นพึ่งจะมีผลอ่อน ๆ ราษฎรดูเปนคนบ้านนอก แต่งตัวอย่างจะรุงรังไม่เรียบร้อย บ้านเรือนก็พอสถานประมาณ ปลูกด้วยศิลา อยาบ ๆ แต่น่าต่างแลประตูมักชอบทาสีเขียวสด ๆ ขึ้นมาแต่สเตชั่นทาง ๕๐ นาที มีรถรางเดินหลายคันหลีกกันอย่างรถรางหลังในกรุงเทพ ฯ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินขึ้นมาถึงบ้านบนเขา เรียกว่าบ้านฟิเอโสเละ (Fiesole) เรียกตามชื่อภูเขา มีบ้านหลายร้อยหลังอย่างเมืองเล็ก ๆ มีคนในเมืองมาเที่ยวเตร่นั่งรับประทานอาหาร ตามเรสตอรังหาความสุข ที่ขายอาหารที่เรียกเรสตอรังนั้น ก็อย่างโรงเตี๊ยมกรุงเทพ ฯ แต่อาหารที่ซื้อขายแลการที่จัดเลี้ยงสอาดดี ท่าทางคล้ายอย่างโฮเต็ลในกรุงเทพ ฯ อย่างโฮเต็ลที่สำนักบ้านพระยาศรี แลที่ข้างวัดราชบพิธนั้น ประทับที่เรสตอรังดอโรป เสวยเครื่องว่าง มีแมกกาโรนีคลุกเนยทำอย่างอาหารชาวอิตาลีแท้ รับประทานมีรสดีคล้ายกับขนมจีนแลขนมด้วงของเรานั้น กับมีทกามัน ชุบเยือกขนองโคกับบวมหวาน ของดื่มมีสุราของอิตาลีอย่างที่เรียกว่าเคียงตี ซึ่งทำด้วยผลองุ่นสีแดงกร่ำ ๆ ไม่สู้แรงนัก คนชาวบ้านนี้เปนบ้านนอกแท้

อย่างไม่รู้ประสีประสาว่าใครเปนใคร รักจะนั่งที่ใดก็มานั่งโดยไม่รู้สึกเลย ว่าพระเจ้าแผ่นดินเสด็จมาจากที่เรสเตอรังนี้ แลไปทางเมืองฟลอเรนซ์ แลเห็นได้มาก เห็นบ้านช่องเปนหมู่เรียงงาม อย่างเรือนตุ๊กกระตา พื้นที่ ๆ ใกล้เคียงกับเมือง ล้วนเปนภูเขาสูงเพียงพื้นฤๅสองพันฟิต ตามเขาแลเห็นเปนสวนแลบ้านช่องเปนตึกประปรายทั่วไปทุกแห่ง เวลาเย็นแดดส่องมาทางเมืองเปนสีเหลืองจัด ประกอบกับสีในเมืองดูงามดี พอเวลาทุ่มครึ่งเสด็จพระราชดำเนินกลับมาโดยพระที่นั่งรถราง พอมาถึงที่สะเตชั่น เสนคมาโคก็เปลี่ยนรถพระที่นั่งกลับมายังโฮเต็ลที่ประทับพักแรมอยู่ ๑ ราตรี

วันที่ ๑๔ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จพระราชดำเนินวัดดัวโมคทีดรล ซึ่งเปนวัดใหญ่ในเมืองนี้ สร้างเมื่อ ๗๐๐ ปีมาแล้ว สูงถึงหลังคาได้ ๕๗ วา โบถยาว ๘๗ กว้าง ๔๖ วา โบถวัดดัวโม ยอดกลมเปนโดม มีหอระฆังสี่เหลี่ยมสูงสองเส้นสามวา อยู่ริมมุมวัดด้านตวันตกเฉียงใต้ เปนโบถทำด้วยศิลาทั้งสิ้น ฝาโบถประดับด้วยศิลาอ่อนต่างสี มีสีเหลืองขาวเขียวประดับอย่างประณีต แลดูงามอย่างยิ่ง แลมีชั้นเชิงคูหาใส่ตุ๊กกระตาหินใหญ่ ๆ งามมาก เมื่อเวลาเสด็จถึงเปนเวลาที่บาดหลวงทั้งหลายในวัดนั้น สวดมนต์ทำบุญให้บาดหลวงองค์เปนอธิการที่ถึงมรณภาพมาได้ครบรอบปีวันนี้ การสวดมีร้องแล้วเปลี่ยนเสื้อเปลี่ยนหมวก แลทำท่าทางใช้นิ้วใช้มืออย่างเดียวกับพระญวน แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาที่โบถกลมย่อม ๆ ข้างน่าโบถดัวโมคทีดรล โบถตึกนี้เรียกชื่อว่าแบตติสะเตอโร เปนที่สำหรับราษฎรพลเมืองนำบุตรที่เกิดใหม่มาแบตปะไตส์ คือขอชื่อแลขอพร

ต่อ บาดหลวง ตาม ธรรมเนียม เวลา ที่ มา ทอด พระเนตร มี บุตร ชาย คน พลเมือง คน หนึ่ง นำ มาให้ บาดหลวง แบตปะไตสะ วิธี ที่ แบบปะไตสะ นี้ นั้น มี หญิง คนหนึ่ง อุ้ม เด็ก ที่ พึ่ง เกิด ได้ สี่ วัน มา แล้ว บาดหลวง เอา คำภีร์ ไบเบอล มา อ่าน พึม พำ ๆ แล้ว นำ เด็ก นั้น มา ที่ ใกล้ ตั้ง น้ำมนต์ ใหญ่ อุ้ม เด็ก ตั้ง ตรง ขึ้น แล้ว เอา ศีศะ เด็ก มา ตรง ปาก ถัง น้ำมนต์ วัก น้ำ มา ลูบ ศีศะ สาม ครั้ง แล้ว ให้ ชื่อ เปน แล้ว กัน การ ที่ จับ เด็ก แล ตั้ง เด็ก อ่อน เพียง สี่ วัน ดู ไม่ มี กรุณา น่า สงสาร เด็ก มาก เด็ก นี้ บาดหลวง ให้ ชื่อ ว่า เยียว โนนะริโส่ฟอฐุนาโด เปน บุตร คน จน อย่าง ยิ่ง บิดา ไป ทำ การ ไม่ ได้ มา แล มารดา ก็ มา ไม่ ได้ โปรดเกล้า ฯ พระ ราชทาน เงิน ๒๐๐ แฟรง ราว ๑๒๘ บาท ส่ง พระราชทาน ให้ แก่ หญิง มารดา ของ เด็ก นั้น แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่ ฝั่ง ศพ ของ เมดิจิ เจ้า ผู้ ครอง เมือง ฟลอเรนสะ แต่ เดิม มา ใน โบถ ใหญ่ มี หลังคา เปน รูป โดม สี่ เหลี่ยม ฝา ผนัง เสา แล หลังคา ล้วน ทำ ด้วย ศิลา ทั้ง สิ้น เปน ศิลา อ่อน สี ต่าง ๆ อย่าง ราคาแพง เปน ต้น ว่า ศิลา อ่อน ปู พื้น กลาง ตึก ที่ ยัง ทำไม่ แล้วแล ยัง ทำ อยู่ ไป ถาม ช่าง ทำ ศิลา ได้ ความ ว่า แผ่น ๑ กว้าง ยาว ๒ ศอก ราคา ๕๐๐ แฟรง ราว ๓๒๐ บาท แต่ ราคา ศิลา ปู พื้น แผ่น เดียว ยัง เท่า นี้ แล้ว คิด ดู ตึก ทั้งหลาย จะ สิ้น มาก มาย เพียง ใด ได้ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ทอด พระเนตร ที่ ประดับ ศิลา กับ พื้น ศิลา เปน ภาพ แล ลาย ต่าง ๆ เรียกว่า เอสะปาซงเนดิปีตะระดูเร (Espasione di Pietre Dwre) มี ตัว อย่าง ศิลาอ่อน ศิลา ลาย ที่ ใช้ ใน การ ของ เมือง ฟลอเรนสะ แทบ ทุก อย่าง มี เครื่อง ศิลา ที่ ทำ ไว้ ดี กว่า ที่ ได้ เห็น มา แล้ว ดัง เช่น โต๊ะ ศิลา กลม แล สี่ เหลี่ยม พื้น เปน ศิลา สีหม่น แล้ว มี ศิลา

ประดับ สนิท เปน อย่าง ลายเขียน ข้าง บน เปน รูป หอย ปู ปลา ใบไม้ ดอก ไม้ ตาม สี ดู เหมือน จริง แต่ ราคา นั้นแรง เหลือ กำลัง ดัง เช่น ว่า โต๊ะ กลม น่า กว้าง สัก สอง ศอก ราคา ไม่ ต่ำ กว่า สอง ฤๅ สาม ร้อย ชั่ง ที่ ราคา แพง ก็ เห็น ได้ ว่า ต้อง แพง เพราะ ทำ ช้า ทำ ยาก ของ ดี ๆ กว่า จะ แล้ว ก็ หลาย ปี ของ ทำ ไว้ ขาย ไม่ ใคร่ ได้ ขาด ทุน รัฐบาล อิตาลี ออก เงิน ช่วย ปีละ ๕๐๐๐๐ แฟรง ราว ๔๕๐ ชั่ง เพื่อ เปน การ บำรุง วิชา ช่าง ประดับ ศิลา การ ที่ ทำ ดู ช้ำแล ไม่ ใคร่ น่า ดู คน ที่ ทำ มี แต่ คน ชรา คร่ำ ๆ เข้า ใจ ว่า เปน คน หา การ ที่ อื่น ทำ ไม่ ได้ แล้ว

เสด็จ กลับ มา โฮเต็ล ที่ ประทับ พอเสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน แล้ว เสด็จ ออก ประทับ โปรด เกล้า ฯ ให้ มิสเตอร์ ซัมเมอ แล โปรเฟสเซอ ฟอนเตกเกียว ปั้น พระบรมรูป อยู่ สัก ๑ ชั่ว โมง เศษ แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ที่ โรง แสดง เครื่อง หญ้า ฟาง สาน ของ ต่าง ๆ เรียก ว่า มอส ตราคำเปียนนะเรียเดลลิน ดัสตะเตรียเดลลาปั๊กเลียะ (Monstra Campionaria dell' Industria della Paglia)

ที่ นี่ เปน ที่ มี ของ ที่ ทำ ด้วย ฟาง ต่าง ๆ เปน ต้น ว่า หมวก สาน ร่ม สาน กระเช้า สาน กระเป๋า สาน ล้วน ทำ ด้วย หญ้า ฟาง สี ขาว อย่าง หมวก สาน แต่ บาง อย่าง ก็ ย้อม ทำ สี แล้ว แต่ ต้อง การ ทอด พระ เนตร โรง งาน เวลา ทำ มี หญิง สี่ คน นั่ง ทอ นั่ง ถัก นั่ง เย็บ นั่ง สาน อยู่ ทำเร็ว ดี ล้วน เปน หญิง คนจน คน หนึ่ง ได้ ค่า จ้าง วัน หนึ่ง ตั้ง แต่ ครึ่ง แฟรง ถึง หนึ่ง แฟรงครึ่ง ประมาณ หนึ่ง สลึง ถึง หนึ่ง บาท แล้ว แต่ ชำ นาญ เวลา สาน หมวก เปน รูป แล้ว ก็ นำ เข้า อัดใน เครื่อง เหล็ก อัดใหญ่ ซึ่ง ให้ ร้อน อยู่ เสมอ ในเครื่อง อัด มี ทะลวง เปน รูป หมวก ตาม แต่ ต้อง การ เมื่อ อัดใน เหล็ก ร้อน ไฟ แล้ว เช่น นี้

เรียบร้อยดี แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรร้านช่างเขียน แลขายรูปสีน้ำมัน ชื่อว่ายวันนี มาสินี (Giovanni Masini) สิกกึ่งชั่วโมง แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาบ้านโปรเฟสเซอรกอดิยานิ ประทับ โปรดเกล้า ฯ ให้โปรเฟสเซอเขียนพระบรมรูปต่อไปจนเวลา ๑ ทุ่ม เสด็จพระราชดำเนินกลับมาที่โฮเต็ลที่ประทับ เวลาค่ำ ๒ ทุ่ม โปรดเกล้า ฯ ให้เชิญมองสิเออตอรีชานิ (Torrigiani), ผู้ว่าราชการเมืองฟลอเรนสะ สิเนเตอร์โนบิลิ (Nobili) เยเนราลมอรา (Morra) กับกรมการอีกหลายนาย แลเชิญช่างเขียนซึ่งวาดพระบรมรูป พร้อมด้วยเจ้านาย แลข้าราชการรวม ๓๘ คน แต่ปรินซ์ทอกจ้าหลวงเทศาภิบาลป่วยมาไม่ได้ เมื่อเสวยเสร็จแล้ว ประทับมีพระราชปฏิสันถารด้วยจนเวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้นประทับแรมที่โฮเต็ลคอนติเนลแซลเดอลาเป ๑ ราตรี

วันที่ ๑๕ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๔ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลา . เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมตอบฮิสสะรอยแอลไฮเนสปรินซ์ออฟเนเปอลสะ แลเฮอรอยแอลไฮเนสปรินเซซออฟเนเปอลสะ ที่พระราชวังปิตติ ประทับมีพระราชดำรัสด้วยปรินสะแลปรินเซซออฟเนเปอลสะ ประมาณ ๑๕ นาที เสด็จพระราชดำเนินกลับ ได้ทราบว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลีทรงแต่งให้ฮิสสะรอยแอลไฮเนสปรินสออฟเนเปอลสะ เสด็จไปกรุงลอนดอนแทนพระองค์ ในการพระราชพิธีเพชราภิเศก สมเด็จพระนางเจ้าควินวิกตอเรีย ปรินสออฟเนเปอลสะ จะเสด็จออกจากเมืองฟลอเรนสะไปกรุงลอนดอนในเวลาพรุ่งนี้ เวลาบ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ ห้องชั้นบนของโฮเต็ลที่ประทับ โปรดเกล้า ฯ ให้มิสเตอรัมเบอนายช่างปั้นพระบรมรูปต่อไป ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินบ้าน

มิศเตอ สะเปน สะ (William Spence) ช่าง เขียน ทอด พระเนตร รูปเขียน ด้วย สี น้ำมัน มิศเตอสะเปนสะ อายุ ๘๔ ปี ยัง แขงแรง เปน คนอังกฤษ แล มี บุตร ชาย ดู แก่ คราว กัน ประทับ อยู่ ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา บ้านโปร เฟศเซอเยคลี ประทับ ทอด พระเนตร พระบรม รูป ซึ่ง นาย ช่าง เขียน ลัก กึ่ง ชั่ว โมง แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา บ้าน โปรเฟศเซอกอดิยานิ ทอด พระ เนตร พระ บรม รูป ที่ เขียนไว้ จน เวลา ทุ่ม เศษ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน กลับ มาโฮเต็ล ที่ ประทับ

เมื่อ เสวย พระ กระยาหาร แล้ว เวลา ๔ ทุ่ม เศษ โปรด เกล้า ฯ พระ ราช ทาน เหรียญ ดุษฎีมาลา เงิน ก้า ไหล่ ทอง เข็ม ราช การ ใน พระองค์ แถบ แพร ริ้ว แดง ขาว แก่ เมเยอเยเนราล อาเปลลีอุสะ ราชองครักษ ของ สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี ๑ เหรียญ ดุษฎีมาลา เงิน ฝ่าย พล เรือน เข็ม ราช การ ใน พระ องค์ แก่ ดอก เตอร์ ไร เตอ ๑ แล พระราช ทาน สิ่ง ของ รางวัล อย่าง อื่น แก่ ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง อิตาลี ซึ่งได้ มา รับ ราชการ อีก หลาย นาย

วัน ที่ ๑๖ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น มหิศรราช หฤไทย แล หม่อมราชวงษ์ พิน ซึ่ง มา ถึง แต่ เวลา ๗ ทุ่ม วานนี้ ได้ เฝ้า ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท โปรด เกล้า ฯ ให้ หม่อม ราชวงษ์ พิน ตามเสด็จ พระราช ดำเนิน รับ ราชการ ใน ตำแหน่ง ราช องครักษ์ ด้วย เวลา เที่ยง เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร รูป ภาพ สี น้ำมัน ที่ ร้าน บีสานิติด กับโฮเต็ล ที่ ประทับ ๆ ประมาณ ๑ ชั่ว โมง เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ

เวลา บ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน พิพิธ ภัณฑ์ รูป เรียกว่า เกล

เดอเลอรี่แอนดิ์กา เอมอเดินนา เอท ริบูนาก เดนดาวิด ทอดพระเนตร รูปดาวิด ทำด้วยศิลาเปนรูปงาม ปั้นประมาณ ๒๐ ฟิต ยืนเปลือยอยู่บนแท่น เปนรูปเดิมที่นายช่างชื่อ มิคะลันยะโล เปนผู้ทำ ในห้องอื่นมีเปนรูปภาพน้ำมัน ในเรื่องสาสนคริสเตียน ซึ่งได้ทอดพระเนตรหลายห้องแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปพิพิธภัณฑ์เรียกว่า มิวเซียวอาชิออลอยิโก (Museo Archeologico) ทอดพระเนตรในห้องที่ไว้ของโบราณต่าง ๆ มีห้องเก็บของกริกแลของอิยิปต์โบราณ ดังเช่นรูปศิลาแลรูปเจ้าแผ่นดินหลายพระองค์ ทรงพระนามว่า เมศ แลศพโบราณอย่างเรียกว่ามัมมี่ อีกห้องหนึ่งเปนห้องไว้สิ่งของอย่างโบราณ มีเครื่องใช้สอยอย่างศิลาแต่ครั้งยังใช้ศิลาเปนเครื่องมือ มีรถคันหนึ่งทำด้วยไม้สองล้อ รูปคล้ายอย่างเลื่อนเข็นเข้าทางเหนือ แต่ล้อเปนรถใช้ในการสงครามโบราณเทียมด้วยโค ในที่รถพอยืนยิงธนูได้สัก ๓ คน อีกห้องหนึ่งมีรูปหล่อทองปรอนซ์รูปคล้ายอย่างสิงโตบนหลังมีศีศะเลียงผา หางเปนศีศะงู รูปนี้ยาวสัก ๒ ศอก แล้วเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรห้องชั้นบนห้องหนึ่ง มีตู้ใส่เสื้อผ้าเครื่องเต็มแต่งยศของโบราณเครื่องปักด้วยเลื่อมดิน แลมีเสื้อที่ปักด้วยไหมหลายเสื้อ อีกห้องหนึ่งเปนที่เก็บเสื้อผ้าของบาดหลวง แต่โบราณคล้ายคลึงกับฉลองพระองค์ของโป๊ปแล้ว ห้องแถวเก็บผ้าถักสลับลายเปนภาพสีต่าง ๆ เรียกว่าเทเปสะตรีหลายห้องเปนของทำครั้งเมดิชี่ เจ้าผู้ครองเมืองฟลอแรนสะประมาณ ๓๐๐ หรือ ๔๐๐ ปีมาแล้ว ผ้าเหล่านี้เขาขึงติดไว้กับผนังแทนรูปภาพ บางผืนกว้างสัก ๓ วา ยาวสัก ๕ วาเปนขนาดใหญ่ ที่ทอด้วยสีปนกับทองเปนภาพนั้นงามจริงน่าพิศวง ลวดลายที่ถักดูเด่น

ดังเปนจริง ผ้าผืนที่ ๗๐ แล ๗๑ เปนพลรบ แลผืนที่ ๕๙ เปนรูปเคลียวปะตรา (Cleopatra) แลอันโตนิ (Antony) นั้นงามมาก ผ้าถ้าเทเปสะตรีเช่นนี้ เขาเขียนสีบนผ้าเอาอย่างด้ายคล้ายกับผ้าถักจริง แต่ไม่ดีเหมือนตัวผืนภาพที่ถักนั้นได้ ผ้าภาพถักเหล่านี้เขาว่าราคาแพงมาก ผืนงามๆ ใหญ่ๆ เขาตีราคา ๒๐๐๐๐ แฟรง แลหาซื้อไม่ได้ด้วย คนเดียวนี้ประสมดีไม่ได้ดังแต่ก่อนแล้ว พอเวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับทอดพระเนตรร้านขายเครื่องสิ่งของใช้สอย ทำด้วยกระเบื้องอย่างถ้วยชามเปนของทำในเมืองนี้เอง ทำเปนหม้อปั้ก ดอกไม้กระถางอ่างขวดจานชามงามดีต่างๆ ร้านนี้ชื่อว่าริชาติยิโนรี (Richard Ginori) ประทับทอดพระเนตรประมาณ ๑ ชั่วโมง เสด็จพระราชดำเนินกลับมายังโฮเต็ลที่ประทับ

ครั้นเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกจากโฮเต็ลคอนติเนนแซลรอยแอลเดอลาเป มา ณ สะเตชั่นรถไฟ สองข้างทางเสด็จพระราชดำเนิน แม้แต่ได้มาประทับอยู่ในเมืองฟลอเรนส์สะถึง ๗ ราตรีแล้วก็ดี ยังมีราษฎรมาคอยดูแน่น ถวายคำนับแสดงกิริยาอาไลยในการที่จะเสด็จพระราชดำเนินจากมาเสียนั้น ที่สเตชันรถไฟมีเยเนรวาลคงเตมอราแลคงเตตอริยานิ ผู้ว่าราชการเมืองกรมการหลายนาย คอยเฝ้าส่งเสด็จพระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสขอบใจผู้ว่าราชการเมืองกรมการที่ได้เปนธุระรับรอง และขอบใจที่มาส่งเสด็จพระราชดำเนินนั้น

อนึ่งพระเจ้าน้องยาเธอ แลข้าราชการหลายนาย ได้กราบถวายบังคมลาที่สะเตชันนี้ คือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ

ประทับ พัก อยู่ เมือง ฟลอ เรนส์ะ ตรวจ การ ช่าง ๑ พระเจ้า น้องยาเธอกรมหมื่น มหิศรราชหฤไทย ประทับ พัก อยู่ เมือง ฟลอเรนส์ะ อีก สักสอง สาม ราตรี แล้ว จะ เสด็จ กรุงโรม แล้วไป กรุง ลอนดอน ๑ พระยา สุริยานุวัตร ๑ มิสเตอร์ ดอเรลลี ๑ ไป รับ ราชการ สถาน ทูต สยาม กรุง ปารีส พระอินทรเดช ไป รับ ราชการ ใน ตำแหน่ง องครักษ ของ สมเด็จ พระบรมโอรสาธิราช ณ กรุง ลอนดอน ๑ นาย ชู ๑ นาย ผาด ๑ นาย ปลั่ง ๑ เปน นักเรียน จัด มา สำหรับ ประจำ ตาม เสด็จ พระเจ้า น้องยาเธอ ทั้ง ๒

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง กอด รัด จุมพิต พระเจ้า น้อง ยาเธอ ตาม ขัติยราช ประเพณี แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น รถไฟ พระ ที่นั่ง ซึ่ง เปน รถไฟ พิเศษ

มี ฉะเพาะ รถ ขบวน ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน เปน รถ สะรูน ๓ รถ บันทุก ของ หนึ่ง พอ เวลา ๒ ทุ่ม ๑๐ นาที รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร เคลื่อน จาก ที่ ไป ทาง ทิศ เหนือ ผู้ ว่า ราชการ เมือง กรมการ เมือง ฟลอเรนส์ะ อยู่เร เบิดหมวก แกว่ง ถวาย คำนับ เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มีราย พระนาม แล นาม ต่อ ไป นี้

พระเจ้า น้องยาเธอ กรมหมื่น สมมตอมรพันธุ์ ๑ พระเจ้า น้องยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ ๑ พระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์ เจ้า จิรประวัติวรเดช ๑ พระยา สีหราชเดโชไชย ๑ พระยา ศรีสุริยราช วรานุวัตร ๑ พระยา สฤษดิ พจนกร ๑ เจ้าหมื่นเสมอใจราช ๑ พระรัตนโกษา ๑ หม่อมเจ้าจรูญศักดิ กฤษดากร ๑ นายจ่ายวด ๑ หลวงศัลยุทธวิธี กรร รับราชการใน ตำแหน่งราช องค รักษ ๑ หม่อม ราชวงษ พืน ๑ หลวงสรสิทธิยานุการ ตำแหน่ง นายทหาร คนสนิท ของ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์ เจ้าจิรประวัติวรเดช ๑ นาย ราชานัตยา

นุหาร ๑ นาย กวด ๑ ขุนลิ ปี่กรณ์ โกศล ๑ นายเพิ่ม มหาดเล็ก ๑ รวม ๑๗ คน

รถไฟ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา พอ เวลา มืดค่ำ มา ถึง เมือง ปิสะตูยะ (Pistoia) แบยิโปเรตตา (Bagni Porretta) ถึง เมือง โปโลนา (Bologna) เวลา ๕ ทุ่ม ๕๖ นาที เมเยอเยเนราลปะลิอูส กับ เคอแนล เกรปปี ซึ่ง ประจำ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน นั้น เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท กราบ ถวาย บังคมลา จะ กลับ ที่บ้าน อะลา พรมแดน ประเทศ อิตาลี กับ ประเทศ ออสเตรีย ฮังเกรี แสดง ความ จงรัก ภักดี แล อาไลย ในใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท เปน อย่าง ยิ่ง เพราะ ได้ ประจำ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา หลายวัน ได้ ทราบ พระราช อัธยาไศรย เปน ที่ พอ ใจ อย่าง ยิ่ง แล ที่ มา กราบ ถวาย บังคม ลา แต่ บัดนี้ เพราะ จะ ถึง บ้าน อะลาเวลา ราว ๑๐ ทุ่ม พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ถึง ความ ดี ที่ นาย ทหาร ทั้ง ๒ ได้ รับ ราชการ มา แล ทรง ขอบ ใจ นาย ทหาร ทั้ง สอง นาย เปน อันมาก แล ขอ ให้ นำ ความ ทูล สมเด็จ พระเจ้า กรุง อิตาลี แล พระ มเหษี ถวาย อำ นวย พร ขอบ พระราช หฤไทย ใน การทั้ง ปวง ที่ ได้ ทรง เปน พระ ธุระ จัด ใน เวลา เสด็จ ประพาศ ใน กรุง อิตาลี จน สุด พระราช อาณา เขตร โดย เรียบ ร้อย นั้น นาย ทหาร สอง นาย น้อม คำนับ รับ พระบรม ราช โองการ ใส่ เกล้า ฯ แล กราบ บังคมทูล ว่า จะ ได้ กราบ ถวาย บังคมลา จาก รถไฟ ใน ขบวน ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน เมื่อ ถึงบ้าน อะลาณะพรมแดน นั้น

เมื่อ รถ พระ ที่นั่ง ถึง เมือง มอ เดนนา เวลา ๒ ยาม เศษ ใกล้ จะ ถึง บ้าน อะลา พรมแดน ทรง มี พระราช โทรเลข ถวาย พระเจ้า กรุง อิตาลี ขอบ พระราช หฤไทย แล แสดง อาไลยไมตรี ใน การ ที่ จะ ออกไป จาก พระราช อาณา เขตร อิตาลี นั้น ตาม ธรรมเนียม รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ผ่าน อะลา พรมแดน ประเทศ อิตาลี กับ ประเทศ ออสเตรีย ฮังเกรี เวลา ๑๐ ทุ่ม ต่อ มา จน รุ่งสว่าง

วันที่ ๑๗ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ มารุ่งสว่างที่บ้านบอดสันโน เปนบ้านในเขตรออสเตรียฮังการีในมณฑลไตโร (Tyrol) เวลาเช้า ๑ โมง ๒๖ นาที ถึงบ้านฟรันเสนเฟสตา (Franzensfeste) รถพัก ๑๐ นาที พอมีเวลารับประทานน้ำชาที่โฮเต็ลจัดมาส่งนั้น เวลาเช้า ๔ โมง ๓ นาที ถึงเมืองอินสะบรุก (Insbruck) เปนเมืองใหญ่ในมณฑลไตโร แลเปนที่ตั้งมณฑลที่ว่าการของข้าหลวงเทศาภิบาล เขาว่ามีพลเมืองในเมืองนี้ ๓๐๐๐๐ เศษ ตั้งอยู่หว่างเขาในที่อันงาม มีบ้านเรือนเรียบร้อยสอาด แลว่าเปนเมืองซึ่งมีที่เที่ยวที่ดูมากแลอากาศสบายดี คนเที่ยวมาพักเมืองนี้มีความผาศุกอย่างยิ่ง แต่รถพักเมืองเพียง ๕ นาที จะสังเกตสิ่งใดไม่ได้ละเอียดถ้วนถี่ รถพระที่นั่งใช้จักรต่อมา เวลาบ่าย ๑ โมง ๔๘ นาที ถึงเมืองเสลอามเส (Zellam See) แฮระหันส์สตอคล (Herr Hans Stockl) นายอำเภอเสลอามเสมาคอยรับเสด็จพระราชดำเนิน ได้เฝ้าใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท เสด็จพระราชดำเนินประทับเสวยพระกระยาหารกลางวัน พร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการที่โฮเต็ลไคเซอรินเอไรสะเบ็ต

เมืองเสลอามเสตั้งอยู่ริมทะเลสาบ เรียกว่าเสลเลอเส (Zeller See) ฝั่งตวันตก ทะเลสาบนี้เปนที่เที่ยวเล่นระดูร้อนของชาวยุโรป เปนทะเลสาบน้ำจืดในระหว่างภูเขาสูง ยาวสัก ๑๐๐ เส้น กว้าง ๔๐ เส้นเศษ น้ำที่ลึกถึง ๒๕๐ ฟิต หรือ ๓๖ วา มีเรือกระเชียงสำหรับให้ไปมาในทะเล และมีเรือกลไฟขนาดเล็กแล่นเปนเรือรับจ้างไปมารอบทะเล วันละ ๘ เที่ยว เวลาที่เสด็จพระราชดำเนินมาถึงฝนตกจัด แลตั้งแต่เช้าวันนี้มาอากาศหนาวผิดกว่าในเขตรอิตาลีมาก

เมื่อเสวยแล้วเสด็จพระราชดำเนินมาณห้องสะเตชันรถไฟ มีพระราช

ดำรัสขอบใจนายอำเภอเสลอามเส ที่ได้มาส่งเสด็จพระราชดำเนินนั้นแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่รถไฟพระที่นั่ง เวลาบ่าย ๓ โมง ๒๕ นาที รถพระที่นั่งใช้จักรออกจากเสลอามเสมาตามทางในซอกห้วยระหว่างเขาสูงอันอุดมด้วยป่าไม้สนเขียวชะอุ่มเปนพุ่มงาม บางแห่งตามไหล่เขาสูงยังมีหิมะประปรายประดับอยู่ แลดูสีเขียวเขาไม้สอดสายด้วยหิมะสีขาวงามมาก ริมทางต่อมาเปนที่หญ้าราบมีบ้านประปราย แลมีดอกไม้ป่าคล้ายดอกหญ้าชนิดดอกมากะริด แลบัตเตอคับประดับอยู่กับพื้นยอดหญ้ามีชนิดดอกขาวเปนพื้นสีม่วงแลเหลืองก็มีบ้าง เปนอย่างงามน่าแวะเก็บเล่น

เมื่อรถพระที่นั่งมาถึงบ้านปิชล (Pichl) แล้วก็มาในซอกลำน้ำทะเราน์ (Traun) ในโกรกเขาสูงสองข้าง ต่อมาจนเวลาราว ๑ ทุ่มถึงทะเลสาบยาวใหญ่ เรียกว่าฮอลสะเตตเตอเส (Hallstatter See) เห็นมีบ้านเรือนครึกครื้นท่วงที่จะเปนทะเลสาบที่งามดี แต่เวลานี้ฝนตกมีหมอกกลุ้มแลไม่เห็นได้ถนัด เวลา ๑ ทุ่ม ๕๘ นาที รถพระที่นั่งถึงสะเตชันรถไฟเมืองอิชเชล (Ischl) ที่เสตชันมีเบเลียกฮาบมันบารอนไอเคลเบิกละเบีย ผู้ว่าราชการเมือง (Baron Eichelburg Labia) กับเบระเกอไมสะเตอชวยวันนาปลัดกับกรมการเมืองอิชเชลหลายนาย แลมีพระยานนทบุรีศรีเกษตราราม ราชทูตสยามณกรุงเบอลิน ๑ หลวงโชรัยห์สยามรัฐ (Herr Hugo Schonberger) กงสุลสยามณกรุงเวียนนา ๑ แฮระเคอชินูส (Herr H. Keuchnius) เลขาธิการ และมิศเตอร์เฮนรีออฟตัส อัตะเช แลล่ามในที่ว่าการราชทูตสยามณกรุงเบอลิน ๑ นายจรมหาดเล็ก ๑ คอยรับเสด็จพระราชดำเนิน แลได้เฝ้าทูลลออง

ธุลีพระบาท มีพระราชดำรัสด้วยผู้ว่าราชการเมืองตามสมควร แลทรงขอบใจที่เขามารับเสด็จพระราชดำเนิน แลมีพระราชดำรัสด้วยพระยานนทบุรี แลข้าราชการเหล่านั้นตามสมควรแล้ว เสด็จขึ้นสู่รถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรม ณโฮเต็ลเบาเวอ (Bouer) ในเมืองอิชเชลหนึ่งราตรี

วันที่ ๑๘ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ พอรุ่งเช้าฝนแลหมอกมืดพยับอย่างเวลาวานนี้ สูญหาย อากาศสว่างแจ่มแจ้งปราศจากมลทินบรรดาเขาไม้ทั้งหลายในที่ใกล้ ๆ แลเห็นได้สิ้นประดุจว่าจะคอยถวายตัว นับว่าเปนมหัศจรรย์อย่างหนึ่ง ซึ่งควรสังเกตด้วยในเมืองอิชเชลนี้ ถ้าฝนตกแล้วตามปรกติมักมืดมัวมีฝนประปรายไปถึง ๗ หรือ ๑๐ วัน ที่มาสว่างแจ่มแจ้งดังนี้ เปนเดชะพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ครั้นเวลาเช้า ๕ โมงเศษ พระบาทพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกแล้วเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ แลข้าราชการโดยขบวนรถลงเนินที่ที่โฮเต็ลเบาเวอ ผ่านชายบ้านในเมือง ราษฎรชาวบ้านถวายคำนับตลอดทั่วทั้งชายหญิง กิริยาแสดงความเคารพอ่อนน้อมยิ่งกว่าเมืองอื่นที่มาแล้ว เสด็จพระราชดำเนินประพาศขะบวนรถมาตามวโนทยานของพระเจ้าเอมเปรอกรุงออสเตรีย พอมาถึงพระราชวังซึ่งพระเจ้าเอมเปรอประทับร้อนเรียกว่าไคเซวิลลา เจ้าพนักงานกราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรตำหนักในวังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากรถพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรพระที่นั่งทุกห้อง ชั้นล่างเต็มไปด้วยเขาแลโครงสัตว์ป่า ที่สมเด็จ

พระเจ้าเอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทรง ล่า ได้ นั้น มี ศีศะ แล เขา เลี้ยง ผา เปน พื้น มี เขา กวาง บาง เขา มี ข้าง ละ กิ่ง ๑๓ กิ่ง งาม ประหลาด แล มี นก ที่ ทรง ยิง ได้ เก็บ รักษา แห้ง ไว้ ทั้ง ตัว งาม ๆ บน พระ ที่นั่ง ห้อง หนึ่ง มี โครง กระดูก ศีศะ กวาง ๒ ศีศะ เขา มี ข้าง ละ ๕ กิ่ง ชน กัน ต่าง ตัว ต่าง ตาย ติด ค้าง กัน อยู่ เปน ของ ปลาด น่า ดู อีก ห้อง หนึ่ง มี เขา โค ลื่น วน ๆ ยาว สัก สอง ศอก ต้น เขา กว้าง ราว ๖ นิ้ว ทำ เปน เครื่อง กรอก สุรา เขา ว่า เปน เขา โค ที่ เมือง ฮังการี ส่ง มา ถวาย การ ตก แต่ง พระ ที่นั่ง เปน อย่าง ที่ ประทับ บ้าน นอก มี ภาชน ใช้ สรอย ตาม ปรกติ น่า พระ ที่นั่ง เปน สวน ดอกไม้ เขา ปลูก หญ้า แล้ว จัด ปลูก ต้น ฤาษี ประสม แล้ว แต่ สูง เพียง ๒ หรือ ๓ นิ้ว สี ต่าง ๆ เปน ลาย งาม แล ลาย รูป ต่าง ๆ น่า ดู เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ทอด พระเนตร ที่ ชำ ต้นไม้ สำหรับ สวน มี ต้นไม้ เล็ก น้อย ต่าง ๆ แล้ว เสด็จ ประพาศ บน พลับ พลา ที่ ก่อ ด้วย ศิลา มาเบอล ชั้น บน เนิน ทาง เหนือ ทอด พระเนตร ต้นไม้ มี ต้น สน แล พื้น ที่ เนิน ซึ่ง มี ต้น มอส ขึ้น อ่อน นุ่ม งดงาม เวลา นี้ มี คน มา ทำ การ คอย เตรียม รับ เสด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ออสเตรีย ซึ่ง เคย เสด็จ มา ราว เดือน น่า ที่ ใน วะนะ นี้ แล ใน เมือง อิชเชล นี้ ระดู หนาว ใน ชั่ว ๗ เดือน ว่า มี หิมะ ตก ค้าง หนา ราว ๓ เมเตอร์ ประมาณ ๒ ศอก พอ เวลา บ่าย ๑ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา โฮเต็ล ที่ ประทับ เวลา ๑ โมง โปรด เกล้า ฯ ให้ แฮร์ระคอ ชินสู ออก จาก เมือง อิชเชล ไป กรุง เวียนนา เพื่อ จะ ได้ จัด การ เรื่อง รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ณ ที่ นั่น

ครั้น เวลา บ่าย ๕ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ขบวน รถ พร้อม ด้วย พระเจ้า น้องยาเธอ ทั้ง สอง พระองค์ แล ข้าราชการ ไป ทาง ตวัน ตก เยี่ยม

ตาม ริม ลำคลอง อิชเชล ฝั่ง ขวา แล เห็น ภูเขา สูง ใหญ่ เขียว งาม รอบ ไป ทุกทิศ มา จน ถึง บ้าน พ่านเดล เวียทสเฮาส์ (Pfandl Wirthshaus) ข้าม สะพาน ลำ คลอง อิชเชล เลียบ มา ตาม ทาง ริม คลอง อิชเชล ฝั่ง ซ้าย เปน ที่ ปลูก ไร่ ข้าว ไร่ หญ้า ตลอด ทาง มา จน ถึง ที่ มา ข้าม ลำ คลอง อิชเชล ที่ บ้าน ชะไน เดอเมียท (Schneidermirth) แล้ว วก ทาง ซ้าย ขึ้น ตาม ถนน ริม โกรก ลำธาร เรียก ว่า โสะเพียน เทล เปน ถนน ที่ ทำ ใหม่ แคบ รถ หลีก กัน ไม่ ได้ ยัง ไม่ เรียบ ร้อย จน ถึง ทเลสาบ นุสเสนเต้ หยุดรถ พระที่นั่ง ที่ ทเลสาบ นี้ เรา มี เรือ ไว้ ให้ คน เช่า ตี กระเชียง เล่น ใน ทะเลสาบ เสด็จ พระราชดำเนิน ลงเรือ พร้อม ด้วย พระเจ้า น้องยาเธอ แล ข้าราชการ รวม มี เรือ ๓ ลำ ทรง ตี กระเชียง เรือ ข้าม ฟาก ทะเล ฝั่ง ตวัน ออก เสด็จ ขึ้น ประพาศ ทาง ป่า ร่ม รื่น ด้วย ต้น สน พื้น ที่ มี ต้น มอส แล ดอก ไม้ ป่า เรียก ว่า มากะริต แล บัตเตอ คับ ทรง พระ ราชดำเนิน ประพาศ พอ ทรง พระ สำราญ แล้ว เสด็จ ลง เรือ ทรง กระเชียง กลับ มา ถึง ฝั่ง ตวัน ตก ของ ทะเลสาบ หยุด ประทับ เสวย พระสุธารศ แล เครื่อง ว่าง ทรง สำราญ พระราชหฤทัย

ทเลสาบนุสเสน เปน ทเลสาบ หว่าง เขา เดิม ยาวทาง ตวันออก ตวัน ตก สัก ๓๐ เส้น กว้าง ๒๐ เส้น กลาง ลึก ประมาณ ๑๐ วา เปน ทเล น้ำ จืด ต้น ลำธาร พื้น ทะเล เปน ศิลา น้ำ ใส แล ดู เขียว มี ต้น ไม้ เปน ต้น สนมาก ร่ม รื่น แล ไป รอบ ตัว มี แต่ เขา สูง ทาง ริม ทะเล ฝ่าย ตวัน ตก มี เรือน สอง สามหลัง ตั้ง เปน ที่ ขาย น้ำ ชา กาแฟ สำหรับ คน ที่ มา เที่ยว ประทับ อยู่ จน เวลา ๑ ทุ่ม เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ถึง ทาง แยก ที่ บ้าน ชะไนเดอเมียท แล้ว แยก ตาม ถนน ขึ้น เขา มา ทาง ขวา ทาง ผ่าน บ้าน ดิงเคา มี บ้าน เรือน ชาย เขา ประปราย มา ชาว บ้าน ปลูกหญ้า สำหรับ เปน อาหาร สัตว์ พาหนะ เกี่ยว ขึ้น ขาย ถนน ขึ้น ตาม บน เนิน ตลอด พอ ใช้ ได้ สอง ข้าง ทาง นอก จาก ไร่

ปลูก หญ้า มี ป่า สน งาม ๆ เปน พื้น เวลา ๓ ทุ่ม ๔๐ นาที ถึง โฮเต็ล เบาเวอ ที่ ประทับ ๆ แรม ๑ ราตรี

วัน ที่ ๑๙ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ วัน นี้ ฝน ตก มี หมอก อากาศ หนาว จน มี หิมะ ตก ใหม่ ค้าง ขาว อยู่ บน ภูเขา ที่ ใกล้ ๆ เวลา บ่าย ๕ โมง เศษ ฝน สงบ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จพระราช ดำเนิน ประพาศ เรือน ที่บนเนิน ใกล้ ที่ โฮเต็ล ฝ่าย ตวัน ตก เฉียง ใต้ เรียก ว่า ฤดูลิวิลลา ทอด พระเนตร เรือน ที่ เขา จัด จะ ทำการ อย่าง วิวาหมงคล ตาม แบบ คน บ้าน นอก ถวาย ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ ประพาศ โรง สวด มี กุฎีเล็ก สำหรับ คฤษตมา มะกะชน มา สวด วิงวอน ตาม ลัทธิ ฝ่าย โรมันคาทอลิก แลมี รูป มาเรีย แล สาวก ของ พระเยซู ที่ เขา เขียนใส่ กรอบ มา ติด ไว้ตาม ต้นไม้ ภาย ใต้ มี กรอบ โคม เล็ก สีแดง รูป คล้าย ใบโพ ว่าเปน รูป หัวใจ ของ พระ เยซู เปน การ ทำบุญ ตาม ลัทธิ ของ สาสนา ฝ่าย โรมัน คาทอลิก นั้น

ครั้น เวลา ย่ำค่ำ ครึ่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับโฮเต็ล โปรด เกล้า ๆ ให้ มา รอน ไอเดนบิก ระบี่ด ผู้ว่าราชการ เมือง อินซะเรล เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท เปน การ เยี่ยม เยียน ประมาณ ๑๕ นาที แล้ว ผู้ว่า ราชการ เมือง อินซะเรล กราบ ถวาย บังคมลา กลับ ไป แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ในเมือง อินซะเรล พอ ทรง พระราช สำราญ แล้ว เสด็จ กลับ เวลา ทุ่ม เศษ หลวง สุนทรโกษา ซึ่ง นำ สิ่งของ มา จาก กรุง ลอนดอน แต่ วันเสาร์ ก่อน นั้น มา ถึง ได้ เฝ้า ใต้ ฝ่าละออง ธุลี พระบาท แล หลวงโชรัยห์สยามรัฐ กราบถวาย บังคมลา ไป เมือง เวียนนา เพื่อ ได้ ตระเตรียม การ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน

วัน ที่ ๒๐ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลา บ่าย ๑ โมง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก โฮเต็ล เบาเวอ พร้อมด้วย พระเจ้า น้องยาเธอ ทั้ง สอง แล ข้าราชการ โดย ขบวน รถ พระที่นั่ง มา ตาม

ฝั่ง ขวา คลอง ตะเรา ผ่าน บ้าน ลอฟเฟน (Lauffen) ข้าม มา ฝั่ง ซ้าย แล บ้าน กัวเซิน (Goisern) ระยะ ทาง รถ ๔๕ นาที ถึง บ้าน สเต๊ก (Steg) ที่ ลำ คลอง ตะเรา ออก มา จาก ทะเล สาบ เรียก ว่า ฮอล สะตอด เตอเส (Hallstatter See) ตามทางเปนป่าต้นไม้ใหญ่งามร่มรื่นมีบ้านระรายตลอดมามีบ้าน ลอฟเฟนแล บ้าน กัวเซิน เปน บ้าน ใหญ่ ทาง ที่ มา เปน ทาง ใน ช่อง เขา ที่ ราบ มี ลำ น้ำ ตะเรา นี้ ที่ วิ่ง เขา ลง เขา หลาย แห่ง ที่ มี ถนน ดี ใช้ ม้า รถ ได้ สบาย ลำ คลอง นี่ เปน ลำ ธาร น้ำ ใส ไหล แรง เปน เชี่ยว น่า ดู มี บาง แห่ง ที่ เขา กั้น น้ำ เปน เหมือง เอา น้ำ ใช้ ใน ที่ ไร่ นา และ โรง จักร เลื่อย ไม้ ตาม ชาย เสด็จ พระราชดำเนิน ลง เรือ กลไฟเล็ก ซึ่ง เขา ตก แต่ง เรือ ด้วย ดอก ไม้ เปลไปโรส แล ใบสน อัน งดงาม ชัก ธง ช้าง ข้าง ท้าย เปน เรือ พระที่นั่ง แล่น มา ใน กลาง ทะเล สาบ ฮอล สะตอด เตอ

ทะเลสาบ นี้ เปน ทะเล หว่าง ภูเขา สูง ยาว ตาม เหนือ ใต้ ราว ๑๖๐ เส้น เศษ กว้าง สัก ๓๐ เส้น น้ำ ที่ ลึก ๆ ถึง ๖๘ วา น้ำ จืด ใส สอาด ไหล เชี่ยว ริม ตลิ่ง มี ภูเขา สูง ทั้ง ๒ ข้าง จน ตก น้ำ แต่ เขา ยัง อุส่าห์ ทำ ทาง รถไฟ ริม เชิง ภูเขา ตาม ชาย ทะเล ฝั่ง ตวัน ออก เปน ทางรถไฟ หลวง ไป เมือง อินสบรุค ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา แต่ วัน ที่ ๑๗ เดือน นี้ ริม ชาย ทะเล ฝั่ง ตวันตก ซึ่ง ภูเขา ไม่ มี ถนน รถ ม้า ไป มา ได้ แล ดู ภูเขา น่า ผา ที่ หยั่ง ลง มา ชาย ทะเล งาม ดี มี บ้าน ประปราย เปน เขา บริบูรณ ไป ด้วย พฤกษ ชาติ ชนิดสน ข้าง บน สูง ยอด เขา มี หิมะ ประปราย ค้าง ขาว อยู่ บน น่าผา สลับ สี กัน ต้น ไม้ แล โกรก เขา งาม น่า ดู มา ใน ทะเลสาบ ๔๐ นาที ถึง เมือง ฮอลสะตอด ตั้ง อยู่ ริม ฝั่ง ตวันตก ทะเลสาบ เมื่อ จะ เลี้ยว ไป ทาง ตวันตก จวน สุด ทะเล ราษฎร พลเมือง มี ความ ยินดี ใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง จัด มี แตร ๓ วง ลอย เรือ ทำ เพลง สรรเสริญ พระบารมี อยู่ น่า ท่า แล มี คน พลเมือง

มา คอย ดู เสด็จ พระราช ดำเนิน เปน อัน มาก เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น จาก เรือ กลไฟ เสด็จ ประทับ เสวย พระกระยาหาร กลางวัน ณ โฮเต็ลเสเอาเวอ (Seeauer)

เมือง ฮอล สะตอด เปน เมือง เล็ก ๆ มี พลเมือง ราว ๘๗๐ เท่า นั้น เปน ที่ สำหรับ คน ไป เที่ยว ใน ระดู ร้อน ของ ชาว ยุโรป เหมือน กัน เปน บ้าน คน ทำ เกลือ ที่ บ่อ เกลือ ใน ถ้ำ ที่ เขา กอเต้า [illegible] แล้ว ส่ง น้ำ เกลือ ตาม ท่อ ไป เคี่ยว เปน เกลือ ที่ เมือง อิชเชล แต่ ที่ ปาก ห้วย กอ เต้า นั้น มี โรง เลื่อย ตั้ง เลื่อยไม้ สน ขาย บ้าน ใน เมือง ฮอล สะตอด นั้น แล ดู จาก กลาง หนอง เห็น ตั้ง อยู่ บน เชิง เขา แต่ ไกล ๆ ดู บ้าน ปลูก สลับ ซับ ซ้อน สูง ถัด ๆ กัน ขึ้น ไป ตาม ไหล่ เขา แล มี วัด ใน บ้าน ตั้ง เด่น อยู่ บน หลัง บ้าน เปน ป่า มี ไม้ สน เขียว ชอุ่ม เปน พื้น แล ข้าง น่า บ้าน เปน น้ำ อย่าง บ้าน ชาย ทะเล งาม คล้าย รูป ภาพ น่า ดู

ครั้น เวลา บ่าย ๔ โมง ๑๐ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ โดย กระบวน รถ แต่ เมือง ฮอล สะตอด มา บ้าน สะเต็ก ต่อ มา ถึง เมือง อิชเชล ทาง หนึ่ง ชั่ว โมง ครึ่ง ถึง โฮเต็ล เบาเวอ ที่ ประทับ เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน มาถึง โฮเต็ล [illegible] ชาว เมือง อิชเชล จัด เทียบ ถวาย ให้ ทอด พระเนตร การ บ่าว สาว อย่าง เพศ เมือง นี้ เขา จัด หา คน สวย ๆ มา เปน แทน บ่าว สาว เล่น ๆ มิ ใช่ เปน การ จริง แต่ระชอบเมน จัด ตก แต่ง เรือน ของ เขา ใน บริเวณ โฮเต็ล หลัง หนึ่ง ซึ่ง เรียก ว่า วิลลาลูกัส เปน เรือน หอ มี ที่ นอน หมอน เตียง ตั่ง ภาชน เครื่อง ใช้ สอย อย่าง ว่า การ แต่ง งาน จริง ทุก อย่าง

ครั้น เวลา ย่ำ ค่ำ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ ออก น่า โฮเต็ล เบาเวอ มี รถ หลาย คัน เปน รถ บันทุก พวก ดนตรี แล รถ บ่าว สาว กับ

คน ผู้ดี ในเมืองนี้ซึ่งเขาเชิญ ชาย ๕๐ หญิง ๕๐ มาเปนเพื่อน บ่าวสาว แต่งตัว ตาม เพศ บ้าน คน โบราณ สวม หมวก เล่เสื้อ กางเกง อย่าง ประหลาด ซึ่งว่าเปน ของ เก่าเก็บไว้ได้แต่ ๕๐ แล ๑๐๐ ปีมาแล้วนั้น เมื่อราวมาถึง น่าพระที่นั่ง ผู้ที่ จัดเปน เจ้า บ่าวเจ้า สาวแล เพื่อน บ่าวเพื่อนสาว ลง จาก รถ มา ถวาย คำนับ เปนคู่ ๆ ทอด พระเนตร เสร็จ แล้วเสด็จ พระราช ดำเนิน จาก โฮเต็ล ไป ที่เรือน หอ พวก ที่แต่งตัว ใน การ บ่าวสาว มีการ เต้นรำ อย่างรื่นเริง ถวายให้ทอด พระเนตร ประทับ อยู่ ที่เรือน-หอ สัก ครึ่ง ชั่วโมง เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มาเสวย พระกระยาหาร ที่ โฮเต็ล แล้ว ครั้น เวลา ยามเศษ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ที่ เรือน หอณวิลลาลูคัสอ็อก พวก เพื่อน บ่าวสาว แล บ่าว สาว เต้น รำ ร้อง เพลง ถวายทอด พระ เนตร เปน การ สนุก เอิก เกริก เกรียว กราว รื่น เริง ยิน ดี เปน อย่าง ยิ่ง มีคน พลเมือง มาดูแน่น ที่ หอ มีการ เลี้ยง ดูกัน อย่าง เลี้ยง การ บ่าว สาว ทุก อย่าง เปนที่ สนุก สบาย ดี ทุกคน เวลา ที่ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ถึงเรือน หอ หรือ มาจากเรือน หอ คน เหล่านั้น แสดง อาการ รื่น เริง โห่ ถวายไชยมงคล โห่คล้าย กับ โห่ ของ เราแต่ ไม่ มีฮิวแล โห่ ๓ ลาด้วย ทุกครั้ง พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช หฤไทยยินดี โปรดเกล้าฯ พระราช ทาน รางวัล แก่ ผู้เปน หัวน่า จัด การ หลาย คน แล ประทับ อยู่ จน เวลา ๕ ทุ่ม เศษ เสด็จ พระราช ดำเนินกลับมาโฮเต็ลเวลาเวอประทับแรม ๑ ราตรี

อนึ่ง ได้ ทราบ ว่า พระ อรรค มเหษี กรุงเดนมารก มา ประทับ อยู่ ด้วย พระราช ธิดา ซึ่งเปน พระ ชายา ของ ดุ๊ก ออฟ คา.บอแลนด์ ณ เมือง กะมุนเดน ซึ่ง เปน ที่ ใกล้ กับ เมือง อิชเชล ที่ ประทับ แล พระ อรรค มเหษี กรุงเดนมารก พระองค์นี้ ทรง คุ้น เคย แล ทรงเอ็นดู แก่ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์เจ้า จิระ ประวัติ วรเดช มา ช้า นาน แต่ ครั้ง พระเจ้า ลูก ยาเธอ ได้ ประทับ ทรง ศึกษา

วิชา ทหาร อยู่ ใน พระ ราช สำนัก กรุง เดน มารก นั้น แล ได้ ทรง มี ไมตรี คุ้น เคย สนิท สนม กับ ดุ๊ค แล ดัชเชซ ออฟ คัมเบอแลนด์ ด้วย เหตุ ฉนี้ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระประวัติ วรเดช จึ่ง ได้ กราบ ถวาย บังคมลา ไป เฝ้า พระ อรรค มเหษี กรุง เดน มารก ดุ๊ค แล แล ดัชเชซ ออฟ คำเบอแลนด์ ได้ ทรง ต้อน รับ เปน อย่าง สนิท สนม อย่าง เดิม

ครั้น เวลา เย็น พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระ องค์ เจ้า จิระประวัติ วรเดช เสด็จ กลับ จึ่ง ได้ กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ว่า ดุ๊ค ออฟ คัมเบอแลนด์ แล พระ ชายา มี ความ ชื่น ชม ยินดี จึ่ง ได้ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา ณ ที่ ใกล้ วัง ของ เธอ ถึง เพียง นี้ ตั้ง ใจ จะ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท แล กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ ให้ ทรง ประพาศ วัง แล สวน ของ เธอ เพื่อ ให้ เปน เกียรติ ยศ แต่ พระ องค์ เจ้า จิระ ประวัติ วรเดช ห้าม ไว้ ว่า กำ หนด เวลา จวน แจ แล จะ เปน ที่ ลำบาก ของ ดุ๊ค ออฟ คัม เบอแลนด์ ที่จะ ต้อง ทวน ไป ทวน มา พระ องค์ เจ้า จิระประวัติ วรเดช รับ ว่า จะ นำ ความ ขึ้น กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ ให้ ทราบ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท แล้ว จะ ได้ ผ่อน ผัน จัด มิ ให้ เปน การ หลู่ ดู เบา แด่ พระบรม เดชา นุภาพ ได้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ ทรง ทราบ แล้ว จึ่งได้ มีพระราชโทรเลขรับเชิญไปยังดุ๊ค ออฟคัมเบอแลนด์

วัน ที่ ๒๑ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเที่ยง ๑๐ นาที พระบาท สม เด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก เสด็จ พระ ราช ดำเนิน พร้อม ด้วย พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระประวัติ วรเดช แล ข้า ราชการ อีก ๕ นาย จาก โฮเต็ล ไป ยัง สะเตชัน รถไฟ แล้วเสด็จ พระราชดำเนิน จาก สะเตชัน รถไฟ โดย พระ ที่นั่ง รถไฟ ไป ทาง เหนือ เวลา เที่ยง ๕๐ นาที รถ พระที่นั่ง ถึง สะเตชัน เมือง เอเบนเส (Ebensee) ริม ทะเล สาบ ทะราเส (Traun See) เบื้องใต้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง เรือ กลไฟ พระที่นั่ง ชื่อ ไคเซริน เอลีซาเบต เรือ กล ไฟ ใช้ จักร ตัด ตรง

ไปในทะเลสาบฝั่งตวันออกใกล้ดิ้ง ซึ่งเปนท่าที่เปนภูเขาชันซึ่ง
เจ้าพนักงานเขารับพระเจ้าเดนมารคคอยเตรียม เสด็จพระราชดำเนินทรงไต่
เนื้อแลเลียงผา เมื่อทอดพระเนตรแล้วเรือพระที่นั่งใช้จักรต่อไป
เวลาบ่าย ๑ โมง ๑๕ นาที ถึงท่าเมืองกะมุนเด็นเบ่นที่สุดทะเลสาบเบื้อง
เหนือ ดุ๊คออฟคัมเบอแลนด์ (Duke of Cumberland) พร้อมด้วย
มิศเตอร์เคสุตาน กอบกิบคีรมวัง ของพระอรรคมเหษีกรุงเดนมารก
แลนายทหารคนสนิทกับเจ้าพนักงานกรมวัง ของดุ๊คออฟคัมเบอร์แลนด์
คอยรับเสด็จพระราชดำเนิน มีพระราชปราไสยกับดุ๊คออฟคัมเบอแลนด์
ตามสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งซึ่งดุ๊คออฟคัมเบอร์แลนด์
จัดมารับเสด็จพระราชดำเนินมาที่วังของดุ๊คออฟคัมเบอร์แลนด์ พบซึ่ง
ดัชเชซออฟคัมเบอร์แลนด์ คอยรับเสด็จพระราชดำเนินที่อัฒจันท์ พร้อม
ด้วยเจ้าชายคริศเตียน ๑ เจ้าชายจอเนสต์ออกัสต์ ๑ เจ้าหญิงเมรีหลุยส์ ๑
เจ้าหญิงอาเลกซานดรา ๑ เจ้าหญิงออลกา ๑ ซึ่งเปนพระโอรสแลธิดา
ของดุ๊คแลดัชเชซออฟคัมเบอร์แลนด์ แลเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท แล้ว
ดุ๊คออฟคัมเบอร์แลนด์เชิญเสด็จพระราชดำเนินในห้องหนึ่ง ซึ่งพระอรรค
มเหษีกรุงเดนมารกประทับอยู่ พระอรรคมเหษีกรุงเดนมารกทรงพระนาม
ว่าหลุยส์ (Louise) ทรงต้อนรับเสด็จโดยมีพระหฤไทยยินดี
ที่ได้เฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเปนอันมาก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับมีพระราชปราไสยสนทนา
ด้วยพระอรรคมเหษีกรุงเดนมารก ดุ๊คแลดัชเชซออฟคัมเบอร์แลนด์เปนที่
ทรงสนิท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับนำพระยาสีหราชเดโชไชย
พระรัตนโกษา นายจ่ายวด หม่อมราชวงษ์พิณ หลวงสรวิทยาบุการ
ให้เฝ้าพระอรรคมเหษี แลดุ๊คแลดัชเชซออฟคัมเบอร์แลนด์แล้ว ดัชเชซออฟ

คัมเบอร์แลนด์ นำ นาง กำนัล ของ พระ อรรค มเหษี กรุง เดนมารก แล นาง กำนัล ประดับ เกียรติยศ ของ ดัชเชซ ออฟ คัมเบอร์แลนด์ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล้ว ดุ๊ค ออฟ คัมเบอร์แลนด์ กราบ บังคม ทูล เชิญ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน พร้อม ด้วย พระ อรรค มเหษี กรุง เดน มารก กับ ดุ๊ค แล ดัชเชซ ออฟ คัมเบอร์แลนด์ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จูง พระ อรรค มเหษี กรุง เดน มารก พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ ทรง จูง ดัช เชซ ออฟ คัมเบอร์แลนด์ แล พระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์ เจ้าจิระ ประวัติ วรเดช ทรง จูง เจ้า หญิง เมรีหลุยส์ มา ประทับ โต๊ะเสวย

เมื่อ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประพาศใน สวน เขตร วัง ของ ดุ๊ค ออฟคัม เบอร์แลนด์ แล้ว ดัชเชซ ออฟ คัมเบอร์แลนด์ กราบ ทูล เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ยัง ห้อง บรรทม ของ เจ้า ชายยอช วิล เลียม ซึ่ง เปน พระ โอรส องค์ ใหญ่ แล ประชวร พระชงฆ์ อยู่ นั้น เพื่อได้ ทรง เยี่ยม ไข้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ได้ ทรง พระ ปราไสย แล พระราชทาน พร ให้ พระโรค นั้น หาย โดย เร็ว พอ เวลา บ่าย ๔ โมง ๓๕ นาที ทรง ทูลลา พระ อรรคมเหษี กรุง เดน มารก แล ดัชเชซ ออฟ คัมเบอร์แลนด์ ๆ แล พระ โอรส พระ ธิดา ทั้ง หลาย เสด็จ มา ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ถึง ที่ พระ ทวาร กระทั่ง ที่ รถ พระ ที่ นั่ง แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ออก จาก วัง ดุ๊คออฟ คัม เบอแลนด์ ตาม มา ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ถึง สเตชัน รถไฟ

พอ เวลา บ่าย ๔ โมง ๔๕ นาที รถ พระ ที่ นั่ง ออก จาก เมือง กะมุน เด็น เวลา ย่ำ ค่ำ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน กลับ มา ถึง โฮเต็ล เบาเวอ เมือง อิซเซล การ ที่

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป เมือง กะมุน เด็น ครั้ง นี้ พระ อรรค มเหษี กรุง เดน มารก ดุ๊ค แล ดัชเชซ ออฟ คัมเบอแลนด์ ทรง ต้อน รับ เสด็จ อย่าง สนิท สนม เปน ฉันท์ พระ วงษ์ ตระกูล ขัตยชาติ ที่ ได้ คุ้น เคย กัน มา แล้ว ได้ มา ประชุม ประจวบ กัน อีก ไม่ มี การ พิธี มาก เกินไป แล การ กระด้าง กระเดื่อง แต่ อย่าง ใด อย่าง หนึ่ง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ โสมนัศ เปน อัน มาก แล ใน เวลา ค่ำ วัน นี้ เชบเวน เลียเดอ เกลา ดี (Le Chevalier de Klaudy) ได้ เฝ้า ทูล ลอองธุลี พระ บาท กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ว่า สมเด็จ พระ เจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย มี พระราชหฤไทย ยินดี ใน การ ที่ จะ เสด็จ พระ ราชดำเนินไป กรุง เวียนนา โปรด เกล้า ฯ ให้ เชบ เวล เลีย เดอ เคลา ดี นำ รถไฟ หลวง ๔ คัน มา รับ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน จาก เมือง อิชเชล ไป กรุง เวียนนา ใน เวลา พรุ่ง นี้ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช ดำรัส ตอบ ขอบ ใจ เชบ เวลเลีย เดอเคลาดี ใน การ ที่ ได้ นำ รถไฟ มา รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน แล ที่ จะ ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน ไป ด้วย นั้น แล้ว เสด็จ ขึ้น

ครั้นเวลา ๑ ทุ่ม เสด็จ ออก ประ ทับ เสวย พระ กระ ยา หาร เย็น โปรด เกล้า ฯ ให้ เชบ เวลเลียเดอเคลาดี นั่ง รับ ประทาน อาหาร ใน โต๊ะ หลวง ด้วย เวลา ๕ ทุ่ม เศษ นาย จร มหาดเล็ก กับ มิศเตอร์ เฮนรี ลอฟตัส ออก จาก เมือง อิชเชลไป กรุง เวียน นา ล่วง น่าไป สมทบ เจ้า พนักงาน สถาน ทูต คอย รับ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน

วัน ที่ ๒๒ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า โปรด เกล้า ฯ ให้ หลวง ศัลยุทธวิธี กรร เปน ผู้ นำ พระ บรม รูป แล สิ่ง ของ ไป พระราช ทาน ดุ๊ค แล ดัชเชซออฟ คัมเบอ แลนด์ กับ โอรสธิดา ของ ดุ๊ค แล ดัชเชซ คือ พระ ราช ทาน พระ บรม รูป แก่ ดุ๊ค ออฟ คัม เบอแลนด์ พระ บรม รูป แล พาน ทอง เล็ก

ลง ยาราชาวดี กรอบ ประดับ เพ็ชร์ แก่ ดัชเชสออฟ คัม เบอแลนด์ เกวียน เงิน แก่ เจ้า ชาย ยอชวิลเลียมโอรส ของ ดุ๊ค ออฟ คัมเบอแลนด์ ที่ ประชวร อยู่ นั้น

ประทับ ที่ โฮเต็ล เบาเวอ โปรด เกล้า ฯ พระ ราช ทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ แก่ แฮระ ฮอบ แมน (Felix Hauptman) เจ้า ของ โฮเต็ล เบาเวอ ๑

ครั้น เวลา บ่าย ๑ โมง ๓๐ นาที พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระ เจ้า น้อง ยา เธอ พระ เจ้า ลูกยา เธอ แล ข้า ราช การ เสด็จพระ ราช ดำเนิน จาก โฮเต็ล เบาเวอ มา สะเตชัน รถไฟ ที่ สะเตชัน มี บารอนไอ เคล เบียก ละเบีย ผู้ ว่า ราช การ กรม การ เมือง อิชเชล แล เชบเวลเลียเคอ เคลาดี เจ้า พนักงาน ราช พาหนะ คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช ดำรัส ขอบใจ ผู้ ว่า ราชการ กรม การ ที่ ได้ มา ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ตาม สม ควร แล้ว เสด็จ สู่ รถไฟ พระ ที่ นั่ง พอ เวลา บ่าย ๑ โมง ๔๐ นาที รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก เมือง อิชเชล

, รถ หลวง ของ กรุง ออสเตรีย ที่ จัด มา รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน เปน รถ พิเศษ เฉภาะ การ เสด็จ พระราชดำเนิน มี รถ สลูน ๔ คัน มี รถ เครื่อง แล รถ บันทุก ของ ด้วย เครื่อง แต่ง ใน รถ มี เก้าอี้ โต๊ะ ม่าน สอาด เรียบ ร้อยอย่างดี ทั้ง เปน รถ ขนาด ใหญ่ มี ห้อง ที่ พัก อาไศรยใหญ่ กว้าง ใน ห้อง รถ พระ ที่ นั่ง แล รถ เครื่อง เปน ไม้ สลัก ลาย งาม มี ทาง เดิน ถึง กัน ได้ ตลอด ทุกรถ แล สปริง รถ ดี ไม่ ใคร่ กระเทือน เขียน หนังสือ ได้ สบาย ใช้ จักร มา ตาม ฝั่ง ขวา ลำคลอง ทะเรา จน ถึง เมือง เอเบนเส ริม ทเลสาบ ทะเราเส . ที่คลอง ทเรา ไหล มา ลง ใน ทะเล สาบ นั้น แล้ว มา ตาม ทาง ฝั่ง ตวัน ตก ริม ทะเลสาบ มี ที่ เข้า อุโมง ชาย เขา ริม ทะเล หลาย แห่ง ทะเลสาบ แล ดู ฝั่ง ตวัน ออก เปน น่า ผา สูง ชัน ลง มา จด ริม ทะเล เงื้อม น้ำ แล มี บ้าน ประปราย ไป ตาม ฝั่ง

งาม น่า พิศวง ทะเลสาบ ทเรานี้ ยาว แต่ ทิศ เหนือ มา ใต้ ราว ๒๙๗ เส้น เปน ที่ ควร มา เที่ยว เล่น ได้ สนุก แล ภูมิ ประเทศ บรรพตติโร นี้ ที่ เที่ยว แล ที่ ชม งามถัด ทัน กับ ภูมิ ประเทศ สะวิต เซอ แลนด์ เวลา บ่าย ๒ โมง สามสิบ ห้า นาที รถ พระ ที่ นั่ง มา ถึง สะเตชัน เมือง กะมุนเด็น พัก ห้า นาที ดุ๊ก ออฟ คัม เบอ แลนด์ มา เฝ้า ทูลออง ธุลี พระบาท ใน รถ พระ ที่ นั่ง กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ว่า ควร ดุ๊คออฟ คัมเบอแลนด์ จะ ไป เฝ้า ถึง ที่ ประทับ ณเมือง อิชเชล แต่ เวลา เช้า วัน นี้ เสด็จ พระราช ดำนิน ไป ยัง กรุง เวียนนาแล้ว เธอ จึ่ง ได้ มา เฝ้า ที่สะเตชัน เพื่อ จะ ได้ ส่ง เสด็จ แล เพื่อ จะ ได้ กราบ บังคมทูล ขอบ พระราชหฤไทย ที่ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนินมา ยัง วัง ของ เธอ เพื่อ ให้ เปน เกียรติยศ แล ยัง ซ้ำ โปรด เกล้า ฯ ให้ หลวง ศัลยุทธวิธีกรร นำ พระบรมรูป แล สิ่ง ของ มา พระราชทาน แก่ ดุ๊คแลดัชเชซ ออฟ คำเบอแลนด์ กับ โอรส แลธิดา ของดุ๊ค ออฟ คัม เบอแลนด์ นั้น เปน พระเดช พระคุณ เปน ล้นเกล้า ฯ หา ที่ สุด มิ ได้

พอ จวน รถไฟ ออก ดุ๊ค ออฟคัม เบอแลนด์ กราบ ถวาย บังคมลา กลับ ไป แล หลวง ศัลยุทธ วิธีกรร ก็ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ใน ขบวน จากเมือง กะมุนเด็น นี้ ด้วย

รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ทาง เมือง อัตตนาง (Attnang) เมืองเวลส์ (Wels) เมือง ลินส์ (Linz) เมือง อำสะเตตเตน ครั้น รถ พระที่นั่ง ใกล้ จะ ถึง เมือง สังเปอละตน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง เต็ม ยศ อย่าง จอมพล ประดับ เครื่องราชอิศริยาภรณ์ เสนต์ สเต็ปเฟน พระบรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ แต่ง ตัว เต็มยศ ประดับตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ครั้น เวลา ย่ำค่ำ ถึง สะเตชัน รถไฟ เมือง สัง เปอละตน (St Polsten)

ที่ สะเตชันรถไฟ มี นาย ทหารผู้ ใหญ่ ๕ นาย ซึ่ง สมเด็จ พระเจ้า เอมเปอ

เธอ ออสเตรีย โปรดเกล้า ฯ ให้ มา สมทบ ขบวน เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ ประจำ รักษา การ คือ ฟิลดมาเชลลุตเตอแนนต์ เคานต์ ปาร์ (Field Marshall Lieut. Count Paar) แอดยุแตนต์ลุตเตอแนนต์ เคอ แนล เคานต์ เอลเบียรติ (Counte Alberti) เปน ผู้ รับ ราชการ ประจำ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ลุตเตอแนนต์ เคอแนล มิเชลวุล์ฟฟอน วอล เฟน เบิก (Lieut. Col. Micheal Wolff Von ,Wolfenburg) ประ จำ ตาม เสด็จ พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ เม่เยอ อุตนครอน ฮอลส์ (Majôr Auton Kronholz) ประจำ ตาม เสด็จพระเจ้า น้องยาเธอ กรมหมื่น สมมตอมรพันธุ์ กับตันชาลส์โนเสก (Capt. Charles Nosek) ประจำ ตาม เสด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระประวัติวรเดช กับ ฝ่ายพล เรือนซึ่งคอย รับเสด็จ พระราช ดำเนิน มี บารอนคูรัด ตำแหน่ง เบเสียก ฮอบแมน ข้าหลวง เทศาภิบาลมณฑล สังเปอละตน แล มี ทหาร กอง ร้อย ๑ กอง เปน ทหาร รับ แล ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ประดับ พระเกียรติยศ

พอ รถ พระ ที่ นั่ง ถึง สะเตชันกอง ทหาร ถวาย คำนับ แล้ว นาย ทหาร ทั้ง ๕ ขึ้น มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ใน รถ พระ ที่ นั่ง เคานต์ ปาร์ กราบ บังคมทูลพระ กรุณา ว่า สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอกรุงออสเตรีย โปรดเกล้า ฯ ให้เคานต์ ปาร์แล นาย ทหาร ทั้ง ๔ มา สมทบขะบวน เสด็จ พระราชดำ เนิน แล ประจำ รับ ราชการ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราชดำรัส ตอบ ขอบ ใจ แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน จาก รถ พระที่ นั่ง มายัง ใน ร่วม สะเต ชั่น บารอน คู รัด ข้า หลวง เทศาภิบาล ได้ เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาทแล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน ตรวจ แถว ทหาร แล มี พระราช ดำรัส ขอบ ใจ นาย ทหาร ที่ ได้ มารับ เสด็จ พระราชดำเนิน แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ รถ ไฟ พระ ที่ นั่ง พอ ได้ เวลา รถไฟ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก เมือง สังเปอละตน

นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ ๕ นาย ก็ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ใน ขะบวน รถพระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ทาง บ้าน เปน ซิง (Penzing) เวลา ๑ ทุ่ม ๓๐ นาที ถึง สะเตชัน รถไฟ ใน กรุง เวียน นา เรียก ว่า สะเตชัน เวสตบาน (Westbalm) พอ รถ ไฟ พระ ที่ นั่ง เข้า ใน เขตร สะเตชัน ทหาร แตร เป่า แตร สรรเสริญพระ บารมี แล ทหาร กอง รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ประดับ พระเกียรติยศ ถวาย คำนับ พร้อม กัน

ที่ สะเตชัน สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทรง พระนาม ว่าฟรันส์ โยเสฟ ที่ ๑ (Franz Josep I) ทรง เครื่อง เต็ม ยศ อย่าง จอม พล ประดับ เครื่อง ราชอิศริยา ภรณ์ มหา จักร กรี บรมราชวงษ พร้อม ด้วย อาชดุค ลูวิก วิกตอ (Archduke Ludwig Victor)อาชดุคออตโต (Archduke Otto) แล อาชดุค อุเยน (Archduke Eugen) ผู้ เปน พระ ราช ภาคินัย เคานต์ ปาร์ แล เมเยอร์ฟอน ราชองครักษ ของ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ฟิลด์ มา เชล เลบเตอแนนต์ริตเตอ ฟอน อูเยล ผู้ บังคับ การ ทหาร ใน กรุง เวียน นา เคานต์ คีละแมนเซคค์ ข้า หลวง เทศา ภิบาล มณฑล เวียน นา แต่ง ตัว เต็มยศ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พอ รถ พระ ที่ นั่ง เทียบ ที่ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอกรุงออสเตรียเสด็จพระราชดำเนินมา รับ พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ณที่ ริม อัฒจันท์ รถไฟ พระที่นั่ง ๆ เมื่อ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง จากรถพระที่นั่ง พระมหากระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ มีพระราช หฤทัย โสมนัศ ยินดี ที่ ได้ ทรง พบปะ ต่าง พระองค์ทรง จับ พระหัตถ์ ถวาย คำนับ ตาม ประเพณี แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง นำ พระเจ้าน้อง ยาเธอ และ พระเจ้า ลูก ยาเธอ ให้ เฝ้า สมเด็จ พระเจ้าเอมเปรอ กรุง ออสเตรีย แล้ว สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทรง นำ อาชดุก ทั้ง สาม พระองค์ ให้ เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว แล้ว ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ตรวจ

แถว ทหาร พร้อม ด้วย สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย แล้ว สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทรงนำ ราชองครักษ ของ พระองค์ ท่าน แล ข้า หลวง เทศา ภิบาล มณฑล เวียนนา ๒ นาย เฝ้า ทูลฦออง ธุลีพระบาท แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก สะเตชั่น รถ ไฟ ด้วย รถ พระที่นั่ง เดียว กัน แล มี เคานต์ ปาร์ ผู้ ประจำ รับ ราชการ ใน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ในรถ พระ ที่นั่ง เปน ล่าม อีก หนึ่ง นาย มา ใน ถนน หลวงสู่ พระราชวัง ฮฟเบิค (Hofburg) มีรถ หลวง สำหรับ พระเจ้า น้อง ยาเธอ หนึ่ง พระเจ้า ลูก ยาเธอ หนึ่ง รวม ๓ คัน เปน รถ พระ ที่ นั่ง เจ้า นาย แล มี รถ สำหรับ ข้าราชการ อีก ๙ คัน รวม ๑๒ คัน ทหาร กอง รับ เสด็จพระราช ดำเนิน ที่ สะเตชั่น แล ที่ ราย ทาง ตาม ถนน เสด็จ พระราช ดำเนิน เหนึบ ใบ โอ๊ก ใน หมวก เปน การ แสดง ความ รื่น เริง ยิน ดี ที่ ได้ เสด็จ พระราชดำเนิน มา นั้น แล เมื่อ จวน จะถึง พระราชวัง มี ทหาร อีกหลายกอง กอง หนึ่ง มี ทหาร แตร เป่า แตร สรรเสริญ พระบารมี ตาม ถนน แล บน บ้าน เรือน สอง ข้าง ทาง มีราษฎร ดูแน่น ถวาย คำนับ แกว่ง หมวก แลผ้าร้องเสียงโฮค ๆ ถวาย ไชยมงคล แล แสดง อาการ รื่น เริง ยินดี ใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มาถึง ถนน ที่มา เปน ถนนหลวง กว้าง ใหญ่ เปน บ้าน แล ร้าน ขาย สิ่ง ของ ครึก ครื้น แล ดู พล ทหาร ราย ทาง แล ราษฎร คับ คั่ง แต่ง ตัว อย่างดี แล แสดง อาการ รื่น เริง ยินดี อย่าง นี้ ดู สง่า งาม เปน อย่างยิ่ง รถ พระ ที่ นั่ง มา ถึง พระราชวัง ฮฟ เบิค ทาง ด้าน ตวัน ออก เรียก ว่า เบลลาเรีย (Bellaria) พอ ถึง มี ปรินซ์ ลิชเตนส ต้าน (Prince Liechten Stein) ผู้ สำเร็จ ราช การ ใน พระ ราชวัง กับ เคานต์ หูเนีย ดี เจ้า พนักงาน พิธี กรม วัง (Count Hunyady, the Grand Steward of the Court and the Master of the Ceremonies) คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ณ ที่ พระทวาร

พระราชวัง พระมหากระษัตริย์ทั้งสองพระองค์พร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นทางบันไดนกอินทรีย์ดำมายังพระที่นั่งเบี้ยตระดุลา สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอกรุงออสเตรียทรงนำเคานต์กอลุชอกสกี (Count Goluchooski) เสนาบดีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ๑ กับเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ฝ่ายกรมวัง และราชองครักษรวม ๑๐ นาย เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท

สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอกรุงออสเตรีย ทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมายังพระที่นั่ง เรียกว่าห้องรับแขก ซึ่งจัดไว้ให้เปนที่ประทับ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงนำข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนินในจำนวนซูต เฝ้าสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอกรุงออสเตรียแล้ว ข้าราชการถอยกลับมาพักอยู่น่าห้องภายนอก สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอกรุงออสเตรีย ทรงนำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทราบห้องที่ประทับแล้ว มีพระราชดำรัสสั่งสนทนาปราไสยอยู่ประมาณครู่ ๑ แล้วทูลลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับไปยังพระราชวังเชินบรูนที่ประทับนอกกรุงเวียนนา

ครั้นเวลายามหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก เจ้าพนักงานจัดเครื่องว่างสับเปอตามวิธีที่จัดเลี้ยงในกรุงเวียนนาตั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินตามทางท้องพระโรงในพระราชวังพร้อมด้วยพระเจ้าน้องยาเธอและพระเจ้าลูกยาเธอ ข้าราชการฝ่ายกรุงออสเตรียซึ่งอยู่ประจำรับราชการอีก ๕ นาย กับข้าราชการในจำนวนซูต ซึ่งมาคอยรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ห้องหนึ่ง ณ น่าห้องที่ประทับ ก็ตามเสด็จพระราชดำเนินมา เคานต์ปาร์กับพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตรนำเสด็จพระราชดำเนิน เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาถึงน่า

ห้องเต๊กนิกที่ตั้งโต๊ะเสวย มีเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ฝ่ายกรมวังชั้นเจ้ากรม ครัวเข้าต้น รับเสด็จพระราชดำเนินเชิญเสด็จพระราชดำเนินประทับโต๊ะเสวยสับเปอ พร้อมด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ แลข้าราชฝ่ายกรุงสยาม ที่โต๊ะเสวยนี้จัดเปนโต๊ะเสวยอย่างไปรเวต มีข้าราชการฝ่ายกรุงออสเตรียแต่ ๕ นายที่อยู่ประจำรับราชการ กับมีเจ้าพนักงานเครื่องนั่งกลางโต๊ะตรงข้าม กับพระที่นั่งประทับเสวยนี้อีกนาย ๑ เมื่อเสวยเสร็จเสด็จพระราชดำเนินจากโต๊ะ ก็มีเคานต์ปาร์กับพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร นำเสด็จพระราชดำเนิน เจ้านายแลข้าราชการก็ตามเสด็จพระราชดำเนินมาเปนลำดับ แลเจ้าพนักงานเครื่องนั่งประจำในโต๊ะเสวย ตามมาส่งเสด็จพระราชดำเนินถึงที่ห้องประทับ

วันที่ ๒๓ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศอย่างจอมพล ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เสนต์สเตฟเฟน กรุงออสเตรีย เสด็จพระราชดำเนินไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอ กรุงออสเตรีย ณ พระที่นั่งที่ประทับในพระราชวังฮฟบวค เปนการเฝ้าเยี่ยมตอบแทน แต่ในเวลานี้สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอ กรุงออสเตรีย ประทับอยู่ ณ พระราชวังเชินบรุน ด้วยเปนระดูร้อน แต่เวลาวันนี้เสด็จมาประทับ ณ พระราชวังฮฟบวค เพื่อจะให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เฝ้าเปนการสดวก และจะเสด็จประทับอยู่จนเวลาเลี้ยงโต๊ะกาลาเย็นวันนี้ด้วย

พระบาทสมเด็จพระอยู่หัว ประทับมีพระราชดำรัสสั่งสนทนาโดยพระรัตนโกษาเปนล่ามด้วย สมเด็จพระเจ้าเอมเปอเรอกรุงออสเตรีย โดยสนิทชิดชม แลทั้งพระราชอัธยาไศรยทั้งสองฝ่าย ประทับอยู่พอ

สม ควร แก่ เวลา แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน โดย ขะ บวน รถ พระ ที่ นั่ง มี แต่ ราช องค รักษ ๑ กับ นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กรุง ออสเตรีย ๑ ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนินไป ยัง วัด คาปุสีนา (Capucines) ซึ่ง ใต้ โบถ ใน วัดนั้น เปน ที่ ฝัง พระ ศพ พระเจ้า แผ่น ดิน แล เจ้า นาย ใน ราช ตระกูล แฮบสบวก ที่ นั่น เจ้า พนักงาน เขาจัด พระ แท่น เรียก ว่า ปริเยอ (Pridieu) เมื่อ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ถึง แล้ว พระ ราช ทาน พวง มาไลย วาง ที่ พระ ศพ อาชดุก รูดอลฟ์ แล ทรง กระ ทำ เคารพ แก่ พระ ศพ เคราน์ ปรินส์ อาชดุกรูดอลฟ ตาม ธรรม เนียม แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน กลับ มา เสวย พระกระยา หาร กลาง วัน ณพระ ที่ นั่ง เต๊กนิก พร้อม ด้วย เจ้า นาย ข้าราช การ ฝ่าย กรุงสยาม แล ข้า ราช การ นาย ทหาร ฝ่าย กรุง ออส เตรีย ที่ ประ จำ อยู่ รับ ราช การ อย่าง เช่น เคย

ใน เวลา เช้า วันนี้ พระ บาท สม เด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว โปรด เกล้า ฯ ให้ ราช องครักษ นำเครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหาจักรกรี บรม ราชวงษ์ ไป พระ ราช ทาน อาชดุก ลูวิกวิกตอ อาชดุกออต โต อาชดุก อุเย็น แล ให้ พระยาศรี สุริยราชวรานุวัตร นำ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ไป พระ ราช ทาน แก่ ข้า ราช การ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กรุง ออส เตรีย ครั้น เวลา บ่าย เจ้า พนักงาน ฝ่าย กรุง ออส เตรีย ก็ นำ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ซึ่ง สมเด็จ พระเจ้า กรุง ออสเตรีย พระ ราช ทาน แต่ เจ้า นาย แล ข้า ราช การ ฝ่าย สยาม มา ตอบแทน

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง เศษ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง ครึ่ง ยศ ประดับ ตรา เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน จาก พระ ราช วัง ฮฟบวค มี ราช องครักษ ๑ นาย กับ นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กรุง ออส เตรีย ซึ่ง ประ จำ รับ ราช การ ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ๆ ไป ที่ วัง เจ้า หญิง อาช ดัช เชซ มาเรีย เตอเรเสีย (Maria Theresia) หม้าย ซึ่ง เปน พระชายา ของ อาชดุกคาลลุด

วิก ซึ่ง เปน พระ อนุชา ของ สม เด็จ พระ เจ้า เอมเปรอ กรุง ออส เตรีย ที่ สิ้น พระ ชนม์ แล้ว นั้น

เจ้า พนักงาน นำ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ขึ้น บน ตำหนัก อาชดัชเชซ มาเรียเตอ เร สา กับ เจ้า หญิง ธิดา อีก ๒ องค์ ทรง พระนาม ว่า อาชดัชเชซมาเรีย อาล นุสิยาตา ๑ อาชดัชเชซอิลิส่ะเบ็ต ๑ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ น่า ห้อง พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง น่า ห้อง อาชดัชเชซ ถวาย คำ นับ แล กราบ ทูล เชิญ ต้อน รับ ตาม ประเพณี แล้ว กราบ ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ ใน ห้อง ที่ สม ควร พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับ มี พระ ราช ดำรัส สั่ง สนทนา ไต่ ถาม ความ ศุข ทุกข์ พอ สม ควร แล้ว อาชดัชเชซ ทูล ถวาย ชั้ว แก้ว ซึ่ง เปน ฝี มือ ช่าง ชาว ออส เตรีย ทำ โดย ประ ณีต เพื่อ ได้ เปน ที่ ทรง ระลึก ถึง การ ที่ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ถึง วัง พระบาท สม เด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง รับ โดย มี พระ ราช หฤ ไทย ยินดี พอ ได้ เวลา เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน จาก ห้อง แล้ว ทรง นำ หลวง ศัลยุทธวิธี กรร เฝ้า อาชดัชเชซ แล พระ ธิดา ทั้ง สอง แล้ว อาชดัชเชซ นำ เจ้า พนักงาน กรม วัง แล นาง กำ นัล ประ ดับ พระ เกียรติยศ ของ ดัชเชซ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท อาชดัชเชซ แล พระ ธิดา ทั้ง สอง พระ องค์ เสด็จ มา ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ถึง ประ ตู ตำหนัก แล้ว พระ บาท สม เด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป เยี่ยม อาชดุกลุวิก วิกตอ แลอาชดุกอุเย็นณวัง แต่ อาชดุกทั้งสองพระองค์ ไม่ อยู่ จึงพระราชทานก๊าด พระบรม นามาภิไธย ไว้ ทั้ง สอง แห่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เยี่ยม อาชดุก ออต โต แล อาชดัชเชซ มาเรียโย เสฟฟา พระชายา เมื่อ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ถึง ประตู ตำหนัก มี เคานต์มง เตนูโอโว ตำแหน่ง กรมวัง ใหญ่ ของ อาชดุก ออต โต ผู้ ซึ่ง ได้ เคย ไป กรุง เทพ ฯ แล้ว นั้น รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่แทบ ที่ รถ พระ ที่นั่ง พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง ต้น บันได ชั้น ล่าง

อาชดุก ออตโต แต่ง พระองค์ เต็มยศ อย่าง ทหาร ประดับ เครื่อง ราชอิศยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ ที่ นั้น กราบ ทูล เชิญ เสด็จ สู่ ห้อง ชั้น บน ตำหนัก เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ถึง น่า ห้อง ชั้น บน อาชดัชเชซ พระชายา ของ อาชดุก ออตโต คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ประทับ ใน ห้อง ใหญ่ มี พระราช ดำรัส สั่ง สนทนา ด้วย อาชดุก แล อาชดัชเชซ ตาม สมควร แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ อาชดัชเชซ เสด็จ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง น่า ห้อง อาชดุก ออตโต เสด็จ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง ที่ ออก รถ พระ ที่นั่ง

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ณพิพิธภัณฑ์ เรียก ว่า เนเชอแนล ฮิสะตอรี มิวเซียม เปน ที่ มี รูปสัตว์ ต่าง ๆ เก็บ รักษาไว้ มี ปรินสลิเซนสตาน รับ แล นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร มิวเซียม พอ เวลา บ่าย ๔ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง พระราช วัง ฮฟบวค

อนึ่ง พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า นาย ฝ่าย กรุง สยาม ก็ ต่าง องค์ ต่าง ได้ เสด็จ ไป เฝ้า สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย แล เฝ้า เยี่ยม เยี่ยน เจ้า นาย อาชดุก แล อาชดัชเชซ ฝ่าย กรุง ออสเตรีย บันดา ซึ่ง ได้ ประทับ อยู่ ใน กรุง เวียนนา เพื่อ เปน การ ได้ โต้ ตอบ ไมตรี เปน ที่ เคารพ แก่ กัน ตาม ธรรมเนียม

เวลา เย็น วัน นี้ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทูล เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสวย พระกระยาหาร เย็น พร้อม ด้วย พระองค์ท่าน เจ้านาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สยาม กรุง ออสเตรีย เปน การ เลี้ยง อย่าง กาลา เพื่อ เฉลิม พระ เกียรติยศ แห่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว กำหนด เวลา บ่าย ๕ โมง เย็น เปน เวลา เสวย

ครั้น เวลา บ่าย ๔ โมง ครึ่ง ข้าราชการ ฝ่าย สยาม ที่ ตาม เสด็จ พระราช

ดำเนิน แล เสนาบดี ทุก กระทรวง ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พล เรือน ของ กรุง ออสเตรีย แต่ง ตัว เต็ม ยศ ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม ประดับ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ กรุง ออสเตรีย แล ข้า ราชการ กรุง ออส.ตรีย ประดับ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ฝ่าย สยาม มา คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม กัน ณห้อง แห่ง หนึ่ง ใน พระ ที่นั่ง เรียก ชื่อ ว่า กอบลิน ซึ่ง ประดับ ด้วย ผ้า เทเปรส ตรี อัน งาม นั้น ครั้น เวลา จวน บ่าย ๕ โมง สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก พระ ที่ นั่ง ที่ ประทับ ใน พระราชวัง ฮฟบวค ทรง เครื่อง เต็ม ยศ อย่าง จอม พล ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ พร้อม ด้วย อาชดุก ฎูวิก วิกตอ อาชดุกอุเย็น มา ยัง พระ ที่นั่ง ที่ ประทับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ๆ ทรง เครื่อง เต็ม ยศ อย่าง จอม พล ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เสนตส เตปเฟน กรุง ออสเตรีย พร้อม ด้วย พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ ล้วน แต่ง พระองค์ เต็ม ยศ ประดับ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เปน ลำดับ คอย รับ เสด็จ อยู่ พอ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง ต่าง พระองค์ ก็ ทรง ถวาย คำนับ กัน ตาม ธรรม เนียม แล้ว ทรง สนทนา ปราไสย ตาม สมควร แล้ว พระ มหากระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ ทรง พระราช ดำเนิน เคียง คู่ ออก จาก ห้อง เจ้า นาย ฝ่าย กรุง สยาม แล ฝ่าย ออสเตรีย ทรง พระ ดำเนิน ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มี ปรินสลิชเตนสไตน์ ผู้ สำเร็จ ราชการ ใน พระราชวัง ทั้งหลาย นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ๆ มา ผ่าน ห้อง ที่ข้าราชการ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำ เนิน อยู่ ตาม ลำดับ ถานันดรศักดิ์ นั้น ข้า ราชการ ถวาย คำนับ พร้อม กัน สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทรง นำ คาดินแนล กรุดชา (Cardinal Gruscha) ผู้ เปน สังฆราชา สถิตย์ อยู่ ณกรุง เวียนนาเฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม

ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มาใน ห้อง เสวย ณพระ ที่นั่ง ใหญ่ เรียก ว่า เซอริมอนี ฮอล คือ ห้อง พระราช พิธี ประทับ ที่ เสวย พอ เวลา บ่าย ๕ โมง ที่ เลี้ยง อาหาร เย็น วัน ๆ เช่น นี้ เพราะ พระเจ้า เอมเปรอ เสด็จ เข้า ที่ แต่ หัว ค่ำ แล ประทม ตื่น เช้า กับ วัน นี้ เปน วัน ที่ จะ ไป ดู ลคร ด้วย จึ่ง ร่น เวลา เลี้ยง แต่ วัน มาก

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ประทับ กลาง โต๊ะ เบื้อง ขวา เคียง กัน สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ประทับ เบื้อง ซ้าย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เบื้อง ขวา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี อาชดุก ลุวิก ๆ ตอ ต่อ ไป พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น สมมต อมรพันธุ์ ต่อ ไป พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระ ประวัติวรเดช แล้ว ถึง ข้า ราชการ

เบื้อง ซ้าย สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ มี พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ ต่อมาถึง อาชดุกเออะยิน แล้ว ถึง คาดิแนลกรุดชา แลพระยานนทบุรี

ฟากโต๊ะ ตรง ข้าม นั้น ปริน ลิลิชเตนสไตน์ นั่ง ตรง สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ พระยาสฤษดิพจนกร ข้าง ขวา ปริน ลิลิเชนสไตน์ และเจ้าหมื่น เสมอใจราชนั่ง ข้าง ซ้าย รวม ใน โต๊ะ ทั้ง สิ้น ๒๘ คน

เวลา เสวย มี แตร เปน ดนตรี เป่า อยู่บน เกลเลอรี ชั้น บน แล มี พวก ส่งข่าว หนังสือ พิมพ์ อยู่ กับ พวก แตร ไม่ น้อย กว่า ๓๐ คน เวลา เสวย บ่าย ๕ โมง เปน กลาง วัน แท้ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ โปรด ให้ เจ้าพนักงาน จุดไฟ ฟ้า เครื่อง โคม ระย้า พระ ที่นั่ง แล ให้ จุด เทียนไข ข้าง ผนัง เปน จังหวะ ซึ่ง ล่าม สาย ชนวน จุด ถึง กัน ได้ รวด เร็ว ไม่ ต้อง มี คน จุด ที่ ละ ดวง นั้น ถวาย ทอด พระเนตร

โต๊ะ หลวง เปนโต๊ะ ใหญ่ กว้าง มี เครื่อง ตก แต่ง งาม แล เครื่อง ตั้ง บนโต๊ะ ใช้ เครื่อง ทอง เปน ภาชนะ ทั้งหลาย มี ดอกไม้ ตก แต่ง งดงาม

ครั้น เวลา ทุ่ม เศษ เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร เย็น พระ มหากระษัตริย์ ทั้ง

สอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน จากโต๊ะเสวย ปรินสลิชเตนสไตน์ นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน เจ้า นาย แล ข้าราชการ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ตาม ลำดับ ถานันดร ศักดิ์ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา พัก ใน ห้อง กอปลิน แล้ว สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทรง นำ เสนาบดี แล ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พลเรือน ฝ่าย กรุง ออสเตรีย นั้น ให้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล้ว ปรินสลิชเตนสะไตน์ นำ ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง ออสเตรีย ที่ ได้ รับ พระราชทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท เพื่อได้ ขอบ พระเดช พระคุณ ที่ ได้ รับ เกียรติยศ อัน สูง แล้ว

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว โปรด เกล้า ฯ ให้ ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม ที่ ได้ รับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ของ กรุง ออสเตรีย เฝ้า สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ แสดง ความ ขอบ พระเดช พระคุณ ที่ ได้ พระราช ทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ นั้น พระ มหากระษัตริย์ สอง พระองค์ ปฏิสันถาร ด้วย ข้า ราชการ ทั้งหลาย ประมาณ ๑๕ นาที แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย เจ้า ทั้ง ห้า พระองค์ มา ประทับ ใน ห้อง ประทับของ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ครู่ หนึ่ง แล้ว ทูล ลา กลับ ไป ที่ ประทับ

ครั้น เวลา ทุ่ม เศษ พระ บรมวงษานุวงษ์ ฝ่าย กรุง สยาม แล กรุงออสเตรีย กับ ข้า ราชการ ทั้ง หลาย ออก จาก พระราชวังฮฟบวค มาที่ โรง ลคร เรียก ว่า รอย แอลอิมบีริแอล ออ เปอรา คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน

ครั้น เวลา จวน สอง ทุ่ม สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทรง เครื่อง ครึ่ง ยศ เสด็จ พระราชดำเนิน มา รับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ณห้อง ที่ ประทับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง ครึ่ง ยศ ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา สู่ รถ พระ ที่นั่ง เดียว กับ

สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรย กรุง ออสเตรีย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ พระ ที่นั่ง ใน รถ เบื้อง ขวา ตาม ทาง มี ทหาร แล พลตระเวร รายทาง ตลอด มี พล เมือง มาแน่น ถวาย คำนับแล ให้ ถวาย ไชยมงคล ตลอด ทาง จน เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง โรง ลคร อะเปอรา เวลาเสด็จ ถึง ห้อง ที่ประทับ ใน โรง บัน ดาคน ใน โรง ลคร ยืน ถวาย คำนับแล ดนตรี ทำเพลง สรรเสริญ พระ บารมี แล้ว พระ มหา กระษัตริย ทั้ง สอง พระองค์ ประทับ ทอด พระเนตร ลคร ออ เปอรา

ในโรง ลคร ที่นั่ง เปน โรง กลม หลังคา เปน อย่างโดม เปนโรง ที่ ทำแล้วใหม่ ด้าน หนึ่ง เปน ฉาก ที่ ลคร เล่น ตรง กัน ข้าม ใน ห้อง ชั้น ที่ สอง เปน หลัง พลับพลา สำหรับ พระเจ้า แผ่น ดิน ประทับ อีก สอง ด้าน เปน ที่ สำหรับ คนดู ริม ฉาก สอง ข้าง เปน ที่ ห้อง สำหรับ เจ้า นาย ประทับ แต่ ค่ำ วัน นี้ เขา จัด ให้ ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม นั่ง ดู โรง ลคร แบ่ง เปน ๕ ชั้น เว้น แต่ ห้อง ริม ฉาก นั้น แบ่ง เปน ๓ ชั้น ทั้ง สอง ข้าง ที่ พื้น กลาง โรง น่า ฉาก เปน ที่ คนนั่ง ดู ด้วย ตั้ง แต่ ชั้น หนึ่ง ขึ้น ไป ถึง ชั้น สาม เปน ห้อง ที่ นั่ง อย่างเรียก บ๊อกส์ ชั้น ที่ ๔ ที่ ๕ มี เก้า อี้ ยาว ๆ สำหรับ คนดู ราคา ถูก ใน โรง คน นั่ง ดู ได้ ถึง ๒๕๐๐ คน การ ตกแต่ง งดงาม ลวดลาย แล บัว เสา เปน ลายทอง ใน ห้อง พลับพลา พระ ที่ นั่ง นั้น พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ กลาง ข้างซ้าย สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ประทับ ต่อ มา พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ แล อาชดุก อุเย็น ข้าง ขวา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว นั้น อาชดุก ลุวิกวิก ตอ ประทับ ต่อ มา พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่นสมมต อมรพันธุ์ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระประวัติ วรเดช

ลคร อะเปอราเวลา บัด นี้ สิ้น ฤดู แล้ว แต่ หาก ว่า สมเด็จ พระเจ้า

เอมเปรอ มี พระ หฤไทย เพื่อ จะให้ เปน เครื่อง บำเรอ เฉลิม พระเกียรติยศ พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว จึ่ง ได้ มี ดำรัส สั่ง ให้เรียก ตัว ลคร ทั้ง หลาย มา ประชุม กัน เล่น ถวาย เปน การ พิเศษ แล ได้ ออก พระราชทรัพย์ แจก จ่าย ใน การ นี้ เปน อัน มาก

ลคร ที่เล่น ๆ มี เรื่อง เต้น รำ อย่าง ที่ เรียกว่า บาเล (Ballet) เรื่อง ชื่อว่า เจ้า สาว เมือง เกาหลี เต้น รำ ดี แต่ง ตัวงาม มี ลครทั้งชายหญิง ประมาณ ๒๐๐ คน ฉาก ที่ ใช้แต่ง โรง ดี เต็ม ที่ มี แสง ไฟ ฟ้า ทำ สี ต่าง ๆ ฉาย มาแล ดู เหมือนจริง เมื่อ เล่น ถึง เวลา รบ ทัพ บก แล ทัพ เรือ ใช้ ดอกไม้ เพลิง เปน ปืน ยิง แล เรือป้อม ค่าย ทลาย ไป ด้วย การ ที่ ยิง กัน ดัง ว่าจริง ลคร เล่น เปน สอง ตอน พอ สุด ตอน ที่หนึ่ง พระมหากระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ เสด็จ พระราชดำเนิน พร้อมด้วย เจ้า นายแล ข้า ราชการ มา เสวย เครื่อง ว่าง ใน ห้อง ใหญ่ ซึ่ง เจ้า พนักงานจัด ไว้ แล้ว จึ่ง ได้ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มาทอด พระเนตร ตอน ที่ สอง ต่อ ไป จน เวลา ๕ ทุ่ม ลคร เลิก พระมหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง ห้อง ที่ ประทับ ใน พระราชวัง ฮฟบวค แล้ว จึ่ง ได้ ทูลลา กลับ ไป ยัง พระราชวัง เชิน บรูน ซึ่ง เปน ที่ ประทับ ของ พระองค์

วันที่ ๒๔ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลา ๕ โมงเช้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระเจ้า น้องยาเธอ พระเจ้า ลูกยาเธอ แล ข้าราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ทอด พระเนตร คลัง เก็บ เครื่อง ต้น ของ พระ ราชวัง กรุง ออสเตรีย ใน ตู้ ที่ ๑ เปน มงกุฎ ทองคำ ของโบราณ ประดับ ด้วยพลอย มิ ได้เจียรไนเม็ด ใหญ่ ๆ มี ไม้ กางเขน เปน ลูกกลม ทองคำ เล็ก ๆ ประดับ

พลอยเรียกว่า โอบ แล มีไม้เซปะเตอ ทอง ประดับ พลอย พระแสง ใหญ่ ด้าม แลฝักทองคำ ประดับพลอยสีต่างๆ ว่าเปนเครื่องต้นของครั้งเอมเปรอ ชาลละมาน แลมีพระสมุดมีชื่อว่าเอวันคะลิอำ ก็ได้มาเปนห้องเก็บเครื่อง ต้นของพระมหากระษัตริย์แลพระอรรคมเหษีด้วยแต่งด้วยทองคำประดับเพชร พลอย ทับทิม มรกฎ บุษราคำ เม็ดใหญ่ๆ อย่างดีมาก เห็นดีที่จะกล่าว ได้ในห้องหนึ่ง ที่จะกล่าวได้นั้น คือห้องที่ ๑๑ เปนที่เก็บมงกุฎของ สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอ กรุงออศเตรีย ซึ่งพระเจ้ารูดอฟ ที่ ๒ ได้ทรง สร้างไว้ เปนทองคำทำด้วยลายแกะ ประดับเพชร ทับทิม แลมุกเม็ดใหญ่ กับมีเครื่องราชอิศริยาภรณ์โกลเดนฟลีซ อีกหลายเครื่องๆ ใหญ่ๆ ประดับ เพชรบริลเลียนเม็ดใหญ่ รวมน้ำหนักเพชรในเครื่องหนึ่งถึง ๔๙ กะรัตเศษ บางเครื่องประดับด้วยทับทิมแลแก้วโกเมนเม็ดใหญ่ แลมีเครื่องราชอิศริ ยาภรณ์ตราออศโตรฮังกาเรียน เปนตราใหญ่ มีตราของชาติออศเตรีย แลฮังการีรวมกัน คือตรามาเรียเตอเรเซีย ฝ่ายทหารหนึ่ง ตรารอยแอล ฮังกาเรียนเซนต์สเตฟเฟน ๑ ตราออศเตรียนลอฟเลียวโปลด์ ๑ ตราไอออน เคราน์ ๑ รวมตราเหล่านี้ ๔ ประดับเพชรบริลเลียนเม็ดใหญ่ แลมีทับทิม ใหญ่ๆ ประดับอยู่ด้วยมาก อีกตู้ ๑ เปนตู้เครื่องต้นของพระ อรรคมเหษีเอมเปรสของกรุงออศเตรีย มีจัดเปนสำรับๆ หนึ่งด้วยทองคำ ประดับด้วยเพชร สำรับหนึ่งประดับด้วยทับทิม สำรับหนึ่งประดับด้วยมุก สำรับหนึ่งประดับด้วยมรกฎ มีมงกุฎกระษัตริย์ สร้อยพระศอ พระวลัย พระวด แลอุณหิศ กุณฑล ธำมรงค์ ครบเปนชุด แลมงกุฎกระษัตริย์แต่องค์ เดียวนั้นเขาว่าราคาถึงล้านฟลอเรน คราวประมาณ ๒๕,๐๐๐ ชั่ง แล้วยังมี เครื่องราชาภรณ์แลเครื่องราชูปโภคเปนอันมาก เมื่อดูพระนคร เสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปที่โรงเรียนฝึกหัดม้าแลขี่ม้าอย่าง

สะเปน โรงเรียนนี้เปนสนามสี่เหลี่ยม รี มีหลังคาคลุมเปนส่วนหนึ่งในพระราชวังฮ๊อฟบวค เจ้าพนักงานจัดม้าที่ฝึกหัดไว้ได้ดีแล้ว มาฝึกหัดเล่นขับขี่ถวายทอดพระเนตรหลายครั้ง วิธีหัดม้านี้เรียกว่าตำราครูเมืองสะเปน คล้ายกับม้าทวนที่นี่ แต่ท่าทางให้ม้าเต้น ม้าโยน ให้ม้าตำพองท่านอง อย่างแบบที่ฝ่ายเรานับถือกันว่างามว่าดีนั้น ประทับทอดพระเนตรจนสิ้นเพลงตามโปรแกรมที่เจ้าพนักงานจัดถวายทอดพระเนตรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับมาห้องที่ประทับในพระราชวังฮ๊อฟบวค เสวยพระกระยาหารกลางวันพร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการอย่างเวลาวานนี้

ครั้นเวลาบ่ายโมงครึ่ง อาชดุ๊กฟรีดริกเสด็จมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เปนการเฝ้าเยี่ยมเยียนประมาณ ๑๕ นาที นำถวายพระเนตรแลพระรูปของเธอทูลเกล้าฯ ถวาย กราบถวายบังคมลากลับไป

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินไปพิพิธภัณฑ์ เรียกว่าอิมพีเรียลเอนอาดฮิสตอริมิวเซียม อยู่ทิศตวันตกเฉียงใต้พระราชวังฮ๊อฟบวค ทางประมาณ ๑๓ เส้นเท่านั้น พิพิธภัณฑ์นี้อยู่ตรงข้ามถนนละฟากถนนกับพิพิธภัณฑ์เนเชอแรลฮิสตอรี เปนตึกคู่กันสองข้าง ที่สนามหญ้าหน้าพิพิธภัณฑ์ทั้งสอง มีอนุสาวรีย์หล่อด้วยทองปรางบรอนซ์ เปนรูปเอมเปรสมาเรียเทเรซ่า เปนพระนางเจ้าในพระราชวงษ์ฮับสเบอค [illegible] สมเด็จกรุงออสเตรีย มีพระเกียรติยศแผ่ไพศาลปรากฏ เมื่อ ๑๕๐ ปีเศษมาแล้วนั้น เสด็จประพาสในพิพิธภัณฑ์ใหญ่ [illegible] หลายห้อง [illegible] ห้องชั้นต่าง ๆ [illegible] อาวุธยุทธภัณฑ์ของโบราณ [illegible] ต่าง ๆ แลในห้องที่ ๑๕ เปนห้องเก็บเครื่องอาวุธของชาวตวันออก ในตู้ที่อยู่ข้างประตูห้องคู่กับตู้ไว้อาวุธของเปอเซียนั้น เปนตู้ไว้อาวุธ

ของ กรุง สยาม ซึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ได้ ส่ง มา ถวาย สมเด็จ พระ เจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย เปน ของ ตอบ แทน เครื่อง ราช บรรณา การ มี พระ แสง ตรี เล่ม หนึ่ง งาม ใน ห้อง อื่น ๆ ใน ชั้น นี้ มี เครื่อง ใช้ ใน การ ช่าง เงิน ทอง ของ ชาว อียิปต์ โบราณ

ขึ้น ไป ชั้น พื้น ที่ หนึ่ง เปน ห้อง เก็บ รูป เขียน ด้วย สี น้ำ มัน ต่าง ๆ แล มีรูป ตาแก่ ยายแก่ ๒ รูป เปน รูป ครึ่ง ตัว นั้น เขียน ดี มาก ดู เห็น เปน สี เนื้อ หน้าเด่น มา ดัง เช่น ว่า หน้า คน จริง

เมื่อ ทอด พระเนตร พิพิธภัณฑ์ เสร็จ แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนินไป ทอด พระ เนตร โรง ม้า หลวง ที่ เปน ตึก แถว ขวาง ใน ระหว่าง มิวเซียม ทั้ง สอง ข้าง ทิศ ตวัน ตก นั้น ที่ โรง ม้า หลวง ปรินส์ลิเชตส์ไตน์ รับ แล นำ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ทอด พระ เนตร โรง ม้า หลวง แล นำ ม้า พระ ที่ นั่ง อย่าง งาม สี ต่าง ๆ ประมาณ ๑๐ ม้า แต่ง เครื่อง หนัง ประดับ เงิน มา ถวาย ทอดพระ เนตร ที่ โรง เลี้ยง เปน ตึก แบ่ง ห้อง สอง แถว มี ทาง เดิน กลาง ที่ ขัง ม้า กว้าง ใหญ่ ปล่อย ม้าไว้ มิ ได้ ผูกให้ อยู่สบาย การ รักษา สอาด อย่างยิ่ง ทรง พระราชดำเนิน ตรวจ การ เลี้ยง รักษา ม้า ตลอด แล้ว เสด็จพระราชดำเนิน กลับมายัง พระราชวังฮฟบวค

ใน เวลา บ่าย วัน นี้ สมเด็จ พระ เจ้า เอมเปรอ กรุง ออส เตรีย ทูล เชิญ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน เสวย พระ กระ ยา หาร เย็น ที่ พระ ราช วัง เชินบรุน (Schonbrunn) เวลา บ่าย ๕ โมง ครึ่ง พร้อม ด้วย เจ้า นายแล ข้า ราช การ ฝ่าย สยาม แต่ง ตัว ครึ่ง ยศ ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เพราะ ฉนั้น เวลา บ่าย ๔ โมง ๔๕ นาที เจ้า พนักงาน จัด รถ มา รับ ข้า ราช การ ฝ่าย สยาม ล่วง น่า ไป ก่อน ด้วย ไป ทาง รถ เวลา ถึง ชั่ว โมง จึ่ง จะ ถึง พระราชวัง เชินบรุน เมื่อ ข้า ราช การ ไป ถึง พระ ราช วัง แล้ว เจ้า พนักงาน กรม วัง จัด รับ ขึ้น ทาง บันได เขียว แล้ว จัดให้ อยู่ พร้อม กัน ใน พระ ที่ นั่ง องค์ หนึ่ง

เรียก ว่า ห้อง กระจก คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน อยู่ ที่ นั่น

ครั้น เวลา จวน ถึง บ่าย ๕ โมง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่หัว ทรง เครื่อง ครึ่ง ยศ อย่าง ทหาร ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เสด็จ พระ ราชดำเนิน พร้อม ด้วย พระ เจ้า น้อง ยา เธอ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ มา ถึง พระ ราช วัง เชิน บรู เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น ทาง บันได เขียว สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ มา รับ เสด็จ พระราชดำเนิน ถึง ต้น อัฒจันท์ ชั้นล่าง แล มี ปรินส์ลิชส์เตนสะไตน์ นำ พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระ องค์ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน , พร้อม ด้วย เจ้า นาย ฝ่าย กรุง สยาม ขึ้น มา ถึง พระ ที่ นั่ง องค์ หนึ่ง เรียก ว่า ห้อง เอล เลอรี ซึ่ง มี อาชดุก ลูวิก ๆ ตอ แล อาชดุก อุเย็น คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน อยู่ ที่ นั้น พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระ องค์ ทรง ยืน มี พระราช ดำรัส ด้วย เจ้า นาย สัก สอง สาม นาที แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ออก จาก ห้อง มี ปรินส์ ลิชเตนสะไตน์ นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ผ่าน ห้อง ที่ ข้าราชการ พัก ข้าราช การ ถวาย คำนับ พร้อม กัน แล้ว ก็ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา โดย ลำดับ ถานันดรศักดิ์ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง พระ ที่นั่ง เรียก ว่า ห้อง แถว เล็ก พระ มหา กระ ษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ ประทับ พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประ ทับ เบื้อง ขวา สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ต่อ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มา ทาง ขวา มือ อาชดุก ลูวิกวิก ตอ พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น สมมต อมรพันธุ์ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระประวัติ วรเดช แล เคานต์ คูลชอบสกี เสนาบดี ว่าการ ต่าง ประเทศ

ต่อ ไป ทาง ซ้าย สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ มี พระเจ้า น้องยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ ถัด ไป อาชดุกอุเย็น แล พระยา นนทบุรี ตรง ข้าม ฟาก โต๊ะ ข้าง ขวา นั้น พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร เจ้า พนักงาน กระทรวงวัง นั่ง ตรง ข้าม กับ ที่ ประทับ พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัว แล ปรินส์ลิชส์เตนสะไตน์

นั่ง ตรง สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ข้าม ข้าราชการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ก็ นั่ง ตาม ที่ เขา กำหนด ไว้ ตาม ถานันดร ศักดิ์ รวม ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ ๔๐ คน

โต๊ะ หลวง จัด เรียบ ร้อย สอาด ดี ตก แต่ง ด้วย ดอก ไม้ งาม งาม แล มี พวก ซอ เปน ดนตรี ใน เวลา เลี้ยง อาหาร

พอ เวลา จวน ทุ่ม หนึ่ง เสร็จ การ เลี้ยง พระมหากระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ทาง เดิม ด้วย ลำดับ ดัง กล่าว มา แล้ว มาพัก ใน ห้อง แก้ว ที่ ข้า ราชการ มา พัก นั้น มี กาแฟ แลบุหรี่ มา เลี้ยง ที่ นี่ เปนว่า แปลก เพราะ โต๊ะ หลวง ที่ แล้ว ๆ มา รับ ประทาน อาหาร แล้ว ไม่ เคย เลี้ยง บุหรี่ ทรง สั่ง สนทนา ด้วย ข้าราชการ ประมาณ ครู่ หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว นำ พระแสง กระบี่ สั้น ปร คร่ำ ทอง ฝัก ทองคำ ด้าม ทอง คำ เปน ศักนาด ถงยา ราชาวดี ประดับ เพ็ชร์ พลอย ถวาย สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ๑ เล่ม แล พระราชทาน ของ พระ โอสถ ตะยา ราชาวดี แก่ อาชดุกลุวิกวิกเตอ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ทรง รับ ไว้ ด้วย ทรง ยินดี แล ทรง ตอบ ขอบ พระราช หฤทัย ครั้น เวลา ทุ่ม เศษ แต่ ยัง สว่าง เปน กลาง วัน พระมหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก ห้อง แก้ว มา ถึง บันได ใหญ่ หน้า พระราชวัง ด้าน ใต้ เจ้านาย แล ข้า ราชการ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เปน ลำดับ ที่ ใน มุข พระ ที่ นั่ง มี ราษฎร ชาวเมือง ทั้ง ชาย หญิง แต่ง ตัว งดงาม มา คอย ชม พระบรม ราชานุภาพ พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก มา ถึง แล เวลา ออก รถ พระ ที่ นั่ง แล้ว ภาค ราษฎร ก็ โห่ เสียง โฮ้ก ๆ สนั่น บูด ราษฎร ที่ มา คับ คั่ง แต่ง ตัว ด้วย เครื่อง นุ่ง ห่ม ต่าง ๆ ทุก สี สลับ กับ สี สนาม หญ้า แลว โรทยาน ซึ่ง หลัง ถวา ไม่ ใน เวลา เย็น ที่ แสง แดด เหลือง อ่อน จวน จะ อัศฎงคต เปน ของ งาม ที่ ควร พิศวง

รถ ที่ จัด ไป มา แห่ง ใด เจ้า พนักงาน จัด โปรแกรม วาง การ เรียบ

ร้อยไม่สับสนแลบรรดาการทั้งปวง ที่เกี่ยวด้วยการรับเสด็จพระราชดำเนินทุกอย่าง คิดจัดเสร็จ มีโปรแกรมรายการพิมพ์แจกรู้ทั่วเปนอย่างเรียบร้อย แลที่จะเสด็จพระราชดำเนิน ประพาศในวะนะน่าพระราชวังเชินบรุนฝ่ายทิศใต้นี้ จัดรถเจ้านายหมู่หนึ่ง แลข้าราชการหมู่หนึ่ง การรับเจ้านายแลข้าราชการเปนคนละส่วนทีเดียว รถเจ้านายนี้ ๔ คันๆ ที่หนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเบื้องขวา สมเด็จพระเจ้าอัมเปรอประทับเบื้องซ้าย คันที่ ๒ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กับอาชดุ๊กวิกตอ คันที่ ๓ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ กับอาชดุ๊กอุเยน คันที่ ๔ พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าจิระประวัติวรเดช กับเสนาบดีว่าการต่างประเทศ เจ้านายฝ่ายสยามนั่งเบื้องขวา รถทั้งสามคัน

รถสำหรับข้าราชการ ตามเสด็จพระราชดำเนินอีก ๑๕ รถ ตามตำแหน่งถานันดรศักดิ์ ม้าเทียมรถเหล่านี้เปนม้าสะเปน สีเดียวรูปเดียวเท่ากันทั้งหมดงามดี เปนม้าที่นำมาจากโรงม้าหลวง เพื่อได้ถวายทอดพระเนตร เพราะเขาถือว่าไม่มีที่ใด ที่จัดหาม้าได้อย่างนี้ เพราะม้าหลวงกรุงออสเตรียนี้ ประสมสืบพืชน์พรรณมาช้านาน

เสด็จพระราชดำเนินออกจากน่าพระราชวัง มาในวโนอุทยานของเชินบรุน ขึ้นเนินมาตามทางข้างซ้ายมือ มีน้ำพุเรียกเนบตูนอยู่ข้างขวามือ เลี้ยวขึ้นมาถึงศาลาบนเนินกลางสวน เรียกว่าศาลากลอริเอตเต (Gloriette) เปนที่แลเห็นพระราชวังเชินบรุนแลกรุงเวียนนาได้ดี วะนะนี้ติดกับน่าพระราชวัง เปนที่ใหญ่โตมากจนถึงทำที่สวนเลี้ยงสัตว์ต่างๆ มีเรือนกระจกปลูกต้นไม้ด้วยอากาศร้อน วะนะนี้ทำอย่างแผนฝรั่งเศสที่เรียกว่าแวระไซล์ (Versailles) ปลูกไม้โอ๊กไม้สนเปนพื้น

มี ถนน หน ทาง ลด เลี้ยว แล สนาม ที่ เที่ยว เล่น เปน ศุข ชน ทั้ง หลาย มา เที่ยว ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง เรือน กระจก ที่ ปลูก ต้นไม้ ด้วย อากาศ ร้อน ใน เรือน มี ปลูก ต้น ปาม อย่าง ชนิด ต้น ตาล ต้น มพร้าว ต้น หมาก ต่าง ๆ มี ต้น กล้วย ต้น เพิ่น แล กล้วย ไม้ บันดา ที่ เปน ต้น ไม้ แล ผัก ที่ เกิด ใน เมือง ร้อน มี ต้น ปาม คล้าย หมาก เหลาหลก เรียก ริบเป เดีย สูง ราว ๒๐ วา ย่อด จด หลัง คา ต้อง คอย ตัด รอน ใบ แล ทาง อยู่ เสมอ แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ เสด็จ ทรง พระ ดำ เนิน พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ มา ทอด พระเนตร ที่ ขัง สัตว์ มี นก ยุง แล นก เล็กใหญ่ ลิง เนื้อ กวาง ทราย หมี สี ขาว สี น้ำ ตาล ต่าง ๆ เสือ ใหญ่ เสือ ดาว นาง สิงห์ โต ใหญ่ ๓ ตัว ลำเล็ก มี สุา ช้าง สอง ช้าง แล สัตว์อื่น ๆ เปน อัน มาก มา จาก ประเทศ ต่าง ๆ หลาย เพศ หลาย พรรณ

พอ เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน กลับโดย รถ พระ ที่ นั่ง จาก ที่สวน เลี้ยง สัตว์ อ้อม มา รอบ วะนะ มา ถึง พระราชวัง เซ็นบรูน เวลา ๒ ทุ่ม สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ทูล เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้าราชการ ทรง พระดำเนิน ทอด พระเนตร พระ ที่ นั่ง เซ็นบรูน ชั้น กลาง ล้วน ตก แต่ง ด้วย เครื่อง ต่าง ๆ อันงาม จนตลอด ทุกห้อง มี ห้องใน พระราชฐาน ที่ ควร รำ พรรณ นั้น สองห้อง คือ ห้อง หนึ่ง เปนห้องที่ คิงออฟโรม พระ โอรส แห่ง สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ นะโปเลียน ที่ หนึ่ง ซึ่ง ได้ เสด็จ มา อยู่ กับ สมเด็จ พระมาตาม ไหยิกา นั้น ได้ ประทับ อยู่ แล สิ้น พระชนม์ ใน ห้อง นี้ อีก ห้อง หนึ่ง ต่อ ไป ที่ มุม พระราชวัง เปน ห้อง มี ฝา ประดับ ด้วย รูป เขียน ลาย น้ำ เต็มไป ทั้ง ห้อง ล้วนแต่ ฝี พระหัตถ์ แห่ง เอมเปรส มาเรีย เทอเรศ ได้ ทรงวาด เขียน เปน พระรูป พระโอรส แล ธิดา แล รูป อื่น ๆ เปน อัน มาก

พอ เวลา ๓ ยาม พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูลลา กลับ สมเด็จพระ

เจ้าเอมเปรอ กรุง ออสเตรีย เสด็จ มา ส่ง จน ถึง พระทวาร ที่ จะ เสด็จ ขึ้น รถ พระ ที่ นั่ง ต่าง พระองค์ ถวาย คำนับ ลา กัน ตาม ประเพณี แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก วัง เซินบรูน พร้อม ด้วย รถ เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม กลับ มา ยัง พระราชวัง ฮฟบวค

ครั้น เวลา ๑ ยาม ๔๕ นาที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อมด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ประพาศ ที่ สำหรับ สถาน เรียก ว่า " เวนนิศ ใน กรุง เวียนนา " ที่ เรียก ดังนี้ โดย เหตุ ว่า เขา จัด สวน ที่ ๓ ไว้ เป็น ที่ ให้ คน ไป เที่ยว เล่น แล ขุด คลอง ให้ มี เรือ คอน โดลา ไป มา ให้ คล้าย คลึง กับ ที่ เมือง เวนนิศ และ ใน ที่ นั้น มี ลคร แล การ เล่น แล ที่ รับประทาน สิ่ง ของ ต่าง ๆ สำราญ ใจ แต่ ผู้ ใด จะ ไป เที่ยว ใน เขตร เวนนิศ นั้น ต้อง เสีย เงิน คน หนึ่ง ราว ๒ สลึง จึ่ง จะ เข้า ไป ได้ เพราะ เขา เก็บ เงิน ไว้ เปน ค่า รักษา ค่า บำรุง แล ค่า ไฟฟ้า ที่ จุด สว่าง ใน ที่ นั้น มา ทาง รถ จาก พระ ราชวัง ฮฟบวค ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง ถึง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประพาศ ใน เวนนิศ ราษฎร ที่ มา เที่ยว เตร่ หา ความศุข ใน ที่ นั้น ทั้ง ผู้ ดี แล ไพร่ ไม่ ต่ำ กว่า หมื่น เมื่อ ได้ ทราบ ว่า เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ต่าง คน ต่าง อยาก ชม พระบารมี มา แน่น จน แทบ จะ ดู อะ ไร ไม่ ได้ ไหล ไป ด้วย คน ใน สวน จุด ไฟ สว่าง ตาม ต้น ไม้ แดง เต็ม ไป แทบ ทุก ต้น เปน ไฟฟ้า บ้าง ไฟ ก๊าศ บ้าง เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประทับ ที่เรส ตอรัง บีติ ทะเรีย นอน พบอาชดุกลุวิกวิกตอ เสด็จ อยู่ ที่ เรสตอรัง นั้น จึ่ง ประทับ เสวย เครื่อง ว่าง พร้อม ด้วย อาชดุก ลุวิกวิกตอ และ เจ้านาย ข้า ราชการ ฝ่าย เจ้า พนักงาน พลตระเวนได้ ทราบ การ จึ่ง จัด พลตระเวน มา ล้อม วง แล จัด ราย ทาง ที่ จะ ประพาศ ใน เวนนิศ เสวย แล้ว เสด็จ มา ประทับ

ทอดพระเนตร ละครเป็ดเตล็ดครู่หนึ่งแล้ว มาทรงแวะที่ร้านเย็บผ้าเช็ดหน้าขาย มีหญิงเย็บจักรทำไหมเปนลายอักษรในผ้าเช็ดหน้า ทรงพระอักษรพระนามาภิธัย เปนอักษรไทยแลโรมัน ให้หญิงเย็บลงในผ้าเช็ดหน้า เปนผ้าเช็ดพระภักตร หญิงเย็บจักรทำเปนลายไหมได้คล้ายกัน เวลาเย็บเปนแต่ขีดดูตามตัวอย่างเท่านั้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงสู่เรือกอนโดลา ประพาศในคลองที่ทำไว้อย่างเวนิศล่องรอบ ราษฎรมีความปีติยินดีร้องโฮ้ก ๆ ๆ ถวายไชยมงคล แลทิ้งช่อบุบผามาลี ทูลเกล้า ๆ ถวาย ตลอดในทางสถลแลชลวิถี แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาที่ร้านถ่ายรูปชื่อไอเวียนเนอ ซึ่งถ่ายรูปด้วยแสงไฟสว่างเช่นในโฟโตกราฟ โปรดเกล้า ๆ ให้ถ่ายพระบรมรูปพร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการ ที่ตามเสด็จพระราชดำเนินถ่ายหลายรูป แต่ไม่สู้ดีเปนเท่าที่ถ่ายกลางวันได้ ครั้นเวลา ๙ ทุ่ม เสด็จพระราชดำเนินกลับมายังพระราชวังฮฟบวค ประทับแรม ๑ ราตรี

วันที่ ๒๕ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรวัดเซนตะสะเตฟาน เปนวัดใหญ่ที่สุดในเมืองนี้ แลตั้งอยู่ในที่กลางกรุงเวียนนา เปนวัดสร้างด้วยศิลา สร้างมาได้ ๕๐๐ ปีเศษแล้ว ที่ก่อ ๆ แบบกอติก มีเปนหอระฆังสูง ๑๓๙ เมเตอร์ ราว ๓ เส้น ๘ วา สูงกระหง่านแลเห็นได้ไกล ๆ บนหอระฆังจะขึ้นก็ได้ มีบันได ๕๓๓ ขั้น บนหอมีระฆัง ๕ ใบ ๆ ใหญ่หนักถึง ๔๐๐๐ ปอนด์ เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรในโบสถ์ตลอดแล้ว เสด็จพระราชดำเนินมาร้านขายเครื่องแก้ว มีเครื่องแก้วเปนหม้อขวดจานชาม โคมระย้าแลสรรพเครื่องแก้วทั้งหลาย มีฝีมือช่างในเวียนนาเปนอย่างดี ชื่อร้านลอบเมเยอร์ (G. & L. Lobmeyr) แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับมายังพระราชวังฮฟบวค

เสวยพระกระยาหาร กลางวัน ณห้องเด็กนิ้ก พร้อมด้วยเจ้านาย แลข้าราชการ ฝ่าย กรุง สยาม แล กรุง ออสเตรีย ที่ประจำรับราชการ อยู่ นั้น ดังเวลาวานนี้

เวลา บ่าย โมงเศษ สมเด็จ พระเจ้าเอมเปรอ กรุง ออสเตรีย เสด็จ พระราช ดำเนิน มาเฝ้า พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ณที่ ประ ทับ ใน พระราชวัง อฟบวก เสด็จ มาแต่ พระ องค์ เดียว เปน อย่าง ไปรเวต อย่าง คุ้น เคย สนิท สนม ไม่ ต้อง ทูลให้ ทราบ ล่วง น่า ก่อน เมื่อ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ได้ ทรง ทราบ แล้ว, เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ออก มา เฝ้า ประ ทับ ตั้ง สนทนา เปน อย่าง สนิท สมเด็จ พระ เจ้าเอมเปรอ กรุง ออสเตรีย นำ พระ ฉายา ลักษณ ลง ยาราชาวดี ขนาด เล็ก ของ พระ องค์ ท่าน กรอบ ทอง คำ ประ ดับ เพ็ชร์ ถวาย พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ขอ ให้เปน ที่ ทรง รฦก ใน การ ที่ ได้ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา กรุง เวียน นา พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง รับไว้ ตอบ ขอบ พระ ราช หฤไทย แล จะ รักษา พระบรม รูป นี้ ไว้ เปน ที่ รฦก มิ ได้ ลืม เลย

สมเด็จ พระเจ้า เอม เปรอ กรุง ออสเตรีย ประทับ อยู่ ประ มาณ ๒๐ นาฑีแล้ว ทูล ลา กลับ

เวลา บ่าย ๕ โมง ปริ้น สลิช เตนสะไตน์มา เฝ้า ทูล ละออง ธุลี พระ บาท โปรดเกล้า ฯ พระ ราช ทาน หม้อ น้ำเงิน จำหลัก ลาย กลีบ แก่ ปริ้น สะลิชเตน สะไตน์ ๑ ใบ เปน การ ตอบ แทน รูป พระ ที่ นั่ง เชิน บรุน ทั้ง หลาย ซึ่ง ปริ้น สะลิชเตนสะไตน์ ได้ นำ มา ทูล เกล้า ฯ ถวาย ในเวลาเช้า วันนี้

ครั้นเวลา บ่าย ๕ โมง ครึ่ง อาชดุกลุวิกวิกตอ พร้อม ด้วย ปริ้น สะลิช เตน สะไตน์ เสด็จ มาเฝ้า ทูล ละออง ธุลี พระบาท เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน เขาคาเลนบวก (Kahlenberg ซึ่งเปน ที่อยู่ สูง สบาย แล เห็น กรุง เวียนนา ได้ ดี เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน พร้อม ด้วย อาชดุก ลุวิกวิกตอ แล เจ้า นาย ข้า ราชการ

ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย กรุง ออสเตรีย รวม ประมาณ ๕๐ เศษ โดย ขบวน รถ เปน ลำดับ กัน ตาม กำนันดร ศักดิ์ มา ทาง กึ่ง โมง ถึง สเตชั่นรถไฟ เรียก ว่า สะเตชั่น นูสส์ดอฟ (Nussdorf) ที่ สะเตชั่น แล ตาม ทาง มี พล ตระเวร ราย ทาง ตลอด แล มี พล เมือง มา ชม พระ บารมี คับ คั่ง ร้อง เสียง โฮ๊ก ๆ ถวายไชย มงคล เซ่ง แซ่

รถ ไฟ เปน รถ อย่าง มี ราง เหล็ก สับ เปน ฟัน ปลา เรียก ว่า คอก วิล อย่าง ริฆีสะเต็ม นั้น แต่ เปน ขนาด รถ ไฟ ใหญ่ ด้วย ขึ้น เขา ไม่ สู้ ชัน นัก รถ ไฟ แล รถ พระ ที่ นั่ง เจ้า พนักงาน จัด การ ตก แต่ง ด้วย ใบ ไม้ ดอก ไม้ แล ธง อัน ประณีต ครั้น ได้ เวลา ๔ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ รถ ไฟ พระ ที่ นั่ง รถใช้ จักรขึ้น เข้า ลาด ๆ ตอน แรก เปน ไร่ องุ่น แล้ว เปน ป่า ไม้ โอ๊ก มี ราษฎร ตาม ทาง เปน อัน [illegible] โฮ๊ก ๆ ๆ ๆ ถวาย ไชย มงคล [illegible] สูง ๔๓๘ เมเตอร์ หรือ ราว ๑๑ เส้น เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ขึ้น บน หอ สูง เรียก ฮับสบวกวาด (Habsburg Warte) ซึ่ง เขา ชัก ธง ช้าง ใน เวลา เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา ถึง นั้น ทอด พระ เนตร ภูมฐาน บ้าน เมือง ใหญ่ ใน กรุง เวียนนา แล เห็น ได้ ตลอด เมือง แล เห็น แม่ น้ำ ดานุบ ที่ ไหล อยู่ น่า เมือง ได้ ตลอด เปน เมือง ตั้ง อยู่ ใน ทุ่ง ราบ ฝั่ง ขวา ลำ แม่ น้ำ ดานุบ อาไศรย น้ำ ลำ คลอง ดานุบ ซึ่ง ขุด ลัด มา ใช้ เปน พื้น แต่ น้ำ รับ ประ ทาน ทำ ท่อ ให้ ไหล มา แต่ เขา ใหญ่ ทาง ไกล เปน น้ำ ดี ดู เปน เมือง ใหญ่ มาก ยาว ยื่น จาก ลำ น้ำ ไป ทาง ตวันตก หลาย ร้อย เส้น จน สุด ชายเขา แล เห็นยอด หอระฆัง เสนตะสะเตฟเฟน สูง กว่า ของ สิ่ง ใด ใน เมือง

ครั้น เวลา จวนย่ำค่ำ เสด็จ พระราชดำเนิน จาก หอสูง ยอดเขา ลง เขา มา ยัง โฮเต็ล คาเลนบวก ซึ่ง เจ้า พนักงาน จัด อาหาร เย็น ไว้ เลี้ยง นั้น

ครั้น เวลา ย่ำ ค่ำ ประ ทับ เสวย พระ กระยาหาร เย็น พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สยาม แล กรุง ออสเตรีย มี จำ นวน คน ๓๔ คน

การ เลี้ยง เย็น วัน นี้ พระ บาท สม เด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประ ทับ กลาง โต๊ะ ต่อ ไป ข้าง ขวา พระ ที่ นั่ง มี พระ เจ้า น้อง ยา เธอ พระ องค์ เจ้า สวัสดิโสภณ พระ องค์ เจ้า จิระประวัติวรเดช แล เกานต์ มงเตโอโว พนักงาน กรม วัง ของ อาชดุก ออตโต ข้าง ซ้าย พระ ที่ นั่ง มี อาชดุก ลุวิก วิกตอ พระเจ้า น้อง ยา เธอ กรม หมื่น สมมตอมรพันธ์ แล ปริน สเฮนรี ลิชเตนสไตน์ ข้าง ซ้ายโต๊ะ พระ ยา ศรี สุริยราชวรานุวัตร นั่ง กลาง โต๊ะ ตรง พระ ที่ นั่ง แล ปริน สลิช เตนสะไตน์ นั่ง ต่อ มา ข้าง ซ้าย เปน ตรง ข้าม กับ อาชดุก ลุวิก วิกตอ ส่วน ข้า ราช การ ผู้ อื่น ก็ นั่ง ตาม ลำ ดับ ยศ ครั้น เวลา ทุ่ม เศษ เสวย แล้ว ประทับ สั่ง สนทนา ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ประมาณ กึ่ง ชั่วโมง เสด็จ พระราชดำเนิน ประพาส บ้าน แอระเยกา ซึ่ง อยู่ ติด กับโฮเต็ล เปน บ้านบน เขา งาม แล สบาย โปรด เกล้า ฯ ให้ แอ่ระเยกา นำ ภรรยา เฝ้า ทูล ลอองธุลี พระ บาท แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน จาก เขา คาเลน บวด โดย ทางรถไฟ แล รถ พระ ที่ นั่ง ตาม ทาง เดิม เวลา ยาม เศษ เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ มา ถึง พระราช วัง ฮฟบวด อาชดุก ลุวิก วิกตอ ตาม มา ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ถึง ห้อง ที่ ประทับ แล้ว จึง ถวาย บังคม ลา กลับไป พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช หฤไทย ยิน ดี ใน ความ สามารถ ของ ปริน สลิชเตนสะไตน์ ผู้ สำ เร็จ ราชการ ใน พระ ราช วัง ทั้ง หลาย นั้น ว่าได้ จัด การ รับเสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ประณีต บรรจง เอาใจ ใส่ ดู แล รอบ คอบ ถี่ ถ้วน เพื่อ ให้ เปน ที่ ทรง พระ สำราญ ตลอด กาล ที่ เสด็จ ประทับ อยู่ ใน พระ ราช สำนัก นี้ จึง ได้ โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหาวราภรณ์ ประดับ เพ็ชร์ ทับทิม แก่ ปริน สลิช เตนสะไตน์ เปน เครื่อง หมาย แห่ง ราช รุจิยาทินะ

พิเศษ แลพระราชทานตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์แก่ปรินสเฮนริดิชเตนสะไตน์ แลเคานต์มงเตนูโอโว ซึ่งได้เคยไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ณกรุงเทพ ฯ นั้นด้วย เสร็จแล้วเสด็จขึ้นประทับแรมในพระราชวังฮฟบวค ๑ ราตรี

วันที่ ๒๖ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๔ โมงเศษ ข้าราชการทั้งหลาย ที่จะตามเสด็จพระราชดำเนินออกจากพระราชวังฮฟบวคล่วงน่ามาคอยรับเสด็จพระราชดำเนินที่สเตชั่นรถไฟ เรียกว่าสเตชั่นสะตาดส์บานฮ์ฟพร้อมกัน ครั้นเวลาเช้า ๔ โมงครึ่ง " สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอกรุงออสเตรีย เสด็จพระราชดำเนินจากวังเชินบรุน มาถึงพระราชวังฮฟบวค เพื่อมารับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินสเตชั่นรถไฟ เสด็จพระราชดำเนินมาประทับสั่งสนทนาด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลทูลถวายม้าขาวซึ่งได้ทอดพระเนตรในวันก่อน แลเปนที่ชอบพระราชหฤไทยนั้น ว่าจะได้ทรงจัดส่งไปให้ถึงกรุงเทพ ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตอบรับแลขอบพระไทยที่สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอได้ถวายม้านั้น พอได้เวลาพระมหากระษัตริย์ทั้งสอง เสด็จพระราชดำเนินจากพระราชวังฮฟบวคในรถพระที่นั่งเดียวกัน พร้อมด้วยรถพระเจ้าน้องยาเธอ แลพระเจ้าลูกยาเธอ การที่จะเสด็จพระราชดำเนินออกจากกรุงเวียนนาครั้งนี้เปนอย่างไปรเวต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องแต่งพระองค์ทหารเดินป่าผ้ากากี แลเจ้านายทั้งข้าราชการฝ่ายทหารก็แต่งอย่างเดียวกัน แต่เจ้านายแลข้าราชการฝ่ายพลเรือนสรวมเสื้อฟร๊อกโค้ต ทางเสด็จพระราชดำเนินแต่พระราชวังฮฟบวคถึงสะเตชั่นมีพลตระเวนรายทางตลอด แลมีคนพลเมืองมาคอยส่งเสด็จพระราชดำเนิน แสดงอาการรื่นเริงยินดีแลร้องถวายไชยมงคล

เวลาเช้า ๔ โมง ๕๐ นาที รถ พระ ที่ นั่ง มา ถึง สะเตชัน รถไฟ สตาดส์ บานฮ๊ฟ พระ มหากระษัตริย์ ทรง ต้อง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา พัก ใน ห้อง ใหญ่ ของ สะเตชัน รถไฟ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูล สมเด็จ พระเจ้าเอมเปรอ กรุง ออสเตรีย รวมใจ ความ ว่า ขอบ พระไทย ใน การ ที่ ได้ ทรง รับ รอง แขงแรง เวลา ที่ ได้ ประทับ อยู่ ใน พระราช สำนักนี้ กรุง เวียนนา ได้ ความ สุข มาก พระองค์ ท่าน คง จะ ไม่ ทรง เห็นในใจ ของ ข้าพเจ้า ว่า ชื่น ชม ยินดี เพียง ใด ที่ ได้ มา รู้ จัก คุ้น เคย แต่ พระองค์ ท่าน ซึ่ง เปน พระเจ้า แผ่นดิน ดำรง ใน พระราชวงษ์ เก่า ช้า นาน แล พระองค์ ท่านได้ ทรง คุณ ธรรม เปน อันมาก กับ ทั้ง พระองค์ ท่าน ได้ ทรง เมตตา แก่ ข้าพเจ้า นั้น ข้าพเจ้า จะไม่ ลืม เลย ถึง ความ รับ รอง อัน ดี แล ความ สุข ที่ ข้าพเจ้า ได้ ชื่น ชม ใน กรุง เวียนนา แต่ ข้าพเจ้า มี ความ เสีย ดาย ที่ มิ ได้ เห็น อาเสนแนล ที่ ทำ ปืน ใน กรุง เวียนนา ด้วย ไม่ มี เวลา พอ

สมเด็จ พระเจ้าเอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทรง ตอบ ว่า การ ที่ จะ เสด็จ อาเสนแนล นั้น ได้ คิด ไว้ แล้ว แต่ เห็น ว่า มี เวลา สั้น ทรง เกรง ว่า จะ เหนื่อย นัก ทรง ยินดี ที่ พอ พระไทย ใน การ ต่าง ๆ แต่ เสีย พระไทย ที่ ไม่ ได้ ทำการ สิ่งใด ให้ ยิ่ง กว่า นั้น อีก ก็ จะไม่ ทรง ลืม นั้น ขอบ พระไทย แต่เสีย พระไทย ที่ ประทับ อยู่ เร็ว วัน นัก ถ้า พระองค์ ท่าน เสด็จ มาทวีปยุโรป อีก ขอ ให้ เสด็จ มา ใน ประเทศ ออส เตรีย

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ทรง ตอบ ว่า ถ้า ข้าพเจ้า ได้ มา ทวีปยุโรป อีก ก็ จะไม่ ลืมใน การ ที่ จะ มา เฝ้า แต่ ปี น่า ข้าพเจ้า หมายใจ ว่าจะให้ สมเด็จ พระบรมโอรสาธิราช มา ช่วย การ พระราช พิธี ยุบิลี แทน ข้าพเจ้า สมเด็จ พระ เจ้าเอมเปรอ กรุง ออสเตรีย ทรง ตอบ ว่า ข้าพเจ้า คง จะ ยินดี เปน อัน มาก ที่

จะได้ รู้ จัก กับ สมเด็จ พระบรม โอรสาธิราช การ ที่ จะเสด็จ ไป เมือง บุดาเปสต์ หวัง ใจ ว่า พระองค์ ท่าน จะโปรด เหมือน กัน เพราะ เปน เมือง กำลัง จะ เจริญ ขอ เชิญ เสด็จ ประพาศ วัง บน เนิน เพราะ เมื่อ เสด็จ ที่ นั่น จะ ทอด พระเนตร เห็น ภูมสำเนา เมือง บุดาเปสต์ ตลอด เมือง แล ลำ แม่น้ำ ดานุบ ไหล อยู่ เชิง เนิน นั้น ขอ ถวาย ไชยมงคล ให้ เสด็จ ไป โดย สดวก ตลอด ทาง

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ตอบ ขอบ พระไทย แล มี พระราช ดำรัส ว่า มี ความ เสีย พระไทย ที่ มิ ได้ เฝ้า เอมเปรส พระ อรรค มเหษี ใน คราว นี้ แล ขอ ทรง แสดง ความ นับ ถือ ไป ยัง สมเด็จ พระนาง เจ้า เอมเปรส ของ กรุง ออสเตรีย ด้วย สมเด็จ พระเจ้า กรุง ออสเตรีย ทรง ตอบ ขอบ พระไทย แล รับ สั่ง ว่า จะ มี พระราช หัดถ ทูล เอมเปรส ซึ่ง เวลา นี้ ทรง พระ ประชวร ไป ประทับ อยู่ ณ ตำบล ซวาล บาค อัน เปน ทางไกล แล ทรง เสีย พระไทย ที่ เอมเปรส ไม่ ได้ อยู่ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย นั้น

เมื่อ เวลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา จะ ขึ้น รถไฟ พระ ที่นั่ง สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ เสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม มา ส่ง ถึง ที่ เชิง บันได รถ แล้ว พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ แล ข้า ราชการ ก็ กราบ ถวาย บังคม ลา สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ๆ พระราช ทาน พระหัดถ์ ให้ จับ ถวาย คำนับ ลา แล พระราชทาน พร ให้ มี ความ ศุข สบาย ใน ระยะทาง ทั่ว กัน ส่วน นาย ทหาร ของ กรุง ออสเตรีย ๕ นาย ซึ่ง เปน ผู้ ประจำ อยู่ รับ ราชการ แต่ เมือง สังตปอลเติน มา นั้น ก็ กราบ ถวาย บังคม ลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เพราะ มิ ได้ โปรด เกล้า ฯ ให้ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ต่อ ไป

ครั้นเวลาเช้า ๕ โมงรถพระที่นั่ง ใช้จักรออกจากสะเตชันในกรุงเวียนนามาบัดเดียวหนึ่งข้ามแม่น้ำดานูบ (Danube) มีตะพานเหล็กข้ามแม่น้ำยาว ๑๘๙ วา ต่อมาเวลาเที่ยงถึงเมืองมาร์เอก (Marchegg) แล้วข้ามคลองมาช ซึ่งเปนพรมแดนออสะเตรียต่อกับฮังเกรี ต่อมาจนเวลาเที่ยงแล้ว ๒๗ นาที ถึงเมืองเปรสส์เบิคเปนเมืองใหญ่ว่ามีคนพลเมือง ๕๐๐๐๐ เศษ เคยเปนเมืองหลวงของแผ่นดินฮังเกรีมาแต่เดิม พ้นมามีที่เนินเขาต่ำ ๆ ปลูกไร่องุ่น บ่าย ๒ โมงถึงเมืองไนเฮาเสล (Neuhausel) ตามทางมาเปนที่ทุ่งราบ มีไร่นาของราษฎรปลูกผักและทำนาเข้าอย่างโอตแลวีตเปนพื้น มีต้นไม้เรียงรายตามคันนา แลดูภูมฐานอย่างที่ไร่นาอย่างทางเมืองลพบุรีและพระพุทธบาท ในแถวนี้มีการทำไร่นามาก แต่สังเกตดูบ้านเรือนไม่สู้หนาแน่น บางแห่งคนชาวนาทั้งชายหญิงเดินเท้าเปล่าด้วยเปนระดูร้อน มาเกี่ยวเข้าเปนหมู่ ๆ พอเวลาบ่าย ๒ โมง ๕๗ นาที ถึงเมืองกรานแลเห็นยอดหลังคาโดมวัดใหญ่ในเมือง ซึ่งตั้งอยู่บนเขาคล้ายกับยอดหลังคาวัดเสนตปีตาในกรุงโรม แล้วทางรถไฟเลียบตามฝั่งขวาแม่น้ำดานูบต่อมา , แม่น้ำดานูบตอนนี้ดูขนาดแม่น้ำทางแควสักกุ มีเขาห่าง ๆ มีที่ราบริมน้ำเปนที่ไร่นาขึ้นไปทางสัก ๓๐๐ หรือ ๔๐๐ เส้นถึงเนินเขา บ้านเรือนริมฝั่งน้ำไม่ใคร่มี รถพระที่นั่งใช้จักรต่อมาตามฝั่งขวาลำแม่น้ำดานูบ เวลาบ่าย ๔ โมงถึงสะเตชันรถไฟกลางเมืองบุดาเปสตะ ที่สะเตชันรถไฟ มีบารอนบานฟลีมินิศเตอเปรสิเดนต์ (H. E. Baron Banffy) ๑ ฦุตเตอแนนเยเนราล ปรินส์ลอบโควิตส์ ผู้บัญชาการทหารในฮังเกรี (Prince Lobkowiz) ๑ ฟอน

สาไล เลขา ธิการ ของ ที่ ประชุม เสนาบดี และเจ้า กรม พิพิธ ภัณฑ เนชันแนล (Von Sralay) ๑ ลูวิตยุ เลียส ผู้ บัญชา การ รถ ไฟ ใน ฮังเกรี (Luowiz Julias) ๑ ฟอน รูดเน เจ้า กรม พล ตระเวน (Von Rudnay) ๑ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย มิศเตอร์ เคอฮิเนียส เลขา ธิการ ของ ที่ ว่า การ ราชทูต สยาม กรุง เบอลิน ซึ่ง ล่วงน่า มาจัด การ รับ เสด็จ พระราชดำเนิน

พอ รถพระ ที่นั่ง เทียบ ที่ เสด็จพระราชดำเนินลง จาก รถ พระ ที่นั่ง มิศเตอร์ เคอฮิเนียส นำ ข้า ราชการ ฝ่าย ฮัง เกรี ๕ นาย ดัง กล่าว มา แล้ว ข้าง บน นี้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท บารอน บาน ฟลี กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ว่า สมเด็จ พระเจ้า เอ็มเปรอ กรุง ออสเตรีย ซึ่ง เปน พระเจ้า แผ่นดิน กรุง ฮังเกรี มี พระ บรม ราชโองการ ให้ บารอน บานฟลี จัด การ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ใน เวลา มา ประพาศ ใน กรุง ฮังเกรี แล บารอน ฮังเกรี หวัง ด้วย เกล้า ฯ ว่า เวลา มา ประพาศ ใน เมือง บุดา เปสตะแล เซตร ฮังเกรี จะ ทรง สำราญ พระ ราช หฤไทย

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ ว่า ที่ สมเด็จ พระ เจ้า แผ่นดิน ฮังเกรี มี พระ บรมราช โองการ ให้ จัด การ รับ รอง นั้น เปน การ ที่ ทรง พระ กรุณา มาก แล ขอบ ใจ ท่าน แล ข้า ราชการ ที่ ได้ มา รับ ในที่นี้ เปน อัน มาก

แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น รถ พระ ที่นั่ง พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก สะเตชัน มา ยัง แกรนด์ โฮเต็ล ฮุงการีย (Grand Hotel Hungaria) ที่ สะเตชัน แล ตาม ทาง ถนน เสด็จ พระราช ดำเนิน มี พล เมือง มา คอย ดู แน่น ร้อง เสียง เอเลียน ฯ ฯ ฯ แปล ว่า ขอ ให้ พระองค์ ทรง พระเจริญ พระชน มายุยืน นาน ถวาย ไชย มงคล แล แสดง อาการ

รื่นเริงในการที่เสด็จพระราชดำเนินมานั้นเปนอย่างยิ่ง มีพลตระเวนรายทางตลอดและมีพลตระเวนขี่ม้า ๔ นาย

แกรนด์โฮเตลนี้อยู่ริมถนนคิชิดอัดสา (Kishidutcza) น่าข้างหนึ่งลงถนนริมแม่น้ำดานูบฝั่งซ้ายขาล่องเปนโฮเตลใหญ่สบายดี

เวลาย่ำค่ำท่านดารันยิ (Daranyi) เสนาบดีกระทรวงเกษตรมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเปนการเฝ้าเยี่ยมเยียน แล้วเชิญเสด็จพระราชดำเนินประพาศพระราชวัง ของพระเจ้าแผ่นดินฮังเกรีบนเนินริมฝั่งขวาแม่น้ำดานูบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนรถ มีคนมาดูแน่นตามน่าโฮเตลแลตามทาง เวลาออกรถพระที่นั่งถวายคำนับร้องเสียงเอเลียน ๆ ๆ เซงแซ่ รถพระที่นั่งข้ามลำน้ำดานูบ โดยตะพานใหญ่เรียกว่าสัสะเปนชันบริดช ซึ่งว่าเปนตะพานใหญ่ที่สุดในยุโรป แลงามมาก มีทางรถม้าและรถรางเดินกลางตะพาน กว้างสัก ๓ วา ๒ ศอกเศษ ยังมีทางคนเดินบนตะพานอีก ๒ ข้างกว้างราว ๕ ศอกเศษ ตะพานยาว ๓๘๐ เมเตอร์ราว ๑๙๐ วาหรือ ๙ เส้น ๑๐ วา แล้วเลี้ยวทางซ้ายมือเสด็จทรงพระดำเนินในสวนน่าพระราชวัง ซึ่งเปนที่สำราญและที่สูงเห็นเมืองบุดาเปสต์ แลลำแม่น้ำดานูบที่ผ่านกลางเมืองทั้ง ๒ ฟากลำแม่น้ำดานูบได้ถนัด ฟากเมืองฝั่งขวาฟากตวันออกลำแม่น้ำดานูบนี้ เปนที่เมืองเล็กมีเนินเขามากบ้านเรือนก็น้อยเรียกชื่อเมืองบู๊ด ฝั่งซ้ายลำแม่น้ำดานูบฟากตวันออกเปนที่ราบ ตัวเมืองใหญ่เรียกว่าเปสต์ เมื่อรวมเมืองสองเมืองนี้เข้าด้วยกันจึ่งเรียกว่าเมืองบุดาเปสต์ เปนเมืองหลวงของประเทศฮังเกรีคงเปนเมืองเอกราช แต่พระเจ้าแผ่นดินนั้นสมเด็จพระเจ้าฟรานซิสโยเสพ พระองค์เดียวกันกับที่เปนสมเด็จพระ

เจ้าเอมเปรอกรุงออสเตรีย แต่ไม่ได้ใช้พระยศเปนเอมเปรอในเมืองฮังเกรี ดำรงพระเกียรติยศเปนแต่ว่าพระเจ้าแผ่นดินฮังเกรี ถ้าจะรวมพลทั้งสองประเทศด้วยกัน จึงเรียกว่าออสะโตรฮังเกเรียนมอนาคี ภูมลำเนาเมืองบูดาเปสต์ก็สนุก มีคนพลเมือง ๕๐๖๐๐๐ คน บ้านเรือนทางในเมืองยังก่อสร้างตึกงามขึ้นใหม่อีก ของเก่าที่ดีมีไม่สู้มากนัก เปนตึกเรียบเรียบไม่โอ่โถง ที่แลเห็นสำคัญก็คือวัดวัดหนึ่งแลตึกปาลิเมนต์ริมแม่น้ำที่ก่อขึ้นใหม่ ลำแม่น้ำดีมาก ใหญ่ขนาดแม่น้ำกรุงเทพฯ มีตะพานข้ามถึง ๔ แห่ง มีเรือกลไฟอย่างท้องตื้นแล่นไปมามิได้ขาด น้ำมีแต่ไหลลงเพราะไกลทะเล สีก็ขุ่นเปนโคลน ไม่สู้สอาดนัก อากาศในเมืองเวลานี้ก็คล้ายคลึงกับกรุงเทพฯ เมื่อเวลาพักอยู่ในเมืองบูดาเปสต์ พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายรู้สึกคล้ายอย่างบ้านบ้าน ครั้นเวลา ๑ ทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินกลับมาโฮเตลที่ประทับ เวลาทุ่มครึ่งประทับเสวยพระกระยาหารในห้องใหญ่ชั้นต่ำพร้อมด้วย พระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ แลข้าราชการ กับโปรดเกล้าฯ ให้เชิญฟอนสะไล ผู้ประจำรับราชการนั่งรับประทานในโต๊ะด้วย เมื่อเสวยพระกระยาหารแล้ว เวลายามเศษเสด็จพระราชดำเนินจากโฮเตล มายังท่าเรือเรียกว่าท่าเปโตฟีเตียลงสู่เรือกลไฟจักรข้างอย่างท้องตื้น ชื่อเฟกสะเก ซึ่งเจ้าพนักงานจัดไว้เปนเรือพระที่นั่ง ใช้จักรขึ้นตามลำแม่น้ำดานูบ เพื่อทอดพระเนตรเมืองตามลำแม่น้ำในเวลากลางคืน เรือพระที่นั่งใช้จักรมาถึงเกาะมากิต (Margit) เปนเกาะกลางแม่น้ำดานูบ จอดณท่า เสด็จทรงพระดำเนินประพาศที่เรสะตอรังนากิวันเดอเกลอ เปนที่คนมากินอาหาร เปนอันมากสนุกครึกครื้น แล้วเสด็จมาทอดพระเนตรพวกยิบซีซึ่งสีซอในจังหวัด

เรส์ะตอ รัง ซึ่ง เปน คน ชนิด หนึ่ง ใน พวก ฮังเกรี่ มี นิไสย ต่าง กับ พล เมือง ตาม ธรรมดา แล หา เลี้ยง ชีพ ใน การ ลี่ซอ เปน พื้น แล้ว เสด็จ มา ทอด พระ เนตร น้ำพุ ร้อน ซึ่ง พุ ขึ้น ใน ที่ สูง แล้ว ตก ลง มา ใน อ่าง ซึ่ง เสมอ พื้น เกาะ อัน เปน ที่ ราบ สูง ประมาณ ๓ วา น้ำ นั้น ร้อน มี กลิ่น กำมถัน ร้อน ถึง ๑๐๐ ดีกรี ปรอท อย่าง ฟ่านเรนไฮต์ เขา ว่า ถ้า เอา ไม้ หรือ ศิลา ทิ้ง ไป ไว้ แล้ว จะ มี เปลือก นอก จับ หุ้ม แขง ดัง ศิลา, แล ว่า ใน เมือง บุดาเปสต์ มี น้ำพุ ร้อน อย่าง กำมถัน เช่น นี้ หลาย แห่ง เขา ทำ เปน ที่ อาบ น้ำ บำบัดโรค แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย รถราง จาก เรส์ตอรัง นี้ มา หน่อย หนึ่ง ถึง วัง อาชดุกโยเซบซึ่งเปน สมเด็จ พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรุง ออส เตรีย หยุด ประทับ ครู่ หนึ่ง อาชดุก มิได้ เสด็จ อยู่ ใน ที่ นั้น เปน เวลา มืด แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน รถ ราง ต่อ ไป ถึง เรส์ะตอรัง คัปส์ ท้าย เกาะ มากิต ประทับ พัก พร้อม ด้วย ข้า ราชการ พอ ทรง พระ สำราญ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนินโดย รถ ราง มา ยัง ท่า น่าเรส์ะตอรังนา กิวัน เดอเกลอ ใน เกาะ มากิต ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน นี้ เปน ที่ วะนะ ของ อาศ ดุก โยเซบ จัด ทำ ขึ้น งด งาม ให้ เปน ที่ ประชา ชน ไป เที่ยว เล่น ได้

เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง ท่า น่า เรส์ะตอรัง นากิวัน เดอเกลอ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง สู่ เรือ พระ ที่นั่ง ใช้จักร กลับ ล่อง ลำ น้ำ ดานูบ มา ถึง ที่ เรียก ว่า คอนส์ะแตน ติโนเปอล คือ ที่ ปลูก สร้าง ขึ้น ถ่าย แบบ เมือง คอนส์ะแตนติโนเปอล เปน ที่ คน ไป ประชุม กัน เล่น แต่ มิได้ ประพาศ ที่ นั้น แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้ เรือ พระ ที่นั่ง กลับ ลำ ใช้ จักร ขึ้น มา ถึง ท่าเปโตฟีเตีย เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง แกรนด์ โฮเตล ฮุงเกเรีย ประทับ แรม ๑ ราตรี

วัน ที่ ๒๗ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ พระราช ดำเนินโดย ขบวน รถ พระ ที่นั่ง

จากโฮเตล เวลาเสด็จ ออก จะ ทรง รถ พระ ที่นั่ง มี ราษฎร มา คอย ดู ถวาย คำนับ ร้อง ถวาย ไชย มงคล เสียง เอเลี้ยน ๆ เซงแซ่ ที่ น่าโฮเตล แน่น ยัด เยียด

เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่เรียก ว่า ไรส์ตากส์ กอ ไปเดอะ (Reichstags Gebaude) คือ ที่ ประชุม ปฤกษา ราชการ แผ่นดิน เปน ตึก ใหญ่ งาม ก่อ ด้วย ศิลา อย่าง เรียก ว่าแซนด์สะโตน เปน ฝีมือ ช่าง อย่าง กอติก เนื้อ ที่ ซึ่ง ตึก นั้น ตั้ง อยู่ ถึง ๙ ไร่ เศษ ยอดโดม หลังคา สูง ถึง ๓๕๐ ฟิต ราว ๕๓ วา ข้าง ใน ทำ งาม เสาแล ผนัง ใช้ ศิลา ลาย ต่าง ๆ ฉวด ลาย แนว ตาม เสาแล ผนัง เปน ลาย ทอง โดย มาก เปน ตึก ก่อ ใหม่ ยัง ไม่แล้ว เสร็จ กำหนด อีก สัก ๔ ปี จึ่ง จะ ใช้ ได้ แต่ ห้อง กว้าง ได้ ใช้ ทำ การ พิธี ฉลอง วัน ครบ รอบ พัน ปี ที่ พวก ฮังเกรี ได้ มา ตั้ง อยู่ ใน ประเทศ นี้ แต่ ใน ปี กลาย ครั้ง หนึ่ง แล้ว ใน ห้อง กลม กลาง มี เปน ที่ แท่นโทรน อยู่ ด้าน ใต้ แล มี แท่น ไม้ เล็ก สูง สัก ๒ ศอก สำหรับ ตั้ง มงกุฎ ของ ประเทศ ฮังเกรี ข้าง ผนัง ห้อง นี้ ชั้น บน มี เปน ช่อง อย่าง หิ้ง ตั้ง พระ รูป เจ้า แผ่นดิน ฮังเกรี ทุก ๆ พระองค์ ทรง เครื่อง ต้น อย่าง กระษัตริย์ ของ ประเทศ นั้น ขนาด เท่า คน เรียง ราย รอบ ตึก หลัง นี้ เมื่อ ทำแล้ว เสร็จ จะ มีห้อง ให้ ที่ ประชุม ทั้ง ฝ่าย เฮาส์ออฟเรเปรเสนเตตีบส์ แล เฮาส์ ออฟแมก เน็ต นั่ง ประชุม ได้ สบาย

เมื่อ ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ที่ ตึก กระทรวง ยุติธรรม ซึ่ง อยู่ คนละ ฟาก ถนน กับ เฮาส์ ออฟ ปาลิเมนต์ แล ตึก ว่า การ กระทรวง เกษตร ก็ อยู่ ริม กัน มี ถนน เล็ก คั่น กลาง พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง ฟอน สาไล นำ ท่าน อูระสะโบบีโคล (C. J. Srabo Bukloi) อธิบดี ผู้ พิพากษา ศาล ชั้น สูง ซึ่ง เปน อธิบดี ใน หมู่ ผู้พิพากษาฯ ทั้งหลาย ใน ประเทศ ฮังเกรี และ ท่าน เวเตสส์ลีบุดา อธิบดี ผู้ พิพากษา ศาล อุทธรณ์ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ

บาท แล้วเสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม ห้อง กระทรวง ยุติธรรม ที่ บน กำแพง แก้ว ตรง ทาง ใหญ่ ใน ตึกนี้ มี รูป หญิง ขนาด สัก สาม เท่า บุรุษย์ ว่า ทำ ด้วย ศิลา มือ ถือ ตราชู ชั้น บน ใน ห้อง อธิบดี ผู้ พิพากษา ศาล ชั้น สูง จัด เปน เก้าอี้ และ ที่โต๊ะ นั่ง ชำระ ความ และ บน ผนัง มี รูป อธิบดี ผู้ พิพากษาเขียน ด้วย สี น้ำมัน อัน งาม แขวน อยู่ เรียง รายแล บาง ห้อง มี พระรูป พระเจ้าแผ่นดิน กับ พระ อรรค มเหษี ของ เครื่อง แต่ง ห้อง ล้วน มี ราคา แล ดู ห้อง ผู้ พิพากษา สอาด เรียบ ร้อย เปน สง่า ตึก นี้ ยัง ไม่ แล้ว ดี แต่ เขา ลง มือ ใช้ แล้ว

เมื่อ ทอด พระเนตร ห้อง ตลอด แล มี พระราช ดำรัส ไต่ ถาม ถึง วิธี การ จัด ศาล ทราบ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประพาศ ใน เมือง บูดา เปสต์ ทาง ถนน อัน ดรัสสี ถนน คิง ผ่าน มา น่า พิพิธภัณฑ เนชันแนล แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง โฮเต็ล พอ เวลา บ่าย ๑ โมง ประทับ กลาง วัน เสวย พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ เสร็จ แล้ว เสด็จ ขึ้น

ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย รถ พระ ที่นั่ง จากโฮเต็ล มา ถึง สะเตชัน รถไฟ ฝ่าย ตวัน ออก ที่ สะเตชัน มี เสนาบดี กระ ทรวง เกษตร กับ เจ้าพนักงาน ผู้ ใหญ่ ใน กระทรวง นั้น หลาย นาย คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ด้วย มา ทาง กึ่ง ชั่ว โมง รถ พระ ที่นั่ง ถึง ตำบล กอด ดะเลอ (Godollo) เปน ที่ นา หลวง มี เขตร สัก เท่า ท้อง ที่ อำเภอ หนึ่ง ใน สยาม ที่นี้ เปน ที่ นา ของ พระเจ้า แผ่นดิน ฮังเกรี แต่ พระราช ทาน ผล ประโยชน์ ค่า นา ให้แก่ แผ่นดิน ฮังเกรี มี สวน แล วัง สำหรับ ประทับ ใน ที่ นี้

ที่ สะเตชัน รถไฟ กอดดะเลอ มี อูระวิล เลียม คอปสี (William Kopczy) ผู้ ว่า ราช การ เมือง เรียก ว่า เฟอโส่กา บี โร ซึ่ง บังคับ การ รวม

อำเภอนี้ แต่งตัวอย่างผู้ดีชาวเมืองฮังเกรี คือสรวมกังเกงดำชนิดสั้นเพียงใต้เข่า สรวมถุงเท้าดำยาว รองเท้าบูตสูงดำอย่างทหารม้า สรวมเสื้อแพรดอกดำ อย่าเสื้อเยียรบับ ชนิดยาว แลมีเสื้อชั้นนอกเปนเสื้อขนสัตว์ดำคลุม มีสร้อยทองประดับพลอยขนาดเข็มขัดยึดน่าอกเสื้อชั้นนอก แลคาดเขมขัดทอง ประดับพลอยมีศีศะ แลมีประจำยามประดับพลอยต่าง ๆ สรวมหมวกดำตะพายดาบใหญ่ยาวฝักหุ้มกำมหยี่ มีปลอกทองประดับพลอย คอยรับเสด็จพระราชดำเนิน และได้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท

เสด็จพระราชดำเนินโดยรถพระที่นั่งผ่านสวน แลวังมาถึงที่ริมน้ำตำบลแลหะรัสสะติ (Haraszti) เมื่อพ้นสวนจวนจะถึงริมนาเปนถนนดินมีฝุ่นลึกลึกไม่ได้ถมศิลา เมื่อถึงอูระไดนิเยอ (Deininger) เจ้ากรมรักษาที่นาหลวงรับเสด็จพระราชดำเนิน กราบบังคมทูล เชิญเสด็จประทับณพลับพลา ซึ่งจัดตกแต่งไว้รับเสด็จพระราชดำเนินที่บนเนินชายนานั้น คือใช้เต็นอย่างกำมหยี่สีแสดริมขลิบทองเปนพลับพลาตั้งอยู่ในที่สนามหญ้า มีธงช้างแลธงของฮังเกรีปักหลายคู่ประดับพลับพลา แล้วจัดกิ่งไม้ใหญ่ล้อมเปนรั้วรอบสนามหญ้า มีผ้าแดงธงใบไม้ดอกไม้ ต้นเข้ารวงเข้าวีต ประดับตามริมรั้วดูเปนการครึกครื้นงดงาม มีราษฎรมาดูเสด็จพระราชดำเนินแน่น เวลาเสด็จพระราชดำเนินมาถึงแลไปที่ใดเสียงเอเลียน ๆ ถวายไชยมงคล พอประทับแล้ว มีแห่ชายหญิงชาวนาตกแต่งตามเพศของฮังเกรี พวกบ้านนอก มาถวายทอดพระเนตรกระบวนแห่ จัดต้นเข้าวีตแลรวงเข้ามัดเปนรูปมงกุฎของฮังเกรี

ขึ้น บน ตาม มี หญิง หาม ๔ คน นำน่า ต่อ มา มี ชาย หนุ่ม หญิง สาว แต่ง ตัว ตาม เพศ ฮังเกรี มีแปลก ๆ น่าดู เดิน เปน คู่ ๆ ประมาณ ๑๐๐ คู่ พอ มา ถึง น่า พลับพลา กล่าว คำ ถวาย ไชย มงคล เซง แซ่ เมื่อ มี พระราช ดำรัส ขอบ ใจ แล ว่า เปน การ สนุกนี้ ดี แล้ว พวก หนุ่ม สาว เหล่า นั้น เต้นรำ อย่าง ชาว นา ฮังการี ชาย จับ เอว ผู้ หญิง เต้น เปน คู่ ๆ แปลก กว่า เต้น รำ ธรรมดา เต้น รำ สักครึ่ง ชั่ว โมง เศษ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา กลาง สนาม หญ้า หญิง สาว ชาว บ้าน ที่ แต่ง ตัว แปลก ๆ นำ ขวด น้ำ องุ่น ซึ่ง ทำ จาก ผล องุ่น ใน ที่ นี้ ถวาย ทรง ดื่ม ขวด ที่ ทรง ดื่ม นั้น ชาว บ้าน เรียก ว่า ถ้วย แต่ เหมือน ขวด มาก กว่า ถ้วย คือ ตัว ถ้วย ขนาด เท่า ขวด เจียรไน ใส่ น้ำอบ อย่าง ใหญ่ แล้ว ปาก เรียว เปน ลำ ขนาด ไม้ รวก ต่อ ขึ้น มา ยาว สัก เกือบ ศอก ดื่ม ต้อง ระวัง หา ไม่ ล้น ถ้วยอย่าง นี้ ชาว บ้าน นับถือ ว่าเปน ของ ดี เวลา ที่ พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ดื่ม แม้ แต่ เจ้านาย ทรง ดื่ม ก็ดี ราษฎร ที่ มา ประชุม ใน ที่ นั้น ดี ใจ รื่น เริง เต็ม ที่ ร้อง เสียง เอเลียน ๆ ๆ ๆ ถวาย ไชย มงคล แล น้ำ องุ่น ที่ เลี้ยง แขก ยกมา เลี้ยง กัน ตั้ง เปน ถัง ถัง การ ที่ จัด ถวาย ให้ ทอด พระเนตร วัน นี้ คล้าย คลึง กัน กับ การ ที่ เรา จัด ถวาย ให้ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย เมื่อ เวลา ดำรง พระยศ เปน ซาวิช ทอด พระเนตร ที่ เกาะ บางปอิน นั้น

แล้ว เจ้ากรม นา หลวง กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ ประทับ เสวยเครื่อง ว่าง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ โต๊ะ เสวย พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ณะโต๊ะ ที่ จัด ไว้ ภายใต้ ต้นไม้ อีก ใน สนาม หญ้า มี ดนตรี ซอ พวก ยิบซี แล มี ราษฎร แวด ล้อมโต๊ะเสวย ห่าง พอ สม ควร

แน่น เต็ม ทั้ง สนาม เครื่อง เสวย เปน กับ เข้า ตาม เพศ ของ ชาว ฮังเการี แท้ มี รศ ดี เวลา เสวย ถ้า ทรง ดื่ม ถ้วย ฮังเการี เวลา ใด ราษฎร โห่ เสียง เอเลียน ๆ ๆ ถวาย ไชย มงคล ทุก ครั้ง เมื่อ เสวย เสร็จ แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ ช่าง ฉาย พระบรมรูป พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้าราชการ ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย ฮังเการี ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน แล้ว แจก เงิน พระราช ทาน แก่ ราษฎร ที่ แห่ แล ที่ เต้นรำ แล มี พระราช ดำรัส ขอบใจ แสดง พระราช หฤไทย ยิน ดี ใน การ รื่นเริง ใน วันนี้ ราษฎร โห่เสียง เอเลียน ๆ ๆ รับ พระราช ดำรัส พร้อม กัน แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ โดย ทาง เดิม มาแวะ ทอด พระเนตร วัง ใน สวน ซึ่ง เปน วัง ที่ พระเจ้า แผ่นดิน ฮังเการี เสด็จ มา ประทับ แรม ราว ๑ เดือน ใน ระดู ยอดำ เปน วัง ย่อม ๆ มี เขา กวาง แล ศีศะ สุกรป่า ที่ พระ เจ้า แผ่น ดิน ทรง ไล่ ได้ แล ใน ห้อง หนึ่ง มี เตา ไฟ กัน หนาว ทำ ด้วย กระเบื้อง ถ้วย เปน รูป ฉาย สี ต่าง ๆ งาม ดี แล้ว ทรง พระ ดำเนิน ประพาศ ใน สวน มี ต้น ไม้ ไว้ ชั้น เชิง เปน ป่า งาม ดี แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง ห้อง หลัง หนึ่ง ใน สวน ใน หอ นี้ มี รูป เจ้า แผ่นดิน ฮังเการี แต่ เดิม มา เปน อัน มาก พอ เวลา ย่ำค่ำ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา โดย ทาง รถ แล ทาง รถไฟ ตาม ทาง เดิม เวลา ๑ ทุ่ม ถึง แกรนด์ โฮเต็ล ฮุงเการี

ในเวลาค่ำ วันนี้ โปรดเกล้า พระราชทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ คือ

หม่อม เจ้า จรูญศักดิ์ กฤษดากร ตติยจุลจอม เกล้า ฯ สืบ ตระกูล พระเจ้า น้องยาเธอ กรม หมื่น นเรศรวรฤทธิ์

มิสเตอร์ เกอหิเน่ส เลขานุการ ใน สถาน ราชทูต สยาม กรุง เบอลิน

ม. ช.

มิศเตอร์ เอลเบิตสะ เสมียน ใน ที่ ว่า การ ราช ทูต สยาม กรุง เบอลิน ท, ช,

ครั้น เวลา ยามเศษ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ โดย รถ พระที่นั่ง ไป ยัง ที่เปวิลเลียน เปน เรสะตอรัง ที่ ประชุม ชน รับประทาน อาหาร แล เครื่อง ดื่ม เมื่อ ได้ ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง สะเตชั่น รถราง ซึ่ง เปน รถ ราง ใช้ แรง ไฟ ฟ้า จาก สะเตชัน ที่ ใกล้ กับ โรง เอกสะหิบิชัน มา ทาง ลึก ๑๐ นาที แล้ว รถราง เดิน ทาง ใต้ ดิน มา อีก ๒๐ นาที รวม ทาง ๓๖๐๐ เมเตอร์ รถ ใต้ ดิน สาย นี้ ทำ มา ตาม ใต้ ถนน มิ ใช่ ลอด ใต้ ตึก แล ลอด ใต้ แม่ น้ำ เช่น กล่าวใน นิราศ ลอนดอน มี สะเตชัน ตาม ทาง ถึง ๘ แห่ง สะเตชัน ทำ ไว้ เปนสอง ข้างทาง อย่างเดียว กัน หลังหนึ่ง ยาว ประมาณ ๘ วา กว้าง ราว ๕ วา แบ่ง เปน ๖ ห้อง เสา ใช้ เสาเหล็ก ฝา เปน กระเบื้อง เคลือบ การ รักษา สอาดเรียบ ร้อย จุด ไฟ ฟ้า สอาด ดี มี ทาง รถ เดิน ใต้ ดิน ๒ สาย มี รถ หลีก กัน ไป มา ได้ เมื่อ ถึง สะเตชัน ที่ พัก แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก รถ ราง ขึ้น รถ พระ ที่ นั่ง กลับ มา แกรนด์ โฮเต็ล ฮุงกาเรีย ประทับ แรม ๑ ราตรี

วัน ที่ ๒๘ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลา วัน นี้ รัฐบาล ฮังเกรี กราบ บังคมทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่ นา หลวง ตำบล บาโบลนะ (Babolna) แล ตำบล คีสะเบร์ ทอด พระเนตร การ วิธี ทำ ไร่ ทำนา เครื่องมือ แล สัตว์ ที่ ใช้ ใน การ ทำนา การ หาเลี้ยง ชีพ ของ ชาวนา แล ที่ เลี้ยงม้า ประสม ม้า เปน ม้า โรงหลวง ครั้น เวลาเช้า ๕ โมง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิน จาก แกรนด์ โฮเต็ล กรุงฮังการี พร้อม ด้วย เจ้านาย

ข้าราชการ กับ ฟอน สราไล แล เจ้าพนักงาน เมือง บูดาเปสต์ มา ยัง สะเตชันรถ ไฟ ตวัน ออก เมื่อ เสด็จ พระราชดำเนิน ถึง สะเตชัน รถ ไฟ มี อูระคา รานี เสนา บดี กระทรวง เกษตร อูระเดสีแดเดอ แปราเสล (Desidere de Perczel) เสนาบดี กระทรวง มหาดไทย กับ เจ้าพนักงาน ผู้ ใหญ่ ใน กรม รถ ไฟ แล เจ้า พนักงาน กระทรวง เกษตร อีกหลาย นาย คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ทักทาย ปราไสย เสนาบดี แล เจ้า พนักงาน เหล่า นั้น พอสมควร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน สู่ รถ ไฟ พระ ที่ นั่ง ซึ่ง รัฐบาล จัด รับ ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน เวลา เช้า ๕ โมง เศษ รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ออก จาก สะเตชัน ตวัน ออก ใน เมือง บูดาเปสต์ มา ใน กลาง ทาง ถึง เวลา บ่าย ๑ โมง เสนาบดี ทั้ง ๒ กราบ บังคม ทูล เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสวย พระ กระยาหาร กลางวัน ใน รถเครื่อง พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้าราชการ ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย ฮังเกรี เวลา บ่าย ๕๐ นาที รถ พระ ที่นั่ง ถึง เมือง คามรอน (Kamaron) ตั้ง อยู่ ริม แม่ น้ำ ดานูบ มี ตะพาน เหล็ก ใหญ่ ข้าม แม่ น้ำ เมื่อ ถึง มี นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ แต่ง ตัว สรวม เสื้อ เยียรบับ สรวม กังเกง แลเสื้อ ชั้น นอก อย่าง ฮังเกรี ดูโอ่ โถง งดงาม มา คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน รถ พระ ที่นั่ง หยุด อยู่ ๕ นาที พอ เปลี่ยน รถ ไฟ แล้ว ใช้ จักร ต่อ มา พอ เวลา บ่าย ๑ โมง ถึง สะเตชัน รถไฟ ตำบล อิกมาน (Igman) ที่ สะเตชัน รถไฟ มี อูระดัวระแมนต์ (Durman) เจ้ากรม ม้า โรงหลวงใน ประเทศ ฮังเกรี แล อูระบาโร่ เจ้า พนักงาน รักษาโรง หลวง ตำบล บาโบลนะ กับ กรมการ ผู้ ใหญ่ ใน อำเภอ นี้ อีก หลาย นาย คอย รับเสด็จ พระราช ดำเนิน แล มี ราษฎร มา คอย

ชม พระ บารมี มาก เวลา รถ พระ ที่นั่ง มา ถึง และ จะ เสด็จ ไป จาก สะเตชัน แสดง อาการ รื่น เริง ยินดี ใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน เปน อัน มาก ถวาย คำนับ ร้องโห่ เสียง เอเลี่ยน ๆ ๆ ๆ ถวาย ไชย มงคล กึกก้อง เจ้า พนักงาน จัด รถ เทียม ม้า ๔ เปน รถ พระที่นั่ง แล มี รถ เทียม ม้า ๔ อีก ๑๐ คัน เปน รถ เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ที่ สะเตชัน ตก แต่ง ด้วย ธง ใบ ไม้ ไสว สอาด งาม

พอ รถไฟ ถึง เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก รถ พระที่นั่ง ถึง สะเตชัน รถไฟ เสนา บดี กระทรวง เกษตร นำ เจ้า พนักงาน ที่ มาคอย รับ เสด็จ พระราช เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน สู่ รถ พระ ที่ นั่ง ออก จาก สะเตชัน รถไฟ อิกมานด์ มา ทาง สัก ๒ นาที ถึง ที่ พรมแดน อำเภอ อิกมานด์ ต่อ กับ อำเภอ บาโบลนะ เจ้า พนักงาน จัด ทำ ประตู ป่า ด้วย ใบ ไม้ ดอกไม้ อัน งาม แล มี อักษร ตัวใหญ่ จารึก ข้าง หนึ่งว่า "เวลคำ" แปล ว่า ขอ ต้อน รับ โดย ความ ยิน ดี อีก ข้าง หนึ่ง จารึก ว่า บาโบลนา ตาม ทาง รถ พระ ที่ นั่ง ผ่าน มา ใน ตอน แต่ อิก มานด์ ถึง ที่ สนาม ม้า โรง หลวง ตำบล แรก นั้น เจ้าพนักงานเบ่า ร้อง ชาว บ้าน ให้ นำ โค ผู้ แล นาง โค นม อย่าง ดี สุกร กับ จัด เทียม ไก่ มา ไก นา กับ โรง นาง ม้า มา ถวาย ให้ ทอด พระเนตร ใน เวลา ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ใน รถ พระ ที่ นั่ง

รถ พระ ที่นั่ง มา ทาง กึ่ง ชั่ว โมง หยุด ทอด พระเนตร โรง ม้า หลวง ขนาด อายุ สาม แล สี่ ปี ซึ่ง มี คน รักษา โรง แต่ง ตัว คล้าย แขก อาหรับ ขับ วิ่น เวียน ใน สนาม ถวาย ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ที่ ตึก ที่ อยู่ ของ เจ้า พนักงาน รักษา ม้า โรง หลวง เรียก ว่า ชิโก ศะ

ฮาส๊ะ (Csikoshaz) ที่นี่ มี สนาม ม้า แล โรง เปนตึก ที่ เลี้ยงม้า หลาย หลัง หลัง หนึ่ง เลี้ยง ม้า ชนิด อายุ ขนาด ต่าง ๆ กัน แล เจ้าพนักงาน จัด ทำ ที่ ประทับ ปูพรม ตั้ง พระเก้าอี้ ใต้ ร่ม ไม้เชส๊ะนัต แล้ว จูง ม้า ที่ เปน นาง ม้า เลี้ยง ไว้ ขาย นาง ม้า ที่ รัฐบาล ยี่ ปุ่น ได้ ซื้อ แล้ว แล ม้า ผู้ ต่าง ๆ เลี้ยง ไว้ งาม เปน ม้า พื้นเมือง ฮังเกรี บ้าง ม้า อาหรับ บ้าง เวลา ที่ จูง ม้า ตัว ใด มา ถวาย ทอด พระเนตร มี เจ้าพนักงาน มายืน น่า พระ ที่ นั่ง กราบ บังคม ทูล โดย เสียง อัน ดัง ว่า ม้า นั้น อายุ เท่า นั้น เปน ม้า สำหรับ อย่าง นั้น เปน ม้า เมือง นั้น แล ราคา เท่า นั้น ๆ เปน ม้า หลาย สิบ ม้า เมื่อ ได้ จูง ม้า ที่ ได้ คัด ไว้ มา ถวาย ตัว หมด แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ทาง รถ มา ที่ นา ของ ฤระริตเตอ (Ritter Farm) ที่ เขา จัด ม้า โขลงหลวง ไว้ ถวาย ทอด พระเนตร มา ตาม ทาง สอง ข้าง ถนน ที่ รถ พระ ที่นั่ง ผ่าน มา มี โค ฮังเกเรียน ฝูง หนึ่ง ๖๐ แล แกะ ฝูง หนึ่ง ๕๐๐ กับ มี เครื่อง จักร ใช้ สติม นวดเข้า กำลัง นวด อยู่ ทรง แวะ รถ พระ ที่ นั่ง ทอด พระเนตร เครื่อง จักร นวดเข้า เปน เครื่อง ใช้ ด้วยแรง ไอ ร้อน มี หม้อ น้ำ ติดไฟ แล้ว พาด สาย พาน หลาย สาย มา หมุน เครื่อง จักร ที่ แยก รวง เข้า มี เมล็ด อย่าง ถั่ว ออก จาก ฟาง แล้ว สี เปลือก เมล็ด ถั่ว ออก เปน ถั่วได้ ดี เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง นาริตเตอ แล้ว เจ้าพนักงาน ขี่ ม้า ไล่ ลูก ม้า อย่าง งาม อายุ เพียง ๑ ปี แล ๒ ปี วิ่ง วน ใน สนาม ผ่าน น่า พระที่ นั่ง ถวาย ทอด พระเนตร สอง โขลง ประมาณ ๘๐ ม้า แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง สะเตชัน รถไฟ อีกม๊านด์ พอ เวลา บ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก จาก อีกมานด์ โดย รถ ไฟ ไป ทาง คีส๊ะแบร์ สองข้าง ทาง รถไฟ เจ้าพนักงาน เป่า ร้อง ราษฎร ให้ นำ สุกร ใหญ่ ดำ ชนิดเบิค ไชย

สอง ร้อย สุกร โค ผู้ อย่าง อ้วน ใหญ่ ๑๐๐ โค เครื่อง ไถนา กำลัง ไถ หลาย เครื่อง กับ เกวียน บันทุก เข้า หลาย เกวียน ม้า อายุ เพียง ๒ ปี สาม ปี ชนิด ม้า อังกฤษ ๑๔๐ ม้า แกะ ฝูง หนึ่ง มี ๓๐๐ นาง โค ฝูง หนึ่ง ร้อย ยี่สิบ ไถ นา ด้วย เครื่อง จักร แรง สติม เตรียม ไว้ ถวาย ทอด พระเนตร และ ทาง รถ พระ ที่นั่ง ผ่าน ที่เพาะ ต้นผลไม้ แล ตึก ที่ทำ แบ้งได้เห็น ถนัด ดี แต่เห็น วับ วับ เดียว เพราะ รถไฟ เดิน เร็ว มาก มา ทาง สัก ๒๘ นาที ถึง สะเต ชัน รถไฟ ตำบล คือสะแบร์ มี เจ้า พนักงาน ม้า โรงหลวง แลกรม การ ในอำเภอ ท้อง ที่ มา คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่ สะเตชัน ตก แต่ง ด้วย ใบ ไม้ ดอก ไม้ ธง สลับสี แล มี ราษฎร มา ถวาย ไชยมงคล ร้อง เสียง เอเลียน ๆ ๆ แน่น เซง แซ่ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก สะเตชัน รถไฟ โดย รถ พระที่นั่ง เทียม ๔ ม้า มา ยัง สนาม ที่ สำหรับ ขาย เลหลัง ลูก ม้า โรงหลวง เสนาบดี กระทรวง เกษตร นำ เจ้า พนักงาน ๒๐ นาย มา เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท เจ้า พนักงาน จูง ลูก ม้า หนุ่ม ๆ งาม ๆ สี ต่าง ๆ อย่าง ดี ยี่สิบ ม้า มา ถวาย ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ที่ น่าตึก เปน ทำเนียบ ใน เขตร เลี้ยง ม้า โรงหลวง แล้ว เจ้าพนักงาน จูง ม้า ผู้ ต่าง ๆ อย่าง งาม สำหรับ ไว้ ทำพรรณ แล รับ จ้าง พาด นางม้า ของ คน อยาก ได้ พรรณ มี ราคา ม้า หนึ่ง ราว ๒๐ ถึง ๔๐ ชั่ง หลาย สิบ ม้า มา ถวาย ทอด พระ เนตร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ทอด พระเนตร สนาม ที่ ฝึกหัด ขี่ ม้า เจ้า พนักงาน นำ ม้า ตอน แล ม้า หนุ่ม ๆ ที่ ฝึก หัด ไว้ หลาย สิบ ม้า กับ จัด เด็ก หนุ่ม ที่ หัด ขี่ ม้า มา ขี่ ใน สนาม ถวาย ทอด พระเนตร จน เวลา ย่ำค่ำ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประทับ พัก ณ ตึก ที่ สำหรับ พระเจ้า แผ่นดิน ประทับ พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สยาม แล

ฝ่าย กรุง ฮังเกรี มี ห้อง ที่ พัก ทุกคน ครั้น เวลา ๓ ทุ่ม เสนาบดี ทั้ง สอง กราบ บังคมทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ โต๊ะ เสวย พระ กระ ยาหาร เย็น พร้อม ด้วย เจ้านาย แล ข้าราชการ ฝ่าย สยาม แล เสนา บดี ทั้ง สอง กับ ข้าราชการ ฝ่าย ฮังเกเรี่ยน รวม ๕๐ คน ใน เวลา เสวย พระ กระยาหาร มี ดนตรี ซอ พวก ยิบซี แล มี ราษฎร พลเมือง ชาย หญิง แต่ง ตัว ตามเพศ ฮัง เกเรี่ยน ชาว บ้าน นอก น่าดู มา เต้น รำ ใน ห้อง นอก น่า ห้อง เสวย เปน การ ครึกครื้น มาก พอ เวลา ๓ ยาม เสวย เสร็จ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ จาก ที่ นั้น มา โดย ทาง รถ แล รถไฟ ทาง เดิม เสนา บดี แล ข้า ราชการ ฝ่าย ฮังเกเรี่ยนตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ด้วย เวลา สอง ยาม เศษ เสด็จ กลับ มา ถึง แกรนด์ โฮเต็ล ฮุงการี ใน เมือง บุดาเปสต์ ประทับแรม ๑ ราตรี

วัน ที่ ๒๙ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก เสด็จ พระราช ดำเนิน ร้าน ช่าง ทำ แล ขาย เครื่อง ภาชน์ ใช้ สรอย อย่าง กระเบื้อง เคลือบ ชื่อ ร้าน รอน เนวิล มอลเตเปตก์ (Zsolnay Vilmos Piesett) ทรง ทอด พระเนตร แล ทรง ซื้อ เครื่อง หม้อ เคลือบ กระถาง อย่าง ดี พอสมควร แล้ว เสด็จ กลับ เวลา บ่าย ๑ โมง ประทับโต๊ะ เสวย พระกระยาหาร กลาง วัน พร้อม ด้วย เจ้านาย แล ข้าราชการ ณ โฮเต็ล ตามเคย แล้ว เสด็จ ขึ้น

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร การ แข่ง ม้า ที่ สนาม เรียก ว่า อาลา กี แว เสนแยก(Alagi Versenyek) เปน สนาม ยาว ประมาณ ๑๐ เส้น กว้าง ๕ เส้น เศษ แถว คน ดู ชั้น ที่ นั่ง ตาม ด้าน ยาว ด้าน เดียว แบ่ง เปน ๙ ห้อง ๆ ๑ มี ชั้น ประทับ ทอด พระเนตร

แข่ง ม้า สอง คู่ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง โฮเต็ล ที่ ประทับ โปรด เกล้า ๆ ให้ ส่ง ตราเครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ไป พระราชทาน เสนาบดี แล ข้า ราชการ ฝ่าย อังกฤษ แล พระ ราชทาน เจ้าของแกรนด์ โฮเต็ลฮุงการี ในเวลาค่ำ วัน นี้โปรด เกล้า ๆ ให้ เชิญท่านบันพี มิสเตอร์เปรสิเดนต์เอกอรรคมหาเสนาบดี นายก เสนาบดี แล ข้าราชการ ฝ่าย อังกฤษ ๒๐ คน มา เลี้ยง อาหาร เย็น ที่ โฮเต็ล พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้าราชการ ฝ่าย กรุง สยาม แต่ง ตัว อิวะนิงเดรส ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยา ภรณ์ เจ้าพนักงาน ได้ จัด การ ตกแต่ง ห้อง ใหญ่ ใน โฮเต็ล ชั้น ล่าง ประดับ ด้วย ใบ ไม้ ดอก ไม้ งด งาม ครั้น เวลา จวน ๑ ทุ่ม พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ห้อง พัก ชั้น ล่าง ซึ่ง ข้าราชการ ฝ่าย สยาม แล ฝ่ายอังกฤษ พร้อม กัน คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ มี พระราช ดำรัส ปราไสย ด้วย จน เวลา ๑ ทุ่ม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประทับ โต๊ะ เสวย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ทั้ง สอง ฝ่าย ก็ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน เปน ลำดับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ กลาง โต๊ะ เบื้อง ขวา พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้า สวัสดิ โสภณ ประทับ กลาง โต๊ะ ข้าง ซ้าย โปรด เกล้า ๆ ให้ ท่าน บันพี นั่ง ขวา พระ ที่ นั่ง แล พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น สมมต อมรพันธุ์ ประทับ ข้าง ซ้าย ฟาก โต๊ะ ตรง ข้าม นั้น มี เสนาบดี กระทรวง มหาด ไทย กรุง อังกฤษ นั่ง ขวา พระองค์ เจ้า สวัสดิโสภณ แล เสนาบดีกระทรวงเกษตรนั่ง เบื้องซ้าย ข้าราชการ ทั้งหลายก็ นั่ง ตาม ลำดับถานันดร ศักดิ พร้อม กัน รับ ประทาน อาหาร ครั้น เวลา เสวยเสร็จ เสด็จพระราชดำเนินจากโต๊ะ เสวยมา ยัง ห้องพัก มี พระราชดำรัส ปราไสย สั่ง สนทนา ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราช การ อยู่ จน เวลา ๔ ทุ่ม เสด็จขึ้น

วัน ที่ ๓๐ มิถุนายน รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลา บ่าย ๕ โมง เสด็จพระราช ดำเนินไป ทอด พระเนตร พิพิธภัณฑ์ การ เพาะ ปลูกเรียก ว่า แอกริคัลเชอแรลมิวเซี่ยม ณะวัชดาฮุนยาด เปน ตึก พึ่ง สร้าง แล้ว ปี กลาย นี้ มี สอง หลัง ตั้ง อยู่ เปน ที่เกาะ มี น้ำ รอบ ใน ตึก มี ตัว อย่าง พืชพรรณ ธัญญาหาร ทั้ง หลายที่ เพาะ ปลูก ได้ ผลใน ประ เทศ ฮังเกรี กับ มี เครื่อง มือที่ใช้ ในการ เพาะ ปลูก สี ซ้อม ผัด ทั้ง เครื่อง ที่ ใช้ ด้วย แรง คน แรง สัตว์ แล แรง สติม กับ เครื่องสติม สี ผัด ซ้อม ต่าง ๆ กับ มี แผนไร่ นา ป่า ไม้ เขื่อน ทำ นบ มา ปั้น เปน รูป ไว้ ได้ สวน กับ ของ ที่ เปน จริง สำหรับ ดู แล เล่า เรียน การ เหล่า นั้น ๆ ใน เวลา ทอด พระ เนตร ของ เหล่า นี้ มี ท่านดารันยิ เสนา บดี กระทรวง เกษตร กับฟอนสาไล แล เจ้าพนักงาน ใน กระทรวง เกษตร นำ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ทอด พระ เนตร กราบ บัง คม ทูล ชี้ แจง การ ประ มาณ ชั่ว โมงเศษ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน กลับ ประ พาศ ใน เมือง โดย ขบวน รถ ทรง แวะ ทอด พระ เนตร ร้าน ขาย เครื่อง เพ็ชร์ พลอย ทอง เงิน รูปพรรณ ชื่อ ว่า บาชะรุช (A.Bachruch) ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน กลับ มา ยัง โฮเตล ที่ ประ ทับ

ครั้น เวลา ย่าม ครึ่ง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราช การ ออก จาก แกรนด์ โฮ เต็ล ฮุงกาเรีย มา ยัง สะเตชัน รถไฟ ที่ น่าโฮเต็ล แล ที่ สะเตชัน รถไฟ มี พล เมือง มา คอย ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ออก ล้น หลาม พลตระเวนไล่ไม่ไคร่ไหว ด้วย มี ความ ยินดี แล พอ ใจใน พระราช อัธยา ไศรย ซึ่ง ได้ บัง เกิด ขึ้น ใน เวลาเสด็จ มา ประทับ อยู่ ใน เมือง บุดาเปสต์ ราษฎร แล เห็น พระ องค์ เมื่อ ใด ถวาย คำนับ แล ร้อง เสียง เอเลียน ๆ ๆ ๆ ถวายไชย มง คล ดัง สนั่น ลั่น ก้อง ตลอด ท้อง ที่ เมือง บุดาเปสต์ ที่ สเตชัน มี พล ตระเวน เข้า แถว ส่ง เสด็จ พระราชดำเนินประดับพระเกียรติยศ แล ตาม ทาง

แต่โฮเต็ล มาก็มีพลตระเวนรายตลอด ในห้องใหญ่ของสะเตชั่นมีเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสนาบดีกระทรวงเกษตร พร้อมด้วยข้าราชการผู้ใหญ่ของประเทศฮังเกรี ทั้งฝ่ายทหารแลพลเรือนหลายท่าน แต่งตัวตามเพศผู้มีบรรดาศักดิ์ฮังเกรี ประดับตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ฝ่ายสยาม

เครื่องแต่งตัวผู้มีบรรดาศักดิ์ตามเพศฮังเกรีนั้นงามมาก คือใส่หมวกขนสัตว์คล้ายหมวกแก๊บไม่มีกระบัง เสื้อที่สรวมเปนเสื้อโหมดเทศอย่างดีสีต่าง ๆ อย่างรูปคล้ายกับเสื้อเยียรบับเมืองเราแต่ยาวกว่าสักหน่อย มีลูกกระดุมทองเม็ดใหญ่ประดับพลอยต่าง ๆ ยังมีเสื้อคลุมชั้นนอกอีกชั้นหนึ่งอย่างเสื้อกรุยทหารของเรา คือห่มคลุมไม่ได้สอดแขนแต่เขาใช้เปนเสื้อขนสัตว์ ฤๅ กำมะยี่ยาวลงมาพอปิดเสื้อชั้นใน ที่น่าอกเสื้อชั้นนอกมีสายสร้อยทองประมาณ ๒ นิ้ว ประดับพลอยมีสามคู่สะเหนี่ยวเสื้อชั้นนอกให้อยู่มั่น คาดเข็มขัดทองประดับพลอยสายขนาดเข็มขัดเรามีประจำยามรอบเอว มีดาบด้ามแลฝักทองประดับพลอยรูปโค้งมาข้างน่าอย่างคันกระสุน สรวมกังเกงสั้นเพียงใต้เข่า สรวมรองเท้าบู๊ตอย่างสูงที่เขาแต่งมาอย่างนี้ เพื่อถวายทอดพระเนตรเครื่องแต่งตัวสำหรับผู้มีตระกูลในบ้านเมือง แต่เครื่องแต่งตัวนี้ไม่มีกำหนดแบบอย่างเปนชั้นสูงต่ำอย่างไร ตามแต่ผู้ใดจะชอบใจใช้สีสันลวดลายอย่างใด ถึงในตระกูลที่สืบต่อกันก็ไม่จำเปนต้องใช้อย่างเดียวกับปู่หรือบิดา

ที่เอกอรรคมหาเสนาบดีมิได้มาส่งเสด็จพระราชดำเนินนั้น เพราะไม่อยู่ด้วยสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงฮังเกรี มีพระบรมราชโองการให้หา

ไปราชการ แต่เวลาคืน วานนี้

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส สนทนา อยู่ ด้วย ข้า ราชการ กรุง ฮังเกรี ที่ มา ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน จน จวน เวลา รถ ไฟ พระ ที่ นั่ง ออก มี พระ ราชดำรัส ขอบใจ เสนา บดี และ ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง ฮังเกรี ที่ ได้ จัด การ รับ รอง เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ในเวลา ประทับ อยู่ ใน เมือง บูดาเปสต์ เปน อย่าง ดี เสนา บดี กราบ บังคม ทูล ถวาย ไชย มง คล ให้ ทรง พระ ราช สำราญ ใน ระยะ ทาง แล แสดง ความ อาไลย ใน ทูล ลออง ธุลี พระ บาท ด้วย พอ ใจ ใน พระราช อัธยาไศรย แล ความ จง รัก ภักดี ใน ทูล ลอองธุลีพระบาท ซึ่งได้ มี ขึ้นใน เวลา มาประทับ อยู่ เมือง บูดาเปสต์ แล้ว พระ เจ้า น้อง ยาเธอ แล ข้าราช การ กราบถวาย บังคมลา คือ

พระเจ้าน้อง ยาเธอ กรม หมื่น สมมตอมรพันธุ์ เสด็จโดย ทาง กรุง เบอลิน ไป พัก รักษา พระโรค ณกรุง ลอน ดอน

พระ ยา นนทบุรี ศรีเกษตรา ราม ๑ มิสเตอร์ เคอ หิเนียส ๑ นายจร มหาดเล็ก ๑ มิสเตอร์ เฮนรีลอฟตัส ๑ มิสเตอร์อาลเบิด ๑ รวม ๕ นาย ไป รักษา ราชการณะสถาน ราชทูต สยาม กรุง เบอลิน

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ขึ้น รถไฟ พระ ที่นั่ง เปน รถ พิเศษ เฉพาะ การ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน พอ เวลา ๔ ทุ่ม รถ พระที่นั่ง ใช้ จักรออก จาก สะเตชัน เมือง บูดา เปสต์ ผู้ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน แล ราษฎร ร้อง เอเลียน ๆ ๆ ๆ ถวาย ไชย มงคล ดังสนั่น รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร กลับ ย้อน ทาง ใน ทาง ที่ มา จาก กรุง เวียน นา จน เวลา ๘ ทุ่ม ถึง เมือง มารเอก (Marchegg) แล้ว จึ่ง ได้ เลี้ยว แยก ทาง ขวา มา ทาง ทิศ เหนือ ผ่าน สะเตชัน เกน เลนดอฟ เมือง ลูนแดนเบิก (Lundenberg) ฮุงการิชเมือง แพรเรา(Prerau) พอ รุ่ง สว่าง

วันที่ ๑ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ รุ่งสว่างร้อนเหมือนอย่าง กรุงเทพ ฯ ถึง บ้าน เส่าเดล เช้า ๑ โมง ๔๘ นาที ถึงเมือง โอแดร์เบิค (Oderberg) เปน เมือง น่า ด่าน พรม แดน ประเทศ ออสเตรียกับ ประเทศ ปรัสเซีย แล้ว รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ใน เขตร ออสเตรีย สังเกต ดู มี ที่ ป่า มาก มี ไร่ นา บ้าง เด็ก น้อย ราษฎร ขัดสน นุ่งห่มโซมเตม ที ที่ เดิน เท้าเปล่า มา ผ่าน สะเตชัน ติติสโอสะวิซินเซบินา พอ เวลา เช้า ๔ โมง ๔๕ นาที ถึง เมือง กรานิกา (Granica) เปน เมือง ใน ประเทศ รัสเซีย แล เปน ที่พรม แดน ประเทศ รัสเซียที่ สะเตชัน มี ผู้ว่า ราชการ เมือง เปโตรคอฟ (Petrokoff) ชื่อ มิเลอ (Constantine de Miller) เลบเตอแนนต์เคอแนลโกระโคะ (Basile Gourko) นาย ทหาร คน สนิท ของ คอ เวอนเนอเยเนราล คือ ข้า หลวง ต่าง พระ องค์ สำเร็จ ราชการ มณฑล วาสอ เคอแนลคาระนาคอสคี (G.Karnakowski นาย ทหารยองดาม รักษาด่าน ชาย แดน กับ เฮอ มอนเดอสะเกียระสะ นายด่าน กับ กรมการ ผู้ ใหญ่เมืองเปโตรคอฟพ์ คอย รับ เสด็จพระราชดำเนิน ที่สะเตชัน ตก แต่ง ด้วย ใบ ไม้ ดอกไม้ เขียวสด แลมีธงช้าง ธงรัสเซียประดับเรียงรายไสว

พอ รถ พระ ที่ นั่ง ถึง สะ เตชัน พระยา สีหราช เดโช ไชย สมุหราช องค รักษ์ ลง จาก รถ ไป นำ ผู้ ว่า ราชการ เมือง และ นาย ทหาร คนสนิท ของ ข้า หลวง ต่าง พระ องค์ มา เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระ บาท ใน รถ พระ ที่ นั่ง ผู้ ว่า ราชการ เมือง เปโตร คอฟ และ นาย ทหารคน สนิท ของ ข้า หลวง เทศาภิบาล กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ว่า ข้าหลวง เทศาภิบาล มณฑล วาสอ มี บัญชา ให้ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบใจ ใน การ ที่ ได้ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม สมควร แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน จาก รถ พระ ที่นั่ง มา ยัง สะเตชัน รถไฟ กรมการ ฝ่าย ทหาร พลเรือน เมือง เปโตร คอฟพ์ได้ เฝ้า ทูล ลอองธุลี พระบาท พร้อม กัน มี พระราช ดำรัส ทัก ทาย

ปราไส้ย ตาม สมควรแล้ว พระราช ดำเนิน กลับ สู่ รถ พระ ที่ นั่ง

ใน เวลา มา ถึง ที่ นี้ เจ้าพนักงาน ฝ่าย เรา ได้ นำหนังสือ เดิน ทาง ซึ่ง ราชทูต ฝ่าย สยาม กรุง เบอลิน ทำให้ มา สำหรับ ข้า ราชการ แล บ่าวไพร่ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ให้ นาย ด่าน รัสเซีย ตรวจ ตาม ประเพณี เพราะ ใคร ไป มา ใน ประเทศ นี้ เขา ตรวจ ตรา กวด ขัน จะ เข้า ออก ด่าน ต้อง มี หนังสือ เดินทาง

รถ พระ ที่ นั่ง พัก อยู่ ๒๔ นาที แล้ว ใช้ จักร ออก จาก สะเตชั่น กรานิกา ผู้ ว่า ราชการ เมือง เปโตร คอฟฟ์ และลุกเตอร์ แนนต์เคอแนลโกระโคะ กับ กรม การ ผู้ใหญ่ อีก ๑๒ นาย ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา ใน กระบวน ด้วย ใน เวลา รถ ไฟ ใช้ จักรมา นั้น มีทหาร สรรพ ด้วย อาวุธ ประจำ รักษา การ ป้อง กัน อัน ตราย มา ใน รถขบวน เสด็จ พระราช ดำเนิน หลาย คน

รถพระที่นั่ง ผ่านสะเตชั่นสมโคริส เมืองเชนสะโตโฮวา (Czenstochowa) เวลาบ่าย ๓ โมง ๘ นาที ถึง สเตชัน เมือง เปโตร คอฟฟ์ ผู้ว่า ราชการ กรม การ เมือง เปโตร คอฟฟ์ กราบ ถวาย บังคม ลา หยุด เพียง นี้ แต่ เลบเตอแนนต์ เคอแนลโกระโคะ กับ กรม การ เมือง วาสอ ยัง คง ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ต่อไป ทุก สะเตชัน ทาง รถไฟ เขา จัด ตก แต่ง ด้วย ใบไม้ ดอก ไม้ แลธง เทียว ไสว ถวาย เปน เกียรติยศ แล มี ราษฎร มา ร้อง เสียง อูรา ถวายไชยมงคล เปน อัน มาก

ตาม ทาง ที่มา ใน เขตรรัสเซีย ตอน นี้ เปน ที่ ราบ มี เปน โคก ต่ำ ๆ บ้าง ที่ พื้น ดิน เปน ดิน ทราย ร่อนไม่ สู้ ดี การ เพาะปลูก มี น้อย บ้าน เรือน ก็ มี ห่าง ๆ ไม่ สู้มี ผู้ คน ที่ มี อยู่ สังเกต ดูยากจน

ครั้น เวลา บ่าย ๔ โมง ๕๓ นาที รถ พระที่ นั่งใช้ จักรมาถึง สะเตชัน เมือง สะ เกียระเนวิส (Skierniewice) ที่ สะเตชัน ตก แต่ง ด้วย ใบ ไม้ ดอกไม้ สี

ต่าง ๆ กับมีธงสยามแลธงรัสเซียประดับเรียงรายงดงาม แลมีข้าราชการฝ่ายกรุงรัสเซีย ทั้งฝ่ายทหารพลเรือนแต่งตัวเต็มยศมาคอยรับเสด็จพระราชดำเนินเปนอันมาก พอรถพระที่นั่งหยุดเทียบที่ พระยาสีหราชเดโชไชยลงจากรถพระที่นั่ง ไปนำแอดมิราลอาเสเนียฟ (Arsenieff) สมุหราชองครักษของสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอกรุงรัสเซีย กับข้าราชการฝ่ายกรุงรัสเซียพร้อมด้วยพระยาสุริยานุวัตร ซึ่งล่วงน่ามาจัดการรับเสด็จพระราชดำเนินนั้นไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทในรถพระที่นั่ง

แอดมิราลเสเนียฟกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า สมเด็จพระเจ้าแอมเปรอกรุงรัสเซียได้ทรงทราบฝ่าลอองธุลีพระบาทว่า ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนินมาในประเทศรัสเซีย มีพระราชหฤไทยโสรมนัศยินดีเปนอันมาก โปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้า ๑ ปรินสออโบแลนสะกี (Obolenski) ๑ เคานตเซรีเมเตียฟ (Scheremetiw) ราชองครักษ ๑ ไวส์เคอแนลวันนอฟสะกี (Vannovsky) รวม ๔ นาย ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ประจำรับราชการและตามเสด็จพระราชดำเนิน กับ ม, เดอ ปรังซอง เจ้าพนักงานต่างประเทศ ๑ มาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเชิญเสด็จพระราชดำเนินในประเทศรัสเซีย และสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอกรุงรัสเซีย หวังพระราชหฤไทยว่าคงจะทรงพระราชสำราญในระยะทาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่าทั้งนี้เปนการที่สมเด็จพระเจ้าแอมเปรอทรงพระเมตตาเปนอันมาก ขอบใจแอดมิราลอาเสเนียฟ แลข้าราชการที่มารับเสด็จพระราชดำเนิน แลทรงทักทายปรินสออโบเลนสะกีผู้เปนที่ทรงคุ้นเคยมากด้วย ปรินสออโบเลนสะกีได้ตามเสด็จพระราชดำเนิน สมเด็จพระเจ้าแอมเปรอกรุงรัสเซียไปกรุงเทพฯ เมื่อเวลาดำรงพระเกียรติยศเปนซารวิชนั้น

ครั้น ได้ เวลา รถไฟ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก เมือง สะเกียระเนวิสมา เวลา ย่ำ ค่ำ ๒๓ นาที รถ พระ ที่ นั่ง ถึง สะเตชัน รถไฟ กลาง เมือง วาส่อ (Warsaw) ซึ่ง เปน เมือง หลวง แห่ง กรุง โปแลนด์ ตก เปน ของ ประเทศ รัสเซีย เปน ที่ว่า การ ข้า หลวง ต่าง พระ องค์ สมเด็จ พระ เจ้า แอม เปรอ แล สำ เร็จ ราชการ ใน มณฑลโปแลนด์

พอ รถ พระ ที่ นั่ง เข้า ใน ร่วม สะเตชัน ทหาร รักษา องค์ สอง กำปนี รับเสด็จ พระ ราช ดำ เนิน ประดับ พระ เกียรติยศ ถวาย คำ นับ ทหาร แตร เป่า แตร สรรเสริญ พระ บารมี ที่ สะเตชัน ตก แต่ง ด้วย ธง ใบ ไม้ ดอก ไม้ ต่าง สี อย่าง ประณีต มี พรม ปูลาด แล มี ราษฎร คับคั่ง สพรั่ง พร้อม ด้วย คอเวอนเนอเยเนราล แล ข้า ราชการ ฝ่าย ทหาร พล เรือน ล้วน แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ พอ รถ พระ ที่ นั่ง เทียบ ที่ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง จอม พล ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เสนต์ แอนดรู พร้อม ด้วย พระ เจ้า น้อง ยาเธอ พระ องค์ เจ้า สวัสดิ โสภณ พระเจ้า ลูกยาเธอ พระ องค์ เจ้า จิระประวัติ วรเดช แล ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ลง จาก รถ พระ ที่นั่ง แอดมิราลอาเซเนียฟนำ " ซีรินไฮเนซปรินสเอเมรีทินสะกี (Prince Imeritinsky) คอ เวอนเนอเยเนราล มณฑลโปแลนด์คือ ข้าหลวง ต่าง พระ องค์ สำเร็จ ราชการเฝ้า ทูลลออง ธุลี พระ บาท พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ตรัส ปราไสย ด้วย คอ เวอน เนอเยเนราล ตาม สมควร แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน ตรวจ แถว ทหาร ตาม ประ เพณี พร้อม ด้วย คอเวอน เยเนราล แล ข้า ราช การ กอง ทหาร แสดง อาการ รื่น เริง ยินดี โห่ ถวาย ไชย มงคล ใน เวลา ทรง ตรวจ แถว เสียง สนั่น ก้อง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระราช

ดำรัส ขอบ ใจ นาย ทหาร ที่ ได้ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล จง รัก ภักดี ใน ทูล ลออง ธุลี พระบาท นั้น แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ ที่ สเตชั่น ทหาร ตั้ง แถว เดิน ผ่าน น่า พระ ที่ นั่ง ถวาย ตัว แล้ว เสร็จ จึ่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย คอ เวอนเนอ เยเนราล มา ยัง ที่ ข้าราช การ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พลเรือน ยืน แถว คอย เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท นั้น คอเวอนเนอ เยเนราล นำปรินส์อาเล็ก สัน เดอ ออ โบ เล็น สะกี้ ผู้ ช่วย คอ เวอนเนอ เยเนราล กับ มาตินอฟ ผู้ สำเร็จ ราชการ เมือง วาสอ แล ข้า ราชการ ฝ่าย ทหาร แล ฝ่าย พลเรือน ผู้ ใหญ่ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ รถ พระที่ นั่ง ซึ่ง คอ เวอนเนอ เยเนราล จัด มารับ โปรดเกล้า ฯ ให้ คอ เวอนเนอ เยเน ราล นั่ง เบื้อง ซ้าย ใน รถ พระ ที่ นั่ง แล เจ้า นาย ข้า ราชการ ก็ ขึ้น รถ ตาม รถ พระ ที่ นั่ง มา เปน ลำดับ น่า รถ พระ ที่ นั่ง มี ทหาร คอสัค รักษา องค์ คอ เวอนเนอ เยเนราล เปน ทหาร ม้า ชนิด หนึ่ง สรวม เสื้อ ดำ ยาว ประมาณ สอง ร้อย คน เปน ทหาร นำ เสด็จ พระราชดำเนิน ประดับ พระ เกียรติยศ ตาม ถนน แต่ สเตชั่น มา จน ถึง วัง ลาเซ็น กี้ ที่ ประทับ มี พล ทหาร กอง ต่าง ๆ ยืน สอง แถว ราย ทาง ติด เนื่อง มา รวม ทหาร ๒๒๕๐๐ คน แล มี แตร ประจำ กอง สรรเสริญ พระบารมี บ้าน เรือน สอง ข้าง ทาง ตกแต่ง ด้วย ธง แล ตั้ง โต๊ะ เครื่อง ตั้ง ประดับ ด้วย ดอก ไม้ อัน งาม พล เมือง แน่น หลาม ทุก แห่ง แล ที่ ค่าย ทหาร นายทหาร จัด ทำเปน ประตู ป่า ตกแต่ง งดงาม ถวาย เปน พระ เกียรติยศ เวลา กระบวน เสด็จ พระราชดำเนิน ตาม ทาง ใน เมือง ทหาร ถวาย คำนับ แตร สรรเสริญ พระบารมี ทั้ง ทหาร แล พลเมือง โห่ สนั่น มิ ได้ หยุด เสียง สนั่น ก้อง หวั่น ไหว โดย มี ความ ยิน ดี ที่ ได้ เสด็จ

พระราชดำเนินมาถึงนั้น มาทาง ๑๐ นาทีเศษ รถพระที่นั่งถึงวังลาเสนกี (Lazenki) ซึ่งจัดเปนที่ประทับ คอเวอนเนอเยเนราลนำเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรห้องที่ประทับเสร็จแล้ว กราบถวายบังคมลากลับไป

วังนี้ที่เรียกว่าลาเสนกี แปลว่าที่สรงน้ำเปนวังที่ประพาศเก่าของพระเจ้าแผ่นดินโปแลนด์ครั้งยังมีอยู่ แต่บัดนี้เปนวังสำหรับสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอกรุงรัสเซียประทับ ในเวลาเสด็จมาแรมในเมืองวาสอเปนวังมีสระน้ำรอบมีสวนแลที่สำราญต่าง ๆ คล้ายกับพระราชวังเกาะบางปอิน

ครั้นเวลา ๑ ทุ่มคอเวอนเนอเยเนราลกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับโต๊ะเสวยพระกระยาหารเย็น พร้อมด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ แลข้าราชการทั้งฝ่ายสยามแลฝ่ายรัสเซียรวม ๓๕ คนสรวมเสื้อครึ่งยศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับกลางโต๊ะ โปรดเกล้า ฯ ให้คอเวอนเนอเยเนราลนั่งเบื้องขวาพระที่นั่งแลเยเนราลปูสิเรปสะกีนั่งเบื้องซ้าย ตรงกลางโต๊ะข้ามแอดมีราลอาเสเนียฟนั่ง เบื้องขวาแอดมิราลพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณประทับ แลเบื้องซ้ายแอดมิราล พระองค์เจ้าจีระประวัติวรเดชประทับ ข้าราชการผู้อื่นก็นั่งตามลำดับถานันดรศักดิ์

เมื่อเวลาเสวยแล้วเสด็จมาประทับในห้องกลาง มีพระราชดำรัสสั่งสนทนาด้วยคอเวอนเนอเยเนราล แลเจ้านายข้าราชการพอสมควรแล้วเสด็จขึ้น

ครั้นเวลายามเศษคอเวอนเนอเยเนราล มาเฝ้าทูลลาออง ธุลีพระบาท

กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระ เนตร ลคร อย่าง ออ เปอ รา เรียก ชื่อ ว่า ตีตะ ระ เอียลกี่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง ครึ่งยศ ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ดารากรุง รัสเซีย เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ไป ทอด พระเนตร ลคร คอ เวอนเนอ เยเน ราล แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง รัสเซีย ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน ด้วย

โรง ลคร นี้ อย่าง เดียว กับ โรง ลคร ที่ กรุง เวียน นา ซึ่ง ได้ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน แล้ว นั้น แต่ เล็ก กว่า แล ลคร ที่ เล่น แล การ จัด โรงดี ไม่ ถึง ลคร กรุง เวียนนา เวลา ที่ ลคร อยุด พัก เสด็จ พระราช ดำเนิน เสวย เครื่อง ว่าง และ ของ ดื่ม ที่ คอ เวอนเยเน ราล จัด ถวาย พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ประทับ อยู่ เพลา สอง ยาม เศษ เสด็จพระราชดำเนิน กลับ มา ประทับ แรม ณะวังลาเสนกี่ ๑ ราตรี ในเวลาค่ำวันนี้ ตาม ถนน ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน จุด โกม ไฟ สว่าง และ น่า ค่าย ทหาร จุด ดอก ไม้ เพลิง ถวาย เป็น พระ เกียรติยศ เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป แห่ง ใด ราษฎร พลเมือง มี ความ รื่น เริง ยินดี มาก โห่ ถวาย ไชย มงคล เสียง กึก ก้อง โกลาหล เวลา วันนี้ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย มี พระ ราช โทรเลข มา ถวาย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เมื่อ เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง วาสอ แสดง พระ ราชหฤไทย ยิน ดี ใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง เมือง วาสอ แล ขอ ต้อน รับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ มี พระราชโทรเลข ตอบ แสดง ความ ยินดี แล ขอบ พระราช หฤไทย ไป ใน เวลา ทันใด นั้น

วัน ที่ ๒ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ (ถ้า จะนับ ตามวัน ที่ ใช้ ใน กรุง รัสเซีย เปน วัน ที่ ๒๐ มิถุนายน) ใน เวลา เช้า วัน นี้ ที่ คอ เวอน เนอ เยเนราล จัด ซ้อม ทหาร ถวาย เปน พระเกียรติยศ ด้วยใน

มณฑล นี้ เปน มณฑล น่าศึก ของ กรุง รัสเซีย มี ทหาร ประจำ รักษา การ อยู่ เปน อัน มาก ครั้น เวลา เช้า ๓ โมง เศษ คอ เวอน เนอ เยเนราล มารับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง ครึ่ง ยศ ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ดารา กรุง รัสเซีย พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ล้วน แต่ง ตัว ครึ่ง ยศ เสด็จ พระราช ดำเนิน มายัง ทุ่ง มอกาตบ ที่ ซ้อม ทหาร

ทุ่ง มอ กาตบ เปน ทุ่ง ใหญ่ กลาง เมือง เปน ที่ ซ้อม ทหาร เมือง วาสอ เขา ปลูก พลับ พลา ใน ทุ่ง ฝ่าย ทิศ เหนือ พลับ พลา ดาด ด้วย ผ้า ขาว ผ้า แดง มี ธง ช้าง ธง รัสเซีย ใบ ไม้ ดอก ไม้ แล ต้น ไม้ ประดับ ทำ อย่าง ประณีต งดงาม แล มี ขนม เครื่อง ดื่ม เลี้ยง น่า พระ ที่ นั่ง ไป ทาง ทิศ ใต้ มี กอง ทหาร เตรียม เปน กอง ๆ ตั้ง อยู่ มี กอง ทหาร ม้า คอ สัค กาด ลิเตาเวอ กอง เคกส์ะ กอลเมน กอง ก๊าด เส็นบี่เตอส์ะเบิค กอง วอลิน กอง ทหาร ปืน ใหญ่ กอง ก๊าด ลังเซีย กอง กาด ศูชา กอง ทหาร บาลูน รวม ทหาร ๑๓๐๐๐ เรียง กัน เปน ๓ ระยะ ตั้ง อยู่ พระ บาท สม เด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย คอ เวอน เนอ เยเน ราล ใน รถ พระที่ นั่ง ๑ คัน กับ รถ เจ้า นาย อีก ๑ คัน เสด็จ พระราช ดำเนิน รถ ผ่าน น่า แถว ทหาร เวียน ไป ทั่ว ทุก หมู่ ทหาร แสดง ความ ยิน ดี โห่ ถวาย ไชยมงคล ใน เวลา รถ พระ ที่ นั่ง ผ่าน อยู่ มิ ได้ ขาด เสียง สนั่น ลั่น ก้อง ท้อง ทุ่ง เมื่อ ทอด พระเนตร แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ น่ำ ความ แสดง พระราชหฤไทย ยิน ดี แล ขอบ ใจ ทหาร ผู้ มี ความ กล้า หาญ ทั้งหลาย แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน มา ประทับ พลับ พลา พร้อม ด้วย เจ้า นาย คอ เวอน เนอ เยเนราล แล ข้า ราชการ แล้ว กอง ทหาร ทั้ง หลาย ก็ เดิน กระบวน ผ่าน น่า พลับ พลา เวลาเดิน ผ่าน

มา ถึง น่า พระ ที่นั่ง ถวาย คำนับ แล้ว พร้อม กัน ร้อง เปน จัง หวะ กราบ บังคมทูล ตาม ภาษา รัสเซีย ว่า ราดี สะตา รัสสา อะชื่อิมบี ราดอสะ กอย คอโรลิว สะโกอิลิชเชสะตะโว แปล ว่า ขอ เดชะ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย มี ความ ยินดี ที่ ได้ หัด ซ้อม โดย เต็ม กำลัง ถวาย ทอด พระเนตร แล พอ พระราช หฤไทย นั้น เมื่อ ถึง กอง ทหาร ม้า คอสักซึ่ง เปน ทหาร ม้า ฝึกหัด ได้ อย่าง ดี มา ซ้อม ถวาย ทอด พระเนตร คือ ห้อ ม้า เต็ม ฝี เท้า แล้ว โหน ตัว ลง มาเก็บ ผ้า เช็ด หน้า ห่อเงิน ที่ เขา ราย ไว้ ตาม พื้น ดิน ห้อ ม้า ยิง ปืน กา ใบ ใน ท่า ต่าง ๆ ห้อ ม้า มา เต็ม เหยียด แล้ว กระโจน ลง ถึง ดิน ใน เวลา ม้า ห้อแล กลับ ขึ้น ไป แล ทำ อาการ ยืน นั่ง ท่า ต่าง ๆ นอน บน หลัง ม้าเปน ว่า ขี่ ม้า ห้อ ท่า ใด ๆ ก็ได้ บางคน ทำ เปน ตก ม้า มา นอน ตาย เพื่อน ที่ ห้อ ม้า มา ทาง หลัง สามารถ จับ กัน ขึ้น ม้า พา แบกกัน ไปใน เวลา ม้า ห้อนั้น ได้ เปนการ ฝึกหัดอย่างดีอันน่าดูอย่างหนึ่ง แล กอง ทหาร ปืน ใหญ่ นั้น วิ่ง ห้อ ม้า ลาก ปืน ใหญ่ ถึง ที่ สั่ง ให้ ยิง หยุดยิง แล้ว จึง เดิน ต่อ ไปแล ซ้อม ท่า กระบวน รบ ต่าง ๆ น่า ดู

ครั้น เวลา เที่ยง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง วัง ลาเส็น กี ที่ ประทับ ทรง พัก ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เยี่ยม คอ เวอนเนอ เยเนราล ถึงบ้านที่ อยู่ ซึ่ง เปน พระราช วังใหญ่ ของ พระเจ้าแผ่น ดิน โปแลนด์ แต่ ราช บัลลังก์ สำหรับ พระราช วัง นั้น ได้ ยก ไป เสีย กรุง เซน บีเตอส์ เบิค แล้ว

ครั้น เวลา บ่าย ๑ โมง เศษ เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ โปรดเกล้า ฯ พระราช ทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ แก่ คอ เวอนเนอ เยเนราล แล ข้า ราชการ ฝ่าย ทหาร พลเรือน ของ กรุง รัสเซีย ใน เมือง วา ส่อ

ครั้น เวลา บ่าย โมง เศษ คอ เวอนเนอ เยเน ราล กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ โต๊ะ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย รัสเซียรวม ๕๕ คน เมื่อ ถึง เวลา เลี้ยง ของ หวาน คอเวอน เนอ เยเนราล ยืน ขึ้น กล่าว คำ ถวาย ไชยมงคล พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ผู้ นั่ง ใน โต๊ะ ดื่ม ถวาย ไชยมงคล พร้อมกัน แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน ขึ้น มี พระราช ดำรัส ถวาย ไชยมงคล สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ครั้ง หนึ่ง แล ขอ ให้ ดื่ม ให้ พร คอเวนเนอ เยเนราล แล กอง ทัพ ของ กรุง รัสเซีย อีก ครั้ง หนึ่ง ได้ ดื่ม พร้อม กัน ถวาย พระพร แล ให้ พร ทั้ง ๒ ครั้ง

การ ที่ เลี้ยง อาหาร อย่าง รัสเซีย มี แปลก คือ เมื่อ จะถึง เลี้ยง ของ หวาน เขา นำ บุหรี่ ซิกาเร็ด มา ให้ สูบ ก่อน แล้ว จึ่ง รับ ประทาน ของ หวาน ต่อไป

เมื่อ เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร กลาง วัน แล้ว เสด็จ พระราชดำเนินมา เสวย กาแพ ที่ เฉลี่ยง พระ ที่ นั่ง ข้าง ริมสระ ใน เวลา นี้ เจ้า พนักงาน นำ คำ ให้ พร ซึ่ง เขียน ผูก ปีก นก พิราบ มาแต่ บา ลูน เมื่อ เวลา ซ้อม ทหาร แล มี สมุดแบบ เขียน คำ ตอบ มา ถวาย ให้รับ สั่ง ตอบ กับ ทั้ง นก พิราบ ด้วย คำ ให้ พร เขียน เปน ภาษา รัส เซีย เจ้า พนักงาน แปล ได้ ความ ว่า

ที่ ๑

ถง วัน ที่ ๒๐ มิถุนายน รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ (เปน วัน ตาม รัส เซีย เทียบ กับ ปฏิทิน,ตรง กับ วัน ที่ ๒ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖)

จาก บาลูน สะเตรลา (ลูกศร) สูง ๒๒๕๐ เมเตอร์ กราบ บังคมทูล

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว กรุง สยาม ธง ของ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ปลิว อยู่ บน ที่ สูง แห่ง อากาศ ของ กรุง รัสเซีย ซึ่ง ข้าพระพุทธเจ้า

ทั้ง หลาย มีความ ปีติ ยินดี ต้อน รับ ได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท แล แสดงความ ปราถนา ให้ ได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ทรง พระราช สำราญ เวลา เดิน ทาง ใน กรุง รัสเซีย

(เซ็นชื่อ) เลบเตอแนนต์ กิลยันนิน

ผู้ บัญชา การ กอง บาลูน

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ได้ มี พระราชดำรัส ตอบ ใน ภาษา อังกฤษ เจ้า พนักงาน แปล เขียน เปน ภาษา รัสเซีย ใน กระดาษ แผ่น เล็ก แล้ว ม้วน บันจุ ใน หลอด ก้าน ขน นก ซึ่ง ผูก ติด อยู่ กับ ปีก นก พิราบ ปล่อย ไป ใน น่า ที่ นั่ง นั้น แล้ว มี พระราช ดำรัส สนทนา ด้วย เจ้า นาย คอ เวอนเนอ เยเนราล แล ข้าราชการ ทั้ง ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง แล้ว เสด็จ ขึ้น

ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ทรง พระ ราชดำเนิน ทอด พระเนตร ห้อง ใน วัง ที่ ประทับ ซึ่ง ตก แต่ง ประดับ ด้วย รูป ตุ๊ก กระตา หิน แล รูป สี น้ำ มัน ต่าง ๆ เปน อัน งาม แล้ว ทรง รถ พระ ที่ นั่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ประพาศ สวน ใน เขตร ของ วังลาเสน ก็ ถึง ที่ สวน ดอก ไม้ ทรง พระราช ดำเนิน ประพาศ อยู่ ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ รถ พระ ที่ นั่ง ก่อน น่า จะออก รถ พระที่ นั่ง สัก ๕ เซ็กกันด์ กิ่ง ไม้ ยาว ประมาณ ๕ วา โต สัก ๒ กำ กิ่ง ของ ต้น โอ๊ก ต้นหนึ่ง ซึ่ง อยู่ ริม ถนน ใน ทาง รถ พระ ที่ นั่ง จะ ไป ลม พัด หัก ตก ลง มา ที่ ถนน เปน เดชะ พระบารมี อย่าง ยิ่ง ที่ เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ รถ พระ ที่นั่ง แล้ว ยัง มิทัน ออก ด้วย ทรง รอ ช่อ ดอก ไม้ ที่ เจ้า พนักงาน เก็บ กำลัง วิ่ง นำมา จะ ทูล เกล้า ทูล กระหม่อม ถวาย

เมื่อ เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ มา ถึง วัง ลาเสนก็ แล้ว คอเวอนเนอ เยเนราล มา รับ เสด็จ พระราชดำเนิน จึง เสด็จ พระราช ดำเนิน ออกจาก วังลาเสน ก็ พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ โปรด เกล้า ฯ ให้ คอเวอนเนอ เยเนราล นั่ง มา ฝ่าย ซ้าย ใน รถ พระ ที่นั่ง ด้วย เสด็จ ประพาศ ใน เมือง ถึง ที่ ตึก แห่ง หนึ่ง เสด็จ พระราชดำเนิน ทอด พระเนตร ภาพปั้น โนรา มา (Panorama) ซึ่ง เขา ทำ เปน ที่ เมือง เยรูซะเลม ใน เวลา เมื่อ จะตรึง ไม้ กาง เขน พระเยซู เจ้า คือ ก่อ กำแพง แล้ว ทำ ที่ ดิน จริง ๆ ไว้ ด้าน หนึ่ง อีก ด้าน หนึ่ง เขียน เปน ภาพ ใน ที่ หลัง คา โค้ง ให้ จด กับ พื้น ดิน ที่ ก่อ จริง แล้ว ฉาย แสง สว่าง มา ทาง บน ส่อง ที่ รูปภาพ ๆ และ สี แสง สว่าง ทำดี มาก แล เห็น ไกล คล้าย กับจริง ที่ ตรง ภาพ ต่อ กับ พื้น ดิน ที่ จริง แล ไม่ ใคร่ เห็น หัว ต่อ ว่า ต่อ กัน ที่ ใด

ประทับ ทอด พระเนตร อยู่ ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประพาศ โดย กระบวน รถ พระ ที่ นั่ง ใน เมือง วาล์อ ต่อ ไป ใน เวลา ที่ เสด็จ ประพาศ ใน เมือง มี ทหาร ม้า พวก คอสัก ประมาณ ๓๐๐ คน แห่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ประดับ พระเกียรติยศ จน เวลา บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง สะเตชัน รถ ไฟ ฯ มี ข้า ราชการ ฝ่าย ทหาร พลเรือน ล้วน แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ฝ่าย สยาม คอย ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ พร้อม กัน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ขอบ ใจ คอ เวอนเนอเยเนราล และ ข้า ราชการ ทั้งหลาย ที่ ได้ จัด การ รับ รอง เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ใจ อัน ดี และ ทั้ง ที่ ได้ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนินนั้น คอ เวอนเนอ เยเนราล กราบ บัง คมทูล ใน นาม ของ ข้าราชการ ทั้ง ปวง และ ส่วน ตัว คอ เวอนเนอ เยเนราล แสดง ความ อาไลย ที่ จะเสด็จ พระราช ดำเนิน

ไปเสียจากเมืองวาสอ ด้วยพอใจในพระราชอัธยาไศรย ที่ได้บังเกิดขึ้นในเวลาเสด็จประทับอยู่ในเมืองวาสอนั้น

ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง ๕๓ นาที เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่รถพระที่นั่ง พร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการแอดมิราลอาเสนเนียฟ กับข้าราชการฝ่ายรัสเซียอีก ๔ นาย ประจำตามเสด็จพระราชดำเนิน รถพระที่นั่งใช้จักรออกจากสะเตชันเมืองวาสอ รถไฟที่เปนรถพระที่นั่งนี้ เปนรถพระที่นั่งของสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอกรุงรัสเซีย จัดมารับเสด็จพระราชดำเนิน โดยเฉพาะเปนรถขนาดใหญ่ กว่ารถที่ได้เคยเห็นมาตกแต่งงดงาม จนผู้ที่มาในรถไฟรู้สึกว่าอย่างเดียวกับอยู่ในวังอันงาม มีความผาสุกเปนอย่างยิ่ง คือมีรถพระบันทม ๑ รถห้องรับแขก ๑ รถเครื่อง ๑ รถเจ้านาย ๑ รถข้าราชการ ๔ รถบันทุกของและรถคนใช้อีก ๔ คัน รวม ๑๒ คัน และมีรถไฟขนาดใหญ่ลากอีก ๒ คัน

รถพระที่นั่งใช้จักรผ่านบ้านมอลกิน (Malkine) บ้านลาปี (Lapy) เมืองโสโกกา (Sokoka) บ้านปอเรเช (Poretche) บ้านอารานี (Orany) เมืองวิลนา (Vilna) เมืองสะเวนซะนี (Sventzny) จนเวลารุ่งสว่าง

วันที่ ๓ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ รถพระที่นั่งใช้จักรต่อมาผ่านดูเกชะติ (Daukehty) เมืองดพีนส์ค์ (Dvinsk) บ้านอันโตโนปอล (Antonopol) บ้านคอสอฟกา (Korsovka) เมืองออสตรอฟ (Ostroff) เมืองปส์คอฟ (Pskoff) เวลาบ่าย ๕ โมง ๓๙ นาที

ถึงเมืองลูกา (Louga) ที่สเตชั่นรถไฟเมืองออสตรอฟ เมือง ปสคอฟ แลเมืองลูกา มีผู้ว่าราชการ และผู้ดีในเมืองเหล่านั้น แต่งตัวเต็มยศ ประดับตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มาคอยรับและส่งเสด็จพระราชดำเนิน เมื่อโปรดเกล้า ฯ ให้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ผู้ว่าราชการเมืองแลกรมการกราบบังคมทูลพระกรุณา แสดงความยินดีที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมาถึง ขอถวายไชยมงคลให้ทรงพระราชสำราญในระยะทางแลโห่ถวายไชยมงคล ในเวลารถพระที่นั่งมาถึงและออกจากสะเตชั่น ระยะทางจากเมืองวาสอ มาจนถึงวันนี้ เปนที่ทุ่งราบตลอด ไม่มีภูเขา ที่ในเขตรเมืองวาสอ มีที่ไร่นามาก แต่พอพ้นมาแล้ว พื้นที่เปนดินทราย โดยมากมีต้นสนอย่างเรียกว่าไปน์แลเฟอเปนอันมาก มีที่ทำไร่นาบ้างแต่ไม่สู้มาก บ้านเรือนราษฎรก็มีห่าง ๆ บ้านราษฎรเปนโรงด้วยไม้หลังคามุงแฝกเปนพื้น ที่มุงไม้กระดานก็มีบ้าง แลดูตามลำเนาและบ้านเรือนราษฎร ทำเล ทำนาหากิน เหมือนกับบ้านนอกของเมืองเราแทบทุกอย่าง

ครั้นเวลา ๒ ทุ่ม รถพระที่นั่งถึงตำบลแก๊ดชิโน เปนทางรถไฟ ๒ แยก ๆ ข้างขวาไปกรุงเสนต์บีเตอสะเบิก แยกข้างซ้ายไปวังบีเตอฮ๊ฟ รถพระที่นั่งใช้จักรแยกมาทางซ้ายมือจนเวลา ๑ ยาม ถึงตำบลคราสะโนเยเสโร แปลว่าบ้านแดง เปนที่ทหารกรุงรัสเซียมาตั้งอยู่ มีพวกทหารประมาณสี่หมื่นเศษมายืนแถว ๒ ชั้นโห่ถวายไชยมงคล กับมีทหารแตรประจำกองสำหรับกองทหารเหล่านั้นทำเพลงแตรสรเสริญพระบารมี ฯ เสียงสนั่นลั่นก้องท้องทุ่งวิถีทางเสด็จพระราชดำเนิน รถพระที่นั่งใช้จักรต่อมาบางแห่งแลเห็นชายทเลอ่าวฟินแลนด์ ครั้นเวลายาม ๑ กับ ๓๐ นาที รถพระที่นั่งถึงสเตชันรถไฟเมืองบีเตอฮ๊ฟ ทหารกองรับเสด็จพระราช

ดำเนิน ประดับ พระเกียรติยศ ถวาย คำนับ รถ พระ ที่ นั่ง เทียบ ที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง เต็ม ยศ อย่าง จอมพล ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เสนต์แอน ดรู พร้อม ด้วย พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ แล ข้าราชการ แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ แล ผู้ ที่ ได้ รับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ กรุง รัสเซีย แล้ว ก็ ได้ ประดับ ใน เวลา นั้น ด้วย เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก รถ พระ ที่ นั่ง พอ ย่าง พระบาท ลง จาก รถ ไฟ ทหาร แตร เป่า แตร สรรเสริญ พระบารมี สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ซึ่ง ทรง เครื่อง เต็ม ยศ ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรม ราชวงษ์ พร้อม ด้วย พระ บรมวงษา นุวงษ์ แล ข้าราชการ ใน ส่วน ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประพาศ ที่ พระราชวังปีเตอฮฟ มี เคาน ราวิฟ เสนาบดี ว่า การ ต่าง ประเทศ เปน ประธาน ล้วน แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ ตราเครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่ ตรง ประตู รถไฟ พอ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง แล้ว พระ มหา กระษัตร ทั้ง สอง ต่าง พระองค์ มี พระราช หฤไทย โสมนัศ ยินดี จับ พระกร ถวาย คำนับ และ ต่าง พระองค์ ทรง กอด รัด แล จุมพิศ พระปราง ทั้ง เบื้อง ขวาแล ซ้าย ตาม ขัติย ราช ประเพณี เสร็จ แล้ว สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ทรง นำ เจ้า นาย ฝ่าย กรุง รัสเซีย คือ

๑	ไมคัลอา เลกแซน โดรวิช	ราช อนุชา
๒	อาเลกซิสอา เลกแซน โดรวิช	พระเจ้า บรมวงษ์
๓	ปอลอา เลกแซน โดรวิช	พระเจ้า บรมวงษ์
๔	มิกเคลนิ โคไลวิช	พระอัยกา
๕	ยอชมิก ไคโลวิช	ราช วรวงษ์

๖ อาเลกแซน ดรามิก ไคโลวิช ราชวรวงษ์ น้องเขย
๗ ปีเตอร์ มิกไคโลวิช ราชวรวงษ์
๘ คยนสะแตนไตน คอนแสตนติโนวิช ราชวรวงษ์
๙ ดิไมตรี คอนแสตน ติโนวิช
๑๐ โบริสวาล ดิโมวิช
๑๑ แอนเดรวาล ดิโมวิช
๑๒ ปรินซออฟ โอล เดล เบิค
๑๓ ดุกเออ เยนลอย ชเทน เบิค
๑๔ ดุกยอช ลอย ชเทน เบิค
๑๕ ดุกยอช เมกเลน เบิก สตริ์ ริส
๑๖ ดุกมิก เคลเมก เลน เบิก สตริ ริส

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย พร้อม ด้วย เจ้า นาย ทั้ง ๒ ฝ่าย แล ราชองครักษ์ เสด็จ พระราช ดำเนิน ตรวจ แถว ทหาร ถึง ต้น แถว นาย ทหาร นำ รายงาน กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา แล มี พระราช ดำรัส ไต่ ถามตาม ประเพณี แล้ว พร้อม กัน เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ปลาย แถว ตาม เดิม แล้ว ทหาร เดิน ผ่าน น่า พระ ที่ นั่ง ถวาย ตัว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง นำ ข้าราช การ ผู้ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน เฝ้า สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย ทุก นาย แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก สะเตชั่น พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้าราช การ ฝ่าย กรุง สยาม แล กรุง รัส เซีย โดย ขบวน รถ พระ ที่ นั่ง คือ ใน รถ พระ ที่ นั่ง คัน ที่ ๑ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ เบื้อง ขวา สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ประทับ เบื้อง ซ้าย รถ คัน ที่ ๒ พระเจ้า น้อง ยาเธอ

พระองค์ เจ้า สวัสดิ โสภณ กับ พระเจ้า น้อง ยาเธอ แกรนดุคมิกคัล พระ อนุชา สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ รถ คัน ที่ ๓ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า จีระ ประวัติ วรเดช กับ แกรนดุค อาเล็ก ซิศ พระเจ้า อาว์ สมเด็จ พระเจ้า แอ็มเปรอ มี ทหาร ม้า คอ สัก กอง รักษา พระองค์ นำ น่า รถ พระ ที่ นั่ง ประดับ พระเกียรติยศ ตาม ทาง แต่ สะเตชั่น รถไฟ มา ถึง พระราชวัง ปีเตอร์ ฮฟ มี พลตระเวรรายทาง บ้าน เรือน แล ตาม สอง ฟาก ถนน มี ธง ช้าง และ ธง สี ต่าง ๆ ประดับ ตลอด กับ ประทีป โคม ไฟ จุด ถวาย เปน พระเกียรติยศ เปน อัน มาก เต็ม ตาม พื้น ที่ จะ จัด ได้ ด้วย ที่ นี่ เปน ตำบล บ้าน เล็ก ๆ คล้าย ยัง บ้าน บาง ปอิน แล พระราชวัง ปีเตอฮฟ ที่ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ ทรง จัด รับ นี้ ก็ อย่าง พระราช วัง บาง ปอิน

เมื่อ รถ พระ ที่ นั่ง ถึง น่า พระราชวัง ปีเตอร์ ฮฟ (Peterhoff) สมุห ราช องครักษ์ บารอนฟะเรดเดอริกส์ (Baron Fredericcks) เสนาบดี กระทรวง วัง ๑ ปรินดอลอ รูกี (Prince Dolorouky) เจ้าพนักงาน ราช พิธี ใหญ่ ๑ เคานต์เบนเคนดอฟ (Benkendorff) เจ้าพนักงาน กรมวัง ผู้ ใหญ่ ตำแหน่ง มาเชลเดอ ลาคัว ๑ เมเยอร เยเนราล เปลคโค ๑ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ ณ ทวาร พระราชวัง พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก รถ พระ ที่ นั่ง เสนาบดี กระทรวง วัง นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน พระ มหา กระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ มา ถึง ห้อง น้ำเงิน น่า ห้อง ที่ จัด ถวาย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ พวก ข้าราช การ ก็ ยับ ยั้ง อยู่ เพียง นั้น สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ทรง นำ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ให้ ทอด พระเนตร ห้อง ที่ ประทับ พอ พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ และ แกรน ดุค เจ้า นาย ฝ่าย รัสเซีย เสด็จ มา ถึง ก็ เสด็จ ไป ใน

ห้อง ที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ นั้น สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ประทับ ทรง สนทนา ปราไส ด้วย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย เจ้า นาย ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย รัสเซีย เปน อย่าง ฉัน พระญาติ พระวงษ์ เดียว กัน อัน สนิท พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เปลื้อง เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหาจักรกรี บรมราชวงษ์ ประดับ เพ็ชร์ ซึ่ง ทรง อยู่ ถวาย สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย เปลี่ยน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี ซึ่ง สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ ทรง ประดับ อยู่ นั้น มา ทรง พระ มหา กระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ ประทับ อยู่ พร้อม ด้วย เจ้า นาย ประมาณ ชั่ว โมงเศษ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย จึ่ง ได้ ทูลลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว กลับ ไป พระราช วัง อาเล็กแซน ดะเรีย ที่ ประทับ และ แกรนดุค ทั้ง หลาย ก็ กราบ ถวาย บังคมลา กลับ ไป

ใน พระราชวัง บีเตอฮฟ ที่ ประทับ นี้ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ จัด ให้ แต่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ มี ห้อง สำหรับ พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ แล ราชองค รักษ์ ใน พระราชวัง เดียว กัน ส่วน ข้าราชการ จัดให้ พัก ที่ บ้าน มิคกัน เบิค ใน เขตร ของ พระ ราช วัง บีเตอฮฟ แต่ ไกล จาก ที่ ประทับ ประมาณ ๒๐ เส้นเศษ

ใน พระราชวังบีเตอฮฟ นี้ จัด ตกแต่ง งาม เต็ม ที่ อัน พึ่ง จะ จัด ได้ สิ่ง ใด ที่ เปน ของ จะ ประกอบ ให้ พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ ราช สำ ราญ เจ้าพนักงาน จัด ให้ มี ทุก อย่าง ข้าง น่า พระราชวัง เปน สวน ชาย ทะเล มี ถนน ทาง ไป มาแล ต้น ไม้ อัน งาม ใน หมู่ ต้น ไม้ เหล่า นี้ มี น้ำ พุพุ สูง ราว กึ่ง เส้น เปน อัน มาก แล ดู ขาวไสว แล สองฟากถนน ลง ทะเล ตรง พระราชวัง ลงไป มี แถว น้ำ พุ สอง แถว ปาน ว่าเปน แนว ต้น ไม้ แก้ว ขาว งาม มาก ทั้ง ใน เวลา

นี้ เจ้าพนักงาน จัด จุด ประทีป แล ตก แต่ง ถวาย เปน พระเกียรติยศ ทั่ว ไป ทั้ง ใน เมือง บีเตอฮฟ ความ งาม ของ การ ตก แต่ง รับ รอง แล ความ งาม ใน ที่ ใกล้ เคียง พระราชวัง ที่ ประทับ ยิ่ง กว่า ที่ ข้าพระพุทธ เจ้า จะ พรรณนา กราบ ทูล มา ให้ ทรง ทราบ ฝ่าลออง ธุลี พระบาท โดย ถ้วน ถี่ ดัง ที่ เปน อยู่ นั้น ได้

วัน ที่ ๔ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ วัน นี้ เปน วัน อาทิตย์ เวลา เช้า เจ้า นาย ใน พระราชวงษ์ กรุง รัสเซีย เสด็จไป วัง ปรินส์หนัส ออฟคุลกสเบิค ซึ่ง เปน พระ อนุชา ของ กรุง เดนหมาก เสด็จ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล ใน ตอน เช้า วัน นี้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว โปรดเกล้า ฯ ให้ นำ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ กรุง สยาม ไป พระราชทาน แก่ แกรนด์ ดุค และ ข้าราชการ ฝ่าย กรุงรัสเซีย ที่ ควรได้ แล สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุงรัสเซีย ก็ โปรดเกล้า ฯ ส่ง ตรา มา พระราช ทาน เจ้า นาย และ ข้าราช การ ฝ่าย สยาม

ครั้น เวลา เที่ยง ข้าราชการ ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย กรุง รัสเซีย แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ต่าง เมือง กัน มา ประชุม พร้อม ณะห้องน้ำเงิน ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย แต่ง พระองค์ เต็มยศ ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรม ราชวงษ์ ประดับเพ็ชร์ กับ เอมเปรส มารี โฟโดวีนา พระชนนี เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง วัง บีเตอฮฟ พร้อม ด้วย แกรนดุค แล แกรน ดัชเชซ บรรดา ที่ ได้ เสด็จ มา อยู่ ใน บีเตอฮฟ มา ยัง ใน ห้อง น้ำ เงิน ข้าราช การ ถวาย คำนับ พร้อม กัน มี พระราช ดำรัส ทักษ์ ทาย ตาม สมควร แล้ว แอมเปรสมาริโฟโดอินา เสด็จ ไป ประทับ อยู่ ณะห้อง สะแตนดาด ฝ่าย สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ พระองค์ เดียว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ใน ห้อง ประทับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ฯ ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่าง จอมพล ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เสนตแอนดรู เสด็จ

พระราชดำเนินจากห้อง ที่ประทับ พระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ ตามเสด็จ พระราชดำเนิน ผ่าน ห้อง น้ำ เงิน ที่ ขุน นาง คอย เฝ้า อยู่ นั้น มา ยัง ห้อง ส่ะแตนดาด เฝ้าเอมเปรสมารีโฟโดวินาแต่ ฉะเพาะ พระองค์ ภายหลัง จึงได้ ทรง นำ พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ เฝ้า ใน ห้อง นั้น

ประมาณ ครู่ หนึ่ง พระ ทวาร ห้อง ส่ะแตนดาด เปิด พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระ บรม ราช โองการ ให้หา ข้าราช การ ใน จำนวน ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน เข้า ไป ใน ห้อง ส่ะแตนดาด เรียง ตัว แล้ว ทรง นำ ข้าราช การ เฝ้า แอมเปรส ๆ พระ ราช ทาน พระหัตถ ให้ จับ จุบ ถวาย คำนับ ทั่ว ทุก คน แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จูง เอมเปรส มารีโฟ โดวินา เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ยัง โต๊ะ เสวย สมเด็จ พระเจ้าแอมเปรอ กรุง รัสเซีย พร้อม ด้วย เจ้า นาย ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย รัสเซีย เสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม มาเปน ลำดับ โต๊ะเสวย จัด ใน ห้อง ขาว เปน โต๊ะเฉพาะพระมหากระษัตริย์ กับ เจ้า นาย เท่า นั้น มิ ได้ มี ข้าราชการ เรียก ว่า เปน การ เลี้ยง อาหาร อย่าง ใน พระราชวงษ์ เดียว กัน

ส่วน ข้าราชการ ต่างจงกรุนางกำนัล ของแอมเปรสมารีโฟโดวินา แลเอมเปรส พระอรรคมเหษี ซึ่ง มี ใน วัน นี้ ๑๒ คน พา กัน ไป นั่ง โต๊ะ รับประทาน อาหาร กลาง วัน ณะห้อง พ้อ ค้า โต๊ะ ที่ เลี้ยง ใน ห้อง นี้ จัด เปน โต๊ะเล็ก เล็ก เลี้ยง หลาย โต๊ะ

เมื่อ เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร กลาง วัน แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย เอมเปรส พระราช ชนนี แล เจ้า นาย มา ประทับ สนทนา ณะพระ เฉลียง ต่อ ห้อง ขาว ประมาณกึ่ง ชั่วโมง แล้ว สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ เอมเปรส พร้อม ด้วย แกรนดุค แกรนดัชเชซ ทูลลา พระบาท

สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิน กลับไป ยัง พระราชวัง แล วัง ที่ ประทับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ขึ้น

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน มี แต่ แอด มิราล อาเลเนียฟ สมุหราชองครักษ์ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ผู้ เดียว ตาม เสด็จ ใน รถ พระ ที่ นั่ง ไป ยัง วัง อาเล็ก แซน ดะเรีย เฝ้า สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย แล เอมเปรส อาเล็ก แซนดรา พระ อรรคมเหษี ที่ พระ ตำหนัก น้อย อัน เปน ที่ ประทับ เดิม เมื่อ ยัง ไม่ ได้ เถลิง ถวัลยราช แล ทรง นำแกรน ดัชเชซ โอลคา พระราชธิดา องค์ ใหญ่ แล แกรน ดัชเชซ ติยานา พระ ราช ธิดา ที่ ประสูตร ใหม่ เฝ้า ด้วย ที่ อรรค มเหษี มิได้ เสด็จ มาเฝ้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แต่ ก่อน นั้น เพราะ พึ่ง ประสูตร พระ ราช ธิดา ได้ ๒๙ วัน แพทย ยัง ห้าม มิให้ เสด็จ ที่ ใด ไกล พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ อยู่ พอ สมควร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย รถ พระ ที่นั่ง ไป ลืบ ก๊าด พระ บรมนามาภิธัย เยี่ยม แกรน ดุ๊ค แล แกรน ดัชเชซ ทั้ง หลาย ใน เซตร อาเล็ก แซนดะเรีย แล ปี่เตอฮฟ ได้ หยุด ประทับ แต่ ที่ ตำ หนัก แกรน ดัชเชซ มาเรีย ปอโลวินา ซึ่ง เปน พระ ชา ยา ของ แกรน ดุ๊ค แวล ดิเมีย ซึ่ง เปน พระเจ้า อาว์ ของ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ แกรน ดุ๊ค โปรีส แล แอนเดร พระ โอรส รับ เสด็จ ใน ที่ นั้น ด้วย แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ ยัง ปี่เตอฮฟ เปลื้อง เครื่อง แต่ง พระองค์ เต็มยศ ทรง เครื่อง ครึ่ง ยศ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เที่ยว ลืบก๊าด ต่อ ไป อีก และ ได้ ทอด พระเนตร ใน ตำหนัก ที่ ประพาศ ของ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ

ปี่เตอทิเกรต ผู้ สร้าง กรุง เซนปี่เตอสเบิค ประทาน ชื่อ ว่า มอง เปลเซีย พระ ตำหนัก นี้ ตั้ง อยู่ ริม ฝั่ง ทะเล ทำ อย่าง เรือน วิลันดา หลัง เล็ก ๆ พื้น ชั้น เดียว มี เครื่อง อุปโภค อัน คล้ายกับ ของ สามัญ ชน ใน เวลา นั้น มี พระยี่ภู่ แล ฉลอง พระองค์ เปน ต้น อัน เก็บ เรียบ เรียง ไว้ ให้ คน ดู ด้าน หลัง เปน สวน ตาม ถนน แล ที่ เก้าอี้ ใน สวน นั้น ฝัง ท่อ มี น้ำ พุ ซ้อน อยู่ หลาย แห่ง ทั่ว ไป เมื่อ มี การ งาน รับ แขก คน เดิน ไป ที่ นั้น ก็ เปิด น้ำ พุ ขึ้น ไม่ ทัน รู้ ตัว เปน การ หยอก เล่น น้ำ พุ เช่น นี้ มี หลาย อย่าง ทั่ว ทั้ง สวน แล มี ที่ ประทับ ทำ ใหม่ หลัง ใหญ่ ๆ ใน เวลา ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป นี้ ได้ ทรง พบ เอมเปรส พระชนนี สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย ณะ ใต้ ร่ม ไม้ กลาง ทาง แห่ง หนึ่ง ประทับ อยู่ กับ ปรินซ์ หันออฟคลุกส์เบิค เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง จาก รถ พระ ที่ นั่ง เฝ้า เอมเปรส ประมาณ ครู่ หนึ่ง เวลา ย่ำค่ำ จึ่ง ได้ เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ มา ถึง พระราชวัง ปี่เตอฮ่ฟ แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ เค้าต์ มูราวิฟ เสนาบดี กระทรวง ต่าง ประเทศ ของ กรุง รัสเซีย เฝ้า ทูล ละออง ธุลี พระบาท ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง เศษ จึ่ง ได้ ถวาย บังคม ลา กลับ ไป

ครั้น เวลา ย่ำ ค่ำ แกรนดุ๊ค ทั้งหลาย บรรดา ได้ รับ พระราชทาน ตรา เครื่องราชอิศริยาภรณ์ แต่ง พระองค์ เต็มยศ ประดับตรา เครื่องราชอิศริยาภรณ์ มา เฝ้า ทูล ละออง ธุลี พระบาท กราบ บังคม ทูล ขอบ พระราช หฤไทย ที่ ได้ พระราชทาน ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ นั้น

ใน เวลา เย็น วัน นี้ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย ทูล เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระ บรม วงษา นุวงษ์ แล ข้าราชการ บรรดา ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน เสวย พระ กระ ยาหาร เย็น เปน

ทาง ราชการ ณะ ที่ ห้อง เบี่ยระใน วัง บี่เตอฮฟ แต่ง ตัว เต็มยศ ประดับ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์

ครั้น เวลา ย่ำ ค่ำ ข้าราชการ ฝ่าย กรุง ศยาม กับ ข้าราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กรุง รัสเซีย มี เสนาบดี แอดมิราล เยเนราล ทั้งหลาย เปน ประธาน มา ประชุม พร้อม กัน ณะห้อง รูป พอ จวน เวลา เลี้ยง พา กัน ไป ยืน คอย ณะที่ กำหนด ไว้ ให้ นั่ง ณะโต๊ะ นั้น ประมาณ ครู่ หนึ่ง สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุงรัสเซีย ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่าง นายพล ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหาจักรกรี บรม ราชวงษ์ ประดับ เพ็ชร พร้อม ด้วย แกรนดุ๊ก อีก ๑๓ พระองค์ ปรินส์หันส์ ออฟ คลุก ส์ะเบิก เสด็จ พระ ราช ดำ เนิน มา ยัง ห้อง ที่ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ ทูล เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ๆ ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่าง จอมพล ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เสนต์ แอนดรู พร้อม ด้วย เจ้า นาย ฝ่าย กรุง สยาม ทรง พระราช ดำเนิน เคียง คู่ กับ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย มา จาก ห้อง ที่ ประทับ มี บารอนฟะเร เดริกส์ เสนาบดี กระทรวง วัง นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน เจ้า นาย ทั้ง สอง ฝ่าย ก็ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เปน ลำดับ มา ยัง โต๊ะ เสวย ใน ห้อง เบี่ยระ ประทับ เสวย พระ กระ ยาหาร สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ เบื้อง ขวา แล ให้ ปรินส์หันส์ ประทับ เบื้อง ซ้าย ต่อ มา ใน โต๊ะ ด้าน นั้น เปน ที่ แกรนดุ๊ก เจ้า นาย ประทับ ตลอด แถว ตรง ฟาก โต๊ะ ข้าม บารอนฟ์ ฟะเรเดริกส์ เสนาบดี กระทรวง วัง นั่ง ตรง สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ แล พระยา ศรี สุริย ราช วรานุวัตร ตำแหน่ง กรมวัง นั่ง ตรง ที่ ประทับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ส่วน ข้าราชการ ทั้งปวง ก็ นั่ง ตาม ลำดับ ยศ โต๊ะ ที่ นั่ง ไม่ สู้ กว้างนัก แล มี เครื่อง ตกแต่ง ตั้ง กลาง โต๊ะ งดงามมี แตร เป่าในเวลาโต๊ะ ด้วย

ครั้น ถึง เวลา เลี้ยง ของ หวาน สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ทรงยืน มี พระราชดำรัส ว่า ข้าพเจ้า มี ความ ยินดี เปน อย่าง ยิ่ง ที่ ได้ ต้อน รับพระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัวใน พระราช อาณาจักร ของ ข้าพเจ้า และ ข้าพเจ้าได้ มี โอกาศ จะ แสดง ความ ขอบ พระราช หฤไทย ที่ ได้ ทรง เมตตา รับ รอง ข้าพเจ้า ในเวลา ข้าพเจ้า ไป ถึงกรุง สยาม อีก ครั้ง หนึ่ง ข้าพเจ้า ยัง จำ การ ที่ ได้ ทรง ต้อน รับ ข้าพเจ้า โดย ทรง พระเมตตา อย่าง เพื่อน อัน สนิท ใน พระนคร ของ กรุง สยาม ได้ ดี อยู่ ทุก อย่าง ข้าพเจ้า ขอ ดื่ม ถวาย ไชย มงคล พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว กรุง สยาม

บรรดา ผู้ นั่งใน โต๊ะ ดื่ม ถวายไชย มงคล พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม กัน แล้ว พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว ทรงยืน มี พระราชดำรัส ตอบว่า

ข้าพเจ้า มี ความ ยินดี เปน อย่าง ยิ่ง ที่ ได้ มา พบ ท่านใน พระราช อาณาจักร กรุง รัสเซีย ที่ ได้ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ยัง กรุง สยาม นั้น ข้าพเจ้า แล คน ทั้งหลาย ใน กรุง สยาม ยัง จำ ได้ ดี อยู่ โดย ความ ยินดี แล ข้าพเจ้า ถือ ว่า ท่าน เปน มิตร อัน ซื่อ สัตย์ แล ทรง พระเดชา นุภาพ ข้าพเจ้า มี ความ พอใจใน การ ที่ ได้ จัด ต้อน รับ ข้าพเจ้า เปน อัน มาก ข้าพเจ้าขอ ขอบพระราช หฤไทย เต็ม ด้วย ดวง จิตร ของ ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า ขอ ดื่ม ถวาย ไชย มงคล สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย

เจ้านายแลข้าราชการดื่มถวายไชยมงคลพร้อมกัน เมื่อเสร็จการเลี้ยงอาหาร แล้ว พระมหากระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ เสด็จ พระราชดำเนิน มา พัก ใน ห้อง พระ เฉลียง ต่อ กับ ห้อง รูป พร้อม ด้วย เจ้า นาย ทั้ง หลาย ส่วน ข้าราชการ พัก ใน ห้อง รูป ที่ ต่อ กัน ประมาณ ครู่ หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ มา ณะห้อง ที่ ข้าราชการ พัก สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย เสด็จ ตาม

ออก มา ทรง น่าเสนาบดี แล ข้าราชการ ผู้ใหญ่ เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล ข้าราชการ ฝ่าย สยาม เฝ้า สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กราบบังคมทูล ขอบ พระราชหฤไทย ที่ ได้ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์

พระมหากระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ ทรง สนทนา ด้วย พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้าราชการ อยู่ ประมาณ ชั่ว โมง เศษ แล้ว ต่าง พระองค์ ต่าง ทูลลา กลับ ไป ยัง พระราชวัง ที่ ประทับ

ครั้น เวลา ยาม ๑ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ทรง เครื่อง ครึ่ง ยศ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา รับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ณห้อง ที่ ประทับ ไป ประพาศ ที่ จุดโคมไฟ แล ที่ ใน เมือง โดย ขบวน รถ อย่างไปรเวต ด้วย เวลา วัน นี้ มี อิลุมิเน ชั่น จุด ได้ เต็ม ที่ ทั้ง สว่าง ๆ มี ซุ้ม ไฟ ใหญ่ ที่ น่า บี่เตอฮฟ แล เสา ใหญ่ ๆ แต่ง โคม ที่ ราย ไป ข้าง ทาง ตั้ง แต่ เข้า เขตร พระราชวัง แล ตลอด ไป ถึง อาเล็ก แซน เดเรีย บรรดา ต้น ไม้ รอบ พระ ที่ นั่ง นั้น แขวน โคม เขียว แดง ตลอด ไป ทั้ง นั้น จน เวลา เกือบ ๕ ทุ่ม จึ่ง ได้ เสด็จ กลับ มา ยัง พระราชวัง บี่เตอฮฟ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ เสด็จ มา ส่ง ถึง ห้อง ที่ ประทับ แล้ว ประทับ ทรง สนทนา ด้วย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ฉัน มี พระราช ไม ตรี คุ้น เคย อย่าง สนิท สนม จน เวลา จวน ๒ ยาม จึ่ง ได้ เสด็จ กลับ ไป จาก พระราชวัง บี่เตอฮฟ

วัน ที่ ๕ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า ๔ โมง สมเด็จพระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ทรง เครื่อง ครึ่ง ยศ อย่าง นายพล พร้อม ด้วย แกรนดุ๊ค ไมคุ้ลอาเล็กแซนดะโรวิช มา เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ณะตำหนัก ที่ ประทับ แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง ชั้น ล่าง ริม โบถ ใน เขตร พระราชวัง โปรด เกล้า ฯ ให้ ช่าง ฉาย

พระบรม รูป พร้อม กัน สอง พระองค์ เสร็จ แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่ หัว ทูลลา สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก พระราชวัง ปีเตอฮ๊อฟ มา ยัง ท่า น้ำ น่า พระราชวัง ที่ ท่า น้ำ มี กอง ทหาร คอย ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน เปน พระเกียรติยศ และ เจ้า นาย ข้าราชการ ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย รัสเซีย กับ แกรนดุค อาเล็กแซนเดอ มิไคโลวิช แต่ง พระองค์ และ แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ ณะท่า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ตรวจ แถว ทหาร มี พระราชดำรัส ชม ว่า ทหาร เหล่า นั้น เปน คน สูงใหญ่ งาม นาย ทหาร แล พล ทหาร ถวาย คำนับ รับ พระราช ดำรัส ใส่ เหนือ เกล้า ฯ ถือ ว่า เปน เกียรติยศ แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง เรือ กลไฟ ยอช ชื่อ อาเล็กแซนดะเรีย เปน เรือ พระ ที่ นั่ง อัน งาม ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ ซึ่ง ได้ ทรง จัด ให้เปน เรือ พระ ที่ นั่ง มี แกรนดุ๊คอาเล็ก แซนเดอ มิไคโลวิช พระ บรม วงษา นุวงษ์ ฝ่าย สยาม แล ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย รัสเซีย ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน หลาย นาย

เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง เรือ พระ ที่ นั่ง แล้ว เจ้าพนักงาน ชักธง ราชะ กรุง สยาม ขึ้น เสา ท้าย พอ เวลา เช้า ๔ โมง ๕๐ นาที ใช้ จักร ออก จาก ท่า กอง ทหาร แบตะรี บน ท่า และ เรือ ยอช ของ เอมเปรส มารี ชื่อ สะเรบเวน นา ซึ่ง ทอด สมอ อยู่ ใน อ่าว ต่าง ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ เวลา เที่ยง เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ท่า กรุง เสนต ปีเตอ สะเบิค ที่ ท่า มี ปลัด ผู้ รักษา กรุง เสนต.ปีเตอ สะเบิค กับ นายพล ซึ่ง บังคับ ทหาร ใน กรุง เสนตะ ปีเตอ สะเบิค อีก ๕ นาย แต่ง ตัว เต็มยศ มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน และ มี ทหาร กอง รับ เสด็จ พระราชดำเนิน เปน พระเกียรติยศ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย แกรนดุ๊ค

อาเล็กแซนเดอ พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ แล ข้าราชการ เสด็จพระราช ดำเนิน ขึ้น ท่า กรุง เสนต บี่เตอ สะเบิค เสด็จ พระราช ดำเนิน ตรวจแถว ทหาร ๆ โห่ถวาย ไชย มงคล แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ขบวน รถ ไป ยัง วัด เรียก ว่าเสนต บี่เตอ แล เสนต ปอล ใน ป้อม ซึ่ง เปน ที่ ฝั่ง พระศพ ใน ราช ตระกูล เสด็จ พระราช ดำเนิน วาง พวง มาไลย เงิน ที่ พระ บรม ศพ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ อาเล็กแซน เดอ ที่ ๓ ซึ่ง เปน พระราช บิดา ของ สมเด็จ พระเจ้าแอมเปรอ รัชกาล นี้ ทรง กระทำเคารพ ตาม ขัติย ราช ประเพณี แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ที่ ฝั่ง พระศพ ใน วัด ทั่วไป พระศพ ที่ ฝั่ง ไว้ ใน วัด นี้ มี พระศพ พระเจ้า แอมเปรอ แล เจ้า ใน ราชตระกูล โรมานพ์ นับ ตั้ง แต่ พระศพ สมเด็จ พระเจ้าแอมเปรอบี่เตอ ที่ เกรต เปน ต้น มา ที่ ฝั่ง ศพ แล การ ตก แต่ง ล้วน แต่ ของ อัน มี ค่า อย่าง ดี มี ศิลา อ่อน อย่าง มี ราคาแล เงิน ทอง เปน พื้น มี พวง มา ไลย ใหญ่ น้อย ทำ ด้วย ทอง คำ แล เงิน วาง เปน เครื่อง ประดับศพ เปนอันมาก นับได้ ว่า เปน ที่ ฝั่งศพ อย่างงาม แล อย่าง มี ราคา สังเกต ดู เขา มี ความ เคารพย์แล นับ ถือ ศพ มาก รักษา อย่าง ดี ควร ชม ได้ ว่า คน ชาติ รัสเซีย มี ความ กตัญญู ใน ผู้ อุปการะ ที่ ล่วง ไป แล้ว นั้น เปน อัน มาก แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ขบวน รถ ไป ทอด พระเนตร ตำหนัก สมเด็จ พระเจ้าแอมเปรอ บี่เตอ ที่เกรต เรียก ว่า คอตเตช ของ บี่เตอที่เกรต ซึ่งเปนตำหนัก ตั้ง อยู่ ก่อน สร้างกรุงเสนตบี่เตอสะเบิค ในตำหนัก นี้ มี พระรูป พระเยซู ซึ่ง เขา นับถือ ว่า ศักดิ์ สิทธิ มาก เปน รูป ที่ แอมเปรอบี่เตอ ที่ เกรต นำ ไป ด้วย ใน เวลา เสด็จ พระราชดำเนิน ไป กระทำ สงคราม ณะตำบล ปอลตะวา ซึ่ง ฆ่า ศึก พ่ายแพ้ แก่ พระเดชานุภาพ นั้น แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ มา ยัง พระราชวัง วินเตอ ซึ่ง เปน พระราชวัง ที่ ประทับ ของ สมเด็จ พระเจ้า

แอมเปรอ กรุง รัสเซีย เจ้าพนักงาน นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ชั้น ที่ ๒ ทอด พระเนตรท้องพระโรง แล ตำหนักใน พระราชถานอันมโหฬาร งามวิจิตร ประดับ ด้วย สิ่ง ของ อัน มี ค่า ต่าง ๆ ใน ห้อง หนึ่ง ซึ่งเปนห้อง เสวยเก่า มี เรื่องราว ด้วย เรื่อง คน ร้าย จุดดิน ระเบิด ใน เวลา เมื่อ เวลา แอมเปรอ อาเล็ก แซน เดอ ที่ ๒ จะ นำ ปรินส์ อาเล็กแซนเดอ กรุง บัลเกเรีย ซึ่ง เปน แขก เข้าไป เสวย นั้น ห้องใด ที่ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย พระองค์ ก่อน ๆ มา ได้ ทรง จัด ห้อง ตาม พระราช อัธยา ไศรย แล ทรง พระราช สำราญ ประการ ใด ดังเช่น ห้อง สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ อาเล็กแซนเดอ ที่ ๒ เปน ต้น เมื่อ สิ้น พระชนม์ แล้ว บันดา สิ่ง ของ ที่ ใน ห้อง เปน เครื่อง ราชูประโภค ซึ่ง เอมเปรอ พระองค์ นั้น เขา ยัง รักษา สิ่ง ของ เหล่า นั้น ไว้ โดย เรียบ ร้อย ตาม ที่ เดิม มิ ได้ รื้อ ถอน ทำลาย และ พระ ตำหนัก นั้น คง เก็บ เปน รักษา ว่าง ไว้ อย่าง มิวเซียม เปน ที่ ระลึก ใน ราช ตระกูล ต่อ มา แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประทับ ตำหนัก สำหรับ รับแขกต่อกับห้อง ท้องพระโรง อาเล็กแซนดะเรีย ที่ ๑ พอได้เวลา ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้าราชการ

เมื่อ เสวย พระ กระยาหาร แล้ว ประทับ อยู่ พอ เวลา บ่าย ๓ โมง โปรด เกล้า ฯ ให้ เอก อรรค ราชทูต ต่าง ประเทศ เข้า เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท ณะห้อง ที่ ประทับ เรียง ตัว เมื่อ ผู้ หนึ่ง ออก มา จาก ที่ เฝ้า ใน ห้อง ที่ ประทับ แล้ว อีก ผู้ หนึ่ง จึง ได้ เข้า เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ทักทาย ปราไสย ด้วย พอ สมควร ทุก เอก อรรค ราช ทูต แล้ว เอก อรรค ราช ทูต ทั้งหลาย มา คอย พร้อม กับ ราช ทูต แล เจ้าพนักงาน รอง รอง ของ ที่ ว่า การ ทูต ต่าง ประเทศ ล้วน แต่ง ตัว เต็มยศ ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ณะห้อง พระโรง อาเล็กแซน ดะเรีย ที่ ๑ ราย เปน แถว

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก มา ยัง ห้อง พระโรง อาเล็กแซนดะเรีย ที่ ๑ แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ เอก อรรคราชทูต นำ ราชทูต ผู้ ว่า การ แทน ราชทูต กงสุล เจ้า พนักงาน ใน ที่ ว่า การ ของ ทูต เหล่า นั้น เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ราย ตัว

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ทักทาย ปรา ไสย ด้วย ตาม สมควร เปน ความ ยิน ดี ทั่ว น่า แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ต่อ ไป ทอด พระเนตร หอพระ และ ห้อง แถว ไว้ รูป ภาพ ของ โบราณ ห้อง เครื่อง ศิลา อัน มี ราคา เช่น โต๊ะ ขวด ปักดอก ไม้ ใหญ่ รูป ต่าง ๆ ทำ ด้วย ศิลามลากิศ และ ศิลาลาย อย่าง หายาก ห้อง มี ตู้ เขียน หนังสือ ซึ่ง เปิด ด้วย กล ไก ต่าง ๆ แล้ว เสด็จ ประพาศ ส่วน ใน เรือน กระจก ปลูก ต้น ไม้ ของ เมือง ร้อน แล้ว ถึง แถว เครื่อง ต้น เครื่อง ทรง ของ เอมเปรอแล พระ อรรค มเหษี กรุง รัสเซียแต่ ก่อน ๆ มา แล้ว ถึง ห้อง เอมเปรอ ปิเตอ ที่เกรด ซึ่ง มี สิ่ง ของ เครื่อง ราชู ประโภค ของ พระองค์ แล เครื่อง มือ ใน สรรพ วิชา ที่ ได้ ทรง ทั้ง ราชพา หะนะ ของ พระองค์ ท่าน ซึ่ง เก็บรักษา ไว้ ดี เรียบ ร้อย ห้อง ที่ ไว้ ของ อัน กล่าว มา แล้ว นี้ เรียก ว่า เฮอมิตาซ เมื่อ ได้ ทอด พระเนตร เท่า นี้ แล้ว ได้ เวลา จะเสด็จ พระราช ดำเนิน แต่ ที่ ได้ ทอด พระเนตร เห็น ใน พระราชวัง แล ที่ เฮอมิตาซ ซึ่ง เปน ส่วน หนึ่ง คล้าย มิว เซียม ของ พระราชวัง นี้ ถ้า แบ่ง สิบ ส่วน ได้ ทอด พระเนตร แล้ว แต่ ส่วน หนึ่ง เปน ด้วย หมด เวลา และ พระราชวัง นี้ ใหญ่ มาก กับ มี ของ ปลาด ๆ ดี มี ราคา อย่าง ประมาณ ค่า มิ ได้ แล งาม เปน อย่าง ยิ่ง

เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก พระราชวัง วินเตอ โดย ขบวน รถ พระ ที่ นั่ง ไป ยัง

ที่สนามเรียก ชื่อ ว่า ละริตสินลูค (Caritzine Lug) ทอด พระเนตร กอง ทหาร ดับเพลิง หลาย ร้อย คน พร้อม ด้วย รถ ม้า บัน ทุก สูบ ดับ เพลิง และ เครื่อง มือ ดับ เพลิง ต่าง ๆ เต็ม ที่ แสดง วิชา การ จัด ดับ เพลิง ถวายทอด พระเนตร แคล่ว คล่องว่อง ไว ทำ ได้ เรียบ ร้อย ดี น่า ชม พวก ทหาร ดับ เพลิง เหล่า นี้ ตัว นาย แต่ง ตัว เต็ม ยศ ทั้ง นั้น มา เตรียม คอย ถวายทอด พระเนตร อยู่ ประมาณ โมง เศษ ก่อน เวลา กำหนดฝน ตก หนัก ตลอดจน เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร เปียก ฝน ปน กับ หนาว ใน ประเทศ หนาว แต่ ยัง ถวาย ทอด พระเนตร เต็ม ที่ ด้วย ความ จงรักภักดี ใน ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท มีอยู่ เปน อัน มาก เมื่อ ทอด พระ เนตร เสร็จ แล้ว มี พระราช ดำรัสชม นาย ทหาร แล พลทหาร เดิน แถว น่า รถ พระ ที่ นั่ง ร้อง พร้อม กัน ๆ แปล ความ ว่า ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย มี ความ ยินดี ที่ ได้ ทำ การ ให้ เปน ที่ พอ พระ ราช หฤทัย นั้น

เสด็จ พระราช ดำเนิน ประพาศ ใน กรุง เสนต บี่เตอ สะเบิค ต่อ ไป โดย ขบวน รถ ใน เมือง ที่ ว่า การ ทั้งหลาย แล ราษฎร ทุก เรือน ชักธง ออก จาก น่า ต่าง เรือน แล บาง แห่ง ตกแต่ง ด้วย มาลา แล ใบ ไม้ ประดับ ด้วย ธง สี ต่าง ๆ งาม ไสว ไป ทั้ง เมือง ไม่ ว่า ที่ ใด ดู ครึก ครื้น งดงาม น่า พิศวง เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ที่ ได้ แห่ง ใด พล เมือง ชาว รัสเซีย ซึ่ง เปน ผู้ ได้ ทราบ พระราช อัธยาไศรย ใน ข่าว ปรากฏ แล้ว นั้น พา กัน มา ดู แน่น เหลือ ประมาณ โห่ ถวาย ไชย มงคล เสียง สะเทือน สะท้าน กึก ก้อง โดย ความ ยินดี เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา นั้น ซึ่ง เปน เช่น นี้ ข้าพระพุทธ เจ้า ทั้งหลาย ผู้ ได้ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา มี ความ ปีติ ยินดี หา สิ่ง ที่ จะ เปรียบ ปาน มิ ได้

รถ พระ ที่ นั่ง ผ่าน มา กลาง เมือง เปน เมือง ใหญ่ งาม มี ร้าน ห้าง ขาย

สิ่ง ของ ดี มี มาก แล้ว ผ่าน มา น่า โบถ วัด อิสาค (Isacc) ซึ่ง เปน วัด ใหญ่ งาม ใน เมือง กรุง เสนตะปีเตอ สะเบิค แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน วกกลับ มา ยัง ที่ พระราช วัง วินเตอ ชั้น ล่าง ซึ่ง เปน คลัง รักษา มงกุฎ และ เครื่องต้น ของ สมเด็จพระเจ้า แอมเปรอ กรุงรัสเซีย พระอรรคมเหษี มี มงกุฎ แล เครื่อง ทรง ของ เก่า หลาย สิ่ง ล้วน ด้วย ทอง คำ เพ็ชร์ พลอย ไข่ มุข อัน ประเสริฐ แต่ มงกุฎ ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ แล พระอรรค มเหษี กรุง รัสเซีย รัชกาล นี้ ทรง เมื่อ ราชา ภิเศก คราว แล้ว นี้ งาม เปน ต้น พ้น เปน มงกุฎ ประดับ เพ็ชร์ บริน เลี่ยน เม็ด ใหญ่ น้อย เปน พื้น เพ็ชร์ จน ไม่ ใคร่ แล เห็น เรือน ทอง ทั้ง เซบเตอ เพ็ชร์ เม็ด ใหญ่ ที่ เลื่อง ลือ แล มงกุฎ เจ้า นาย สำหรับ เวลา วิวาห มงคล

เมื่อ ทอด พระเนตร แล้ว พอ ได้ เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง ท่า เรือ พระ ที่ นั่ง น่า วัง แกรนดุค ปอล พอ เวลา บ่าย ๔ โมง ๕๕ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร จาก กรุง เสนต ปีเตอ สะเบิค เวลา ย่ำค่ำ แล้ว ๒๕ นาที ถึง ท่า ตำหนักแพ พระราชวัง ปีเตอฮฟ ทหาร ปืนใหญ่ แบตรี ที่ ท่า เรือ ยอช ใน อ่าว ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ อีก เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง พระราชวัง ปีเตอฮฟ ที่ ประทับ พอ เวลา ทุ่ม ครึ่ง เสด็จ ออก ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่าง จอมพล ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เสนตแอนดรู ไป เสวย พระกระยาหาร เย็น ณะตำหนัก แอมเปรส พระ อรรคมเหษี ตาม ที่ มี พระเสาวนี ทูลเชิญ พร้อม ด้วย สมเด็จพระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย แล เจ้า นาย ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย รัสเซีย รวม ทั้ง สิ้น ๙ พระองค์

เวลา ค่ำ วัน นี้ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย โปรด เกล้า ฯ ให้จัด มี ลคร อย่าง ออปารา ถวาย ทอด พระเนตร ณะ ที่ โรง ลคร หลวง ใน เขตร ปีเตอ

ฮฟ ผู้ที่มาดูมีแต่เจ้านาย กับข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน แลเอกอรรคราชทูตทั้งหลาย ล้วนแต่งตัวเต็มยศประดับตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ถึงเสนาบดีและข้าราชการผู้ใหญ่ที่อยู่ในกรุงเสนตะบีเตอสะเบิกก็มาในค่ำวันนี้ เพราะมีทางรถไฟไปมาเวลาเพียงกึ่งชั่วโมงเท่านั้น

ครั้นเวลายามครึ่งข้าราชการทั้งหลาย ไปคอยเสด็จพระราชดำเนินพร้อมอยู่ในโรงลครประมาณชั่วโมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าแอมเปรอกรุงรัสเซีย พร้อมด้วยเจ้านายฝ่ายสยามแลฝ่ายกรุงรัสเซีย เสด็จพระราชดำเนินมาถึงโรงลคร เวลาใกล้มาถึงทราบเกล้าฯ ได้เพราะเสียงราษฎรโห่กระเทือนเลื่อนลั่นได้ยินมาแต่ไกลพอเสด็จพระราชดำเนินถึงห้องที่ทอดพระเนตรลคร พิณพาทย์ซอทำเพลงสรเสริญพระบารมี ในห้องนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับเบื้องขวาสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอในกลางห้อง ต่อมาตามลำดับเบื้องขวา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมี แกรนดัชเชซวะละดิเมีย ต่อมาปรินส์หันส์ของคลุกสะเบิก แกรนดัชเชซมิลิตสา แกรนดุคปอล ถึงปรินเสสออละเดนเบิคเปนสุดท้ายฝ่ายนี้ ต่อจากเบื้องซ้ายของสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอกรุงรัสเซียไป มีแกรนด์ดัชเชซคอนสะแตนไตน์ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ แกรนดัชเชซลิเนีย พระองค์เจ้าจิระประวัติวรเดช แลปรินเสสอาวัสตาฟ เปนสุดท้ายฝ่ายเบื้องนี้ เจ้านายเหลือนอกนั้นทอดพระเนตรที่บ๊อกซ์หลวงข้างม่านโรงลครทั้ง ๒ บ๊อกซ์ แถวหลังบ๊อกซ์ที่ประทับมีข้าราชการผู้ใหญ่แลราช

องครักษ นั่ง อีกแถวหนึ่ง พระยาสีหราชเดโชไชย สมุหราชองครักษ นั่งหลังที่ประทับ

โรงลครเปนโรงย่อมแต่แต่งงาม ลครที่เล่นก็จัดมาเปนอย่างดี เล่นดีมาก เล่นเปนสองตอน เมื่ออยุดตอนที่หนึ่ง มีเครื่องว่างและของดื่มเลี้ยง พระเจ้าแอมเปรอรับสั่งทักทายปราไสยราชทูตต่างประเทศในเวลานั้นด้วย จนเวลา ๕ ทุ่มลครเลิก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอเสด็จพระราชดำเนินกลับ สมเด็จพระเจ้าแอมเปรอเสด็จมาส่งเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงพระตำหนักที่ประทับแล้ว ประทับสั่งสนทนาด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างฉันพระเชษฐากับพระอนุชาในพระราชวงษ์เดียวกัน จน ๗ ทุ่มเศษจึงได้ทูลลาเสด็จพระราชดำเนินกลับ ไปยังตำหนักอาเล็กแซนดะเรียที่ประทับ

วันที่ ๖ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาเช้าวันนี้สมเด็จพระเจ้าแอมเปรอให้งดการที่จะเสด็จพระราชดำเนินแห่งใด เพื่อจะให้ได้ทรงพักหายเหนื่อยแลทรงพระอักษรเข้าไปยังกรุงเทพ ฯ เวลาบ่ายโมง ๑ เสด็จพระราชดำเนินไปเสวยกลางวันที่พระตำหนักแอมเปรอพระราชมารดา เปนอย่างในพระราชวงษเดียวกัน พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอ แลพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ พระอนุชาแลพระขนิฐาองค์น้อยของสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอ รวม ๗ พระองค์ ครั้นเสวยแล้วแกรนดุคมิลคัล ถ่ายพระรูปหมู่แลทรงประพาศเล่นตามสวนแลร่างแหที่เล่าธงจนเกือบบ่าย ๔ โมงจึงได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นรถพระที่นั่งแต่สองพระองค์ กับสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอไปที่พระตำหนักแอมเปรสอรรคมเหษีประทับสั่งสนทนาแลชมพระราชธิดาทั้งสอง แอมเปรอ

ถวาย กล่อง หยก เขียว เนื้อ อย่าง พระ แก้ว มรกฎ ใบ ใหญ่ อัน กลึง บาง ใส เปน ฝี มือ ช่าง อย่าง ประณีต ใบ ๑ กระบอก ศิลา แดง ซึ่ง คิด จะทำหีบ พระศพ พระราชธิดา ด้วย ศิลา อย่าง นั้น สูง ศอกเศษ ใบ ๑ ศิลา หยก ทั้ง ๒ อย่าง นี้ มี อยู่ ใน แขวง ไซเบเรีย ซึ่ง เปน พระ ราช อาณาเขตร รัสเซีย ต่อ กับ จีน จน เวลา บ่าย ๕ โมง จึง เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ พระราชวัง ปีเตอฮฟ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ เสด็จ มา ส่ง ถึง ที่ ประทับ

ครั้น เวลา ทุ่ม ๑ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ยัง วัง อาเล็กแซนดะเรีย เมื่อ เสวยพระ กระยา หาร เย็น แล้ว ประทับ สั่ง สนทนา อยู่ จน เวลา ๑ ยาม จึง ทูลลาแอมเปรส พระอรรค มเหษี เสด็จ พระราชดำเนิน มายัง สะเต ชัน รถไฟ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ แล แกรน ดุ๊ก มิคัล อาเล็ก แซนดะโรวิช พระอนุชา เสด็จ มาส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย พระ มหา กระษัตร ทั้ง ๒ พระองค์ ทรง รถ พระที่นั่ง เดียว กัน ที่ สะเตชัน รถไฟ มี เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง รัสเซีย และ ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม ซึ่ง โปรด เกล้า ๆ ให้ ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ พร้อม ตาม ทาง แต่ วัง อาเล็ก แซนดะเรีย ถึง สะเตชัน รถไฟ มี เสา ปัก ธง ช้าง แลธง รัสเซีย เปน ระยะ ๆ แล มี ทหาร ราย ทาง ประดับ พระเกียรติยศ แล ที่ สะเตชัน มีการ ตกแต่ง ด้วย ธง ใบ ไม้ ดอก ไม้ เปน อัน งาม

เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ใน ทาง ได้ ยิน เสียง ราษฎร โห่ ถวาย ไชย มงคล เซงแซ่ รู้ ได้ แต่ ไกล ว่า เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง เพียง ใด เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง สะเตชัน รถไฟ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย มี พระราช ดำรัส ทักทาย เจ้านาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย รัสเซีย แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สยาม ตาม สมควร แล้ว

พอ ได้เวลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูลลา สมเด็จ พระเจ้าแอมเปรอ กรุง รัสเซีย ต่าง พระองค์ ทรง พระ อา ไลย ที่ จะจาก กัน ไป นั้น แล ทรง กอด รัด แล จุมพิต ถวาย คำนับ แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ รถไฟ พระ ที่นั่ง เปนรถ เดิม ที่ มาจาก เมือง วาสอ นั้น พอ เวลา ๑ ยาม ๓๙ นาที รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ออก จาก เมือง บี่เตอฮฟ ไป ทาง ทิศตวัน ออก เฉียง ใต้

ใน รถ พระ ที่นั่ง ข้า ราชการ ฝ่ายกรุง รัสเซีย ที่อยู่ ประจำ รับ ราชการ ๕ นาย ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน และ มีเมเยอ เยเนราล ปรินส์ เบโล เซลสะกี (Belosselsky) สมุหราชองครักษ ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ซึ่ง โปรด เกล้า ฯ ให้ ไปประจำ รับ ราชการ ใน สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช ซึ่ง เสด็จ มา เมือง มอสะ โคบัน จบขบวน เสด็จ พระราช ดำเนิน นั้น แล สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ ได้ ทรง จัด ให้ ปรินสดอลโกรูคี (Dolgorouki) เพิ่ม ตาม เสด็จพระราชดำเนิน ประจำ รับ ราชการ อีก ๑ นาย

รถ พระ ที่นั่ง มาตาม ทาง รถไฟ นิคอลัส ซึ่ง เรียก ตาม พระนาม สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ นิคอลัส พระ อัยกา ของสมเด็จ พระ เจ้า แอมเปรอ รัชกาล นี้ ด้วย เหตุ ว่า เมื่อ เจ้า พนักงาน นำ แผน ที่ กะ ทาง รถไฟ แต่ กรุง เสน ตะ บี่เตอ เบิค ไป เมือง มอสะ โก ขอ พระ บรมราชวินิจฉัย นั้น ทาง ต้อง คด เลี้ยว ไป ตาม ที่ ระดับ สูง ต่ำ พระองค์ ทรง ทอด บัน ทัด ตัด ตรง ใน ระหว่าง สอง เมือง แล้ว ให้ สร้าง ทาง รถไฟ ไป ตรง ตาม เส้น บันทัด นั้น จึง ได้ ขนานนาม ทาง รถ ไฟ ดัง นี้ รถ พระ ที่นั่ง ผ่าน สะเตชัน ลูบันมา เลวิชะราออลูโลคา บอลอ กวย พอ เวลา เช้า ๒ โมง เปน ที่ ทุ่ง ตลอด ไม่ มี เขาเปน ที่ ทุ่ง นา และ ป่า ละเมาะ อย่าง ใน กรุง สยาม บ้าน ราษฎร ก็ มี ประปราย ไม่ สู้ มาก

เปน หย่อม ๆ ปลูก ด้วย ไม้ สน หลัง คา มุง แฝก โดย มาก รูป ร่าง คล้าย อย่าง บ้าน เรือน ราษฎร บ้าน นอก ใน ประเทศ สยาม แปลก แต่ เสา เรือน ที่ นี่ ไม่ สูง แล ทำ มิด ชิด สำหรับ กัน หนาว ภูมิ ลำเนา พื้น ที่ แล ดู คล้าย คลึง กัน ตลอด ทาง ไม่ สู้ เปลี่ยน แปลง ตาม สะเตชัน รถ ไฟ ทุก แห่ง ตกแต่ง ด้วย ใบ ไม้ ดอก ไม้ แล ธง ถวาย เปน พระเกียรติยศ แล มี ผู้ ว่า ราช เมือง แล กรมการ แต่ง ตัว เต็มยศ มา คอย รับ ส่งเสด็จ พระราชดำเนิน โดย ความ ยิน ดี

วัน ที่ ๗ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ รถ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ผ่าน สเตชัน สะบี่ โรโว เมือง ทะเวียระ ถึง เมือง กลิน เวลา เที่ยงกับ ๑๕ นาที ผู้ ว่า ราชการ เมือง มอสะโค ชื่อ บลือ กิน (Buliguine) แต่ง ตัว เต็มยศ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล ตามเสด็จพระราชดำเนินมา ใน ขบวน ด้วย จน เวลา บ่ายสอง โมง ๓๐ นาที รถ พระ ที่ นั่ง ถึง สเตชัน รถไฟ ใน เมือง มอสะ โค ชื่อ ว่า สะเตชันเสนต ปีเตอสะเบิค ซึ่ง ตกแต่ง รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน เปน อันงาม แลแกรนดุคเสิชอาเล็กแซนดะโรวิช (Grand Duke Serge Alexandrovitch) พระเจ้า อาว์ ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย (และ พระ ชายา ของ เธอ เปน พระ ภคินี ของ แอมเปรส พระ อรรค มเหษี ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุงรัสเซีย) ทรง รับ ราชการ ใน ตำแหน่ง คอ เวอนเนอเยเนราล คือ ข้า หลวง ต่าง พระองค์ สำเร็จ ราชการ มณฑล มอสะโค พร้อม ด้วย ข้าราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พลเรือน ใน กรุง มอสะโค มี นายพล เอก โทตรี ทั้ง หลาย และ ฝ่าย พลเรือน มี ปรินส์กาลิตสิน (Galitzine) อธิบดี นคราภิบาล เมือง มอสะโค ล้วน แต่ง ตัว เต็มยศ ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ คอย รับ เสด็จ พระราชดำเนิน เมื่อ รถ พระ ที่นั่ง ถึง ใน ร่วม สะเตชันรถไฟ ทหาร กอง รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประดับ พระเกียรติยศ ถวาย คำนับ

แล เป่าแตร สรรเสริญ พระ บารมี พอ รถ พระ ที่นั่ง เทียบ ที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่างจอมพลประดับ เครื่องราช อิศริยาภรณ์ เสนตแอนดรู พร้อม ด้วย พระ บรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ทูลลออง ธุลี พระบาท แต่ง ตัว เต็มยศ ประดับ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ กรุง รัสเซีย เสด็จ พระราช ดำเนิน จากรถ พระ ที่ นั่ง แกรนดุคเสิช มา ถวาย คำนับ รับเสด็จ พระราช ดำเนิน ต้อน รับ โดย ความ ยินดี พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พระราชทาน พระหัตถ์ ให้ แกรนดุค เสิช ทรง จับ ถวาย คำนับ แล มี พระราช ดำรัส ทัก ทาย ปราไสย แล ทรง นำ พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ ให้ ทรง รู้ จัก กับ แกรน ดุค เสิช . แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย แกรนดุคเสิช แล ราชองครักษ์ ตรวจ แถว ทหาร ตาม ขัตติย ราช ประเพณี แล้ว ทรง นำ ข้าราชการ ฝ่าย สยาม ที่ ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ให้ เฝ้า แกรนดุคเสิช แล้ว ปรินส์ กาลิตสิน นำ ขนมปังแล เกลือซึ่งรองด้วยถาดเงินแลอับเงินสลักลงยา ทำ ด้วย ฝีมือ ช่าง อย่าง ดี ใน เมือง มอส๊ะโค ทูลเกล้า ฯ ถวาย ตาม ประ เพณี กรุง รัสเซีย แล กราบ บังคมทูล ต้อน รับ แสดง ความ ยินดี ใน นาม ของ พลเมือง เมือง มอส๊ะโค ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง นั้น

พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบ ใจ ตาม สมควร แล ทรง รับ ถาด รอง ขนม ปัง แล อับเกลือ ไว้ แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน จาก สะเตชัน รถไฟ โดย ขบวน รถ พระ ที่ นั่ง แล แกรนดุคเสิช ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ใน รถ พระ ที่นั่ง ด้วย แล มี ทหาร ม้า คอสัค เปน อัน มาก ตาม รถ พระ ที่นั่ง ประดับ พระเกียรติ ยศ พระ บรมวงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ก็ ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา โดย ขบวน รถ เปน ลำ ดับ

ตาม ทาง เสด็จ พระราช ดำเนิน มี พล ตระเวน ราย ทาง แล บ้าน เรือน ราษฎร ตาม ทาง แล ใน เมือง ทุก บ้าน ปัก ธง ตกแต่ง บ้านถวาย เปน พระเกียรติยศ แลดู งาม ไสว ไป ทุก แห่ง ที่ สะเตชัน แล ตาม ทาง มี พลเมือง มาดู เสด็จ พระ ราชดำเนิน แน่น ยัดเยียด ไม่ มี ที่ ว่าง แสดง ความ ยินดี ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง แล โห่ ถวาย ไชยมงคล กึก ก้อง ตลอด ทาง

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงพระราชวังใหญ่ ในบริเวณเครมลิน (Kremlin) เยเนราล สะโตลีปิน (Stolipin) สมุหราชองครักษ์ ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ซึ่ง เปน อธิบดี ใน พระราชวัง รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ณ พระ ทวาร นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ พระราชวัง พร้อม ด้วย แกรนดุคเสิช พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ขึ้น ทาง อัฒจันท์ ใหญ่ ก่อ ด้วย ศิลา แกรนเนต อย่าง งาม ที่ผนังต้น บัน ได มี รูป น้ำ มัน ใส่ กรอบ ใหญ่ แสดง การ สงคราม ตำบล คุลี โควา ซึ่ง แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ทรง พระนาม ว่า ดิมิตรี มีไชย ชะนะ แก่ กอง ทัพ พวก ตาด นั้น แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน เลี้ยว ซ้าย มา ใน ห้อง อาเล็ก แซนเดอ เปน ห้อง พระโรง ใหญ่ ประดับ ถวด ลาด ด้วย สี ชมภู แล ปิดทอง แล มี รูป เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เสนต์ อาเล็กแซนเดอ เนฟสะกี ประดับ เปน ดารา บน เพดาน แล ตาม ฝาผนัง เปน ระยะ ๆ เครื่อง ตั้ง แล สิ่ง ของ ใน ห้อง พระโรง นี้ ล้วน เปน สี ชมภู และ สีเหลือง ตาม แถบ ผ้า ดวง ตรา เสนตอาเล็ก แซนเดอ เนฟสะกี พื้น ห้อง พระโรง ปู ด้วย ไม้ ทำ ลาย กระเบื้องเปน ไม้ต่าง ๆ ถึง ๒๐ อย่าง ต่อ มา ถึง ห้อง พระโรง เสนต แอนดรู เปน ห้อง พระโรง ใหญ่ ให้ นาม ตามชื่อ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เสนต แอนดรู กรุง รัสเซีย ซึ่ง ทำ รูป ประดับ เพดาน และผนัง ชั้น บน พระ ทวาร แต่ ผนัง ที่ ต่อ มา แต่ง ด้วย เครื่อง อาวุธ ที่ ใช้ ใน มณฑล

ทั้ง หลาย ใน พระราช อาณาเขตร กรุง รัสเซีย การ ตกแต่ง ใน ห้องนี้ งาม มาก ข้าง ด้าน ตวัน ตก มี พระแท่น โธรน มี พระ เก้าอี้ ตั้ง สาม เก้าอี้ ซึ่ง ได้ ใช้ ใน เวลา ราชา ภิเศก สมเด็จ พระเจ้าแอมเปรอ กรุงรัสเซีย พร้อม ด้วย เอมเปรส มาริโฟ่ โดวินา พระชนนี และเอมเปรส อาเล็ก แซนดรา อาลิกส์ พระอรรคมเหษี พระ ที่นั่ง องค์ นี้ ยาว ๒๔ วา กว้าง ๑๐ วา ๒ ศอก สูง ๘ วา ๒ ศอกคืบเศษ ที่ พระเฉลียง พระที่นั่ง เบื้อง ซ้าย มี สิ่ง ของ เครื่อง ถวาย สมเด็จพระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ใน เวลา ราชา ภิเศก ล้วน ทำ ด้วย เงิน ทอง ลงยา อันดี มี ราคา เปน อัน มาก เสด็จ พระ ราช ดำเนิน เลี้ยว ขวา ผ่าน ห้อง ทหาร รักษายาม แล้ว มาถึง ห้อง เสนต์แคเตอริน ซึ่ง เปน พระ ที่นั่ง ของ เอมเปรสแคเตอริน ที่ ๑ มี พระ แท่น ตั้ง อยู่ ใน ที่ นั้น ห้อง นี้ มี รูป เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์เสนต์แคเตอ ริน ประดับ ต่อ มา ถึง ห้อง สะเตตดรออิง รูม พื้น ทาสี น้ำเงิน ประดับ ลาย ทอง เปน ห้อง ที่ เขา จัด ถวาย ให้เปน ห้อง ทรง พระ อักษร สำหรับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ต่อ มา ถึง ห้อง สะเตต เบด รูม พื้น ห้อง สีขาว ประดับ ลาย ทอง เปน ห้อง บันทม สำหรับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว

เมื่อ แกรนดดุคเลิช ได้ นำเสด็จ พระราช ดำเนิน กราบ บังคมทูล ชี้ แจง ห้อง ที่ ประทับ เสร็จ แล้ว กราบ ถวาย บังคมลา กลับ ไป ส่วน พระบรมวงษานุวงษ์ และ ข้า ราชการ เจ้าพนักงาน จัด ห้อง ใน พระราชวังนี้ ให้ ประทับ แลอยู่ อย่าง งาม แล มี ความ สำราญ เปน อย่าง ยิ่ง

ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมงเศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิน ไป ยัง วัง แกรน ดุค เลิช เพื่อ ได้ ทรง เยี่ยม เยือน แกรนดัชเซซ อิลิซา เปน พระชายา ของ แกรนดุคเลิช นั้น มี แต่ แอดมิราล อาเลเซียฟ

ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน เมื่อ ถึง วัง มี เจ้าพนักงาน กรมวัง คอย รับ แล นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ไป ถึง ต้น อัฒจันท์ ซึ่ง แกรนดุค แล แกรน ดัชเชช คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ใน ตำหนัก ประทับ มี พระราชดำรัส สนทนา ด้วย แกรนดุค แล แกรนดัชเชช ประมาณ ครู่ หนึ่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ โปรด เกล้า ฯ ให้ สมุหราชองครักษ นำ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ์ ไป พระราชทาน แด่ แกรนดุค เสีช

ครั้น เวลา บ่าย ๕ โมง เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิน ประพาศ ใน พระราช วัง ที่ ประทับ ณะ ตำหนัก ต่าง ๆ เบื้อง ทิศใต้ จน ถึง คลัง เก็บ เครื่อง ราชูอุปโภค แล่มงกุฎ เครื่อง ทรง ต่าง ๆ คือ ได้ ทอด พระเนตร ห้อง เครื่อง อาวุธ มี เกราะ ง้าวดาบ ปืน ทวนธง ของ โบราณ ห้อง เครื่อง ทรง มี พระ เก้า อี้ โธ รน เก่า ใหม่ มง กุฎ แล เครื่อง ทรง ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย แล เอมเปรส ทั้ง สอง พระองค์ ใช้ ใน การ ราชา ภิเศก มี มงกุฎ เครื่อง ทรง ของ ปี เตอ ที่เกรต แล แอมเปรอ ต่อ ๆ มา ทำ ด้วย ทอง คำ ประดับ เพ็ชร พลอย อัน มี ค่า ต่อ มา ถึง ห้อง ที่ ไว้ ของ เครื่อง ใช้ สอย เปน โต๊ะ ถ้วย จาน ชาม เครื่อง ตั้ง เงิน บ้าง ทอง คำ บ้าง ซึ่ง ประเทศ ต่าง ๆ ส่ง มา ถวาย สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย แต่ เดิม เดิม มา นั้น แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน มา ชั้น ล่าง ทอด พระเนตร มหา พิไชย ราชรถ ทั้ง หลาย ซึ่ง ได้ ใช้ มาแต่ โบราณ นั้น เปน รถ ใหญ่ ๆ ลวด ลาย ประดับ ทอง งาม ปลาด น่า ดู แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย รถ พระ ที่นั่ง มา ทอด พระเนตร วัด ใน เขตร วัง เครมลิน คือ วัด อาสอม ชัน (Assomption) ซึ่ง เปน วัด ที่ ราชา ภิเศก สมเด็จ

พระเจ้า แอมเปรอ ทั้ง หลาย ของ กรุง รัสเซีย โบถ อาแคนเยล ไมเคล (Archangel Michael) ซึ่ง เปน โบถ ที่ ฝัง พระศพ แอมเปรอ แล เจ้า ใน กรุง รัสเซีย ตั้ง แต่ ต้น ราช ตระกูล โรมานฟจนมา ถึง เอมเปรอ ปีเตอ ที่ เกรต จึ่ง ได้ ใช้ วัด ใน กรุง เสนต ปีเตอ สะเบิค เปน ที่ ฝัง พระศพ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง โบถ แอน นอน สิเอชัน (Annonciation) ซึ่ง เปน โบถ ที่ แบปะไตส์ แล แต่ง การ วิวาหมงคล พระรัชทายาท ของ กรุง รัสเซีย จาก โบถ นี้ มีบัน ได ขึ้น มา พระราชวัง ได้ จึ่ง เสด็จ พระราชดำเนิน ขึ้น บันได แล้ว มา ทอด พระเนตร หอ พระเล็ก ริม พระ ที่นั่ง เสนตยอช เรียก ว่า หอบะลาโกวิเชนสะกี แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ทอด พระเนตร พระ ที่นั่ง เสนตะยอช ชื่อ ตาม เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เสนตยอช ของ กรุง รัสเซีย เปน ห้อง ขาว ประดับ ด้วย ลาย ทอง ผนัง มี รายนาม บันดา ผู้ ได้ รับ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เสนตยอช สลัก บน แผ่น ศิลา เปน อักษร ลาย ทอง เครื่อง แต่ง พระ ที่นั่ง องค์ นี้ เป็น สี ดำ กับ เหลือง อ่อน ตาม สี แถบ ผ้า เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เสนตยอช นั้น แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน มา ณห้อง ใน พระที่นั่ง ที่ประทับ

เวลา ๑ ทุ่ม วัน นี้ แกรนดุคเสีซ กราบ บังคม ทูล เชิญ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้าราชการ ฝ่าย สยาม ประทับ โต๊ะ เสวย อาหาร เย็น เป็น การ เลี้ยง กาลา เพื่อ ถวาย เปน พระ เกียรติยศ แด่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว

พอ จวน เวลา ข้าราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน แต่ง ตัว เต็มยศ ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ กรุง รัสเซีย ล่วง น่า มา ณวัง แกรนดุคเสีซ ประชุม พร้อม ด้วย ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พลเรือน กรุง รัสเซีย ซึ่ง

แต่งตัวเต็มยศประดับตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ณห้องกลางชั้นบน คอยรับเสด็จพระราชดำเนิน

ครั้นเวลา ๑ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศอย่างจอมพล ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์เสนตแอนดรู พร้อมด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จพระราชดำเนินถึงวังแกรนดุคเสิช ๆ กับพระชายาคอยรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ต้นอัฒจันท์ชั้นบน พอเสด็จพระราชดำเนินถึง แกรนดุคเสิชแลพระชายาถวายคำนับกราบทูลต้อนรับ แลเชิญเสด็จพระราชดำเนินมายังห้องครออิงรูม แล้วแกรนดัชเชซนำนางกำนัล ของเอมเปรส พระอรรคมเหษี กรุงรัสเซียที่อยู่ในเมืองนี้ กับนางกำนัลของเธอให้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท แล้ว พอได้เวลาเสวยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจูงแกรนดัชเชซ อิลิซาเบต เสด็จพระราชดำเนินมายังโต๊ะเสวย แกรนดุคเสิช พระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ แลนางกำนัลทั้งหลายก็ตามเสด็จพระราชดำเนินมา ส่วนข้าราชการทั้งหลายนั้น มายืนคอยรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ ณโต๊ะตามที่แล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับกลางโต๊ะ แกรนดัชเชซอิลิซาเบ็ตประทับเบื้องขวาแลแกรนดุคเสิชประทับเบื้องซ้าย ต่อมาทั้งสองข้างเปนพระเจ้าน้องยาเธอ แลพระเจ้าลูกยาเธอประทับ ตรงโต๊ะข้ามมีพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตรนั่งกลางโต๊ะตรงพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลเมเยอเยเนราลสะเตบันน็อฟพ์พนักงานกรมวังของแกรนดุคเสิชนั่งตรงข้ามที่แกรนดุคประทับ ส่วนข้าราชการแลนาง

กำนัล ทั้ง หลาย ก็ นั่ง ตาม ลำดับ ถานันดร ศักดิ   ซึ่ง เจ้าพนักงาน จัดการ กำหนด ไว้ แล้ว นั้น   ครั้น ถึง เวลา เลี้ยง ของ หวาน แกรนดุคเสิช ทรง ยืน ขึ้น รับ สั่ง กล่าว คำ ขอ ให้ ดื่ม ถวาย ไชยมงคล   พระบาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่ หัว คน ทั้ง หลาย ใน โต๊ะ ได้ ดื่ม ถวาย พระพร พร้อม กัน แล้ว   ประมาณ ครู่ หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว   ทรง ยืน มี พระราช ดำรัส ขอ ให้ ดื่ม ถวาย ไชยมงคล สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย   เมื่อ ได้ ดื่ม ถวาย ไชยมงคล แล้ว   พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว   มี พระราช ดำรัส ขอบ ใจ แกรนดุคเสิช   ที่ ได้ จัด การ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย แขงแรง เรียบ ร้อย   ขอ ให้ ดื่ม ถวาย ไชยมงคล แกรนดุคเสิช แล แกรนดัชเชช เสิชพระชายา

ผู้ ที่ นั่ง โต๊ะ ทั้ง หลาย ได้ ดื่ม ถวาย ไชยมงคล   แกรนดุค และ แกรน ดัชเชช เสิช พร้อม กัน แล้ว เปน เสร็จ การ เลี้ยง   พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรงจูง แกรน ดัชเชช เสิช   เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก โต๊ะ เสวย มายัง ห้อง ดร๋ออิงรูม ประมาณ ครู่ หนึ่ง   แกรน ดุคเสิช เสด็จ มา ห้อง นอก แล้ว   พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว   ทรง นำ ข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน เฝ้า แกรน ดัชเชช เสิช   แล้ว แกรน ดัชเชช เสด็จ ออกมา สนทนา ด้วย ข้าราชการ ฝ่าย สยาม ณ ห้อง นอก   แกรนดุคเสิช ทรง นำ ข้าราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พลเรือน ฝ่าย รัสเซีย บันดา ที่ ได้ มานั่ง โต๊ะ   แล ที่ ยัง มิได้ เฝ้า นั้น ให้ เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ มี พระราช ปฏิสันถาร   สั่งสนทนา ด้วย แกรนดุค แล แกรน ดัชเชชเสิช อยู่ จน เวลา ยาม เศษ   เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ มายัง พระราชวัง ที่ ประทับ   ครั้น เวลา ๔ ทุ่ม เศษ   แกรนดุคเสิช เสด็จ มา เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท   กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน

ประพาศ ใน เมือง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิน โดย รถ พระ ที่นั่ง ด้วย แกรนดุค เสิช แต่ พระองค์ เดียว ประพาศ ใน เมือง จนเวลา ๕ ทุ่ม เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ แกรนดุคเสิช มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง พระราชวังแล้ว จึง ได้ กราบ ถวาย บังคมลา กลับ ไป

วัน ที่ ๘ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อมด้วย ข้า ราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน เรือน โรมานฟ (Romanoff) ณตำ บล ถนน วาร์วาร์คา ใน เมือง มอสะโค ซึ่ง เปน เรือน เก่า ของ โรมานฟ ต้น พระราชวงษ์ ของ แอมเปรอ กรุง รัสเซีย เพื่อ เห็น เรือน แล ภาชน เครื่อง ใช้ สอย แต่ ๒๙๐ ปี ล่วงมาแล้ว นั้น เปน อย่าง ไร ด้วย ใน เรือน นี้ ภาชน์ เครื่อง ใช้ สอย แล เครื่อง เรือน ของ โรมานฟ เวลา นั้น มี อย่าง ใด เขา คง เก็บ รักษา ไว้ ปรกติ ดี นับ ได้ว่า ชาว รัสเซีย มี ความ ดี ใน ทาง กตัญญู เปน อันมาก เรือน เปน ตึก สอง ชั้น ต่ำ ๆ ใน เรือน บาง แห่ง จะเดิน ไป ต้อง ก้ม แต่ เปน ของ น่าดู อย่าง หนึ่ง เมื่อ ทอด พระเนตร ตลอด แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา แวะ ที่ ร้าน ขาย เครื่อง เงิน เครื่อง ทอง ชื่อ ร้าน พับแบระกี ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง พระราชวัง ที่ ประทับ พอ เวลา บ่าย ๑ โมง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แต่ง พระองค์ เต็มยศ พร้อม ด้วย พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เสวย พระกระยาหาร กลางวัน กับแกรน ดุคเสิช แกรนดัชเชซเสิช ตาม ที่ ได้ กราบ บัง คมทูล เชิญ นั้น ส่วน ข้าราชการ มา นั่ง โต๊ะ รับ ประทาน อาหาร กลาง วัน กับ เจ้า พนักงาน กรมวัง ณะ ห้อง เสนต์ วลดิเมีย ใน พระราชวัง พอ เสร็จ แล้ว พร้อม กัน แต่ง ตัว เต็มยศประดับ ตราเครื่องราช อิศริยาภรณ์ ไป คอย รับ สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช ณสะเตชัน รถไฟ ต้น ทาง มาจาก เมือง วาสอ พร้อม ด้วย ข้าราชการ

ผู้ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พลเรือน ของ กรุง รัสเซีย ครั้นเวลา บ่าย ๒ โมงเศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยังสะเตชัน รถไฟ แกรนดุ๊คเสิช ตาม เสด็จพระราชดำเนินมา คอยรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ด้วย

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง ครึ่ง รถ พระ ที่ นั่ง สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช มาถึง สะเตชัน รถไฟ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม หมื่น มหิศร ราช หฤทัย กับ ข้าราชการ ที่ ตาม เสด็จ มา คือ พระยาราช วัลภา นุสิษฐ ๑ พระอินทร เดช ๑ หลวง สุนทร โกษา ๑ มา เฝ้า ทูลลอองธุลี พระบาท แล บรินส์ เบโลเซลสะสะกี สมุหราช องครักษ์ ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ซึ่ง ได้ โปรด เกล้า ฯ ให้มา ประจำ รับ ราชการ ใน สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล หลวง ศัลยุทธ วิธีกรร ก็ ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง กอด รัด แล จุมพิศ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล พระเจ้า น้อง ยาเธอ ตาม ขัตติยราช ประเพณี แล้ว ทรง นำเฝ้าแกรนดุ๊ค เสิช ๆ ถวาย คำนับ ทูล เชิญ ต้อน รับ แล้ว นำ ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ฝ่าย ทหาร แล พล เรือน ของ กรุง รัสเซีย เฝ้า สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง พระราชวัง ที่ ประทับ แต่ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น มหิศร ราช หฤทัย นั้น เสด็จ ไป ยัง แกรนดุ๊ค เสิช พร้อม ด้วย แกรน ดุ๊ค เสิช เพื่อ ได้ เฝ้า เยี่ยม เยือน ตาม ประเพณี แล้ว เสด็จ กลับ มา ประทับ ณะห้อง ใน พระราชวัง ใน เซตร เครม ลิน ใกล้ กับ ที่ พระบาท

สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ แกรนดุ๊ก เสิช ตาม มา ส่ง เสด็จ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช ถึง พระราชวัง

ครั้น เวลา บ่าย ๔ โมง เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช และ พระเจ้า ลูก ยาเธอ แล ข้าราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก พระราชวังไป ยัง วัด เสฟเวีย เป่น วัด ใหญ่ อัน งามใน เมือง มอสะโค สร้าง ขึ้น เปน ที่ รฦก ของ เมือง มอสะโค ซึ่ง พ้น จาก อำนาจ กองทัพ ฝรั่งเสศได้ นั้น ใน โบถ ใหญ่ ว่า จุคนได้ ถึง ๗๐๐๐ ทำ ด้วย ศิลา อ่อน อัน งาม ตาม ฝาผนัง แถว ชั้น บน มี แผ่นศิลา จาฤกการ ศึก ระหว่าง กรุงรัสเซีย กับ ฝรั่งเสศ แล มี ราย ชื่อ นาย ทหาร กรุง รัสเซีย ซึ่ง ถูก ศาวุธ ตาย ใน เวลา ทำ ศึก นั้น แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน โดย ขบวน รถ พระ ที่ นั่ง ต่อ ไป ทาง ราว ๑ ชั่ว โมง ถึง สะเตชัน คาลูก้า เป่น สะเตชัน รถ ราง ใช้ ด้วย แรง ไฟ ฟ้า เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ รถ ราง พระ ที่ นั่ง พร้อม ด้วย สมเด็จ พระบรม โอรสา ธิราช เจ้า นาย แล ข้า ราช การ รถ พระ ที่ นั่ง ออก จาก สะเตชัน ทาง ๑๒ นาที ถึง พลับ พลา เขา สะปา โร ซึ่ง เปน ที่ สูง แล เห็น ใน เมือง มอสะ โค ได้ ถนัด พลับพลา ทำ ด้วย ผ้า มี ธง ต่าง ๆ ใบ ไม้ ดอก ไม้ ประดับ อัน ประณีต เปน ของ กรม นครา ภิบาล เมืองมอสะโค จัด รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถวาย เปน พระเกียรติยศ แกรนดุ๊ค เสิช แล แกรนดัชเชช พระ ชายา พร้อม ด้วย นาง กำนัล แล ข้าราชการผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พลเรือน คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ พอ รถ พระ ที่ นั่ง เทียบ ที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก รถ พระ ที่ นั่ง ทหาร แตร เป่าแตร สรรเสริญ พระบารมี แล พลเมือง ซึ่ง มี เปน อัน มาก ใน ที่ นั้น โห่ หุรา ถวาย ไชย มงคล เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง พลับพลา แกรนดัชเชช เสิช นางกำนัล ทั้งหลาย แล ข้าราชการ

ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ฝ่าย กรุง รัสเซีย เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท พร้อม กัน แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ภูม ฐาน บ้าน เรือน ใน เมือง มอสะโค ซึ่ง เปน เมือง ใหญ่ เต็ม ไป ด้วย บ้าน เรือน แล วัด อัน งาม ล้วน ปลูก สร้าง ด้วย แบบ แผน ของ ชาว รัสเซีย แท้ แปลก กว่า เมือง อื่น ๆ ใน ทวีป ยุโรป ที่ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา แล้ว นั้น เมื่อ ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ประทับ พลับพลา พร้อม ด้วย แกรนดุ๊ค แกรนดัชเชซ เสิช เจ้า นาย แล ข้า ราช การ ทอด พระเนตร พวก ยิบ สี ของ รัสเซีย มี หญิง ๕๐ ชาย ๑๐ คน แต่ง ตัว ตาม เพศ ยิบ สี เต้น รำ แล ร้อง เพลง ณะ น่า พลับพลา ที่ ประทับ

ชายหญิง ยิบสี พวก นี้ แต่ง ตัว แล กิริยา อาการ เต้น รำ แล ร้อง คล้าย กับ พวก ชาว เหนือ ใน ประเทศ อินเดีย ซึ่ง ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน แต่ ก่อน นั้น

ใน ระหว่าง ที่ ประทับ อยู่ นี้ เจ้าพนักงาน ตั้ง เครื่อง ว่าง แล พระสุธารศ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสวย พร้อม ด้วย พระ บรม วงษา นุวงษ์ แล เลี้ยง ข้าราชการ ทั้งหลายบันดา ที่ ได้ มา ประชุม ใน ที่ นั้น อิ่มหนำสำราญทั่วกัน ครั้น เวลา ย่ำ ค่ำ ครึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ จาก เขา สะปาโร ตาม ทาง ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป นั้น มา ยัง พระราช วัง ที่ ประทับ ใน เมือง มอสะโค

ใน เวลา ค่ำ วัน นี้ แกรนดุ๊ค เสิช จัด มี ดน ตรี ที่ วัง ถวาย เปน พระเกียรติยศ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว คือ ขอ แรง หญิง สาว ผู้ ดี ใน เมือง มอสะโค ประมาณ ๑๐๐ เศษ มา ร้อง แล เต้น รำ อย่าง รัสเซีย แกรนดุ๊ค เสิช จึ่ง ได้ กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้าราชการ ฝ่าย สยาม

ครั้น เวลา ยาม เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ

พระ บรม โอรสาธิราช พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง วัง แกรนดุ๊ค เสิช เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง แกรนดุ๊ค และ แกรนดัชเชซ เสิช มา คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ณะต้น บันได คำนับ กราบ บังคม ทูล เชิญ ต้อน รับ นำเสด็จ พระราชดำเนิน ผ่าน ห้อง ที่ ข้าราชการ ฝ่าย กรุง สยาม แล กรุง รัสเซีย คอย เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท อยู่ นั้น แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ยัง ดรอ อิง รูม ประมาณ ครู่ หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จูง แกรนดัชเชซ มา ยัง ห้อง ใหญ่ ที่ มี ดนตรี แกรนดุ๊คเสิช พระ บรม วงษา นุวงษ์ แล ข้าราชการ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มาเป่น อันดับ ประทับ ณะพระ เก้าอี้ เดียว กับแกรนดัชเชซ ทรง ฟัง ดนตรี แล ทอด พระเนตร เต้น รำ เมื่อ จบ ตอน ที่ หนึ่ง ก็ ทรง จูง แกรนดัชเชซ มา ประทับ เสวย เครื่อง ว่าง แล้ว จึ่ง ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ประทับ ทรง ฟัง และ ทอด พระเนตร ร้อง และ เต้น รำ อีก จน เวลา ๒ ยาม เศษ เลิก การ ดนตรี จึ่ง ทรง จูง แกรน ดัชเชซ เสิช มา ณะห้อง ดรอ อิง รูม ประทับ เสวย พระ กระ ยาหาร ซับเปอ พร้อม ด้วย แกรน ดุ๊ค เสิช และ พระ บรม วงษา นุวงษ์ ส่วน ข้าราชการ ทั้งหลาย เจ้าพนักงาน จัด ที่ เลี้ยง ใน ห้อง ใหญ่

เมื่อ เวลาเสวย ซับเปอ แล้ว ประทับ สั่ง สนทนา ด้วย แกรนดุ๊ค แล แกรน ดัชเชซ เสิช อยู่ จน เวลา ๗ ทุ่ม เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง พระราชวัง ที่ ประทับ ๆ แรม ๑ ราตรี

ใน เวลา วัน นี้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน หีบ พระโอสถ มี อักษร ย่อ พระ บรม นา มา ภิธัย ประดับ เพ็ชร์ แก่ แกรนดุ๊ค เสิช โต๊ะ ทอง คำ หนึ่งใบ แก่ แกรนดัชเชซ เสิช ฝ่าย แกรน ดุ๊ค เสิช ทูล เกล้า ฯ ถวาย ซอง พระ โอสถ ทอง คำ ลง ยา ราชาวดี ฝี มือ ช่าง

รัสเซีย ๑ ซอง และแกรนดัชเชซ ฝาก โหมด อย่าง ดี ฝีมือ ช่าง ชาว รัสเซีย ถวาย สมเด็จ พระ นาง เจ้า พระ บรม ราชินี นารถ กรุง สยาม ๒ ม้วน

วัน ที่ ๙ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า ๕ โมง เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ทอด พระเนตร ขาย เครื่อง เงิน เครื่อง ทอง ลงยา ที่ ร้าน อุดชิน นิคะฟฟิ่ศ (P: Ootchinikoff) แล เสด็จ พระราชดำเนิน ร้าน ชื่อ สะโปเยนิคอฟ เปน ร้าน ที่ ขาย แพร โหมด และ เยี่ยระบับ อย่าง ดี ซึ่ง เปน ของ ทำ ใน เมือง มอสะโค แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา เสวย พระ กระ ยาหาร กลาง วัน ณ พระราชวัง ที่ ประทับ

ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ยัง ตึก ที่ เก็บ หนังสือ ของ กระทรวง ต่าง ประเทศ เปน ที่ เก็บ บันดา หนังสือ ท้อง ตรา ใบ บอก พระราชสาส์น พระราช สัญจกร ที่ เปน สำคัญ อย่าง ยิ่ง ของ หอ สมุด นี้ คือ หลัก ซึ่ง จารึก พระราโชวาท ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ ปีเตอ ที่เกรต ซึ่ง เปน ที่ เคารพ นับถือ กัน มาก มี พระ บรม ราช โอง การ ไต่ ถาม ถึง การ เก็บ การ รักษา แล ทอด พระเนตร พระราชสัญจกร ของ กรุง รัสเซีย แล ลาย พระราช หัดถ์ เลขา พระเจ้า แผ่นดิน ต่าง ๆ แต่ โบราณ เจ้าพนักงาน นำ คัมภีร์ ใบ ลาน อักษร ขอม ผูก ๑ มา ถวาย ทอด พระเนตร กราบ บังคม ทูล ว่า แต่ ได้ หนังสือ นี้ มา เก็บ ไว้ ๑๐๐ ปี เศษ มา แล้ว ไม่ มี ผู้ ใด จะ อ่าน ออก ทราบ แต่ ว่า เปน หนังสือ ฝ่าย ประเทศ เอเซีย สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ รับสั่ง กำชับ แกรนดุ๊ค เลิซ ว่า ให้ กะ ที่ ประพาศ ที่ หอ สมุด นี้ ด้วย เพื่อ จะ ได้ ถวาย ทอด พระเนตร เพื่อ จะ ทรง ทราบ เมื่อ ได้ ทอด พระเนตร แล้ว จึ่ง ได้ มี พระราชดำรัส ให้ ทราบ ว่า เปน ภิกขุปาฏิโมข เปน หนังสือ ขอม ที่ เขียน ฝีมือ เก่า จริง เจ้าพนักงาน ได้ จด ชื่อ ไว้ แล พา กัน มี ความ ยินดี เปน

อัน มาก ประทับ อยู่ ประมาณ ๑ ชั่ว โมง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ยัง วัด โนโว สะปาสะกี้ ทอด พระเนตร ใน โบถ แลห้อง ชั้นบน ที่ ไว้ หมวก และ เสื้อ กับเครื่อง แต่ง ตัว ของ บาดบิฉอบ หมวก และ เสื้อ เหล่า นั้น ปัก ด้วย ฝี มือ ช่าง อย่าง ประณีต ล้วน ประดับ ด้วย เพ็ชร์ พลอย และ ไข่ มุข ก้อน มี ค่า ต่าง ๆ แล้ว เสด็จพระราชดำเนิน มาทอดพระเนตร ที่ ฝังศพ ของวงษ์ ญาติ โรมานฟ ก่อน โรมานฟ ได้ เสวย ราช สมบัติ เปน ซา รัสเซีย ทั่วไป แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน มา ทอด พระเนตร กุฎี ที่ อยู่ และ ที่ ห้อง ฉัน ของ บาดหลวง ทั้งหลาย บาดหลวง ใน วัด มี ความ ยินดี ที่ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนินไป ถึง เปน อย่าง ยิ่ง นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร แล กราบ บังคม ทูล ชี้ แจง การ ใน วัด ทั้งหลาย ให้ ทรง ทราบ ได้ ผ้าลออง ธุลี พระบาท เวลา ย่ำ ค่ำ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง พระราชวัง ที่ ประทับ

ใน เวลา เย็น วัน นี้ เจ้าพนักงาน กรมวัง ตั้ง โต๊ะ เลี้ยง ข้าราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ใน ห้อง เสนตวละดีเมีย ใน พระราชวัง ใน เวลา เลี้ยง เยเนราลสะโตลือปิ่น ผู้ สำเร็จราชการใน พระราชวัง เครมลิน ยืน ขึ้น กล่าว ถ้อยคำ ขอ ให้ ดื่ม ถวาย ไชย มงคล , พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว และ ขอ ให้ ทรง พระราช สำราญ ตลอด ระยะ ทาง จน เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ สู่ พระ มหานคร พระยา สีหราช เดโช ไชย ใน น ม ของ ข้าราชการ ใน ที่ นั้น ได้ ยืน กล่าว ตอบ ขอบ ใจ ใน ถ้อย คำ ที่ เยเนราล สะโต ลือ ปิ่น กล่าว แล ขอขอบใจ บรรดา ข้าราชการ กรุง รัสเซีย ที่ ได้ ต้อน รับ แล ช่วย เหลือ นั้น เปน อัน มาก กับ ได้ ขอ ให้ ดื่ม ถวายไชย มงคล สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย แล ดื่ม ให้ พร ข้าราชการ กรุง รัสเซีย ด้วย เมื่อ เสร็จ การ เลี้ยง แล้ว พา กัน มา คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ณะสะเตชัน รถไฟ

ในเวลาเย็นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช พระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ ไปเสวยพระกระยาหารเย็นที่วังแกรนดุ๊คเสิช ตามที่เธอได้กราบบังคมทูลเชิญนั้น

เมื่อเสวยเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับมีพระราชปฏิสันถาร พร้อมด้วยแกรนดุ๊คแลแกรนดัชเชซเสิชประมาณครู่หนึ่ง พอได้เวลามีพระบรมราชโองการลาแกรนดัชเชซเสิช แล้วเสด็จพระราชดำเนินมายังสะเตชันรถไฟ แกรนดุ๊คเสิชตามมาส่งเสด็จพระราชดำเนิน

ตามทางมีพลตระเวรยืนรายทางตลอด บ้านเรือนชักธงตกแต่งไสว แลจุดโคมไฟสว่างตลอดถึงสะเตชันรถไฟ ที่สะเตชันข้าราชการผู้ใหญ่ฝ่ายทหารพลเรือน ๆ ของกรุงรุสเซียแต่งตัวเต็มยศประดับตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์คอยส่งเสด็จพระราชดำเนิน

เวลา ๑ ยามรถพระที่นั่งมาถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินลงจากรถพระที่นั่งมาสู่สะเตชันรถไฟ ข้าราชการฝ่ายกรุงรุสเซียเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกัน พอได้เวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสขอบพระไทยแกรนดุ๊คเสิช แลบรรดาข้าราชการกรุงรุสเซียที่ได้จัดการรับรองเสด็จพระราชดำเนิน โดยความจงรักภักดีในทูลลอองธุลีพระบาทนั้นเปนอันมาก ทรงกอดรัดแลจุมพิศลาแกรนดุ๊คเสิชตามขัตติยราชประเพณี แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่รถไฟพระที่นั่ง รถพระที่นั่งค่อย ๆ ใช้จักรออกจากสะเตชัน พลเมืองเปนอันมากที่มาคอยส่งเสด็จพระราชดำเนิน ต่างแสดงความอาไลยในการที่จะเสด็จพระราชดำเนินมาเสียนั้น แลโห่หรา ๆ ๆ ถวายไชยมงคลกึกก้อง จนรถพระที่นั่งพ้นเขตรเมืองแล้ว ใช้จักรต่อมาตามทางเดิมจนรุ่งสว่าง

วัน ที่ ๑๐ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร มา รุ่ง สว่าง ที่ สะเตชัน บอลอกวย (Bologoe) แขวง เมือง วอลได (Waldai) แล้ว ใช้ จักร ต่อ มา ตาม ทาง เดิม เวลาเที่ยง กับ ๓๐ นาที รถ พระ ที่ นั่ง มา ถึง สะเตชัน เมือง ปีเตอฮฟ ที่ สะเตชัน สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย พร้อม ด้วย แกรนดุ๊คมิคัลอาเล็กแซนดะโรวิช พระอนุชา ปรินส์ ยอชแมกสิมิ เลียโนวิชโรมาโนสกี้ดุ๊คลอยชะเต็นเบิก (Prince George Maximilianovitch, Duke of Leuchtenberg) แล เจ้า นาย ข้าราชการ ฝ่าย ทหาร พลเรือน แต่ง ตัว ครึ่ง ยศ คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง ครึ่ง ยศ พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ แล ข้าราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง จาก รถ พระ ที่ นั่ง สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ มี พระ ราช หฤไทย ยินดี ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ถึง นั้น เปน อัน มาก พระ มหา กระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ ต่าง ทรง กอด รัดแล จุมพิศ พระปราง ทั้ง เบื้อง ขวา ซ้าย ตาม ขัติยราช ประเพณี แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง นำ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม หมื่น มหิศร ราช หฤทัย เฝ้า สมเด็จ พระเจ้าแอมเปรอ กรุง รัสเซีย แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ พร้อม ด้วย พระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก สะเตชัน รถไฟ โดย ขบวน รถ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว กับ สมเด็จ พระเจ้าแอมเปรอ กรุง รัสเซีย มา ใน รถ พระ ที่ นั่ง เดียว กัน แล สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช กับ แกรนดุ๊ค มิคัลอาเล็กแซน ดะโรวิช มา ใน รถ พระ ที่ นั่ง คัน ที่ ๒ ต่อ มา เปน รถ เจ้า นาย แล ข้าราชการ เปน ลำดับ กัน พอ ออก เดิน รถ พระ ที่ นั่ง ราษฎร พล เมือง ที่ มา คอย ดู

เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ณะ ที่ สเตชั่น ร้อง อรา ถวาย ไชย มงคล เซงแซ่ แสดง ความ ยินดี ใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระบรม โอรสาธิราช พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ เสด็จ พระราช ดำเนิน กับ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ ไป ยัง ตำหนัก แอมเปรส พระอรรค มเหษี นำ สมเด็จ พระบรมโอรสาธิราช แล กรมหมื่น มหิศรราช หฤทัย เฝ้าแอมเปรส ทรง ต้อน รับ ด้วย ความ ยินดี เปน อัน มาก แล้ว แอมเปรอ ถวาย ซอง พระโอสถ ทอง ลงยา ราชาวดี สี เหลือง มี รูป มงกุฎ หลวง กรุง รัสเซีย ประดับ เพ็ชร์ อยู่ ที่ มุม ข้าง ใน ซอง มี ลาย พระราช หัตถ เลขา ของ สมเด็จ พระเจ้าเอมเปรอ จาริก เปน ภาษา อังกฤษ ว่า (From your friend Nicolas Peterhof 1897) แล ทรง ฝาก เข็มกลัด รูป มงกุฎ กรุงรัสเซีย ประดับ เพ็ชร์ แล นิล อัน งาม ยิ่ง ซึ่ง เปน ของ สร้าง ขึ้น แจก แอมเปรส แล เจ้า หญิง ใน พระราชวงษ์ เมื่อ งาน บรม ราชาภิเศก ปี กลาย นี้ เข็ม กลัด อัน นี้ เปน ของ ซึ่ง เอมเปรส พระอรรค มเหษี ทรง ฝาก มา ถวาย สมเด็จ พระ บรม ราชินี นารถ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น รถ พระ ที่ นั่ง กับเอมเปรอ ไป ที่ ตำหนัก เอมเปรส พระราช มารดา ทรง แสดง พระ อัธยาไศรย สนิท สนม ยิ่ง ขึ้น เปนอัน มาก

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช กับ พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เสวย กลาง วัน พร้อม ด้วย สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ แล สมเด็จ พระนางเจ้า แอมเปรส แล แกรนดุ๊ค แกรนดัชเชซ พระราช อนุชาแล พระขนิษฐา องค์ น้อย ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ แล ปรินส หันส์ ออฟ คลุก สะเบิค เมื่อ เสวย แล้ว แอมเปรส พระราช มารดา ถวาย ซอง

พระโอสถ ทอง คำ ลงยา ราชาวดี สี แดง ทั้ง ตัว มี ลาย ทอง ทับ มี ลาย พระราช หัตถ เลขา จารึก ว่า (In remembrance of Peterhof 1897) แปล ว่า ที่ รฤก ของ ปีเตอฮฟ ๑๘๙๗ แล ฝากทองพระกร ประดับเพ็ชร์ แล ฟองมุก มา พระราชทาน สมเด็จ พระ บรม ราชินีนารถ ด้วย แล้ว ฉาย พระ บรม รูป อีก ครั้ง หนึ่ง เพราะ ซึ่ง ฉาย ไว้ แต่ เก่า นั้น ไม่ ดี แล้ว ไป ทรง เล่น ร่าง แห ที่ เสาธง พร้อม กัน จน เวลา บ่าย ๓ โมง จึ่ง ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ พระราชวัง ปีเตอฮฟ สนทนา อยู่ ใน ห้อง พระตำหนัก พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พระราชทาน พาน ทอง และ โต๊ะ ทอง คำ ลงยา ราชาวดี เปน ของ ขวัญ พระราช ธิดา สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ องค์ ละ ใบ จน เวลา ทุ่ม ครึ่ง แอมเปรส พระราช มารดา แล เจ้า นาย ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย รัสเซีย ซึ่ง สนิท เสด็จ ไป พร้อม กัน ที่ พระตำหนัก นั้น มี การ เลี้ยง เวลา เย็น แอมเปรส พระอรรค มเหษี แล แอมเปรส พระราช มารดา ประทับ ด้วย รวม ๑๒ พระองค์

แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช เสด็จ ไป เยี่ยม เยียน แกรนดุ๊ค แล แกรนดัชเชซ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย มา ประทับ อยู่ ใน เขตร เมือง ปีเตออฮ

พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ถึง พระ ที่ นั่ง ที่ ประทับ โปรด เกล้า ฯ ให้ เคา มูราวิฟ เสนาบดี กระทรวง ว่า การ ต่าง ประเทศ กรุง รัสเซีย ประดับตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ปฐม จุลจอม เกล้า เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล้ว เคามูราวิฟ กราบ ถวาย บังคมลา กลับ ไป

เวลา บ่าย วัน นี้ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย โปรด เกล้า ฯ ให้ แอด มิราลอาเลเนียฟ สมุห ราช องครักษ์ นำ ถ้วย ทอง คำ สลัก ลาย แก้ว โปร่ง ๑ ถ้วย เงิน เปน รูป ศีศะ ช้าง ๑ ถ้วย นาค ๑ กระถาง หยก สี เขียว แก่

หูทองคำ ๑ ใบ มาถวาย แล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานหีบทองคำสลักลายนาคราช แก่แกรนดุ๊ค มิคัลอาเล็กแซนดะโรวิฟ ๑ หีบ แลเรือ อนันตนาคราชเงิน ๑ ลำแก่แกรนดัชเชซ ออลกา พระราชธิดาของสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอกรุงรัสเซีย ๑ ลำ

ครั้นเวลา ๒ ทุ่ม ข้าราชการฝ่ายสยามไปนั่งโต๊ะรับประทานอาหารเย็นพร้อมด้วยข้าราชการฝ่ายกรุงรัสเซีย ในพระที่นั่งพ่อค้าตามเคย แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แลเจ้านายฝ่ายสยามเสด็จพระราชดำเนินเสวยพระกระยาหารเย็น ณะตำหนัก เอมเปรอที่อาเล็กแซนดะเรีย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายพระแสงกระบี่สันปรุคร่ำทองฝักลงยาราชาวดีศีศะนาค ประดับเพ็ชร์องค์ ๑ ถวายพานทองคำจำหลักลายขนาดใหญ่แอมเปรส ใบ ๑ สมเด็จพระเจ้าแอมเปรอ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เซนตแอนดรู สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ในที่โต๊ะเสวยวันนี้ เจ้านายฝ่ายรัสเซีย มีสมเด็จพระนางเจ้าเอมเปรส ทั้ง ๒ พระองค์ แกรนดุ๊คอาเล็กแซนดรา แกรนดัชเชซเสเนีย แกรนดุ๊คมิคัล แกรนดัชเชซ ออลคา แกรนดุ๊คอาเร็กกุซีส ปรินสหันส์ ออฟคลุกสะเบิค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จูงเอมเปรสพระราชมารดา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจูงเอมเปรสพระอรรคมเหษี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับกลาง เอมเปรสพระราชมารดาอยู่เบื้องขวา ถัดไปสมเด็จพระเจ้าแอมเปรอ แอมเปรสพระอรรคมเหษีเบื้องซ้าย แล้วสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้านายนอกนั้นนั่งหัวโต๊ะแลตรงกันข้าม รวม ๑๒ พระองค์ เวลาเสวยมีแตร วันนี้สมเด็จพระเจ้าแอมเปรอทรงกล่าวถวายไชยมงคล แลดื่มถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระบรมราชินีนารถ

โดย ย่อ อีก ครั้ง หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ตอบ ตาม สมควร ครั้น เสวย แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม กัน ทอด พระเนตร ทหาร รักษา พระองค์ ประมาณ ๑๐ คน ๑๑ คน ดีด กระจับ ปี่ ใน ห้อง พระตำหนัก แห่ง หนึ่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก ไป ประทับ ที่ เฉลียง พระตำหนัก ทหาร รักษา พระองค์ หมู่ หนึ่ง มา ร้อง เพลง รับ กระจับ ปี่ แล เต้น ท่า ต่าง ๆ อย่าง รัสเซีย ติด ตลก บ้าง ต่อ ไป พวก ทหาร โค สำ รักษา พระองค์ ร้อง เพลง ตาม เพศ ภาษา เข้า กลอง แล ปี่ ฉาบ เสียง คล้าย กลอง มลายู แห่ เจ้าเซน แล เต้น รำ มีด ๒ มือ ด้วย ความ ว่อง ไว จน เวลา ๕ ทุ่ม จึ่ง ได้ เลิก สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ เสด็จ ขึ้น รถ พระ ที่ นั่ง กับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มา ส่ง จน ถึง พระราชวัง ปี.ตอฮฟ แล้ว จึ่ง ได้ เสด็จ กลับ เวลา วัน นี้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ เซ็น พระนาม ใน พระบรมรูป ซึ่ง ทรง ถ่าย พร้อม กัน ๒ แผ่น สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ รักษา ไว้ แผ่น หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง รับ มา แผ่น หนึ่ง แล สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ส่ง ของ มา พระราชทาน สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ ทุก พระองค์

วัน ที่ ๑๑ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ ข้าราชการ ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย กรุง รัสเซีย แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ ตรา เครื่องราช อิศริยาภรณ์ คือ ข้าราชการ ฝ่าย สยาม ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ กรุง รัสเซีย แล ข้าราชการ ฝ่าย รัสเซีย ประดับ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ กรุงสยาม มาพร้อมกันณะห้อง น้ำเงินน่าห้อง พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว ประทับ

ครั้น เวลา เที่ยง สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย ทรง เครื่อง เต็ม ยศ อย่าง จอม พล ทหาร บก ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรม

ราชวงษ์ เสด็จพระราชดำเนินมาถึง พระราชวังปีเตอฮฟ ณะห้อง น้ำเงินพร้อมด้วย เอมเปรส พระชนนี แล แกรนดุ๊ค แกรนดัชเชซ แล พระราชวงษานุวงษ์ บรรดา ซึ่ง ประทับ อยู่ ที่ ปีเตอฮฟ อัน ได้ ออก พระนาม มา แต่ ก่อน นั้น แล้ว กับ นาง กำนัล ของ เอมเปรส พระราชมารดา แล นางกำนัล ของ เอมเปรส พระอรรคมเหษี รวม ๗ คน เสด็จ มา ที่ ห้อง น้ำ เงิน นั้น พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ก็ เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก ไป รับเสด็จ พระมหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ แล เอมเปรส มี พระราช ดำรัส ทักทาย ปราไส ด้วย เจ้า นาย แล ข้าราชการ บรรดาที่ ได้ มาเฝ้า ณะ ที่ นั้น ตาม สมควร แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จูง เอมเปรส พระ ชนนี ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย เสด็จ พระราช ดำเนิน น่า แล้ว สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย เสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แกรน ดุ๊ค แกรนดัชเชซ แล เจ้า นาย ตาม ลำ ดับ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย มา ประทับ เสวย พระ กระ ยาหาร กลาง วัน ณะโต๊ะ เสวย ใน ห้อง ขาว เปน โต๊ะ เฉภาะ ส่วน พระมหา กระษัตริย์ กับเอมเปรส แล เจ้า นาย พระ บรม วงษา นุวงษ์ ฝาย สยาม แล ฝ่าย รัสเซีย ส่วน ข้าราชการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย กับ นาง กำนัล ทั้งหลาย ก็ ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน มา เมื่อ ถึงห้อง ขาว ที่ โต๊ะเสวย ถวายคำนับ แล้ว เดินต่อไป ถึง ห้อง พ่อ ค้า ซึ่ง เปน ห้อง ที่ จัด เลี้ยง ข้า ราช การ รับ ประทาน อาหาร กลาง วัน นั้น

ใน โต๊ะ หลวง เมื่อ เสวย เสร็จ พระบาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่ หัว ทรง จูง พระหัตถ์ เอมเปรส พระราช มารดา สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย พร้อม ด้วยเจ้า นาย เสด็จ พระราชดำ เนิน ตาม มาพัก ณะพระเฉลียง ห้อง รูปแล้ว ข้าราชการ แล นาง กำนัล ก็ มา คอย เฝ้า อยู่ ใน ห้อง รูป คือ นาง กำนัล ยืน

เรียง แถว ใน ห้อง รูป ด้าน หนึ่ง ข้าราชการ ฝ่าย สยาม ยืน เรียง ตาม ลำดับ ยศ ด้าน หนึ่ง แล ข้าราชการ ฝ่าย กรุง รัสเซีย ก็ ยืน อยู่ ต่อ มา ใน แถว เดียว กัน

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย แอมเปรส พระราช มารดา ต่าง พระองค์ มี พระราช ดำรัส แล พระเสาวนี สั่ง สนทนา พร้อม ด้วย เจ้า นาย ใน ห้อง พระ เฉลียง ของ ห้อง รูป ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง แล้ว แอมเปรส พระราช มารดา พระราช ดำเนิน มา ยัง ห้อง รูป ที่ ข้าราชการ ฝ่าย สยาม คอย เฝ้า อยู่ แล พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม มา ด้วย แอมเปรส พระราช มารดา พระราชทาน พระหัตถ์ ให้ บรรดา ข้าราชการ จับ จูบ ถวาย คำนับ กราบ บังคมลา มี พระราช เสาวนี โปรย ปราย ได้ ถาม แล พระราชทาน พร ถ้วน น่า กัน แล้ว ทรง นำ นาง กำนัล ทั้งหลาย ให้ เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับไป ใน ห้อง พระเฉลียง ต่อ กับ ห้อง รูป พระราชทาน สิ่ง ของ แด่ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล เจ้า นาย เพื่อ ได้ เปน ที่ รฤก แล้ว ทรง พัก มี พระราช เสาวนี ด้วย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล เจ้า นาย อีก ประมาณ ๒๐ นาที พอ ได้ เวลา ที่ จะ เสด็จ กลับ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูลลา เอมเปรส ทรง จุมพิศ พระปราง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล้ว พระราชทาน พระปราง ให้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จุมพิศ แล พระราชทาน พร แสดง พระราช หฤไทย เมตตา อาไลย ใน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว อย่าง ว่า เปน พระราช บุตร มิ ได้ มี ความ รังเกียรติ อย่าง ใด เลย เมื่อ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แล พระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระประวัติ วรเดช ทูลลา ก็ ทรง จุบ แล พระราชทานพร ฉนั้น ว่า เปน พระราชนัดดา อย่างสนิท เสร็จ แล้ว ส่วน พระราช โอรสพระราชธิดา ทั้ง ๒ พระองค์

เมื่อ ทูลลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ก็ ทรง จุมพิศ สั่ง เสีย เสมอ ด้วย พระญาติ อัน สนิท แล้ว แอมเปรส ก็ เสด็จ กลับ ไป ยัง พระตำหนัก ที่ ประทับ มี พระราช ประสงค์ จะ ให้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ที่ พระตำหนัก อีก แต่ หาก เวลา ไม่ พอ จึ่ง มิ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ส่วน แกรนดัชเชซ แล เจ้า นาย ฝ่าย ใน กรุง รัสเซีย ก็ กราบ บังคม ทูล พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ณ ที่ พระเฉลียงน่า ห้อง รูป แล้ว กราบ ถวาย บังคลา กลับไป ส่วน สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย แล แกรนดุ๊ก ทั้งหลาย ก็ ทูลลา กลับ ไป ยัง ที่ ประทับ ก่อน เพราะ ยัง จะ ตาม ไป ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน อีก

พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนินกลับ จาก พระ เฉลียง น่า ห้อง รูป มา ณะ ห้อง ที่ ประ ทับทรง พัก อยู่ จน เวลา บ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก พระราชวัง ปีเตอฮฟ พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ ไป ยัง อาเล็กแซน ดะเรีย ที่ สมเด็จ พระเจ้าเอมเปรอ แล เอมเปรส พระอรรค มเหษี ประทับ เอมเปรส ทรง ยินดี กราบ ทูล เชิญเสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ ใน พระตำหนัก แล้ว เชิญ เสด็จ พระราชดำเนิน เยี่ยม พระราชธิดาองค์ น้อย ซึ่ง บันทม หลับ อยู่ แล เอมเปรส ทรง ถ่าย พระ บรม รูป แล พระรูป สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช พอ ได้ เวลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ กรุง รัสเซีย เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ รถ พระ ที่ นั่ง ออก จาก อาเล็กแซน ดะเรีย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล เจ้า นาย ฝ่าย สยาม ก็ ทรง รถ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง ท่า เรือ ณะชาย ทะเล น่า พระราชวัง ปีเตอฮฟ ที่ ท่า เรือ มี แกรนดุ๊ก แล เจ้า นาย ฝ่าย กรุง รัสเซีย พร้อม ด้วย ข้าราชการ ฝ่าย กรุง รัสเซีย แล ฝ่าย สยาม คอย รับ แล ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ใน เวลา

ที่ รถ พระ ที่ นั่ง มา นั้น สังเกต รู้ ได้ ด้วย เสียง ราษฎร ตาม ทาง ร้อง ฮุรา ถวาย ไชย มงคล ตาม ระยะ ที่ รถ พระ ที่ นั่ง มา ถึง นั้น เมื่อ ถึง ท่า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ด้วย เจ้า นาย แล ข้าราชการ ที่ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ตาม สมควร แล้ว ทรง ลา แกรนดุ๊ค ทั้ง หลาย ที่ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน แกรนดุ๊ค ทั้งหลาย แสดง ความ อาไลย ในการที่ จะ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา นั้น เปน อัน มาก กราบ บังคม ทูล ถวาย พระพร ขอ ให้ ทรง พระเจริญ ใน ระยะทาง พอ ได้ เวลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว กับ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง สู่ เรือ กลไฟ พระ ที่ นั่ง อาเล็กแซน ดะเรีย ฯ เจ้า นาย ฝ่าย กรุง รัสเซีย มี แกรนดุ๊ค อาเล็กซิส พระเจ้า อาว์ แกรน ดุ๊ค มิคัล พระอนุชา ฝ่าย ข้าราชการ มี เสนาบดี กระทรวง ต่าง ประเทศ เสนาบดี กระทรวงวัง กับ ข้าราชการ ที่ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ โปรดเกล้า ฯ ให้ ไป ประจำ ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน ถึง กรุง สตอคโฮม คือ แอดมิแรลอาสเนียฟ ๑ ปรินส์ ออโบลินสะกี ๑ ปรินส์ ดอลโกรูกี ๑ เคานต์ เชอร์ เมชีฟ ๑ เปน ๔ นาย กับ โปรดเกล้า ฯ ทรงเพิ่ม แอดมิราลโลเม็น (Lomen) ซึ่ง เปน แอดมิราล ทรง ไว้ วาง พระราช หฤไทย แล เปน ผู้ ประจำ ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอใน เวลา เสด็จ ประพาศ ทาง ทะเล นั้น ให้ มา ประจำ รับ ราชการ แล ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ถึง กรุง สะตอคโฮม อีก นาย ๑ แล มี แอดมิราลมคารอฟผู้ ซึ่ง จะ ไป กรุง สะตอกโฮม แล้ว จะ เดิน ทาง ต่อไป ทาง ไซบีเรีย ฝ่าย เหนือ อีก นาย ๑

เมื่อ เวลา พระมหากระษัตร ทั้ง สอง พระองค์ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ลง สู่ เรือ แล้ว เจ้า พนักงาน ชักธง ราชะ ของ กรุง สยาม ขึ้น ปลาย เสา ท้าย

พอ เวลา บ่าย ๔ โมง เรือ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ออกจาก ท่า พระราชวัง ปีเตอฮฟ มี เรือ ยอช ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ชื่อแปล ว่า ฤก ศร เปน เรือ ที่ นั่ง รอง ตาม มา อีก ลำ ๑ พอ พ้น ท่า มา ประมาณ ๕ เส้น เจ้า พนักงาน ปืน ใหญ่ ณะ ท่ายิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ แล เรือ ยอชสะเร็บเวนนา ซึ่ง เปน เรือ ของ เอมเปรสพระราชมารดาก็ ยิง ปืนใหญ่ ถวายคำนับ วันนี้เปนวัน อากาศ สว่าง ดี ไม่ มี คลื่น มา ทาง ๔๕ นาที ถึง ท้าย เกาะ ครอน สตาด (Cronstadt) ซึ่ง เปน ด่าน ที่ ตั้ง กอง ทหาร เรือ ของ กรุง รัสเซีย ป้อม เสนต์ ปอล ป้อม มิลูชิน ป้อมเสมเทาเลออด์ ป้อม ใหม่ ป้อม ได้ รวม ๕ ป้อม กับเรือรบ ของ กรุง รัสเซีย ๒ ลำ ๆ หนึ่ง ชื่อ รอส เสีย เปน เรือ ๔ ปล่อง ๓ เสา ยาว ๔๘๐ ฟิต กว้าง ๖๘ ฟิต กำลัง ๑๒๑๙๕ ตัน เปน เรือ ขนาด ใหญ่ ที่ สุด ใน หมู่ เรือรบ ของ กรุง รัสเซีย พร้อม กัน ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ แล บรรดาเรือ ทั้งหลาย ซึ่ง มี อยู่ ณะเกาะ ครอน สตาด ชักธง อัน งาม ขึ้น เสา ไสว ถวายคำ นับ พอ เวลา บ่าย ๔ โมง ๕๐ นาที เรือ พระ ที่นั่ง ถึง น่าเกาะ ครอนสะตาด ทอด สมอ เดิม สมเด็จ พระ เจ้าแอมเปรอ โปรด ให้จัด การ รับ เสด็จ ที่ ครอนสตาด แต่ เพราะ ฝน ตก มาก ใน เวลา วาน นี้ การ ซึ่ง จัด นั้น เปียก แล ถนน ใน ที่ นั้น เปื้อน เปรอะ จึ่ง ได้ งด การ ที่ จะ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ครอน สตาด เสีย สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ เชิญ เสด็จพระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ลง จาก เรือ พระ ที่นั่ง อาเล็ก แซนดะเรีย พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ลง เรือ พระ ที่นั่ง กลไฟ เล็ก ซึ่ง เปน เรือ อัน งาม ใน เรือ ล้วน เปน เครื่อง นิก เกอ นั้น ไป ยัง เรือ กลไฟ ชื่อ สะแตน ดาด ซึ่ง เปน เรือ ยอช

ขนาด ใหญ่ สอง ปล่อง สาม เสา ๔๕๐๐ ตัน เศษ เรือ พระ ที่นั่ง ลำ นี้ สร้าง ขึ้น ใน กรุง รัสเซีย ทั้ง สิ้น เปน เรือ คู่ กับ เรือ กลไฟ โปลาสะตา ซึ่ง สร้าง ในกรุง เดนมารค ก่อน เรือ พระ ที่นั่ง ลำ นี้ เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง เรือ สะแตนดาด นาย เรือ รับ เสด็จ พระราชดำเนิน ทหาร แตร เป่า แตร สรรเสริญ พระบารมี เจ้าพนักงาน ชักธง ราชะกรุง สยาม ขึ้น ณะ เสา กลาง พระมหา กระษัตร ทั้ง สอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน ตรวจ แถว ทหาร เรือ ใน เรือ นั้น ตาม ประเพณี แล้ว สมเด็จ พระเจ้า แอมะเปรอ ทูลเชิญ แล นำ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทอด พระเนตร ห้อง ใน เรือ สะแตนดาด ซึ่ง งาม ดี นั้น แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ โต๊ะเสวย พระสุธารศ แล เครื่อง ว่าง ใน เรือ กล ไฟ สะแตน ดาด พร้อม ด้วย เจ้า นายแลข้า ราชการ เปน ที่ ทรง พระ สำราญ จน เวลา ๑ ทุ่ม จึ่ง ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ จาก เรือ สะแตน ดาด มา ยัง เรือ กล ไฟ ชื่อ โปลา สะตา ซึ่ง เปน เรือ พระ ที่นั่ง ยอช ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ จัด ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน นั้น เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง เรือ แล้ว สมเด็จ พระ เจ้าแอมเปรอ ทูลเชิญ แล นำเสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ห้อง ที่ ประทับและ ห้อง ทั้ง หลาย ใน เรือ พระ ที่นั่ง ซึ่ง จัด ทำด้วย ฝีมือ ช่าง อย่าง ดี เปน อัน งามเต็ม ที่ เมื่อได้ ทอด พระเนตร เสร็จ แล้ว พระ มหากระษัตรย ทั้ง ๒ พระองค์ ทรง พระ อาไลย ใน การ ที่จะ ต้อง เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก กัน ไป นั้น เปน อันมาก โดย อาการ ที่ ปรากฏ เห็น ได้ ถนัด ทั้ง สอง พระองค์ จึ่ง ได้ ทรง ประทับ สั่ง สนทนา อยู่ อีก ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง พอ ได้ เวลา จำเปน จำ พระ ไทย จะต้อง ทูลลา จึ่ง ต่าง พระองค์ ได้ ทรง ทูลลา ทรง กอดรัด จุมพิต และ มี พระ ราช ดำรัส สั่ง เสีย เปน อะเนก ประการ แล้ว เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย

สยาม จึ่ง ได้ กราบ ถวาย บังคมลา สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย แล เจ้า นาย ข้า ราชการ ฝ่าย รัสเซีย จึ่ง ได้ กราบ ถวาย บัง คมลา พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล พระยาสุริยานุวัตร ราชทูต สยาม กรุง ปารีศ ได้ กราบ ถวาย บังคม ลา ด้วย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน มาส่ง สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ ถึง บัน ได จะ ลง เรือ พระ ที่ นั่ง ความ ที่ พระ มหา กระษัตรย์ ทั้ง สอง ทรงพระอาไลยรักใคร่ แห่ง กัน แลกัน เปนฉัน พระเชฐา แลพระ อนุชา ใน พระราชวงษ์ เดียว กัน เวลา ที่ จำ จาก ยาก ที่ จะปลด ปลิด พระองค์ ให้ จาก กัน ไป ได้ เวลา ที่ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ เสด็จ ลงเรือ พระที่นั่ง กันเชียง แล้ว ยัง ทรง มี พระราช ดำรัส สั่ง เสีย และ ถวาย พระพร ให้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระราช สำราญ ใน ระยะทาง พอ เรือ พระ ที่ นั่ง กันเชียง ถึง เรือ พระที่นั่ง อาเล็กแซนดะเรีย ๆ ใช้ จักร ออก จากครอน สตาด กลับ ไป เมือง ปีเตอฮ์ฟ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ กรุง รัสเซีย ยัง ให้ ชัก ธง เครื่อง หมาย ถวาย พระพร ให้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระราช สำราญ ใน ระยะทาง อีก ครั้ง หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว โปรด เกล้า ๆ ให้ นาย เรือ พระ ที่นั่ง โปลา สะตา ชักธง ขึ้น เสา หมาย ความ ตอบ ขอบ พระราช หฤไทย

เรือ พระ ที่ นั่ง โปลา สะตา ยัง ทอด สมอ จอด อยู่ น่า เกาะ ครอน สตาด จน เวลา ๒ ทุ่ม พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ เสวย พระกระยาหาร เย็น พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ใน ห้อง สะลูน ใหญ่ ท้าย เรือ พระ ที่ นั่ง ครั้นเวลา ๔ ทุ่ม เรือ พระ ที่นั่ง โปลา สะตา ถอน สมอ ใช้ จักร ออก จาก น่า ท่า เกาะ ครอน สตาด ใช้ จักร มา ทาง ตวันตก ใน ทะเล อ่าว ฟินแลนด์ เรือ พระ ที่นั่ง โปลา สะตา ลำนี้ เปน เรือ ยอช สำหรับ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ

กรุง รัสเซีย เสด็จ ประพาศ ทะเล เปน เรือ ๒ ปล่อง ๓ เสา จักร ท้าย ขนาด ๔๐๐๐ ตัน ยาว ๓๕๘ ฟิต กว้าง ๔๖ ฟิต นายเรือ ชื่อ บารอน สะแตกเคลเบิค มี ออฟฟิดเซอ ๒๑ คน คน ใน เรือ ๓๗๖ คน รวม ทั้ง สิ้น มี เจ้า พนักงาน สำหรับ เรือ ๓๙๗ คน

วัน ที่ ๑๒ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เรือ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ครั้น เวลา เที่ยง นาย เรือ คำนวน ดวง อาทิตย ได้ แล ติจุดเหนือ ๕๙ ดิกรี ๔๑ มินิต ลองติจุด ตวัน ออก ๒๔ ดิกรี ๒๔ มินิต ๓๐ สิกันด์ ด้วย เดชะ พระบารมี คลื่น ลม เงียบ สงบ น้ำ ใน ทะเล เรียบ ดัง แม่ น้ำ เปน อัศจรรย์ ด้วย ทะเล เหล่า นี้ เปน ที่ ร้าย มิ ใคร่ จะมี เวลา สงบ อย่าง นี้ เวลา ย่ำ ค่ำ เรือ พระ ที่นั่ง ออก ถึง ทะเล ลึก เรียก ว่า ทะเล บอล์ะติก

ครั้น เวลา ทุ่ม ครึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ประทับ เสวย พระ กระยาหาร เย็น พร้อม ด้วย เจ้านาย แล ข้าราชการ ครั้น ถึง เวลา เลี้ยง ของหวาน แอดมิราลอา เสเนียฟ ยืนขึ้น กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ใน นาม ของ บรรดา ข้าราชการ กรุง รัสเซีย ซึ่ง ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน ว่า

ขอ เดชะ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ปก เกล้า ฯ

วัน นี้ เปน วันที่ สุด ซึ่ง ได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ได้ อยู่ ในทะเล รัสเซีย ซึ่ง เปน อาณาเขตร ของ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย เปน วัน ที่ ทำ ให้ ข้าพระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย มี ความ เสีย ใจ เปน ล้น เกล้า ฯ ใน การ ที่ ได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท เสด็จ พระราช ดำ เนิน พ้น จาก ไป มี สิ่ง ที่ ชื่น ใจ อยู่ อย่าง เดียว แต่ ที่ ยัง มี ความ หวัง ใจ ว่า ใน ภาย น่า ได้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท จะ ได้ เสด็จ พระราชดำเนิน มา ใน เมือง ของ ข้า พระพุทธเจ้า อีก ครั้ง หนึ่ง เพื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน มาเยี่ยม เยียน สมเด็จ พระเจ้าเอมเปรอ เพราะ สมเด็จ

พระเจ้าเอมเปรอ ได้ ทรง ถือ ว่า ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท เปน พระ สหาย อัน สนิท ข้าพระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย ผู้ ซึ่ง ได้ รับ เกียรติยศ รับ ราชการ ใกล้ เคียง ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท รู้ สึก แล มี ความ ถือ ตน ว่า ได้ มี โอกาศ ทราบ เกล้า ฯ พระราช อัทยาไศรย อัน ประเสริฐ แล พระมหา กรุณา ของ พระมหา กระษัตริย์ กรุง สยาม ผู้ ได้ ทรง ทนุ บำรุง บ้าน เมืองแล อาณา ประชา ราษฎร ให้ เจริญ ยิ่ง ขึ้น แล้ว นั้น

ข้า พระพุทธเจ้า ผู้ เปน กระลาสี อัน มี อายุ พร้อม ด้วย ข้า ราชการ ทหาร เรือ มิตร ของ ข้า พระพุทธเจ้า แล บันดา ข้า ราชการ ทั้งหลาย ขอ รับ พระราชทาน พระ บรมราชวโรกาศ ดื่ม ถวาย ไชยมงคล ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช แล พระ บรมราชวงษ กรุง สยาม ผู้ ที่ นั่ง ณ โต๊ะ ได้ ดื่ม ถวาย ไชยมงคล พร้อม กัน แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช ดำรัส ตอบ ว่า

ท่าน ผู้ ดี ทั้ง หลาย

เรา รู้ สึก เปน อย่าง ยิ่ง ใน ถ้อย คำ ของ แอด มิราล อาเสเนียฟ ซึ่ง ได้ กล่าว ถ้อย คำเกิน กว่า เรา ควร ได้ รับ ใน ขณะ ดื่ม ให้ พร เรา นั้น

เรา มี ความ ยิน ดี ใน กิจ ที่ แอด มิราล อาเสเนียฟ , ได้ ทำ ให้ แก่ เรา โดย สามารถ แล จง รัก ภักดี เรา มี ความ ขอบ ใจ เปน อัน มาก อนึ่งเรา พอ ใจ ใน การ ที่ ข้า ราชการ กรุง รัสเซีย ทั้ง หลาย ได้ เปน ธุระ แก่ เรา โดย เต็ม ใจ ใน เวลา เรา เดิน ทาง อยู่ ใน กรุง รัสเซีย นั้น ด้วย , ข้า ราชการ เหล่า นั้น ได้ มีความ จง รัก ภักดี แก่ เรา แล ได้ ทำ โดย เต็ม กำลัง จะ ให้ เรา มี ความ ศุข สบาย ใน เวลา เดิน ทาง เรา เปน แต่ เพื่อน ของ สมเด็จ พระเจ้า แอมเปรอ ผู้ หนึ่ง แต่ เรา ได้ สังเกตุ เห็น ข้า ราชการ ใน เรือ ลำ นี้ ได้ เปน ธุระ แก่ เรา

โดยเต็ม ที่ เพื่อให้ ได้ ตามพระ บรมราช ประสงค์ ของ สมเด็จ พระเจ้าเอมเปรอ เรา มี ความ ยิน ดี แล ขอบ ใจ ท่าน ทั้ง หลาย เปน อัน มาก ที่ได้ ช่วยเหลือ เกื้อ หนุน เรา นั้น เรา ขอ ดื่ม ให้ พร กรม ทหาร เรือ แล กรม ทหารบก ของ กรุง รัสเซีย ภอ ดื่ม ให้ พร แล้ว มี พระราช ดำรัส ต่อ ไป ว่า ท่าน ผู้ ดี ทั้ง หลาย

แอด มิราล อาเลเซียฟ ได้ กล่าว ว่า เรา กำลัง ออก ไป จาก พระราช อาณา เขตร กรุง รัสเซีย เวลา วาน นี้ เรา ได้ เสีย ใจ เปน อย่าง ยิ่ง ที่ จำจาก สมเด็จ พระเจ้า แอม เปรอ วัน นี้ เรา ยิ่ง มี ความ เสีย ใจ มาก นัก อีก ที่ เรา จะ ต้อง ไป พ้น จาก พระราช อาณา เขตร สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ผู้ เปน สหาย อัน สนิท แล ซื่อ สัจ ของ เรา ทั้ง เปน ผู้ ทรง พระ ธุระ แก่ ตัว เรา แล กิจการ ใน บ้าน เมือง เรา ด้วย

ท่าน ผู้ ดี ทั้ง หลาย ข้า พเจ้า รู้ สึก ว่า การ ทั้ง ปวง ที่ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ ได้ ทำ ให้ แก่ เรา ใน การ รับ เรา นั้น โดย เต็ม พระราช หฤทัย แล มา จาก ดวง พระราช หฤทัย แท้ เรา ขอ ยก ถ้วย ของ เรา ดื่ม ถวาย พระพร สมเด็จ พระเจ้า เอมเปรอ เอมเปรส พระอรรคมเหษี แล พระ บรมราชวงษ เปน เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร ใน เรือ

เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ใน ประเทศ นี้ ระดู นี้ ไม่ มี มืด ค่ำ อย่าง เมืองเรา เวลา ยาม ๑ ยัง มี แดด เวลา ๕ ทุ่ม มัว ขมุก ขมัว พอ จำหน้า กัน ไม่ ได้ มัวอยู่ จน ราว ๗ ทุ่ม แล้ว ก็ สว่าง แจ้ง คล้าย กลาง วัน

วัน ที่ ๑๓ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา รุ่ง เช้า พบ เรือ อาเซีย ซึ่ง เปน เรือ ยอชแกรนด์ดุค วะละ ดิเมีย กลับ จาก กรุง สตอค โฮม เรือ อาเซีย ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ เรือ พระ ที่ นั่ง ยิง รับ ตอบ แต่ รุ่ง สว่าง

มา เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร มา ใน ช่อง ทะเล ชาย ฝั่ง สวิเดน มี เกาะ เล็ก ใหญ่ ซึ่ง มี ภูเขาต่ำ ๆ มี ต้น ไม้ ปก คลุม ร่ม คลึ้ม บ้าง เปน ท้อง ทุ่ง หญ้า บ้าง มี บ้านเรือน ตั้ง อยู่ ราย ๆ หลังย่อม ๆ ทำงดงามเปนเรือนไม้โดยมาก ตาม ช่อง ซึ่ง เรือ พระ ที่ นั่ง เดิน ไป นั้น กว้าง บ้างแคบ บ้าง น้ำนิ่งสนิท เหมือน เรือ แล่น ไป ใน กลาง สวน งาม เพลิด เพลิน ยิ่ง นัก เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา จน เวลาเช้า ๓ โมงเศษ พบ เรือ กลไฟ ชักธง ราช ทูต สยาม ซึ่ง พระยา นนทบุรี ราช ทูต สยาม กรุง เบอลิน เจ้า น่า ที่ จัด การ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ใน กรุง สวิเดน แล นอเว มา ใน เรือ นั้น พอ เวลา เช้า ๔ โมง ถึง ช่องแคบ หว่างเขาเปน ที่ มี ป้อม ของ กรุงสะตอคโฮม ทั้งสอง ฟากช่อง ป้อม เรียก ชื่อ ว่า ออสคา ฟะเรค เดอริกแชค เชิง ป้อม ข้าง ขวา มือ มี ทหาร ประมาณ ๓๐๐ คน ยืน แถว ถวาย คำนับ แล มี ทหาร แตร เป่า แตร สรรเสริญ พระ บารมี ทหาร แบ ตะรี บน ป้อม สอง ป้อม ยิง ปื่น ใหญ่ ถวาย คำนับ ป้อม ละ ๒๑ นัด แล ป้อม ๑ ยิง ปื่น คำนับ ราช ทูต สยาม ๑๙ นัด เรือ พระ ที่ นั่ง โปลาสะตา ยิง ปื่น ใหญ่ รับ คำนับ ป้อม ทั้ง ๒ แล ยิง รับ คำนับ แทน ราช ทูต ๑๙ นัด

พอ พ้น ป้อม มาแล้ว เรือ พระ ที่ นั่ง รอ รับ พระยา นนท บุรี ๆ กับ มิสเตอร์ ยอนซัน กงสุล เยเนราล สยาม กรุงสะตอคโฮม กับ มิสเตอร์ เฮนรีลอฟตัสล่าม ใน ที่ ว่า การ ทูต สยาม กรุง เบอลินได้ เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท เรือ พระที่นั่ง ใช้ จักร ค่อย ๆ ต่อ มา เวลาเช้า ๕ โมง ถึง ท้าย กรุง สะตอค โฮม ป้อม แบ ตะรี ที่ เกาะ สะ เคบ สะ ฮอลเมน แล ป้อม ตรง น่า พระราชวัง ข้ามใน เมือง ยิง ปื่น ใหญ่ ถวาย คำ นับ , บรรดา เรือ ใหญ่ ๆ แล ที่ ว่า การ ใน กรุง สะตอค โฮม ชัก ธง ช้าง แล ธง สี ต่าง ๆ ถวาย คำนับ เปน พระ เกียรติยศ

เรือ พระ ที่นั่ง โปลา สะตา มา ทอด สมอ ที่ น่า เกาะ สะเคบ สะฮอล แมน น่า กรุง สะตอค โฮม สมเด็จ พระเจ้า ลูกยา เธอ เจ้าฟ้า บริพัตร สุขุมพันธ์ ซึ่ง เสด็จ มา ผาก กรุง เยระมัน พร้อม ด้วย กับ ตัน ปสะเก พระ อภิบาล ฝ่าย ทหาร เสด็จ มา เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท บน เรือ พระ ที่นั่ง พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช หฤทัย ยินดี ทรง กอด รัด แล จุมพิต พระ ปราง สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ โดย ทรง พระ มหา กรุณา ที่ ได้ จาก ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท มา นาน แล้ว

พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่าง จอม พลประดับ ตรา เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ สะละพีม เซนออลัฟ พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช สมเด็จ พระเจ้า ลูกยา เธอ พระ เจ้า ลูกยาเธอ แล พระ เจ้า น้อง ยาเธอ แล บรรดา ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สยาม แล ฝ่าย กรุง รัสเซีย ที่ ตาม มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน ล้วน แต่ง พระองค์ แล แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ ตรา เครื่องราช อิศริยาภรณ์ โปรด เกล้า ฯ ให้ ช่างฉายรูป ฉายพระบรม รูป พร้อม ด้วย เจ้า นายแล ข้า ราชการ ทั้ง สอง ฝ่าย เพื่อ ได้ เปน ที่ ระฦก ใน การ ที่ เสด็จ พระ ราชดำเนินมา ใน เรือ โปลา สะตา นั้น

ประมาณ ๒๐ นาที เห็น เรือ พระ ที่นั่ง สมเด็จ พระเจ้าแผ่น ดิน สะวิ เดน แลนอระ เวออกจาก ท่า มาสู่ เรือ พระ ที่นั่ง เปน เรือโบดขนาดใหญ่ อย่างโบราณ ชื่อ ว่า วาสะออเดน ยาว สัก ๑๐ วา กำลัง กว้างสัก ๕ ศอกเปนเรือ พระ ที่นั่ง สำหรับ ใช้ ในการ พระราช พิธี มี เก๋ง ค่อน ข้าง ตอน ท้าย มีลวด ลาย ทอง อัน งาม หลัง เก๋ง เปน รูป มงกุฎ ของ กรุง สะวิเดน ปิดทอง มี ฝี พาย แต่ง ตัวเสื้อ ผ้า ขาว อย่าง กระ ลาสี กรม ทหาร เรือ กรุงเทพ ฯ ๑๔ คน ตอน ท้าย ต่อ เก๋ง มี ที่นั่ง ได้ พอ ข้างละ ๖ คน พอ เห็น เรือ พระ ที่ นั่ง

ของ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเวมา พวก เจ้า พนักงาน ประจำ เรือ มี กับตัน เปน ประธาน ยืน เรียง แถว ต้น บันได ฝ่าย ริม เรือ ข้าราชการ ฝ่าย กรุง สยาม แล ฝ่าย รัสเซีย ยืน เรียง แถว ตอน ใน ตาม บันดา ศักดิ เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท อยู่ พร้อม พรั่ง คอย รับ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว

พอ เรือ พระ ที่ นั่ง พระเจ้า แผ่นดิน สะวิเดน แล นอรเว ถึง ปลาย บันได ริม เรือ กลไฟ โปลิาสะตา กับตัน ลง ไป รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว ทรง พระนาม ว่า ออสคา ที่ ๒ ทรงเครื่องเต็มยศ อย่าง จอม พล ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น เรือ พระ ที่ นั่ง โปลาสะตา พร้อม ด้วย พระโอรส สี่ พระองค์ คือ ฮิสรอย แอลไฮเนส ปรินน์ กุสะตัฟ ดุกออฟเวิมแลนด์ (Prince Gustaf, Duke of Wermland) ซึ่ง เปน พระรัชทา ยาท ๑ ปรินสน์ ออสะคา แบระดอต (Prince Oscar Bernadotte) ๑ ฮิสรอยแอลไฮเนสปรินสคาล ดุกออฟ เวสะเตอเยอ แลนด์ (Prince Karl, Duke of Westergotland) ๑ ฮิสรอย แอลไฮเนส ปริน ออเซน ดุกออฟ เนริเก (Prince Eugen, Duke of Nerike) ๑ กับ ข้าราชการ ซึ่ง จะ ได้ กราบ ทูล ต่อ ไป อีก ๖ นาย แต่ง พระองค์ แล แต่ง ตัว เต็ม ยศ ประดับ ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ทั้ง สิ้น

เมื่อ ขึ้น ถึง บน เรือ พระ ที่ นั่ง ซึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว คอย รับ อยู่ นั้น พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระองค์ ต่าง ถวาย คำนับ กอด รัด แล จุมพิต ตาม ขัติยราช ประเพณี แล้ว สมเด็จ พระเจ้า แผ่นดินกรุงสะวิเดน แล นอรเว ทรง นำ พระราช โอรส ทั้ง ๔ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง นำ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช

สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า บริพัตร สุขุมพันธ์ พระเจ้า น้อง ยาเธอ ทั้งสองพระองค์ แล พระเจ้าลูกยาเธอ เฝ้า พระเจ้า แผ่นดิน กรุงสะวิเดนแลนอรเว

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูล เชิญ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประทับ ณะห้อง รับแขก ใน เรือ พระ ที่ นั่ง ต่าง มี พระราช ดำรัส ไต่ ถาม ความ ทุกข์ สุข และ ระยะทาง ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา นั้น ได้ ประมาณ ๑๐ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ ออก มา ณดาดฟ้า ชั้น บน พระเจ้า แผ่นดิน สะวิเดน แล นอรเว ทรง นำ เคานต์ ฟอน โรเสน (C. G. Von Rosen) จางวาง กรมวัง ๑ แอดมิราลคลิ่นแบก (Klintberg) ๑ เลบ เตอแนน เคอแนน เดอเวี่ยะรกิน ๑ กับตันเอง สตรอม ๑ รวม ๔ นาย ซึ่ง เปน ข้า ราช การ กรุง สะวิเดน ประจำ รับ ราชการ ใน เวลา ประทับ อยู่ ใน กรุง สตอคโฮม เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง นำ ข้าราชการ ฝ่าย สยาม ซึ่ง ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิน ในขบวน ทูต แล ข้าราชการ ฝ่าย กรุง รัสเซีย ซึ่งมา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน นั้น เฝ้า พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว ต่าง พระองค์ มี พระราช ดำรัส ทักทาย ปราไสย ด้วย ข้าราชการ ตาม สมควร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ทั้ง ๒ พระองค์ ลง สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง วาสะออ เดน พร้อม ด้วย พระ บรม วงษานุวงษ์ ทั้งสอง ฝ่าย พอ เรือ พระ ที่ นั่งเคลื่อน จาก เรือ โปลาสะตา ๆ และ ป้อม ใน เมือง ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ เปน พระเกียรติยศ พอ เรือ พระ ที่ นั่ง เทียบ ท่า ลอ กาด (Logard) พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ท่า ก่อน คอย รับ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน พอ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ขึ้น สู่ ท่า พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว ทูล ต้อน รับเสด็จ

พระราช ดำเนิน ถึง กรุง ส่ะตอคโฮ่ม แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ ทรง กอด รัด แล จุมพิต อีก ครั้ง หนึ่ง พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง ซุ้ม ใบไม้ อัน งาม ซึ่ง ปลูก รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน แล ตก แต่ง ด้วย ธง สี ต่าง ๆ มี ธง ช้าง แล ธง กรุง สะวิเดน แล นอรเวปัก อยู่ เป็น ประธาน นั้น แล้ว พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว ทรง นำ บารอน ตาม ผู้ สำเร็จ ราชการ ใน เมือง สะตอคโฮ่ม ๑ บารอน ฟอน เอสเสน ๑ แกรน มาเซน ดูโร ยวม ๑ เยเนราล เคานต์ สักเกอ แบค สมุห ราช องค รักษ์ ๑ กับ ข้าราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย ทหาร พลเรือน อีก หลาย นาย เฝ้า ทูล ลออ ธุลี พระบาท

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ตรวจ แถว ทหาร กอง รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน ประดับ พระเกียรติยศ พร้อม ด้วย พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว แล้ว ทั้งสอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ รถ พระ ที่ นั่ง มา ยัง พระราชวัง

ตาม ทาง มี พล เมือง มา ชม พระบารมี แน่น ทั้ง ที่ ท่า ตลอด ทาง ถึง พระ ราชวัง แล มี ทหาร ยืน แถว ราย ทาง ตลอด

เมื่อ รถ พระ ที่ นั่ง ถึง พระ ทวาร วัง พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง จาก รถ พระ ที่ นั่ง ก่อน คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พอ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ลง จาก รถ พระ ที่ นั่ง ทูล ต้อน รับ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง พระราชวัง

ที่ พระ ทวาร วัง มี เคานต์ ฟอนโรเสน (A. Von Rosen) ผู้สำเร็จ ราชการ กรมวัง กับ ฟอน เซลสิง เจ้าพนักงาน ราช พิธี คอย รับเสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่

พระ มหา กระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น สู่ พระราชวัง

เคานต์ ฟอนโรเสน แล ฟอน เซตสิง นำ เสด็จ พระราช ดำเนิน เมื่อ ขึ้น มา ถึง น่า ห้อง ชั้น บน ซึ่ง จัด เปน ห้อง รับ แขก ของ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว นั้น ปรินสเสส วิกตอ เรีย พระ ชายา ของ พระรัชทายาท ๑ ดัชเชช ดาราแน ๑ กับ นาง ก่านัล ประดับ พระเกียรติยศ พระ มเหษี แล ปรินส์ เสส วิก ตอเรีย อีก ๕ คน คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สวิเดน แล นอรเว จึ่ง ได้ ทรง นำ ปรินส์ เสส วิกตอ เรีย ดัชเชช ดาดาแน แล นาง ก่านัล ทั้ง ๕ คน เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง นำ สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช แล เจ้า นาย ฝ่าย สยาม เฝ้า ปรินส์ เสส วิกตอ เรีย ด้วย

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ มี พระราช ปฏิสันฐาน ด้วย พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว ประมาณ ครู่ หนึ่ง แล้ว พระเจ้า แผ่นดิน กรุงสะวิเดน แล นอรเว ทรงนำให้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จพระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร ที่ ประทับ ซึ่ง จัด ไว้ โปรด ให้ ปรินส์ ออสคาร บันนา ดอต แล ปรินส์ เออยิน อยู่ ประจำ สำหรับ ดู แล ที่ จะ จัด ทั้งปวง ให้ ต้อง ตาม พระราช ประสงค์ เสร็จ แล้ว จึ่ง ทูลลา เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ พร้อม ด้วย เจ้า นาย ฝ่าย กรุง สะวิเดน

ประมาณ ๑๕ นา ที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล เจ้า นาย ฝ่าย สยาม แล ปรินส์ ออสคาร เออ ยิน เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป เยี่ยม ตอบ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว ณะ ห้อง ที่ ประทับ

เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน ถึง พระ ทวาร ห้อง ที่ ประทับ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว ทูลต้อน รับ เชิญ เสด็จพระราชดำเนิน แล ถวายสายสร้อย

สำหรับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ สรพิ่ม พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พระราชทาน เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรม ราช วงษ์ แก่ พระราช โอรสา ของ พระเจ้า แผ่นดิน ทั้ง ๔ พระองค์ พระเจ้า แผ่นดิน ก็ พระราชทาน เครื่อง ราช อิศริยา ภรณ์ สรพิ่ม แล เซน ออลัฟ แก่ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช สมเด็จ พระเจ้าลูก ยาเธอ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระเจ้า น้อง ยาเธอ ทุก พระองค์ แล้ว จึ่ง เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน เข้า ไป ใน ห้อง ใน ซึ่ง เจ้า หญิง วิกตอเรีย อัน เปน พระชายา ของ มกุฎ ราช กุมาร แล ปรินส์ ออฟ อันฮอลต์ ซึ่ง เปน พระญาติ วงษ์ อัน เสด็จ มา เยี่ยม กรุง สะตอคโฮล์ม ใน เวลา นั้น แล มี นาง กำนัล ของ พระอรรค มเหษี แล มกุฎ ราช กุมารี เฝ้า อยู่ ใน ที่ นั้น ประมาณ ๔ นาง ๕ นาง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ประทับ อยู่ พอ สมควร แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ ยัง ห้อง ที่ ประทับ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ประทับ มี พระราช ดำรัส สั่ง สนทนา ด้วย พระเจ้า แผ่นดิน กรุงสะวิเดน แลนอรเว ประมาณ กึ่ง ชั่วโมง จึ่งได้ ทูลลา เสด็จ พระราชดำเนิน กลับ มา ยัง ห้อง ที่ ประทับ

ครั้น เวลา บ่าย ๑ โมง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสวย พระกระยา หาร กลาง วัน ใน ห้อง ที่ ประทับ พร้อม ด้วย ปรินส์ บันนาดอตแล เฮอยีน

ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมงเศษ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว เสด็จ พระราชดำเนิน มา ยัง ห้อง ที่ พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ ทูลเชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร โรง เอกสะบิชัน , ซึ่ง เรียก ว่า เยเนราล อาตแอนด์ อิน ดัสะตริ เอกสะบิชัน คฤษต ศักราช ๑๘๙๗ นั้น พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว , เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว โดย รถ พระ ที่ นั่ง สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล พระ บรม วงษา นุวงษ์ ทั้ง ฝ่าย สยาม แล ฝ่าย สะวิเดน กับ ข้าราชการ ตาม

เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง ที่ ตำบลสะกันเสน (Skansen) ซึ่ง โรง เอกสะหิบิชัน ตั้ง นั้น . พระ มหา กระษัตริย์ ทั้งสอง พระองค์ เสด็จ พระราช ดำเนิน ทอด พระเนตร โรง อินดัสะ ตรี มี การ ช่าง ต่าง ๆ มี ห้อง ของ กรุง รัสเซีย กรุง เดนหมาก ห้อง ของ กรุง สะวิเดน แล นอรเว โรง อาต คือ การ วิชาต่าง ๆ โรง เมชีนเมรี คือ เครื่อง จักร ต่าง ๆ เมื่อ เสด็จ ทอด พระเนตร ห้อง เครื่อง เหล็ก ของ กรุง สะวิเดน พระเจ้า แผ่นดิน ได้ นำ ดาบ ๒ กม อย่าง โบราณ คร่ำ ทอง ถวาย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เล่ม หนึ่ง โดย ถ้อย คำ อัน ไพเราะห์ พอ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ถึง โรง หนึ่ง เรียก ว่า สะตอค โฮม ซิติ แปป เวล เลียน พบ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง เบลเยี่ยม ทรง พระนาม ว่า เลียว โปลด์ ที่ ๒ ซึ่ง เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ทอด พระเนตร เอก สะหิบิ ชัน พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว ทรง นำ ให้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว กับ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง เบลเยี่ยม ทรง รู้ จัก แล้ว ต่าง พระองค์ มี พระราช ดำรัส ทัก ทาย ปราไสย ตาม ขัติย ราช ประเพณี แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย พระเจ้าแผ่นดิน สะวิเดน นอรเว ต่อ ไป ทอด พระเนตร เรือ รบ ชื่อ ออ เนน ซึ่ง เปน เรือ เล็ก แต่ครั้ง พระเจ้า แผ่นดิน สะวิเดน พระองค์ นี้ แรก เปน ทหาร เรือ ซึ่ง จอด อยู่ ยัง ท่า แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ทอด พระเนตร โรง แสดง ของ ทหาร บก แล ทหาร เรือ แล้ว พอ ได้ เวลา พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว เสด็จ กลับ พระราชวัง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย ปรินซ์ บัมนา คอต โดย เรือ กลไฟ น้อย เบ่น ไปร เวต มิ ได้ ยก ธง ราชะ ด้วย เหตุ ว่า พระเจ้า แผ่นดิน เบล เยี่ยม เสด็จ มา กรุง สะตอค โฮมครั้ง นี้ เปน แต่ การ ไปร เวต อิน คอก นิ โต แต่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว หยาก จะ ทรง แสดง ความ นับ ถือ แล ทาง พระราชไมตรี

จึ่ง ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง ไป เยี่ยม ถึง เรือ พระ ที่ นั่ง พระเจ้า แผ่นดิน เบลเยี่ยม รับ เสด็จ เปน อันดี แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน คืน กลับ พระราชวัง

เวลา บ่าย ๓ โมง วันนี้ เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ซึ่ง เครื่อง ชำรุด แวะ แก้ ไข ใน ชาย ทะเล ประเทศ ฮอแลนด์ ดี แล้ว นั้น มา ถึง ได้ ทอด จอด อยู่ ใน อ่าว น่า กรุง สะตอค โฮม กับตัน คัมมิง นาย เรือ ได้ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ในเวลา ย่ำค่ำ

ครั้น เวลา ย่ำ ค่ำ ครึ่ง พระเจ้า กรุง เบลเยี่ยม เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้นไป เยี่ยมตอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ หัว ณะห้อง ที่ ประทับ แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิน พร้อม ด้วย พระเจ้าแผ่นดินเบลเยี่ยม แล เจ้า นาย ฝ่าย สยาม ไป ยัง ห้อง ที่ ประทับ พระเจ้า แผ่นดิน สะวิเดน นอรเว เสวย เวลา เย็น พร้อม ด้วย พระเจ้าแผ่นดิน แล เจ้า นาย ใน กรุง สะวิเดน นอรเว เปน อย่าง ใน พระราชวงษ์ เดียว กัน เฉพาะ มี แต่ เจ้า นาย ครั้น เสวย แล้ว เสด็จ ออก ไป ประทับ ณลาด ฟ้า เฉลียง พระ ที่ นั่ง ทอด พระเนตร ภูมิ ถาน บ้าน เมือง เพราะ ใน เวลา นั้น กรุง สะตอคโฮม เกือบ จะ ไม่ มี เวลา มืด แล้ว พระเจ้าแผ่นดิน เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย เจ้า นาย ทั้งปวง ไป ประทับ ใน ห้อง ทรง พระ อักษร ตรัส สั่งสนทนา กัน จน เวลา ๔ ทุ่ม เศษ จึ่ง ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง ห้อง ที่ ประทับ

ครั้น เวลา เกือบ ๕ ทุ่ม พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง นำ พระ บรม รูป ของ พระองค์ ท่าน ซึ่ง เปน รูป ครึ่ง พระองค์ หล่อ ด้วย ทองปรอนส์ มา ถวายขอ ให้ เปน ที่ ทรง ระลึก ใน การ ที่ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ยัง กรุง สตอคโฮม พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง รับ ไว้ โดย พระราช หฤทัย ยินดี แล มี

พระราชดำรัส ตอบขอบ พระราชหฤไทย พระเจ้า แผ่นดินกรุงสะวิเดนแลนอรเว ๆ ทูลลา เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ ไป ยัง ห้อง ที่ ประทับ

วัน ที่ ๑๔ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า ๕ โมงเศษ ปรินส์ บุ้นนา คอต มา รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระ บรม วงษานุวงษ์ แล ข้าราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ขบวน รถ ม้า พระ ที่ นั่ง จาก พระราชวัง ไป ที่ พิพิธภัณฑ์ เรียก ว่า เนเชอ เรล ฮิสะตอรี มิวเซียม ๆ นี้ ชั้น ล่าง มี เครื่อง ภาชนะ ใช้ สอย ของ คน โบราณ แต่ เมื่อ ยัง ใช้ ศิลา แล ทอง ปรอนส์ เปน ลำดับ มา จน ถึง เวลา ที่ ใช้ เหล็ก ชั้น บน มี เครื่อง ลาย คราม เปน ของ ยี่ ปุ่น ของ จีน แต่ ไม่ สู้ เก่า แล ดี นัก กับ มี ห้อง รูป ปั้น แล รูป ศิลา ต่าง ๆ ของ ใน พิพิธ ภัณฑ์ นี้ เปน ตาม ธรรมดา ที่ ได้ เห็น มา แล้ว ไม่ มี สิ่ง ใด แปลก ประหลาด นัก เมื่อ ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระราชดำเนินโดย ขบวนรถ ม้า พระ ที่ นั่ง ประพาศ ทางสวน แล หมู่ บ้าน คัสเสน ซึ่ง เปน ที่ มี สวน แล วะนะ อัน งาม ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ยัง โฮเตล หัสเสน แบคเคน ซึ่ง พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอรเว เชิญเสด็จพระราชดำเนิน ประทับ เสวยพระกระยาหาร กลางวัน

พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว คอย รับ เสด็จ พระราช ดำเนิน อยู่ ประทับ พัก สนทนา อยู่ ประมาณ กึ่ง ชั่ว โมง แล้ว เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิน พร้อม ด้วย พระ บรม วงษา นุวงษ์ แล ข้าราชการ ฝ่าย สยาม ประทับ โต๊ะ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน พอ ถึง เวลา เลี้ยง ของ หวาน พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แล นอรเว ทรง ยืน แล้ว ดื่ม ถวาย ไชย มงคล แด พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว แล สมเด็จ พระ บรม ราชินีนารถ กรุง สยาม

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระ ราชดำรัส ตอบ ถวาย ไชย มงคล พระ เจ้าแผ่นดิน พระ มเหษี กรุง สะวิเดน แลนอเว ต่อ นั้น มา พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ทรง ดื่ม พระ ราชทาน ไชย มงคล แด พระเจ้า น้อง ยาเธอ แล ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม บรรดา ซึ่ง นั่งโต๊ะรับ ประทาน นั้น เมื่อ เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร กลาง วัน แล้ว พระเจ้า แผ่น ดิน ทูล เชิญ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ประพาศ เอกสะ หิบิชัน พร้อม ด้วย พระ บรม วงษานุวงษ์แล ข้า ราชการ

พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน พร้อม ด้วย พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดนแลนอเว ประพาศ สวนของ เอกสะหิบิชั่น ที่ เรียกว่า หัสเสน ใกล้ กับโฮเตล ที่ เสวย กลาง วัน นั้น ซึ่ง เปนที่ เนิน แล้ว มีสวน ปลูกต้นไม้ งามดี เสด็จ พระราช ดำ เนิน ทอด พระ เนตร เรือนโบราณ ๒ หลัง แล้ว มา ประ ทับ ณะสนาม ทอด พระ เนตร ชาย หญิง แต่ง ตัว อย่าง ชาว บ้าน นอก ประเทศ สะวิ เดน เต้น รำ ประมาณ ครู่หนึ่ง แล้ว มา ทอด พระ เนตร กระท่อม ก่อ ด้วย หญ้า คล้าย กับ กระโจม เปน ตัว อย่าง กระท่อม ของ คน สะวิเดน ชาวเหนือ ซึ่ง เปน เมือง ที่ หนาว อา ไศรย์ อยู่ แล้ว มา ทอด พระ เนตร ใน สวนหนึ่งของ เอก สะ หิบิชัน ที่ ทำ เปน กรุง สตอค โฮม อย่าง เก่า โรง หนัง เชิดใน แสง ฉาย ไฟ ฟ้า เรียก ว่า ซินโนโมโตกราฟ เปนภาพ เรื่อง รับ เสด็จ พระราชดำเนิน เมื่อ เวลา ถึง ท่า น่า วัง กรุง สตอคโฮม แล้ว มา ทอด พระ เนตรโรง ที่ ทำ น้ำตาล ทราย ที่ บ่อ แร่ ถ่าน ศิลา ที่ ใช้ เครื่อง ไฟฟ้า ส่อง ร่าง กาย มนุษย์ แล เห็น กระ ดูก เส้น เอ็น ใน เนื้อ ได้ แล้ว มา ทอด พระ เนตร ที่ โรงใหญ่ ทำ เปน เขตร สะวิเดน ตอน เหนือ ซึ่ง เปน ที่ หนาว มี หิมะ เต็ม ไป ใน พื้น แผ่น ดิน

แล มี ฝูง เนื้อ อย่าง เรียกว่าเรนเดีย ทำ ดี มาก เปน ดัง จริง ควร น่า พิศวง บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ยัง พระ ราชวัง

ใน เวลา วัน นี้ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ กรุง สยาม แก่ ข้า ราชการ กรุง สะวิเดน บรรดา ได้ มา เกี่ยว ข้อง รับ ราชการ ใน การ เสด็จ พระ ราชดำเนิน แล พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง สะวิเดนแลนอเว ก็ ได้ พระ ราชทาน ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ แก่ พระ บรมวงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม บรรดา ได้ ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน

ครั้น เวลา จวน ๑ ทุ่ม ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สยาม แล ฝ่าย สะวิเดนแลนอเว พร้อม ด้วย อรรคราชทูต ต่าง ประเทศ ทั้งปวง บรรดา ได้ รับ เชิญ ประชุม นั่งโต๊ะ เลี้ยง เรียก ว่า กาลาดินเนอ ได้ แต่ง ตัว เต็ม ยศ แล ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ต่าง เมือง ตาม ที่ ได้ รับ พระ ราชทาน มา ประชุม พร้อม กัน ณะ ห้อง แดวเรียเกลเลอรี่ พูด จา ปราไส กัน พอ สมควร จน จวน เวลา โต๊ะ แล้ว พา กัน มา ยืน อยู่ ณะ ที่ โต๊ะ เลี้ยง อาหาร ตาม ราย ชื่อ ที่ นั่ง ของ ตน นั้น พร้อม กัน ส่วน เฮอรอยแอลไฮ เนส เคานปรินส์เสส พร้อม ด้วย เจ้า นาย ผู้ หญิง แล นาง กำนัล เสด็จ มา คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน อยู่ ใน ห้องหนึ่ง เรียกว่า ห้อง ประชุม เสนาบดี พอ จวน เวลา ๑ ทุ่ม พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดนแลนอเว ทรง เครื่อง เต็ม ยศ ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ์ พร้อม ด้วย พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง เบลเยียม ซึ่ง ทรง เครื่อง เต็ม ยศ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา เชิญ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ณะ ห้อง ประทับ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง เต็มยศ อย่าง จอมพล ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ สารพีนส์ พร้อม ด้วย

พระ บรมวงษา นุวงษ์ เสด็จ พระ ราชดำเนิน พร้อม ด้วย พระ เจ้า แผ่น ดิน ทั้ง สอง พระ องค์ มี เจ้า พนักงาน กรม วัง นำเสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยัง ห้อง ที่ ประชุม เสนาบดี ซึ่ง เฮอ รอยแอลไฮ เนสเคาน์ ปรินส์เสส แล เจ้า นาย ผู้ หญิง อยู่ นั้น เคาน์ ปรินส์ เสส แล เจ้า นาย ผู้ หญิง ถวาย คำนับ พระ เจ้า แผ่น ดิน แล้ว พอ ได้ เวลา จะ เลี้ยง อาหาร พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง สะวิเดน เสด็จ พระ ราชดำเนิน ก่อน ต่อ พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เบลเยี่ยม ทรง จูง เฮอ รอยแอลไฮ เนสเคาน์ปรินส์ เสส พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง จูง ดัชเชสดัน ฮอลด์ สมเด็จ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า บริพัตร สุขุมพันธ์ ทรง จูง ดัชเชสดาลาแน , เจ้า นาย นอก จาก นี้ ต่าง พระ องค์ ทรง ดำเนินไป เปน ลำดับ ประทับ ณะโต๊ะเสวยใน ห้อง ใหญ่ ซึ่ง ใช้ เปน ห้อง เลี้ยง เฉพาะ ในการ พระ ราชพิธี ที่ สำคัญ โต๊ะ ที่ เสวย นั้น ตั้ง เปน ๓ ด้าน มี จำนวน คน ในโต๊ะ รวม ๑๓๘ คน แล ดู เครื่อง ที่ ตั้ง บนโต๊ะ ล้วน เปน เครื่อง เงิน ฝี มือ ช่าง อัน ประณีต ประกอบ ด้วย ดอก ไม้ อัน งาม พร้อม ทั้ง เครื่อง ประดับ ของ ผู้ นั่ง ในโต๊ะ แล ดู งาม พราย พรรณ์ การ จัด นั่ง ในโต๊ะ นั้น พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ประทับ กลางโต๊ะ พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง เบลเยี่ยม ประทับ เบื้อง ขวา พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับ เบื้อง ซ้าย เคาน์ ปรินส์เซส เมือง สะวิเดนแลนอเว ต่อ พระ เจ้า แผ่น ดิน เบลเยี่ยม ดัชเชส ดันฮอลด์ ต่อ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ต่อ เคาน์ ปรินส์เซส สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช ต่อ ดัชเชส ดันฮอลด์ เคาน์ปรินส์ เมือง สะวิเดน แลนอเว ตรง พระ เจ้าแผ่น ดิน สะวิเดนนอเว ข้าม โฮฟมารเชลใน ราช สำนักนี้ ตรง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ราชทูต รัสเซีย ตรง พระ เจ้าแผ่น ดิน เบลเยี่ยม พระ ยา นนทบุรี ตรง ดัชเชสดันฮอลด์ ราชทูต เบลเยี่ยม

ตรงเครานปรินส์เซลมิสเตอร์ลอฟตัส มีผู้นั่งตรงน่าพระที่นั่งแต่เท่านั้น เมื่อถึงเวลาเลี้ยงของหวาน พระเจ้าแผ่นดินกรุงสะวิเดนแลนอเว ทรงยืนมีพระราชดำรัสแสดงพระราชหฤทัยยินดี ที่พระมหากระษัตริย์ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินมาสู่พระนคร เหมือนหนึ่งทวีปทั้ง ๓ ได้มาประชุมกัน คือพระเจ้ากรุงเบลเยี่ยม ได้เปนใหญ่ในแผ่นดินคองโค ซึ่งตั้งอยู่ในทวีปอาฟริกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เปนพระเจ้าแผ่นดินสยาม อันตั้งอยู่ในทวีปอาเซีย พระองค์เองเปนพระเจ้าแผ่นดินในประเทศยุโรปองค์หนึ่ง เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๓ ทวีป ได้มาประชุมพร้อมกันนับว่าเปนสมัยอันอุดม จึ่งทรงขอให้ดื่มถวายพระเจ้ากรุงเบลเยี่ยมครั้งหนึ่ง แตรทำเพลงสำหรับประเทศเบลเยี่ยม แล้วขอให้ดื่มถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกครั้งหนึ่ง แตรทำเพลงสรเสริญบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมอบฉันทถวายพระเจ้ากรุงเบลเยี่ยม ซึ่งเจริญพระชนมพรรษาทรงตอบแทนพระองค์ด้วย พระเจ้ากรุงเบลเยี่ยมจึ่งได้ทรงตอบทั้งส่วนพระองค์ แลส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเปนครั้งเดียวกัน เมื่อเสร็จการเลี้ยงแล้ว พระมหากระษัตริย์ทั้ง ๓ พระองค์พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าราชการบรรดานั่งในโต๊ะนั้น เสด็จพระราชดำเนินมาพักในห้องเสนาบดี แล้วพระเจ้าแผ่นดินกรุงสะวิเดนแลนอเว นำเสนาบดีแลราชทูตผู้แทนต่างประเทศทั้งหลาย ให้เฝ้าพระเจ้าแผ่นดินกรุงเบลเยี่ยม แลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำกับตันคัมมิงแลนายทหารเรือพระที่นั่งมหาจักรกรี เฝ้าพระเจ้าแผ่นดินกรุงสะวิเดนแลนอเว ครั้นเวลายามเศษพระมหากระษัตริย์ทั้ง ๓ พระองค์

พร้อม ด้วย พระ บรมวงษานุวงษ์ ทั้ง สอง ฝ่าย เสด็จ ขึ้น จาก ห้อง เสนาบดี ไป ประทับ ใน ห้องแดง ชั้น ล่าง ซึ่ง เปน ที่ประทับ ของ เคาน์ปรินส์เซส มี การ เลี้ยงน้ำ ชา ต่อ ไป วันนี้ เปน วัน พระ เจ้า แผ่น ดิน เบลเยี่ยม จะ เสด็จ จาก กรุง สะตอคโฮม เมื่อ ประทับ อยู่ พอได้ เวลา รถไฟ พระ เจ้าแผ่นดิน สะวิเดน ก็ เสด็จ ไป ส่ง พระ เจ้า แผ่น ดิน เบลเยี่ยม พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ก็ เสด็จ กลับ ยัง ห้อง ที่ ประทับ แล ใน เวลาค่ำ วันนี้, ข้า ราชการ กรุง รัสเซีย ที่ มา ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ได้ กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ จาก กรุง สตอคโฮมโดย เรือ กลไฟโปลา สะตา

วัน ที่ ๑๕ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๖ เวลา เช้า พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว โปรด เกล้า ฯ ให้ เจ้า พนักงาน นำ พระแสง ทอง คำ ลงยา ไป ถวาย พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ๑ เล่ม ครั้น เวลา เที่ยง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ปรินส์ อสะคาแบรนาดอต มา คอย รับ แล นำ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ๆ จาก พระ ราชวังโดย ขบวน รถ พระ ที่ นั่ง พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช พระ เจ้า น้องยาเธอ กรม หมื่น มหิศรราช หฤไทย สมเด็จ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า บริพัตร สุขุมพันธ์ แล ข้า ราชการ บาง นาย ทาง สัก ๑๐ นาที ถึงที่แคตริน ฮิสเลน เสด็จ ขึ้น ที่ รอก อย่าง เรียกว่า ลิฟต์ ซึ่ง เขา ทำ ไว้ สูง ๑๓๐ ฟีต สำหรับ ให้ ชน ทั้งหลาย ขึ้น ดู แล เห็น ภูม กรุง สะตอคโฮมได้ ไม่ ต้อง เหน็จ เหนื่อย ที่ ขึ้น สูง นั้น เมื่อ ขึ้น ที่ นี่แล เห็นใน เมืองได้ ถนัด ดี เมื่อ ทอด พระเนตร เสร็จ แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก ที่นี้โดย ขบวน รถไป ยัง วัด ริดดา ฮอม ทอด พระ เนตร ที่ ไว้ พระ ศพ พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ทรง กระทำ เคารพย์ พระ ศพ ตาม ธรรมเนียม พระ ศพ เหล่า นั้น ประดิษฐานไว้ ใน ที่ เปน รูป หีบ

ทำ ด้วย ศิลา ตั้ง อยู่ บน พื้น ใน กุฎี ข้างโบถ เบื้อง ซ้าย ในโบถ ไม่ มี ของ แปลก ปลาด อย่างใด นอก จาก ที่ เขียน รูป ตรา อาร์ม ของ ผู้ ได้ รับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ สารพีม ของ กรุง สะวิเดน แลนอเว เมื่อ ทอด พระเนตร แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยัง ท่า ริดดาฮอลเมน เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง สู่ เรือ กลไฟ ชื่อ ติดสิน ซึ่ง พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว จัด เปน เรือ สำหรับ เสด็จ ประพาศ ทะเล สาบ แมลาเร็น พร้อม ด้วย พระ องค์ ท่าน นั้น ใน เรือ ติสสิน สมเด็จ พระ เจ้า แผ่น ดิน สะวิเดน แลนอเว พร้อม ด้วย แครอยเอล ไฮเนสเสส พระ รัชทายาท ๑ ปรินส์คาล ๑ ปรินส์เออเชน ๑ ดัชเชสดาลาเน ๑ ดัชเชซดันฮอลด์ ๑ พระ เจ้า น้อง ยา เธอ พระ องค์ เจ้า สวัสดิโสภณ กับ ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สะวิเดน คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน เมื่อ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง สู่ เรือ ทหาร แตร ใน เรือ เป่าแตร สรรเสริญ พระ บารมี แลพระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระองค์ ทรง ถวาย คำนับ ต่อ กัน แล ต่าง พระ องค์ มี พระ ราชดำรัส ทัก ทาย ปราไสย เจ้า นาย ทั้ง สอง ฝ่าย ตาม ธรรมเนียม แล้ว เวลา บ่าย ๑ โมง เรือ ติสสิน ใช้ จักร ออก จาก ท่า มา ทาง ทิศ ตวัน ตก ใน ทะเลสาบ แมลาเร็น ทะเลสาบ นี้ เปน ทะเล น้ำ จืด แต่ ดู คล้าย ทะเล น้ำ เค็ม ใน ที่ มี เกาะเต็ม ไป คือ ใน ทะเล นี้ เปน เกาะ ใหญ่ เกาะ น้อย มี ซอก ทาง ไป มา กว้าง บ้าง แคบ บ้าง เกาะ เปน ป่า สน เขียว ชอุ่ม มี บ้าน เปน ที่ พัก ใน รดู ร้อน เรี่ยง ราย งาม ทั้ง เกาะ แล งาม ทั้ง ทะเล น่า พิศวง งง งวย เพลิด เพลิน ด้วย ความ งาม ไม่ มี ที่ ใด จะ งาม เสมอ เหมือน มา ทาง ๔๐ นาที ถึง ท่า น่า วัง ตรอดนิงฮอม (Drottningholm) เปน วัง และ อุทยาน สำหรับ พระ เจ้า แผ่น ดิน สะวิเดน แลนอเว มา ประทับ ใน ระดู ออตัม ที่ ท่า ขึ้น เขา ชัก ธง ราชะ ๒ ธง ถวาย

เปน พระเกียรติยศ เมื่อ เรือ เทียบ ท่า แล้ว พระมหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ เสด็จ พระราชดำเนิน ขึ้น วัง ตรอดนิงฮอม เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา หลัง วัง ทอด พระ เนตร กอง ทหาร ม้า ดะเรกฏูน ประมาณ ๑๐๐ เศษ ขับ ขี่ ถวาย ทอด พระ เนตร แล้ว พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว นำ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ทอด พระเนตร ห้อง ต่าง ๆ ชั้น ล่าง ของ วัง นั้น ภอ บ่าย ๒ โมงเศษได้ เวลา เสด็จ เสวย พระ กระยา หาร กลาง วัน พระ เจ้า แผ่นดิน สะวิเดน แลนอเว ทรง จูง พระ กร ดัชเชซดาลาเน พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จูง พระ กร ดัชเชซดันฮอลต์ พร้อม ด้วย พระ บรมวงษานุวงษ์ ทั้ง ๒ ฝ่าย แล ข้า ราชการ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยังโต๊ะเสวย ณห้องแถว ชั้น ล่าง ด้าน น่า วัง นั้น พระ เจ้า กรุง สะวิเดน แลนอเว โปรด ให้ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ เบื้อง ขวา ตรงโต๊ะ ข้าม เจ้า พนักงาน กรมวัง นั่ง เจ้า นายแล ข้า ราชการ ประทับ แล นั่ง ตาม ลำดับ เมื่อ เสวย แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ทั้ง ๒ พระ องค์ ทรง จูง ดัชเชซ เสด็จ พระ ราชดำเนิน พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ เปน ลำดับ มา ยัง ห้อง ภาพ ผ้า ถักตาเปสตรีณมุม วัง ด้าน ตวัน ตก มี พระ ราชดำรัส สนทนา ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ประมาณ ครู่ หนึ่งแล้ว พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ทูลเชิญ แล นำ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ทอด พระ เนตร ชั้น บน พระ ราชวัง พร้อม ด้วย พระ บรมโอรสาธิราช พระ รัชทายาท กรุง สะวิเดน แลนอเว เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ชั้น บน ก็ มี เครื่อง แต่ง ตาม ปรกติ มี ห้อง หนึ่ง ซึ่ง เปน ห้อง ใหญ่ ซึ่ง มี พระ รูป พระเจ้า แผ่นดิน ทั้งหลาย ใน ทวีป ยุโรป ซึ่งได้ เสวย ราชสมบัติ พร้อม ด้วย พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว พระ องค์ นี้ เมื่อ ได้ ทอด พระ เนตร ตลอด แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง มา ทรง รถ พระ

ที่ นั่ง ซึ่ง เปน รูป อย่าง กระถาง บัว ลาย กลีบ บัว ยาว รี มี ที่ นั่ง รอบ ปาก รถ พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ประพาศ ใน ราชอุทยาน เขตร วัง ดรอตนิงฮอม มา ถึง ที่ เก๋ง จีน ใน ราชอุทยาน เปน สวน บน เนิน เล็ก ๆ ปลูก ต้นโอ๊ก แล ต้น เชสะนัต ขึ้น งาม ตาม แถว ทาง แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ยัง วัง ลง สู่ เรือ กลไฟ ใช้ จักร กลับ มา ยัง กรุง สะตอคโฮม เวลา บ่าย ๕ โมง ๔๕ นาที ถึง ท่า ริดดาฮอลเมน เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น จาก เรือ พระ ที่ นั่ง โดย ขบวน รถ มา ยัง ท่าลอกาด น่า พระ ราชวัง แล้ว พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูล ลา พระเจ้า แผ่นดิน เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง วาสออเด็น ซึ่ง เปน เรือ พระ ที่ นั่ง ลำ ทรง ของ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ใน วัน รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ถึง กรุง สะตอคโฮม นั้น พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ที่ เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก ท่า เวลา นี้ เปน นับ ว่า เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก กรุง สะตอคโฮม ตาม ทาง ราชการ เจ้า พนักงาน ณะแบตะรี ที่ศีศะ เกาะเชปฮอลเมน ฝ่าย เหนือ ยิง ปืนใหญ่ สั่ง เปนพระ เกียรติยศ บรรดา ที่ ว่า การ แล เรือใหญ่ ทั้งหลาย ใน กรุง สตอคโฮม ชัก ธง ต่าง ๆ ไสว ทั่ว ไป ทุก แห่ง เมื่อ มา ถึง เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ซึ่ง ทอด สมอ อยู่ น่า เกาะ เชปฮอลเมน นั้น เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ ทหาร เรือ ขึ้น ยืน เพลา ถวาย คำนับ และ พร้อม กัน ทั้ง ใน เรือโห่ ถวายไชย มงคล เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น บน เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี เจ้าพนักงาน แล ทหาร ใน เรือ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท พร้อม กัน มี พระ ราชดำรัสไต่ถาม ทุกข์ ศุข เจ้า พนักงาน แล ทหาร เรือ พระ ที่ นั่ง โดย ทรง พระ มหา กรุณา เปน อย่าง ยิ่ง แล้ว เสด็จ ขึ้น

ในเวลาเย็น วันนี้ มีพระบรมราชโองการ ทูลเชิญพระเจ้าแผ่นดิน กรุงสะวิเดนแลนอเว พร้อมด้วยพระราชโอรสทั้ง ๔ ของพระเจ้าแผ่นดิน แลข้าราชการของกรุงสะวิเดน ที่ได้ประจำรับราชการ ในเวลามา ประทับอยู่ในกรุงสตอกโฮม กับข้าราชการผู้ใหญ่ประจำในพระเจ้า แผ่นดินอีกหลายนาย มาเสวยพระกระยาหารเย็นในเรือพระที่นั่งมหา จักรกรี ในเวลา ๑ ทุ่ม ฝ่ายทหารแต่งตัวครึ่งยศ ฝ่ายพลเรือนสรวม เสื้อฟรอกโก๊ต เจ้าพนักงานในเรือพระที่นั่ง ได้จัดการตกแต่งโต๊ะแลแต่ง เรือพระที่นั่ง ด้วยธงต่าง ๆ หมดจดงดงาม

ครั้นเวลาจวนถึงทุ่ม พระเจ้าแผ่นดินกรุงสะวิเดนแลนอเว ทรงฉลองพระ องค์ฟรอกโก๊ต พร้อมด้วยพระราชโอรสทั้ง ๔ แลข้าราชการฝ่ายกรุง สะวิเดน เสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่งกลไฟเล็ก มาสู่เรือ พระที่นั่งมหาจักรกรี ๆ ยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ ทหารเรือขึ้นยืนเพลาเลโห่ ถวายไชยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ ฟรอกโก๊ต เสด็จพระราชดำเนินมารับที่ต้นบันไดขึ้นเรือพระที่นั่ง พอ พระเจ้าแผ่นดินกรุงสะวิเดนแลนอเว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นถึงต้นบันได พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทูลเชิญต้อนรับแลพระมหากระษัตริย์ ทั้งสองพระองค์ มีพระราชหฤไทยยินดีต่างทรงกอดรัดจุมพิตโดยความ โสมนัส แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาประทับโต๊ะเสวยบนดาดฟ้าท้ายเรือ พระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระเจ้าแผ่นดิน

กรุง สะวิเดน แลนอเว ประทับ เบื้อง ขวา สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช ประทับ เบื้อง ขวา พระ เจ้า แผ่นดิน ต่อ มา แล พระ รัชทายาท ประทับ เบื้อง ซ้าย พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว กลางโต๊ะ ตรง ข้าม นั้น พระ ยา ศรี สุริยราช วรานุวัตร ตำแหน่ง กรมวัง นั่ง ตรง ที่ ประทับ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ข้าม แล เคานต์ โรเสน เจ้า พนักงาน กรมวัง ของ กรุง สะวิเดน นั่ง ตรง ที่ ประทับ พระ เจ้า แผ่น ดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ข้าม

เมื่อ ถึง เวลา จวน เลี้ยง ของ หวาน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระ ราชดำรัส ว่า เรา ขอ ขอบ พระ ราชหฤไทย พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ที่ ได้ ทรง พระ เมตตา เปน ธุระ รับ รอง เราโดย แขงแรง อย่าง ยิ่ง ใน เวลา ที่ เรา มา อยู่ ใน เมือง หลวง ของ พระ องค์ ท่าน แล ใน พระ ราชวัง ซึ่ง ได้ ทรง จัด ให้ เรา ได้ รับ ความ ศุข สนุก สบาย ยิ่งนัก เรา กับ พระ องค์ ท่าน ได้ พบ ปะ คุ้น เคย พอ ใน พระ ราชอัทยาไศรย แห่ง กัน แล กัน เปน อัน มาก เราได้ สังเกต เห็น พระ องค์ ท่าน ทรง พระ ปรีชา สามารถ ฉลาด ทรง รอบ รู้ วิชา แล การ ปกครอง ทั้งหลาย เปน อัน ดี เรา พอ ใจ ใน ความ รับรอง แล พระ ราช อัทธยาไศรย พระ องค์ ท่าน เปน อัน มาก

พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว พระ องค์ นี้ มี พระ ราชหฤไทย ประกอบ ไป ด้วย มหา กรุณา ธิคุณ เปน อัน มาก ใคร ที่ ไป มา ใน กรุง นี้ ย่อม ได้ รับ พระ มหา กรุณา แล มี ความ ศุข ทั่ว หน้า ทรง พระ มหา กรุณา ทั่วไป แก่ ผู้ ที่ มา จาก ที่ ไกล แลใกล้ แล ทั้ง ผู้ เยาว์ ไว และ ชะรา ที่ ได้ มา ถึง กรุง นี้ แล้ว ย่อม ได้ รับ ความ ศุข สบาย ทุก ประการ อนึ่ง เรา ได้

สังเกต ดู พระ ราชทายาท เห็น ทรง พระ ปรีชา สามารถ ใน การ ทั้งหลาย แล ประพฤติ พระ องค์ เปน อัน ดี เรา หวัง ว่า จะ ทรง ประพฤติ อย่าง ที่ เปน มา แล้ว ต่อ ไป โดยใน ความ พอ พระ ราชหฤไทย ของ สมเด็จ พระ ราชบิดา ของ พระ องค์ ท่าน เรา ขอให้ ท่าน ทั้งปวง ดื่ม แลให้สาม ลา ถวายไชย มงคล พระเจ้าแผ่นดิน สะวิเดน แลนอเว แล พระ ราชวงษ์ ของ พระ องค์ ท่าน

เมื่อ บันดา ผู้นั่ง ในโต๊ะ ดื่ม ถวายไชย มงคล แล้ว เสร็จ บัด เดี๋ยว หนึ่ง พระ เจ้าแผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ยืน มี พระ ราชดำรัส ตอบ ว่า

ที่ สมเด็จ พระเจ้า แผ่นดิน สยาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา เยี่ยม ประเทศ นี้ เรา มี ความ ยินดี เปน อัน มาก ใช่ แต่ จะ ยินดี ฉะเพาะ ที่ ได้ เสด็จ มา นั้น หา มิได้ ยินดี ที่เรา ได้ มีโอกาศ พบ ปะ ที่ ได้ เห็น พระราชอัทธยาไศรย อันดี ที่ พา ให้เรา รู้ สึก ว่า ความ ไมตรี ซึ่ง พระ องค์ ท่าน มี ต่อ เรา มี มาแต่ ใน พระ ราชหฤไทย แท้ ยินดี ที่ ได้ ฟัง พระ ราชดำรัส บัด นี้ เปน ถ้อย คำแสดง พระ ราชหฤไทย อัน จริง ของ พระ องค์ ท่าน แลยินดี ที่ได้เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา เยี่ยม เยียน ซึ่ง ได้ นำ ให้ ทาง พระ ราชไมตรี ใน ระหว่าง สอง พระ นคร สนิท ติด ต่อ กัน ยิ่ง แน่น กว่าแต่ ก่อน แล พา ให้สอง พระนคร มี กำลัง ยิ่ง ขึ้น ด้วย เรา มี ความ หวังใจ ว่า การ ที่ สมเด็จ พระ เจ้า แผ่นดิน สยาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยัง กรุง สะวิเดน แลนอเว ครั้ง นี้ คง จะ ไม่ ทรง ลืม ว่า พระ องค์ ท่านได้ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยังใน ประเทศ ซึ่ง คน พลเมือง อัน จงรัก ภักดี ต่อ เจ้า ได้ มี ความ ยินดี ใน การ ที่ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา นั้น ด้วย เรา ขอ ให้ ท่าน ทั้งหลาย ดื่ม ถวาย ไชย มงคล สมเด็จ พระเจ้า

แผ่นดิน สยาม พระ บรมราชวงษ์ กรุง สยาม แล แผ่นดิน กรุง สยาม กับ ขอ ให้ร้อง อุรา แสดง อาการ รื่น เริง ด้วย น้ำ ใจ อัน ดี ๓ ครั้ง

[illegible] ให้ร้อง อุรา ๓ ครั้ง แล ดื่ม ถวายไชย มงคล พร้อม กัน ประมาณ ครู่ หนึ่ง พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ทรง ยืน ขึ้น อีก มี พระ ราชดำรัส ว่า เรา ยืน ขึ้น ครั้ง นี้ จะ ขอ ให้ ดื่ม ถวายไชย มงคล สมเด็จ พระ บรม ราชินีนารถ ของ กรุง สยาม ซึ่ง เรา หวังใจ ว่า จะ ทรง พระ ราชสำราญ แล ปราศจากโรคาไภยันตราย เรา ขอ ให้ สมเด็จ พระ เจ้า แผ่นดิน สยาม ได้ ทรง พระ กรุณา แจ้ง การ ที่ เรา ได้ พบ ปะ ได้ รับ รอง แล ที่ได้ ทรง รักใคร่ ชอบพอ กับ เรา ประการ ใด นั้น ให้ ทรง ทราบ ด้วย เรา ขอ ให้ ท่าน ทั้ง หลาย ดื่ม ถวาย ไชย มงคล พระ บรมราชินีนารถ กรุง สยาม

เมื่อ ผู้ ที่ นั่ง ได้ ดื่ม ถวาย ไชยมงคล แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระ ราชดำรัส ตอบ ว่า ขอ ขอบ พระไทย พระเจ้า แผ่นดิน สะวิเดน แลนอเว ที่ ได้ มี รับ สั่ง นั้น เปน อัน มาก เรา จะ ได้ แจ้ง ความ ให้ พระ ราชินี นารถ กรุง สยาม ทรง ทราบ ตาม รับ สั่ง ทุก อย่าง แต่ ที่ จริง เราได้ แจ้ง ความ ไป ให้ ทรง ทราบ แห่ง ความ รับ รอง อัน ดี นี้ แล พระ ราชินีนารถ ได้ มี พระ โทรเลข ตอบ มา ถึง เรา พึ่ง ได้ รับ ใน โทรเลข ของ พระ ราชินีนารถ แสดง พระไทย ยินดี ที่ พระ เจ้า แผ่นดิน สะวิเดน แลนอเว ได้ ทรง รับ รอง เรา แล ขอ ขอบ พระไทย พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว เปน อย่าง ยิ่ง ความ ใน พระโทรเลข ดังนี้ เรา ขอ ให้ ท่าน ทั้งหลาย พร้อม กัน ดื่ม ถวายไชย มงคล

พระ อรรคมเหษี กรุง สะวิเดน แลนอเว ซึ่งเรา หวังใจ ว่าจะทรง มี ความ ศุข สบาย อยู่แล ขอให้ ให้ด้วย ๓ ลา

นั้นลา ผู้นั่งในโต๊ะ ยืนให้ ๓ ลา แล้ว ดื่ม ถวายไชยมงคล พระ อรรคมเหษี กรุง สะวิเดน แลนอเว ๓ ลา แล้ว พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว รับสั่ง ขอ กระดาษ ปากกา มา ทรง มี พระ ราชโทรเลข ทูล สมเด็จ พระ บรมราชินี นารถ กรุง สยาม แสดง ความ ยินดี ที่ ได้ มี ความ ศุขใน การ รับ รอง เลี้ยง บน เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี วัน นี้ และ ทรง ขอบ พระ ไทย เปน อัน มาก

ใน เวลา ที่ นั่งในโต๊ะ ต่อ มา พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว แล พระ เจ้า, แผ่นดิน กรุง สะวิเดน แลนอเว ต่าง พระ องค์ ทรง ดื่ม พระ ราชพร เจ้า นาย แล ข้า ราชการ แลก เปลี่ยน กัน ทั้ง สอง ฝ่าย ทั้ง เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ทั้ง สอง พระ นคร ก็ ต่าง ดื่ม ให้ พร แห่ง กัน แล กัน เปน อย่าง ฉัน การ เลี้ยง ญาติ หรือ เพื่อน กัน อัน สนิท แล ต่างท่าน ต่าง แสดง ความ เสียใจ ซึ่ง จะ ต้อง จาก กันไป ใน เวลา วัน นี้

เมื่อ เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร แล้ว พระ เจ้า แผ่นดิน สะวิเดน แลนอเว ประทับ สั่ง สนทนา ด้วย พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วยเจ้า นาย แล ข้า ราชการ เปน การ รื่น เริง ถ้วน หน้า พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระ องค์ ต่าง ทรง พระ ราชทาน พระ บรมรูป ให้เจ้า นาย แล ข้า ราชการ แลก เปลี่ยน ให้ ไว้ เปน ที่ ระลึก สืบ ไป พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พระ ราชทานโต๊ะ ถม ล้าง หน้า ๑ ใบ ฝาก ส่ง ไป ให้ แก่ พระ ชายา ของ พระ รัชทายาท ๑ ใบ ครั้น เวลา ๔ ทุ่มเศษ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง สะวิเดน

แลนอเว พร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการ ทูลลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๆ พร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการ เสด็จพระราชดำเนินมาส่งถึงต้นบันไดจะลงเรือพระที่นั่ง ในเวลาจะเสด็จจากเรือพระที่นั่งมหาจักรกรี พระมหากระษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ ทรงทูลลากอดรัดจุมพิศ และต่างพระองค์ทรงกอดรัดจุมพิตเจ้านายทั้ง ๒ ฝ่าย ต่างพระองค์ทรงแสดงความอาไลยไมตรี อันมีอยู่ในการที่จะต้องนิราศจากกันไปนั้นเปนอันมาก

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวิเดนแลนอเวเสด็จพระราชดำเนิน ลงสู่เรือพระที่นั่งกลไฟเล็กแล้ว เจ้านายข้าราชการแลทหารในเรือพระที่นั่งมหาจักรกรีโห่ ๓ ลา และให้ยิงปืนใหญ่ส่งเปนพระเกียรติยศ

เมื่อจวนออกเรือพระที่นั่ง พระยานนทบุรี ๑ มิสเตอร์เคอฮีเนียส ๑ กราบถวายบังคมลา ไปจัดการรับเสด็จพระราชดำเนินกรุงโคเปนเฮเกน แลเจ้าหมื่นเสมอใจราช กราบถวายบังคมลาไปกรุงลอนดอน เพื่อได้จัดการในเรื่องสิ่งของ

เรือพระที่นั่งทอดรออยู่จนเวลา ๕ ทุ่มครึ่ง พอรุ่งสว่าง (เพราะระดูนี้มีมัว ๆ แต่ในระหว่าง ๕ ทุ่มเพียงชั่วโมงเดียว จะว่าไม่มีกลางคืนก็ได้) ถอนสมอใช้จักรออกจากท่ากรุงสตอคโฮม เวลา ๗ ทุ่มมาถึงหว่างเกาะป้อมออสะคาฟะเรดเดอริกแบค ที่ป้อมยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ เรือพระที่นั่งมหาจักรกรียิงรับแล้ว ที่ป้อมซ้ำยิงส่งอีก ๒๑ นัด คลื่นลมสงบตลอดคืน

วัน ที่ ๑๒ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ใช้ จักร มา แล เห็น เกาะ ฝั่ง ทาง ซ้าย มือ ใน เขตร สวิเดน ตลอด ทาง พอ เวลา ๑ ทุ่ม ครึ่ง จวน ถึง เมือง เฮอรนูสานด์ (Hernosand) มี เจ้า พนักงาน นำ ร่อง ชื่อ สตอมเบิค มา เรือ พระ ที่ นั่ง นำ เข้า มา ใน อ่าว น่า เมือง มี เรือ กลไฟ ใหญ่ น้อย ของ ราษฎร มา ดู เสด็จ พระ ราชดำเนิน ถึง ที่ นอก หลาย ลำ ร้อง อุรา ถวายไชย มงคล เวลา ๒ ทุ่ม เรือ พระ ที่ นั่ง มา ถึง ท่า น่า เมือง เฮอรนูสานด์ ทอด สมอ ห่าง จาก น่า ท่า สัก ๒๐ เส้น เศษ มิสเตอร์ ยอนสัน กงสุล เยเนราล สยาม ณะกรุง สตอคโฮม ซึ่ง ล่วง น่า มา เตรียม จัดการ รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท

เวลา วัน นี้ บ้าน ทั้งหลาย ใน เมือง ชัก ธง สี ต่าง ๆ เขา ปล่อยโคม ลอย มี ธง ช้าง กับ ธง สวิเดน แลนอเว คู่ กัน ขึ้น ถวาย

เวลา ยาม ครึ่ง พระ อาทิตย บัง เมฆ งาม น่า พิศวง เมฆ นั้น เปน สี ขาว เทือก ใหญ่ เหมือน ภูเขา ตาม หลัง เมฆ เหล่า นั้น แสง พระ อาทิตย จับ ดู เหมือน หนึ่ง ถ่าน เพลิง ลุก พลุ่งโพลง พวย พุ่ง ขึ้น ไป สูง เปน อัน มาก แสง สว่าง ตลอด ขอบ ฟ้า ที่ สว่าง นั้น ค่อย น้อย ลง ๆ ตาม ลำดับ จน ถึง เวลา ๔ ทุ่ม ตาม ที่ หลัง เมฆ นั้น แสง สว่าง ที่ เหมือน ถ่าน เพลิง นั้น ลด ลง คง อยู่ เสมอ จุดโคม ราย แต่ง บน หลังคา เรือน ยืด ยาว สุด สาย ตา ส่วน ท้อง ฟ้า นั้น สี เหมือน ผี ตาก ผ้า อ้อม แล้ว ค่อย จาง ๆ ลงไป จน เหลือ เหมือน แสง ทอง ที่ ขึ้น เวลา เช้า มืด เมื่อ หัน หลัง กลับ มา อีก ด้าน หนึ่ง เห็น พระ จันทร ขึ้น แสง สว่าง อย่าง เดือน หงายแจ่ม แสง สว่าง ของ พระ จันทร

แล พระ อาทิตย เจือ กัน เห็น เปน แสง สว่าง อย่าง หนึ่ง ซึ่ง ยัง ไม่ ได้ เคย เห็น เลย เมื่อ เปน เช่น นี้ ไป จน เวลา ๒ ยาม เศษ ก็ ค่อย สว่าง ขึ้น ๆ จน เวลา ๗ ทุ่ม ก็ มี แสง แดด เวลา ที่ อย่าง มืด ที่ สุด นั้น อ่าน หนังสือ ได้ ไม่ ต้อง อาไศรย แสง ไฟ เลย คน ที่ มา ดู จอด เรือ ล้อม เรือ พระ ที่ นั่ง ผลัด เปลี่ยน กัน ไป มา อยู่ จน ดึก

วัน ที่ ๑๗ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลา เช้า ๕ โมง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช พระ เจ้า น้อง ยาเธอ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี มา ลง เรือ กลไฟ ชื่อ สตริมคาเรน ซึ่ง กะซุล เยเนราล จัด ตกแต่ง เปน เรือ พระ ที่นั่ง ประพาศ เกาะ แขวง เมือง เฮอรนูสานด์ ตอน เหนือ มา ใน ระหว่าง เกาะ ลันกือ แล เกาะ เฮมสือ กับ ฝั่ง คือ เกาะ ทั้งสอง นั้น อยู่ ขวา มือ แล้ว มี เกาะ เล็ก น้อย อีกหลาย เกาะ มา จน ถึง เกาะ คารนันโด แล้ว เลี้ยว เข้า ใน อ่าว คาฟวิกสฟ่ยาด แล้ว เข้า ใน ลำ น้ำ หักก์วิเกน ถึง บ้าน หักก์วิเกน ซึ่ง มีโรง เลื่อย ไม้ สน แล มี ไม้ สน ที่ ตัด ลง มา จาก เขา แล ที่ ตัด มัด แพ ลง มา นั้น เขา แล เกาะ ที่ มา ตาม ทาง เปน ป่าไม้ สน งาม แต่ ดู คล้าย ๆ กัน ไม่ แปลก จาก บ้าน หักก์วิกน เรือ พระ ที่ นั่ง กลับ แล่น ออกไป รอบ ใน อ่าว คาฟวิกสฟ่ยาด แล้ว ใช้ จักร กลับ มา ทาง เดิม ประมาณ ๒ ชั่วโมง พอ เวลา บ่าย ๔ โมง ๓๐ นาที ถึง ที่ เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี จอด ณ ท่า น่า เมือง เฮอรนูสานด์ ครั้น เวลา ๑ ทุ่ม เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ใช้ จักร ออก จาก เมือง เฮอรนูสานด์ มี เรือ กลไฟ ใหญ่ น้อย บันทุก คน พลเมือง

เปน หลาย ลำ กับ มี เรือ เล็ก อีก มาก นับ ไม่ ถ้วน มา ดู เสด็จ พระ ราชดำเนิน เมื่อ เรือ พระ ที่ นั่ง ออก เดิน ร้อง อุรา ถวายไชย มงคล เซงแซ่ เรือ กลไฟ บาง ลำ จุด พลุ ถวาย คำนับ มี เรือ กลไฟ ใหญ่ ลำ ๑ ชื่อ คาล ๑๕ บันทุก คน พลเมือง มา จาก บ้าน นิแลนด์ มา ดู เสด็จ พระ ราชดำเนิน เมื่อ มา ถึง พอ เรือ พระ ที่ นั่ง ออก เรือ กลไฟ คาล ๑๕ ก็ ใช้ จักร แล่น ตามเรือ พระ ที่ นั่ง มา ใกล้ ๆ เรือ พระ ที่ นั่ง แล่น มา ใน ลำแม่ น้ำ ออง เกอมัน เปน แม่ น้ำ แยก จาก ทะเล ใหญ่ กว้าง คล้าย ทะเล สาบ มี เกาะ ใหญ่ น้อย ประกอบ ด้วย ต้นไม้ เขียว ชะอุ่ม แล มี บ้าน เรือน เรียง ราย งาม เต็ม ที่ ยัง มี ราษฎร ชายหญิง แต่งตัว สี ต่าง ๆ มา ยืนอยู่ ตาม น่าท่า เปน กลุ่ม ๆ โบก ผ้า เช็ด หน้า ร้อง อุรา ถวาย ไชย มงคล ที่ มี ธง ชักธง แล ผูก ธง เปน ราว ห้อย ย้อย ตาม น่า ผา แล น่า บ้าน ตลอด บาง แห่ง จุด พลุ ถวาย คำนับ มี ความ รื่นเริง ยินดีใน การ ที่ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มานั้น เปน อย่างยิ่ง บ้าน สุวง ฟาก แม่ น้ำเปน บ้าน ตัด ซุง ไม้ สน ขาย มี ไม้ ซุง ล่อง ลอย มา ใน ลำ น้ำ หลาย สิบ แพ แพ ไม้ ที่ ล่อง ผูก มัด ไม้ ซุง ชั้น นอก ล้อม รอบ เปน รูป คล้าย รูป ว่าว ปักเป้า แล้ว ชัก ไม้ ซุง ที่ มิได้ มัด เข้า อยู่ ใน วง นั้น ลอย ลำ น้ำ มา มีโรง ตั้ง เลื่อยไม้ ขาย หลาย แห่ง เศษไม้ หัวไม้เผาเปน ถ่าน ขาย เผา ก็ เผา อย่าง หลุม แต่ เผา ดี แม้ แต่ มูล เท่า ก็ ว่ายัง ใช้ เปน ประโยชน์ได้ ไม่ เสีย เวลา ๑ ยาม ๔๐ นาที เรือ พระ ที่นั่ง มา ถึง บ้าน นิแลนด์ ทอด สมอ ที่ ตรง น่า แหลมไชยา เมื่อ จวน จะ ถึง มี เรือ กลไฟ ใหญ่ เล็ก บรรทุก คน แน่น ออก มา พอ พบ เรือ พระ ที่ นั่ง ก็ แล่น ตาม มา เปน ลำ ๆ พอ ถึง ที่ จอด มากเข้น ถึง ๒๐ ลำเศษ ยัง มี เรือ กระเชียงใหญ่

น้อย นับได้เปน ร้อย ๆ จน ยาก จะ นับ ถ้วน มา ลอย ล้อม รอบ เรือ เซงแซ่ เมื่อ มา ถึง ร้อง อุรา ๆ ๆ ๆ สาม ครั้ง ถวายไชย มงคล แล ถวาย คำนับ ทุก ตัว คน ที่ พล เมือง ชาว สะวิต มี ความ ปีติ ยินดี เช่น นี้โดยได้ ทราบ กิติศัพท์ ใน พระ เกียรติยศ เกียรติคุณ แล พระ ราชอัทธยาศรัย อันดี อันได้ ปรากฏ ขึ้นใน เวลา เสด็จ พระราชดำเนิน มา ประพาศ ทวีป ยุโรปใน ครั้ง นี้

วัน ที่ ๑๘ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมง ครึ่ง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระบรม โอรสา ธิราช พระ เจ้าลูก ยา เธอ พระ เจ้า น้อง ยา เธอ แล ข้า ราชการ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน จาก เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี มา สู่ เรือ กลไฟ สะตรีมคาเล็น ๆ ใช้ จักร ออก จาก บ้าน นิแลนด์ ขึ้น ลำแม่ น้ำ อองเกอมันล่อ มา ที่ ลำน้ำ แถบ นี้ ถึง จะ กว้าง สัก ๕๐ เส้น ก็ จริง แต่ จับ ตื้น บาง แห่ง น้ำ ลึก เพียง ๔ หรือ ๕ ฟิต เท่า นั้น พ้น บ้าน นิแลนด์ ขึ้น มา สัก ๑ ชั่วโมง ลำ น้ำ แคบ เข้า มาก เปน ลำธารใหญ่ ๆ น้ำใส สอาดจน เขียว สอง ฟาก มี บ้าน เล็ก น้อย ประปราย เปน ที่ ป่า เขา เสียโดย มาก เวลา ๑ โมง ๔๐ นาที ถึง ที่บ้าน สอง งา อยู่ ฝั่ง ซ้าย ขา ล่อง น้ำ มี ทหาร ประมาณ ๓๐๐ เศษ เข้า แถว ยืน ถวาย คำนับ ประดับ พระ เกียรติยศ ใน ลำ น้ำ นี้ มี ไม้ ซุง ตัด ล่อง น้ำ มา มาก เปน ซุง ไม้ สน ขนาด ยาว ๓ วา ๓ กำ ๔ กำ ที่ ติด น้ำ ค้าง แห้ง อยู่ ริมฝั่ง ก็มาก น้ำใน แม่น้ำเขียว แลตื้น เปนลำธาร เวลา บ่าย ๒โมง ๔๐ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง สะตรีมคาเล็น ถึง เมือง สอเลฟเตียว (Sollefteа) เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้นจาก เรือพระ ที่นั่ง โดย ขบวน รถ มา ยังโฮเตล อาเปลแบคส์ (Appelbergs) ซึ่ง เจ้าพนักงาน จัดไว้ เปน ที่ประทับ พร้อมด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ เวลา บ่าย ๕ โมง ครึ่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ไป ทอด

พระเนตร ตกเบ็ดแล ลากอวน จับ ปลาตาม วิธี ใช้ ในเมืองนี้ เมืองลอเลฟเฟียว เปน เมือง เล็ก ๆ มี บ้าน สัก ๕๐๐ หลัง ตั้ง อยู่ ชาย เนิน ริมแม่ น้ำ ฝั่ง ขวา ซาล่อง เปน ที่สุด ที่เรือ กลไฟ เดิน มา ถึงได้ เพราะ ที่ ตรง ตะพาน ข้าม น้ำ กลาง เมือง เปน แก่งใหญ่ น้ำไหล เชี่ยวเรง จัด แล ตื้น ด้วยใน เมือง เปน เมือง บ้าน นอก ผู้คน ดู ขัดสน เรือน เปน เรือน ปลูก ด้วยไม้ สนโดย มาก ระดูนี้ ร้อน จัด วันนี้ เวลา บ่าย ๕ โมง ครึ่ง แดด ร้อน ยัง กับ เวลา บ่าย ๒ โมง ใน กรุงเทพ ฯ ครั้น เวลา ยามเศษ เมื่อเสวย พระ กระยา หาร แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนินโดย ขบวน รถ พระ ที่ นั่ง พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช แล เจ้า นาย ข้า ราชการ ประพาศ ใน เขตร เมือง ลอฟเฟน เตียว ฝ่ายเหนือ น้ำ เปน ถนน ขึ้น ลง เนิน ต่ำ ๆ อย่าง ถนน บ้าน นอก ไม่ สู้ จะ ดี นัก ประพาศ ประมาณ ๑ ชั่วโมง เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ประทับแรม ณ โฮเตล อาเบลแบกล์ ที่ น่าโฮเตล มี คน มา อยู่ แน่น ไม่ ขาด จนเด็ก ๆ ก็อยู่ จน ๕ ทุ่ม ๒ ยาม

วัน ที่ ๑๙ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๔ โมงครึ่ง เสด็จพระ ราชดำเนิน จากโฮเตล ที่ ประทับ พร้อมด้วย สมเด็จ พระบรมโอรสา ธิราช เจ้านาย แล ข้า ราชการ มา ยัง สะเตชั่น รถไฟ ที่ ใกล้ กับโฮเตล นั้น เสด็จ พระ ราชดำเนิน สู่ รถไฟ พระ ที่ นั่ง ออก จาก เมือง ลอฟเฟนเตียว มา ตาม ที่ ริมเนิน เปน ป่า สน ฝั่ง ขวา ลำ แม่ น้ำ อองเกอมัน มี บ้าน เรียง ราย ลำ น้ำ เปน แก่งใหญ่ น้ำ ตก งาม หลาย แห่ง มี ไม้ สน ตัด ลอย มา มาก อย่าง ไม้ ซุง ปล่อย ลอยใน แม่น้ำ เมือง เรา ทาง เหนือ รถ พระ ที่ นั่ง ผ่าน เวลา เที่ยง มา ถึง บ้าน บิสป์กอเดน ประทับ เสวย พระ กระยา หาร กลาง วัน ณะ ที่ โฮเตล บิสป์กอเดน จน เวลา บ่าย ๑ โมง เสด็จ พระ ราชดำเนินโดย ขบวน

รถพระที่นั่ง พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้านายแลข้าราชการมาตามถนนเนินเขาริมฝั่งแม่น้ำอินดัล (Indal) เวลามาตามทางแลเห็นลำแม่น้ำเปนน้ำหบโกรกในซอกเขาสองฟากเขาเปนที่ไร่เข้า ไร่ผักมีบ้านซึ่งปลูกสร้างด้วยไม้สน ด้วยพื้นที่เหล่านี้มีป่าไม้สนเปนพื้น ถนนที่มาเปนทางกว้างพอรถหลีกกันได้ มีกรวดทรายฝุ่นคลองจัด เวลาบ่าย ๒ โมง ๕ นาที รถพระที่นั่งถึงบ้านอุเต็นนาดา (Uteneda) ซึ่งเปนท่าเรือ ที่ท่าไม่มีบ้านเพราะบ้านอยู่ห่างขึ้นไป แต่มีราษฎรชายหญิงมารวมกันเปนอันมาก มาคอยดูเสด็จพระราชดำเนิน ที่ท่ากับต้นนอระแบค ได้จัดทำซุ้มด้วยใบสนใบไม้ใหญ่งามมาก บนซุ้มมีธงปักไสว ที่ท่าเปนที่ศีกะแก่งสะกรือเปน แปลว่ากอเปนแก่งใหญ่น้ำไหลเชี่ยวอย่างแก่งหลวงไทรโยค เขาจัดทำเปนตะพานมั่นคงเลียบริมฝั่งซ้ายลำน้ำจนตลอดถึงท้ายแก่งประมาณ ๑๐ เส้นเศษ บนตะพานปักธงเปนระยะ ๆ งดงาม ถวายเปนพระเกียรติยศ ที่บ้านป่าแท้จัดรับเสด็จพระราชดำเนินได้เช่นนี้ นับว่าเปนอย่างดี เสด็จพระราชดำเนินลงเรือกลไฟพระที่นั่งชื่อลิเกน จอดท่าอุเตนนาดาท้ายแก่งสะตรือ เปนเรือที่ใช้เปนเรือกลไฟ ๒ ชั้นขนาดเรือสะกรูกรุงเทพ กินน้ำตื้นเพียง ๒ ฟิต ๒ นิ้ว หันกลับแลขึ้นล่องแก่งได้สดวกเดินล่องน้ำโมงละ ๑๐ ไมล์ ควรน่าสรรเสริญว่าเขาช่างอุสาหะจัดการเดินเรือกลไฟได้ด้วยแม่น้ำอินดัลเปนแม่น้ำธารอย่างแม่น้ำไทรโยค น้ำอยู่ข้างจะตื้นเต็มไปศิลาโสโครกแลมีเชี่ยวมีแก่งเกือบทุกคุ้งน้ำ ในลำน้ำนี้มีซุงล่องมากเขาว่าปี ๑ ประมาณสามล้านต้น เขาตัดแลลากในระดูหนาวบนหิมะด้วยแรงม้าแล้วตามไหล่เขาทางไม้ลงเขาทางรางช่อง ด้วย

ไม้ ให้ ซุงไหล ตก ลง มา ริม น้ำ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา มี แก่ง น้ำ เรี่ยว แรง หลาย ตำบล ลำ น้ำ ค่อย กว้าง มาก ออก ทุก ที่ มา เวลา บ่าย ๔ โมง ๑๒ นาที ถึง บ้าน ลิเด็น (Liden) อยู่ ฝั่ง ขวา ลำ น้ำ เปน ที่ เปลี่ยน เรือ โดย เหตุ ว่า ลำ น้ำ ตอน ใต้ ค่อย กว้าง และ ลึก ควร ใช้ เรือ ใหญ่ ได้ สบาย เขา จึง มี เรือ กลไฟ พุ้ย ท้าย ไว้ ให้ คน โดย สาร ขึ้น ล่อง ที่ ท่า เขา ตกแต่ง รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ประดับ ด้วย ธง ใบไม้ ดอกไม้ กิ่งไม้ ปัก แทน ต้นไม้ เรียง แถว งดงาม เปน พระ เกียรติยศ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ขึ้น จาก เรือ ไปทอด พระ เนตร ที่ ทิ้งไม้ ซุง สน ให้ ไหล ตาม ราง จาก ภูเขา ลง มา ยังแม่ น้ำ ราง เขา ทำ ด้วย ใบ สน มี ผนัง ไม้ เปน คอก กว้าง สัก ๑ วา มั่นคง ตั้ง แต่ ยอด ภูเขา สูง สัก ๓๐๐ ฟิต มี คน มา ทำการ ถวาย ทอด พระเนตร มี ป้าย ที่ หมาย ให้ หยุด และ ให้ ปล่อยไม้ ไหล ลง มา เวลา ที่ ไม้ ซุง ไหล มา บน เขา แล ดู สัก เท่า ไม้ ตะบอง เล็ก ๆ เมื่อ ลง มา ถึง ข้าง ล่าง เปนไม้ ซุง ใหญ่ ยาว ตั้งแต่ ๓ ถึง ๕ วา ประมาณ ๔ ถึง ๖ กำ เมื่อไม้ ซุง ตก มา ถึง น้ำ กระโจน ใน น้ำ เสียง ดัง ก้อง น้ำ กระเทือน ฟองฟุ้ง สูง หลาย วา เมื่อ ตก ถึง น้ำ แล้ว คน งาน เอา ขอ เกาะ เกี่ยว ให้ ไหลไป ยัง ช่อง ที่ ทำไว้ ให้ ลอยไหลไป นั้น คน ขน ของ ลงเปลี่ยน เรือ พอ เวลา บ่าย ๔ โมง ๔๕ นาที เสร็จ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง สู่ เรือ กลไฟ พระ ที่ นั่ง ลำใหม่ • ชื่อ เรือ ลิเด็น เปน เรือ พุ้ย ท้าย ๒ ชั้น พื้น เรือ แล จ้า ห้อง สอาด ดี ยังเขา ตกแต่ง ประดับ ด้วยใบไม้ ดอกไม้ ทั้ง ลำ ใน เรือ กับตันนอระแบค เจ้า ของ เรือ จัด ธง ประดับ สี มี อาม ประดับใน เรือ งดงาม มาก เปน ที่ ศุข สบาย ต่าง ๆ

เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร เคลื่อน จาก ท่า ราษฎร ที่ มา ดู แน่นโบก ผ้า เช็ด หน้า แล ถวาย คำนับ ร้อง อุรา ถวายไชย มงคล เซง แซ่ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ใน ลำ น้ำ กว้าง ออก มาก ป่าเขา ทั้ง สอง ฟาก ฝั่ง งาม พอใช้ แต่ มิใคร่ มี บ้าน เปน ป่าไม้ มาก พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับ เสวย พระ กระยาหาร เย็น พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ อาหาร จัด ดี สอาด เรียบ ร้อย ตาม ริม น้ำ เหนือ ตะพาน เชฟสะตา มี ชาย หญิง ที่ แต่ง งาน วิวาหใหม่ แต่ง ตัว อย่าง เวลา แต่ง งาน มา ขอ รับ พระ ราชทาน พระ พร เมื่อ มา ถึง ตำบล เชฟสะตา มี ตะพานไม้ แต่ หลัก ก่อ ด้วย ศิลา ต้อง หัก ปล่อง ให้ ต่ำ ด้วย มาใต้ ตะพาน เวลา ๑ ทุ่ม เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง บ้าน แบระเยฟอเสน (Bergeforssen) มี ตะพาน เหล็กใหญ่ งาม ข้าม แม่ น้ำ บ้าน อยู่ ฝั่ง ซ้าย ที่ ตะพาน เปน แก่งใหญ่ เรือ กลไฟ ขึ้น ล่อง ไม่ ได้ ต้อง เปลี่ยน ที่นี่ อีก ระยะ หนึ่ง ที่ ท่า ขึ้น บ้าน นี้ กับตันนอระแบค จัดการ ตกแต่ง ทาง ที่ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ตาม ทาง ที่ จะ ทรง พระ ราชดำเนิน ใน ระหว่าง เรือไฟ ลำ ๑ มา ลำ ๑ เรียบ ร้อย มี เสา ธง ๆ สี ต่าง ๆ ปัก ตลอด ที่ ท่า ขึ้น ปัก ธง ตกแต่ง มีใบ ไม้ ดอกไม้ อัน งาม ประกอบ มี คน มา ดู หลาย ร้อย แน่น เต็ม ท่า ร้อง อุรา ถวายไชย มงคล แล แสดง อาการ รื่นเริง ยินดี เปน อย่าง ยิ่ง มี หญิง หลาย คน นำ ช่อ ดอกไม้ อัน งาม มา ทูล เกล้า ฯ ถวาย โดย ความ ยินดี แล มี ช่อ หนึ่ง ที่ บันจง ทำ อย่าง ประณีต ทำ เปน รูป ธง ช้าง แล ธง ชื่อ สุนต์ สวัสดิ์ รูป ช้าง แล อักษร ปัก ด้วยไหม ซึ่ง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ได้ มี พระ ราชดำรัส ขอบใจ

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ทอด พระ เนตร แก่ง แล ตะพาน พอ ให้ ขน ของ เปลี่ยน เรือ เสร็จ แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน

ลง สู่เรือ พระ ที่นั่ง ลำใหม่ เปน เรือ กลไฟ ขนาด เรือ สะกรู สอาดเรียบ ร้อย ชื่อ ว่าเตอริสะเตน ใน เรือ เขา ตกแต่ง งาม เต็ม ที่ ล้วน แล้ว ด้วย ธง สี ต่าง ๆ แลใบไม้ ดอกไม้ อันงาม หอม ที่ หา อยาก พอ เวลา ๑ ทุ่ม ๒๐ นาที ใช้ จักร ออก จาก ท่า คน ร้อง อุรา ถวายไชย มงคล ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ดังกึกก้อง ใน เรือ นาย เรือ จัดให้ มี แตร วง เป่า ถวาย ให้ ทรง พระ ราช สำราญ ใต้ บ้าน แบระเยฮอเสน เปน ที่ จับไม้ ซุง มัดแพ แล แบ่ง เจ้า ของไม้ ตาม ตรา ตรา เขา จัด ทำ ที่ แบ่งไม้ จับไม้ ใน ลำ น้ำเปน ช่อง เปน ระยะ น่า ดู พอ พ้น บ้าน นี้ มา ลำแม่ น้ำ กว้าง เปน อ่าว ทะเลใหญ่ มี บ้าน ช่อง มาก แน่น หนา มีโรง สี ที่ ตั้ง รับไม้ ซุง เลื่อย แล ค้า ขาย ใน การไม้ ซุง ครึก ครื้น มี เรือ กลไฟ ค้า ขาย แล่น ไป มา มาก เสียง อุรา ถวายไชย มงคล มิได้ ขาด ย่าน ทาง เวลา มา ถึง หัว เกาะ อาลนึน มี เรือ กลไฟ ใหญ่ หลาย ลำ บรรทุก คน ดู เสด็จ พระ ราชดำเนิน เต็ม แน่น แล่น เคียง ตาม มา เพื่อ ดู เสด็จ พระ ราชดำเนิน แกว่ง ผ้า เช็ดหน้า ชาวไสวไม่ หยุด ถวาย คำนับ ร้อง เสียง อุรา ถวายไชยมงคล เรื่อยมา เหนื่อย เข้าหยุด หายเหนื่อย ร้อง อุรา ต่อ ไป อีก ด้วย ความ ปีติ ยินดี ใน พระ บารมี เปน การ ครึกครื้น อย่างยิ่ง เวลา ๓ ยาม ๑๕ นาที เรือพระ ที่นั่ง ถึง น่า ท่า เมือง สุนดสวาลล์ (Sundsvall) เสด็จ พระ ราชดำเนิน จากเรือ กลไฟ เตอริสะเตน มา บนเรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ซึ่ง มา ทอด สมอ อยู่ ห่าง ท่า เมือง สุนด์ สวาลล์ สัก ๔๐ เส้น คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน นั้น ประทับ แรม อยู่ ใน เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ทอด สมอ อยู่ ณอ่าวเมือง สุนด์ สวาลล์ ๑ ราตรี

วัน ที่ ๒๐ กรกฎาคม, รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช

เจ้า นาย แล ข้า ราชการ เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี โดย เรือ กันเชียง มา ขึ้น ท่า เมือง สุนด์สวาลด์ ที่ ท่า เจ้าพนักงาน จัด รับเสด็จ พระ ราชดำเนิน ด้วย ธง แล ใบไม้ อัน งาม แล มี กับตัน นอระแบค กับ พล ตระเวน คอย รับ ประดับ พระเกียรติยศ จาก ท่า เสด็จ พระ ราชดำเนินโดย ขบวน รถไป ที่ บ้าน เอนเหินนิง มิสะตอ เอนเหินนิง จัด ตกแต่ง บ้าน รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน แล ยิง ปืน ถวาย คำนับ แล้ว พา ภรรยา กับ บุตร หญิงเฝ้า ทูล ลอองธุลี พระ บาท แล นำ ช่อ ดอกไม้ ทูล เกล้า ฯ ถวาย เสด็จ พระ ราชดำเนิน ประพาศโรงจักร เลื่อยไม้ ทอด พระเนตร เครื่องจักร เลื่อย ไม้ แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ประทับ เสวย ผลไม้ แล เครื่อง ดื่ม ณ สนาม หลังบ้าน มิสเตอะเอนเหินนิง พอ เปน เกียรติยศ แก่ เจ้า ของบ้าน โดย ความจงรัก ภักดี ที่จัดรับ เสด็จพระ ราชดำเนิน แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน มายัง โฮเตล คะเนาส์ต์ ใน เมือง สุนด์สวาลด์ ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน พร้อม ด้วย สมเด็จ พระบรมโอรสาธิราช เจ้านาย แลข้า ราชการ ครั้น แล้ว เวลาบ่าย ๓ โมง ๓๐ นาที เสด็จ พระ ราชดำเนิน ออก จากโฮเตล คะเนาส์ต์ มา ณะท่า พวก ราษฎร ร้อง อูรา ถวายไชยมงคล ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ออก จาก ท่าโดย ความ ยินดี เสด็จ พระ ราชดำเนิน มาเรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ แก่ มิสเตอร์ อาเล็ก ยอนซัน กงสุล เยเนราล กรุง สยาม แล กับตัน นอระแบค แล้ว กงสุล เยเนราล กับ บุตร ชาย แล กับตัน นอระแบค กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ ไป พอ เวลา บ่าย ๕ โมง ๑๕ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง มหาจักรกรี ใช้ จักร ออก จาก อ่าว น่าเมือง สุนด์ สวาลด์ มี ลม จัด คลื่น มา ขวาง เรือ ๆ แคลง มาก เมื่อ ออก ปาก อ่าว มา ถึง ที่ ประภาคาร ใน แหลม ข้าง ขวา มือ รอ ส่ง เจ้า

พนักงาน นำร่อง ขึ้น บ้าน ที่ ประภาคาร แล้ว ใช้ จักร ต่อ มา คลื่น ยังมี จัด มา ทาง ข้าง ๆ เรือ เรือ พระ ที่ นั่ง แคลง มาก กว่า ที่ ได้ เคย แคลง มา แต่ ก่อน จน น้ำ เข้า ดาด ฟ้า ชั้น ล่าง คนใน เรือ เมา คลื่น โดย มาก แต่ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง เปน ปรกติ นับได้ ว่า ทรงเคย กับ คลื่น แล เรือ แคลง แล้ว เปน อย่าง ดี เวลา ๕ ทุ่มเศษ คลื่น จึ่ง ค่อย สงบ จน รุ่ง สว่าง

วัน ที่ ๒๑ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ คลื่น ลม สงบ ตอน เช้า ถึ่ง ตรง กับ น่า อ่าว กรุง สตอคโฮม เห็น มี เรือใบใหญ่ น้อย แล่นไป มา มาก ทะเล มี หมอก มัว พอ เช้า ๓ โมง ความ ที่ มัว จน ต้อง เปิด หลอด เสมอ ไป เพราะ แล ไม่เห็น ทาง ข้าง น่า เวลาเที่ยง เรือ พระ ที่ นั่ง ถึ่ง ตรง แล ติจุด เหนือ ๕๙ ดีกรี ๓๓ มินิต ลอง ติจุด ตวัน ออก ๑๙ ดีกรี ๕๔ มินิต ระยะทาง มา ได้ ๑๗๘ ไมล์ คือ ๘๐๑๐ เส้น เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ใน ทะเล บอลติก คลื่น ลม สงบ จน รุ่ง สว่าง

วัน ที่ ๒๒ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลา เช้า มี หมอก จัด จน จะ มิใคร่ แล เห็น ทาง ต้อง เปิด หลอดแตรให้ เสียง ดังเสมอ เพื่อ มี เรือ มา ใกล้ จะ ได้ ๆ ยิน จน เวลา เช้า ๕ โมง จึ่ง ค่อย ยัง ชั่ว วัน นี้ เวลา เที่ยง ถึ่ง ตรง ที่ แล ติจุด เหนือ ๕๖ ดีกรี ๘ มินิต ลอง ติจุด ฝ่าย ตวัน ออก ๑๖ ดีกรี ๒๗ มินิต ระยะทาง มา แต่ เที่ยง วานนี้ เดินได้ ๒๓๗ ไมล์ เท่า กับ ๑๐๖๖๕ เส้น ยัง ระยะทาง จะ ถึ่ง กรุงโกเปนเฮเกน อีก ๑๘๘ ไมล์ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร มา จน รุ่ง สว่าง คลื่น ลม สงบ

วัน ที่ ๒๓ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ย่ำรุ่ง เรือ พระ

ที่นั่งใช้จักรต่อมาพบเรือรบ ๒ ลำ ชื่อว่าทอเดนสกิลด์แลเฮนโกแลนด์ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินกรุงเดนหมาก ให้มารับเสด็จพระราชดำเนิน เรือทั้ง ๒ ลำยิงปืนใหญ่แลให้ทหารขึ้นยืนเพลาถวายคำนับ เรือพระที่นั่งมหาจักรกรี ยิงปืนใหญ่ตอบรับคำนับ พระยานนทบุรีศรีเกษตราราม ซึ่งมากับเรือรบเฮลโกแลนด์ ลงเรือเล็กมา ยังเรือพระที่นั่ง เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบบังคมทูลชี้แจงรายการ จัดรับเสด็จพระราชดำเนินในกรุงเดนหมาก เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมาและเรือรบกรุงเดนหมากทั้ง ๒ ก็ใช้จักรตามเรือพระที่นั่งมาในอ่าว เวลาเช้า ๔ โมงพอเรือพระที่นั่งล่วงป้อมชื่อ ทรีครอเนอ เข้ามา ป้อมในเมืองยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ แลเห็นเรือทั้งหลายบันดาอยู่ในอ่าวแลบ้านในเมืองชักธงประดับสิ่งงามไสว ถวายเปนพระเกียรติยศ เรือพระที่นั่งมาทอดสมอจอดในอ่าวห่างน่าท่าเมืองสัก ๓๐ เส้น เวลาเช้า ๔ โมงครึ่ง แลเห็นเรือกลไฟพระที่นั่งของพระเจ้าแผ่นดินกรุงเดนหมากออกจากท่า เรือพระที่นั่งยิงปืนใหญ่และให้ทหารขึ้นยืนเพลาถวายคำนับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศอย่างจอมพลประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างกรุงเดนหมาก เสด็จออกพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช พระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าราชการทรงเครื่องแลแต่งตัวเต็มยศประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เฝ้าตามลำดับถานันดรศักดิ

พอเรือพระที่นั่งเทียบเรือมหาจักรกรี พระเจ้าแผ่นดินกรุงเดนหมาก ทรงพระนามว่าคริสเตียนที่ ๙ ทรงเครื่องเต็มยศอย่างจอมพลประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ช้างเผือกสยามมหาวราภรณ์ พร้อมด้วยแครอยเวลไฮเนสเสส ปรินส์ฟะเรเดอริคพระรัชทายาท ปรินส์วัลดิมา

พระ ราชโอรส ปรินส์คริสเตียน ปรินส์หะโรลด์ พระโอรส ทั้ง ๒ ของ พระรัชทายาท ซึ่งเปน พระ ราช ภาคินัย แล ปรินส์ คาล กรุง สวิเดน ปรินส์ เยนเดอเลียง เสด็จ พระราชดำเนิน ขึ้น สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน มารับ ถึงต้น บันได พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ มี พระ ราชหฤทัยโสมนัส ยินดี ที่ได้ ทรง พบ ปะ นั้น เปนอัน มาก ต่าง พระ องค์ ถวาย คำนับ แล กอด รัด จุม พิศ ตาม ขัติยราช ประเพณี แล้ว พระเจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก นำเจ้า นาย ฝ่าย กรุง เดนหมาก ตาม ราย พระ นาม กล่าว มาแล้ว เฝ้า พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เว้น แต่ ปรินส์คาล กรุง สะวิเดน ซึ่ง ได้ ทรง รู้จักแล้ว นั้น พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง นำ สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช แล สมเด็จ พระ เจ้า ลูก ยา เธอ เจ้า ฟ้า บริพัตร สุขุมพันธ์ พระ เจ้า น้อง ยา เธอ กรม หมื่น มหิศรราช หฤทัย เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท แต่ พระ เจ้า น้อง ยาเธอ พระ องค์ เจ้า สวัสดิโสภณ แล พระ เจ้า ลูก ยา เธอ พระองค์ เจ้า จิระ ประวัติวรเดช นั้น เปน ที่ ทรง คุ้นเคยใน พระเจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก แต่ ก่อน แล้ว พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูล เชิญ พระเจ้า แผ่นดิน กรุงเดนหมาก ประทับ ณพระ ที่ นั่ง รับ แขก ในเรือ พระ ที่ นั่ง พร้อม ด้วย พระ บรมวงษา นุวงษ์ ทั้ง สอง ฝ่าย มี พระ ราช ปฏิสันฐาน สั่ง สนทนาไต่ถาม ทุกข์สุข แล ระยะทาง ที่เสด็จ พระราชดำเนินมา ประมาณ ๑๕ นาที พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยัง น่า ห้อง แล้ว พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง นำ ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม ที่ ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน ใน ขบวน เฝ้า พระเจ้าแผ่นดิน กรุงเดนหมาก แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง สู่ เรือ พระ ที่นั่ง

พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช พระ รัชทายาท กรุง เดนหมาก แล เจ้า นาย ฝ่าย กรุง สยาม และ กรุง เดนหมาก พอ เรือ พระ ที่ นั่ง เคลื่อน จาก เรือ พระ ที่ นั่ง มหาจักรกรี เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี เรือ รบ กรุง เดนหมาก ๒ ลำ และ ป้อม แบตะรี ใน เมือง ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ เปน พระ เกียรติยศ ใน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ส่วน ข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน มี เรือ กลไฟ อีก ๑ ลำ ต่าง หาก

เมื่อ เรือ พระ ที่ นั่ง เทียบ ท่า กรุงโกเปนเฮเกน พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระองค์ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น ตะพาน ท่า ขึ้น พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ทรง นำแอดมิราลบรูน (C. A. Bruun) ๑ คอมมานโดคารก (G. A. Carok) ๑ บารอนบลิกสันฟีนิกา (A. Blixen Finerke) ๑ แชมเบอเบนโรเตต (C. A. Rothe) ๑ รวม ๔ นาย ซึ่ง เปน ข้า ราชการ สำหรับ ประจำ รับ ราชการ ตลอด เวลา ประทับ อยู่ ใน กรุง เดนหมาก เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท เมื่อ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น มา ต้น ตะพาน ที่ มี ซุ้ม กระโจม ผ้า แล ปักธง ตกแต่ง รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน เปน อันงาม นั้น พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ทรง นำ เสนาบดี แล ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กรุง เดนหมาก มีแอดมิราลภอน เสนาบดี กระทรวง ต่าง ประเทศ เปน ประธาน เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท แล้ว จึ่ง ได้ ทรง นำ ราชทูต ผู้ แทน รัฐบาล ต่าง ประเทศ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระ ราชดำรัส ปราไสย ด้วย พอ สมควร แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ตรวจ แถว ทหาร พร้อม ด้วย พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก แล พระ บรมวงษา นุวงษ์ ทั้ง ๒ ฝ่าย ตาม ขัตติยราช ประเพณี แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น สู่ รถ พระ

ที่ นั่ง เดียว กัน แล สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล พระ เจ้า ลูก ยา เธอ พระ องค์ เจ้า จิระ ประวัติวรเดช ตาม เสด็จ ใน รถ พระ ที่ นั่ง ด้วย เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ทาง พระ ราชวัง อมะเลียนบอค ตาม ทาง มี ราษฎร พลเมือง มา คอย ชม พระ บรมราช สมภาร แน่น ร้อง ถวาย ไชย มงคล เซงแซ่ แต่ ท่า มา ตลอด ทาง แล แสดง ความ ปีติ ยินดี ใน การ ที่ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ถึง นั้น เปน อัน มาก เมื่อ รถ พระ ที่นั่ง ถึง พระ ทวาร พระ ราชวัง อมะเลียน บอค ตำหนัก หลัง เบื้อง ตวันตก เฉียงใต้ ซึ่ง จะ เปน ที่ ประทับ มี ลอฟเฟน สะกอย (Lovenskiold) ผู้ สำเร็จ ราชการ ใน พระ ราชวัง ซึ่ง เปน บิดา มิสเตอร์ คาสะเตนส์ กอยลด์ ซึ่ง ได้ รับ ราชการ อยู่ ใน กรุง เทพ แต่ ก่อน ๑ กับ ออกสฮอม (Oxholm) เจ้า พนักงาน พระ ราชพิธี ๑ คอย รับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน นำ เสด็จ พระ ราชดำเนิน พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ มา ณะพระ ที่ นั่ง ที่ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับ

พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ทูล ชี้แจง ห้อง ที่ ประทับ ให้ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ทราบ แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระ องค์ พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช แล เจ้า นาย ฝ่าย กรุง สยาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน โดย ทาง บน พระราชวัง ไป เฝ้า พระ มเหษี กรุง เดนหมาก ยัง พระ ตำหนัก อีก หลัง หนึ่ง ซึ่ง เปน ที่ ประทับ ของ พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก แล พระ มเหษี พระ มเหษี มี พระ ไทย ยินดี เปน อัน มาก ใน การ ที่ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ถึง นั้น ต้อน รับ เสด็จ พระ ราชดำเนินโดย ทรง พระ ยินดี แล ทรง กอด รัด จุมพิศ เปน หลาย ครั้ง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง นำ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยา เธอ เจ้า ฟ้า บริพัตร

สุขุมพันธ์ แล พระเจ้าน้องยาเธอ กรม หมื่น มหิศรราช หฤทัย เฝ้า พระ มเหษี แล้ว กริ่ม นำ ปรินส์ เซสุมารี พระ ราช สุนิสา ซึ่ง เปน พระ ชายา ของ ปริน ซเวลดิเมีย เฝ้า ให้ ทรง รู้จัก ประทับ มี ราช ปฏิสันฐาน ด้วย พระ มเหษี แล พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ประมาณ ๑๕ นาที ทูล ลา กลับ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ไป ยัง ตำหนัก ปรินส์ เฟรดเดอริก พระ รัชทายาท เปน การ ทรง เยี่ยม ตอบ แทน แล จะ ได้ ทรง เยี่ยม ปรินส์เสส พระ ชายา ของ พระ รัชทายาท ด้วย เมื่อ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ถึง แล้ว พระรัชทายาท แล พระ ชายา ของ เธอ กับ พระ โอรส ๒ พระ องค์ ซึ่ง ได้ ออก พระ นาม มา แต่ ก่อน แล้ว แล พระ ธิดา องค์ หนึ่ง พระ นาม อิงกบอ อีก องค์ หนึ่ง ไตรากับปรินส์การลออฟ สวิเดน ซึ่ง จะ มา เปน เขย รับ เสด็จ อยู่ ใน ที่ นั้น ด้วย พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ได้ ทรง นำ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช แล เจ้า นาย เฝ้า ปรินส์ เสส พระ ชายา ของ พระ รัชทายาท เสด็จ ประทับ มี พระ ราชดำรัส ด้วย พระ รัชทายาท กรุง เดนหมาก แล พระ ชายา ของ เธอ ประมาณ ๑๐ นาที แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ยัง พระ ราชวัง ที่ ประทับ

ที่ อยู่ ใน พระ ราชวัง มี แต่ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช ๑ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ พระองค์ เจ้า จิระ ประวัติวรเดช ๑ กับ ข้า ราชการ อีก ๘ นาย สมเด็จ พระ เจ้า ลูก ยา เธอ แล พระ เจ้า น้อง ยา เธอ แล ข้า ราชการ นอก จาก นี้ พัก ใน เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี

ครั้น เวลา บ่าย ๑ โมง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช พระ เจ้า น้อง ยา เธอ พระ เจ้า ลูก ยา เธอ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ไป โดย ตะพาน ใน พระ ราชวัง เสวย พระ กระยาหาร

กลาง วัน กับ พระเจ้าแผ่นดิน แล พระ มเหษี กรุง เดนหมาก ณะพระ ตำหนัก พระเจ้า แผ่นดิน กรุงเดนหมาก เปน การ เลี้ยง อาหาร ส่วน ฉะเพาะ พระ มหา กระษัตริย์ แล พระ บรมวงษา นุวงษ์ ทั้ง ๒ ฝ่าย อย่าง พระ ราชวงษ์ เดียว กัน มี แต่ ปรินส์แล ปรินเซสวัลดิเมีย ๒ พระ องค์ เท่า กัน

ใน เวลา บ่าย วัน นี้ได้ ทรง นำ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ อัน มี เกียรติคุณ รุ่งเรื่อง ยิ่ง มหาจักรกรี บรมราชวงษ์ ไปถวาย พระ เจ้า แผ่นดินกรุง เดนหมาก แล ส่งไป พระ ราชทาน พระ รัชทายาท ปรินส์ วัลดิมาแล ปรินส์คริส์ เชียน กับโปรด เกล้า ฯ ส่ง ตราเครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ พระ ราชทาน ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กรุง เดนหมาก ด้วย

ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมง เศษ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทูล ลา พระเจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี กรุง เดนหมาก กลับ มา ยัง พระ ราชวัง ที่ ประทับ แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ไป ยัง ร้าน ขาย เครื่อง กระเบื้อง ลายคราม ซึ่ง เปน ฝี มือ ทำ อย่างใหม่ ชื่อ เดนคงลิเก (Don Kongelige) พระเจ้า แผ่นดิน เปน พระ ราชธุระ อุดหนุน ใน การ ช่าง อันนี้ มาก ประมาณ ๑๕ นาที แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ไป ยัง พิพิธภัณฑ์ ชื่อ ว่า ทอเวลเสนส์ มิวเซียม (Thorvaldsens) เปน ที่ มี รูป ตุกตระตา ศิลา ใหญ่ น้อยแล รูป ปั้น ต่าง ๆ ซึ่ง นาย ช่าง ชื่อ ทอเวลเสนส์ ทำ ไว้ แล้ว ยกให้เปน ของ แผ่นดิน เปน ฝี มือ ช่าง อย่าง ดี ที่ วางใน กลาง บริเวณ พิพิธภัณฑ์ เปน ที่ ฝัง ศพ ทอเวลเสนส์ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ประพาศ พิพิธภัณฑ์ นั้น ล่าง ทั่วแล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ยังโรง กลั่น สุรา ชนิด เบีย ชื่อ นิคาลสะเบิค ทอด พระเนตร ที่ หมัก ส่า ที่ กลั่น ที่ รักษา ที่ เก็บ สุรา เบีย ทั่ว ทุก แห่ง ด้วย ที่ นี้ เปนโรง กลั่น

ใหญ่ ใช้ ด้วย เครื่อง จักร แล ว่าเปน สุราเบีย อย่าง ดี เมื่อ ทอด พระเนตร ทั่ว แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ทางใน เมือง ถึง สวน คนจน เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง จาก รถ พระ ที่ นั่ง ทอด พระ เนตร สวน คน จน เช่น นี้ ใน เขตร กรุง เดนหมาก มี มาก คือ ผู้ ใด ที่ มี ที่ ดิน แล้ว กั้น รั้ว เสีย รอบ ที่ ผู้ ใด ไม่มี ที่ ดิน อยาก จะ ทำ สวน ปลูก ผัก ปลูก ต้นไม้ ดอกไม้เล่น ก็ไป เช่า ที่ ใน ที่ นั้น ฉะเพาะ เท่า ที่ ตน จะเสีย ค่า เช่าได้ ปลูก ผัก ปลูก ต้นไม้ เล่น เวลา เย็น พา บุตร หลาน ไป นั่ง เล่น ณะกระท่อม ใน สวน ของ ตน พอ มี ค วาม ศุก สบาย อย่าง ประสา จน ในแบ่งเช่า ติด ๆ กัน คน ละ งาน หนึ่ง บ้าง กึ่ง งาน บ้าง ปลูก ผัก แล ปลูก ไม้ ดอก ต่าง ๆ

เมื่อ ได้ ทอด พระ เนตร ทั่ว แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ไป ยัง ร้าน เอบเสนเอนเกส (Epsens Eakes) ทอด พระ เนตร เครื่อง ดิน เผา ซึ่ง ทำ เปน ตุกระตา แล ภาชนใช้ สรอย ต่าง ๆ จน เวลา ย่ำ ค่ำ เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ยัง พระ ราชวัง ที่ ประทับ

ครั้น เวลา จวน ๓ ทุ่ม ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม แล กรุง เดนหมาก แต่งตัว เต็มยศ ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มา ยืน คอย อยู่ ณะที่ จะ นั่ง รับ ประ ทาน ใน โต๊ะ ซึ่ง ตั้ง เลี้ยง ใน ห้อง เชเวลเลีย พร้อม กัน ครั้น เวลา ๓ ทุ่ม พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ทรงเครื่อง เต็มยศ อย่าง จอมพล ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ์ พร้อม ด้วย พระ มเหษี แล พระ บรมวงษา นุวงษ์ ฝ่ายน่า ฝ่ายใน ของ กรุง เดนหมาก เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยัง ห้องเทเปสะตรี มี ท่าน ลอฟเฟ่นกอย ผู้ สำเร็จ ราชการ กรมวัง นำ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา เมื่อ ถึง ห้อง นี้แล้ว พระ มเหษี แล เจ้า นาย กรุง เดนหมาก คอย อยู่ แต่ พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง

เดนหมาก เสด็จ พระ ราชดำเนิน มายัง ห้องที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ ทูล เชิญ เสด็จ พระ ราชดำเนิน พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยัง ห้อง เทเปสตรี่ มี พระ ราชดำรัส ทักทาย ปราไสย แด่ พระ มเหษี แล เจ้า นาย พอ สมควร แล้ว ถึง เวลา จะ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ไป ประทับ โต๊ะ ท่าน ลอฟเฟนสะกอย ผู้ สำเร็จ ราชการ กรมวัง คอย นำ เสด็จ พระ ราชดำเนิน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง จูง พระ มเหษี กรุง เดนหมาก เปน คู่ นำ ต่อ มา พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ทรงจูง พระ ชายา ของ พระ รัชทายาท กรุง เดนหมาก ต่อ มา พระ รัชทายาท ทรงจูง ปรินส์ เสสมาร์ดอเลี่ยง ต่อ มา สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช ทรง จูง ปรินส์ เสสอิงเกบอ ต่อ มา ปรินส์ วัลดิมา ทรง จูง ปรินส์เสสทิรา ต่อ มา สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยา เธอ เจ้า ฟ้า บริพัตร สุขุมพันธ์ ทรง จูง เคาเตสเรเวนลอฟ นาง กำนัล ของ พระ มเหษี แล้ว ถึง พระ เจ้า น้อง ยาเธอ แล พระเจ้า ลูก ยาเธอ แล เจ้า นาย ฝ่าย กรุง เดนหมาก ต่าง พระ องค์ ทรง จูง นาง กำนัล ของ พระ มเหษี แล นาง กำนัล ของ พระ ชายา พระ รัชทายาท เสด็จ ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน มาเปน อัน ดับ ประทับ โต๊ะ เสวย พระ มเหษี กรุง เดนหมาก ประทับ กลาง โต๊ะ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับ เบื้อง ซ้าย พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ประทับ เบื้อง ขวา ต่อ ไป ทาง ซ้าย พระ ที่นั่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว ถึงปรินส์เสสมาร์ดอเลี่ยง แล้วถึง พระรัชทายาท กรุง เดนหมาก ต่อ ทาง ขวา พระ ที่นั่ง พระ เจ้า แผ่นดิน กรุงเดนหมาก ถึง

ที่ ประทับ พระ ชายา ของ พระ รัชทายาท แล้ว ถึง ที่ ประทับ สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช ตรงโต๊ะ ข้าม นั้น พระ ยา นนทบุรี นั่ง ตรง ที่ ประทับ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ท่าน ลอฟเฟนสะกอย ผู้ สำเร็จ ราชการ กรมวัง นั่ง ตรง ข้าม ที่ ประทับ พระ มเหษี พระ ยา สีหราช เดโชไชย นั่ง ตรง ที่ ประทับ พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก พระ บรมวงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้ง สองฝ่าย กับ ราชทูต ต่าง ประเทศ ก็ ประทับ แล นั่ง ตาม ลำดับ รวม ในโต๊ะ มี ๗๓ คน

เมื่อ ถึง เวลา เลี้ยง ของ หวาน พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ทรง ยืน มี พระ ราชดำรัส รวม ใจ ความ ว่า มี พระ ราชหฤไทย ยินดี ที่ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ได้ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ถึง กรุงโก เปน เฮเกน นั้นเปน อัน มาก ขอ ให้ ดื่ม ถวาย พระ ไชย มงคล เมื่อ ผู้ นั่ง ในโต๊ะได้ ดื่ม ถวาย พระ ไชย มงคล พร้อม กัน แล้ว พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ยืน มี พระ ราชดำรัส รวมใจ ความ ว่า มี พระ ราชหฤไทย ยินดี ที่ ได้ มา เฝ้า พระเจ้า แผ่นดิน กรุงเดนหมาก พอ พระ ราชหฤไทย ใน การ รับ รอง แขง แรง อันดี ขอ ขอบ พระ ราชหฤไทย ที่ พระเจ้า กรุงเดนหมาก ได้ ทรง พระ เมตตา แล พระ ราชูปถัมภ์ แด่ พระเจ้า ลูก ยา เธอ พระ องค์เจ้า จิระ ประวัติ วรเดช หม่อม ราชวงษ์ สท้าน กลาง หม่อม ราชวงษ์ พิน ใน เวลา ที่ มา เล่าเรียน วิชา ใน กรุง เดนหมาก ทั้ง ที่ ได้ โปรด ให้คน ชาว เดนหมาก ไปรับ ราชการ ใน กรุง สยาม ซึ่ง เขา เหล่า นั้น ได้ ราชการ ดี มี ประโยชน์ แก่ กรุง สยาม มาก ชั้น หนึ่ง กับ ขอ ขอบ พระเดช พระคุณ ที่ ได้ ทรง เปน

พระ ธุระ รับ รอง ใน คราว นี้ เปน อย่าง ดี ได้ ทรง พระ ราชสำราญ นั้น อีก ชั้น หนึ่ง แล ขอ ให้ ดื่ม ถวาย ไชย มงคล พระ เจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี กรุง เดนหมาก ผู้ นั่งในโต๊ะ ได้ ดื่ม ชำเปน ถวายไชย มงคล พร้อม กัน

เมื่อ เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก โต๊ะ เสวย ทรง จูง ตาม ลำดับ ดัง ได้ กล่าว แล้ว นั้น มา ณห้อง แดง แล้ว พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง นำ ข้า ราชการ ที่ ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน ให้ เฝ้า พระ มเหษี แล้ว ประทับ มี พระ ราช ปฏิสันถาร แล สั่ง สนทนา ด้วย พระ เจ้า แผ่นดิน พระ มเหษี เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง เดนหมาก ประมาณ ๑ ชั่วโมงเศษ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทูล ลา พระ เจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ ไป ยัง ห้อง ประทับ

วัน ที่ ๒๔ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลา เช้า ๔ โมง ครึ่ง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช พระ เจ้า น้อง ยา เธอ พระ เจ้า ลูก ยา เธอ , แล ข้า ราชการ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน จาก พระ ราชวัง วมะเลียนบอก มา ยัง สะเตชั่น รถไฟ ใหญ่ เสด็จ ขึ้น สู่ รถไฟ พระ ที่นั่ง ซึ่ง เปน รถ เจ้าพนักงาน จัดโดย ฉะเพาะ พอ เวลา ๕ โมง รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก สะเตชั่น กรุงโก เปนเฮเกน มา ทาง ๑๐ นาที ถึง สะเตชั่น เกนทอฟเต ใกล้ กับ วัง เบิงสตอฟฟ์ ซึ่ง อยู่ ที่ ใกล้ ทาง ขวา มือ หยุด รถ พระ ที่ นั่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง จาก รถไฟ รับ พระ เจ้า แผ่นดิน กับ พระ มเหษี กรุง เดนหมาก ขึ้น รถไฟ พระ ที่ นั่ง พร้อม ด้วย เจ้า นาย ฝ่าย

เดนหมาก ที่ มา ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน คือ พระ รัชทายาท กับ พระ ชายา ของ เธอ ปรินส์ วัลดีมา แล ปรินสเส็สมารี พระ ชายา ปรินส์ คริสเตียน ปรินส์ หะโรลด์ เจ้า หญิง ปรินส์ เสสอิงเกบอก ปรินส์เสสทิรา แล นาง กำนัล ประดับ พระ เกียรติยศ ของ พระ มเหษี แล้วใช้ จักร ต่อ มา ตาม ทาง มี บ้าน มาก พื้น ที่เปน ไร่ นา แทบ ทั้ง สิ้น มี หนอง ลิงเปลือ ข้าง ซ้าย ทาง เปน หนอง ยุ่อม ๆ แต่งาม ต่อ มา ถึง หนอง ใหญ่ เรียก ว่า ฟูเรซือ เวลา ๕ โมง ๕๐ นาที ถึง บ้าน หินเลอรอด พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พร้อม ด้วย พระ มเหษี พระ บรมวงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้ง สอง ฝ่าย เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง จาก รถไฟ ขึ้น สู่ รถ พระ ที่ นั่ง พระ เจ้า แผ่นดิน เชิญ ให้ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับ ข้าง ใน กับ พระ มเหษี พระ องค์ จะ ประทับ ข้าง น่า พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ไม่ ทรง ยอม จึ่ง ได้ เชิญ เสด็จ พระ ชายา ของ พระ รัชทายาท ขึ้น ประทับ ข้าง ใน พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับ กับ พระ เจ้า แผ่นดิน ข้าง น่า เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยัง วัง เฟรดเดอริกสบอค เปน พระ ราชวังโบราณ ซึ่ง พระ เจ้า คริสเตียน ที่ ๔ พระ เจ้าแผ่นดิน กรุง เดนหมาก ได้ สร้าง ขึ้นไว้ ๒๐๐ ปี เศษ มา แล้ว เปน ที่ประทับ พระเจ้า แผ่นดิน ต่อ ๆ กัน มา ภาย หลัง เกิด เพลิง ไหม้ จึ่งเปน ที่ ร้าง มา คราว หนึ่ง ไม่ ได้ ซ่อม ขึ้น เปน พระ ราชวัง ใน ชั้น หลัง นี้ ชาว เมือง เดนหมาก เรี่ย ไร กัน ปฏิสังขรณ์ ขึ้น แล้ว จัด เปน ที่ เก็บ ของโบราณ ตาม แต่ จะ หาได้ แล ตาม แต่ ผู้ ใด จะให้ เสด็จ ลง จาก รถ พระ ที่ นั่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ทอด พระ เนตร พิพิธภัณฑ์

บรรดา มี ใน ตำหนัก พระ ราชวัง นั้น ชั้น ล่าง เปน ห้อง มี ผ้า ปัก ด้วย ไหม ซึ่ง เป็น สำคัญ คือ ม้วน หนึ่ง ปัก เรื่อง คน ดู พระเจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ซึ่ง ไป ตีแล อยู่ เปน พระเจ้า แผ่นดิน อังกฤษ อัน ปัก หลาย ร้อย ปี มาแล้ว ยัง รักษา ไว้ ได้ ใน ห้อง ชั้น บน มี รูป ภาพ สี น้ำ มัน ต่าง ๆ กับ พระแท่น ใน ห้อง หนึ่ง เรียก ว่า ห้อง เชเวลเลีย นั้น เพดาน แล กรอบ ผนัง สลัก ไม้ เปน ภาพ ทาสี เปน ฝี มือ อัน ประณีต ด้าน หนึ่ง ของ พระ ราชวัง มี วัด ติด อยู่ ใน พระ ราชวัง กว้างใหญ่ ประกอบ ด้วย สี แล ลวด ลาย อัน งาม มี ออลเตอร์ แท่น ที่ บูชา แล ปุลบิ๊ด คือ ธรรมาศน์ ล้วน แล้ว ด้วย เงิน จำหลัก ลาย งาม วิจิตร ยิ่ง นัก ริม ผนัง ชั้น บน มี รูป ตรา อาม ของ ผู้ ที่ ได้ รับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ช้าง เผือก เดนหมาก แล เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ เดนาบอค ชั้น ที่ ๑ พระเจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ทูล พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ขอ ให้ พระ ราชทาน อามไว้ เปน ที่ หมาย ใน ห้องนี้ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง รับ จะ ส่ง มาโดย พระ ราชหฤไทย ยินดี ที่ ห้อง เล็ก ชั้น บน มี ภาพ สี น้ำมัน เขียน เปน เรื่อง ราว พระเยซู อย่าง ปฐม สมโพธิ เปน รูป เขียน อย่าง ใหม่ ใน เรื่อง อย่างนี้ ด้วย ฝี มือ ช่าง อย่าง ดี ควร ชม เมื่อ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ทอด พระ เนตร วัด อยู่ นี้ พระ มเหษี แล เจ้า นาย ผู้ หญิง ทรง รถ เสด็จ ล่วง น่า ไป ก่อน แต่ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ทรงพระ ดำเนิน กับ พระเจ้า แผ่นดิน ๒ พระ องค์ พระ บรมวงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ เดิน เรี่ยราย ตามไปโดย ทาง ถนน ระหว่าง วนะ หลัง พระ ราชวัง อันเปน ที่ ต้น ไม้ ใหญ่ ร่ม รื่น งดงาม จน ถึง

พระตำหนักน้อย ที่สงัดในวนะแห่งหนึ่งเรียกว่า บาตัว คือตำหนักที่สรง มีสระใหญ่อยู่ด้านหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับด้วยพระเจ้าแผ่นดินแลเจ้านายฝ่ายน่าห้องหนึ่ง พระอรรคมเหษีแลเจ้านายฝ่ายในประทับห้องหนึ่ง ข้าราชการพักอยู่ชั้นล่าง ครั้นถึงเวลาเสวยกลางวัน พระมหากระษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ ประทับโต๊ะเสวยพระกระยาหารกลางวัน พร้อมด้วยพระมเหษี แลพระบรมวงษานุวงษ์ กับข้าราชการอีก ๑๓ นาย รวมนั่งในโต๊ะ ๒๖ คน เมื่อเสวยเสร็จแล้ว พระมหากระษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ ประทับมีพระราชปฏิสันถารสั่งสนทนาด้วยพระมเหษีเจ้านายข้าราชการ เปนที่สำราญพระราชหฤไทย พอเวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จพระราชดำเนินจากตำหนักบาตัวโดยขบวนรถพระที่นั่งมาตามทางถนนอันเรียบร้อยในวนะ แล้วผ่านท้องทุ่งมาเปนระยะทาง ๔๐ นาที ถึงวังฟรีเดนสบอค ซึ่งเปนวังที่สร้างขึ้น เปนที่รฦกแห่งความศุข ในความสงบแห่งการสงคราม ในระหว่างประเทศสวิเดนแลเดนหมาก เปนวังที่พระเจ้าแผ่นดินเดนหมากเสด็จมาประทับในรดูออตัม เปนที่ซึ่งเคยประชุมพระญาติวงษ์ฝ่ายรัสเซีย อังกฤษ แลครีกอยู่ทุกปี ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าเอมเปรออาเลกแซนดราที่ ๓ กรุงรัสเซียสิ้นพระชนม์แล้ว ก็ไม่ได้เสด็จมาในที่นี้อีก เพราะเปนสฐานที่ซึ่งให้เกิดความเศร้าโศรกด้วยความอาไลยถึงพระเจ้าเอมเปรอพระองค์นั้น พึ่งจะได้เสด็จพระราชดำเนินมาในวันนี้เปนครั้งแรก เมื่อถึงแล้วเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรพระ

ตำหนัก ใน วัง ซึ่ง จัด คง ที่ อยู่ อย่าง เดิม เหมือน เมื่อ พระ ญาติวงษ์ เคย เสด็จ มา ประทับ เปน ห้อง ๆ ย่อม ๆ ตลอด ทุก แห่ง แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ประพาศ ใน วโน ทยาน อัน เปน ที่ สำราญ วโน ทยาน นี้ ใหญ่ กว้าง มี ต้น ไม้ อย่าง ต้น บีช ต้นโอก ใหญ่ ๆ ร่ม รื่น สอง ข้าง ทาง พื้น สวน เปน ที่ เนิน ขึ้น ๆ ลง ๆ ลาด ๆ มี ทาง แล ถนน สำหรับ เดิน เที่ยวเล่น ฝ่าย ตวันตก สุด วโน ทยาน เปน ทเล สาบ น้ำ จืด ใหญ่ กว้าง ภูมฐาน งาม ชื่อ ทะเล เอสะรม พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ๒ พระ องค์ แต่ กับ พระ เจ้า แผ่นดิน ประพาศ ตาม ทาง ใน อุทยาน นั้น ทอด พระ เนตร ต้น ไม้ ใหญ่ ซึ่ง สมเด็จ พระ เจ้า เอมเปรอ อาเลกแซนดรา ที่ ๓ ได้ ทรง ตัด เปลือก ไม้ ไว้ เปน พระ นาม ย่อ ใน เวลา เมื่อ เสด็จ มา ประทับ คอย ทรง ยิง เนื้อ ซึ่ง ต้อน มา จาก ใน วนะ ภาย นอก แล มี บาง แห่ง ซึ่ง เปน ฝี พระ หัตถ์ ของ พระ เจ้า เอมเปรอ พระ องค์ นี้ แต่ ยัง ทรง พระ เยาว์ ได้ ทรง ตัด เปลือก ไม้ ไว้ เปน รูป สุกร ใน ที่ ซึ่ง มี สำคัญ เช่น นี้ ได้ ทำ เปน ตา ข่าย ขึง กัน ไว้ ภาย นอก เพื่อ จะ มิให้ มี อัน ตราย แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ออก จาก วนะ หลัง พระ ราชวังไปโดย ถนน หลวง ซึ่ง เปน ทาง ลงไป ยัง ทะเล สาบ แวะใน วนะแพนก ๑ ซึ่ง เปน ที่ ตั้ง เรือน รัสเซียน ทำ ด้วยไม้ เปน อย่าง รัสเซียน แท้ เปน ของ ชาว รัสเซียน ผู้ ๑ ทำ มา ปลูกใน การ แสดงพิพิธภัณฑ์ กรุงโคเปนเฮเกน แล้ว ถวายพระ เจ้า แผ่นดิน ครั้น เวลา บ่าย ๔ โมงครึ่ง พระ มเหษี ทรง จัด น้ำ ชา มา เที่ยวเชิญ เสด็จ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว แล พระเจ้าแผ่นดิน เดนหมาก แลเจ้า นายให้ เสวย เจ้าพนักงาน

ก็ จัด น้ำ ชา เลี้ยง ข้า ราชการ เปน การ สนุก สบาย ทั่ว หน้า ครั้น เวลา บ่าย ๕ โมง พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ พระ มเหษี พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช พระ รัชทายาท กรุง เดนหมาก เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย สยาม แล เดนหมาก เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยัง สะเตชั่น รถ ไฟ ขึ้น สู่ รถ พระ ที่ นั่ง พอ เวลา บ่าย ๕ โมง ๒๕ นาที รถ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก สะเตชั่น ฟรีเดนส์ บอค กลับ มา ทาง หิลเลอ รอด เวลา ย่ำ ค่ำ เศษ รถ พระ ที่ นั่ง ถึง สะเตนชั่น เกนทอฟเตอหยุด เทียบ ที่ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง จูง พระ มเหษี เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง จาก รถ ไฟ เสด็จ พระ ราชดำเนินโดย ขบวน รถ ไป ยัง วัง เบิน สตอฟ ข้า ราชการ กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ ไป กรุงโค เปน เฮ.กน ก่อน ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน แต่ นาย จ่า ยวด แล นายกวด ด้วย เวลา ค่ำ วัน นี้ พระ เจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี กรุง เดนหมาก ทูล เชิญ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช พระ เจ้า น้อง ยา เธอ พระ เจ้า ลูก ยา เธอ เสวย พระ กระยาหาร เย็น เปน การ เลี้ยง ใน พระ ราชวงษ์ ณะวังเบิน สะตอฟ ซึ่ง เปน วัง ที่ พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก แล พระ มเหษี ประทับ อยู่ ใน เวลา นี้ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว แล พระ เจ้าแผ่นดิน พระ มเหษี กับ ปรินส์ เสสมารี เสด็จ ขึ้น รถ พระ ที่ นั่ง เดียว กัน สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช ปริน ซวัลดีเมีย พระ เจ้า ลูกยาเธอ แล พระ เจ้า น้อง ยา เธอ ทรง รถ ตาม ไป แต่ พระ รัชทายาท พระ ชายา แล พระโอรส เสด็จ แยก กลับ ไป วัง ที่ ประทับ เมื่อ ถึง แล้ว พระ เจ้า

แผ่นดิน กรุงเดนหมาก นำพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมายังห้องในพระราชวัง ซึ่งเจ้าพนักงานได้จัดไว้เปนที่ประทับพักแลแต่งพระองค์นั้นแล้ว ทูลลากลับไป ครั้นเวลา ๑ ทุ่มเศษ พระเจ้าแผ่นดินกรุงเดนหมาก เสด็จพระราชดำเนินมายังห้อง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับ ทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนิน เสวยพระกระยาหารเย็น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระเจ้าแผ่นดินกรุงเดนหมาก ประทับโต๊ะเสวยพระกระยาหารเย็น พร้อมด้วยพระเจ้าแผ่นดินพระมเหษีกรุงเดนหมาก แลพระบรมวงษานุวงษ์ทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อเสวยเสร็จแล้ว เจ้านายผู้หญิงเสด็จกลับไปแต่งพระองค์ พระเจ้าแผ่นดินกรุงเดนหมาก เชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขึ้นไปพระที่นั่งชั้นบน ทรงเล่นบิลเลียดแล ทอดพระเนตรบริเวณพระราชวัง แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงมาประทับพร้อมด้วยเจ้านายผู้หญิง ทรงไพ่แลสั่งสนทนากัน จนเวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินกลับโดยขบวนรถม้า เวลา ๒ ยามเศษถึงพระราชวังเบินสตอฟในกรุงโคเปนเฮเกน

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ โปรดเกล้า ๆ ให้บารอนทะเรา ตันบาค ราชทูตกรุงออสะเตรีย ประจำอยู่ในกรุงโคเปนเฮเกน ซึ่งได้รับพระราชทานตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ช้างเผือกชั้นที่ ๑ มหาวราภรณ์ แต่เวลาวานนี้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท แสดง

ความ ขอบ พระ เดช พระ คุณ ซึ่ง ได้ โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ อัน มี เกียรติยศ แก่ บารอน ทะเรา ตันบาค

บารอน ทะเรา ตันบาค ผู้ นี้ เปน ข้า ราชการ ของ กรุง ออสะเตรีย นาย หนึ่ง ซึ่งได้ นำ พระ ราชสาส์น ครั้ง แรกไป ยัง กรุง เทพ ฯ ทำ หนังสือ สัญญา ทาง พระ ราชไมตรี ใน ระหว่าง กรุง สยาม กับ กรุง ออสะเตรีย แล ได้ รับ พระ ราชทานตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ ช้าง เผือก ที่ ๓ นิภาภรณ์ อย่าง เก่า

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ มหา กรุณา บารอน ทะเรา ตันบาค ได้ โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน พระ สาทิศฉายา ลักษณ์ ๑ พระ รูป

ครั้น เวลา ๕ โมงเศษ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก พระ ราชวัง อมะเลียน บอค พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช เจ้า นาย แล ข้า ราชการ มา ยัง ท่า น้ำ น่า พระ ราชวัง ปรินส์ ยองดอลินซ์ ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา จาก พระ ราชวัง ด้วย ที่ ท่า ซึ่ง เรือ ยอช เดอนาบอค จอด อยู่ แล สมเด็จ พระ เจ้า แผ่นดิน พระ มเหษี กรุง เดนหมาก พร้อม ด้วย พระ รัชทายาท แล พระ ชายา ของ เธอ กับ แดรอย แอลไฮ เนสเสส ปรินส์ คริสเตียน ปรินส์ หะโรลด์ ปรินส์ วัลดิมา แล พระ ชายา ปรินส์ เสสอิงเกบอค ปรินส์ เสสทิรา กับ ปรินส์ กุสตาฟโอรส ของ พระรัชทายาท ๑ แลโอรส ของ ปรินส์ วัลดิมา อีก ๓ องค์ ปรินส์ ออสกา ๑ ปรินส์ อักเสน ๑ ปรินส์ เอริก ๑ รวม ๔ เปน เจ้าชั้นเล็ก

พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง เดนาบอค พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน

ลงสู่ เรือพระ ที่นั่ง แล้ว เจ้า พนักงาน ชักธง ราชะ เคียง คู่ กับ ธง ราชะ เดนหมาก ณเสาท้าย เรือพระ ที่นั่ง มหาจักรกรี เรือรบ กรุง เดนหมาก ๒ ลำ ซึ่งทอด สมอ จอดอยู่ ที่ใกล้ ใน อ่าว ยิง สลุต ถวาย คำนับ เสียง สนั่น ลั่นก้อง ควัน กระหลบ ใน อ่าว ทหาร เรือ ทั้ง ๓ ลำ ขึ้น ยืน เพลา ถวาย คำนับ ร้อง อุเร ถวายไชย มงคล พอ เวลา เที่ยง ครึ่ง เรือ พระ ที่ นั่ง เดนาบอค ออก จาก ท่า บรรดา เรือ ทั้งหลาย , ซึ่ง จอด อยู่ แล แล่น ไป มา ใน อ่าว น่า ท่า ร้อง อุรา ถวายไชย มงคล แล้ว เรือ รบ อเมริกัน ชื่อ เสนต์ ฟะแรน สีสะโก ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร มา ใน อ่าว ชาย ทะเล เดนหมาก เรียก ว่า , ช่อง อีเร ฝ่าย เหนือ เวลา บ่าย ๑ โมง พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน พร้อม ด้วย พระ มเหษี พระ บรมวงษา นุวงษ์ ทั้ง ๒ ฝ่าย ใน เรือ พระ ที่ นั่ง เวลา บ่าย ๒ โมง ครึ่ง เรือ พระ ที่ นั่ง แล่น เฉียด ใกล้ เมือง เฮลสิงเนือ เขตร เดนหมาก ดู เปน เมือง มี ตึก กว้าน บ้าน เรือน คับ คั่ง แล มี วัง เก่า ชื่อ โกรนบอค ตั้ง เด่น งาม อยู่ ชาย แหลม เจ้า พนักงาน ที่ วัง ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร แล่น วก ข้าม ฟาก อ่าว ผ่าน มา น่า เมือง เฮลสิงบอค เปน เมือง ท่า ชาย ทะเล ใน พระ ราช อาณา เขตร กรุง สวิเดน เปน เมือง ใหญ่ กว่า เมือง เฮลสิงเนือ เขตร เดนหมาก ทะเล นั้น เขตร แดน กรุง เดนหมาก กับ กรุง สวิเดน ตรง นี้ แคบ เพียง ประมาณ ๑๙๐ เส้น เท่า นั้นแล เห็น กันได้ รดู หนาว น้ำแขง แต่ ก่อน พระ เจ้า แผ่นดิน สวิเดน , เคย ยก กอง ทัพ ข้าม มา ตี เมือง เดนหมาก ได้ ครั้ง หนึ่ง ทุก วัน นี้ รถ ไฟ เดิน ใน ระหว่าง กรุง สะวิเดน แล เดนหมาก เมื่อ

มา ถึง ท่า เมือง เฮลสิงบอค หรือ เมือง เฮลสิงเนือ แล้ว เขา มี เรือ สำหรับ บรรทุก รถ ลาก ทั้งหลาย ซึ่ง บรรทุก คน โดย สาร แล สิ่ง ของ ข้าม ทะเล จาก ฝั่ง หนึ่ง ถึง ฝั่ง หนึ่ง แล้ว จึ่ง พ่วง รถ ไฟ ใช้ จักร ต่อ ไป

เมื่อ เรือ พระ ที่ นั่ง ผ่าน เรือ ใบ สำหรับ ฝึก หัด นัก เรียน ทะเล ของ กรุง สวิเดน ชื่อ เรือ สากา นัก เรียน ทะเล ขึ้น ยืน เพลา ร้อง อุเร และ ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร กลับ มา ทาง ทิศ ใต้ เลียบ ชาย ทะเล ฝั่ง สวิเดน มา ใน ระหว่าง เกาะ วิน กับ ฝั่ง พอ สุด เกาะ ใช้ จักร กลับ ข้าม มา ชาย ฝั่ง กรุง เดนหมาก ต่อ มา เวลา บ่าย ๕ โมง เรือ พระ ที่ นั่ง กลับ ถึง เทียบ น่า ท่า กรุง โค เปน เฮเก็น เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี แล เรือ รบ กรุง เดนหมาก อีก ๒ ลำ ให้ ทหาร ขึ้น ยืน เพลา ร้อง อุรา ถวาย คำนับ แล ทหาร แตร เป่า แตร สรเสริญ พระ บารมี พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทูล ลา พระเจ้า แผ่นดิน พระ มเหษี กรุง เดนหมาก เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก เรือ พระ ที่ นั่ง ขึ้น สู่ รถ พระ ที่ นั่ง เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี เรือ รบ เฮลโกแลนด์ เรือ ตอเดน สะกอย ทั้ง ๓ ลำ ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ แล ราษฎร พล เมือง ซึ่ง มา คอย ชม พระ บารมี อยู่ ณ ท่า ร้อง อุรา ถวาย ไชย มงคล เซงแซ่ เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ยัง พระ ราชวัง ส่วน พระเจ้า แผ่นดิน พระ มเหษี เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับไป ยัง วัง เบินสะตอฟฟ์ นอก กรุงโค เปน เฮเก็น

ครั้น เวลา ย่ำ ค่ำ ๑๕ นาที พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน จาก พระ ราชวัง อมเลียน บอคโดย ขบวน รถ พร้อมด้วย

สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช แล เจ้า นาย ไป ยัง วัง เบิน สะตอฟพ์ ประทับ เสวย พระ กระยาหาร เย็น พร้อม ด้วย พระเจ้า แผ่นดิน พระมเหษี แล เจ้า นาย ฝ่าย กรุง เดนหมาก อย่าง เวลา วาน นี้ เมื่อ เสวย แล้ว ประทับ มี พระ ราชดำรัส สั่ง สนทนา ด้วย พระเจ้า แผ่นดิน พระ มเหษี อยู่ จนเวลา ยาม ๑ แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิน จาก พระ ราชวัง เบิน สะตอฟพ์ พร้อม ด้วย ปรินส์ แล ปรินส์ เสสมารี่ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช สมเด็จ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า บริพัตร สุขุมพันธ์ มา ยัง พระ ราชวัง อะมเลียนบอค หยุด เปลี่ยน ฉลอง พระ องค์ แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน เปน การ ไปรเวตไป ประพาศ ตรีโอลี ซึ่ง เปน ที่ ประชาชน ทั้งหลาย ไปเที่ยว เตร่ หา ความ ศุข เพราะ ใน ที่ นั้น มี การ เล่น ต่าง ๆ ตาม ประทีบ ซุ้มโคมไฟ มี ดอก ไม้ เพลิง ที่ นั่ง ที่ เดิน เตร่ แล ที่ รับ ประทาน อาหาร ทุก สิ่ง เปน ที่ สำราญ ใน ติวอลี เขา เปิด แต่ ใน รดู ร้อน แล คนไป ใน ที่ นั้น เสีย เงิน ค่าเข้าไป ๕๐ ออระ ประมาณ ๒ สลึง เรี่ยง ตัว คืน หนึ่ง มี คน ไป มิใคร่ ต่ำกว่า ๕ หมื่น

เสด็จ ประพาศ พอ ทรง พระ ราชสำราญ เวลา ๒ ยาม เศษ เสด็จ พระ ราชดำเนิน กลับ มา ยัง พระ ราชวัง อมะเลียนบอค ประทับ แรม ๑ ราตรี

วัน ที่ ๒๖ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เวลาเช้า ๕ โมง พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จออก โปรด เกล้า ๆ ให้ แมดัมเดอ ริชเชลิว มารดา พระ ยา ชลยุทธ โยธินทร กับ มิสเสสเดอ ริชลิว น้อง สาว พระ ยา ชลยุทธ โยธินทร อีก ๒ คน เฝ้า ทูล ฉลอง ธุลี พระ บาท แล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน โดย ขบวน รถ พระ ที่ นั่ง ประพาศ ใน กรุงโก เปน เฮเก็น

ทาง สวนโบแตนนิเกล กาเด็น แล ปาก อ่าว ทาง ท่าเรียก ว่า ฟรีฮาเบอร์ จน เวลา เที่ยง เศษ เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ยัง ท่า เรือ เสด็จ พระ ราชดำเนิน โดย เรือ กลไฟ เล็ก มา ยัง เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ใน เวลา วัน นี้ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทูล เชิญ พระ เจ้า แผ่นดิน พระ มเหษี พร้อม ด้วย เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กรุง เดนหมาก เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน ใน เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี เจ้า พนักงาน จัดการ ตกแต่ง เรือ พระ ที่ นั่ง ตั้งโต๊ะ ดาษ ผ้า ชั้น บน ตอน ท้าย ใช้ ธง ต่าง ๆ ดาษ เปน เพดาน แล ห้อย ธง ประดับ กับ ใบ ไม้ งามไสว ครั้น เวลา บ่าย ๑ โมง พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ทรง เครื่อง ฟรอกโก๊ต พร้อม ด้วย พระ มเหษี เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง เดนหมาก เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง เรือ พระ ที่ นั่ง กลไฟ เล็ก ออก จาก ท่า ไม่ ได้ ชัก ธง ราชะ จึ่ง ไม่ มี สลุด พอ เรือ พระ ที่ นั่ง เทียบ เรือ มหา จักรกรี พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา รับ พระ มเหษี กรุง เดนหมาก ณะบันได ทรง จูง มาใน เรือ พระ ที่ นั่ง พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ แล พระ มเหษี ต่าง พระ องค์ ทรง คำนับ แล ต้อน รับ ตาม ประเพณี แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ประทับ ณห้อง รับ แขก ประมาณ ครู่ หนึ่ง แล้ว พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ พร้อม ด้วย พระ มเหษี สมเด็จ พระ บรมโอรสา ธิราช แล เจ้า นาย ชาย หญิง ฝ่าย กรุง เดนหมาก อีก ๑๓ องค์ แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สยาม แล ฝ่าย กรุง เดนหมาก รวม ในโต๊ะ มี ๔๘ คน เมื่อ ถึง เวลา เลี้ยง ของ หวาน พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ทรง ยืน มี พระ ราช

ดำรัส ทูล พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ว่า ข้าพเจ้า ขอ ให้ พระ องค์ ทรง พระ ราชสำราญ ปราศจาก ไภยันตราย ใน ระยะทาง แล ใน ทาง ทะเล ทั้งหลาย จน เสด็จ พระ ราชดำเนิน ถึง พระ นคร อนึ่ง หวัง ใจ ว่า พระ องค์ จะ มิได้ ทรง ลืม เรา ทั้งหลาย อัน จง รัก ภักดี แต่ พระ องค์ ท่าน ได้ บัง เกิด มี ใน ชั่ว ๒, ๓, วัน ซึ่ง ได้ เสด็จ มา ประทับ ใน กรุง นี้ ข้า พเจ้า ขอ ดื่ม ถวาย ไชย มงคล

เมื่อ ผู้ นั่ง ในโต๊ะ ทั้งหลาย ได้ ดื่ม ถวาย พระ พร พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว แล้ว ประมาณ ครู่ หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรงยืน มี พระ ราช ดำรัส ตอบ ว่า ข้าพเจ้า ขอ ขอบ พระไทย พระ องค์ ท่าน แล พระ มเหษี ซึ่ง ได้ ทรง เปน พระ ธุระ ต้อน รับ ข้าพเจ้าโดยแขงแรง นั้น ข้าพเจ้า ถือ ว่า พระ มเหษี เปน ดัง พระ อัยยิกา ของ ข้าพเจ้า ๆ ขอ ให้ พระ เจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี ทรง พระ ราชสำราญ ภิญโย ยิ่ง ขึ้น ต่อ ไป แล ขอ ขอบ พระไทย เจ้า นาย กรุง เดนหมาก ทั้งหลาย ด้วย ขอ ให้ ท่าน ทั้งปวง พร้อม กัน ดื่ม ถวาย พระ ไชย มงคล พระ เจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี กรุง เดนหมาก เมื่อ ผู้ นั่ง ในโต๊ะ ได้ ดื่ม ถวาย ไชย มงคล แล้ว ประมาณ ครู่ หนึ่ง เสร็จ การ เลี้ยง อาหาร พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง สอง พระ องค์ ประทับ มี พระ ราชดำรัส สั่ง สนทนา พร้อม ด้วย พระ มเหษี เจ้า นาย แล ข้า ราชการ เปน ที่ ทรง พระ ราช สำราญ ใน เวลา วัน นี้ ฝน ตก หนัก จน เห็บ ตก เปน ฝน ตก ใน ทวีป ยุโรป มาก กว่า ที่ ได้ เคย เห็น มา แล้ว นั้น ครั้น เมื่อ ฝน ซา แล้ว พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว แล พระ เจ้า

แผ่นดิน กรุง เดนหมาก พร้อมด้วย เจ้านาย ทั้งสอง ฝ่าย ฉาย พระรูป บน ดาษ ฟ้า เรือ พระ ที่ นั่ง ครั้น เวลา บ่าย ๕ โมง พระเจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก จะเสด็จ กลับ เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สยาม มา คอย ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน ณ ต้น บันได เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี พอ ได้ เวลา พระ เจ้า กรุง เดนหมาก แล พระ มเหษี ทูล ลา พระ มหา กระษัตริย์ ทั้ง ๒ พระ องค์ ต่าง ทรง กอด รัด แล จุมพิศ ถวาย คำนับ ลา พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ส่ง ถึง ต้น บันได เมื่อ เจ้า นาย แล ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง สยาม ได้ ถวาย บังคม ลา พระเจ้า แผ่นดิน พระ มเหษี แล ทูล ลา เจ้า นาย ฝ่าย กรุง เดนหมาก แล กราบ ทูล ขอบ พระ ราชหฤไทย พระ เจ้า แผ่นดิน กรุง เดนหมาก ซึ่ง ได้ พระ ราชทาน ตรา เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ กรุง เดนหมาก นั้น แล้ว พระ รัชทายาท กับ พระ ชายา ของ เธอ แล เจ้า นาย ฝ่าย กรุง เดนหมาก กราบ ถวาย บังคม ลา พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ๆ ทรง กอด รัด แล จุมพิศ เจ้า นาย ชาย หญิง ผู้ ใหญ่ ฝ่าย กรุง เดนหมาก เปน ที่ สนิท สนม ดัง ว่า เปน พระ ราช อนุชา แล พระ ราชกนิฐาภ คินี แล้ว ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง เดนหมาก ซึ่ง ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน พระ เจ้า แผ่นดิน จึ่ง ได้ ถวาย บังคม ลา พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เมื่อ พระ เจ้า แผ่นดิน พระ มเหษี กรุง เดนหมาก พร้อม ด้วย พระ บรมวงษา นุวงษ์ กรุง เดนหมาก เสด็จ พระ ราชดำเนิน ลง เรือ กลไฟ พระ ที่ นั่ง เคลื่อน จาก ที่ เรือ พระ ที่ นั่ง มหา จักรกรี ยัง ทอด สมอ อยู่ ใน ท่า ครั้น เวลา บ่าย ๓ โมงเศษ พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า

อยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย พระยาสีหราชเดโชไชย หมอไรเตอร์ เสด็จพระราชดำเนินลงเรือสติมลอนไปประพาศอ่าวฟรีฮาเบอร์ ซึ่งชาวเดนหมากคิดสร้างขึ้นสำหรับจะรับสินค้า มีลักษณคล้ายกันกับที่เมืองแฮมเบอค เมื่อขุดคลองกิลขึ้นแล้ว แต่ในเวลานี้การค้าขายในฟรีฮาเบอร์ยังไม่บริบูรณเต็มตามที่คาดหมาย แต่เพราะเปนที่สำคัญซึ่งได้คิดก่อสร้างขึ้นใหม่โดยลงทุนเปนอันมาก ซึ่งได้มีพระราชประสงค์ที่จะทอดพระเนตรการให้ทั่วถึง เรือพระที่นั่งแล่นเลียบไปตามขอบอ่าว แลอยู่ประมาณ ๒ ชั่วโมงจึงได้ตลอด แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนฝั่ง ทอดพระเนตรส่วนการก่อสร้างข้างบนบก ซึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินแต่เวลากลางวัน แล้วแต่ยังไม่ทั่วนั้นตลอดจนถึงสะเตชั่นรถไฟซึ่งทำใหม่ แล้วจึงได้เสด็จกลับลงเรือพระที่นั่งเวลา ๒ ทุ่ม เสด็จพระราชดำเนินกลับมายังเรือพระที่นั่ง ประมาณ ๒๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินประทับโต๊ะเสวยพระกระยาหารเย็น พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าราชการ มีข้าราชการฝ่ายกรุงเดนหมาก ซึ่งเปนผู้ประจำรับราชการนั้น ด้วยเพราะยังมิได้เสด็จพระราชดำเนินจากกรุงโคเปนเฮเก็น ยังมีน่าที่ราชการอยู่ เมื่อถึงเวลาเลี้ยงของหวาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยืนมีพระราชดำรัสว่า บัดนี้เปน

เวลา ที่ สุด ซึ่ง เรา ยัง อยู่ ใน เขตร กรุง เดนหมาก ขอ ให้ ท่าน ทั้งหลาย ดื่ม ถวาย พระพร พระเจ้า กรุง เดนหมาก แล พระ มเหษี เมื่อ พร้อม กัน ดื่ม ถวาย พระ พร แล้ว ประมาณ ครู่ หนึ่ง คอมมานโด บารก ซึ่ง เปน ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ของ ฝ่าย เดนหมาก ในโต๊ะ นั้น กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ขอ พระ ราชทาน พระ บรม ราชานุญาต กราบ บังคม ทูล ตอบ พระ ราชดำรัส เมื่อ ได้ รับ พระ ราชทาน พระ บรม ราชานุญาต แล้ว คอมมานโด บารก ยืน ขึ้น กราบ บังคม ทูล ใน นาม ของ ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง เดนหมาก ตอบ ขอบ พระเดช พระ คุณ ที่ ได้ พระ ราชทาน พร พระ เจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี กรุง เดนหมาก แล ขอ ถวาย ไชย มงคล " พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ให้ ทรง พระ เจริญ พระ ชน มายุ แล้ว ขอ ให้ ดื่ม ถวาย ไชย มงคล แล ขอ พระ ราชทาน พระ บรม ราชา นุญาต ร้อง อุรา ถวายไชย มงคล ตาม เพศ ชาว เดนหมาก ผู้ นั่ง ในโต๊ะ ได้ ร้อง อุรา พร้อม กัน ถวาย พระ ไชย มงคล ๕ ครั้ง แล ดื่ม ถวาย ไชย มงคล ด้วย

๑ พอ เสร็จ การ เลี้ยง อาหารแล้ว ข้า ราชการ ฝ่าย กรุง เดนหมาก ๕ นาย กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ แสดง ความ จงรัก ภักดี อาไลยใน ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท เปน อย่าง ยิ่ง พระ ยา นนทบุรีศรี เกษตรา ราม ราชทูต สยาม ณะกรุง เบอลิน กับ มิสเตอร์ เกอิเนียส ๑ มิสเตอร์ เอลเบิส ๑ , มิสเตอร์ ลอฟตัส ๑ รวม ๔ นาย กราบ ถวาย บังคม ลา ไป รักษา ราชการ ณะกรุง เบอลิน ครั้น เวลา ๑ ทุ่ม ๔๐ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง ถอน สมอใช้ จักร เคลื่อน จาก ท่า เรือ รบ กรุง เดนหมาก ๒ ลำกับ ป้อม แบตะรีใน เมือง ยิง ปืน ใหญ่

เสียง สนั่น ลั่น ก้อง ทั้ง อ่าว ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน เปน พระ เกียรติ ยศ เรือพระ ที่นั่งใช้ จักร ต่อ มาใน ทะเล บอลติก จน เวลา รุ่งสว่าง คลื่นลม สงบ

วัน ที่ ๒๗ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ใน ทะเล บอลติก เวลา บ่าย ๓ โมง ใกล้ ถึง ปาก อ่าว คลอง คิล (Kiel) ป้อม ปาก คลอง ยิงปืนใหญ่ ถวาย คำนับ เรือ พระ ที่นั่ง มหา จักรกรี ยิง ตอบ รับ พอ เรือ พระ ที่ นั่ง จวน ถึง ปาก คลอง คิล หลวง สยาม ยศบาล แฮระปอลบี่เกนแปค (Paul Pickenpack) กงสุลเยเนราล สยาม เมืองแฮมเบิค ๑ แอด มิราล ออลเดคอตต์ (Oldecott) กับ ฟอน ดัมทรอฟสะกี (Von Dametrowske) ข้า ราชการ กรุง ปรัสเซีย ซึ่ง เปน ผู้ รักษา ราชการ อ่าว ทะเล พระ ราชอาณา เขตร กรุง ปรัสเซีย ทาง ฝ่าย นี้ และ แฮระ ลูเวอ (Loewe) เจ้า กรม รักษา คลอง มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท มี พระ ราชดำรัส ปราไสย ไต่ ถาม การ ใน คลอง ตาม สมควร แล้ว แอดมิราล ออลเดคอตต์ กับ ฟอมดัมทรอฟสกี กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป ส่วน แฮระลู เวอเจ้า กรมรักษาคลองคิล ลง เรือ กลไฟ เล็ก นำเรือ พระ ที่ นั่ง ไป ใน คลอง แล แฮระบี่เกน แปค กงสุล เยเนราล ตาม เสด็จ พระ ราชดำเนิน มา ใน เรือ พระ ที่ นั่ง เวลา บ่าย ๔ โมงเรือ พระ ที่ นั่ง ถึงประตู ปาก คลอง ใช้ จักร ค่อย ๆ มา ใน ลำ คลอง ประตู น้ำ ปาก คลอง ทำ เปน ช่อง ให้เรือเข้า ออก ได้ ๒ ประตู ๆ ข้าง ขวา ขาเข้า เปน ประตู ใหญ่ ประตู นี้ ปิด แล้ว กัน น้ำ มิให้ เข้า ออก ได้ แล ตาม ปรกติ มีเปน ตะพาน ข้าม คลอง อยู่ บน หลัง ประตู เวลา เรือ จะ เข้า ออก เขา ชัก

ตะพาน ให้ เข้า ออก คลอง คีล นี้ เปน คลอง รัฐบาล เยอระมัน ขุด เพื่อใช้ ใน การ ทหาร เปน ของ รัฐบาล จัด รักษา ทั้งสิ้น ใน เวลา ไม่ มี ศึก สงคราม เรือ ลำ ใด จะ ไป มา ก็ ได้ แต่ ถ้า เปน เรือ รบ ต้อง ขอ อนุญาต รัฐบาล ก่อน จึ่ง จะ ไป มา ได้ ปาก คลอง ทาง เหนือ ออก ทะเล บอลติก ปาก คลอง ทาง ใต้ ออก แม่ น้ำ เอลเบ ใกล้ ปาก จะ ออก ทะเล เรียกนอทสี คลอง ยาว ๙๘ กิโล เมเตอร์ เท่า กับ ๒๔๕๐ เส้น เศษ กลาง ลึก ๙ เมเตอร์ ๔ วา ๒ ศอก เศษ กว้าง ๖๕ เมเตอร์ ราว ๑ เส้น ๑๒ วา ๒ ศอก ทุน ที่ ขุดคลอง ๗ ล้าน ปอนด์ ประมาณ ๓๔๐๐๐๐๐ ชั่ง ค่า รักษา ปี ๑ ไม่ ต่ำ กว่า ๑๓๕๐๐ ปอนด์ ราว ๒๗๐๐๐ ชั่ง เก็บ เงิน ค่า ผ่าน คลอง ใน เวลา นี้ ได้ ราว ปี ละ ๖๐๐๐ ปอนด์ ราว ๑๒๐๐ ชั่ง เท่า นั้น แต่ รัฐบาล ยอม ขาด ทุน เพราะ เปน คลอง ที่ จะ เปน คุณ ใน เวลา ที่ มี ศึก สงคราม เรือ ไป มา ใน คลอง นี้ เรียก ค่า ผ่าน คลอง ตาม กำลัง บันทุก ได้ มาก แล น้อย เรียก ๖๐ พี่นิก ทุก ๆ หนึ่ง ตัน ซึ่ง ได้ ลง ทะเบียน แล้ว นั้น แต่ ใน เที่ยวนี้ เรือ พระ ที่ นั่ง มิได้ เสีย ค่า ผ่าน คลอง โดย รัฐบาล เยอระมัน ยก ถวาย เปน พระ เกียรติ ยศ

ตาม ลำ คลอง เขา มี ป้าย หมาย หลัก กิโล เมเตอร์ ทาง ฝั่ง ตวัน ตก ตั้ง ต้น แต่ ปาก คลอง ทาง ใต้ มา จัด มี ที่ เรือ ใหญ่ หลีก ได้ เปน แห่ง ๆ แล มี หลัก สี ขาว ๆ ทาง ฝั่ง ตวัน ออก สูง ราว ศอก หนึ่ง ให้ เปน สำหรับ ผูก เรือ ได้ ริม คลอง ก่อ เปน เขื่อน ศิลา ตะแคง ๆ ตลอด มี ที่ ตลิ่ง พัง ต้อง คอย ซ่อมแซม หลาย แห่ง ที่ พัง ว่า เปน ด้วย เรือ กลไฟ เดิน แรง สอง ฟาก ตลิ่ง มีโทรเลข ตลอด แล มีโคมไฟ ฟ้า จุด ราย ทาง สว่าง ใน เวลา กลาง คืน

ที่ ดิน ทั้ง ๒ ฟาก มี ต้นไม้ เขียว ชอุ่ม สด ชื่น เปน ที่ มี ไร่ นา บริบูรณ์ มี บ้าน เรือน ประปราย ไม่ สู้ มาก แล ดู คลอง สอาด แล งาม กว่า คลอง สุเอส ที่ โดย พื้น ที่ คลอง สุเอส เลว กว่า คลอง นี้ มาก แล เปน คลอง ที่ ทำ ภาย หลัง ได้ แก้ ไข สิ่ง ที่ ควร จะ ทำ ให้ ดี ขึ้น เสีย แต่ ต้น มือ

มา เวลา ย่ำ ค่ำ ถึง หนอง ใหญ่ ใน หนอง เขา จัด มี ลูก ทุ่น หมาย ทาง ให้ เรือ เดิน แล มี กระโจมไฟ หมาย แง่ หนอง แล เกาะ ใน หนอง นั้น เวลา ๑ ทุ่ม ถึง เมือง เลน สะเบิค ที่ นี่ มี ตะพาน รถไฟ ข้าม คลอง คู่ กัน สอง ตะพาน แล ต่อ มา ใน ที่ ใกล้ มี ตะพาน ถนน ข้าม คลอง แห่ง หนึ่ง เปน ตะพาน เหล็ก ใหญ่ หัน เข้า หัน ออก ได้ ด้วย แรง ไฟ ฟ้า ที่ ตลิ่ง น่า เมือง มี ราษฎร พลเมือง มา คอย ชม พระ บรม ราช สมภาร แสดง อาการ รื่น เริง ยินดี ที่ ได้ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ผ่าน มา ถึง แกว่ง ผ้า เช็ด หน้า ถวาย คำนับ แล ร้อง อุรา ถวาย ไชย มงคล กับ มี แตร วง มา เป่า รับ ส่ง เสด็จ พระ ราชดำเนิน เปน พระ เกียรติยศ ด้วย เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ต่อ มา ใน ลำ คลอง คือ เวลา ๑ ยาม ถึง ตะพาน กรีนเทน เปน ตะพาน รถไฟ สูง ข้าม คลอง เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ลอด มาได้ ตะพาน ยัง สูง กว่าเสา กระโดง อีก วา เศษ เวลา ยาม ครึ่ง มืด แล ดู โคมไฟ ฟ้า จุด เปน ระยะ ทั้ง สอง ฟาก สลับ กัน ระยะ ห่าง ราว กึ่ง เส้น ต่อ ดวง แล ดู เปน ทิว สว่าง งาม เวลา ๕ ทุ่ม เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง ปาก คลอง ที่ ออก แม่น้ำ เอลเบ เรือ พระ ที่นั่ง จอด เทียบ ช่อง ประตู น้ำ ปาก คลอง ส่ง คน นำ ร่อง ใน คลอง แล รับ คน นำ ร่อง ทะเล แฮระบิ๊ก เกนแปค กงสุล สยาม เมือง แฮมเบิค กราบ ถวาย

บังคมลา กลับไปเมืองแฮมเบิค เรือพระที่นั่งจอดอยู่ ๒๐ นาที แล้วใช้จักรออกจากปากแม่น้ำเอลเบ ใช้จักรต่อมาในทะเลเหนือจนรุ่งสว่าง

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมาในทะเลเหนือ เวลาเที่ยงถึงที่แลติจุดเหนือ ๕๓ ดีกรี ๔๔ มินิตลองติจุดตวันออก ๕ ดีกรี ๕๓ มินิต แลเห็นเกาะฝั่งชายทะเล ประเทศฮอแลนด์ ทางซ้ายมือลิบ ๆ ตลอดทาง ใช้จักรต่อมาจนรุ่งสว่าง

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมาเวลารุ่งสว่างเข้าในช่องทะเลกรุงอังกฤษ แลเห็นชายทะเลกรุงอังกฤษ ใกล้ทางขวามือ เวลาเช้า ๔ โมง เรือพระที่นั่งถึงช่องทะเลตรงท่าเมืองโดเวอในเขตรอังกฤษ เวลาเที่ยงเรือพระที่นั่งถึงที่ตรงแลติจุดเหนือ ๕๐ ดีกรี ๕๘ มินิต ลองติจุดฝ่ายตวันออก ๑ ดีกรี ๕ มินิต เรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมาในทะเลระหว่างกรุงฝรั่งเศส กับกรุงอังกฤษ แลเห็นฝั่งทางกรุงอังกฤษมาตลอดทาง จนเวลา ๑ ทุ่ม เรือพระที่นั่งถึงตำบลบอคนา (Bognar) เปนบ้านริมทะเลฝ่ายใต้ของกรุงอังกฤษ เรือพระที่นั่งทอดสมอจอดอยู่ห่างตลิ่งสัก ๒๐๐ เส้น ที่ต้องทอดสมอพักเรือพระที่นั่งดังนี้ ด้วยเหตุถ้าท่าใช้จักรต่อไป ทางอีกสัก ๒ ชั่วโมงครึ่งก็จะถึงเมืองปอตสามัต แต่ได้กำหนดเวลากับรัฐบาลอังกฤษไว้ว่าจะเสด็จพระราชดำเนิน ถึงเมืองปอตสะมัต เวลาเช้า ๕ โมงพรุ่งนี้ เมื่อมาถึงเร็วกว่าเวลากำหนดไว้ จึงต้องรอเรือพระที่นั่งทอดสมอจอดพักอยู่ที่นี้